Національний університет цивільного захисту України
Національна академія Національної гвардії України (м. Харків)
Національна академія внутрішніх справ (м. Київ)
Одеський державний університет внутрішніх справ
Львівський державний університет внутрішніх справ
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»
Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова
Київський інститут Національної гвардії України
Черкаська медична академія

Навчально-науковий інститут цивільного захисту
Кафедра управління у сфері цивільного захисту

Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

30 жовтня 2026 року

Черкаси

УДК 365.13:658
О 64

Рекомендовано до друку вченою радою
навчально-наукового інституту цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України
(протокол № 2 від 28 жовтня 2026 року)

Дозволяється публікація матеріалів збірника у відкритому
доступі комісією з питань роботи із службовою інформацією
у Національному університеті цивільного захисту України
(протокол № 6 від 27 жовтня 2026 року)

О 64 **Організаційно-управлінське** та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ): Матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси НУЦЗ України – Івано-Франківськ : НАІР, 2026. – 364 с.

У публікаціях досліджуються: організаційно-управлінські засади функціонування ЄДСЦЗ; нормативно-правове регулювання діяльності ЄДСЦЗ; соціальне-економічне забезпечення діяльності ЄДСЦЗ; особливості організації та реалізації заходів цивільного захисту в умовах воєнного стану; соціальна реабілітація та медичне забезпечення в умовах воєнного стану; організаційно-правові основи антитерористичної безпеки держави; інноваційні технології та інформаційне забезпечення діяльності ЄДСЦЗ; організаційно-правові засади забезпечення безпеки та стійкості об’єктів критичної інфраструктури України в умовах ведення воєнних дій; міжнародне співробітництво та інтеграційні процеси у сфері цивільного захисту.

УДК 365.13:658

© Авторські тексти, 2026
НУЦЗ України, 2026

Шановні учасники конференції!

Від імені колективу Національного університету цивільного захисту України вітаю Вас з початком роботи XI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності єдиної державної системи цивільного захисту».

Цьогорічна конференція відбувається в надзвичайно складний для нашої держави час. Повномасштабна війна докорінно змінила характер загроз, з якими стикається українське суспільство, та поставила перед системою цивільного захисту нові, критично важливі завдання. Щоденні ракетні удари, масовані атаки безпілотників, обстріли об'єктів критичної інфраструктури та зростання техногенних ризиків вимагають від усіх суб'єктів цивільного захисту найвищого рівня готовності, оперативності та науково обґрунтованих управлінських рішень. За таких умов ефективне функціонування ЄДСЦЗ безпосередньо залежить від впровадження новітніх цифрових інструментів, модернізації систем оповіщення та посилення координації сил реагування. Важливим кроком у цьому напрямі стало створення розгалуженої мережі нових підрозділів координації ДСНС України. Особливу роль у забезпеченні сталого управління та збору аналітичних даних відіграє Державний центр управління в надзвичайних ситуаціях ДСНС України, взаємодія з представниками якого відкриває перед нашим університетом нові можливості для інтеграції академічної науки у реальні процеси стратегічного планування та оперативного реагування.

Особливого значення сьогодні набуває адаптація національної системи цивільного захисту до європейських стандартів, залучення України до Механізму цивільного захисту ЄС та впровадження найкращих світових практик для забезпечення стійкості держави. Переконаний, що наша конференція, посилена живою співпрацею з практиками та розробниками управлінських рішень ДСНС, стане важливою платформою для фахового діалогу, обміну науковими напрацюваннями й практичним досвідом, а також пошуку дієвих шляхів розвитку сучасної системи цивільного захисту.

Бажаю учасникам конференції плідної роботи, конструктивного діалогу, нових наукових ідей та практично значущих результатів. Нехай ваші напрацювання стануть вагомим внеском у розвиток системи цивільного захисту, зміцнення безпеки нашої держави та наближення Перемоги.

Слава Україні! Разом до Перемоги!

Ректор Національного університету
цивільного захисту України,
кандидат педагогічних наук, доцент,
лауреат Державної премії України в галузі освіти,
Заслужений працівник освіти України Ігор ТОЛОК

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ТОЛОК Ігор – ректор Національного університету цивільного захисту України, кандидат педагогічних наук, доцент, лауреат Державної премії України в галузі освіти, Заслужений працівник освіти України;

ДЖУЛАЙ Олександр – перший проректор з навчальної роботи Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук, доцент;

РИБКА Євгеній – проректор з наукової роботи Національного університету цивільного захисту України, доктор технічних наук, професор;

ЦВІРКУН Сергій – начальник навчально-наукового інституту цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук, доцент;

ЗЕМЛЯНСЬКИЙ Олександр – начальник навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Національного університету цивільного захисту України, кандидат технічних наук, доцент;

ШЕВЧЕНКО Роман – начальник кафедри управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, доктор технічних наук, професор;

ПАЛЮХ Віктор – начальник науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, доктор наук з державного управління, старший дослідник;

КРИШТАЛЬ Тетяна – професор кафедри управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, доктор економічних наук, професор;

НЕНЬКО Юлія – професор кафедри мовної підготовки Національного університету цивільного захисту України, доктор педагогічних наук, професор;

ПАСИНЧУК Кирило – доцент кафедри підвищення кваліфікації та спеціалізованої підготовки у сфері цивільного захисту, кандидат педагогічних наук, доцент;

ПАНІМАШ Юлія – доцент кафедри управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України, кандидат педагогічних наук, доцент.

АВТОРСЬКИЙ ПОКАЖЧИК

Олександр АЛЬБОЩІЙ 158
Микола АНДРІЄНКО 226
Вікторія АНІЩЕНКО 298
Ігор АРКАН 7
Софія АРКУША 9
Марина АЖАЖА 41, 77
Кіра БАКУШИНА 125
Наталя БАРАНОВА 352
Д. БЕЛЮЧЕНКО 197
Леонід БЕРЕЗИНСЬКИЙ 12
Ксенія БЄЛІКОВА 154
Вікторія БИРКО 250, 252
Сергій БИЧЕНКО 253
Аліна БІЛЕКА 14, 127, 130, 188, 190
Анна БОРИСОВА 226
Гліб БРАЗІЛІЙ 287
Наталія БРАЗІЛІЙ 160
Іван БУДЯК 182
Юлія БУРДЕЙНА 259
Анастасія БУРЯК 16
Сергій ВАВРЕНЮК 85
Тарас ВАЙДА 239
Соколов ВАЛЕРІЙ 100
Руслан ВАЛЄЄВ 194
А. ВАСЕЧКО 197
Олексій ВАСИЛЬЄВ 19
Ольга ВАСЮРА 199
Ярема ВЕЛИКИЙ 147, 150
Артем ВОВК 21
Володимир ВОЙНІКОВ 163
Тетяна ВОЙТОВИЧ 268
Михайло ВОЛКОВ 24
Тетяна ВОРОНЕНКО 133
Олександр ГАВРИЛЕНКО 303
Андрій ГАВРИСЬ 320
Дмитро ГНІЗДЮХ 265
Сергій ГОНЧАР 258
Сергій ГОНЧАРЕНКО 258, 305
Марія ГОРДОВА 27
Микола ГРИГОР'ЯН 252, 276, 278
Герман ГРОШЕВ 201
Артем ГУЗЬ 204
Ксенія ГУРТОВА 322
Олександр ДАЦІЙ 28
Максим ДЕМЕНТ 125, 163, 174, 250
Анна ДЕМКІВ 317
Валерія ДЖУЛАЙ 182
Світлана ДОМБРОВСЬКА 30, 61, 96, 114
Ольга ДРОБОТ 33
Ганна ДУДНИК 206
Ірина ЄВРЕЇНОВА 298
Сергій ЄМЕЛЬЯНЕНКО 263, 265
Сергій ЖУК 343
Олена ЗАЛІЗНЯК 171
Каріна ЗАРІЦЬКА 135, 174
Ольга ЗІНЬОВА 308
Лілія ЗОЛОТУХІНА 90, 180, 206
Лариса ІВАНОВА 79
Оксана ІВАЩЕНКО 216
Максим ІВЧЕНКО 136
Михайло ІШИЧКІН 138
Артем ІЩЕНКО 259
Денис КАПУСТИНСЬКИЙ 39, 263, 265, 310
Василина КАЧОР 268, 270
Яна КИЗИМ 324
Максим КИРИЄВСЬКИЙ 208
Ілля КЛЕЦЬКОВСЬКИЙ 41
Павло КЛИМЧУК 43
А. КОБЕЦЬ 197
Наталія КОВАЛЬ 142
Роман КОВАЛЬ 142
Валерія КОВАЛЬЧУК 235
Ірина КОВТУН 45
Андрій КОЗИМИР 47
Валерій КОЛОМІЄЦЬ 210, 213
Валерій КОРОБКІН 92
Світлана КОСЯК 9, 339
Ігор КОТЕНКО 30
Віталій КОСТЕНКО 24, 110, 344
Руслан КРАМЧАНІНОВ 273
Олександр КРИКУН 152
Дмитро КРИШТАЛЬ 27, 293
Тетяна КРИШТАЛЬ 94, 135, 185, 327
Василь КУЛАКОВ 49
Станіслав КУЛИКІВСЬКИЙ 52
Павло КУСІЙ 259
Каміла ЛИСЕНКО 144, 213
Максим ЛИСОГОР 330
Оксана ЛИТВИНЕНКО 236
Олена ЛЯШЕВСЬКА 7, 59, 84, 165
Євгеній МАГДА 216
Ігор МАЛАДИКА 243, 274
Лариса МАЛАДИКА 54
Мурат МАЛЯРОВ 294
Олександр МАРІЄВСЬКИЙ 233
Давид МАРКЕВИЧ 334
Анна МАРКОВА 313
Ілля МАРЧУК 217
Марина МАР'ЯН 315
Галина МАСЛОВСЬКА 335
Катерина МАШИЧЕВА 276
Станіслав МАШТАЛЛЕР 337
Альона МИХАЙЛОВА 317
Олеся МІНЕНКО 324, 328, 330
Ксенія МІНЧУН 278
Руслан МОЛИБОГА 56
Юрій НАЗАР 229
Інна НАЙДА 145
Юлія НЕНЬКО 327
Назар НОСКОВ 59

Людмила ОЛЕФІР.....298
Наталя ОХМУШ.....61
Олександра ПАВЛОВА.....127, 168, 188
Віктор ПАЛЮХ.....49, 63
Юлія ПАНІМАШ.....222, 273, 282, 313
Оксана ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ....65, 106
Евеліна ПЕЛИПЕНКО.....339
Антон ПЕРЕРВА.....280
Дмитро ПЛИНОКОС.....69
Максим ПОВАР.....71
Данило ПОВЕЛИЦЯ.....282
Максим ПОНОМАР.....342
Андрій ПОПОВ.....343
Марина ПОРОКА.....75
Станіслав ПОРОКА.....122
Тетяна ПОРТЯНКО.....284
Ростислав ПРИСЯЖНИЙ.....147, 150
Андрій РАЙЦЕВ.....77
Сергій РОТТЕ.....79
Костянтин РУДАКОВ.....287
Владислав РУЖИН.....208, 217
Маріна САВРЕЙ.....291
Юрій САМОЙЛОВ.....84
Катерина САРАХАН.....85
Сергій СЕРГЄЄВ.....310
Дмитро СЕРЕДА.....142
Олександр СЄМІЛЄТОВ.....88
Володимир СИДОРЕНКО.....317
Олена СИТНІКОВА.....90
Дмитро СКОРОБАГАТЬКО.....344
Оксана СЛУЦЬКА.....92
Андрій СМАГЛЮК.....94
В. СОБИНА.....210
Іван СОКОЛ.....96
Максим СТАЩУК.....224
Д. СТОЛЯРЧУК.....347
Юрій СУДНІЦИН.....303, 335
Сергій ТАРАСОВ.....75
Олександр ТАРАСЮК.....102
Михайло ТАЦІЙ.....39, 43
Олександр ТВЕРДОХЛІБ.....52
Олександр ТЕСЛЕНКО.....152
Ростислав ТКАЧУК.....259
Олександр ТИЩЕНКО.....243, 274
Олексій ТОЛМАЧОВ.....104
Димитрій ТОЛСТОНОСОВ.....224
Павло ТРИПАДУШ.....176
Катерина ТРИПОЛЬСЬКА.....293
Даніл ТРОХИМЕНКО.....130, 190
Олександр ТРУБЕНКО.....177
Георгій ТРУНЦЕВ.....226
Севастян ТРУШЕВСЬКИЙ.....106
Артем ФЕДУНІВ.....229
Богдан ФЕДЯКІН.....110
Юрій ФЕЩУК.....154
Вікторія ФІЛІППОВА.....291, 320
Наталія ФІЛІПСЬКА.....322
Михайло ХАРЛАМОВ.....349
Надія ХАРЧЕНКО.....352
Олександр ХАРЧЕНКО.....233
Сергій ХАРЧЕНКО.....305
Ігор ХМИРОВ.....112, 349
Анастасія ХМИРОВА.....112
Дмитрий ХРОМЕНКОВ.....154
Богдан ЦИМБАЛ.....230
Сергій ЦИМБАЛІСТИЙ.....152
Роман ЦИРЕНЬ.....114
Володимир ЦІКАНОВСЬКИЙ.....243, 274
Ярослав ЧЕБАНОВ.....294
Роман ЧЕРНИШ.....85
Софія ЧИЧУЖКО.....287
Іван ЧОРНОМАЗ.....144, 347
Вікторія ЧУБАНЬ.....168
Поліна ЧУФЕЩУК.....180
Денис ШВАЮН.....247
Олександра ШЕВЧЕНКО.....182
Роман ШЕВЧЕНКО.....204, 233
Наталія ШПОРТЮК.....117
Назар ШТАНГРЕТ.....235
Богдана ШТИКА.....120, 236
Олег ШУВАРСЬКИЙ.....33
Євген ШУЛЬГА.....122
Олена ЮШКЕВИЧ.....16, 176, 201, 247, 280
Віталій ЯКОВЧУК.....270
Олександр ЯЩЕНКО.....233
Dmytro BIEKHOVETS.....301
Maksym HANDZIUK.....256
Artem KALINCHAK.....140
Olha KRICHKER.....328, 334, 337, 342
Denys LYSENKO.....331
Rostyslav MASTIEROV.....220
Andrii MELNYCHENKO.....82, 140, 220, 256, 301, 331
Olga RYZHCHENKO.....286
Yevhen SAVENKO.....82
Yevheniia SHYKHOVA.....185
Olena ZALIZNYAK.....36

Секція 1. Актуальні проблеми та реформування системи цивільного захисту: публічно-управлінський вимір

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ

Ігор АРКАН, ННІ цивільного захисту, ЗМПУАЦБ-25
НК-Олена ЛЯШЕВСЬКА,к.н.з держ.,доцент
Національний університет цивільного захисту України

В умовах стрімких суспільних змін цифровізація публічного управління набуває особливої стратегічної важливості, виступаючи одним із ключових напрямів модернізації державної освітньої політики. Стрімке поширення інформаційно-комунікаційних технологій, зростання безпекових ризиків, трансформація соціально-економічного середовища та необхідність забезпечення безперервності освітнього процесу актуалізують потребу в переосмисленні традиційних підходів до організації та реалізації управлінських процесів у сфері освіти.

Цифровізація охоплює не лише технологічну складову управлінської діяльності, але й зумовлює зміни у функціонуванні всієї інституційної системи публічного управління. Це проявляється, зокрема, у трансформації організаційно-управлінської структури освітньої політики, підходів до формування та ухвалення управлінських рішень, механізмів інформаційного обміну, а також моделей взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами та іншими суб'єктами управління. У цьому контексті цифрову трансформацію варто розглядати не як набір ізольованих технологічних інновацій, а як цілісний інституційний процес, спрямований на системне оновлення управлінських механізмів та формування стійкої, відкритої, підзвітної й здатної до адаптації системи публічного управління.

Однією з ключових складових інституційного забезпечення цифрової трансформації виступає інформаційно-аналітичне супроводження управлінської діяльності. У своїх дослідженнях О. Лебідь [4], аналізуючи міжнародний досвід застосування інформаційних систем управління освітою, наголошує на доцільності їх безпосереднього включення до управлінських процесів і процедур. Використання таких систем забезпечує можливість залучення актуальної, систематизованої та структурованої інформації під час ухвалення управлінських рішень, здійснення моніторингу впровадження освітньої політики та визначення результативності її реалізації. Відповідно, розвиток інформаційно-аналітичної інфраструктури узгоджується із сучасними принципами управління та є невід'ємним елементом цифровізації управлінської діяльності у сфері освіти.

Отже, узагальнення наукових підходів дозволяє розглядати інституційні засади цифрової трансформації публічного управління освітою як цілісну систему взаємопов'язаних складових, до яких належать нормативно-правові, організаційні, процедурні, інформаційно-аналітичні та ресурсні компоненти. Їх комплексне та скоординоване функціонування формує необхідні інституційні умови для переходу від окремих і несистемних практик упровадження цифрових технологій до комплексного оновлення управлінських процесів. Такий підхід сприяє підвищенню обґрунтованості та ефективності управлінських рішень, а також забезпечує формування адаптивної, стійкої та спроможної реагувати на суспільні зміни системи публічного управління у сфері освіти.

Нормативно-регуляторна складова формує правові та інституційні основи здійснення цифрової трансформації, визначає порядок функціонування цифрових сервісів,

інформаційних систем і каналів обміну даними, а також унормовує повноваження, функції та відповідальність суб'єктів публічного управління. Її основне функціональне призначення полягає у забезпеченні чіткості правового регулювання, визначеності управлінських процедур та легітимності процесів цифровізації публічного управління.

Організаційно-управлінська складова включає сукупність органів і суб'єктів, залучених до управління сферою освіти, визначає характер їхньої взаємодії, розмежування компетенцій, порядок реалізації управлінських процедур та механізми координації. Її вдосконалення передбачає побудову цілісної та взаємоузгодженої системи управління цифровою трансформацією на державному, регіональному й місцевому рівнях. Такий підхід забезпечує системність і послідовність упровадження цифрових змін та мінімізує ризики їх відокремленого й несистемного розвитку.

Технологічно-інфраструктурна складова охоплює комплекс цифрових платформ, інформаційних систем, електронних реєстрів, баз даних, інструментів електронної взаємодії та інших технологічних ресурсів, які становлять матеріально-технологічну основу сучасного публічного управління освітою. Її ключова роль полягає у створенні належних умов для оперативного збору, накопичення, зберігання, опрацювання, передачі та використання інформації в межах управлінської діяльності.

Фінансово-ресурсна складова визначає ресурсні можливості реалізації цифрової трансформації та охоплює механізми фінансового забезпечення розвитку цифрової інфраструктури, оновлення інформаційних систем, упровадження електронних сервісів і підвищення рівня цифрової компетентності відповідних суб'єктів. Належний обсяг, стабільність і прогнозованість ресурсного забезпечення є важливими умовами підтримання безперервності цифрових перетворень, їх подальшого розвитку та поширення на різні рівні публічного управління.

Кадрово-компетентнісна складова відображає людський ресурс цифрової трансформації та передбачає системний розвиток цифрових навичок і компетентностей державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, керівників закладів освіти та педагогічних працівників. Її значущість зумовлена тим, що результативність використання цифрових технологій визначається не лише рівнем їх технічної доступності та функціональними можливостями, а й готовністю та спроможністю суб'єктів управління ефективно застосовувати відповідні інструменти для підготовки й ухвалення обґрунтованих рішень, забезпечення комунікації, здійснення моніторингу та оцінювання результатів реалізації освітньої політики.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок, що цифрова трансформація публічного управління у сфері освіти в умовах сучасних суспільних викликів перетворюється на комплексний інституційний процес, зміст якого не обмежується впровадженням окремих цифрових або інформаційних технологій. Її реалізація передбачає системне оновлення нормативно-правового регулювання, організаційної структури, управлінських процедур, фінансово-ресурсного забезпечення та кадрової політики у сфері освіти.

Цифрові перетворення зумовлюють зміну підходів до формування та реалізації освітньої політики, сприяючи переходу від традиційних адміністративно-ієрархічних моделей до даноцентричних, сервісно орієнтованих і мережевих форм управління. Результативність цифрової трансформації значною мірою визначається рівнем інтеграції цифрових інструментів у всі етапи управлінського циклу — починаючи зі стратегічного планування та розроблення нормативних рішень і завершуючи моніторингом, аналітичним опрацюванням інформації та коригуванням управлінських дій. Саме інституційне закріплення цифрових практик забезпечує їхню сталість і створює основу для комплексної модернізації системи публічного управління освітою.

Запропонована в дослідженні комплексна інституційна модель цифрової трансформації публічного управління освітою охоплює п'ять взаємопов'язаних складових: нормативно-регуляторну, організаційно-управлінську, технологічно-інфраструктурну,

фінансово-ресурсну та кадрово-компетентнісну. Їх комплексна взаємодія забезпечує функціонування цілісної інституційної системи, у якій нормативно-правові механізми визначають правила та умови функціонування цифрової інфраструктури й управлінських процесів, фінансово-ресурсне забезпечення створює можливості для їх підтримки та подальшого розвитку, а кадрово-компетентнісний потенціал забезпечує належне, ефективне та відповідальне застосування цифрових інструментів.

Системний розвиток інституційних засад цифрової трансформації сприяє створенню умов для підвищення прозорості, підзвітності та результативності публічного управління, а також посилення обґрунтованості управлінських рішень у сфері освіти. У результаті формується стійка цифрова екосистема публічного управління освітою, здатна адаптуватися до безпекових, соціально-економічних і технологічних змін та забезпечувати належний рівень управлінської діяльності на основі системного використання освітніх даних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лебідь О. Цифрова трансформація публічного управління в системі безперервної освіти педагогічних працівників. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 3. С. 72–78.

2. Малінін В. В., Лебідь О. В. Відкрита освіта як складова механізму управління знаннями в публічному управлінні системою неперервної освіти. Публічне урядування. 2020. № 4 (24). С. 214–225.

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Софія АРКУША, Навчально-науковий інститут цивільного захисту,ЦЗс25-З
НК – Світлана КОСЯК к. і. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Повномасштабна збройна агресія російської федерації докорінно змінила вимоги до системи цивільного захисту України. Якщо традиційно цивільний захист значною мірою розглядався через призму реагування на природні та техногенні надзвичайні ситуації, то сучасні умови поставили перед системою значно ширше коло завдань: захист населення від ракетних і безпілотних атак, забезпечення функціонування укриттів, організація евакуації, підтримання життєдіяльності постраждалих територій, захист критичної інфраструктури, реагування на масштабні руйнування та забезпечення стійкості територіальних громад.

Особливого значення набуває територіальна громада яка є саме тим рівнем публічного управління, який безпосередньо контактує з населенням і забезпечує значну частину практичних заходів цивільного захисту. Законодавство покладає на виконавчі органи сільських, селищних і міських рад завдання щодо реалізації місцевих програм цивільного захисту, створення та забезпечення діяльності відповідних формувань і служб, формування матеріальних резервів, організації навчання населення та інших заходів у цій сфері. Сучасна модель цивільного захисту передбачає не вертикальну систему, у якій один орган передає розпорядження іншому, а багаторівневу мережу взаємодії, де результат залежить від узгодженості дій центральних органів влади та місцевих. Водночас саме міжрівнева взаємодія залишається одним із найбільш складних аспектів функціонування системи.

Першою проблемою є складність координації великої кількості суб’єктів цивільного захисту. В умовах надзвичайної ситуації або воєнної загрози рішення мають прийматися максимально швидко. При цьому до реагування можуть бути одночасно залучені органи

державної влади, військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, ДСНС, поліція, медичні заклади, комунальні підприємства, оператори критичної інфраструктури та волонтерські організації. Недостатня узгодженість між ними може призводити до дублювання функцій, затримки прийняття рішень або, навпаки, виникнення ситуацій, коли певна проблема залишається поза чітко визначеною зоною відповідальності.

Другою проблемою є нерівномірна спроможність територіальних громад. Фінансові, кадрові, матеріально-технічні та організаційні можливості громад істотно відрізняються. Для однієї громади створення сучасної системи оповіщення, місцевого пожежно-рятувального підрозділу, резервів та належного фонду укриттів може бути посильним завданням, тоді як для іншої це потребує значної підтримки з боку державного або регіонального рівня.

Третьою проблемою є недостатня інтегрованість інформаційних ресурсів. Для ефективного реагування необхідне своєчасне отримання інформації про стан укриттів, потенційно небезпечні об'єкти, критичну інфраструктуру, ресурси громади, можливості евакуації, наявність матеріальних резервів та інші фактори. Наявність інформації в різних відомствах або на різних рівнях управління без належної інтеграції ускладнює прийняття оперативних рішень.

Четверта проблема пов'язана з утриманням та доступністю укриттів. В умовах війни укриття перетворилися з одного з елементів цивільного захисту на критично важливий компонент безпеки населення. У липні 2026 року Уряд доручив провести невідкладну перевірку всіх укриттів цивільного захисту щодо їх належного утримання та безперешкодного доступу громадян, із залученням органів місцевого самоврядування та обласних військових адміністрацій. Проблема полягає не лише у фізичній наявності укриття. Важливими є його фактична готовність, доступність для населення, стан інженерних систем, можливість тривалого перебування людей, доступність для маломобільних груп, наявність засобів зв'язку та оповіщення. Отже, контроль за фондом захисних споруд потребує постійної взаємодії державного та місцевого рівнів.

П'ятою проблемою є готовність систем оповіщення. У сучасній війні оперативність доведення інформації про загрозу безпосередньо впливає на можливість населення перейти до безпечного місця. Україна вже здійснює модернізацію системи оповіщення. Одним із практичних напрямів стало диференційоване оповіщення, коли сигнал про загрозу може надходити до конкретних районів, де зафіксовано небезпеку. Проте ефективна система оповіщення має розглядатися не лише як технічна інфраструктура. Вона повинна бути інтегрована з оперативними центрами, органами місцевого самоврядування, ДСНС, правоохоронними органами та іншими суб'єктами реагування [1, 18-19].

Варто зазначити, що держава вже здійснює низку заходів, спрямованих на підвищення ефективності системи цивільного захисту. Зокрема, Кабінет Міністрів України затвердив План основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік. Документ передбачає модернізацію систем оповіщення, розвиток фонду захисних споруд, підвищення готовності органів влади та об'єктів критичної інфраструктури, вдосконалення евакуаційних заходів, проведення тренувань, оновлення планів реагування та підготовку фахівців [2].

Значна увага приділяється методичному забезпеченню територіальних громад. ДСНС розробляє практичні рекомендації щодо організації цивільного захисту на базовому рівні, включаючи створення підрозділів цивільного захисту, аналіз техногенної безпеки громади, організацію роботи комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій, створення місцевих систем оповіщення, укриття населення, евакуації, формування резервів та навчання населення.

На нашу думку, подальше реформування системи цивільного захисту має бути спрямоване не стільки на збільшення кількості управлінських процедур, скільки на підвищення спроможності різних рівнів влади діяти як єдина система.

Першим напрямом має стати чітке розмежування повноважень та відповідальності. Для кожного типу загрози доцільно визначати алгоритм дій із конкретизацією: хто виявляє

загрозу, хто приймає рішення, хто координує реагування, хто забезпечує ресурси, хто інформує населення і хто відповідає за відновлення життєдіяльності.

Другим напрямом є створення єдиного інформаційного середовища цивільного захисту. Доцільним є формування інтегрованої цифрової системи, яка дозволяла б відповідальним органам у межах їх повноважень оперативно отримувати актуальні дані щодо укриттів, систем оповіщення, матеріальних резервів, техніки, пунктів евакуації, медичних ресурсів, об'єктів критичної інфраструктури та інших елементів територіальної системи цивільного захисту.

Третім напрямом є перехід від формального планування до сценарного управління ризиками. Територіальні громади повинні мати не лише загальний план цивільного захисту, а й конкретні сценарії реагування: масований обстріл, тривале відключення електроенергії, руйнування об'єкта критичної інфраструктури, хімічна або радіаційна загроза, масштабна пожежа, повінь, масова евакуація тощо. Кожен сценарій має передбачати конкретні дії органів влади, перелік відповідальних суб'єктів, необхідні ресурси, механізми комунікації та критерії переходу від одного етапу реагування до іншого.

Четвертим напрямом є посилення спроможності територіальних громад. Передача значного обсягу завдань на місцевий рівень повинна супроводжуватися відповідними ресурсами: фінансування, кадрове забезпечення, професійна підготовка, технічні засоби.

П'ятим напрямом має стати розвиток міжмуніципальної співпраці. Не кожна громада може самостійно утримувати повний комплекс сил і засобів цивільного захисту. Тому перспективним є створення спільних пожежно-рятувальних підрозділів, аварійно-рятувальних служб, резервів техніки та матеріальних ресурсів, а також укладення міжмуніципальних угод щодо взаємодії у випадку надзвичайних ситуацій.

Шостим напрямом є регулярне проведення міжвідомчих навчань. Практична готовність органів влади значною мірою залежить від того, наскільки добре відпрацьована взаємодія до моменту виникнення реальної загрози. Тому навчання мають проводитися не лише окремими службами, а із залученням органів місцевого самоврядування, ДСНС, поліції, медичних закладів, комунальних підприємств, операторів критичної інфраструктури та інших суб'єктів.

Сьомим напрямом є підвищення ролі громадян у системі цивільного захисту. Населення не повинно залишатися лише об'єктом управлінського впливу. Громадяни мають бути поінформовані про порядок дій у разі різних загроз, місця укриття, евакуаційні маршрути та доступні канали отримання офіційної інформації, а органи місцевого самоврядування мають організовувати навчання населення та інформаційно-консультаційну роботу у сфері цивільного захисту.

Окремого значення набуває стійкість критичної інфраструктури. Цивільний захист у сучасних умовах не може обмежуватися укриттями та евакуацією. У разі масштабної атаки життєдіяльність громади залежить від здатності забезпечити електро-, тепло-, водо- та газопостачання, зв'язок, медичну допомогу, функціонування транспортної інфраструктури та інших критично важливих послуг. Тому плани цивільного захисту мають бути інтегровані з планами забезпечення стійкості територіальних громад та критичної інфраструктури [3, 106].

Таким чином, сучасна система цивільного захисту України поступово трансформується під впливом воєнних загроз. Основним викликом стає не лише здатність окремої служби реагувати на надзвичайну ситуацію, а спроможність усіх рівнів публічної влади діяти узгоджено, швидко та на основі єдиного розуміння ситуації.

Наявна нормативна база вже передбачає значний обсяг повноважень як для органів державної влади, так і для органів місцевого самоврядування. Водночас практика функціонування системи в умовах війни засвідчує необхідність подальшого вдосконалення механізмів міжрівневої взаємодії.

Пріоритетами подальшого реформування мають стати: чітке розмежування відповідальності між суб'єктами цивільного захисту; інтеграція інформаційних ресурсів; цифровізація управління; сценарне планування; розвиток систем оповіщення та укриттів;

посилення ресурсної та кадрової спроможності територіальних громад; розвиток міжмуніципальної співпраці; регулярне проведення міжвідомчих тренувань; а також інтеграція цивільного захисту з політикою забезпечення стійкості критичної інфраструктури.

У перспективі ефективність системи цивільного захисту доцільно оцінювати не за кількістю прийнятих програм, створених комісій чи проведених перевірок, а за конкретною спроможністю території забезпечити своєчасне попередження населення, його захист, евакуацію, безперервність критичних послуг та швидке відновлення після надзвичайної ситуації.

Саме такий підхід дозволить перейти від переважно адміністративного розуміння цивільного захисту до сучасної моделі управління ризиками та стійкістю територій, у якій державна влада і місцеве самоврядування діють не як відокремлені рівні, а як взаємопов'язані елементи єдиної системи безпеки населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Міщук І.В. Взаємодія органів місцевого самоврядування з органами державної влади. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023 № 61. С. 18–21. URL: www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc61/4.pdf

2. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 лют. 2026 р. № 116-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-%D1%80#Text

3. Стешенко Т. В., Зозуля А.С., Місцеве самоврядування та реформа децентралізації під час воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. №3. С. 104-107. URL: https://www.lsej.org.ua/index.php/arkhiv-nomeriv?id=172

ІНСТИТУЦІЙНА ДОВІРА ТА БЕЗПЕКОВА ПОВЕДІНКА ГРОМАДЯН: ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Леонід БЕРЕЗИНСЬКИЙ, к. політ. н., доцент
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»

Реформування системи цивільного захисту в умовах воєнного стану дедалі більшою мірою спирається не лише на спроможності державних інституцій, а й на свідому поведінку громадян. Показовим є рішення уряду вересня 2026 р., яким за «жовтого» рівня загрози перебування відвідувачів у приміщеннях суб'єктів господарювання, що працюють під час тривоги, віднесено до їхнього власного розсуду [1]. Кодекс цивільного захисту України також покладає на громадян обов'язки дотримуватися правил поведінки, безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях і вивчати способи захисту від них [2]. Отже, ефективність реформ дедалі більше визначається тим, наскільки ці норми підкріплені ціннісно-поведінковими настановами суспільства, тобто його політичною культурою.

Емпіричні дані засвідчують суперечливу картину. За результатами дослідження Центру Разумкова (листопад 2025 р.) Державній службі України з надзвичайних ситуацій довіряють 86 % громадян, тоді як уряду – 21,4 %, а Верховній Раді – 18,5 % [3]. Водночас за даними онлайн-опитування, проведеного 5 вересня 2026 р., 82,9 % респондентів відзначили зростання кількості атак дронів, проте 45,3 % повідомили, що під час повітряної тривоги нічого не роблять, і лише 6,5 % – що прямують до укриття [4]. Отже, високий рівень довіри до інституції цивільного захисту автоматично не перетворюється на безпечну поведінку в ситуаціях загрози. На нашу думку, цей розрив має значною мірою політико-культурну природу. У класичній типології Г. Алмонда та С. Верби поряд з патріархальною розрізняються підданська орієнтація, за якої громадянин є передусім адресатом дій влади, та учасницька, за якої він усвідомлює себе активним суб'єктом політичного процесу [5]. Довіра

до ДСНС в українському суспільстві значною мірою є довірою до рятувальника, який прийде на допомогу, тобто зберігає рису делегування відповідальності за власну безпеку державі. У попередніх дослідженнях ми звертали увагу на те, що механізми формування політичної культури мають розглядатися як складова державного управління в період трансформації суспільства [6]; стосовно цивільного захисту це означає, що декларована довіра без відповідних поведінкових практик набуває ознак ритуальної лояльності. Водночас поведінку громадян не можна пояснювати лише культурними чинниками: журналісти-аналітики наводять оціночну цифру, за якою під час тривог до укриттів у Києві спускається приблизно 5 % мешканців, а серед причин називають віддаленість, незадовільний стан і зачинені двері укриттів; водночас в одному з житлових будинків після ремонту укриття ним почали користуватися 20–30 % мешканців [7]. Це дає підстави вважати, що безпекова поведінка формується на перетині культурних настанов і довіри до того, що держава виконує власну частину зобов'язань.

Нормативні орієнтири для подолання цього розриву вже закладено. Концепція забезпечення національної системи стійкості відносить суспільну стійкість до базових елементів національної стійкості [8], а Стратегія Союзу готовності ЄС ґрунтується на підході із залученням усього суспільства, який сприяє формуванню інклюзивної культури готовності та стійкості за участю громадян, місцевих громад і громадянського суспільства [9]. Проте в Україні механізми трансформації інституційної довіри в культуру відповідальної безпекової поведінки поки що цілеспрямовано не вибудовані.

Викладене дає підстави запропонувати такі напрями вдосконалення державного управління. По-перше, варто переходити від директивних повідомлень до пояснювальної ризик-комунікації, яка роз'яснює логіку рівнів загрози та наслідки бездіяльності і використовує високий рівень довіри до ДСНС як ресурс переконання. По-друге, доцільно залучати територіальні громади, освітні заклади та волонтерські об'єднання до формування навичок безпечної поведінки, перетворюючи громадян з адресатів вказівок на співучасників безпеки. По-третє, належний стан і доступність укриттів слід розглядати не лише як технічне завдання, а й як умову довіри до самих безпекових норм. По-четверте, до показників результативності реформування цивільного захисту варто включити регулярний моніторинг не тільки рівня довіри, а й фактичної поведінки населення під час тривог.

Отже, реформування системи цивільного захисту має політико-культурний вимір, який не зводиться до нормативних та організаційних змін. Високий рівень довіри до ДСНС є значним ресурсом, однак його перетворення на культуру відповідальної поведінки потребує цілеспрямованих механізмів державного управління – комунікаційних, інституційних та інфраструктурних, – здатних забезпечити перехід від підданської до учасницької моделі безпекової поведінки громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деякі питання оптимізації захисту населення та реагування на загрози засобів повітряного нападу: постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2026 № 1092. Голос України. URL: https://www.golos.com.ua/article/392558 (дата звернення: 10.09.2026).

2. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 10.09.2026).

3. Оцінка ситуації в країні, довіра до соціальних інститутів, оцінка проблем, що існують в українському суспільстві (листопад 2025 р.). Центр Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-sytuatsii-v-kraini-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-otsinka-problem-shcho-isnuiut-v-ukrainskomu-suspilstvi-lystopad-2025r (дата звернення: 11.09.2026).

4. Понад 80 % українців відчули ріст кількості атак дронів, але 45 % ігнорують тривогу. Політарена. 08.09.2026. URL: https://politarena.ua/news/ponad-80-ukrayintsiv-vidchuly-rist-kilkosti-atak-droniv-ale-45-ihnoruiut-tryvohu-opytuvannia-politareny-ta-active-group/ (дата звернення: 11.09.2026).

5. Almond G. A., Verba S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Princeton : Princeton University Press, 1963.

6. Березинський Л. В. Механізми формування політичної культури як складова державного управління в період трансформації суспільства. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2025. Вип. 1 (22). DOI: https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-1-18

7. Гарасим А., Кельм Н. Чому більшість киян не ходить в укриття під час повітряної тривоги. Тексти.org.ua. 28.08.2025. URL: https://texty.org.ua/articles/115768/chomu-u-kyyevi-pid-chas-tryvoh-bahato-lyudej-lyshayutsya-vdoma/ (дата звернення: 12.09.2026).

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» : Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181 (дата звернення: 12.09.2026).

9. Joint Communication on the European Preparedness Union Strategy: JOIN(2025) 130 final. Brussels, 26.03.2025. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025JC0130 (дата звернення: 15.09.2026).

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ

Аліна БІЛЕКА к.ю.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Збройна агресія російської федерації проти України зумовила виникнення нових завдань у сфері цивільного захисту, особливо щодо забезпечення безпеки населення на деокупованих територіях. Деокупація території не означає автоматичного усунення небезпек для населення, оскільки можуть зберігатися мінна небезпека, наслідки бойових дій, пошкодження будівель і споруд, порушення функціонування критичної інфраструктури, систем зв'язку та оповіщення, а також ризики виникнення пожеж, техногенних аварій та інших надзвичайних ситуацій.

Правову основу відповідної діяльності становить Кодекс цивільного захисту України, який визначає систему цивільного захисту, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування, завдання сил цивільного захисту, а також засади запобігання надзвичайним ситуаціям і реагування на них. Організаційною основою реалізації державної політики у цій сфері є Єдина державна система цивільного захисту (ЄДСЦЗ), функціонування якої регламентується, зокрема, Положенням про єдину державну систему цивільного захисту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11.

Специфіка деокупованих територій полягає в необхідності одночасного виконання завдань цивільного захисту, протимінної діяльності, відновлення критичної інфраструктури, забезпечення громадської безпеки та відновлення життєдіяльності територіальних громад. Відповідно, ключовою правовою проблемою є не відсутність нормативного регулювання як такого, а недостатня процедурна узгодженість дій різних суб'єктів та відсутність уніфікованого алгоритму їх взаємодії під час переходу від реагування на безпосередні загрози до комплексного відновлення безпеки території.

Відновлення безпеки деокупованої території за своєю природою виходить за межі компетенції одного суб'єкта. У відповідних заходах беруть участь органи та сили цивільного захисту, органи державної влади й місцевого самоврядування, суб'єкти протимінної діяльності, суб'єкти критичної інфраструктури та інші уповноважені органи й організації. Такий характер взаємодії відповідає самій побудові ЄДСЦЗ як сукупності органів

управління, сил і засобів, що забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту.

Практична проблема виникає на стику компетенцій, коли виконання завдання одним суб'єктом є необхідною передумовою для діяльності іншого. Так, інформація про мінну небезпеку безпосередньо впливає на можливість безпечного доступу аварійно-рятувальних підрозділів і проведення відновлювальних робіт; стан критичної інфраструктури визначає можливість забезпечення населення життєво важливими послугами; функціонування систем зв'язку та оповіщення є необхідною умовою своєчасного інформування населення про загрози.

Особливого значення у цьому контексті набуває протимінна діяльність. Закон України «Про протимінну діяльність в Україні» визначає її як комплекс заходів, спрямованих на захист національних інтересів України, а також на зменшення та усунення наслідків негативного впливу вибухонебезпечних предметів на соціально-економічні умови життєдіяльності населення та довкілля.

Тому результати обстеження території та інформація про мінну небезпеку мають враховуватися не ізольовано, а під час планування аварійно-рятувальних, евакуаційних, інфраструктурних та інших заходів цивільного захисту. Особливого значення набуває своєчасний обмін відповідною інформацією між суб'єктами, залученими до відновлення безпеки.

Не менш важливим є відновлення критичної інфраструктури. Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає безпеку критичної інфраструктури через забезпечення її функціональності, безперервності роботи, відновлюваності, цілісності та стійкості. Отже, відновлення окремого об'єкта критичної інфраструктури доцільно розглядати не як самостійний технічний захід, а як складову загальної системи забезпечення безпеки населення.

З огляду на різний характер та інтенсивність небезпек на деокупованих територіях доцільно застосовувати ризик-орієнтований підхід. Первинне оцінювання території має враховувати рівень мінної небезпеки, стан будівель і споруд, критичної інфраструктури, доступність території для аварійно-рятувальних підрозділів, функціонування систем зв'язку та оповіщення, можливість надання медичної допомоги, евакуації населення та наявність необхідних сил і засобів цивільного захисту.

Новизна запропонованого підходу полягає у пропозиції нормативно закріпити спеціальний механізм міжвідомчої взаємодії у сфері цивільного захисту на деокупованих територіях. Його призначенням має бути не створення нового органу чи паралельної системи управління, а встановлення чіткої процедури координації діяльності вже існуючих суб'єктів.

Такий механізм доцільно реалізувати за такими взаємопов'язаними етапами:

- Безпекове оцінювання території – визначення основних загроз, масштабів пошкоджень, стану інфраструктури та можливості безпечного доступу.
- Локалізація безпосередніх загроз – виявлення, усунення або локалізація небезпек для життя і здоров'я населення.
- Забезпечення мінімальних умов безпеки – відновлення зв'язку та оповіщення, доступу аварійно-рятувальних служб, можливостей евакуації та надання необхідної медичної допомоги.
- Відновлення критичної інфраструктури – відновлення функціонування об'єктів, необхідних для життєдіяльності населення.
- Відновлення спроможності системи цивільного захисту - забезпечення належного функціонування органів управління, сил і засобів цивільного захисту.
- Перехід до планового функціонування - включення відповідної території до планування та реалізації заходів цивільного захисту відповідно до актуального рівня ризиків.

Принципово важливо, що перехід між визначеними етапами не повинен залежати виключно від календарних строків. Підставою для переходу має бути досягнення

встановлених показників безпеки та фактичне зниження відповідних ризиків**.** Це дасть змогу уникнути формального завершення окремих заходів без належного усунення пов'язаних із ними небезпек.

Для практичної реалізації запропонованої моделі доцільно нормативно визначити: суб'єктів міжвідомчої взаємодії; відповідального за координацію; порядок та строки передачі інформації; процедуру спільного оцінювання ризиків; порядок документування управлінських рішень; критерії переходу між етапами; механізм періодичного перегляду оцінки безпеки.

Таким чином, удосконалення нормативно-правового забезпечення цивільного захисту на деокупованих територіях має бути спрямоване не на створення нової системи управління, а на нормативне узгодження діяльності вже існуючих суб'єктів та встановлення чіткої процедури їх взаємодії. Такий підхід дає змогу поєднати заходи цивільного захисту, протимінної діяльності, відновлення критичної інфраструктури та забезпечення життєдіяльності населення в межах єдиного механізму.

Запропонований механізм доцільно ґрунтувати на трьох взаємопов'язаних принципах: координації, інформаційної взаємопов'язаності та ризик-орієнтованості. Їх нормативне закріплення сприятиме послідовному переходу від реагування на безпосередні загрози до комплексного відновлення безпеки та спроможності системи цивільного захисту на деокупованих територіях України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17 (дата звернення: 22.09.2026).
2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України; Положення, Перелік від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-п (дата звернення: 22.09.2026).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19 (дата звернення: 22.09.2026).
4. Про протимінну діяльність в Україні: Закон України від 06.12.2018 № 2642-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2642-19 (дата звернення: 22.09.2026).
5. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20 (дата звернення: 22.09.2026).
6. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2469-19 (дата звернення: 22.09.2026).
7. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-вр (дата звернення: 22.09.2026).
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 22.09.2026).

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анастасія БУРЯК, ННІ № 1, ННІ1-25-104
НК – Олена ЮШКЕВИЧ, к.ю.н., доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України та запровадження воєнного стану Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року зумовили необхідність переосмислення підходів до забезпечення безпеки населення та функціонування системи цивільного захисту. Нові виклики, пов'язані з ракетними

обстрілами, застосуванням безпілотних літальних апаратів, руйнуванням об'єктів критичної інфраструктури та масовим переміщенням населення, обумовили суттєву трансформацію механізмів цивільного захисту [1]. Правову основу функціонування системи цивільного захисту становлять Кодекс цивільного захисту України [2], Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [3], а також підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України та Державної служби України з надзвичайних ситуацій. У сучасних умовах особливого значення набуває адаптація існуючих механізмів цивільного захисту до потреб воєнного часу. На відміну від мирного часу, в умовах воєнного стану система цивільного захисту функціонує в умовах постійної загрози життю та здоров'ю населення. Це потребує оперативного прийняття управлінських рішень, ефективної взаємодії між органами державної влади, військовим командуванням, органами місцевого самоврядування та спеціалізованими службами. Важливим завданням держави стало забезпечення безперервності функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту та її адаптація до нових безпекових викликів [4]. Одним із найбільш помітних напрямів трансформації стала цифровізація системи оповіщення населення. Поряд із традиційними засобами оповіщення широкого застосування набули мобільні застосунки та сучасні телекомунікаційні технології, що забезпечують оперативне інформування населення про виникнення небезпеки. Впровадження порайонної системи оголошення повітряних тривог сприяло підвищенню ефективності реагування та більш раціональному використанню ресурсів громад [4]. Важливим досягненням стало впровадження декількох взаємодоповнюючих каналів інформування населення про загрозу. Поряд із традиційними сиренами активно використовуються мобільний застосунок «Повітряна тривога», система Cell Broadcast та офіційні канали інформування органів державної влади. Перехід до порайонної системи оголошення повітряних тривог дозволив підвищити точність оповіщення населення та зменшити кількість необґрунтованих обмежень у регіонах, які не перебувають під безпосередньою загрозою [5]. Особливого значення набуває оперативність передачі сигналів про небезпеку. Сучасні цифрові технології забезпечують значне скорочення часу між виявленням загрози та доведенням інформації до населення, що сприяє збереженню життя та здоров'я громадян [5]. Важливим напрямом розвитку системи цивільного захисту стало формування та модернізація фонду захисних споруд. Практика перших років повномасштабної війни засвідчила недостатню готовність існуючої інфраструктури до захисту населення від сучасних засобів ураження. У зв'язку з цим державна політика була спрямована на будівництво нових захисних споруд, облаштування найпростіших укриттів, створення споруд подвійного призначення та відновлення пошкоджених об'єктів [5]. Практика функціонування системи цивільного захисту засвідчила, що значна частина наявних захисних споруд не відповідала сучасним вимогам безпеки. У зв'язку з цим одним із пріоритетних напрямів державної політики стало будівництво нових укриттів, облаштування споруд подвійного призначення та модернізація вже існуючого фонду захисних споруд. Водночас значна увага приділяється забезпеченню доступності укриттів для населення та підтриманню їх у належному технічному стані [4; 6]. Не менш важливим напрямом трансформації системи цивільного захисту стала організація евакуаційних заходів. В умовах активних бойових дій евакуація населення розглядається як один із найбільш ефективних способів мінімізації людських втрат. Особливої уваги потребує евакуація дітей, осіб похилого віку та інших вразливих категорій населення з територій, що перебувають під постійною загрозою обстрілів [4]. Крім того, сучасні умови висувають підвищені вимоги до забезпечення стійкості об'єктів критичної інфраструктури. Ракетні та безпілотні атаки на енергетичні, транспортні та комунікаційні об'єкти обумовили необхідність розроблення механізмів резервування ресурсів, оперативного відновлення пошкоджених систем та забезпечення безперервного надання життєво важливих послуг населенню [4]. Суттєвих змін зазнали також механізми евакуації населення та забезпечення функціонування критичної інфраструктури. В умовах воєнного стану особливого значення набули питання організації обов'язкової евакуації населення з районів ведення бойових дій, забезпечення належних

умов для розміщення евакуйованих осіб та підтримання безперервної роботи енергетичних, транспортних, комунікаційних і водопостачальних систем [4]. Окремим напрямом трансформації стало вдосконалення системи підготовки населення та органів влади до дій в умовах надзвичайних ситуацій. Збільшилася кількість навчань і тренувань, розширилися програми підготовки населення до дій під час повітряних тривог, ракетних ударів, радіаційної чи хімічної небезпеки. Значна увага приділяється формуванню безпекової культури серед дітей та молоді [7]. Водночас функціонування системи цивільного захисту супроводжується низкою проблем, серед яких недостатній рівень забезпечення захисними спорудами, обмежені фінансові ресурси, потреба у вдосконаленні міжвідомчої взаємодії та необхідність подальшого розвитку нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів цивільного захисту в умовах воєнного стану. Таким чином, воєнний стан став каталізатором масштабної трансформації системи цивільного захисту України. Основними напрямами таких змін стали цифровізація системи оповіщення, розвиток захисних споруд, удосконалення евакуаційних механізмів, посилення захисту критичної інфраструктури та модернізація підготовки населення. Подальший розвиток системи цивільного захисту має бути спрямований на підвищення її стійкості, ефективності та здатності реагувати на сучасні безпекові виклики. Трансформація системи цивільного захисту України засвідчила здатність держави оперативно реагувати на нові загрози та адаптувати існуючі механізми безпеки до умов воєнного стану. Водночас подальший розвиток системи потребує вдосконалення нормативно-правового регулювання, збільшення фінансування заходів цивільного захисту та розвитку сучасних технологій моніторингу й оповіщення населення. Важливим напрямом залишається підвищення рівня готовності населення до дій у надзвичайних ситуаціях та посилення взаємодії між усіма суб'єктами Єдиної державної системи цивільного захисту [2; 5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022 (дата звернення: 13.06.2026).

2. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 13.06.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 13.06.2026).

4. Романюк І. П. Захист цивільного населення в умовах надзвичайної ситуації воєнного характеру в дискурсі державного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 13. С. 232–237. DOI: DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.232. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/4118 (дата звернення: 13.06.2026).

5. Україна перейшла на нову систему оголошення повітряних тривог: порайонні оповіщення замість обласних. Еспресо. 2025. URL: https://espreso.tv/viyna-z-rosiyeyu-ukraina-pereyshla-na-novu-sistemu-ogoloshennya-povitryanikh-trivog (дата звернення: 13.06.2026).

6. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2025 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.12.2024 № 1313-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1313-2024-%D1%80 (дата звернення: 13.06.2026).

7. Організаційно-методичні вказівки з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях на 2025–2026 роки. URL: https://kharkivoda.gov.ua/content/documents/855/85408/files/Оргметодвказівки_2025_2026.pdf (дата звернення: 13.06.2026).

АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ В РЕФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ: РИЗИКИ ТА ЗАПОБІЖНИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олексій ВАСИЛЬЄВ, к. техн. н.,
Головне управління ДСНС України у м. Києві

Реформування системи цивільного захисту в умовах воєнного стану супроводжується зростанням обсягів видатків на укриття, обладнання та відновлення, а також запровадженням спрощених і прискорених управлінських процедур. Такі умови об'єктивно підвищують корупційні ризики, причому у сфері цивільного захисту їх наслідки вимірюються не лише втратами публічних коштів, а й загрозою життю людей. Тому антикорупційні механізми мають розглядатися не як зовнішній щодо реформи контроль, а як її невід'ємна складова.

Найбільш показовою в цьому сенсі є сфера забезпечення населення захисними спорудами. Кодекс цивільного захисту України покладає створення та утримання фонду захисних споруд на широке коло суб'єктів – центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання [1], що саме по собі ускладнює персоніфікацію відповідальності. За результатами моніторингу Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у III–IV кварталах 2025 р. з 1066 перевірених укриттів рекомендації щодо усунення недоліків отримали 991, тобто 93 %; у звіті зазначено, що укриття часто існують лише формально, як статистика, а не як місце порятунку [2]. У Києві близько 500 млн грн, передбачених у 2025 р. на стаціонарні укриття, не було використано; у жовтні 2025 р. кошти перерозподілили на придбання мобільних укриттів, однак закупівлі до кінця року так і не відбулися, а органи внутрішнього фінансового контролю вказували на ризики значних фінансових втрат у запланованих закупівлях [3]. Ці факти не є доказом корупційних правопорушень, проте окреслюють саме ті зони, в яких реалізуються типові корупційні ризики публічних закупівель, визначені НАЗК, зокрема штучне завищення очікуваної вартості закупівлі та встановлення дискримінаційних умов тендерної документації [4]. Фахівці також звертають увагу на розмитість відповідальності між балансоутримувачами та органами влади і пропонують запровадити цифровий аудит фонду захисних споруд для усунення «паперових» укриттів [5].

Рішення 2026 р. формують нові зони ризику. Постановою Кабінету Міністрів України № 1092 можливість роботи суб'єктів господарювання за «жовтого» рівня загрози пов'язано з наявністю укриття для персоналу та відвідувачів, а за його відсутності – з погодженням трудового колективу на строк не більше трьох місяців [6]. На нашу думку, масове облаштування укриттів і безпечних просторів у бізнесі за стислі строки та недостатньо чіткі критерії їх оцінки створюють нові точки контакту суб'єктів господарювання з контролюючими органами і, відповідно, нові дискреційні повноваження. Показовим є і те, що у вересні 2026 р. НАЗК за підсумками антикорупційної експертизи визнало проєкт Міністерства оборони України щодо спрощення будівництва наземних об'єктів оборонно-промислового комплексу таким, що містить корупціогенні фактори, через відсутність чітких критеріїв віднесення таких об'єктів до захищених [7]. Отже, головним джерелом корупційних ризиків у безпековій сфері стають прискорені режими, не підкріплені чіткими критеріями та прозорими процедурами.

Зважаючи на це, пропонуємо вбудувати антикорупційні запобіжники безпосередньо в механізми реформування системи цивільного захисту. По-перше, доцільно створити публічний цифровий реєстр фонду захисних споруд із відомостями про їх фактичний стан і результати перевірок, що унеможливить існування «паперових» укриттів. По-друге, необхідна стандартизація закупівель мобільних укриттів та обладнання цивільного захисту: типові технічні вимоги, референтні ціни, централізовані рамкові угоди. По-третє, варто закріпити вичерпні й вимірювані критерії оцінки укриттів і безпечних просторів суб'єктів господарювання та цифрову фіксацію перевірок, мінімізуючи дискрецію посадових осіб. По-

четверте, проєкти актів, що запроваджують спрощені режими у сфері цивільного захисту, повинні проходити обов'язкову антикорупційну експертизу. По-п'яте, важливим запобіжником є громадський контроль: як ми обґрунтовували раніше, в умовах воєнного стану він є ключовим механізмом забезпечення ефективності антикорупційної політики [8], а у сфері цивільного захисту його доцільно реалізовувати через участь територіальних громад, об'єднань співвласників багатоквартирних будинків і громадських організацій у моніторингу стану укриттів.

Отже, ефективність реформування системи цивільного захисту безпосередньо залежить від здатності держави мінімізувати корупційні ризики в найбільш ресурсоємних і прискорених процесах – передусім у створенні та утриманні фонду захисних споруд і закупівлях. Перехід від формальної звітності до прозорих цифрових реєстрів, стандартизованих закупівель, чітких критеріїв і громадського контролю є необхідною умовою того, щоб ресурси, спрямовані на цивільний захист, реально перетворювалися на захищеність населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 08.09.2026).
2. Стан і функціональність укриттів в Україні: результати моніторингу Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2026. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/1-29052026-1509-stan-i-funktsionalnist-ukrittiv-v-ukraini-postorinkova-1.pdf (дата звернення: 08.09.2026).
3. Київські РДА не використали близько 500 млн грн на стаціонарні укриття, а мобільні так і не закупили. Дзеркало тижня. 02.09.2026. URL: https://zn.ua/ukr/UKRAINE/kijivski-rda-ne-vikoristali-blizko-500-mln-hrn-na-statsionarni-ukrittja-a-mobilni-tak-i-ne-zakupili.html (дата звернення: 08.09.2026).
4. Типові корупційні ризики у публічних закупівлях. Національне агентство з питань запобігання корупції. Київ, 2020. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/uploads/Typovi-koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-2.pdf (дата звернення: 08.09.2026).
5. Ставнійчук М. Укриття: від «рейдових перевірок» до безперебійної системи цивільного захисту. Інтерфакс-Україна. 04.08.2026. URL: https://interfax.com.ua/news/blog/1190600.html (дата звернення: 09.09.2026).
6. Деякі питання оптимізації захисту населення та реагування на загрози засобів повітряного нападу : постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2026 № 1092. Голос України. URL: https://www.golos.com.ua/article/392558 (дата звернення: 10.09.2026).
7. Міноборони пропонує спростити будівництво наземних об'єктів ОПК: НАЗК виявило корупціогенні фактори. Антикор. 24.09.2026. URL: https://antikor.info/articles/865111-minoborony_predlagaet_uprostitj_stroiteljstvo_nazemnyh_objektov_opk_napk_vyjavilo_korruptsiogennye_faktory (дата звернення: 25.09.2026).
8. Vasyliev O., Pokaliuk V. Public control as a mechanism for ensuring the effectiveness of anti-corruption policy under martial law conditions. Public Administration and State Security Aspects. 2025. № 2. DOI: https://doi.org/10.52363/passa-2025.2-6

СТРАТЕГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ КІБЕРБЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Артем ВОВК, аспірант
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Стратегічне забезпечення кібербезпеки в сучасних умовах доцільно розглядати не лише як сукупність технічних заходів із захисту інформаційних систем, а як комплексний напрям публічного управління, безпосередньо пов'язаний із захистом суверенітету, територіальної цілісності, функціонуванням державних інституцій, економічною стабільністю, безперервністю надання суспільно важливих послуг та стійкістю держави до зовнішніх і внутрішніх загроз. Такий підхід особливо важливий для України, де кіберпростір є одним із середовищ протиборства, а кібератаки можуть бути спрямовані одночасно на державне управління, оборонний сектор, енергетику, транспорт, фінансову систему, охорону здоров'я, електронні комунікації та інші сфери, функціонування яких має критичне значення для національної безпеки.

Нормативно-правове підґрунтя такого підходу формує насамперед Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [1], який встановлює правові та організаційні засади захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави у кіберпросторі, визначає напрями державної політики, повноваження суб'єктів забезпечення кібербезпеки та засади координації їхньої діяльності. У чинній редакції Закону кібербезпека пов'язується також із протидією загрозам, що можуть завдати шкоди національній безпеці України, що дає підстави розглядати публічне управління кібербезпекою як складову загального механізму забезпечення національної безпеки.

Стратегічний характер публічного управління у цій сфері полягає передусім у переході від переважно реактивної моделі, орієнтованої на ліквідацію наслідків уже здійснених атак, до проактивної моделі, яка передбачає прогнозування загроз, постійний моніторинг кіберсередовища, оцінювання ризиків, раннє виявлення аномалій, превентивне усунення вразливостей та підготовку до кризового реагування. Стратегія кібербезпеки України [2] прямо передбачає проактивний підхід до нейтралізації кіберзагроз, постійне переглядення повноважень і відповідальності суб'єктів системи кібербезпеки, оперативне оновлення законодавства відповідно до змін безпекового середовища та впровадження сучасних методів і механізмів публічного управління.

У цьому контексті стратегічний механізм публічного управління забезпеченням кібербезпеки доцільно розуміти як взаємопов'язану систему нормативно-правових, інституційних, організаційних, інформаційно-аналітичних, ресурсних, кадрових, технологічних, комунікаційних та міжнародних інструментів, за допомогою яких держава формує цілі кібербезпеки, визначає пріоритети, розподіляє повноваження і ресурси, організовує попередження та реагування на кіберзагрози, забезпечує відновлення після інцидентів і здійснює оцінювання результативності відповідної політики. Принциповим є те, що така система не може обмежуватися діяльністю окремого органу державної влади. Її результативність залежить від узгодженої діяльності суб'єктів національної системи кібербезпеки, органів державної влади, сектору безпеки і оборони, операторів критичної інфраструктури, приватного сектору, наукових та освітніх установ і міжнародних партнерів.

Особливе значення для національної безпеки має інституційно-координаційний механізм. У стратегічній моделі координаційна функція забезпечує узгодження дій суб'єктів, які мають різні повноваження, ресурси та сфери відповідальності. Національний координаційний центр кібербезпеки визначений координатором реалізації Стратегії кібербезпеки України та має забезпечувати планування її реалізації, координацію і контроль стану виконання. Відповідно, стратегічна спроможність держави залежить не тільки від технологічного рівня окремих органів, а й від того, наскільки ефективно вони обмінюються

інформацією, узгоджують рішення та здійснюють спільні дії під час масштабних кіберінцидентів [2].

Важливим кроком у розвитку такого механізму стало затвердження Кабінетом Міністрів України Національного плану реагування на кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози постановою від 26 листопада 2025 р. № 1533 [3]. План визначає загальні процедури реагування, механізм координації та взаємодії суб'єктів національної системи реагування, а також функціонування національної системи обміну інформацією про кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози. Це створює важливу основу для переходу від фрагментарного реагування окремих організацій до скоординованої загальнодержавної системи управління кіберкризами.

Окремим стратегічним напрямом має бути ризик-орієнтоване управління кібербезпекою. Його сутність полягає в тому, що державні ресурси спрямовуються передусім на ті системи, об'єкти та процеси, компрометація яких може спричинити найбільші наслідки для держави і суспільства. Такий підхід передбачає формування циклу «ідентифікація активів – визначення загроз – оцінювання вразливостей – визначення потенційних наслідків – розрахунок ризику – вибір заходів захисту – моніторинг – повторне оцінювання».

Значущість цього механізму посилюється тим, що Закон України «Про критичну інфраструктуру» [4] визначає об'єкти критичної інфраструктури як об'єкти, системи, їх частини або сукупності, важливі для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам. Безпека критичної інфраструктури при цьому охоплює не тільки захищеність, а й функціональність, безперервність роботи, відновлюваність, цілісність і стійкість. Отже, кіберзахист критичної інфраструктури повинен оцінюватися не лише через здатність запобігти проникненню до інформаційної системи, а через спроможність об'єкта продовжувати виконувати критичні функції під час атаки та швидко відновлюватися після порушення роботи.

Саме тому доцільно змістити акцент державної політики від категорії «кіберзахист» до ширшої категорії «кіберстійкість». Кіберстійкість передбачає не абсолютну неможливість здійснення атаки, що практично недосяжно в умовах складного цифрового середовища, а здатність системи передбачати загрози, протистояти їм, витримувати порушення, підтримувати критично важливі функції, відновлюватися та адаптуватися за результатами отриманого досвіду. Такий підхід безпосередньо відповідає логіці національної безпеки, оскільки дозволяє розглядати кіберзагрозу через її потенційний вплив на життєво важливі функції держави, а не лише через технічні характеристики конкретної атаки.

Важливою складовою стратегічного механізму є формування єдиного інформаційно-аналітичного контуру кібербезпеки. Його призначення полягає у забезпеченні безперервного збору, верифікації, аналізу та поширення інформації про кіберзагрози, вразливості, інциденти та тенденції розвитку кіберсередовища.

Для сучасної системи публічного управління це означає необхідність переходу до управління на основі даних. Інформація про кіберінциденти повинна не просто накопичуватися, а перетворюватися на управлінське знання: встановлення закономірностей атак, визначення найбільш уразливих секторів, прогнозування потенційних сценаріїв, визначення критичних залежностей та обґрунтування розподілу ресурсів. У перспективі такий механізм може передбачати застосування технологій штучного інтелекту, машинного навчання, автоматизованого аналізу мережевого трафіку, виявлення аномальної поведінки та прогнозної аналітики. Водночас використання алгоритмічних технологій у сфері національної безпеки має супроводжуватися контролем якості даних, захистом інформації, людським наглядом, аудитом алгоритмів та чітким розподілом відповідальності за управлінські рішення.

Важливе значення має також удосконалення системи реагування на кіберінциденти. У європейському підході, закріпленому NIS2, особливий акцент зроблено на управлінні ризиками, повідомленні про значні інциденти, обміні інформацією та координації

транскордонного реагування. Європейська комісія наголошує, що NIS2 охоплює 18 критичних секторів та передбачає посилення національних спроможностей, вимоги до управління кіберризиками, звітування про значні інциденти, співпрацю та нагляд [5]. Українське публічне управління в процесі європейської інтеграції має орієнтуватися на подальше зближення відповідних механізмів із європейськими підходами, зокрема щодо управління ризиками, повідомлення про інциденти, координації реагування, управління вразливостями та безпеки ланцюгів постачання.

Європейська практика також демонструє важливість поєднання технічних і організаційних заходів. NIS2 передбачає ризик-орієнтовані заходи, які охоплюють аналіз ризиків, реагування на інциденти, забезпечення безперервності діяльності, кризове управління, безпеку ланцюгів постачання, безпеку під час придбання та розроблення інформаційних систем, навчання персоналу, криптографічний захист, контроль доступу та управління активами. Для України це означає, що стратегічне управління кібербезпекою має охоплювати весь життєвий цикл цифрової системи – від проєктування та закупівлі технологій до експлуатації, моніторингу, реагування, відновлення та виведення системи з експлуатації.

Окремої уваги потребує безпека цифрових ланцюгів постачання. Залежність державних органів, підприємств критичної інфраструктури та інших стратегічних суб'єктів від програмного забезпечення, хмарних сервісів, телекомунікаційного обладнання, систем управління та зовнішніх постачальників формує додатковий рівень кіберризику. Тому державна політика повинна передбачати оцінювання не тільки внутрішньої захищеності інформаційних систем, а й ризиків, пов'язаних із постачальниками, технологічними залежностями, оновленнями програмного забезпечення та концентрацією критичних цифрових послуг у окремих технологічних екосистемах. У NIS2 безпека ланцюга постачання прямо включена до комплексу заходів управління кіберризиками.

Не менш важливим є державно-приватне партнерство у сфері кібербезпеки. Значна частина цифрової інфраструктури перебуває поза безпосереднім управлінням державних органів, тому держава не може забезпечити національну кіберстійкість виключно адміністративними методами. Необхідна модель взаємодії, у межах якої держава формує стандарти, координує реагування, забезпечує нормативну визначеність і доступ до критично важливої інформації, а приватний сектор бере участь у моніторингу, виявленні загроз, технологічному захисті та відновленні систем.

Стратегічна модель також повинна включати кадровий механізм, оскільки технологічна модернізація без достатнього людського потенціалу не забезпечує довгострокової кіберстійкості. Йдеться про системну підготовку та перепідготовку фахівців, розвиток компетентностей державних службовців, формування кадрового резерву, професійний розвиток працівників кібербезпеки, проведення регулярних навчань і кібернавчань.

Важливою передумовою є також формування кіберобізнаного суспільства. Кібербезпека держави залежить не тільки від спеціалізованих підрозділів, а й від поведінки державних службовців, працівників критичних підприємств, військовослужбовців, представників бізнесу та громадян. Фішинг, соціальна інженерія, компрометація облікових даних, використання небезпечного програмного забезпечення та нехтування базовими правилами цифрової безпеки можуть створювати вразливості навіть за наявності сучасної технічної інфраструктури. Тому державна політика повинна поєднувати технологічний захист із постійним підвищенням цифрової та кібергігієнічної компетентності населення.

Окремий стратегічний вимір становить міжнародне співробітництво. Кіберзагрози не обмежуються державними кордонами, а їх розслідування, атрибуція, блокування інфраструктури та притягнення винних до відповідальності часто потребують міжнародного обміну інформацією і координації. Стратегія кібербезпеки України передбачає розвиток міжнародних партнерств та активну участь України у міжнародних форматах кібербезпеки, а європейська модель NIS2 передбачає механізми транскордонної взаємодії та обміну

інформацією. Це набуває особливого значення для України з огляду на європейську та євроатлантичну інтеграцію і необхідність сумісності національних механізмів кіберзахисту з механізмами партнерів.

Таким чином, стратегічні механізми публічного управління забезпеченням кібербезпеки в контексті національної безпеки України доцільно розбудовувати як цілісну адаптивну систему, у якій взаємопов'язані стратегічне планування, нормативно-правове регулювання, інституційна координація, ризик-орієнтоване управління, моніторинг кіберзагроз, оперативне реагування, захист і відновлення критичної інфраструктури, державно-приватне партнерство, кадрове забезпечення, науково-технологічний розвиток та міжнародна взаємодія. Її принциповою характеристикою має стати перехід від ізольованого захисту окремих інформаційних систем до управління національною кіберстійкістю, коли результативність оцінюється здатністю держави прогнозувати загрози, своєчасно їх виявляти, координовано реагувати на масштабні інциденти, забезпечувати безперервність критичних функцій, швидко відновлюватися та адаптувати систему до нових типів ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text
2. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію кібербезпеки України"». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text
3. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2025 р. № 1533 «Деякі питання реагування на кіберінциденти, кібератаки та кіберзагрози». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-2025-%D0%BF#Text
4. Закон України «Про критичну інфраструктуру». https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text
5. NIS2 Directive: securing network and information systems. https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/nis2-directive.

ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДСНС УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Михайло ВОЛКОВ, навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦЗ к - 23-1
НК – Віталій КОСТЕНКО, к. держ. упр., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Історію становлення ДСНС можна розділити на кілька ключових періодів:

Витоки (XV–XIX століття): перші нормативні акти з пожежної безпеки на українських землях з'явилися ще у 1472 році. Із наданням українським містам (таким як Київ, Львів, Суми) Магдебурзького права почала створюватися пожежно-сторожова охорона. У XIX столітті в містах почали формуватися перші професійні та громадські пожежні команди, відкривалися пожежні депо та оновлювався технічний арсенал [1].

Радянський період (XX століття): тривалий час пожежна охорона та цивільна оборона існували окремо. Воєнізована пожежна охорона підпорядковувалася Міністерству внутрішніх справ (МВС), тоді як Цивільна оборона (ЦО) підпорядковувалася Міністерству оборони і була націлена на захист населення у випадку військових конфліктів та масштабних катастроф [2].

Після проголошення незалежності України у 1991 році було створено Штаб Цивільної оборони України. Жахливий досвід аварії на Чорнобильській АЕС продемонстрував необхідність створення окремого відомства. Так, у 1996 році Указом Президента було

створено Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС), яке об'єднало Штаб ЦО та Мінчорнобиль [3]. Відомство неодноразово реорганізовувалося та змінювало назви (зокрема на Міністерство надзвичайних ситуацій України у 2010 році), а згодом стало основою для створення Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС).

Важлива реформа відбулася у 2003 році, коли Державну пожежну охорону вивели зі складу МВС і передали до МНС. Це дозволило створити єдину цілісну систему реагування на будь-які надзвичайні ситуації. На базі військ Цивільної оборони та пожежної охорони було створено Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту.

У грудні 2012 року МНС ліквідували, створивши натомість сучасну ДСНС. Це центральний орган виконавчої влади, що підпорядковується Кабінету Міністрів України. Діяльність Служби координуватиме Міністр оборони України. [4]. Починаючи з 25 квітня 2014 року діяльність ДСНС спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ.

Сьогодні українські рятувальники виконують завдання у надскладних умовах. Окрім гасіння звичайних пожеж і ліквідації наслідків ДТП, підрозділи ДСНС займаються: розбором завалів після ворожих обстрілів; гуманітарним розмінуванням територій (піротехнічні підрозділи); евакуацією мирного населення із зони бойових дій; ліквідацією наслідків техногенних катастроф, спричинених війною. Демілітаризація військ цивільної оборони здійснювалася для того, щоб замінити застарілі армійські структури радянського типу на гнучку, професійну та спеціалізовану службу, здатну швидко реагувати на повсякденні надзвичайні ситуації мирного часу.

Основні причини та логіка реформи:

– ліквідація наслідків землетрусів, повеней, хімічних аварій чи масштабних пожеж вимагає специфічних інженерних, медичних та рятувальних навичок, а не ведення загальновійськового бою чи тактики сухопутних військ.

– раніше війська цивільної оборони підпорядковувалися Міністерству оборони, а пожежна охорона — МВС України. Утримання двох різних силових відомств для схожих завдань створювало бюрократичні перешкоди та заважало швидкій координації на місці події.

– у більшості розвинених країн світу та Європи функції захисту населення від техногенних і природних катастроф покладено на професійні цивільні служби порятунку, а не на армійські підрозділи.

– військові частини розраховані на мобілізацію в умовах великої війни, через що їхня реакція на локальні чи раптові надзвичайні ситуації в мирний час часто виявлялася занадто повільною та громіздкою.

– відмова від армійських принципів дозволила сконцентрувати ресурси на підготовці фахових рятувальників і закупівлі спеціалізованого аварійно-рятувального обладнання замість утримання солдатів строкової служби.

Процес демілітаризації системи суттєво вплинув на роботу ДСНС під час повномасштабної війни. Демілітаризація 2003–2005 років створювалася з розрахунком на мирний час, тому повномасштабне вторгнення поставило перед ДСНС безпрецедентні виклики. Цей статус має як свої плюси, так і серйозні мінуси:

Головним плюсом є те, що згідно з міжнародним гуманітарним правом (Женевська конвенція), рятувальники демілітаризованих служб цивільного захисту мають особливий гуманітарний статус. Вони не є комбатантами (військовими), тому ворог за міжнародними законами не має права їх атакувати, брати в полон як комбатантів чи знищувати їхню техніку. Будь-які умисні атаки чи обстріли цивільних рятувальників під час виконання обов'язків офіційно кваліфікуються як воєнні злочини.

В реальності, на практиці Росія постійно ігнорує цей статус. Рятувальники регулярно потрапляють під повторні обстріли під час гасіння пожеж чи розбору завалів («double-tap» удари), гинуть і опиняються в полоні.

Цивільний статус ДСНС дозволяє безперешкодно отримувати найсучасніші пожежні машини, роботизовані комплекси для гасіння вогню, дрони для гуманітарного розмінування та спецодяг від закордонних партнерів.

Оскільки служба цивільна, рятувальники не мають бронетехніки для бою чи зброї для самозахисту (хоча зараз, під час роботи в прифронтових зонах, вони змушені носити бронежилети, шоломи, а піротехніки працюють під прикриттям військових).

Мобільність без військової бюрократії - гнучка цивільна структура дозволила ДСНС швидко взаємодіяти з волонтерами, міжнародними донорами та комунальними службами міст без довгих армійських погоджень.

Під час війни навантаження на рятувальників зростає в сотні разів через постійні розбори завалів, ліквідацію наслідків обстрілів та евакуацію. Цивільний статус гарантує, що особовий склад Державної служби України з надзвичайних ситуацій зосереджений виключно на порятунку життів, гуманітарному розмінуванні та захисті населення, а не на виконанні суто оборонних чи бойових завдань військового характеру.

Рятувальники без зброї та у цивільному статусі сприймаються громадянами у зоні бойових дій та на прифронтових територіях як нейтральна сила, що прибула виключно для надання допомоги. Це підвищує рівень довіри та полегшує комунікацію під час евакуаційних заходів.

Якщо порівнювати з європейськими моделями цивільного захисту, то Україна, створюючи ДСНС, орієнтувалася саме на західний досвід. У Європі системи захисту населення поділяються на два основні типи, і українська модель є сумішшю обох:

Країна / Модель	Тип служби	Як це влаштовано?	Порівняння з ДСНС України
Німеччина *(BBK / THW)*	Цивільна / Волонтерська	Базується на професійному ядрі та величезній кількості волонтерів (добровільні пожежні команди). Озброєння чи військового статусу немає взагалі.	ДСНС наразі є повністю державною і професійною, але Україна активно впроваджує німецький досвід створення добровільних пожежних дружин у територіальних громадах.
Польща *(Państwowa Straż Pożarna)*	Державна / Спеціальна	Аналог української ОРСЦЗ. Вони мають спеціальні звання (капітан пожежної охорони тощо), сувору дисципліну, але не є частиною Збройних сил.	Найближча модель до України. ДСНС будувалася за схожим принципом централізованої національної рятувальної служби.
Франція *(Sécurité Civile)*	Гібридна	Більшість пожежників цивільні, але деякі ключові підрозділи (наприклад, пожежна бригада Парижа) є частиною французької армії.	Україна повністю відійшла від цієї моделі під час демілітаризації, хоча під час війни деякі експерти замислювалися над поверненням рятувальникам частини військових гарантій.

Тож, можна зробити висновок, що демілітаризація зробила ДСНС високоефективною інженерно-рятувальною службою європейського зразка, яка ідеально справляється з катастрофами. Проте умови повномасштабної війни змусили службу адаптуватися: рятувальники тепер працюють у бронежилетах під загрозою обстрілів, хоча юридично залишаються гуманітарною місією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Офіційний сайт Головного управління ДСНС України в Одеській області. Розділ «Історія становлення». URL: https://od.dsns.gov.ua/istoriya-stanovlennya.
2. Борис О.П. Історія становлення державної пожежної охорони та її роль у формуванні системи цивільного захисту України // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2017. – № 1.
3. Про Міністерство України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи: Указ Президента України від 28 жовтня 1996 року № 1005/96.
4. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Указ Президента України від 24 грудня 2012 року № 726/2012.

РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

Марія ГОРДОВА, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-25-1
НК – Дмитро КРИШТАЛЬ, кандидат наук з державного управління
Національний університет цивільного захисту України

Правові засади функціонування єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ) визначено Кодексом цивільного захисту України [1] та Положенням про єдину державну систему цивільного захисту, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 [2]. Від часу ухвалення цих актів систему неодноразово адаптовували до нових викликів: законом України від 15.03.2022 № 2132-IX розширено підстави цільової мобілізації для ліквідації наслідків воєнних дій [3], а законом від 08.11.2023 № 3441-IX доповнено перелік завдань ЄДСЦЗ положеннями щодо ліквідації наслідків бойових дій, відновлення об'єктів критичної інфраструктури та підготовки керівного складу з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права [4]. Це свідчить про поступову, але фрагментарну адаптацію нормативної бази без комплексного перегляду моделі публічного управління сферою.

Дослідники звертають увагу на нагальність саме інституційної реформи. Д. В. Кащенко [5] обґрунтовує пріоритетні напрями вдосконалення вітчизняної системи публічного управління надзвичайними ситуаціями в умовах повномасштабної збройної агресії, наголошуючи на потребі посилення інституційної спроможності органів публічної влади. В. Коробкін та Я. Яковлєва [6] пропонують напрями внесення змін до нормативно-правових актів щодо організації цивільного захисту на рівні місцевого самоврядування як передумову підвищення спроможності ЄДСЦЗ. Емпіричне дослідження С. М. Биченка та А. С. Чубіної [7], проведене на прикладі 66 територіальних громад Черкаської області, засвідчило, що лише незначна частка громад має регулярно оновлювані сторінки з питань цивільного захисту, а значна частина комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій не оприлюднює протоколи засідань – тобто наявна модель управління на місцевому рівні залишається переважно формальною і непрозорою.

В умовах децентралізації територіальні громади набули не лише прав, а й обов'язку формувати безпечне середовище для мешканців, однак ця відповідальність не завжди підкріплена фінансовими, кадровими та інформаційними ресурсами [7]. У контексті повоєнної відбудови це створює ризик відтворення довоєнної моделі управління цивільним захистом на новій інфраструктурній базі без усунення системних управлінських недоліків.

Перспективними напрямами реформування публічного управління у сфері цивільного захисту в умовах повоєнної відбудови видаються: адаптація нормативно-правової бази з урахуванням досвіду воєнного періоду; інтеграція інформаційних систем органів державної

влади, місцевого самоврядування та ДСНС у єдину цифрову платформу обміну даними; стандартизація інформування населення на рівні територіальних громад; розбудова кадрового потенціалу органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту; поглиблення міжнародного співробітництва з ООН, Червоним Хрестом та структурами НАТО для залучення експертної та фінансової підтримки відбудови [7]. Реалізація цих напрямів дозволить перейти від фрагментарної адаптації чинних норм до системної реформи управління цивільним захистом, адекватної масштабу завдань повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458.
2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11.
3. Про внесення зміни до Кодексу цивільного захисту України: Закон України від 15.03.2022 № 2132-IX.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо цивільного захисту: Закон України від 08.11.2023 № 3441-IX.
5. Кащенко Д. В. Основні напрями удосконалення публічного управління надзвичайними ситуаціями в Україні. Державне будівництво. 2024. № 2(36). С. 366–377. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-24.
6. Коробкін В., Яковлєва Я. Удосконалення системи цивільного захисту територіальних громад як запорука підвищення рівня спроможностей єдиної державної системи цивільного захисту. Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 1(11). С. 42–60. DOI: https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-42-60.
7. Биченко С. М., Чубіна А. С. Реалізація функцій цивільного захисту в громадах Черкаської області: аналітичний огляд, виклики та рішення. 2025. № 2. С. 251–263. DOI: https://doi.org/10.52363/2414-5866-2025-2-28.

РЕСУРСНА СТІЙКІСТЬ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ

Олександр ДАЦІЙ, д. е. н., професор, професор кафедри економіки бізнесу
Міжрегіональна Академія управління персоналом

Тривалі воєнні ризики змінюють саму логіку організації цивільного захисту. Для Єдиної державної системи цивільного захисту недостатньо мати формально визначені сили, матеріальні резерви та плани реагування: критичним стає питання, чи здатна система зберігати керованість і виконувати основні функції за одночасного пошкодження інфраструктури, дефіциту ресурсів, порушення логістики, переміщення населення та зростання навантаження на місцевий рівень. Кодекс цивільного захисту України покладає на ЄДСЦЗ завдання щодо готовності органів управління і сил до дій, запобігання надзвичайним ситуаціям, реалізації державних цільових програм та забезпечення сталого функціонування підприємств, установ і організацій [1]. Отже, ресурсне забезпечення доцільно розглядати не як допоміжну адміністративну функцію, а як самостійний об'єкт публічного управління, від якого безпосередньо залежить спроможність системи діяти у кризовому середовищі.

У нормативній конструкції ЄДСЦЗ поєднано функціональні та територіальні підсистеми, органи управління, сили цивільного захисту і суб'єктів господарювання [2]. Така багаторівневість є необхідною, але водночас породжує проблему узгодження ресурсних

рішень. Окремі органи можуть планувати закупівлі, резерви, ремонт техніки, засоби зв'язку, енергозабезпечення й підготовку персоналу за власною відомчою логікою, тоді як реальна надзвичайна ситуація потребує взаємозамінності ресурсів, швидкого перерозподілу спроможностей та спільного використання інфраструктури. Через це предметом реформування має бути не лише обсяг фінансування, а механізм перетворення фінансових, матеріальних, кадрових та інформаційних ресурсів у гарантовану спроможність виконувати конкретні функції цивільного захисту.

Для такого переходу доцільно застосовувати ризик- і спроможнісно орієнтоване планування. Його вихідною точкою має бути не перелік традиційних статей витрат, а карта функцій, які повинні безперервно виконуватися за визначених сценаріїв: оповіщення, евакуація, аварійно-рятувальні роботи, медичне забезпечення, укриття населення, підтримання зв'язку, енергопостачання критичних об'єктів, логістика та відновлення. Для кожної функції слід визначати мінімально необхідний рівень спроможності, критичні залежності, гранично допустимий час переривання та резервні варіанти виконання. У такій моделі бюджетний запит обґрунтовується не абстрактною потребою установи, а ризиком втрати суспільно необхідної функції та вартістю її відновлення.

Логіка ресурсної стійкості узгоджується із законодавчим підходом до захисту критичної інфраструктури. Закон України «Про критичну інфраструктуру» пов'язує безпеку критичної інфраструктури з її функціональністю, безперервністю роботи, відновлюваністю, цілісністю та стійкістю [3]. Для системи цивільного захисту це означає необхідність враховувати не лише власні ресурси ДСНС чи органів місцевого самоврядування, а й зовнішні залежності від енергетики, електронних комунікацій, транспорту, фінансових послуг, водопостачання та цифрових сервісів. Втрата одного з таких елементів здатна істотно знизити результативність реагування навіть за наявності достатньої кількості сил і техніки.

Управлінський механізм ресурсної стійкості може бути побудований навколо чотирьох взаємопов'язаних блоків. Перший – ідентифікація критичних функцій та ресурсних залежностей на державному, регіональному і місцевому рівнях. Другий – формування захищеного мінімуму ресурсів, який включає резерви матеріалів, автономні джерела живлення, дубльовані канали зв'язку, альтернативні логістичні маршрути та підготовлений кадровий резерв. Третій – механізми взаємного підсилення: рамкові закупівлі, договори резервного постачання, міжмуніципальні та міжвідомчі ресурси спільного користування, стандартизовані процедури передачі техніки й матеріалів. Четвертий – постійна оцінка фактичної готовності через навчання, стрес-сценарії та аудит часу відновлення функцій.

Окремого перегляду потребує фінансова модель. Економічна ефективність цивільного захисту не може вимірюватися лише мінімізацією поточних витрат. Скорочення витрат на резервування, обслуговування техніки або дублювання критичних систем може створювати приховані майбутні втрати, які значно перевищуватимуть короткострокову бюджетну економію. Тому оцінювання управлінських рішень має враховувати очікувані збитки від переривання функцій, швидкість відновлення, масштаб охопленого населення та вартість альтернативних способів реагування. Це наближає ресурсну політику ЄДСЦЗ до підходу «інвестицій у стійкість», закріпленого серед пріоритетів Сендайської рамкової програми зі зниження ризику лих на 2015–2030 роки [4].

У практичній площині доцільно запровадити єдиний цикл ресурсного планування ЄДСЦЗ: щорічне оновлення карти ризиків і критичних функцій; перевірку забезпеченості за кожним сценарієм; визначення дефіцитів; формування міжвідомчих рішень щодо резервів і закупівель; тренування з моделюванням втрати окремих ресурсних вузлів; оцінювання часу відновлення. Такий цикл повинен бути пов'язаний із програмно-цільовим бюджетуванням і місцевими планами цивільного захисту, а його результати – використовуватися при визначенні пріоритетів капітальних вкладень. Це створює управлінський зв'язок між ризиком, фінансуванням і вимірюваною спроможністю.

Сучасне реформування ЄДСЦЗ доцільно спрямовувати від моделі «наявності ресурсів» до моделі «гарантованої спроможності». Ресурсна стійкість у такому розумінні

охоплює не лише запаси й фінансування, а здатність системи передбачити критичні залежності, зберегти мінімальний рівень функцій, швидко перерозподілити ресурси та відновити повноцінну роботу після порушення. Саме така постановка питання дозволяє поєднати публічно-управлінський, економічний та безпековий виміри реформування цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 21.09.2026).
2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF (дата звернення: 21.09.2026).
3. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20 (дата звернення: 21.09.2026).
4. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). URL: https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030 (дата звернення: 21.09.2026).
5. Implementation of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030: Report of the Secretary-General (2026). United Nations General Assembly, A/81/307. URL: https://www.undrr.org/publication/un-resolutions-and-reports/implementation-sendai-framework-disaster-risk-reduction-0 (дата звернення: 21.09.2026).

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: МЕХАНІЗМИ ТА ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Світлана ДОМБРОВСЬКА, д.н.держ.упр., проф.
Ігор КОТЕНКО аспірант
Національний університет цивільного захисту України

В умовах сучасних глобальних трансформацій, загострення екологічних проблем, посилення антропогенного навантаження на природне середовище та зростання масштабів техногенних загроз екологічна безпека набуває особливого значення в системі забезпечення національної безпеки держави. Погіршення стану довкілля, зміна клімату, забруднення атмосферного повітря, водних і земельних ресурсів, деградація природних екосистем та накопичення небезпечних відходів створюють комплексні загрози для здоров’я населення, соціально-економічної стабільності й сталого розвитку суспільства. Людина є активним учасником процесів перетворення планети з властивим їй високим рівнем техногенної дії на природу,. У міру розвитку науково-технічного прогресу зростає технологічний ризик – небезпека виробничої аварії, пожежі, вибуху, транспортної аварії, внаслідок яких піддаються загрозі не лише життя і здоров'я людини, але і наноситься збиток довкіллю. У свою чергу, в результаті будь-якої промислової аварії, що супроводжується викидом в довкілля токсичних речовин, страждають люди.

Природні цикли і екосистеми, з одного боку, цикли в суспільстві і техносистеми (технології, виробництво, система послуг, продукція, відходи), з іншого боку, стали усе більш несумісні, а «тріщини» в техносфері стали носити усе більш глобальний характер .

Екологічні загрози мають комплексний характер і безпосередньо впливають на функціонування основних сфер життєдіяльності держави. Екологічні катастрофи, дефіцит водних ресурсів, погіршення якості земель, зниження біорізноманіття та кліматичні зміни

здатні спричиняти економічні збитки, посилювати соціальну нерівність, провокувати міграційні процеси та створювати додаткові виклики для системи державного управління.

Для України проблема забезпечення екологічної безпеки особливо загострилася в умовах повномасштабної збройної агресії. Руйнування промислових підприємств, пошкодження енергетичної та транспортної інфраструктури, забруднення територій вибухонебезпечними предметами, пошкодження природоохоронних об'єктів і порушення природних екосистем формують довгострокові екологічні ризики. За таких умов екологічна безпека стає невід'ємним компонентом державної політики у сфері національної безпеки, обороноздатності та повоєнного відновлення України [1].

Екологічна безпека являє собою комплексну характеристику стану взаємодії суспільства та природного середовища, що передбачає захищеність життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави від екологічних загроз, здатних спричинити погіршення якості життя населення, порушення природної рівноваги та виникнення негативних соціально-економічних наслідків.

У контексті національної безпеки екологічну безпеку доцільно розглядати не лише як напрям природоохоронної діяльності, а як стратегічний пріоритет державної політики, спрямований на забезпечення екологічної стійкості територій, збереження природно-ресурсного потенціалу та формування безпечних умов життєдіяльності населення.

Важливість екологічної безпеки визначається її системним взаємозв'язком з економічною, соціальною, енергетичною, продовольчою та інформаційною безпекою держави. Погіршення екологічного стану територій зумовлює зниження продуктивності сільського господарства, збільшення витрат на охорону здоров'я, руйнування виробничої інфраструктури та зростання навантаження на державні й місцеві бюджети. Відповідно, екологічна нестабільність може перетворюватися на чинник загального послаблення національної стійкості.

Сучасні екологічні загрози характеризуються різноманітністю, взаємозалежністю та здатністю поширюватися за межі окремих адміністративно-територіальних одиниць. До основних із них належать забруднення довкілля промисловими викидами, нераціональне використання природних ресурсів, накопичення відходів, деградація ґрунтів, скорочення біорізноманіття, зміна клімату та зростання частоти небезпечних природних явищ.

Особливу небезпеку становлять техногенні аварії, які можуть спричиняти масштабне забруднення повітря, води та ґрунтів, порушення функціонування критичної інфраструктури й виникнення тривалих негативних наслідків для здоров'я населення. За таких обставин важливим завданням державної політики є перехід від реагування на вже сформовані екологічні проблеми до превентивного управління ризиками, що ґрунтується на прогнозуванні, моніторингу та своєчасному ухваленні управлінських рішень.

У системі державного управління екологічна безпека реалізується через взаємопов'язану сукупність нормативно-правових, організаційних, економічних, інформаційних та інституційних механізмів. Їх функціонування має забезпечувати узгодженість екологічних цілей із пріоритетами соціально-економічного розвитку, раціональне використання природних ресурсів і дотримання екологічних прав громадян.

Нормативно-правовий механізм передбачає формування та вдосконалення законодавчої бази, визначення повноважень органів державної влади й місцевого самоврядування, встановлення екологічних нормативів і стандартів, а також забезпечення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства. Його ефективність залежить від послідовності реалізації державної екологічної політики, належного контролю та гармонізації національних нормативних вимог із європейськими стандартами.

Організаційно-інституційний механізм охоплює діяльність органів державної влади, спеціалізованих природоохоронних установ, органів місцевого самоврядування, наукових організацій та громадських об'єднань. Важливою передумовою його результативності є чітке розмежування компетенцій, налагодження міжвідомчої взаємодії та формування системи відповідальності за досягнення визначених екологічних результатів.

Економічний механізм забезпечення екологічної безпеки пов’язаний із використанням фінансових, податкових, інвестиційних і стимулювальних інструментів. Його основним завданням є створення економічних умов для впровадження екологічно безпечних технологій, модернізації виробничих процесів, розвитку відновлюваної енергетики та зменшення негативного впливу господарської діяльності на довкілля.

Важливим напрямом удосконалення державної екологічної політики є розвиток системи екологічного моніторингу та цифрових технологій управління. Використання геоінформаційних систем, супутникового спостереження, автоматизованих засобів контролю якості повітря й води та технологій аналізу великих масивів даних дає змогу підвищити оперативність виявлення екологічних загроз.

Запровадження інтегрованої інформаційно-аналітичної системи екологічної безпеки сприятиме об’єднанню даних різних державних установ, формуванню електронних реєстрів екологічних збитків, оцінюванню рівня забруднення територій та визначенню пріоритетності природоохоронних заходів. При цьому принципове значення мають достовірність інформації, відкритість екологічних даних у межах законодавчих обмежень і забезпечення належного інформування населення про потенційні ризики.

Особливої актуальності зазначені питання набувають для України в умовах воєнного стану. Воєнні дії створюють додаткові джерела екологічної небезпеки, пов’язані з руйнуванням промислових об’єктів, пошкодженням нафтосховищ, енергетичної інфраструктури, систем водопостачання та водовідведення. Забруднення земель вибухонебезпечними предметами й наслідки пожеж у природних екосистемах ускладнюють використання територій, порушують господарську діяльність та створюють довготривалі ризики для населення[2].

За таких умов одним із пріоритетів державної політики має стати формування комплексного механізму оцінювання, документування та подолання екологічних наслідків збройної агресії. Його реалізація передбачає систематизацію інформації про завдану довкіллю шкоду, проведення екологічних обстежень, визначення масштабів забруднення, відновлення пошкоджених екосистем і залучення міжнародної фінансової та технічної допомоги.

Водночас екологічна безпека повинна розглядатися як один із ключових компонентів повоєнного відновлення України. Відбудова промислових підприємств, транспортної та енергетичної інфраструктури має здійснюватися з урахуванням принципів екологічної модернізації, енергоефективності та ресурсозбереження. Це створює передумови для переходу до моделі розвитку, за якої економічне зростання поєднується зі зменшенням екологічного навантаження.

Перспективним напрямом удосконалення державного управління є впровадження принципів циркулярної економіки, що передбачають повторне використання ресурсів, скорочення утворення відходів, розвиток систем їх перероблення та формування екологічно відповідального виробництва. Важливим інструментом є також залучення інвестицій у природоохоронні проєкти, екологічно чисту енергетику й технології відновлення забруднених територій.

Необхідною умовою забезпечення екологічної безпеки є активізація міжнародного співробітництва. Міжнародне партнерство сприяє залученню фінансових ресурсів, використанню сучасних технологій екологічного контролю, обміну науковими знаннями та реалізації спільних програм охорони навколишнього природного середовища. Для України особливого значення набуває поглиблення взаємодії з Європейським Союзом у контексті екологічної модернізації, відновлення довкілля та наближення національної політики до європейських екологічних стандартів.

Важливим чинником формування ефективної системи екологічної безпеки є залучення громадянського суспільства до реалізації природоохоронних заходів. Громадський екологічний контроль, екологічна освіта, інформаційно-просвітницька діяльність і розвиток

відповідального ставлення до природних ресурсів сприяють формуванню екологічної культури та підвищенню суспільної відповідальності за стан довкілля [3].

Таким чином, екологічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки держави, оскільки безпосередньо впливає на захищеність населення, економічну стабільність, стан природно-ресурсного потенціалу та перспективи сталого розвитку суспільства.

Забезпечення екологічної безпеки України потребує комплексного вдосконалення механізмів державного управління, посилення міжвідомчої координації, розвитку цифрового екологічного моніторингу та впровадження превентивних інструментів управління ризиками. Стратегічними пріоритетами державної політики мають стати подолання екологічних наслідків війни, відновлення природних екосистем, модернізація виробничої інфраструктури, розвиток циркулярної економіки та поглиблення міжнародного співробітництва.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме формуванню інтегрованої системи екологічної безпеки, здатної забезпечити захист життєво важливих інтересів людини, суспільства й держави, підвищити екологічну стійкість України та створити необхідні передумови для її сталого повоєнного відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ветвицький Д. О. Напрями та пріоритети розвитку державної екологічної політики України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] .Наукові розвідки з державного та муніципального управління. 2013. Вип. 1. С. 108–121. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nrzd_2013_1_11

2. Форсюк В.О. Публічне управління у забезпеченні сталого розвитку регіону в рамках еколого-економічної безпеки. Інвестиції: практика та досвід №9.(2023).С.156-159, Режим доступу: https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1485

3. Омаров А. Е. Державне управління системою цивільного захисту як чинник екологічної безпеки: особливості прояву в зарубіжних країнах [Електронний ресурс] . Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Державне управління. 2017. – Вип. 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadpsdu_2017_1_11

БАГАТОФАКТОРНЕ ОЦІНЮВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО РИЗИКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЯМИ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ

Ольга ДРОБОТ, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник
Олег ШУВАРСЬКИЙ
Міністерство оборони України

В умовах тривалих бойових дій під час планування та виконання операцій протимінної діяльності (ПМД) доводиться враховувати як мінне забруднення територій, так і поточну безпекову обстановку. Відстань до лінії зіткнення як єдиний критерій допустимості робіт не відображає неоднорідності бойових впливів, змін фортифікаційного обладнання місцевості, дистанційного мінування та можливостей захисту персоналу. Тому ділянки, однаково віддалені від лінії зіткнення, можуть суттєво різнитися за фактичними умовами роботи.

Мета дослідження – обґрунтувати багатофакторний підхід до оцінювання безпекового ризику операцій ПМД як основу для управлінських рішень про їх початок, продовження, обмеження або призупинення. Методологічну основу становлять ризик-орієнтований і системний підходи, принципи управління ризиками за IMAS 07.14 та ISO 31000.

Ризик-орієнтований підхід у протимінній діяльності розвивається, але для умов бойових дій має обмеження. Стандарт IMAS 07.14 [1] визначає загальні принципи ідентифікації, оцінювання, контролю та перегляду ризиків, проте кількісної моделі, за якою можна вирішити, чи допустима операція за поточних бойових загроз, у ньому немає. R. Evans, L. Nelson і T. Temple [3] показують цінність систематизованих польових даних для рішень щодо роботи з вибухонебезпечними пристроями, але розглядають насамперед характеристики самих предметів та обставини їх виявлення. А. О. Губенко зі співавторами [4] побудували багатофакторну модель ризиків під час виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів, у якій ураховано технологічні, організаційні й людські чинники; зовнішній безпековий ризик операції в ній не розглядається. А. І. Куртов зі співавторами [5] запропонували синергетичну оцінку мінного ризику територій з урахуванням взаємного посилення несприятливих чинників, а В. В. Москалець і М. В. Семенов [6] оцінюють ризик забруднення земель, щоб визначити черговість очищення. Ці праці стосуються мінного й технологічного ризиків та черговості розмінування. Рішення ж про початок, продовження чи призупинення конкретної операції за мінливої бойової обстановки в них не формалізоване.

Безпековий ризик виконання операції ПМД ми розглядаємо як окремий об’єкт оцінювання. Його зумовлюють поточні бойові дії, зміни безпекового середовища та здатність оператора вчасно реагувати на погіршення обстановки. На відміну від мінного, технологічного, професійного й загального операційного ризиків, він показує, чи можна безпечно виконати конкретну операцію в певному місці за актуальних умов. Таке оцінювання не встановлює абсолютної безпечності території і не замінює інших процедур управління ризиками. Небезпечність території та умови виконання конкретної операції треба оцінювати окремо. Мінний ризик описує наявність і розподіл вибухонебезпечних предметів, безпековий – вплив поточних бойових дій на персонал і можливість працювати в певний момент. Тому для тієї самої ділянки управлінське рішення може змінюватися разом з обстановкою, хоча мінне забруднення лишається тим самим.

Запропонований підхід ураховує п’ять факторів: відстань до актуальної лінії зіткнення, інтенсивність бойових впливів, фортифікаційну та мінувальну активність, динаміку лінії зіткнення й операційну вразливість. Операційна вразливість охоплює стійкість зв’язку, доступність укриттів, можливість своєчасної евакуації, наявність основного та альтернативного маршрутів виходу.

Інтенсивність бойових впливів визначають за ударами безпілотних літальних апаратів, артилерії, ракет та інших засобів ураження за попередні 30 діб. Динаміку лінії зіткнення оцінюють за 14 діб, бо її зміщення може швидко змінити умови допуску до робіт. Фортифікаційна та мінувальна активність відображає появу нових загороджень, зокрема внаслідок дистанційного мінування. На відміну від зовнішніх факторів, операційну вразливість оператор може частково знизити: організувати резервний зв’язок, укриття, евакуацію та альтернативні маршрути.

Щоб оцінки можна було порівнювати, кожен фактор переводять у шкалу від 0 до 100 балів; більше значення відповідає більшому внеску в ризик. Інтегральний показник обчислюють як зважену суму оцінок. Ваги встановлено експертно за порівняльною значущістю факторів, обґрунтованою нижче; їх вплив на результат перевірено аналізом чутливості (рис. 1).Так ураховано і просторову близькість до джерела небезпеки, і фактичну активність загроз, яка на однаковій відстані від лінії зіткнення буває дуже різною.

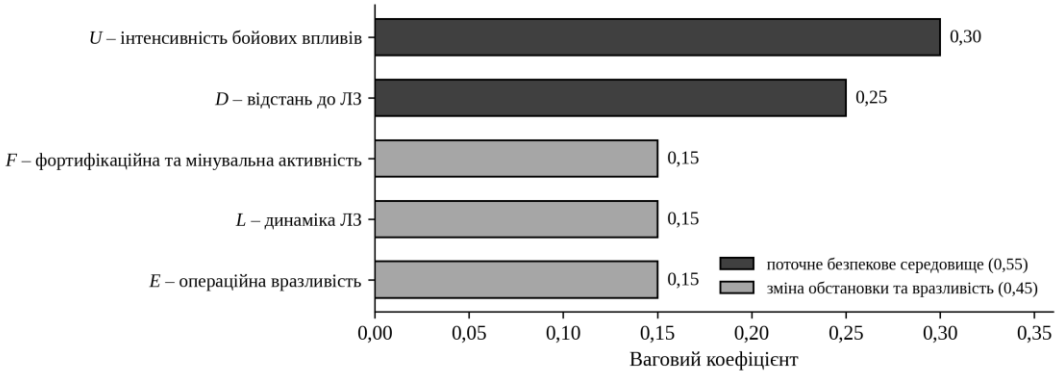

Рисунок 1 – Вагові коефіцієнти факторів індексу безпекового ризику виконання операцій ПМД
Джерело: розроблено авторами

Проте інтегральний показник не може бути єдиною підставою для допуску до робіт. У зваженій сумі сприятливі значення одних факторів формально компенсують критично небезпечний стан інших. Наприклад, налагоджені зв’язок, укриття та евакуація знижують операційну вразливість, але не прибирають загрози безпосереднього бойового впливу чи нового дистанційного мінування. Невисока сумарна оцінка ще не означає, що фактичні умови роботи прийнятні.Тому рішення приймають у два етапи. Спершу перевіряють критичні умови, які мають пріоритет над інтегральним показником: ділянка перебуває в смузі безпосереднього бойового зіткнення або роботи не погоджено; підтверджено нове чи дистанційне мінування ділянки або маршрутів доступу й евакуації; лінія зіткнення суттєво змістилася в бік району робіт; триває безпосередній бойовий вплив; своєчасна евакуація неможлива або одночасно немає зв’язку й безпечного маршруту виходу. Критичною умовою вважається й така зміна обстановки, після якої вихідні дані оцінювання застаріли. Якщо виявлено хоча б одну критичну умову, операцію не розпочинають або призупиняють незалежно від значення індексу. Повернутися до питання про роботи можна лише після зміни цих умов і повторного оцінювання. Так перевагу отримують реальні загрози для персоналу, а не формальна відповідність сумарного показника встановленим межам. Якщо критичних умов немає, на другому етапі визначають один із п’яти рівнів ризику і відповідне рішення. На першому рівні (0–25 балів) операцію виконують за стандартних заходів безпеки. На другому (понад 25 до 40 балів) посилюють заходи безпеки й стежать за зміною обстановки. Третій рівень (понад 40 до 60 балів) означає умовний допуск за окремим рішенням відповідальної посадової особи з додатковими заходами зниження ризику. На четвертому рівні (понад 60 до 75 балів) операцію не розпочинають, доки ризик не знизиться або не зміняться умови й не буде проведено повторне оцінювання. На п’ятому рівні (понад 75 балів) роботи не допускаються до зміни безпекової обстановки.

Щоб значна небезпека не загубилася в загальній оцінці, діє додаткове правило: якщо хоча б один зовнішній фактор (відстань до лінії зіткнення, інтенсивність бойових впливів, фортифікаційна та мінувальна активність або динаміка лінії зіткнення) сягає 80 балів, рішення приймають щонайменше як для третього рівня. Пріоритет критичних умов при цьому зберігається. Високу інтенсивність бойових впливів не можна визнати прийнятною лише тому, що ділянка достатньо віддалена або захисні заходи організовано належно.

Отже, рішення не зводиться до порівняння сумарної оцінки з пороговими значеннями. Спершу перевіряють неприйнятні обставини, потім оцінюють сукупність факторів і окремо враховують високі значення зовнішніх загроз. Визначений рівень ризику дає доказову основу, але не підміняє рішення відповідальних посадових осіб у межах їхніх повноважень. Щоб рішення можна було простежити, документують джерела й дату вихідних даних,

значення факторів, результати перевірки критичних умов, рівень ризику та ухвалене рішення.

Перевірка методики на модельних сценаріях показала, що вона розрізняє умови виконання операцій, які за самою лише віддаленістю від лінії зіткнення не розрізнити. Аналіз чутливості засвідчив, що за помірної зміни вагових коефіцієнтів рішення для розглянутих сценаріїв не змінюються. Ці результати мають модельний характер і потребують уточнення за даними реальних операцій.

Запропонований підхід дає змогу структурувати вихідні дані, зробити оцінки порівнюваними й документувати підстави рішень органів управління ПМД та операторів. Оцінювання варто виконувати під час планування, уточнювати перед початком робіт і повторювати, коли змінюється обстановка. Надалі потрібно відкалібрувати шкали, вагові коефіцієнти й межі рівнів ризику за фактичними даними, а також перевірити узгодженість експертних оцінок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. IMAS 07.14. Risk management in mine action. Ed. 1. New York : UNMAS, 2019. URL: https://www.mineactionstandards.org/standards/07-14/ (дата звернення: 19.10.2026).
2. ISO 31000:2018. Risk management – Guidelines. Geneva : ISO, 2018. URL: https://www.iso.org/standard/65694.html (дата звернення: 07.10.2026).
3. Evans R., Nelson L., Temple T. Operational data for the risk management of victim operated explosive devices in humanitarian mine action: a practitioner's perspective. Heliyon. 2024. Vol. 10, Iss. 3. Art. e25311. DOI: https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e25311.
4. Губенко А. О., Золочевський Д. В., Дядченко А. В., Корнієнко Р. В. Управління ризиками під час виконання робіт з виявлення та знищення (знешкодження) вибухонебезпечних предметів. Проблеми надзвичайних ситуацій. 2026. № 1(43). С. 177–196. DOI: https://doi.org/10.52363/2524-0226-2026-43-11.
5. Куртов А. І., Дубовик С. О., Куртов Д. А. Синергетична модель інтегральної оцінки мінного ризику в системі цивільного захисту. Науковий журнал Метінвест Політехніки. Серія: Технічні науки. 2026. № 7. С. 255–265. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-2080/2026-7-31.
6. Москалець В. В., Семенов М. В. Оцінювання ризику забруднення земель вибухонебезпечними предметами: приклад Чернігівської області. Науковий вісник НЛТУ України. 2026. Т. 36. № 1. С. 135–149. DOI: https://doi.org/10.36930/40360115.

CURRENT TRENDS IN THE MODERNIZATION OF UKRAINE'S CIVIL PROTECTION SYSTEM: THE PUBLIC ADMINISTRATION DIMENSION OF THE STATE EMERGENCY SERVICE'S ACTIVITIES

Olena ZALIZNYAK
National University of Civil Protection

Under current conditions, Ukraine's civil protection system has taken on particular significance as a component of ensuring national security and protecting the population and territories from emergencies. Full-scale armed aggression against Ukraine has significantly altered the nature of the risks faced by the state, local governments, businesses, and the population. In addition to traditional natural, man-made, and social threats, there are now massive missile and drone attacks, the destruction of critical infrastructure, large-scale fires, chemical and radiation risks, mine hazards, the need for evacuation measures, and the long-term provision of essential services to the population.

The legal basis for the system's operation is primarily the Civil Protection Code of Ukraine № 5403-VI of October 2, 2012 [1]. In accordance with Article 8 of the Code, the implementation of state

policy in the field of civil protection is carried out by a unified state civil protection system, which consists of functional and territorial subsystems [1]. The organizational principles governing the operation of this system are detailed in the Regulations on the Unified State Civil Protection System, approved by Resolution № 11 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9, 2014 [3].

The State Emergency Service of Ukraine plays a key role in this system. Its legal status is defined by the Regulations approved by Resolution № 1052 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 16, 2015 [2]. The SES is a central executive body whose activities are directed and coordinated by the Cabinet of Ministers of Ukraine through the Minister of Internal Affairs of Ukraine and which implements state policy, particularly in the areas of civil protection, the protection of the population and territories from emergencies, the prevention of emergencies, the mitigation of their consequences, rescue operations, and fire safety [2]. The current version of the relevant Regulation is dated September 5, 2025 [2].

In this context, reforming the civil protection system should be viewed not only as an update of the material and technical base or an increase in the number of rescue vehicles, but first and foremost as a modernization of public administration mechanisms. This involves improving coordination between central executive bodies, the State Emergency Service of Ukraine, local state administrations, local self-government bodies, business entities, and citizens [1;2;3].

One of the key challenges remains ensuring the proper distribution of authority and responsibility among the entities within the civil protection system. This is particularly relevant at the level of local communities, which, in accordance with the law, have significant powers in the field of civil protection, specifically regarding the creation and maintenance of a local centralized warning system in a state of constant readiness, its modernization and operational support, the establishment of safety centers, and the implementation of measures to meet the population's shelter needs [1;2;4].

A significant step toward improving the legal framework was the adoption of Law of Ukraine № 4778-IX of February 10, 2026, "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Prevention of Emergencies and the Mitigation of Their Consequences, the Formation of a Fund for Civil Protection Structures, and the Establishment of Safety Classes and Centers" [4]. This Law, in particular, legally establishes the concept of a "safety center" as a specialized infrastructure facility equipped with dedicated premises for several emergency services, including fire and rescue units, emergency (ambulance) medical teams, and/or police stations, to ensure the safety of the population within the boundaries of the relevant territorial community [4].

These changes are of significant importance in terms of public administration, as they are designed to strengthen the capacity of local communities and enhance interagency cooperation. The establishment of security centers by local governments can ensure a comprehensive approach to addressing security issues within the community, preventing and responding to emergencies and other hazardous events, as well as mitigating their consequences [4].

The development of the public alert system should remain a separate area of modernization. The effectiveness of public alert systems directly affects the timeliness of citizens' response to a threat or the occurrence of an emergency. Therefore, the task of public administration is not only to technically modernize the relevant systems but also to ensure their integration, uninterrupted operation, accessibility to various segments of the population, and proper coordination between the national and local levels of government [1;3;4].

Another key area of reform is the development of the civil defense shelter system. Law № 4778-IX provides, in particular, for the development of publicly accessible civil defense shelters, the assessment of the need for such shelters, and their planning within the framework of urban planning documentation [4]. Specifically, the planning of the location of civil defense shelters and dual-purpose structures – including those open to the public – is to be incorporated during the development of comprehensive spatial development plans for territorial communities, master plans for settlements, and detailed territorial plans [4]. This reflects a strengthened preventive approach to risk management, under which issues of public protection are taken into account as early as the spatial and urban planning stages.

Equally important is the improvement of evacuation mechanisms. In 2026, the Law of Ukraine № 4779-IX of February 10, 2026, was adopted "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Regulation of Evacuation Procedures, the Accommodation and Livelihood Support of the Evacuated Population, and the Protection of Children in Populated Areas Located in Territories Subject to Active or Potential Military (Combat) Operations" [5]. The law defines the specifics of conducting mandatory evacuation of the population from settlements located in areas of active and potential military (combat) operations, and also provides for special mechanisms for the compulsory evacuation of children in cases specified by law.

The issue of digitizing civil protection management warrants special attention. A modern system must be based on the rapid exchange of information, digital risk monitoring, the use of geoinformation technologies, electronic document management, and analytical tools for forecasting the development of emergencies. For the State Emergency Service of Ukraine, digitalization can be aimed at speeding up management decision-making, optimizing the allocation of resources, and improving coordination with local authorities and communities.

At the same time, modernizing the civil protection system is impossible without developing the human capital of the State Emergency Service of Ukraine. A modern rescue worker must possess not only specialized professional skills but also competencies in operating under conditions of large-scale, combined threats, interacting with other services, using digital management systems, and communicating with the public. Improving the professional training of personnel must be accompanied by adequate material, social, and psychological support.

Another key principle of reform should be a focus on results, rather than solely on the fulfillment of formal administrative procedures. To assess the effectiveness of the civil protection system, it is advisable to use indicators that measure response time, the readiness level of civil protection forces, the condition of warning systems, the availability of protective structures for the public, and the results

Interagency and inter-level coordination is of particular importance. The unified state civil protection system involves the operation of both functional and territorial subsystems; therefore, the system's effectiveness depends on the coordination of actions among all its participants [3].

A telling example is the Plan of Key Civil Protection Measures for Ukraine for 2026, approved by the Cabinet of Ministers of Ukraine and developed with the participation of the State Emergency Service of Ukraine. The plan was approved by Order № 116-r of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 5, 2026. The document outlines a set of measures in the field of civil protection for 2026 and is aimed at ensuring the state's readiness to prevent and respond to emergencies and to implement the corresponding civil protection measures [6].

Thus, the modernization of Ukraine's civil protection system must be carried out comprehensively and involve the simultaneous improvement of regulatory frameworks, organizational mechanisms, the institutional capacity of the State Emergency Service of Ukraine, the warning system, the stock of protective structures, evacuation infrastructure, digital technologies, and professional training of personnel. The public administration dimension of this modernization lies in strengthening preventive risk management, forecasting threats, preventing emergencies, ensuring proper coordination among stakeholders, and prioritizing the protection of people.

Therefore, the State Emergency Service of Ukraine should be viewed not only as an agency that directly carries out rescue operations, but also as one of the key institutional elements of the mechanism for implementing state policy in the field of civil protection [2]. Further improvement of its operations should be linked to strengthening its coordinating role, digitizing management processes, developing the capacities of local communities, improving preventive mechanisms, and aligning the civil protection system with modern principles of public administration.

REFERENCES

1. Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine № 5403-VI of October 2, 2012. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text

2. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Regulations on the State Emergency Service of Ukraine” dated December 16, 2015, № 1052. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text

3. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Approval of the Regulations on the Unified State Civil Protection System” dated January 9, 2014, № 11.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text

4. Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Prevention of Emergencies and the Mitigation of Their Consequences, the Formation of a Fund for Civil Protection Structures, and the Establishment of Safety Classes and Centers” dated February 10, 2026, № 4778-IX.

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4778-20

5. Law of Ukraine No. 4779-IX of February 10, 2026, “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Regulation of Evacuation Procedures, accommodation, and life support for the evacuated population, and ensuring the protection of children in settlements located in areas of active and potential military (combat) operations” https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4779-20#Text

6. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 5, 2026, № 116-r, “On the Approval of the Plan of Key Civil Protection Measures of Ukraine for 2026” https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-%D1%80#Text

ОСОБЛИВОСТІ ПРИ ПЛАНУВАННІ ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ПОЖЕЖНОЇ ТА ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ

Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, курсант
НК – Михайло ТАЦІЙ, викладач
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Державний нагляд (контроль) у сфері пожежної та техногенної безпеки спрямований на виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства у сфері пожежної та техногенної безпеки. Ефективність запобігання порушень вимог законодавства у сфері пожежної та техногенної безпеки відповідно до положень статей 4, 4-1, 5 Закону України від 05.04.2007 № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», значною мірою залежить від якості планування планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки (далі – заходи). Планові заходи базуються на принципах рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання відповідно до статті 3 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [1].

Водночас сучасні умови, а саме правовий режим воєнного стану, накладають значні обмеження на планові заходи з урахуванням норм ПКМУ від 13.03.2022 р. № 303 «Про припинення заходів державного нагляду (контролю) в умовах воєнного стану» [1].

Проте станом на даний час планування планових заходів здійснюється. Наказом Державної регуляторної служби України від 14.11.2025 № 189, затверджено План здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) органів державного нагляду (контролю) на 2026 рік. В свою чергу наказом ДСНС України від 28.11.2025 № НС-1515, затверджено Річний план здійснення заходів державного нагляду (контролю) Державною службою України з надзвичайних ситуацій на 2026 рік [1].

Процес планування та подальшої реалізації планових заходів стикається з низкою системних проблем правового, організаційного та практичного характеру. При плануванні суб’єктів господарювання необхідно здійснити перевірку повного та правильного найменування юридичної особи через безкоштовний запит сайту Міністерства юстиції за

посиланням https://usr.minjust.gov.ua/content/free-search. Варто зазначити що таку дію потрібно також зробити в ІАСі. При оновлені інформації ми отримуємо дані про перебування юридичної особи у процесі припинення, або ж «зареєстровано». Окрім цього здійснюється перевірка юридичної особи через реєстри платників єдиного податку та платників ПДВ за посиланням https://cabinet.tax.gov.ua/registers. Саме тут виникає системна проблема при дотриманні статті 2 Закону України від 23.02.2012 № 4448-VI «Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб - підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності», яка визначає, що дія цього Закону поширюється на фізичних осіб - підприємців, які не зареєстровані платниками податку на додану вартість, діяльність яких не віднесена до високого ступеня ризику відповідно до Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності", та на юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, що передбачає включення податку на додану вартість до складу єдиного податку, діяльність яких також не віднесена до високого ступеня ризику [2; 4; 5].

Такі норми вимагають не лише конкретних знань у Податковому кодексі, а й наявність відповідних підтверджуючих документів. Відповідно до даного Закону, якщо ФОП навіть є платником єдиного податку, та не зареєстрований платником ПДВ – то ми маємо право перевіряти!? А якщо юридична особа, яка є платником єдиного податку 3 групи, що включає ПДВ, тобто не зареєстровані платниками ПДВ, то ми маємо право перевіряти!? У Податковому кодексі до фізичних осіб – підприємців, які не зареєстровані платниками ПДВ, належать представники 1 та 2 груп, що сплачують фіксовану ставку єдиного податку та за законом не можуть бути платниками ПДВ згідно з пунктами 293.1 і 293.2 статті 293 ПКУ, а також ФОП 3 групи зі ставкою 5%, діяльність яких підпадає під пряму норму підпункту 2 пункту 293.3 статті 293 ПКУ про 5 відсотків доходу у разі включення податку на додану вартість до складу єдиного податку. Своєю чергою, серед юридичних осіб під цю категорію підпадають представники 3-ї групи, які обрали ставку 5%. Це регулюється тією самою нормою – підпунктом 2 пункту 293.3 статті 293 ПКУ, де саме словосполучення «включення ПДВ до складу єдиного податку» слугує юридичним синонімом того, що компанія не є платником ПДВ [3].

Саме в даному питанні допускаються порушення, що призводять до неможливості здійснення не лише планового заходу, в тому числі допускається автоматичне порушення Закону України від 23.02.2012 № 4448-VI «Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб - підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності» [2].

З метою якісного виконання вимог чинного законодавства у питанні планування заходів, варто інтегрувати етап перевірки інформації про суб’єкт господарювання з реєстрів платників єдиного податку та платників ПДВ за посиланням https://cabinet.tax.gov.ua/registers в автоматичне підтвердження інформації у ІАС. Варто зазначити, що даний етап повинен відбуватися після внесення об’єкта нагляду із висвітленням його ступеня ризику від провадження господарської діяльності [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 № 877-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16 (дата звернення: 23.09.2026).

2. Про особливості здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності щодо фізичних осіб - підприємців та юридичних осіб, які застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності: Закон України від 18.09.2008 № 448-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-VI (дата звернення: 23.09.2026).

3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-15 (дата звернення: 23.09.2026).

4. Офіційний вебсайт Міністерства юстиції України (ЄДР). URL: https://usr.minjust.gov.ua (дата звернення: 23.09.2026)
5. Електронні сервіси Державної податкової служби України. URL: https://cabinet.tax.gov.ua (дата звернення: 23.09.2026).

КООРДИНАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Ілля КЛЕЦЬКОВСЬКИЙ, аспірант
НК – Марина АЖАЖА, д. н. з держ. упр., професор.
Запорізький національний університет

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила гуманітарну кризу, масштаби якої істотно перевищують ресурсні можливості національної системи цивільного захисту. За даними Плану гуманітарних потреб і реагування на 2026 рік, оприлюдненого 13 січня 2026 р., гуманітарної допомоги потребують 10,8 млн осіб, з яких 4,1 млн визначено цільовою групою реагування, а загальна потреба у фінансуванні становить 2,3 млрд дол. США [1]. За таких умов реагування на гуманітарні потреби населення фактично здійснюється у двох контурах – національному, що спирається на єдину державну систему цивільного захисту (ЄДСЦЗ), та міжнародному, сформованому системою гуманітарної координації Організації Об'єднаних Націй. Ефективність реагування дедалі більшою мірою залежить не від потужності кожного з контурів окремо, а від якості їх узгодження, що й зумовлює актуальність дослідження координації державних суб'єктів цивільного захисту та міжнародних гуманітарних організацій саме в публічно-управлінському вимірі.

Нормативну основу національного контуру становлять Кодекс цивільного захисту України, відповідно до якого ЄДСЦЗ складається з функціональних і територіальних підсистем [2], та Положення про єдину державну систему цивільного захисту, яке визначає загальнодержавний, регіональний, місцевий та об'єктовий рівні її управління [3]. Засади визнання, отримання, розподілу та контролю за використанням гуманітарної допомоги врегульовано Законом України «Про гуманітарну допомогу» [4]. Кодекс містить і окремі норми про отримання міжнародної допомоги для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проте вони стосуються передусім порядку її запиту та ухвалення відповідного рішення Кабінетом Міністрів України [2]. Питання ж операційної координації органів управління цивільного захисту з міжнародними гуманітарними організаціями під час тривалого спільного реагування залишаються нормативно не деталізованими.

Міжнародний контур ґрунтується на резолюції Генеральної Асамблеї ООН 46/182, якою визначено керівні принципи гуманітарної допомоги та закладено основи координаційної ролі ООН. Принципово важливим є закріплене в ній положення про те, що первинна відповідальність за допомогу постраждалому населенню покладається на державу, на території якої виникла надзвичайна ситуація [5]. Інструментом практичної реалізації цієї координації став кластерний підхід, уперше застосований після землетрусу 2005 р. в Пакистані [6]. Відповідно до настанов Міжвідомчого постійного комітету (IASC), кластери активуються тоді, коли наявні національні спроможності з реагування чи координації не дають змоги задовольнити потреби; вони розглядаються як тимчасове рішення, а плани їх деактивації та передання координації відповідним органам влади мають готуватися якнайшвидше після активації [7].

На нашу думку, саме у площині взаємодії цих двох контурів в Україні зосереджено низку системних проблем публічно-управлінського характеру. По-перше, спостерігається паралелізм координаційних структур: кластери побудовано за секторальним принципом

(житло, продовольча безпека, охорона здоров'я, захист тощо), тоді як ЄДСЦЗ поєднує функціональні та територіальні підсистеми, а нормативно закріпленого співвіднесення між ними немає. По-друге, збирання та оцінювання гуманітарних потреб здійснюють різні суб'єкти в різних інформаційних системах, що ускладнює формування спільної картини потреб і створює ризики дублювання допомоги або прогалин у ній. По-третє, координація на регіональному та місцевому рівнях значною мірою тримається на ситуативних домовленостях між військовими адміністраціями, громадами та міжнародними партнерами, а не на інституційних процедурах. По-четверте, залишається невизначеною стратегія передання функцій від міжнародних структур до національних, що в перспективі повоєнного відновлення створює ризик управлінського вакууму.

У попередніх дослідженнях ми звертали увагу на необхідність адаптації механізмів реагування на гуманітарні кризи до умов збройного конфлікту [8]; розгляд цього питання в міжнародному вимірі дає змогу уточнити зазначений висновок. Важливим орієнтиром є принцип локалізації, закріплений у міжнародній угоді «Grand Bargain» 2016 р., учасники якої зобов'язалися до 2020 р. досягти сукупного глобального показника щонайменше 25 % гуманітарного фінансування, що спрямовується місцевим і національним суб'єктам реагування якомога безпосередніше [9]. Для України це означає, що органи місцевого самоврядування та вітчизняні громадські організації мають розглядатися не як виконавці проєктів міжнародних партнерів, а як повноправні учасники планування та ухвалення рішень. Додатковим чинником інституційної трансформації стало приєднання України до Механізму цивільного захисту Європейського Союзу (угоду ратифіковано 8 листопада 2023 р.) [10], що відкриває доступ до європейських стандартів взаємодії держави, яка приймає допомогу, з міжнародними командами реагування.

Викладене дає підстави запропонувати такі напрями вдосконалення координації. По-перше, доцільно доповнити Положення про ЄДСЦЗ нормами щодо взаємодії з міжнародними гуманітарними організаціями, визначивши для кожного гуманітарного кластера відповідну функціональну підсистему ЄДСЦЗ та відповідальний центральний орган виконавчої влади. По-друге, на рівні обласних військових (державних) адміністрацій варто інституціоналізувати постійно діючі координаційні платформи за участю органів управління цивільного захисту, представників кластерів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій із затвердженим регламентом роботи. По-третє, необхідним є запровадження спільного стандарту оцінювання гуманітарних потреб і сумісних форматів обміну даними між державними реєстрами та інформаційними системами міжнародних партнерів. По-четверте, доцільно розробити дорожню карту поетапного передання координаційних функцій від кластерної системи до національних структур, узгоджену з планами відновлення територій.

Отже, координація державних суб'єктів цивільного захисту та міжнародних гуманітарних організацій є не допоміжним технічним питанням, а самостійним напрямом реформування системи цивільного захисту в публічно-управлінському вимірі. Її вдосконалення передбачає перехід від паралельного співіснування національного та міжнародного контурів реагування до їх інституційно закріпленої взаємодоповнюваності за провідної ролі держави, що відповідає як міжнародним принципам гуманітарної діяльності, так і завданням розбудови стійкої ЄДСЦЗ. Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з розробленням моделі співвіднесення кластерної системи та функціональних підсистем ЄДСЦЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ukraine Humanitarian Needs and Response Plan 2026 (January 2026). OCHA, 2026. URL: https://www.unocha.org/publications/report/ukraine/ukraine-humanitarian-needs-and-response-plan-2026-january-2026-enuk (дата звернення: 02.09.2026).

2. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 11.09.2026).

3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п (дата звернення: 11.09.2026).

4. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 № 1192-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14 (дата звернення: 18.09.2026).

5. Strengthening of the coordination of humanitarian emergency assistance of the United Nations: UN General Assembly Resolution 46/182 of 19 December 1991. URL: https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1992/20488 (дата звернення: 18.09.2026).

6. Бурдюжа О. М. Генеза та правові засади діяльності ООН в сфері гуманітарної допомоги. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 598–602. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/138

7. IASC Reference Module for Cluster Coordination at Country Level (revised July 2015). Inter-Agency Standing Committee, 2015. URL: https://interagencystandingcommittee.org/iasc-transformative-agenda/iasc-reference-module-cluster-coordination-country-level-revised-july-2015 (дата звернення: 18.09.2026).

8. Dement M., Kletskovskyi I. Adaptation of humanitarian crisis response mechanisms in Ukraine's civil protection system: innovative approaches under armed conflict conditions. Public Administration and State Security Aspects. 2025. Vol. 2. P. 170–178. DOI: https://doi.org/10.52363/passa-2025.2-17

9. The Grand Bargain – A Shared Commitment to Better Serve People in Need. Istanbul, 23 May 2016. URL: https://reliefweb.int/report/world/grand-bargain-shared-commitment-better-serve-people-need (дата звернення: 11.09.2026).

10. Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу: міжнар. док. від 20.04.2023 (ратифіковано Законом України № 3434-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-23 (дата звернення: 08.09.2026).

ІНТЕГРОВАНІ ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В АЛГОРИТМАХ ОПЕРАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Павло КЛИМЧУК, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБ-33к
НК – Михайло ТАЦІЙ
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сучасна Україна функціонує в умовах безпрецедентних і комплексних загроз: масовані ракетно-дронові удари, загрози повторних атак, масштабні руйнування критичної інфраструктури та житлових масивів. Аналіз практичної роботи пожежно-рятувальних підрозділів демонструє критичну вразливість системи реагування: у перші, найважливіші хвилини після прибуття на місце надзвичайної ситуації (НС), рятувальники змушені діяти в умовах інформаційного вакууму, що підтверджують офіційні інформаційно-аналітичні матеріали ДСНС щодо виникнення та ліквідації надзвичайних ситуацій, пожеж і небезпечних подій [1]. Час витрачається на пішу розвідку великих площ, пошук джерел протипожежного водопостачання, візуальне визначення меж осередку горіння або пошук людей під завалами. Зволікання, викликане нестачею оперативної інформації, геометрично підвищує ризики як для цивільного населення, так і для особового складу ДСНС.

Першим етапом подолання цього вакууму є повноцінне розгортання центрів Служби 112 та впровадження технології AML (Advanced Mobile Location) [2]. Ця технологія вже дозволяє системі автоматично, з точністю до кількох метрів, отримувати геолокацію смартфона заявника в момент здійснення виклику [3]. Як свідчить світова практика, зокрема європейська архітектура Next Generation 112 (NG112), майбутнє екстрених служб закладає

стандарти прямої інтеграції мультимедійних даних до центрів управління . Разом із цим зростає роль штучного інтелекту (ШІ) як інструменту підтримки рішень. ШІ дозволяє автоматично аналізувати звернення, відфільтровувати хибні виклики та надавати диспетчерам контекстуальні підказки. Дієвість такого підходу підтверджує данська ШІ-система Corti, яка аналізує телефонні розмови для миттєвого виявлення зупинки серця. За даними дослідників, диспетчери-люди не розпізнають близько 25% таких випадків, втрачаючи можливість вчасно надати інструкції з реанімації, тоді як машинне навчання нівелює цей людський фактор [4].

В ідеальній моделі цивільного захисту система повинна ініціювати тривогу ще до першого дзвінка очевидців. Це досягається шляхом інтеграції протоколів промислового Інтернету речей (IoT). Підключення об’єктових систем раннього виявлення — газоаналізаторів, датчиків диму та сенсорів цілісності конструкцій — до єдиної бази даних дозволяє генерувати сигнал за мілісекунди, автоматично класифікуючи загрозу.

Передові розробки систем збору інформації про НС сьогодні використовують концепцію «цифрових двійників» (Digital Twins) для управління кризами, яка віртуально моделює зону лиха [5]. Основою такого управління замість статичних паперових планів має стати багатошарова електронна ГІС-карта [6]. Координати НС миттєво накладаються на просторову сітку, де відображаються маршрути під’їзду, пожежні гідранти з даними про тиск, 3D-моделі будівель та зони ураження. У цю ж систему інтегруються БПЛА, чий досвід застосування під час ліквідації наслідків атак довів свою критичну необхідність. Тепловізійні камери БПЛА фізично не здатні бачити крізь бетонні перекриття, однак вони дозволяють за секунди локалізувати приховані осередки горіння та виявити теплове випромінювання тіл потерпілих на завалах [7]. Впровадження алгоритмів машинного навчання (ШІ) замикає цей цикл. Засобами комп'ютерного зору система автоматично аналізує відео з дронів, підсвічуючи контури людей, проводить сегментацію зон руйнувань та прогнозує швидкість поширення пожежі, синхронізуючи дані рельєфу та вітру [8].

Проте на сьогодні такі рішення здебільшого працюють окремо і фрагментовано. Для того щоб реагування стало максимально ефективним, швидким та безпечним, я пропоную об’єднати всі ці технології (112, AML, IoT, ГІС, БПЛА та ШІ) в єдину, безшовну екосистему предиктивного управління. При цьому така інтегрована архітектура повинна обов'язково враховувати виклики кібербезпеки: застосування ворожого РЕБ (що пригнічує навігацію), блекаути та відсутність єдиних API між відомствами вимагають впровадження жорстких криптографічних стандартів, офлайн-кешування карт та автономних систем навігації [9].

Таке об'єднання остаточно ліквідує інформаційний вакуум: система зможе сформувати комплексну просторову картину до розгортання сил. КГП отримуватиме готову інтерактивну модель ситуації з актуальними маршрутами та ймовірною локалізацією потерпілих ще на етапі прямування. Рятувальник не витрачатиме час на розвідку, а одразу приступатиме до порятунку життів, що радикально скоротить час розгортання, оптимізує залучення сил та забезпечить максимальну безпеку особового складу під час виконання завдань за призначенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Інформаційно-аналітичні довідки щодо виникнення надзвичайних ситуацій в Україні / Державна служба України з надзвичайних ситуацій. 2024. URL: https://dsns.gov.ua/upload/2/7/0/1/7/9/8/analiticna-dovidka-072026.pdf (дата звернення: 26.09.2026).

2. Про систему екстреної допомоги населенню за єдиним телефонним номером 112: Закон України від 02.03.2012 № 4499-VI (редакція від 16.10.2022). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4499-17#Text (дата звернення: 26.09.2026).

3. Advanced Mobile Location (AML) & Handset Derived Location: Implementation Report / European Emergency Number Association (EENA). 2020. URL: https://eena.org/press-releases/aml-report-card-2020-edition-available-now/ (дата звернення: 26.09.2026).

4. ODIN112—AI-Assisted Emergency Services in Romania / M. A. Botezatu [та ін.]. *Applied Sciences*. 2023. Vol. 13, No. 1. P. 639. DOI: https://doi.org/10.3390/app13010639

5. A Review of Digital Twin Applications in Civil and Infrastructure Emergency Management / L. Zhao [та ін.]. *Buildings*. 2023. Vol. 13, No. 5. P. 1143. DOI: https://doi.org/10.3390/buildings13051143

6. An Open Disaster Information Platform, Methodology, and Application Based on BIM and GIS Integration / S. Lee [та ін.]. *Buildings*. 2024. Vol. 14, No. 12. P. 4047. DOI: https://doi.org/10.3390/buildings14124047

7. Drone Imaging and Sensors for Situational Awareness in Hazardous Environments / S. Al-Fahdawi [та ін.]. *Journal of Sensor and Actuator Networks*. 2024. Vol. 14, No. 5. P. 98. DOI: https://doi.org/10.3390/jsan14050098

8. Autonomous Unmanned Aerial Vehicles in Bushfire Management / F. Khan [та ін.]. *Drones*. 2023. Vol. 7, No. 1. P. 47. DOI: https://doi.org/10.3390/drones7010047

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021 (дата звернення: 26.09.2026).

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЗАСОБАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ірина КОВТУН, к. держ. упр., доцент
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

Реформування системи цивільного захисту в умовах широкомасштабної війни дедалі виразніше засвідчує, що її ефективність визначається не лише спроможностями органів управління та сил реагування, а й готовністю самого населення діяти в умовах загроз. Регулярні ракетні та дронові атаки, пошкодження критичної інфраструктури, тривалі відключення електроенергії перетворили навички безпечної поведінки з факультативного знання на повсякденну умову збереження життя і здоров'я. За цих обставин формування культури безпеки постає самостійним завданням державної політики, а вища освіта – одним із ключових інструментів його реалізації, адже саме вона готує професійну та управлінську еліту, яка відтворюватиме відповідні цінності в державних інституціях, територіальних громадах і на підприємствах.

Культуру безпеки в сучасних дослідженнях розглядають як інтегровану систему знань, умінь і цінностей, що визначає світоглядні настанови та моделі поведінки особистості [1]. На міжнародному рівні такий підхід закріплено ще Хіогською рамковою програмою дій (Hyogo Framework for Action) на 2005–2015 рр., третій пріоритет якої передбачав використання знань, інновацій та освіти для формування культури безпеки і стійкості на всіх рівнях [2]. В Україні аналогічний вектор задано Концепцією забезпечення національної системи стійкості, яка серед напрямів її розбудови визначає поширення в суспільстві необхідних знань і формування навичок щодо реагування на загрози [3]. Отже, культура безпеки дедалі більше розглядається як складова національної стійкості, а не лише як предмет окремої навчальної дисципліни.

Інституційно освітня складова вже вбудована в архітектуру єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ). Кодекс цивільного захисту України покладає на центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки розроблення та затвердження навчальних програм з вивчення заходів безпеки [4], а в структурі ЄДСЦЗ функціонує окрема функціональна підсистема навчання дітей дошкільного віку, учнів та студентів діям у надзвичайних ситуаціях (з питань безпеки життєдіяльності), план основних заходів якої на 2026 р. затверджено наказом МОН України [5]. Для здобувачів вищої освіти у 2025 р. було

запроваджено базову загальновійськову підготовку, яку у 2026 р. замінено обов'язковою навчальною дисципліною «Основи національного спротиву» із затвердженою типовою програмою [6]; загальні засади підготовки громадян до національного спротиву визначено відповідним законом [7].

Водночас аналіз чинної практики дає змогу виокремити низку суперечностей, які стримують перетворення безпекової підготовки на повноцінну культуру безпеки. По-перше, ця підготовка розпорошена між різними відомствами та навчальними дисциплінами (безпека життєдіяльності, цивільний захист, охорона праці, основи національного спротиву), які не мають спільної рамки результатів навчання. По-друге, в умовах академічної автономії, гарантованої Законом України «Про вищу освіту» [8], обсяг і зміст безпекової підготовки значною мірою визначаються освітніми програмами окремих закладів, що зумовлює її неоднорідність. По-третє, у змісті такої підготовки нерідко переважає інформування над формуванням практичних навичок і ціннісних настанов. По-четверте, заклад вищої освіти сам є об'єктом загроз, тому безпечне освітнє середовище, що поєднує фізичну безпеку, психологічний комфорт, етичні норми та можливості інноваційних технологій [9], стає не лише умовою навчання, а й повсякденною практикою, через яку культура безпеки засвоюється значно ефективніше, ніж через декларації.

У попередніх дослідженнях ми обґрунтовували, що державна політика реформування вищої освіти має враховувати соціокультурні трансформації суспільства [10]. Розвиваючи цей підхід, пропонуємо розглядати державну політику формування культури безпеки засобами вищої освіти як систему трьох взаємопов'язаних рівнів. Нормативно-інституційний рівень передбачає визнання безпекової компетентності загальною компетентністю у стандартах вищої освіти незалежно від спеціальності та узгодження позицій МОН, ДСНС і Міністерства оборони України щодо єдиної рамки результатів навчання. Освітньо-змістовий рівень передбачає інтеграцію розрізнених дисциплін у наскрізний безпековий модуль (цивільний захист, домедична допомога, психологічна стійкість, інформаційна безпека, основи національного спротиву) та посилення його практичної спрямованості, зокрема через спільні навчання з підрозділами ДСНС. Організаційно-середовищний рівень передбачає перетворення закладу вищої освіти на модель безпечної спільноти: регулярні об'єктові тренування, плани безперервності освітнього процесу, залучення студентів до волонтерської діяльності та безпекової просвіти населення територіальної громади.

Отже, формування культури безпеки засобами вищої освіти слід розглядати як один із напрямів реформування системи цивільного захисту в публічно-управлінському вимірі: воно зміщує акцент із захисту населення як пасивного об'єкта на підготовку громадян – активних суб'єктів безпеки. Ключовою умовою є перехід від фрагментарних, відомчо розмежованих форм безпекової підготовки до узгодженої державної політики з єдиною рамкою результатів навчання, практикоорієнтованим змістом і безпечним освітнім середовищем. Критерієм ефективності такої політики має бути не кількість аудиторних годин, а сформовані поведінкові моделі випускників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нагайчук О. В. Система освіти України: стратегії формування культури безпеки. Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. 2025. Вип. 161. С. 105–118. DOI: https://doi.org/10.31392/NZ-udu-161.2025.12

2. Hyogo Framework for Action 2005–2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. Geneva : UNISDR, 2005. URL: https://www.preventionweb.net/sendai-framework/Hyogo-Framework-for-Action (дата звернення: 11.09.2026).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181 (дата звернення: 11.09.2026).

4. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 15.09.2026).

5. Цивільний захист та безпека життєдіяльності. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ministerstvo-2/diyalnist/tsivilniy-zakhist-ta-bezpeka-zhittediyalnosti (дата звернення: 12.09.2026).

6. Базова загальновійськова підготовка здобувачів вищої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/bazova-zahalnoviiskova-pidhotovka-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity (дата звернення: 15.09.2026).

7. Про основи національного спротиву: Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20 (дата звернення: 12.09.2026).

8. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18 (дата звернення: 12.09.2026).

9. Горянін І. І., Сокотов Ю. В., Монько Р. М. Формування безпечного освітнього середовища здобувачів закладів вищої освіти. Академічні візії. 2026. Вип. 55. DOI: https://doi.org/10.66556/2786-586X.55.horianin-i

10. Ковтун І. Б. Концептуальні засади державної політики реформування вищої освіти України в контексті соціокультурних трансформацій. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2025. Вип. 1 (22). С. 209–217.

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД РОЗВИТКУ РЕГІОНУ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Андрій КОЗИМИР, аспірант
Національний університет «Київський Авіаційний інститут»

Повномасштабна війна спричинила системну трансформацію умов функціонування регіональних соціально-економічних систем України. Руйнування виробничої, транспортної та енергетичної інфраструктури, переміщення підприємств і населення, порушення логістичних ланцюгів, скорочення інвестиційної активності та зростання безпекових ризиків обумовлюють необхідність пошуку нових механізмів забезпечення стійкості та відновлення регіонів.

За таких умов традиційні підходи до регіонального розвитку, орієнтовані переважно на використання наявних конкурентних переваг території, потребують суттєвого коригування. Особливого значення набуває кластерний підхід, який передбачає формування мережевої взаємодії між підприємствами, органами публічної влади, науковими та освітніми установами, інвесторами, громадськими організаціями й іншими суб’єктами регіонального розвитку.

Кластеризація в умовах війни може розглядатися не лише як інструмент підвищення конкурентоспроможності, а і як механізм забезпечення економічної стійкості, локалізації виробничих ризиків, збереження зайнятості, розвитку критично важливих виробництв та прискорення відновлення територій. Кластерний підхід ґрунтується на концентрації взаємопов’язаних суб’єктів господарювання та інституцій у межах певної території або функціонального простору. Його принциповою особливістю є перехід від ізольованого функціонування підприємств до формування системи кооперaційних зв’язків, у межах якої учасники можуть спільно використовувати ресурси, технології, інфраструктуру, інформацію, кадровий потенціал та результати наукових досліджень [4].

У воєнний період функціональна роль кластерів розширюється. Якщо в мирних умовах основними цілями кластеризації є підвищення продуктивності, інноваційності та конкурентоспроможності, то в умовах війни до них додаються забезпечення безперервності виробництва, диверсифікація постачання, підвищення автономності територій, формування резервних виробничих потужностей та зміцнення економічної безпеки.

У цьому контексті доцільно розглядати кластер як адаптивну регіональну систему, здатну змінювати внутрішню структуру та механізми взаємодії залежно від характеру зовнішніх загроз.

Особливого значення набуває формування кластерів у сферах, які мають стратегічне значення для функціонування регіонів. До них можна віднести оборонно-промислові та технологічні виробництва, машинобудування, енергетику, агропродовольчий сектор, логістику, цифрові технології, будівництво, медичні технології, переробну промисловість та виробництво продукції подвійного призначення.

Важливою передумовою ефективної кластеризації є врахування диференціації регіонів за рівнем безпекових ризиків. Умови функціонування кластерів на територіях, що перебувають під постійним впливом воєнних загроз, істотно відрізняються від умов відносно безпечних регіонів. Тому універсальна модель кластеризації є недостатньо ефективною. Необхідним є застосування диференційованого територіального підходу, за якого структура та функції кластерів визначаються ресурсними можливостями, спеціалізацією, інфраструктурною забезпеченістю та рівнем безпекових ризиків конкретної території.

У воєнний період кластерний розвиток може реалізовуватися за декількома взаємопов'язаними напрямами.

Перший напрям – збереження існуючих регіональних кластерів. Його метою є підтримання функціонування підприємств та організацій, які формують основу регіональної економіки. Важливими інструментами є забезпечення доступу до фінансових ресурсів, підтримка релокації підприємств, відновлення логістичних зв'язків, розвиток альтернативних каналів постачання та сприяння збереженню кадрового потенціалу.

Другий напрям – формування нових кластерних структур. Воєнні виклики створюють потребу у розвитку нових видів економічної діяльності. Насамперед це стосується виробництва безпілотних систем, цифрових технологій, кібербезпеки, енергетичних технологій, відновлення інфраструктури, виробництва будівельних матеріалів, медичних технологій та інших сфер.

Третій напрям – міжрегіональна кластерна кооперація. В умовах порушення традиційних територіальних зв'язків доцільним є формування кластерних мереж, які об'єднують суб'єктів із різних регіонів. Такий підхід дає змогу компенсувати дефіцит окремих ресурсів, диверсифікувати виробничі ланцюги та знизити залежність від окремих територіальних центрів [3].

Четвертий напрям – інтеграція науки, освіти та бізнесу. Кластеризація створює передумови для активізації трансферу технологій та формування регіональних інноваційних екосистем. Університети, наукові установи та підприємства можуть спільно реалізовувати дослідницькі проєкти, розробляти технологічні рішення, здійснювати підготовку фахівців та забезпечувати комерціалізацію інновацій.

П'ятий напрям – міжнародна кластерна кооперація. В умовах війни особливого значення набуває залучення міжнародних партнерів до регіональних проєктів. Це може здійснюватися через спільні інвестиційні проєкти, технологічне партнерство, програми міжнародної технічної допомоги, участь у європейських інноваційних мережах та розвиток експортно орієнтованих виробництв.

Кластерний підхід до розвитку регіону в умовах війни доцільно розглядати як складову комплексного механізму регіональної стійкості. Його функціонування має базуватися на взаємодії економічного, організаційного, інституційного, інноваційного та безпекового компонентів.

У післявоєнний період кластерний підхід може стати одним із інструментів переходу від відновлення зруйнованих об'єктів до структурної модернізації регіональної економіки. Йдеться не лише про відновлення підприємств, які існували до війни, а про формування нової економічної спеціалізації регіонів з урахуванням технологічних змін, європейської інтеграції, декарбонізації, цифровізації та розвитку людського капіталу. Тому кластеризація може забезпечувати синергію між процесами економічного відновлення, інноваційного

розвитку та підвищення конкурентоспроможності територій. Водночас ефективність цього інструменту залежатиме від якості інституційного середовища, рівня координації між суб'єктами, доступності фінансування, кадрового забезпечення та безпекових умов [1].

Таким чином, кластерний підхід у воєнний період набуває нового змісту, оскільки його функціональне призначення виходить за межі традиційного завдання підвищення конкурентоспроможності територій. Кластери можуть виконувати роль механізму підтримки економічної стійкості, збереження виробничого потенціалу, розвитку інновацій, кооперації підприємств і науково-освітнього середовища та формування нових економічних спеціалізацій регіонів.

Для України актуальним є поєднання регіонального, міжрегіонального та міжнародного вимірів кластеризації. В умовах воєнних ризиків доцільно формувати розподілені кластерні мережі, здатні забезпечувати безперервність критично важливих виробничих процесів і швидко адаптуватися до зміни зовнішніх умов.

Перспективним напрямом є формування адаптивної моделі кластерного розвитку регіону, яка поєднуватиме економічні стимули, інноваційні механізми, інституційну координацію, розвиток людського капіталу, цифрові технології, міжнародне партнерство та безпекові інструменти [2].

Отже, кластерний підхід може розглядатися як один із механізмів переходу регіонів України від режиму реагування на воєнні виклики до довгострокового відновлення, структурної модернізації та формування стійкої конкурентоспроможної регіональної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тищенко О. П. Кластерний підхід до управління регіональним економічним розвитком і перспективи його впровадження в Україні. *Бізнес Інформ*. 2013. № 2. С. 25–30.

2. Захарченко В. І. Кластерний підхід до аналізу і підвищення конкурентоспроможності економіки України та її регіонів. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2009. № 5. Т. 1. С. 53–57.

3. Крайник О. Кластери як інструмент економічного розвитку регіону. *Науковий вісник*. 2010. № 5. С. 152–157.

4. Цибульська Е. І., Миколенко О. П., Могилова А. Ю. та ін. Стійкий розвиток регіонів України на базі кластеризації (теоретико-методологічний аспект) : колективна монографія / за ред. К. Ф. Ковальчук. Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2012. 277 с.

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ДО ВСЕОСЯЖНОЇ ГОТОВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Василь КУЛАКОВ, аспірант
НК – Віктор ПАЛЮХ, д. н. з держ. упр., с. д.
Національний університет цивільного захисту України

Широкомасштабна збройна агресія російської федерації фактично стерла межу між цивільним захистом і забезпеченням державної безпеки. Масовані удари по об'єктах критичної інфраструктури, необхідність безперервного оповіщення, укриття та евакуації населення, ліквідація наслідків обстрілів у прифронтових громадах перетворили систему цивільного захисту на одну з ключових ланок протидії агресору. Наслідки надзвичайних ситуацій воєнного характеру обґрунтовано розглядаються в науковій літературі як пряма загроза національній безпеці, що потребує застосування системного підходу до організації заходів захисту [1]. Відтак питання про місце цивільного захисту в системі державної

безпеки набуває не лише теоретичного, а й безпосередньо практичного значення для реформування єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ).

Формально інтеграцію цивільного захисту до безпекової архітектури держави закладено в чинному законодавстві. Закон України «Про національну безпеку України» включає Державну службу України з надзвичайних ситуацій до складу сектору безпеки і оборони [2]. Кодекс цивільного захисту України встановлює, що в особливий період, у тому числі у воєнний час, ЄДСЦЗ функціонує відповідно до Кодексу з урахуванням особливостей, що визначаються згідно з вимогами норм міжнародного гуманітарного права та законів України [3]. Стратегія воєнної безпеки України ґрунтується на концепції всеосяжної оборони, яка передбачає використання для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства [4], а Концепція забезпечення національної системи стійкості, визначаючи національну стійкість як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, відносить до її базових елементів спроможність ЄДСЦЗ до дій в умовах загрози чи виникнення надзвичайних ситуацій [5]. Дослідники наголошують, що це об'єктивно вимагає інтегрованої експертно-аналітичної функції публічного управління, яка поєднувала б оцінки військового і цивільного характеру в єдиний управлінський продукт [6].

Водночас, на нашу думку, в Україні така інтеграція відбувається переважно де-факто і ситуативно, а не як цілеспрямовано керований процес. По-перше, норма Кодексу про функціонування ЄДСЦЗ в особливий період має переважно відсильний характер і не визначає чіткого розподілу повноважень між органами управління цивільного захисту, військовими адміністраціями та військовим командуванням. По-друге, планування у сфері цивільного захисту, оборонне планування та планування заходів зі стійкості здійснюються за різними процедурами і не мають нормативно визначених механізмів синхронізації. По-третє, залишаються неврегульованими гарантовані мінімальні стандарти забезпечення населення під час тривалих відключень і руйнування інфраструктури: показово, що відповідний законопроєкт про доповнення Кодексу цивільного захисту зареєстровано у Верховній Раді України лише в серпні 2026 р. [7]. По-четверте, роль громадян, територіальних громад і бізнесу в забезпеченні готовності, продемонстрована практикою воєнного часу, не отримала системного інституційного закріплення.

Своєчасність цієї проблематики підсилюється тим, що аналогічний поворот відбувається в Європейському Союзі. У доповіді спеціального радника Президента Європейської комісії С. Ніініcте «Safer Together» (жовтень 2024 р.) обґрунтовано потребу в більш комплексному та інтегрованому підході до цивільної й військової готовності Європи [8]. З урахуванням її висновків 26 березня 2025 р. Європейська комісія та Високий представник ЄС представили Стратегію Союзу готовності (Preparedness Union Strategy), яка ґрунтується на інтегрованому підході до всіх видів загроз, а також на залученні всіх рівнів влади та всього суспільства; у ній прямо визнано, що у дедалі більшій кількості сценаріїв цивільним органам влади потрібна підтримка збройних сил, а також передбачено розроблення для держав-членів настанов щодо досягнення самодостатності населення щонайменше протягом 72 годин [9]. Показово, що в конференції з нагоди першої річниці Стратегії в березні 2026 р. взяв участь віцепрем'єр-міністр України [10]. Отже, український досвід функціонування цивільного захисту в умовах повномасштабної війни є для ЄС не лише об'єктом підтримки, а й джерелом практичних рішень, проте для цього він має бути управлінські осмислений та інституційно закріплений.

Викладене дає підстави запропонувати такі напрями вдосконалення. По-перше, доцільно доповнити Кодекс цивільного захисту України окремими положеннями про функціонування ЄДСЦЗ в умовах воєнного стану з визначенням розподілу повноважень і порядку взаємодії органів управління цивільного захисту, військових адміністрацій та військового командування. По-друге, необхідно запровадити механізми синхронізації планів цивільного захисту з оборонним плануванням і плануванням заходів національної стійкості, а також регулярні спільні цивільно-військові навчання. По-третє, варто нормативно

закріпити мінімальні державні стандарти забезпечення населення в умовах тривалих кризових ситуацій та орієнтири автономності домогосподарств. По-четверте, ефективність інтегрованих механізмів залежить від компетентностей посадових осіб, здатних до міжвідомчої координації та ухвалення рішень в умовах невизначеності [11], що зумовлює потребу у спільній підготовці управлінців цивільного захисту та інших складових сектору безпеки і оборони. По-п'яте, доцільно систематизувати український досвід для його використання в межах співпраці з ЄС у сфері цивільного захисту та готовності.

Отже, цивільний захист в умовах воєнного стану перетворився з галузевої системи реагування на надзвичайні ситуації на невід'ємну складову державної безпеки, однак ця трансформація поки що має ситуативний характер. Її управлінське закріплення через чіткий розподіл повноважень, синхронізацію планування, стандарти забезпечення населення та розвиток кадрових компетентностей є одним із ключових напрямів реформування системи цивільного захисту України, що водночас відповідає європейському курсу на формування Союзу готовності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Романюк І. П. Захист цивільного населення в умовах надзвичайної ситуації воєнного характеру в дискурсі державного управління. Інвестиції: практика та досвід. 2024. № 13. С. 232–237. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.13.232
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 12.09.2026).
3. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 12.09.2026).
4. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661 (дата звернення: 12.09.2026).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 № 479/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181 (дата звернення: 16.09.2026).
6. Величко Л. Ю., Оцерклевич О. Я. Механізм публічного управління інтеграцією військової та цивільної безпекової експертизи: національна система стійкості. Державне будівництво. 2026. № 1 (39). С. 114–133. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2026-1-08
7. Проєкт Закону про внесення змін до статті 7 Кодексу цивільного захисту України щодо мінімальних державних стандартів забезпечення населення під час надзвичайних ситуацій: реєстр. № 15485 від 07.08.2026. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/70465 (дата звернення: 16.09.2026).
8. Niinistö S. Safer Together: Strengthening Europe's Civilian and Military Preparedness and Readiness. Brussels: European Commission, 2024. URL: https://commission.europa.eu/document/download/5bb2881f-9e29-42f2-8b77-8739b19d047c_en?filename=2024_Niinisto-report_Book_VF.pdf (дата звернення: 16.09.2026).
9. Joint Communication on the European Preparedness Union Strategy: JOIN(2025) 130 final. Brussels, 26.03.2025. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025JC0130 (дата звернення: 16.09.2026).
10. EU hosts high-level conference to mark 1 year of its Preparedness Union Strategy. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. 23.03.2026. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu-hosts-high-level-conference-mark-1-year-its-preparedness-union-strategy-2026-03-23_en (дата звернення: 16.09.2026).
11. Кулаков В. О. Розвиток компетентностей державних службовців у сфері забезпечення внутрішньої безпеки в умовах воєнного стану. Вісник Дніпровської академії неперервної освіти. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2025. № 1 (8). С. 54–61. DOI: https://doi.org/10.54891/2786-698X-2025-1-6.

РЕФОРМУВАННЯ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР ТА ВЗАЄМОДІЯ З МЕХАНІЗМОМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС

Станіслав КУЛИКІВСЬКИЙ, навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЗДФПУА-25
Олександр ТВЕРДОХЛІБ, д. держ. упр., професор
Національний університет цивільного захисту України

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України та триваючі системні загрози об'єктам критичної інфраструктури виявили нагальну необхідність глибокого перегляду парадигми публічного управління у сфері цивільного захисту, обумовивши комплексне реформування Єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ). Набуття чинності Угоди про участь України у Механізмі цивільного захисту Європейського Союзу (далі – МЦЗС) стало фундаментальним кроком секторальної євроінтеграції [1]. Повноправний статус у МЦЗС забезпечує рівноправний із країнами-членами ЄС доступ до всього інструментарію кризового менеджменту, а також кардинально змінює суб'єктність держави. Отримані від окреслених процесів результати засвідчують концептуальний зсув: Україна трансформується з пасивного реципієнта міжнародної допомоги в активного контрибутора та донора практичного досвіду ведення рятувальних і відновлювальних операцій у складних безпекових умовах. Утім, реалізація цього потенціалу вимагає переходу від застарілих жорстко ієрархічних та вузьковідомчих моделей до гнучкого міжвідомчого врядування, яке базується на горизонтальній координації, єдності дій та повній операційній і технічній взаємосумісності суб'єктів ЄДСЦЗ.

Необхідність глибокої міжвідомчої трансформації обґрунтовується безпрецедентною масштабністю практичного застосування інструментів МЦЗС. Операція з надання допомоги Україні з лютого 2022 року стала найтривалішою та наймасштабнішою за всю історію існування МЦЗС: залучено понад 160 тисяч тон матеріально-технічних засобів загальною вартістю понад 1,2 млрд євро, а через механізми MEDEVAC евакуйовано понад 5000 важкопоранених та хворих громадян до клінік 22 країн Європи [2]. Такий рівень навантаження доводить, що цивільний захист не може залишатися виключно відомчим завданням ДСНС, а потребує консолідованої участі Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства внутрішніх справ України, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства.

Організаційно-управлінський вимір реформування передбачає створення цілісного нормативно-правового та інституційного механізму координації. Визначення ДСНС як національного координатора та створення Офісу МЦЗС є лише первинним етапом адаптації [3]. Вагомим аргументом на користь подальшого розвитку цієї системи є розширення складу Офісу МЦЗС представниками інших заінтересованих суб'єктів ЄДСЦЗ, що дозволить транспонувати засади функціональних і територіальних підсистем, закріплені в Кодексі цивільного захисту України [4], у міжвідомчу платформу для ухвалення рішень.

Постановою Кабінету Міністрів України від 13.08.2026 № 1025 врегульовано порядок взаємодії центральних органів виконавчої влади та інших органів державної влади щодо надання або отримання допомоги в рамках МЦЗС і значною мірою усунуто прогалину відсутності єдиного регламентуючого акта з міжвідомчої взаємодії під час активації та деактивації МЦЗС, що розмивало відповідальність і стримувало оперативність отримання допомоги та реагування [5]. Водночас поза предметом правового регулювання зазначеного документа залишилися питання підготовки й участі у спільних навчаннях, сертифікації національних модулів, оцінювання ризиків тощо. Також важливою умовою залишається цифровізація зв'язку: для використання повної версії системи «CECIS 2.0» необхідне підключення до закритої телекомунікаційної мережі ЄС «TESTA» за координації МВС [6]. Без цього Україна залишається обмеженою функціоналом «CECIS web», що знижує

швидкість обміну даними з Координаційним центром реагування на надзвичайні ситуації (ERCC) у режимі 24/7.

Стратегічний підхід до реформування та удосконалення взаємодії з МЗЦС вимагає запровадження механізму регулярного аналізу та оновлення національного законодавства та практики в частині її відповідності сучасним викликам та європейським стандартам і підходам у сфері цивільного захисту, зокрема, узгодженості національного порядку надання підтримки міжнародним рятувальним командам [7] з Європейськими настановами щодо підтримки приймаючої сторони [8], розроблення Національної оцінки ризиків з урахуванням вимог Сендайської рамкової програми [9], а також розширення присутності України в Європейському пулі цивільного захисту (ECPP), у тому числі шляхом вжиття необхідних заходів для сертифікації модулів високої продуктивності відкачування води (HCP), авіаційних, медичних (EMT) сил та ініціювання нових типів модулів, наприклад, з гуманітарного розмінування. При цьому окреслений напрям не лише сприяє зміцненню міжнародного іміджу України, а й характеризується високою фінансово-економічною доцільністю, оскільки залучення сертифікованих модулів забезпечує можливість 100% відшкодування операційних витрат із бюджету ЄС.

Варто зазначити, що забезпечення операційної сумісності з МЦЗС спирається на виконання вимог Закону України «Про застосування англійської мови в Україні» [10] шляхом подолання мовного бар'єру фахівцями ЄДСЦЗ.

Доцільним є також опрацювання можливості розбудови проєктно-грантової спроможності національних інституцій для участі в програмах KAPP (Knowledge for Action in Prevention and Preparedness), TAFF (Technical Assistance Financing Facility) і Track 1 (Technical Assistance for Disaster Risk Management). Сформований кадровий ресурс із розробки грантів матиме універсальний характер і сприятиме залученню фінансування з інших джерел ЄС і НАТО.

Узагальнюючи окреслену проблематику, можна стверджувати, що публічно-управлінський вимір реформування ЄДСЦЗ є стратегічним вектором розбудови стійкості всієї системи державної безпеки. Окреслений напрям є винятково перспективним для подальших наукових розвідок. Зокрема, високий науково-практичний потенціал мають такі напрями подальших досліджень: 1) розробка методологічних засад проведення Національної оцінки ризиків відповідно до вимог ЄС та ООН; 2) дослідження ефективності функціонування протоколів підтримки приймаючої сторони (HNS) в умовах сучасних гібридних та воєнних загроз; 3) обґрунтування організаційно-управлінських моделей міжвідомчої та цивільно-військової співпраці у межах МЦЗС; 4) оцінка інституційного потенціалу органів місцевого самоврядування щодо їх залучення до міжнародних програм цивільної безпеки; 5) аналіз правових і фінансових механізмів покриття національних внесків до бюджету МЦЗС у післяперехідний період. Системне наукове опрацювання цих питань сприятиме утвердженню України як надійного та рівноправного співтворця спільного безпекового простору ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Угода між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу: підписано 20.04.2023, ратифіковано Законом України від 08.11.2023 № 3434-IX. *Офіційний вісник України*. 2024. № 8 / № 2; с. 28 / с. 283. ст. 447. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-23

2. Ukraine. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/europe/ukraine_en.

3. Деякі питання Державної служби з надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2024 № 535. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-2024-п.

4. Кодекс цивільного захисту України: кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17.

5. Про затвердження Порядку взаємодії центральних органів виконавчої влади та інших

органів державної влади щодо надання або отримання допомоги в рамках Механізму цивільного захисту Союзу: постанова Кабінету Міністрів України від 13.08.2026 № 1025. Офіційний вісник України. 2026. № 71. Ст. 4688. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1025-2026-п

6. Про визначення Міністерства внутрішніх справ уповноваженим органом, відповідальним за координацію, адміністрування та підключення до мережевого сервісу Транс'європейських телематичних послуг : розпорядження Кабінету Міністрів України від 06.03.2026 № 210-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210-2026-р.

7. Про затвердження Порядку забезпечення надання підтримки міжнародним рятувальним командам, які допомагають у ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2024 № 904. Офіційний вісник України. 2024. № 76. Ст. 4490. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/904-2024-п

8. Commission Recommendation of 29 November 2024 on EU Host Nation Support Guidelines: C(2024) 8339 final. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/media/commission-recommendation-eu-host-nation-support-guidelines-29112024

9. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Sendai, 2015. 37 p. URL: https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030.

10. Про застосування англійської мови в Україні: Закон України від 04.06.2024 № 3760-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3760-20.

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ДСНС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ТА СТІЙКОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лариса МАЛАДИКА, канд.пед.наук, доцент,
Національний університет цивільного захисту України

Запровадження інституту офіцера-рятувальника громади стало одним із вагомих організаційних рішень у сфері цивільного захисту останніх років. Ідея проєкту, представленого Міністерством внутрішніх справ України, полягає в постійній присутності фахівця Державної служби України з надзвичайних ситуацій безпосередньо в громаді з метою превентивної діяльності, створення безпечного життєвого середовища та підготовки населення до можливих надзвичайних ситуацій. За даними плану роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2026 рік, офіцери-рятувальники працюють у 1 298 громадах, тоді як у 135 громадах реалізація проєкту наразі неможлива через ведення активних бойових дій; від початку проєкту офіцери-рятувальники беруть участь у реагуванні на надзвичайні ситуації різного характеру та пожежі [1].

Водночас в умовах воєнного стану змінився характер загроз, з якими стикається громада. Російські обстріли стали головною причиною виникнення надзвичайних ситуацій місцевого рівня, випередивши за масштабами та частотою побутові пожежі чи техногенні аварії. Постійні атаки на цивільну інфраструктуру спричиняють руйнування, тривалі пожежі та відключення критично важливих комунікацій. Зокрема ураження об'єктів енергетики та систем життєзабезпечення – котелень, трансформаторних підстанцій, насосних станцій, ліній електропередач, призводять до масштабних перебоїв з електро-, водо- та теплопостачанням, зупинки електротранспорту та необхідності розгортання пунктів незламності. Під час повномасштабної російської збройної агресії проти України енергетичний сектор став однією з головних цілей у зв'язку із стратегічним значенням для економіки і життєзабезпечення населення. Жодна енергосистема у світі не зазнавала таких атак [2].

За таких умов функціональні обов'язки офіцера-рятувальника громади доцільно розглядати значно ширше. В умовах воєнного стану та повоєнної відбудови він має виступати ключовою координаційною ланкою між силами Єдиної державної системи цивільного захисту, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та операторами об'єктів критичної інфраструктури, в тому числі енергетичних об'єктів громади**.** Такий підхід передбачає не лише реагування на надзвичайні ситуації, а й завчасне виявлення ризиків, участь у плануванні превентивних заходів, координацію інформаційної взаємодії та підвищення готовності громади до реагування на природні, техногенні та воєнні загрози. Відтак професійна підготовка офіцера-рятувальника має бути орієнтована на формування комплексних компетентностей у сфері управління ризиками, кризової комунікації, міжвідомчої взаємодії та забезпечення стійкості територіальних громад.

Правовою базою такої діяльності є Кодекс цивільного захисту України, який визначає повноваження органів місцевого самоврядування у сфері організації заходів цивільного захисту [3], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [4] та Закон України «Про критичну інфраструктуру», що встановлює обов'язок розроблення місцевих програм забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури, програм підвищення стійкості територіальних громад до кризових ситуацій [5]. Водночас ці акти не визначають офіцера-рятувальника громади як окремого суб'єкта відповідних відносин, що є закономірним для нового інституту і зумовлює потребу в подальшому організаційно-правовому та методичному супроводі його діяльності.

Аналіз чинної нормативно-правової бази свідчить, що інститут офіцера-рятувальника громади наразі перебуває на етапі свого становлення та первинного впровадження, що свідчить про необхідність подальшої розробки законів, інструкцій та методик для його ефективної діяльності. Наразі можна виокремити основні перспективи подальшої реформи.

Перший напрям – унормування повноважень. На етапі запуску проєкту визначення статусу офіцера-рятувальника відомчими документами було виправданим і забезпечило швидке розгортання мережі по всій державі. Розширення завдань у сфері стійкості об'єктів життєзабезпечення робить доцільним закріплення відповідних повноважень офіцера-рятувальника на рівні закону.

Другий напрям – оптимізація розподілу ресурсного забезпечення. Офіцер є посадовою особою служби цивільного захисту, а матеріально-технічна підтримка його діяльності значною мірою здійснюється за місцевими програмами. Таке поєднання державного і місцевого ресурсу дозволяє враховувати потреби конкретної громади, проте запровадження типової місцевої програми сприяло б вирівнюванню умов діяльності офіцерів у громадах із різною бюджетною спроможністю.

Третій напрям – інформаційна взаємодія. Віднесення відомостей паспорта безпеки об'єкта критичної інфраструктури та планів захисту до інформації з обмеженим доступом є обґрунтованим з міркувань безпеки. Водночас для якісного планування реагування доцільно визначити обсяг даних про енергетичні об'єкти громади – перелік, рівень резервування, наявність автономних джерел живлення, які надаються офіцерові для виконання службових завдань, та порядок їх надання.

Четвертий напрям – розвиток програм підготовки. Курси підготовки офіцерів-рятувальників уже засвідчили практичну спрямованість, а їх логічним продовженням може стати окремий модуль, присвячений специфіці роботи енергетичних об'єктів, електробезпеці під час аварійно-рятувальних робіт, діям в умовах загрози ураження безпілотними апаратами та гасінню пожеж трансформаторного обладнання.

Реалізація цих напрямів потребує відповідних організаційно-правових рішень:

закріплення статусу і повноважень офіцера-рятувальника громади на рівні Кодексу цивільного захисту України;

нормативне включення офіцера-рятувальника громади до складу місцевої комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій і робочих груп, що розробляють плани підвищення стійкості;

визначення обсягу відомостей про об’єкти життєзабезпечення громади, які надаються офіцерові для виконання службових завдань, із дотриманням вимог щодо захисту інформації з обмеженим доступом;

доповнення програм підготовки модулем з питань безпеки об’єктів енергетики;

запровадження базової місцевої програми матеріально-технічної підтримки, що зменшить залежність спроможності офіцера від можливостей бюджету громади.

Отже, інститут офіцера-рятувальника громади є готовим організаційним ресурсом, який за умов воєнного стану доцільно спрямувати не лише на превенцію, а й на забезпечення безпеки та стійкості об’єктів енергетики місцевого рівня. Нормативне закріплення його статусу, інформаційне та освітнє забезпечення діяльності дозволять забезпечити ефективну взаємодію між Єдиною державною системою цивільного захисту, органами місцевого самоврядування та операторами енергетичних об’єктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. План роботи Міністерства внутрішніх справ України на 2026 рік. Міністерство внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/planuvannia/plan-roboti-ministerstva-vnutrisnix-sprav-ukrayini-na-2026-rik.
2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.07.2024 р. № 713-р «Про схвалення Стратегії розвитку розподіленої генерації на період до 2035 року і затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках».
3. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. № 280-97
5. Закон України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11. 2021 р. № 1882-IX.

ОЦІНЮВАННЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ РИЗИКІВ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Руслан МОЛИБОГА, докторант
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Транспортно-логістична сфера України в сучасних умовах набуває значення не лише як інструмент забезпечення мобільності населення, переміщення товарів і підтримання зовнішньоекономічних зв’язків, а і як один із функціонально важливих компонентів національної безпеки. Такий підхід зумовлений тим, що порушення транспортних сполучень, функціонування логістичних вузлів, портів, залізничних мереж, автомобільних шляхів, мостів, терміналів, пунктів пропуску та інформаційних систем управління перевезеннями може спричиняти каскадні наслідки для обороноздатності держави, економічної стабільності, продовольчого забезпечення, функціонування критичних підприємств і життєзабезпечення населення.

У цьому контексті оцінювання транспортно-логістичних ризиків доцільно розглядати як системний управлінський процес і водночас як складову механізму забезпечення національної безпеки. Його зміст не може обмежуватися виявленням окремих технічних несправностей, аварій або затримок перевезень. Йдеться про комплексне визначення джерел небезпеки, уразливостей транспортної системи, ймовірності виникнення несприятливих подій, масштабів потенційних наслідків, взаємозалежності окремих елементів інфраструктури та здатності держави, операторів і територіальних громад підтримувати безперервність логістичних процесів у кризових умовах [1].

Особливого значення набуває зміна самої природи транспортно-логістичних ризиків. У стабільному середовищі основними ризиками можуть бути технічні відмови, дорожньо-транспортні пригоди, несприятливі погодні умови, перевантаження транспортної

інфраструктури, дефіцит рухомого складу, порушення графіків, кадрові проблеми або фінансові втрати. В умовах війни до них додаються ракетні та дронові атаки, руйнування транспортних об'єктів, мінування територій, пошкодження мостів і залізничних колій, блокування портів, порушення роботи пунктів пропуску, диверсійні загрози, кібернетичні атаки, інформаційні операції, обмеження повітряного простору та необхідність швидкого перенаправлення вантажопотоків.

Принциповим є розуміння транспортно-логістичної системи не як сукупності ізольованих об'єктів, а як мережевої системи взаємозалежностей. Пошкодження одного вузла може створювати вторинні та третинні наслідки для інших компонентів. Наприклад, блокування великого транспортного вузла може призвести до перевантаження альтернативних маршрутів, збільшення тривалості доставки, дефіциту транспортних потужностей, зростання вартості перевезень, порушення постачання виробничих підприємств і, зрештою, негативно позначитися на економічній та соціальній стабільності.

Тому методологія оцінювання транспортно-логістичних ризиків має базуватися не лише на ймовірності виникнення конкретної загрози, а й на оцінюванні потенційного системного ефекту. Доцільно враховувати щонайменше такі параметри: ймовірність виникнення ризикової події; масштаб потенційних матеріальних збитків; кількість населення та суб'єктів господарювання, які можуть бути охоплені наслідками; тривалість порушення транспортного сполучення; значення об'єкта для критичних ланцюгів постачання; можливість заміщення відповідного маршруту; наявність резервних транспортних потужностей; швидкість відновлення; залежність від енергетичної та цифрової інфраструктури; вплив на оборонні, економічні, соціальні та продовольчі функції держави.

Особливе місце в такій системі повинна посідати категоризація транспортних об'єктів за рівнем критичності. Закон України «Про критичну інфраструктуру» [2] визначає рівень критичності як відносну міру важливості об'єкта з урахуванням його впливу на виконання життєво важливих функцій та надання життєво важливих послуг. Закон також передбачає такі категорії, як безпека критичної інфраструктури, стійкість, кризова ситуація, інцидент безпеки та режим відновлення. Це створює нормативну основу для переходу від загального спостереження за станом транспортної системи до диференційованого ризик-орієнтованого управління, за якого ресурси захисту насамперед спрямовуються на об'єкти, порушення роботи яких може мати найбільший вплив на життєво важливі функції держави.

У такій моделі оцінювання ризику доцільно здійснювати на декількох рівнях. На об'єктному рівні аналізуються конкретні мости, ділянки автомобільних доріг, залізничні станції, вузли, порти, термінали, склади, логістичні центри, пункти пропуску та інформаційні системи. На мережевому рівні визначається взаємозалежність цих об'єктів та можливість перенаправлення транспортних потоків. На секторальному рівні оцінюється вплив ризиків на автомобільний, залізничний, морський, річковий та інші види транспорту. На загальнодержавному рівні встановлюється потенційний вплив транспортних порушень на обороноздатність, економічну стійкість, зовнішню торгівлю, продовольчу безпеку, енергетичне забезпечення, функціонування систем охорони здоров'я та соціальну стабільність.

Для України особливого значення набуває сценарний підхід. Оцінювання ризиків доцільно проводити за декількома сценаріями: пошкодження окремого транспортного об'єкта; тимчасове блокування транспортного коридору; одночасне порушення декількох взаємопов'язаних вузлів; тривале припинення роботи окремого виду транспорту; масштабна кібератака на цифрові системи управління перевезеннями; комбінований фізичний і кібернетичний вплив; різке збільшення потреби у військових, гуманітарних або евакуаційних перевезеннях. Для кожного сценарію повинні визначатися критичні залежності, допустимий період простою, альтернативні маршрути, необхідні резерви та відповідальні суб'єкти реагування.

Водночас ризики транспортно-логістичної сфери доцільно оцінювати у взаємозв'язку з ланцюгами постачання. У сучасній економіці транспорт не є кінцевим продуктом, а

забезпечує переміщення ресурсів між виробниками, постачальниками, споживачами, державними установами та міжнародними партнерами. Тому порушення транспортної мережі може швидко трансформуватися у ризик дефіциту продовольства, палива, медикаментів, промислової сировини або обладнання.

В українських умовах це означає необхідність створення інтегрованої системи моніторингу транспортно-логістичних ризиків, яка б поєднувала інформацію органів державної влади, операторів інфраструктури, транспортних підприємств, органів місцевого самоврядування, правоохоронних і безпекових структур та інших суб'єктів. Інформаційна система такого типу має забезпечувати формування актуальної карти ризиків, відображення стану критичних об'єктів, моніторинг транспортних потоків, виявлення перевантажених маршрутів, оцінювання доступності альтернативних шляхів і прогнозування потенційних порушень.

Перспективним напрямом є використання геоінформаційних систем, супутникового моніторингу, технологій великих даних, штучного інтелекту та прогнозної аналітики. Їх застосування може забезпечувати автоматичне виявлення змін транспортної інфраструктури, аналіз інтенсивності руху, прогнозування перевантаження маршрутів, визначення найбільш уразливих ділянок та моделювання наслідків можливого порушення роботи окремих об'єктів. Водночас цифровізація не повинна розглядатися виключно як технологічне завдання, оскільки концентрація управління транспортною системою в цифрових середовищах одночасно створює новий клас кібернетичних ризиків [2].

Окремої уваги потребує ризик надмірної залежності від одного транспортного маршруту або одного логістичного вузла. Для національної безпеки така залежність є системною вразливістю, оскільки навіть локальне пошкодження може призвести до масштабного порушення транспортного забезпечення. Тому одним із ключових критеріїв оцінювання має стати рівень диверсифікації транспортних маршрутів. Стійка система повинна передбачати альтернативні залізничні, автомобільні, річкові та морські маршрути, резервні логістичні центри, можливість оперативного перерозподілу вантажопотоків і достатній запас транспортних потужностей.

Не менш важливим є інституційний аспект. Оцінювання ризиків не повинно залишатися функцією окремого транспортного органу або оператора інфраструктури. Оскільки наслідки транспортних ризиків можуть поширюватися на оборону, економіку, енергетику, продовольче забезпечення, охорону здоров'я та соціальну сферу, необхідний міжсекторальний механізм координації. Законодавство про критичну інфраструктуру вже передбачає функціональну та секторальну організацію системи її захисту, а сама безпека критичної інфраструктури розглядається через функціональність, безперервність, відновлюваність та стійкість.

Відповідно, механізм державного оцінювання транспортно-логістичних ризиків доцільно вибудовувати за логікою «ідентифікація загроз → визначення вразливостей → оцінювання ймовірності → оцінювання наслідків → визначення рівня ризику → встановлення пріоритетів захисту → формування превентивних заходів → підготовка резервних сценаріїв → реагування → відновлення → аналіз результатів та коригування системи». Такий замкнений цикл дозволяє перетворити оцінювання ризику з одноразової аналітичної процедури на постійний механізм публічного управління.

При цьому важливо розмежовувати поняття ризику та загрози. Загроза характеризує потенційну можливість завдання шкоди, тоді як ризик пов'язує ймовірність реалізації несприятливої події з масштабом її можливих наслідків. Для державного управління це принципова відмінність, оскільки одна й та сама загроза може мати різний рівень ризику залежно від місця її виникнення, критичності об'єкта, наявності альтернативного маршруту та здатності системи швидко відновитися. Саме тому просте складання переліку загроз не може замінити повноцінне ризик-орієнтоване оцінювання.

Особливу увагу слід приділяти показникам стійкості. Якщо традиційна оцінка ризику відповідає на питання про ймовірність і потенційний збиток, то оцінювання стійкості має

доповнювати її питаннями про здатність транспортної системи поглинати шок, адаптуватися, підтримувати мінімально необхідний рівень функціонування та відновлюватися після порушення. Саме такий підхід закріплений у законодавчому розумінні стійкості критичної інфраструктури як спроможності функціонувати у штатному режимі, адаптуватися до змін, протистояти загрозам і швидко відновлюватися після їх впливу.

Для України важливо також забезпечити поєднання ризик-орієнтованого підходу з принципом «відновлення з підвищенням стійкості». Просте відновлення пошкодженого мосту, залізничної ділянки, порту чи логістичного центру до довоєнного стану не завжди усуває первинну вразливість. Під час реконструкції доцільно враховувати результати попереднього ризик-аналізу та передбачати резервування потужностей, альтернативні маршрути, фізичний захист, автономне енергозабезпечення, кіберзахист, можливість швидкого ремонту та технологічну взаємозамінність.

Важливим компонентом системи повинно стати регулярне стрес-тестування транспортно-логістичної мережі. Воно передбачає моделювання екстремальних сценаріїв та перевірку спроможності системи забезпечувати базові функції за умов часткової втрати інфраструктури. Для України такі випробування можуть охоплювати моделювання одночасного пошкодження декількох залізничних вузлів, тимчасового припинення роботи порту, блокування основної автомобільної магістралі, тривалого відключення електроенергії на логістичному об’єкті або кібератаки на систему управління перевезеннями. Результатом має бути не лише оцінка рівня ризику, а й конкретний перелік заходів щодо його зниження.

Отже, оцінювання транспортно-логістичних ризиків в Україні варто інституціоналізувати як безперервний процес, інтегрований у стратегічне планування національної безпеки, управління критичною інфраструктурою, транспортну політику, відновлення та європейську інтеграцію. Його кінцевим результатом має бути не формальна класифікація ризиків, а формування керованої, адаптивної та резервованої транспортно-логістичної системи, здатної підтримувати життєво важливі функції держави навіть за умов масштабних і комбінованих загроз. Це особливо важливо для України, де транспортна інфраструктура одночасно забезпечує функціонування економіки, зовнішню торгівлю, гуманітарні перевезення, евакуацію, військову логістику та територіальну пов’язаність держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Transport System Resilience. URL: https://www.oecd.org/en/publications/transport-system-resilience_d90b86ac-en.html.

2. Закон України «Про критичну інфраструктуру». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text.

РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Назар НОСКОВ, ННІ цивільного захисту, ЗМПУАЦБ-25
НК – Олена ЛЯШЕВСЬКА, к.н.з держ.,доцент
Національний університет цивільного захисту України

Спираючись на результати вітчизняних і зарубіжних наукових дискусій, а також беручи до уваги наявні недоліки національного законодавства, громадянське суспільство можна визначити як соціальний інститут, що функціонує на перетині державної, суспільної, економічної та політичної сфер. Його основу становить сукупність різноманітних громадських об’єднань та організацій, які виражають і захищають інтереси громадян,

забезпечують реалізацію громадської ініціативи, здійснюють суспільний контроль за діяльністю органів влади та сприяють недопущенню надмірної концентрації владних повноважень у держави.

Визначення ролі інститутів громадянського суспільства у процесах формування та реалізації публічної політики безпосередньо пов'язане з розумінням сутності самого поняття «публічна політика». Водночас варто зазначити, що на сучасному етапі відсутнє єдине усталене трактування цього поняття. Відповідні концептуальні розбіжності характерні як для української наукової думки, так і для дослідницьких підходів, сформованих у державах із розвиненими демократичними інститутами [2, с. 107].

Водночас, попри те що основні форми взаємодії інститутів громадянського суспільства та органів публічної влади у процесах формування публічної політики й здійснення управлінської діяльності загалом визначені, питання практичної реалізації громадянської участі залишаються недостатньо врегульованими. Насамперед це стосується чіткого визначення та функціонування відповідних механізмів залучення громадян і громадських інституцій до процесів прийняття та реалізації управлінських рішень.

Показово, що навіть у чинному стратегічному документі, спрямованому на розвиток громадянського суспільства, — «Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки» — акцентується увага на збереженні проблеми ефективного застосування механізмів громадської участі під час формування та реалізації державної політики на національному й регіональному рівнях. У документі також наголошується на тому, що залучення громадян та інститутів громадянського суспільства до формування і реалізації державної політики, а також до вирішення питань місцевого значення досі не набуло системного характеру [1].

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки визначає одним із напрямів діяльності органів публічної влади впровадження механізмів громадської участі у процеси ухвалення та реалізації управлінських рішень [1].

Водночас у цьому стратегічному документі окреслено широкий спектр напрямів діяльності інститутів громадянського суспільства. До них належать захист прав і свобод людини та громадянина, представництво інтересів окремих соціальних груп, надання соціальних та інших суспільно значущих послуг, здійснення благодійної й волонтерської діяльності, реалізація освітніх і культурних ініціатив, охорона довкілля, аналіз результативності державної політики, громадський моніторинг діяльності органів влади, запобігання корупції та інші напрями [1].

З огляду на зазначене, подальший розвиток публічного управління може передбачати посилення державно-громадської моделі управління та розширення практик державно-громадського партнерства. Такий підхід передбачає не лише залучення представників громадськості до визначення пріоритетних напрямів публічної політики, а й їх безпосередню участь у реалізації управлінських функцій та відповідних процесах прийняття рішень.

Висновки. Удосконалення сучасної моделі публічного управління в Україні та поступове впровадження демократичних стандартів і практик управління актуалізують питання посилення ролі громадянського суспільства та його інститутів. Протягом останніх років спостерігається розширення участі громадськості у різних сферах суспільного життя, що свідчить про розвиток відповідних інституцій та механізмів громадської взаємодії. Інститути громадянського суспільства виконують не лише функцію представництва суспільних інтересів, а й беруть участь у процесах демократичних перетворень та поступово інтегруються в сучасну систему публічного управління.

Сучасна діяльність інститутів громадянського суспільства охоплює широкий спектр напрямів: захист прав і свобод людини, представництво інтересів різних соціальних груп, надання соціальних послуг, благодійну та волонтерську діяльність, реалізацію освітніх і культурних проєктів, екологічну діяльність, аналіз державної політики, громадський контроль за діяльністю органів влади та протидію корупції. Така багатофункціональність

засвідчує вагоме значення громадянського суспільства у вирішенні суспільно значущих питань.

Водночас, попри позитивну динаміку залучення інститутів громадянського суспільства до формування та реалізації публічної політики, їхнє місце і функціональна роль у системі публічного управління залишаються недостатньо чітко визначеними. Існує потреба у подальшому нормативному та інституційному врегулюванні взаємодії між органами публічної влади та громадянським суспільством.

В умовах подальшої демократизації державного управління та реалізації принципів належного врядування громадянське суспільство доцільно розглядати як невід'ємну складову системи публічного управління та повноправного учасника управлінських процесів. Для цього необхідним є нормативне закріплення чітких механізмів залучення інститутів громадянського суспільства до публічного управління, визначення форм і напрямів їхньої взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування на загальнодержавному, регіональному й місцевому рівнях. Важливим завданням також є законодавче визначення компетенцій, ролі та місця громадських інституцій у системі управління, а в окремих сферах — створення правових можливостей для делегування їм визначених повноважень органів публічної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Затверджена Указом Президента України від 27 вересня 2021 р. № 487/2021. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text.

2. Філіпчук В. О., Постригань Г. Ф. Сучасні підходи до визначення публічної політики. Вісник ДонНУ імені Василя Стуса, Сер.: Політичні науки. 2021. № 6. С.13-18.

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНЕ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИТИЧНИХ БАНКІВСЬКИХ ФУНКЦІЙ У КОНТЕКСТІ СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Наталя ОХМУШ, здобувачка
НК – Світлана ДОМБРОВСЬКА, д.н.держ.упр., проф.
Національний університет цивільного захисту України

Стійкість системи цивільного захисту залежить не лише від готовності рятувальних сил, а й від безперервності базових суспільних сервісів, через які забезпечуються фінансування реагування, розрахунки, соціальні виплати, закупівля необхідних ресурсів і відновлення господарської діяльності. У цьому контексті банківський сектор набуває значення функціональної основи кризового управління. Порушення платіжної інфраструктури, доступу до рахунків, обігу готівки або критичних цифрових сервісів здатне посилити наслідки надзвичайної ситуації навіть тоді, коли безпосередні фізичні руйнування фінансових установ є обмеженими.

Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає її безпеку через забезпечення функціональності, безперервності роботи, відновлюваності, цілісності та стійкості [1]. У фінансовому секторі цей підхід конкретизовано Національним банком України. Положення про критичну інфраструктуру фінансового сектору відносить до критичних, зокрема, надання банківських і платіжних послуг, операції із запасами готівки Національного банку та окремі електронні довірчі послуги; для об'єктів застосовується категоризація з урахуванням наслідків порушення їх функціонування [2]. Отже, регуляторний фокус закономірно зміщується від захисту окремого банку як юридичної особи

до захисту критичної функції та ланцюга технологічних залежностей, який забезпечує її виконання.

Це має принципове значення для публічного управління у сфері цивільного захисту. У кризовому середовищі одна й та сама подія може одночасно впливати на електропостачання, зв'язок, роботу центрів обробки даних, доступ персоналу до робочих місць та логістику готівки. За таких умов традиційний секторальний нагляд не завжди достатній, оскільки критична банківська функція залежить від зовнішніх інфраструктурних компонентів. Постанова НБУ № 67 орієнтує фінансові установи на забезпечення безперебійного функціонування в умовах особливого періоду [3], а актуальні вимоги до операційної стійкості передбачають резервування даних, альтернативне електроживлення, моніторинг інцидентів та комунікацію під час надзвичайних подій [4].

У межах ризик-орієнтованого державного регулювання доцільно застосовувати послідовність «критична функція – залежність – сценарій порушення – допустимий рівень втрат – відновлювальна спроможність – регуляторне коригування». Спочатку визначається функція, переривання якої створює неприйнятні наслідки для населення, економіки або державного управління. Далі встановлюються її ключові технологічні та організаційні залежності: електроенергія, телекомунікації, хмарні сервіси, центри обробки даних, платіжна інфраструктура, персонал, фізичний доступ, постачання готівки. Після цього оцінюються сценарії одночасної втрати кількох компонентів, а не лише ізольованого збою.

Наступний елемент – перехід від формальної відповідності вимогам до вимірюваної стійкості. Для критичних банківських функцій регулятору та операторам необхідні показники, які відображають максимально допустиму тривалість переривання, час відновлення, допустиму втрату даних, частку операцій, що можуть виконуватися в резервному режимі, забезпеченість автономним живленням і здатність переключатися між технологічними майданчиками. Такі показники мають використовуватися не лише в межах внутрішніх планів безперервності банків, а й як інформаційна основа міжвідомчої координації під час складних криз.

Окремою проблемою є сумісність регуляторних механізмів. Банківська стійкість одночасно охоплюється нормами фінансового нагляду, захисту критичної інфраструктури, кібербезпеки, цивільного захисту та режимів особливого періоду. Якщо ці механізми застосовуються відокремлено, суб'єкт може виконувати формальні вимоги кожного регулятора, але залишатися вразливим до каскадного збою. Концепція міжмеханізмової сумісності передбачає узгодження критеріїв ризику, процедур обміну даними, планів реагування та показників результативності [5]. Для банківського сектору це означає необхідність координаційних протоколів між НБУ, органами цивільного захисту, суб'єктами енергетичної та телекомунікаційної інфраструктури й органами влади на територіальному рівні.

Практичною формою такої координації можуть бути міжсекторальні стрес-тести. На відміну від фінансового стрес-тестування, їх предметом має бути не достатність капіталу, а безперервність критичних сервісів за комбінованих сценаріїв: тривале відключення електроенергії, порушення мобільного зв'язку, кібератака, фізичне пошкодження інфраструктури та одночасне зростання попиту на готівку. За результатами тесту повинні визначатися не лише слабкі місця окремої установи, а й системні залежності, для усунення яких потрібні рішення кількох органів публічної влади та операторів інфраструктури.

Отже, стійкість банківського сектору в умовах воєнних і техногенних загроз доцільно включати до ширшої логіки реформування публічного управління у сфері цивільного захисту. Ризик-орієнтований підхід повинен зосереджуватися на збереженні критичних функцій, оцінюванні технологічних залежностей і здатності системи відновлювати послуги у визначені строки. Поєднання фінансового нагляду з механізмами захисту критичної інфраструктури та цивільного захисту створює умови для переходу від реагування на окремі збої до управління системною стійкістю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20 (дата звернення: 22.09.2026).
2. Про критичну інфраструктуру фінансового сектору: постанова Правління Національного банку України від 27.06.2025 № 69. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0069500-25 (дата звернення: 22.09.2026).
3. Про затвердження Положення про організацію забезпечення безперебійного функціонування в умовах особливого періоду банківської системи України, діяльності небанківських фінансових установ та інших осіб : постанова Правління Національного банку України від 14.06.2024 № 67. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0067500-24 (дата звернення: 23.09.2026).
4. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань операційної стійкості та безперервності діяльності: постанова Правління Національного банку України від 09.04.2026 № 37. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0037500-26 (дата звернення: 22.09.2026).
5. Охмуш Н. В. Міжмеханізмова сумісність як інструмент підвищення результативності державного регулювання банківського сектору України. Stredoevropsky Vestnik pro Vedu a Vyzkum. 2026. Vol. 2, № 9. С. 42–54. DOI: 10.65237/2336-3630-2026-9(2)-4. URL: https://doi.org/10.65237/2336-3630-2026-9(2)-4
6. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 21.09.2026).

ІНТЕГРОВАНИЙ ПІДХІД ДО ІНФОРМУВАННЯ ТА НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ОСНОВІ ЄДИНОЇ ЦИФРОВОЇ ПЛАТФОРМИ

Віктор ПАЛЮХ, доктор наук з державного управління, старший дослідник
Національний університет цивільного захисту України

В умовах глобальної трансформації інформування та навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях перестали бути допоміжною функцією Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ) і стали чинником, що безпосередньо впливає на збереження життя людей. Кодекс цивільного захисту України покладає на органи місцевого самоврядування обов'язок інформування та навчання населення [1], а порядки, затверджені постановами Кабінету Міністрів України № 444 і № 819, регламентують навчання населення та функціональне навчання керівного складу і фахівців [2; 3]. Водночас сучасні міжнародні підходи – Сендайська рамкова програма зі зменшення ризику лих [4], Стратегія Союзу готовності Європейського Союзу [5], національні практики Швеції та США [6; 7] – розглядають поінформованість і готовність громадянина як окремий керований рівень системи безпеки, що формується насамперед через доступні цифрові ресурси.

Аналіз чинної практики дає змогу виокремити п'ять взаємопов'язаних проблем: 1) розпорошеність джерел – інформація розміщена на сайтах ДСНС, обласних військових адміністрацій, окремих громад, закладів освіти та в соціальних мережах, які дублюють і подекуди суперечать одне одному; 2) невідповідність формату ситуації використання – нормативні тексти та об'ємні документи погано придатні для ухвалення рішення протягом кількох хвилин; 3) відсутність локального шару – загальнонаціональні поради однакові для всіх, тоді як укриття, засоби оповіщення та ризики завжди прив'язані до конкретної території; 4) замкненість методичної бази – напрацювання 26 навчально-методичних центрів цивільного захисту та безпеки життєдіяльності (НМЦ ЦЗ та БЖД), які щороку навчають близько 50 тис. слухачів, доступні переважно в межах очних занять; 5) відсутність

зворотного зв’язку – система не отримує даних про те, які теми справді затребувані населенням, і не має інструменту вимірювання рівня його готовності. Ситуацію ускладнює зниження уваги населення до сигналів небезпеки в умовах тривалої війни.

Ключова теза дослідження полягає в тому, що зазначені проблеми мають спільне походження – відсутність єдиної точки входу та єдиного стандарту подання інформації населенню. Тому їх доцільно розв’язувати не окремими заходами, кожен з яких потребує власних ресурсів, а одним інтегрованим рішенням, що усуває спільну причину. Таким рішенням пропонується Портал цивільного захисту громад – єдина цифрова платформа інформування та навчання населення, яку Національний університет цивільного захисту України розгортає на власній інфраструктурі.

Концептуальна модель порталу ґрунтується на двох принципах. Перший – ситуаційний: контент структурується не за відомчою ознакою, а за станом людини в момент звернення: «що робити зараз» (пошук укриття, дії за сигналом тривоги, пожежа, домедична допомога), «підготуйтеся заздалегідь» (тривожна валіза у вигляді інтерактивного чекліста, сигнали оповіщення, родинний план дій) і «довідник» (небезпечні знахідки, матеріали для освітян, дітей і родин, психологічна підтримка). Другий – дворівневий: загальнонаціональний стандарт доповнюється локальним шаром – сторінкою кожної територіальної громади за єдиним шаблоном, що містить базовий блок (укриття, місцеві засоби оповіщення, контакти чергових служб, пункти незламності) і блок специфіки (хімічно небезпечні об’єкти, гідротехнічні споруди, лісові масиви, заміновані території, близькість до лінії зіткнення). Над цими рівнями функціонують навчальний контур, що акумулює матеріали НМЦ ЦЗ та БЖД для функціонального навчання посадових осіб, та аналітичний контур, який фіксує запити користувачів. Відповідність виявлених проблем механізмам порталу наведено в табл. 1.

Таблиця 1 – Відповідність системних проблем інформування населення механізмам Порталу цивільного захисту громад

Системна проблема	Механізм порталу	Результат
1. Розпорошеність джерел інформації	Єдина точка входу, уніфікований стандарт подання	Одна адреса замість десятка джерел різної якості
2. Невідповідність формату ситуації використання	Ситуаційна структура, покрокові інструкції	Скорочення часу до правильної дії
3. Відсутність локального шару	Сторінка громади за єдиним шаблоном	Конкретні укриття, засоби оповіщення та ризики території
4. Замкненість методичної бази НМЦ	Навчальний контур на матеріалах НМЦ ЦЗ та БЖД	Цілодобовий доступ до методики поза розкладом занять
5. Відсутність зворотного зв’язку	Аналітика запитів, індекс готовності населення	Управлінські рішення на основі даних

Інтегрований характер рішення забезпечує ефект масштабу: єдиний шаблон потенційно охоплює 1 439 територіальних громад [8] без витрат кожної з них на розроблення й супровід власного ресурсу з питань цивільного захисту, а НМЦ ЦЗ та БЖД отримують канал поширення методичної роботи за межі аудиторії, залишаючись авторами та власниками матеріалів. Принципово важливо, що портал не створює нових нормативних вимог, а спрощує виконання наявних [1–3].

Отже, Портал цивільного захисту громад доцільно розглядати не як черговий інформаційний ресурс, а як інфраструктурний елемент ЄДСЦЗ, що одночасно розв'язує проблеми розпорошеності, формату, локалізації, доступності навчання та керованості процесу інформування населення. Подальші дослідження в межах науково-дослідної роботи на 2027–2028 рр. спрямовані на розроблення методики оцінювання готовності населення територіальної громади (інтегрального індексу готовності), обґрунтування типового шаблону сторінки громади та апробацію платформи в пілотних громадах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 08.10.2026).
2. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 № 444. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-п (дата звернення: 08.10.2026).
3. Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2013 № 819. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2013-п (дата звернення: 08.09.2026).
4. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Geneva: UNISDR, 2015. URL: https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030 (дата звернення: 08.09.2026).
5. Joint Communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the European Preparedness Union Strategy : JOIN(2025) 130 final. Brussels : European Commission, 2025.
6. In case of crisis or war. Karlstad : Swedish Civil Contingencies Agency (MSB), 2024. URL: https://www.msb.se (дата звернення: 08.09.2026).
7. Ready.gov: official website of the U.S. Department of Homeland Security. URL: https://www.ready.gov (дата звернення: 08.09.2026).
8. Децентралізація: урядовий портал. URL: https://decentralization.ua (дата звернення: 08.09.2026).

ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Оксана ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ, д.держ.упр., проф,
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Інноваційна модель публічного управління національною безпекою України в умовах глобалізаційних викликів має формуватися як принципово нова система вироблення, реалізації та коригування державних рішень, у якій безпека розглядається не лише як функція сектору безпеки й оборони, а як комплексний результат взаємодії держави, територіальних громад, бізнесу, науки, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Такий підхід відповідає сучасному розумінню національної безпеки, за якого традиційні воєнні загрози поєднуються з кібернетичними, інформаційними, економічними, технологічними, енергетичними, екологічними, біологічними, демографічними та соціальними ризиками. Закон України «Про національну безпеку України» [1] у чинній редакції визначає національну безпеку через захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз, що створює правову основу для переходу від вузькосекторального до інтегрованого управління безпекою.

Глобалізаційне середовище принципово змінює сам характер безпекових загроз. Сучасна держава функціонує в умовах високої взаємозалежності економік, міжнародних фінансових потоків, глобальних цифрових мереж, транснаціональної злочинності, глобальних ланцюгів постачання, кліматичних змін, міграційних процесів, технологічної конкуренції та швидкого поширення інформації. За таких умов загроза може виникнути за межами держави, але її наслідки проявитися всередині країни практично миттєво. Кібератака на критичну інфраструктуру, порушення енергопостачання, дезінформаційна кампанія, блокування логістичних маршрутів, фінансова нестабільність або технологічна залежність можуть одночасно створювати економічні, соціальні, політичні та оборонні ризики. Тому об'єктом публічного управління має стати не окрема загроза, а цілісна система взаємопов'язаних ризиків і вразливостей.

Особливого значення набуває формування єдиного інформаційно-аналітичного контуру національної безпеки. Його призначення полягає у забезпеченні сумісності інформації, що формується різними органами державної влади та суб'єктами сектору безпеки, її оперативного аналізу й перетворення на управлінські рішення. Такий контур має об'єднувати дані державного моніторингу, статистичні показники, інформацію територіальних громад, результати розвідувального та контррозвідувального аналізу в межах законодавчо визначених повноважень, кібербезпековий моніторинг, економічні індикатори, інформацію про стан критичної інфраструктури, екологічні та епідеміологічні показники, результати соціологічних досліджень і наукових прогнозів. Йдеться не про механічне накопичення великих масивів інформації, а про створення спроможності перетворювати розрізнені дані на знання, знання – на прогноз, а прогноз – на своєчасне управлінське рішення.

Управлінська інноваційність у такій системі безпосередньо пов'язана із застосуванням технологій штучного інтелекту, машинного навчання, великих даних, геоінформаційних систем, супутникового моніторингу, цифрових двійників критичної інфраструктури, автоматизованих систем раннього попередження та технологій прогнозної аналітики. Проте використання таких технологій має відбуватися виключно в межах правових повноважень, із дотриманням вимог щодо захисту персональних даних, інформаційної безпеки, кібербезпеки, пояснюваності алгоритмічних рішень і людського контролю. Штучний інтелект у запропонованій моделі доцільно розглядати передусім як інструмент підтримки управлінського рішення, а не як автономного суб'єкта прийняття рішень. Особливо це важливо у сферах, де помилка алгоритму може мати критичні наслідки для життя людей, функціонування держави або обороноздатності.

Важливим елементом інноваційної моделі має стати інституційна інтеграція державного управління національною безпекою. Наявність великої кількості суб'єктів безпекової політики сама по собі не гарантує її ефективності. Проблема виникає тоді, коли між ними існують інформаційні бар'єри, дублювання функцій, конкуренція компетенцій або відсутність єдиних процедур кризового реагування. Тому інноваційна модель повинна передбачати чіткий розподіл відповідальності, стандартизовані протоколи взаємодії, сумісність інформаційних систем, спільне стратегічне планування та єдині підходи до оцінювання ризиків. Стратегія національної безпеки прямо передбачає вдосконалення архітектури управління та координації діяльності органів сектору безпеки і оборони, посилення демократичного цивільного контролю та відповідальності посадових осіб.

Особливого значення набуває принцип «безпека через стійкість». Стійкість слід розуміти не тільки як здатність витримати удар, а як спроможність системи передбачати ризики, поглинати негативний вплив, продовжувати виконання критичних функцій, адаптуватися до нових умов і відновлюватися після кризи. У цьому аспекті національна безпека переходить від моделі захисту окремих об'єктів до моделі забезпечення функціональної безперервності держави та суспільства. Стратегія національної безпеки України саме так визначає стійкість – як здатність держави й суспільства адаптуватися до

змін безпекового середовища та підтримувати стале функціонування шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх вразливостей.

Інноваційна модель також повинна ґрунтуватися на концепції критичної інфраструктури як інтегрованої системи. Енергетика, транспорт, зв'язок, цифрова інфраструктура, водопостачання, охорона здоров'я, продовольче забезпечення та фінансова система мають розглядатися не ізольовано, а як взаємозалежні компоненти єдиного середовища життєзабезпечення. Відмова одного елемента може спричинити каскадні наслідки для інших. Тому державне управління повинно переходити від захисту окремих об'єктів до управління міжсекторальними залежностями, резервування критичних функцій, диверсифікації ресурсів, створення альтернативних каналів забезпечення та постійного тестування сценаріїв кризового функціонування.

Ключовою складовою моделі є цифрова трансформація сектору безпеки. Цифровізація повинна охоплювати не лише електронний документообіг або автоматизацію адміністративних процедур, а всю управлінську архітектуру – від стратегічного планування до оцінювання результативності. Перспективним є формування єдиного цифрового середовища безпекового планування, у якому кожна стратегічна ціль пов'язується з показниками, ресурсами, відповідальними суб'єктами, строками реалізації, ризиками та очікуваними результатами. Це дозволяє перейти від контролю за виконанням окремих заходів до управління фактичними результатами державної політики. Водночас європейський досвід цифрової трансформації України засвідчує значний потенціал інтеграції цифрових державних сервісів та сумісності в контексті європейської інтеграції. Зокрема, у межах підтриманого ЄС проєкту DT4UA розвивалися цифрова екосистема державних послуг, інтероперабельність та інтегровані електронні послуги [2].

Не менш важливим є поглиблення євроатлантичної сумісності. Стратегія національної безпеки України передбачає розвиток особливого партнерства з НАТО, а реформування сектору безпеки й оборони має орієнтуватися на принципи та стандарти Альянсу. У сучасному контексті це включає не лише військову сумісність, а й управління кризами, кіберзахист, енергетичну безпеку, захист критичної інфраструктури, інновації та стійкість. НАТО та Україна також започаткували спільну Innovation Cooperation Roadmap, а в межах НАТО-Української ради розвивається співробітництво у сферах інновацій, кібероборони, оборонної промисловості, енергетичної безпеки, протидії дезінформації та стійкості [3].

Окремим напрямом інноваційної моделі має стати розвиток державно-приватного партнерства у сфері національної безпеки. Сучасні технологічні компетентності значною мірою зосереджені поза межами державного сектору – у технологічних компаніях, оборонних підприємствах, стартапах, університетах, дослідницьких лабораторіях та інженерних центрах. Тому держава повинна створювати механізми швидкого залучення приватних технологічних спроможностей до вирішення безпекових завдань. Стратегія національної безпеки України прямо визначає розвиток державно-приватного партнерства серед пріоритетів. Перспективною є модель «держава – бізнес – наука – громада», у межах якої інновація проходить повний цикл від ідентифікації проблеми та наукової розробки до тестування, масштабування й практичного впровадження.

У цьому контексті необхідно розвивати механізми інноваційних закупівель у секторі безпеки. Традиційна закупівля орієнтована переважно на придбання вже наявного продукту за встановленими характеристиками. Натомість інноваційні закупівлі дозволяють державі формувати попит на технологічне рішення конкретної безпекової проблеми. Це особливо актуально для безпілотних систем, кібербезпеки, засобів зв'язку, систем спостереження, штучного інтелекту, роботизованих комплексів, енергетичної автономності та технологій захисту критичної інфраструктури. Такий підхід здатний одночасно посилювати національну безпеку, стимулювати технологічне підприємництво та формувати внутрішній ринок інновацій.

Науково-технологічна складова інноваційної моделі повинна бути інституційно пов'язана із системою стратегічного управління. Наука в цьому разі виконує не лише

функцію фундаментального або прикладного дослідження, а стає елементом системи раннього попередження та стратегічного прогнозування. Необхідним є створення постійної взаємодії між державними аналітичними структурами, університетами, науковими установами, технологічними компаніями та міжнародними дослідницькими центрами. Це дозволить здійснювати форсайт критичних технологій, моделювати сценарії розвитку безпекового середовища, виявляти нові типи загроз і завчасно формувати державні спроможності для їх нейтралізації.

Критично важливою складовою є демократичний цивільний контроль. Інноваційність системи національної безпеки не повинна створювати передумов для послаблення правових обмежень або суспільного контролю. Навпаки, збільшення технологічних можливостей держави має супроводжуватися посиленням механізмів парламентського, судового, громадського та інституційного контролю. Стратегія національної безпеки прямо пов'язує ефективність сектору безпеки і оборони з демократичним цивільним контролем, підзвітністю та відповідальністю посадових осіб. Тому інноваційна модель повинна поєднувати технологічну спроможність із принципами законності, пропорційності, прав людини та підзвітності.

Важливим компонентом моделі є перехід до сценарного та адаптивного стратегічного планування. За умов високої невизначеності довгостроковий план не може бути статичним документом. Він повинен містити базовий сценарій, альтернативні сценарії, критичні тригери їх переходу та заздалегідь підготовлені варіанти управлінського реагування. Наприклад, для енергетичної, продовольчої, кібернетичної або інформаційної безпеки доцільно визначати набір ранніх індикаторів, за досягнення яких автоматично активуються певні протоколи міжвідомчої взаємодії. Це перетворює стратегічне планування з декларативного документа на дієву систему управління майбутніми ризиками.

Удосконалення потребує також фінансово-ресурсний механізм. Інноваційна модель передбачає перехід від фінансування переважно окремих органів і програм до фінансування безпекових спроможностей та конкретних результатів. Кожен великий безпековий проєкт повинен мати визначені цілі, показники результативності, ресурсне забезпечення, ризики, очікуваний ефект і процедури незалежного оцінювання. Стратегія національної безпеки України окремо акцентує на фінансовій стійкості, ефективному використанні бюджетних коштів і міжнародної допомоги, прозорості та сучасному фінансовому менеджменті.

Принципово важливою є орієнтація на людину як кінцевого бенефіціара політики національної безпеки. Формула «безпека людини – безпека країни», покладена в основу чинної Стратегії національної безпеки України, означає, що результативність безпекової політики не може оцінюватися виключно кількістю створених спроможностей або ресурсів сектору безпеки. Вона повинна вимірюватися також здатністю держави забезпечувати життя і здоров'я населення, безперервність критичних послуг, доступ до інформації, соціальну стабільність, захист прав людини, економічну безпеку домогосподарств та можливість суспільства відновлюватися після криз.

Звідси випливає доцільність формування системи інтегрованих показників національної стійкості. Така система може включати індикатори оборонної спроможності, кіберстійкості, енергетичної автономності, продовольчої безпеки, фінансової стійкості, функціонування критичної інфраструктури, інституційної спроможності, кадрового забезпечення, соціальної згуртованості, цифрової зрілості, довіри до державних інституцій та швидкості відновлення після криз. Важливо, щоб оцінювання відбувалося не лише на національному, а й на регіональному та локальному рівнях. Це дозволить виявляти територіальні диспропорції стійкості та спрямовувати ресурси саме туди, де накопичуються критичні вразливості.

Отже, інноваційна модель публічного управління національною безпекою України повинна базуватися на переході від фрагментарного реагування на окремі загрози до інтегрованого управління ризиками, спроможностями та стійкістю держави. Її інноваційний характер визначається не тільки впровадженням штучного інтелекту, великих даних,

цифрових платформ чи прогнозної аналітики, а передусім зміною управлінської логіки: від реактивності до превентивності, від відомчої ізольованості до мережевої взаємодії, від управління ресурсами до управління спроможностями, від статичного планування до адаптивного сценарного управління, від державоцентричної до людиноцентричної безпеки. Нормативна основа України вже містить значну частину передумов для такого переходу – принципи стійкості, взаємодії, розвитку інновацій, державно-приватного партнерства, демократичного цивільного контролю та стратегічного планування

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про національну безпеку України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text

2. European Union Supports Ukraine's Digital Path to the EU: DT4UA Project Results. URL:https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/european-union-supports-ukraine%E2%80%99s-digital-path-eu-dt4ua-project-results_en?s=232.

3. Statement of the NATO-Ukraine Council. URL: https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/11/statement-of-the-nato-ukraine-council.

ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТНИХ ОПЕРАЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР У ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС

Дмитро ПЛИНОКОС , к. е. н., доц., провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії стандартизації протимінної діяльності, Національний університет цивільного захисту України

Масштабне забруднення території України вибухонебезпечними предметами далі (ВНП) внаслідок бойових дій вимагає радикального переосмислення публічно-управлінських підходів до організації цивільного захисту. Ключова роль у системі реагування та очищення земель належить піротехнічним підрозділам ДСНС України. Ефективність їхньої діяльності безпосередньо залежить від правової визначеності, уніфікації нормативної бази та алгоритмізації дій. У цьому контексті на перший план виступає потреба розбудови цілісної системи національної стандартизації та впровадження жорстких інструментів операційного управління – Стандартних операційних процедур (СОП), які б відповідали сучасним безпековим реаліям та міжнародним стандартам IMAS.

Водночас публічно-управлінський аспект інтеграції СОП у повсякденну діяльність органів виконавчої влади та формування стійкої матриці підзвітності в сфері протимінної діяльності (ПМД) залишається недостатньо висвітленим.

Сучасний етап реформування цивільного захисту в частині ПМД характеризується переходом від експериментальних правових режимів до постійних регуляторних механізмів. Основним інструментом інституціоналізації цього процесу стала розробка та впровадження національної серії стандартів ДСТУ 8820 «ротимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення» [1].

Аналіз поточної архітектури стандартизації свідчить, що серія ДСТУ 8820 (зокрема, базовий стандарт ДСТУ 8820:2023, Частина 1 щодо управління якістю, Частина 3 щодо управління інформацією IMSMA та Частина 4 щодо механізованого розмінування) закладає виключно рамкові, процесуальні та понятійно-термінологічні межі. Вони орієнтовані на стратегічний рівень управління та загальну координацію. Натомість тактичний рівень - безпосереднє виконання місій розмінування саперами в полі - потребує детальних відомчих регламентів.

У системі публічного управління такі регламенти реалізуються через Стандартні операційні процедури (далі – СОП). СОП у протимінній діяльності ДСНС - це не просто

інженерна інструкція, а юридично імперативний адміністративний факт, що виконує функцію мінімізації управлінських ризиків. Вони забезпечують перенесення суб'єктивної відповідальності за безпеку життєдіяльності особового складу та цивільного населення з тактичного рівня (поле випробувань) на стратегічний рівень публічної влади.

На сьогодні в ДСНС України сформовано систему СОП, розроблену на основі міжнародних вимог ДСТУ та IMAS [1–3]. До базових управлінських інструментів належать:

- СОП 07.10/ДСНС – регламентує планування виконання завдань і заходів із ПМД органами та підрозділами цивільного захисту;
- СОП 08.10 та СОП 08.20/ДСНС – унормовують чіткий порядок проведення нетехнічного та технічного обстеження територій;
- СОП 09.10/ДСНС – визначає детальний алгоритм ручного розмінування;
- СОП 09.50/ДСНС – регламентує використання машин механізованого розмінування.

Попри наявність цієї системи, існують суттєві публічно-управлінські прогалини. По-перше, тривалий час зберігається інституційний вакуум у сфері розробки СОП для новітніх технологічних процесів, таких як використання безпілотних літальних апаратів (БпЛА) із системами штучного інтелекту для нетехнічного обстеження (ленд-реліз), що наразі лише частково окреслено в ДСТУ 8820-5:2024. Також потребує подальшої стандартизації процедури очищення забруднених земель після ракетних обстрілів критичної інфраструктури, детонації боєприпасів в місцях зберігання; проведення розмінування акваторій, зокрема з використанням роботизованої техніки. По-друге, розгалуженість процедур та фрагментарність взаємодії між операторами ПМД і підрозділами ДСНС вимагають уніфікації СОП на міжвідомчому рівні.

З метою розв'язання виявлених суперечностей у межах реформи цивільного захисту пропонується впровадити такий комплекс державно-управлінських заходів:

- Інституційна консолідація під егідою МВС та ДСНС. Закріпити за Міністерством внутрішніх справ функцію координатора при формуванні державної політики з протимінної діяльності, а за ДСНС – функцію єдиного методологічного центру з розробки СОП, спираючись на успішний публічно-управлінський досвід країн ЄС (зокрема, Хорватії).
- Створення профільного Органу сертифікації в структурі ДСНС, акредитованого за стандартом ДСТУ EN ISO/IEC 17065:2019 [2]. Це дозволить унормувати процедури практичних випробувань техніки відповідно до СОП 09.50.

Стратегічним вектором подолання зафіксованих інституційних прогалин має стати модернізація тактичних відомчих СОП ДСНС на основі інтеграції вимог нової редакції міжнародного стандарту ISO 9001:2026 [4] та військових публікацій НАТО серії AQAP (зокрема AQAP-2110) [5]. Поєднання філософії управління на основі великих даних стандартів в сфері цивільного стандарту із суворими інструментами контролю конфігурацій та взаємного визнання забезпечення якості, що закладені в оборонних нормативах Альянсу, дозволить створити єдину гнучку систему протимінної діяльності. Така комбінація забезпечить перехід від формального документування операцій розмінування до вимірювання їхньої реальної суспільної цінності та паритетного управління безпековими й кліматичними ризиками в умовах воєнного стану. Синхронізація ISO 9001:2026 та AQAP у внутрішніх регламентах ДСНС не лише унормує використання новітніх роботизованих і безпілотних комплексів, а й виступатиме обов'язковою передумовою для повноцінної інтеграції підрозділів цивільного захисту в логістичні ланцюги постачання та стандарти безпеки держав-членів НАТО під час повоєнного відновлення України.

Системне реформування цивільного захисту у сфері протимінної діяльності вимагає переходу від тимчасових регламентів до постійної національної системи нормативно-правового регулювання. Ключовою умовою підвищення рівня національної безпеки є впровадження стандартів серії ДСТУ 8820 у поєднанні з безперервною модернізацією тактичних СОП підрозділів ДСНС на основі синергії цивільного стандарту ISO 9001:2026 та

оборонних публікацій НАТО серії AQAP. Така крос-стандартизація дозволяє змістити критерії оцінювання операцій розмінування у бік доказової суспільної цінності, забезпечує жорсткий контроль конфігурацій новітньої роботизованої техніки та інтегрує систему цивільного захисту в євроатлантичний безпековий простір.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Протимінна діяльність. Процеси управління. Основні положення. 8820:2023. [Чинний від 2023-11-01]. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2023.
2. ДСТУ EN ISO/IEC 17065:2019 Оцінка відповідності. Вимоги до органів з сертифікації продукції, процесів та послуг (EN ISO/IEC 17065:2012, IDT): ДСТУ EN ISO/IEC 17065:2019. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2019. 26 с;
3. Міжнародні стандарти протимінної діяльності (IMAS) / United Nations Mine Action Service (UNMAS). Geneva: Geneva International Centre for Humanitarian Demining (GICHD). URL: mineactionstandards.org.
4. Quality management systems – Requirements: ISO 9001:2026. 6th ed. Geneva: International Organization for Standardization, 2026;
5.NATO Quality Assurance Requirements for Design, Development and Production: AQAP-2110 Ed. D. Brussels: NATO Standardization Office, 2016.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ БУДІВЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Максим ПОВАР, аспірант
Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Стійкість будівельної інфраструктури в сучасних умовах доцільно розглядати не лише як технічну здатність окремих будівель витримувати навантаження, пошкодження чи надзвичайні ситуації, а як комплексну характеристику спроможності будівель, споруд, інженерних мереж, житлового фонду та пов’язаних із ними територіальних систем безперервно виконувати життєво важливі функції, протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, адаптуватися до зміни умов та забезпечувати швидке відновлення. Такий підхід безпосередньо узгоджується із законодавчим розумінням стійкості критичної інфраструктури як її спроможності функціонувати у штатному режимі, адаптуватися до змін, протистояти загрозам і швидко відновлюватися після їх впливу.

Правовий механізм є базовою складовою такої системи. Чинне законодавство України у сфері містобудування, будівельних норм, архітектурної діяльності та критичної інфраструктури вже містить окремі елементи безпекового регулювання. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [1] встановлює правові та організаційні засади містобудівної діяльності, тоді як Закон України «Про будівельні норми» [2] визначає правові та організаційні засади нормування у будівництві. Останній прямо пов’язує вимоги до будівель і споруд із механічним опором та стійкістю, а також передбачає застосування будівельних норм при плануванні територій, проєктуванні та будівництві. Закон України «Про архітектурну діяльність» [3] своєю чергою визначає архітектурну діяльність як комплекс процесів, пов’язаних із плануванням, забудовою, будівництвом, архітектурно-будівельним контролем та авторським наглядом.

Водночас безпекова орієнтація нормативного механізму має бути посилена шляхом переходу від переважно об’єктного регулювання до ризик-орієнтованого управління. Йдеться про те, що під час планування будівництва або реконструкції мають системно враховуватися не тільки містобудівні, технічні та економічні параметри, а й сукупність потенційних загроз: воєнні ризики, ракетні та дронові удари, пожежі, вибухи, техногенні

аварії, природні небезпеки, підтоплення, екстремальні температури, енергетичні перебої, порушення транспортного сполучення та кіберзагрози для цифрових систем управління інфраструктурою. Тому доцільним є запровадження обов'язкового ризик-профілю для значущих об'єктів будівельної інфраструктури, який повинен містити перелік загроз, оцінку вразливості, потенційні наслідки, заходи попередження, сценарії реагування та порядок відновлення.

Особливого значення набуває інтеграція будівельного та містобудівного планування із системою захисту критичної інфраструктури. Закон України «Про критичну інфраструктуру» [4] визначає критичну інфраструктуру як фізичні та нематеріальні активи, об'єкти, конструкції або системи, функціонування яких має вирішальне значення для економіки, безпеки, оборони держави або забезпечення життєво важливих функцій та послуг. Закон також розглядає захист критичної інфраструктури як діяльність, що здійснюється ще до створення об'єкта і продовжується під час його функціонування, відновлення та реорганізації. Отже, безпека має бути закладена не після виникнення загрози, а вже на етапі формування архітектурно-планувальних та інженерних рішень.

Важливим механізмом є просторове планування, орієнтоване на безпеку. Містобудівна документація повинна використовуватися не лише для визначення функціонального призначення територій та параметрів забудови, а й як інструмент попередження концентрації критично важливих функцій у зонах підвищеного ризику. На рівні громад доцільно поєднувати дані про землекористування, транспортну доступність, інженерні мережі, об'єкти критичної інфраструктури, потенційні природні та техногенні небезпеки, укриття, евакуаційні маршрути та доступність резервних джерел енергопостачання. Це дозволить перейти від реактивного відновлення пошкоджених об'єктів до попереднього формування просторової стійкості територій.

Окремим напрямом має стати впровадження принципу «відбудувати краще, ніж було». RDNA4 прямо наголошувала, що відновлення України має бути пов'язане не просто з фізичним відтворенням зруйнованих активів, а з формуванням більш стійкої, інклюзивної та модерної інфраструктури, узгодженої з реформами України та процесом європейської інтеграції. Тому відновлення зруйнованої будівлі за старими технічними та функціональними параметрами не завжди повинно вважатися оптимальним управлінським рішенням. Якщо об'єкт відновлюється за рахунок державних, місцевих чи міжнародних ресурсів, доцільно максимально інтегрувати сучасні вимоги щодо енергоефективності, доступності, безпеки, автономності інженерних систем, цифрового моніторингу та адаптивності до майбутніх ризиків [5].

Фінансово-економічний механізм забезпечення стійкості має передбачати диверсифікацію джерел фінансування та прив'язку бюджетних ресурсів до показників безпеки й стійкості. Фінансування при цьому доцільно пов'язувати не лише з фактом пошкодження об'єкта, а з результативністю інвестицій щодо підвищення його стійкості. Наприклад, критеріями пріоритетності проєктів можуть бути зменшення вразливості об'єкта, забезпечення резервного живлення, скорочення часу відновлення після аварії, автономність систем водопостачання й опалення, наявність дублюючих інженерних рішень, доступність для маломобільних груп населення та спроможність продовжувати надання базових послуг у кризових умовах. Такий підхід дозволить трансформувати державне фінансування відновлення з механізму компенсації втрат у механізм інвестування у довгострокову національну стійкість.

Важливим управлінським механізмом є цифровий моніторинг будівельної інфраструктури. Створення єдиного інформаційного середовища має забезпечувати накопичення та взаємопов'язання інформації про технічний стан об'єктів, проєктні характеристики, проведені ремонти, результати обстежень, енергоспоживання, пошкодження, ризики та заходи з відновлення. Поєднання геоінформаційних систем, цифрових моделей будівель, дистанційного зондування Землі, даних супутникового моніторингу, безпілотних систем, сенсорного контролю та аналітичних платформ створює

передумови для переходу від періодичного контролю до постійного моніторингу стану інфраструктури. В умовах війни це особливо важливо для швидкого визначення масштабів пошкоджень і пріоритетності відновлювальних робіт.

Не менш значущим є інституційний механізм, який передбачає чіткий розподіл повноважень між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями у випадках їх утворення, операторами критичної інфраструктури, замовниками будівництва, проєктувальниками, підрядниками та суб'єктами технічного й авторського нагляду. Законодавство про критичну інфраструктуру прямо визначає національну систему її захисту як сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та операторів критичної інфраструктури. Тому забезпечення стійкості будівельної інфраструктури потребує не створення ізольованої системи управління, а узгодження будівельної політики з уже сформованою системою захисту критичної інфраструктури.

Окреме значення має механізм оцінювання стану захищеності об'єктів. Важливою складовою має стати механізм превентивного технічного контролю. Його сутність полягає у регулярному обстеженні будівель і споруд, виявленні дефектів та деформацій, оцінюванні залишкового ресурсу конструкцій, прогнозуванні можливих відмов і плануванні ремонтів до моменту виникнення аварійної ситуації. Для об'єктів критичної інфраструктури та соціально значущих будівель доцільно застосовувати диференційований підхід, за якого частота і глибина моніторингу визначаються рівнем потенційних наслідків їх пошкодження. Це дозволить спрямовувати обмежені публічні ресурси насамперед на ті об'єкти, відмова яких може спричинити системний ефект для населення та територіальної громади.

Суттєвим напрямом є підвищення автономності будівельної інфраструктури. Воєнний досвід України демонструє, що пошкодження енергетичної, теплової або водної інфраструктури може безпосередньо позбавляти будівлі можливості виконувати свої функції. RDNA5 зафіксувала подальше збільшення пошкоджених або зруйнованих енергетичних активів та наголосила на масштабних потребах у відновленні енергетичної інфраструктури [6]. Тому під час реконструкції соціальних, медичних, освітніх, адміністративних та інших стратегічно важливих об'єктів доцільно передбачати резервні джерела електроживлення, локальну генерацію, накопичувачі енергії, резервні системи водопостачання і теплопостачання та можливість функціонування критичних систем у разі часткового порушення зовнішніх мереж.

Окремий механізм становить інтеграція цивільного захисту у проєктування та реконструкцію будівель. Безпекове середовище має передбачати не лише міцність конструкцій, а й можливість захисту населення, організації евакуації, доступу аварійно-рятувальних служб, локалізації пожеж та інших надзвичайних ситуацій. У цьому аспекті архітектурні рішення мають розглядатися як елемент системи управління ризиками, а не лише як питання естетики або функціонального зонування. Такий підхід відповідає сучасному розумінню архітектурної діяльності, яка охоплює планування, забудову, будівництво, архітектурно-будівельний контроль та авторський нагляд.

Доцільним є також запровадження механізму диференційованого управління територіями залежно від рівня безпекового ризику. Території, що перебувають під безпосереднім впливом воєнних загроз, потребують переважно швидких ремонтно-відновлювальних рішень та забезпечення безперервності життєво важливих функцій. Для територій із середнім рівнем ризику пріоритетними мають бути превентивне укріплення, резервування систем та підготовка сценаріїв кризового реагування. У відносно безпечніших регіонах акцент доцільно зміщувати на довгострокове планування, концентрацію релокованих виробництв, розвиток житлової та соціальної інфраструктури, підвищення енергоефективності й формування резервів для прийняття додаткового населення. Така диференціація дозволяє уникнути універсального підходу до територій із принципово різною структурою загроз.

Значний потенціал має механізм публічно-приватного партнерства. Масштаб потреб України означає, що відновлення будівельної інфраструктури не може базуватися виключно на державному фінансуванні. RDNA5 підкреслює необхідність залучення приватного сектору та пов'язує розширення приватних інвестицій із покращенням бізнес-середовища, доступом до фінансування, конкуренцією та наближенням виробництва до європейських зелених і цифрових стандартів [6]. Тому публічне управління має виконувати не тільки розподільчу, а й стимулюючу функцію: зменшувати інвестиційні ризики, забезпечувати прозорість процедур, стандартизувати проєктні вимоги, розвивати страхування воєнних ризиків та створювати передбачувані умови для довгострокових інвестицій.

Важливим елементом є антикорупційний механізм. Висока концентрація публічних ресурсів у відбудові створює потребу в максимальній прозорості планування, проєктування, закупівель, визначення вартості робіт, технічного нагляду та приймання об'єктів. Тому цифровізація процедур повинна поєднуватися з відкритістю інформації, простежуваністю управлінських рішень, незалежним технічним контролем, аудитом використання коштів та громадським контролем там, де це не суперечить вимогам безпеки. Для об'єктів критичної інфраструктури водночас необхідно забезпечувати баланс між прозорістю та захистом інформації, оскільки законодавство передбачає спеціальний режим доступу до окремих даних про такі об'єкти.

Отже, механізми забезпечення стійкості будівельної інфраструктури в системі національної безпеки України доцільно трансформувати з переважно будівельно-регуляторної моделі у комплексну ризик-орієнтовану систему публічного управління. Її логіка має ґрунтуватися на взаємопов'язаному застосуванні нормативно-правового регулювання, безпекового просторового планування, оцінювання ризиків, технічного моніторингу, цифрових технологій, фінансового стимулювання, резервування інженерних систем, цивільного захисту, інституційної координації, публічно-приватного партнерства та антикорупційного контролю. У такій моделі будівельна інфраструктура розглядається не просто як сукупність фізичних об'єктів, а як матеріальна основа функціонування держави, територіальних громад та економіки. Саме тому її стійкість безпосередньо пов'язана зі спроможністю держави забезпечувати безперервність життєво важливих функцій, підтримувати соціально-економічну стабільність, швидко реагувати на загрози та відновлюватися після їх реалізації, що відповідає змісту національної системи захисту критичної інфраструктури України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text
2. Закон України «Про будівельні норми». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text
3. Закон України «Про архітектурну діяльність». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text
4. Закон України «Про критичну інфраструктуру». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text
5. Ukraine fourth rapid damage and needs assessment RDNA4. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/099022025114040022/pdf/P1801741ca39ec0d81b5371ff73a675a0a8.pdf.
6. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/02/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released.

ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Марина ПОРОКА, аспірант НУЦЗ України
НК – Сергій ТАРАСОВ, ка.держ.упр.,доцент
Національний університет цивільного захисту України

Систематичні удари по енергетичних, транспортних і комунальних об'єктах перевели питання стійкості критичної інфраструктури з площини інженерної в площину державного управління. Державі доводиться одночасно відбудовувати зруйноване, підтримувати в робочому стані вцілілі потужності й готуватися до нових атак, і все це за обмежених бюджетних можливостей. Спільні оцінки збитків і потреб, які Уряд України готує разом зі Світовим банком, Європейським Союзом та ООН, послідовно відносять енергетику й транспорт до найбільш постраждалих секторів та наголошують, що без приватного капіталу потреби у відновленні покрити не вдасться [5]. Тому публічно-приватне партнерство (далі – ППП) варто розглядати не лише як спосіб залучення інвестицій, а й як інструмент забезпечення стійкості.

Нормативне підґрунтя для такого підходу в Україні вже існує. Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає стійкість як «стан критичної інфраструктури, за якого забезпечується її спроможність функціонувати у штатному режимі», пов'язуючи її зі здатністю адаптуватися до мінливих умов, протистояти загрозам і швидко відновлюватися [1]. Партнерство з приватним сектором закон відносить і до засад державної політики у цій сфері, і до принципів функціонування національної системи захисту, а окрема стаття присвячена саме партнерству у сфері захисту критичної інфраструктури [1]. Водночас дія закону поширюється переважно на мирний час, а захист об'єктів в умовах воєнного стану врегульовано іншими актами. Це не суперечність, а ознака того, що модель ще формується. І завдання публічного управління полягає в тому, щоб поєднати ці норми в дієвий механізм.

Правову модель такої співпраці нині визначає Закон України «Про публічно-приватне партнерство», який замінив попереднє регулювання державно-приватного партнерства. Закон розглядає ППП як співпрацю публічного та приватного партнерів на договірних засадах із розподілом ризиків і тривалим строком відносин, відносить до публічних партнерів також державні й комунальні підприємства та запроваджує спрощені процедури для проєктів відновлення на період воєнного стану і після його завершення [2]. Для інфраструктурних проєктів мирного часу договірної моделі було б цілком достатньо. Війна зміщує акценти. Якщо об'єкт може бути пошкоджено будь-якої ночі, головним стає не тільки питання, хто профінансує будівництво, а й те, хто і як швидко відновить роботу після удару, хто утримуватиме резерв обладнання, хто подбає про безпеку персоналу. Отже, предметом партнерства стає не лише актив, а й безперервність послуги, а поряд із договором зростає вага інституційних форм взаємодії – спільного планування, обміну інформацією, узгодження дій на випадок кризи.

Показово, що саме в цьому напрямі розвивається європейське право. Директива (ЄС) 2022/2557 перенесла фокус із захисту окремих об'єктів на стійкість суб'єктів, які надають основні послуги, й поклала на них обов'язок оцінювати ризики та вживати заходів, що охоплюють запобігання інцидентам, реагування на них і відновлення [3]. ОЕСР ще раніше звертала увагу на те, що в багатьох країнах значна частина критичної інфраструктури перебуває у приватній власності або управлінні; відтак стійкість неможливо забезпечити лише адміністративними приписами – потрібні довіра, обмін інформацією та спільне планування між державою й операторами [4]. Для України, яка поступово інтегрується в європейський правовий простір, ці орієнтири мають практичне, а не декларативне значення.

У чому ж полягає внесок ППП у стійкість? Найочевидніше – у фінансуванні, хоча цим справа не обмежується. Приватний партнер приносить управлінську гнучкість, власні

логістичні ланцюги та кадри, здатні працювати в режимі відновлення. Не менш важливою є децентралізація. Проєкти розподіленої генерації, модульні котельні, резервні джерела водопостачання, реалізовані за участю бізнесу, зменшують залежність громад від великих об'єктів, які найчастіше стають цілями. Стійкість у такий спосіб досягається не лише міцністю окремої споруди, а й тим, що система не має єдиної точки відмови.

Проте є й обмеження, і їх не слід ігнорувати. Воєнні ризики для приватного інвестора часто неприйнятні без гарантій, тож держава та міжнародні фінансові інституції змушені брати на себе частину цих ризиків, що вимагає ретельного розрахунку. Виникає також певна напруга між потребою обмінюватися інформацією з приватним партнером і режимом обмеженого доступу до відомостей про об'єкти критичної інфраструктури. Нарешті, ППП потребує прозорості й підзвітності, які в умовах воєнного стану доводиться поєднувати з вимогами безпеки. Жодне з цих обмежень не є нездоланним, однак кожне з них вимагає окремого управлінського рішення.

Отже, роль органів публічної влади в такому партнерстві суттєво ширша, ніж роль звичайної сторони договору. Держава та територіальні громади виступають координаторами, які визначають пріоритети, розподіляють ризики, забезпечують взаємодію операторів із системою цивільного захисту та створюють умови, за яких приватний партнер готовий залишатися в проєкті навіть тоді, коли безпекова ситуація погіршується.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що в умовах воєнного стану публічно-приватне партнерство набуває нових рис і перетворюється з інвестиційного механізму на інструмент забезпечення стійкості критичної інфраструктури. Водночас теоретичне осмислення цієї трансформації лише розпочинається. Подальшого дослідження потребують моделі розподілу воєнних ризиків між партнерами, критерії оцінювання проєктів ППП з погляду їхнього внеску в стійкість, а також механізми узгодження партнерських відносин із національною системою захисту критичної інфраструктури, зокрема на рівні територіальних громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20

2. Про публічно-приватне партнерство: Закон України від 19.06.2025 № 4510-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4510-20#Text

3. Directive (EU) 2022/2557 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 on the resilience of critical entities and repealing Council Directive 2008/114/EC. Official Journal of the European Union. 2022. L 333. P. 164–198. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2022/2557/oj

4. OECD. Good Governance for Critical Infrastructure Resilience. OECD Reviews of Risk Management Policies. Paris : OECD Publishing, 2019. DOI: https://doi.org/10.1787/02f0e5a0-en

5. Ukraine – Fourth Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024 / World Bank, Government of Ukraine, European Union, United Nations. Washington, D.C. : World Bank, 2025. URL: https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099022025114040022

СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ВІД ПОКЛАДАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ДО ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Андрій РАЙЦЕВ, аспірант
НК – Марина АЖАЖА, д. н. з держ. упр., професор
Запорізький національний університет

Останні події в нашій державі суттєво змінили місце бізнесу в системі цивільного захисту. Укриття персоналу та відвідувачів, розгортання пунктів незламності, забезпечення резервного живлення та безперервності критичних послуг у громадах дедалі більшою мірою залежать від рішень і ресурсів суб'єктів господарювання. Фактично бізнес перетворився на повноцінного учасника реагування на загрози, однак управлінська модель його залучення залишилася переважно незмінною. Це зумовлює актуальність аналізу ролі суб'єктів господарювання в системі цивільного захисту саме в контексті її реформування.

Традиційну модель відображає Кодекс цивільного захисту України, який визначає для суб'єктів господарювання переважно перелік обов'язків: навчання працівників з питань цивільного захисту, дотримання вимог законодавства щодо захисних споруд, здійснення за власні кошти заходів, що зменшують рівень ризику виникнення надзвичайних ситуацій [1]. Бізнес у такій логіці постає об'єктом регулювання та контролю, а не партнером держави.

Рішення уряду вересня 2026 р. показують, що ця логіка вже не відповідає реаліям. Постановою Кабінету Міністрів України від 04.09.2026 № 1092 запроваджено диференційовані рівні загрози, за якими за «жовтого» рівня суб'єкти господарювання можуть провадити діяльність у приміщеннях, де є тимчасове або постійне укриття для персоналу та відвідувачів; за відсутності укриття – за погодженням з трудовим колективом до його облаштування, але не довше ніж протягом трьох місяців, а перебування відвідувачів здійснюється на їхній власний розсуд [2]. Постановою від 15.09.2026 № 1128 додатково запроваджено поняття «безпечного простору» – найбільш захищених зон у визначених балансоутримувачами приміщеннях – як однієї з умов роботи за «жовтого» рівня загрози [3]. Отже, можливість провадити господарську діяльність під час повітряної тривоги прямо пов'язана з виконанням бізнесом функцій цивільного захисту. Водночас фахові коментатори звертають увагу на невизначеність щодо того, хто фінансує облаштування укриттів і безпечних просторів та як розподіляються обов'язки між власниками приміщень і орендарями [4].

Паралельно в державній політиці вже сформувалися окремі партнерські інструменти. Суб'єкти господарювання державної та приватної форми власності залучаються до організації пунктів незламності, а мобільні пункти можуть розгортатися у визначених ними місцях за їхньою згодою [5]; уряд розширив програму страхування майна бізнесу від воєнних ризиків, включивши до неї виробниче обладнання та збитки від ударів дронів [6]; оновлено законодавство про публічно-приватне партнерство з особливим режимом для проєктів відновлення [7]; Міністерство оборони України готує механізм залучення приватного капіталу до будівництва захищеної інфраструктури підприємств оборонно-промислового комплексу [8]. Дослідники ще раніше обґрунтовували доцільність поширення інституту державно-приватного партнерства на сектор безпеки та оборони [9]. На рівні ЄС Стратегія Союзу готовності в межах посилення публічно-приватної співпраці передбачає створення робочої групи з питань готовності (Preparedness Task Force) на основі Індустріального форуму, мережі Enterprise Europe Network та європейських кластерних мереж [10].

Проте, на нашу думку, ці інструменти залишаються розрізненими й не утворюють цілісної моделі. Можна виокремити такі проблеми: асиметрію між обсягом покладених на бізнес обов'язків і наявними стимулами та гарантіями; відсутність чіткого розподілу витрат на заходи цивільного захисту між державою, громадою, власниками та користувачами

приміщень; епізодичну участь бізнесу в плануванні заходів цивільного захисту на рівні територіальних громад; відомчу розпорошеність партнерських механізмів.

У попередніх дослідженнях ми аналізували адаптацію механізмів публічно-приватного партнерства в соціальному захисті населення до стандартів ЄС [11]. Застосування цього підходу до сфери цивільного захисту дає підстави запропонувати такі напрями реформування. По-перше, доповнити Кодекс цивільного захисту України положеннями не лише про обов'язки, а й про права, гарантії та форми участі суб'єктів господарювання у плануванні заходів цивільного захисту. По-друге, запровадити механізми співфінансування укриттів і безпечних просторів (податкові стимули, пільгове кредитування, проєкти публічно-приватного партнерства для укриттів спільного користування) та чітко врегулювати розподіл обов'язків між власниками й орендарями. По-третє, перейти до договірної моделі функціонування пунктів незламності на базі бізнесу з визначеними стандартами та компенсаційними механізмами. По-четверте, створити на рівні громад постійні координаційні платформи «влада – бізнес» з питань цивільного захисту та готовності, сумісні з європейськими підходами.

Отже, суб'єкти господарювання в умовах воєнного стану стали фактичними співвиконавцями функцій цивільного захисту, а рішення уряду 2026 р. закріпили цю роль нормативно, проте переважно через покладання обов'язків. Реформування системи цивільного захисту потребує переходу від моделі «обов'язки та контроль» до моделі партнерства, заснованої на справедливому розподілі витрат, стимулах, стандартах і спільному плануванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 12.09.2026).
2. Деякі питання оптимізації захисту населення та реагування на загрози засобів повітряного нападу: постанова Кабінету Міністрів України від 04.09.2026 № 1092. Голос України. URL: https://www.golos.com.ua/article/392558 (дата звернення: 12.09.2026).
3. Кабмін ввів поняття «безпечний простір» як умову для роботи підприємств за жовтого рівня загрози. Інтерфакс-Україна. URL: https://interfax.com.ua/news/economic/1206381.html (дата звернення: 19.09.2026).
4. Укриття чи «безпечний простір»: що саме має облаштувати бізнес до грудня 2026 року. Kadroland. URL: https://kadroland.com/news/12038-ukrittya-ci-bezpecnii-prostir-shho-same-maje-oblastuvati-biznes-do (дата звернення: 24.09.2026).
5. Питання організації та функціонування пунктів незламності : постанова Кабінету Міністрів України від 17.12.2022 № 1401. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-2022-п (дата звернення: 15.09.2026).
6. Уряд розширив програму страхування від воєнних ризиків. Кабінет Міністрів України. 30.01.2026. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-rozshyryv-prohramu-strakhuvannia-vid-voiennykh-ryzykiv (дата звернення: 15.09.2026).
7. Публічно-приватне партнерство: Верховна Рада вдосконалила механізм залучення приватних інвестицій для відбудови України. Кабінет Міністрів України. 19.06.2025. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/publichno-pryvatne-partnerstvo-verkhovna-rada-vdoskonalyla-mekhanizm-zaluchennia-pryvatnykh-investytsii-dlia-vidbudovy-ukrainy (дата звернення: 15.09.2026).
8. Міноборони готує механізм для розвитку захищеної інфраструктури підприємств ОПК. LB.ua. 23.09.2026. URL: https://lb.ua/economics/2026/09/23/768372_minoboroni_gotuie_mehanizm.html (дата звернення: 24.09.2026).
9. Мех Ю. В., Горобець Д., Головко В. Державно-приватне партнерство в секторі безпеки України: основні принципи та форми. Науковий вісник Ужгородського

національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 74, т. 2. С. 224–231. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.72

10. Joint Communication on the European Preparedness Union Strategy: JOIN(2025) 130 final. Brussels, 26.03.2025. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025JC0130 (дата звернення: 19.09.2026).

11. Демент М. О., Райцев А. Ю. Адаптація механізмів публічно-приватного партнерства у соціальному захисті населення до стандартів ЄС. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2026. Вип. 1 (24). DOI: https://doi.org/10.52363/2414-5866-2026-1-15.

ОСОБЛИВОСТІ ГАСІННЯ ПОЖЕЖ ПІД ЧАС ВІЙНИ У 2026 РОЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАГУВАННЯ НА ПОЖЕЖІ

Сергій РОТТЕ, к. т. н., доцент
Лариса ІВАНОВА, старший викладач
Черкаський державний технологічний університет

Боротися з вогняною стихією у 2026 році в Україні доводиться в умовах, коли до традиційних небезпек додаються наслідки воєнних дій: руйнування конструкцій, повторні удари по вже пошкоджених об’єктах, загроза знаходження на місті загорання вибухонебезпечних предметів, пошкодження інженерних мереж та необхідність одночасно виконувати пожежні й пошуково-рятувальні завдання. За таких умов ефективність реагування визначається не лише швидкістю прибуття підрозділів ДСНС і наявністю вогнегасних речовин, а також й точністю оперативної інформації.

Правові засади організації гасіння пожеж в Україні визначені Кодексом цивільного захисту України. Зокрема, керівник гасіння пожежі організовує сам процес та керує силами й засобами, залученими до її ліквідації [1]. Окремі вимоги до роботи підрозділів у середовищах із високою температурою, задимленістю, загазованістю, радіоактивним, хімічним або біологічним забрудненням встановлені наказом МВС України від 25.09.2023 № 780 [2]. Воєнні умови значно збільшують число ризиків, які необхідно враховувати під час одного виїзду вогнеборців.

Показовим для 2026 року є випадок у Запоріжжі 11 серпня, коли повторний удар БпЛА на місці гасіння пожежі призвів до смерті рятувальника, а також до поранення двох його колег [3]. Того самого дня у Сумах під час ліквідації пожежі, що виникла після влучання двох БпЛА, відбувся обвал конструкцій. Унаслідок травм загинув начальник зміни [4]. Ці випадки демонструють особливість воєнного пожежогасіння: небезпека для рятувальника не завершується після локалізації основного осередку горіння. Пошкоджені конструкції, повторні удари та вторинні небезпечні фактори можуть становити загрозу протягом усього періоду робіт.

Практика ДСНС у 2026 році свідчить про поступове розширення використання безпілотних технологій. В Україні існують обмеження стосовно використання БпЛА під час повітряних тривог, крім цього є потреба отримувати дозволи на використання таких засобів, проте факти такі відомі, і застосовуються нашими формуваннями навіть за кордоном [5, 6].

Окремою проблемою залишаються пожежі в природних екосистемах. За даними ДСНС, на початку 2026 року в Україні виникло понад 11 тис. таких пожеж, унаслідок яких загинули 27 людей та 32 отримали поранення. Близько 350 пожеж були пов’язані з агресією рф, інші, за даними ДСНС, спричинені людською недбалістю або навмисним спалюванням сухої рослинності. У межах превентивної роботи було проведено понад 8 тис. заходів, більше тисячі з них – із використанням БпЛА [7]. Проблема зберігала значні масштаби і в наступні місяці. Станом на 12 серпня на Закарпатті зафіксовано 1439 займань в екосистемах,

на Рівненщині від початку року – 1411 пожеж у природних екосистемах, площа яких перевищила 730 га, а на Миколаївщині – 1662 пожежі на загальній площі 1824 га [8-10].

На нашу думку, головна відмінність гасіння пожеж під час війни в нашій державі полягає в необхідності змінити послідовність прийняття оперативного рішення. У звичайній ситуації основними питаннями є місце осередку, масштаб пожежі, наявність людей та необхідних сил та засобів. Під час воєнної загрози до цього переліку перед початком і під час робіт додаються оцінювання можливості повторного удару, стійкість конструкцій після ураження, спроможність роботи інженерних мереж, наявність вторинних небезпек та безпечні маршрути відходу. Тому оперативна розвідка повинна розглядатися не як одноразова дія після прибуття підрозділу, а як безперервний процес.

Корисним для України є досвід Великої Британії щодо системного аналізу попередніх пожеж [11; 12]. Для українських пожежно-рятувальних підрозділів доцільним є не механічне перенесення британських процедур, а використання самого принципу «інцидент – аналіз – зміна підготовки – практичне застосування». Особливо це стосується повторних ударів, обвалів конструкцій та випадків травмування рятувальників. Після кожної складної операції доцільно визначати не лише причини виникнення пожежі, а й моменти, коли зміна тактики, маршруту, засобів зв'язку або порядку розвідки могла зменшити ризик для особового складу.

Ізраїльський досвід демонструє іншу складову проблеми – одночасне реагування на воєнні ураження, пожежі, природні загрози та небезпечні матеріали. За інформацією Кнесету Ізраїлю, станом на 3 грудня 2025 року пожежно-рятувальні служби країни працювали на 916 місцях ракетних ударів, з них 123 – під час операції Rising Lion [13]. У повідомленні також зазначено, що служба розвиває використання роботів і БпЛА для первинного реагування та навігації в лісових масивах [13]. У березні 2026 року в районі нафтопереробних підприємств Хайфи падіння уламків перехоплення спричинило локальні пожежі; після оцінювання ситуації наявність небезпечних матеріалів була виключена [14]. Цей випадок показує необхідність швидко встановлювати не лише факт горіння, а й характер потенційної хімічної небезпеки.

Для України особливо перспективним є поєднання БпЛА, тепловізійної розвідки, цифрових карт та оперативного управління. Під час повторних ударів це дозволяє частково зменшити кількість людей у найбільш небезпечній зоні шляхом дистанційного отримання інформації. Водночас БпЛА не повинні розглядатися як заміна наземній розвідці. Їхнє основне завдання – швидко надати керівнику гасіння пожежі актуальну інформацію про осередки горіння, напрям поширення вогню, доступність під'їздів і можливі зміни обстановки.

Ще один важливий акцент стосується періоду після локалізації пожежі. Саме на цьому етапі зберігаються ризики прихованого горіння, повторного займання, обвалення пошкоджених конструкцій та ураження небезпечними речовинами. У випадку воєнних уражень до них додається ймовірність повторної атаки. Тому завершення відкритого горіння не повинно автоматично означати завершення оцінювання ризиків. Контроль конструкцій, тепловізійний контроль і повторна розвідка мають розглядатися як складові єдиного циклу реагування.

Отже, практика 2026 року свідчить, що українська модель гасіння пожеж потребує подальшого переходу до постійного управління ризиками протягом усього циклу операції. Для цього доцільно розвивати чотири взаємопов'язані напрями: дистанційну розвідку із застосуванням БпЛА; стійкі системи зв'язку та передачі оперативної інформації; спеціальну підготовку до роботи після повторних ударів і руйнування конструкцій; систематичний аналіз завершених операцій із внесенням результатів у програми підготовки особового складу.

Таким чином, сучасне пожежогасіння в умовах воєнного стану – це не лише боротьба з вогнем. Це одночасне управління пожежною, конструктивною, техногенною та воєнною небезпеками. Саме здатність своєчасно отримати інформацію, правильно оцінити зміну

обстановки та зберегти безпеку особового складу визначатиме ефективність пожежно-рятувального реагування в подальшому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Чинна редакція від 08.09.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text.
2. Про затвердження Порядку організації роботи органів управління та підрозділів, закладів освіти системи ДСНС під час підготовки особового складу, гасіння пожеж, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій в умовах екстремальних температур, задимленості, загазованості, радіоактивного, хімічного забруднення та біологічного зараження: наказ МВС України від 25.09.2023 № 780. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1839-23#Text.
3. ДСНС України. У Запоріжжі внаслідок повторного російського удару БпЛА загинув пожежний-рятувальник Олександр Продан. 11.08.2026. URL: https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/golova-dsns-ukrayini-u-zaporizzi-vnaslidok-povtornogo-rosiiskogo-udaru-bpla-zaginuv-pozeznii-riatuvalnik-oleksandr-prodan.
4. ДСНС України. У Сумах внаслідок удару БпЛА загинув начальник зміни Олексій Столяренко. 11.08.2026. URL: https://dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/golova-dsns-ukrayini-u-sumax-vnaslidok-udaru-bpla-zaginuv-nacanik-zmini-oleksii-stoliarenko.
5. Національний університет цивільного захисту України. Пошуково-рятувальні роботи та гасіння пожеж у природних екосистемах. URL: https://nuczu.dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/posukovo-riatuvalni-roboti-ta-gasinnia-pozez-u-prirodnix-ekosistemax.
6. ДСНС України. Український зведений загін ДСНС повернувся з майже двотижневої місії у Франції. 17.08.2026. URL: https://mrckyiv.dsns.gov.ua/pres-centr/foto/ostanni-novini/vcora-ukrayinskii-zvedenii-zagin-dsns-povernuvsia-z-maize-dvotiznevoyi-misiyi-u-franciyi-de-dopomagav-strimuvati-masstabni-lisovi-pozezi-video.
7. ДСНС України. Понад 11 тисяч пожеж виникло в екосистемах України від початку року. 08.05.2026. URL: https://lg.dsns.gov.ua/ostanni-novini/ponad-11-tisiac-pozez-viniklo-v-ekosistemax-ukrayini-vid-pocatku-roku-viktor-vitoveckii.
8. Закарпатська ОВА. На Закарпатті суттєво зросла кількість пожеж в екосистемах та на сміттєзвалищах. 12.08.2026. URL: https://carpathia.gov.ua/ua/news/news-1010
9. ДСНС України. Пожежі на Рівненщині: 1411 пожеж у природних екосистемах від початку 2026 року. Вересень 2026. URL: https://ogo.ua/?s=%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%B4+730+%D0%B3%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B2+%D1%83+%D0%B2%D0%BE%D0%B3%D0%BD%D1%96%3A+%D0%BD%D0%B0+%D0%A0%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B5%D0%BD%D1%89%D0%B8%D0%BD.
10. ГУ ДСНС України у Миколаївській області. Понад 1,8 тис. гектарів вигоріло на Миколаївщині через пожежі з початку року. Серпень 2026. URL: https://nikvesti.com/news/incidents/322367-1-8-tis-hektariv-vigorilo-na-mykolaivshchini-cherez-pojezhi-z-pochatku-roku-ua.
11. UK Government. Progress report September 2026: fire and rescue services. URL: https://www.gov.uk/government/publications/grenfell-tower-inquiry-government-progress-report-september-2026/progress-report-september-2026-fire-and-rescue-services.
12. UK Government. Progress report September 2026: summary update. URL: https://www.gov.uk/government/publications/grenfell-tower-inquiry-government-progress-report-september-2026/progress-report-september-2026-summary-update.
13. The Knesset of Israel. Fire and Rescue Commissioner Insp.-Gen. Caspi to National Security Committee: From the start of the war we operated in 916 rocket attack sites, including 123 in Operation Rising Lion. 03.12.2025. URL: https://main.knesset.gov.il/EN/News/PressReleases/Pages/press31225p.aspx.

14. Ministry of Environmental Protection of Israel. Falling Interception Debris in the Haifa Area and Concerns of a Hazardous Materials Incident. 19.03.2026. URL: https://www.gov.il/en/pages/damage-to-refineries.

RISK-BASED APPROACH TO CIVIL PROTECTION MEASURES PLANNING AT THE TERRITORIAL LEVEL

Yevhen SAVENKO, Educational and Research Institute of Civil Protection, Group CZk-24-1
Scientific Supervisor – Andrii MELNYCHENKO, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

Under martial law, ensuring an adequate level of protection of the population and territories against emergencies has become particularly important. The increasing number and diversity of threats, damage to critical infrastructure facilities, disruptions to essential public services, and limited financial and material resources necessitate improvements in approaches to planning civil protection measures at the territorial level.

According to the Civil Protection Code of Ukraine [1], one of the key objectives of civil protection is to protect the population and territories against emergencies. The organizational principles governing the operation of the Unified State Civil Protection System (USCPS) are established by the Regulation approved by Resolution No. 11 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9, 2014 [2]. At the same time, the effectiveness of implementing legally prescribed measures largely depends on the soundness of managerial decisions concerning the prioritization of activities and the allocation of available resources.

This issue is particularly relevant at the level of territorial communities, which differ in population size and density, development patterns, the presence of potentially hazardous facilities, the condition of protective infrastructure, and their capacity to perform civil protection tasks. Under such circumstances, applying uniform approaches to determining the sequence of protective measures without considering territorial characteristics may result in inefficient resource utilization.

One promising direction for improving planning is the application of a risk-based approach, which involves prioritizing measures based on an assessment of the nature of threats, their likelihood of occurrence, potential consequences, and territorial vulnerability.

A risk-based approach to civil protection planning should be considered an organizational and managerial mechanism in which the selection, sequencing, and resource allocation of protective measures are determined by the results of a comprehensive emergency risk assessment.

The Procedure for Developing Plans of Activities of the Unified State Civil Protection System, approved by Resolution No. 626 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated August 9, 2017 [3], establishes the regulatory framework for relevant planning activities. However, the practical application of a risk-based approach requires the development of justified criteria for comparing different protective measures and determining their implementation priorities.

It is proposed that four interrelated groups of indicators should be considered when planning civil protection measures at the territorial level: hazard level, potential consequences, territorial vulnerability, and resource capacity.

The first group of indicators characterizes existing threats, their intensity, and the likelihood of emergencies. Under martial law, it is necessary to consider both conventional technological and natural hazards and threats associated with military operations.

The second group of indicators reflects the potential consequences of threats, including possible casualties, disruptions to essential infrastructure, material losses, and adverse environmental impacts.

The third group characterizes territorial vulnerability, which depends on population density, the presence of people with reduced mobility, the condition of protective shelters, transport

accessibility, redundancy of essential service systems, and other factors affecting the ability to minimize the consequences of emergencies.

The fourth group of indicators determines the resource capacity of a territorial community to implement planned measures, including the availability of financial, human, material, and technical resources, as well as the time required for implementation.

To improve the justification of managerial decisions, a phased mechanism for prioritizing civil protection measures is proposed.

At the first stage, hazards specific to the relevant territory are identified, and a list of potential emergencies is developed. At the second stage, risks are assessed with consideration of potential consequences and the vulnerability of the population and infrastructure. At the third stage, possible measures to prevent emergencies or mitigate their consequences are identified. At the fourth stage, the proposed measures are comparatively evaluated in terms of expected risk reduction, resource requirements, and implementation timeframes. At the final stage, a list of priority measures is developed, specifying responsible entities, funding sources, and performance indicators.

It is advisable to distinguish between mandatory measures explicitly required by legislation and additional measures whose implementation sequence may be determined through comparative evaluation. This distinction prevents economic constraints from being used as justification for non-compliance with established regulatory requirements.

For comparing additional measures, it is proposed to use a relative effectiveness indicator defined as the ratio of the expected reduction in risk to the resources required for implementing the respective measure. This indicator can be applied provided that a consistent risk assessment methodology is used and resource expenditures are expressed in comparable units.

An important component of the proposed mechanism is the periodic updating of risk assessment results. Changes in the security situation, infrastructure damage, population displacement, or changes in the resource capacity of a territorial community may significantly affect previously established priorities. Therefore, risk assessment results should be used not only during the initial development of planning documents but also during their review and revision.

Thus, the application of a risk-based approach to civil protection planning at the territorial level creates opportunities to improve the justification of managerial decisions, promote the rational use of resources, and strengthen the capacity of territorial communities to prevent and respond to emergencies.

The proposed mechanism for prioritizing civil protection measures is based on a comprehensive consideration of hazard levels, potential consequences, territorial vulnerability, and resource capacity. Its practical implementation requires further development of a system of quantitative indicators, justification of assessment criteria, and validation of its effectiveness using territorial communities with different risk profiles.

REFERENCES

1. Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 5403-VI of October 2, 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (accessed October 9, 2026).

2. On Approval of the Regulation on the Unified State Civil Protection System: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 11 of January 9, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п (accessed October 9, 2026).

3. On Approval of the Procedure for Developing Plans of Activities of the Unified State Civil Protection System: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 626 of August 9, 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/626-2017-п (accessed October 9, 2026).

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ

Юрій САМОЙЛОВ, ННІ цивільного захисту, ЗМПУАЦБ-25
НК – Олена ЛЯШЕВСЬКА, к.н.з держ.,доцент
Національний університет цивільного захисту України

Розвиток трудового потенціалу України в перспективі може реалізовуватися за одним із трьох сценаріїв: динамічного та високоефективного розвитку, ситуативного реагування або інерційного розвитку. Водночас найбільш перспективним і бажаним видається сценарій, орієнтований на динамічний та результативний розвиток. Особливого значення такий підхід набуває для гуманітарної сфери, оскільки саме через механізми виховання, соціалізації, культури, ідеології, патріотичного виховання та правової освіти відбувається формування свідомої або емоційно забарвленої громадянської ідентичності, яка є важливою передумовою утвердження національної державності та суверенітету.

Актуальність зазначених питань у сучасних умовах є очевидною. Незважаючи на значний доробок науковців у дослідженні проблем функціонування гуманітарної сфери та пошуку шляхів їх вирішення, зберігається потреба в подальшому розвитку наукових досліджень з позицій публічного управління. Особливої уваги потребують питання формування та реалізації ефективної кадрової політики у гуманітарній сфері, а також удосконалення відповідних управлінських механізмів. У зв'язку з цим метою дослідження є обґрунтування концептуальних засад формування кадрового потенціалу гуманітарної сфери України з урахуванням сучасних умов розвитку держави та суспільства [1, с. 6].

Кадровий потенціал гуманітарної сфери доцільно розглядати як систему, що охоплює дві основні взаємопов'язані підсистеми — професійно-кваліфікаційну та соціально-культурну. Перша з них характеризується професійною структурою кадрів, рівнем їхньої кваліфікації, а також особливостями розподілу зайнятих працівників за окремими галузями та регіонами. Соціально-культурна підсистема охоплює соціальну структуру кадрового ресурсу, рівень освіти, фізичний і психологічний стан працівників та інші характеристики, що визначають якість людського потенціалу.

У широкому розумінні кадровий потенціал гуманітарної сфери є комплексним утворенням, сформованим сукупністю кадрових ресурсів окремих галузей, зокрема освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, охорони здоров'я, туризму та засобів масової інформації. Працівники цих сфер відіграють важливу роль у забезпеченні інтелектуального й духовного розвитку суспільства, а також у формуванні передумов для гуманізації суспільних відносин.

Формування кадрового потенціалу гуманітарної сфери необхідно здійснювати з урахуванням її специфічних особливостей та суспільного призначення. Саме ця сфера значною мірою визначає розвиток інтелектуально-інноваційного потенціалу суспільства, впливає на формування світоглядних орієнтирів населення, утвердження сучасних інтелектуальних і духовних цінностей та реалізацію стратегічних завдань суспільного розвитку.

У цьому контексті механізми формування кадрового потенціалу гуманітарної сфери можна визначити як комплекс взаємопов'язаних економічних, правових, організаційних і мотиваційних цілей, функцій, принципів, інструментів та методів, спрямованих на забезпечення необхідного кадрового складу основних галузей гуманітарної сфери, підтримання його професійної спроможності та створення умов для ефективної реалізації людського потенціалу.

Формування кадрового потенціалу галузей гуманітарної сфери України має здійснюватися з урахуванням об'єктивної потреби суспільства у фахівцях, спроможних забезпечити послідовну та поетапну реалізацію стратегічних завдань соціогуманітарного розвитку. Кадрова політика у цій сфері повинна враховувати особливості культурного та

державного розвитку, орієнтуватися на відновлення, модернізацію й забезпечення сталого розвитку держави, а також передбачати залучення висококваліфікованих спеціалістів, здатних до ініціативної, творчої та інноваційної діяльності.

Ефективна кадрова політика має ґрунтуватися на комплексному поєднанні цілей, принципів, організаційних форм та методів роботи з кадрами. При цьому необхідно враховувати широкий спектр чинників, пов'язаних із вирішенням кадрових питань, зокрема економічних, соціальних, політичних, морально-етичних і соціально-психологічних. Такий комплексний підхід дає змогу врахувати специфіку функціонування окремих галузей гуманітарної сфери та забезпечити узгодженість кадрових процесів.

До основних принципів формування кадрового потенціалу гуманітарної сфери України доцільно віднести системність, реалістичність, орієнтацію на творчу та інноваційну діяльність, гуманізм і законність. Дотримання зазначених принципів сприятиме формуванню цілісної та послідовної державної кадрової політики у гуманітарній сфері, забезпечить єдність підходів до її реалізації на загальнодержавному рівні та створить умови для впливу на кадрові процеси в різних галузях.

Водночас узгодженість кадрової політики має забезпечувати взаємодію всіх суб'єктів, залучених до формування та реалізації кадрових рішень. Це створює організаційно-інституційне підґрунтя для функціонування комплексного механізму формування кадрового потенціалу гуманітарної сфери, орієнтованого на забезпечення її належного кадрового розвитку та ефективне використання людського потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Градівський В. М. Впровадження механізмів публічного управління розвитком гуманітарної сфери в Україні: регіональний аспект. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2021. № 8.

АЛГОРИТМ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ

Катерина САРАХАН, ННІ пожежної та техногенної безпеки, група ПБк-23-2
Роман ЧЕРНИШ, к. т. н, доцент
Сергій ВАВРЕНЮК, д. держ. упр., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Для координації дій суб'єктів забезпечення цивільного захисту, що здійснюються на основі планів реагування на НС, уточнених в умовах конкретного рівня та виду надзвичайної ситуації, для проведення комплексу заходів, що включаються аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи, котрі здійснюються в разі виникнення НС і спрямовані на припинення дії небезпечних чинників, рятування життя, локалізацію зони надзвичайної ситуації необхідні дієві, ефективні управлінські рішення. В умовах сьогодення, воєнного стану динамічність розвитку надзвичайної ситуації, її комбінований характер, обмеженість часу вимагають прийняття таких управлінських, що будуть впливати на мінімізацію наслідків надзвичайної ситуації [1].

Для того, щоб віднести будь-яку надзвичайну подію, що мала місце на відповідній території, до надзвичайної ситуації, має бути класифікаційна ознака надзвичайної ситуації. Основний нормативний документ, що визначає віднесення надзвичайних подій до НС – це Наказ МВС України від 06.08.2018 року №658 «Про затвердження класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій». Таким чином якщо є класифікаційна ознака, то тоді подія стає надзвичайною ситуацією. Далі, формується повідомлення про НС, яке протягом 30 хвилин з початку виникнення НС надсилається в електронному вигляді до територіального органу

ДСНС, організовується засідання комісії ТЕБ та НС, призначається за потреби керівник з ліквідації наслідків НС. Це такий загальний алгоритм управлінських рішень, однак все залежить від рівня та виду НС, швидкості розповсюдження НС, специфіки джерела виникнення надзвичайної ситуації.

Обов'язкова умова щодо ефективного реагування при виникненні надзвичайної ситуації полягає в тому, що не достатньо лише своєчасно зосередити сили і засоби в районі виникнення НС, але й правильно організувати управління підрозділами під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт. Тому управлінські рішення керівників відіграють основну роль, а їх алгоритм прийняття впливає на мінімізацію наслідків надзвичайної ситуації [3].

Організація оперативного реагування на надзвичайні ситуації полягає в поетапному здійсненні організаційних й управлінських заходів, починаючи від планування реагування, інформування, переведення органів управління та сил цивільного захисту у вищі ступені готовності, безпосереднього управління ними, організації взаємодії та всебічного забезпечення безпеки людей в зоні НС.

Алгоритм управлінських рішень керівника можна відобразити в покроковому вигляді, який в результаті повинен вести до мінімізації наслідків НС.

Крок 1: керівник, голова обласної військової держадміністрації, голова територіальної громади, приймає рішення та дає вказівку про оповіщення та збір територіальних підрозділів, ланок ЄДС ЦЗ, спеціалізованих служб цивільного захисту, комунальних служб, розпочинає роботу комісія ТЕБ та НС, в залежності від характеру та рівня надзвичайної ситуації.

Крок 2: оповіщення населення про фактичну обстановку, яка склалася та подальше інформування населення з метою вжиття заходів безпеки, надання рекомендацій про порядок дій в надзвичайних ситуаціях. Оповіщення населення необхідно проводити в найкоротший термін з максимальним використанням усіх можливих джерел. Це і звукова сигналізація, голосове оповіщення, гучномовний зв'язок, радіозв'язок, телебачення, веб ресурси органів влади, інтернет зв'язок. Керівник своїми управлінськими рішеннями впливає на час оповіщення населення.

Крок 3: якщо обстановка в зоні надзвичайної ситуації вимагає чіткої організації та управлінських рішень, голова ОВА, ТГ призначає керівника робіт з ліквідації наслідків НС. Визначений механізм призначення такого керівника. Якщо надзвичайна ситуація регіонального рівня, керівником робіт з ліквідації наслідків НС може бути перший заступник або один із заступників голови ОВА. Якщо надзвичайна ситуація місцевого рівня , керівником робіт може бути один із заступників голови районної державної адміністрації.

Крок 4. голова ОВА, ТГ переводить органи управління та сили цивільного захисту територіальної підсистеми ЄДС ЦЗ в режим надзвичайної ситуації. Видає відповідне розпорядження, органам управління та силам цивільного захисту ставиться завдання по ліквідації наслідків НС, проведення рятувальних та інших невідкладних робіт.

Крок 5: голова ОВА, ТГ приймає рішення на проведення загальної або часткової евакуації населення із зони НС. Організовується роботи комісії з питань евакуації, в функції якої входить:

– розгортання збірних, проміжних, приймальних пунктів евакуації;

– організовується транспортне забезпечення евакуаційних заходів;

– організовується життєзабезпечення евакуйованого населення в місцях його безпечного розміщення та на шляхах евакуації;

– здійснюється облік евакуйованого населення.

Крок 6: голова ОВА, ТГ дає розпорядження керівникам спеціалізованих служб цивільного захисту, структурним підрозділам ОВА іншим органам управління ЄДС ЦЗ на формування та направлення в зону НС оперативних груп для проведення розвідки, оцінювання обстановки та підготовки пропозицій щодо її нормалізації та організації роботи підпорядкованих сил цивільного захисту. Залучення до проведення заходів з ліквідації

наслідків надзвичайної ситуації необхідної кількості сил і засобів. Забезпечення сталого функціонування об'єктів та здійснення заходів щодо життєзабезпечення й соціального захисту постраждалого населення, проведення гуманітарних акцій.

Крок 7: голова ОВА, ТГ приймає рішення щодо виділення матеріальних цінностей з резерву для ліквідації наслідків НС. Дане рішення формується після засідання штабу з ліквідації наслідків НС та на підставі рішення комісії ТЕБ та НС області чи району. В разі недостатніх розмірів матеріальних резервів або використання їх в повному обсязі голова подає звернення про залучення матеріальних резервів вищого рівня.

Крок 8: голова ОВА, ТГ приймає рішення щодо виділення коштів з місцевого резервного фонду для ліквідації наслідків НС. Рішення приймається з врахуванням факторів поширення НС, розміру завданих збитків, людських втрат та кваліфікаційних ознак надзвичайних ситуацій. В разі недостатності таких коштів голова подає звернення про виділення коштів з резервного фонду обласного бюджету.

Крок 9: голова ОДА, ТГ узгоджує з керівництвом територіального органу ЦОВВ, на об'єктах якого виникла НС, порядок залучення сил і засобів територіального підпорядкування до її ліквідації. Доповідає(телефоном, електронною поштою, письмово) у вищі органи про обстановку, що склалася в зоні НС та прийняті рішення. В доповіді зазначається: час і місце НС, вид НС, масштаб і осередок НС, попередні дані щодо ступеня руйнувань, наявну радіаційну, хімічну, біологічну, пожежну та іншу обстановку, попередні дані про загиблих, заподіяні збитки, стан сил і засобів, їх можливості, попередні дані щодо обсягу робіт на ліквідацію НС.

Крок 10: голова ОВА, ТГ проводить брифінги для преси щодо обстановки, що склалася. Через засоби масової інформації населенню постійно надаються оперативні та достовірні відомості: про НС, її вид, межі поширення, можливі наслідки та способи захисту від небезпечних чинників. Інформація надається відповідно до законодавства про інформацію.

Таким чином голова ОВА, ТГ організовує безперервний контроль за розвитком НС обстановкою на прилеглій території та об'єктах, що потрапили в зону надзвичайної ситуації.

Ефективність реагування на НС залежить від своєчасності, обґрунтованості й послідовності управлінських рішень, що приймаються керівниками відповідних органів виконавчої влади та органів управління.

Запропонований алгоритм охоплює основні етапи управлінської діяльності, водночас він не може розглядатися як незмінна послідовність дій, так як кожна надзвичайна ситуація характеризується видом і рівнем, масштабами та динамікою розвитку, наявними загрозами для населення й територій і управлінські рішення залежать від багатьох факторів. Особливо це актуально в умовах воєнного стану, коли НС носять комбінований характер, швидко змінюються та за короткий час можуть охоплювати декілька об'єктів або територій.

Отже, критеріями результативності управлінських рішень під час реагування на НС має бути не лише його формальна відповідність визначеним процедурам, але й здатність забезпечити своєчасне реагування, узгоджену взаємодію органів управління, органів публічної влади та сил цивільного захисту, раціональне використання наявних ресурсів, захист населення та території, мінімізацію людських й матеріальних втрат. Вдосконалення алгоритмів прийняття управлінських рішень, їх адаптація до реальної обстановки та сучасних загроз є одним із основних напрямів підвищення ефективності функціонування ЄДС ЦЗ [2].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35.

2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 р. № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF.

3. Ященко О.А., Гарбуз С.В. Перспективи розвитку Механізму цивільного захисту ЄС // Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2024. Вип. 2. С. 419–429.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Олександр СЄМІЛЄТОВ доктор філософії з публічного управління
Національний університет цивільного захисту України

Сучасний стан системи цивільного захисту потребує реформування через активні бойові дії на території України та необхідність зміни основних підходів до механізмів цивільного захисту, а також актуальність вирішення наслідків надзвичайних подій через необхідність одночасного реагування на комбіновані ракетно-дронові удари, екологічні катастрофи (руйнування гідроспоруд, пошкодження об’єктів природно-заповідного фонду), забруднення території вибухонебезпечними предметами, залишками техніки, хімічними речовинами та забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури та ядерної енергетики.

В умовах повномасштабної збройної агресії гнучкість та адаптивність публічного управління цивільним захистом є запорукою виживання та збереження функціонування системи цивільного захисту в умовах збройного конфлікту. Традиційні моделі управління, що розроблялися для прогнозованих ризиків мирного часу, виявилися недосконалими в умовах нових доктрин ведення бойових дій та бурхливого розвитку технічних засобів, а також формування нових воєнних загроз. Так, сьогодні управління в умовах надзвичайних ситуацій є реактивною діяльністю та зосереджене на оперативній ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків; антикризовому управлінні, яке характерне для прогнозування та мінімізації потенційних втрат; а також кризовому менеджменті, що характеризується діяльністю у ситуативних умовах за гострого дефіциту часу та високої персональної відповідальності керівників і вимагає короткострокового тактичного планування, високого рівня централізації, єдиноначальності та оперативності прийняття рішень в умовах дефіциту інформації.

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України №179-р від 24.02.2022 р., «Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану» через початок активної фази збройної агресії збройних сил Росії, всі сили та засоби сил безпеки та оборони було переведено у найвищий ступінь готовності. Це рішення сформувало критичну проблему інституційної фрагментарності: дублювання компетенцій та недостатню міжвідомчу взаємодію та координацію дій підрозділів на початкових етапах взаємодії, що призводило до затримок у розподілі ресурсів та прийнятті оперативних рішень.

Тобто вирішення нових викликів потребує не лише оперативного реагування, а й глибокого теоретико-методологічного обґрунтування всієї системи публічного управління, метою якої є адаптація національної системи цивільного захисту до стандартів Європейського Союзу, що передбачає перехід від реактивної моделі ліквідації до проактивної стратегії національної резильєнтності. Тому інституційна трансформація має бути спрямована на подолання внутрішньої інерції та створення цілісної системи, здатної функціонувати в умовах високого рівня невизначеності.

Сьогодні сучасна вертикаль управління базується на чіткому функціональному розподілі повноважень: Міністерство внутрішніх справ України формує державну безпекову політику, Державна служба України з надзвичайних ситуацій забезпечує її практичну реалізацію. Спираючись на дослідження Помази-Пономаренко А.Л., Демчука В.В., Н. Клименко, Дончика В.О., організаційна структура охоплює п'ять рівнів: 1) загальнодержавний (стратегічне планування), 2) галузевий (специфічні протоколи

міністерств), 3) регіональний (координація в областях через обласні військові адміністрації), 4) місцевий (захист громад) та локальний (безпека безпосередньо на об'єктах).

Адже основним інструментом координації дій на місцях залишаються комісії з питань ТЕБ та НС, рішення яких спираються на аналітичне та сценарне прогнозування.

Тому модернізація управління у сфері цивільного захисту базується на синергетичній парадигмі, де в умовах «керованого хаосу» надзвичайних ситуацій військового характеру особливе значення набуває концепція «параметрів порядку». Виходячи з цього, публічна політика має виступати «м'яким» керуючим імпульсом, який структурує нелінійні процеси самоорганізації громадських ініціатив та інтегрує їх у державні безпекові механізми.

Так, необхідним є комплексне оновлення Кодексу цивільного захисту України та розширення завдань Єдиної державної системи цивільного захисту у період відновлення та відбудови держави. Зокрема, доцільно передбачити механізми цільової мобілізації ресурсів, маркування та визначення небезпечних територій, проведення заходів із розмінування, а також залучення міжнародної технічної та фінансової допомоги до процесів відновлення та відбудови.

Важливим вектором цієї роботи має стати також розроблення й ухвалення підзаконних нормативно-правових актів, необхідних для реалізації законодавства у сфері захисту критичної інфраструктури та їх інтеграція до вимог сьогодення. Водночас адаптація нормативно-правової бази до умов воєнного стану супроводжувалася прийняттям понад 160 нормативно-правових актів, спрямованих на оперативне реагування на нові виклики та забезпечення функціонування системи цивільного захисту.

Стратегічний вектор розвитку передбачає відхід від логіки «реагування за фактом НС» на користь проактивної розбудови стійкості громад та їхньої автономії. З метою децентралізації та формування життєстійкості громад ці зміни вже дозволили перетворити територіальні громади на самостійних та активних суб'єктів безпеки.

Приєднання України до Механізму цивільного захисту ЄС у 2023 році відкрило доступ до єдиної інформаційної системи CECIS, логістичних резервів RescEU та міжнародних навчальних програм, а також дозволило посилити співпрацю та поділитись унікальним досвідом сил цивільного захисту та пожежних підрозділів таких країн, як Польща, США, Канада, Японія, Фінляндія, щодо дій підрозділів в умовах активного застосування засобів ураження та розробки нових підходів у підготовці та діяльності підрозділів цивільного захисту.

Так, проєкт «Офіцер-рятувальник громади» дозволив охопити 1298 громад та підвищити базовий рівень обізнаності та життєзабезпечення в умовах протидії наслідкам бойових дій та енергетичного терору.

Проєкт «Пунктів незламності» дозволив сформувати умови для об'єднання громадян у скрутних умовах.

Проєкт Центрів безпеки громад дозволив наблизити інституційні механізми до населення та об'єднати в єдиній будівлі пожежні, поліцейські та медичні підрозділи, підвищуючи швидкість реагування на надзвичайні ситуації.

Але слід зазначити: попри позитивні зрушення, на рівні громад залишається низка системних проблем: дефіцит фінансування для закупівлі спецтехніки та засобів зв'язку, брак кваліфікованих кадрів і добровольців через відсутність мотиваційних пакетів, прогалини у правовому регулюванні діяльності добровільних пожежних команд, недостатня оперативна координація з підрозділами ДСНС, логістичні обмеження у віддалених районах та точковий характер міжнародних грантових проєктів.

Підбиваючи підсумки, слід зауважити, що система цивільного захисту потребує комплексного реформування, оскільки сучасні воєнні та техногенні загрози вимагають переходу від переважно реактивного реагування до проактивного управління ризиками та розвитку національної стійкості. Зазначимо, що ключовою проблемою залишається інституційна фрагментарність, що проявляється у дублюванні повноважень, недостатній міжвідомчій координації та нерівномірній спроможності територіальних громад.

Європейська інтеграція є важливим напрямом модернізації системи, зокрема через використання можливостей Механізму цивільного захисту ЄС, міжнародних резервів, інформаційних систем і спільної підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демчук В. Реформування сфери цивільного захисту як складової безпекового простору в контексті європейської інтеграції україни. Науковий вісник: державне управління. 2023. № 1 (13). С. 102–122. URL: https://doi.org/10.33269/2618-0065-2023-1(13)-102-122 (дата звернення: 30.09.2026).
2. Дончик В. О. Сучасні підходи до удосконалення системи публічного управління у сфері цивільного захисту: Кваліфікаційна робота. Харків, 2026. 104 с. URL: https://dspace.kname.edu.ua/handle/123456789/424.
3. Клименко Н. Особливості забезпечення цивільного захисту в умовах воєнного стану. Науковий вісник: Державне управління. 2022. № 2 (12). С. 218–233.
4. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17 .
5. Помаза-Пономаренко А. Л., Данчевський Р. Б. Амбівалентність розвитку механізмів публічного управління україни в умовах реформування й євроінтеграції. Електронний журнал "Державне управління: удосконалення та розвиток". 2026. № 2. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2156.2026.2.11.
6. Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 179-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/179-2022-%D1%80.

ОКРЕМІ ВИДИ ПЕНСІЙ ЗА ВИСЛУГУ РОКІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ОБМЕЖЕННЯ

Олена СИТНІКОВА, здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти
НК – Лілія ЗОЛОТУХІНА, доктор юридичних наук, професор
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Пенсії за вислугу років становлять особливий механізм соціального захисту, призначення якого пов’язане з тривалістю певної професійної діяльності, специфікою умов праці та ризиком втрати професійної працездатності до досягнення загального пенсійного віку. Сучасне законодавче регулювання цього інституту в Україні характеризується співіснуванням декількох правових режимів: пенсійного забезпечення окремих професійних категорій за Законом України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 № 1788-XII, військовослужбовців та інших визначених законом осіб за Законом України від 09.04.1992 № 2262-XII, а також прокурорів відповідно до Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII. Найсуттєвіше обмеження доступу до пенсій за вислугу років для цивільних працівників було запроваджене Законом України від 03.10.2017 № 2148-VIII. Відповідно до пункту 2-1 розділу XV «Прикінцеві положення» Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV право на призначення таких пенсій за статтями 52, 54, 55 Закону № 1788-XII збережено за особами, які на день набрання чинності Законом № 2148-VIII, тобто на 11 жовтня 2017 року, вже мали необхідну вислугу років і стаж. Юридичне значення цієї норми полягає у встановленні часової межі формування відповідного права: подальше накопичення спеціального стажу саме по собі не

забезпечує доступу до цього пенсійного режиму особам, які не виконали встановлених вимог на зазначену дату [1]. Водночас дата набуття необхідного стажу та дата звернення за пенсією не є тотожними: збережене право може бути реалізоване пізніше. Отже, реформа передбачила поступове звуження кола потенційних одержувачів, а не одночасне припинення всіх пенсій за вислугу років.

Особливо виразно обмежувальна спрямованість законодавчих змін простежується у пенсійному забезпеченні працівників освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення. Для цих категорій застосовуються пункт «е» статті 55 Закону № 1788-XII та Перелік закладів, установ і посад, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 04.11.1993 № 909. Відповідно, юридично значущою є не лише загальна тривалість роботи у відповідній галузі, а й належність конкретної посади та закладу до встановленого переліку. У роз'ясненнях Пенсійного фонду України право на пенсію пов'язується з наявністю спеціального стажу не менше 25 років станом на 1 квітня 2015 року, 25 років 6 місяців станом на 31 грудня 2015 року або 26 років 6 місяців станом на 11 жовтня 2017 року; згідно зі статтею 7 Закону № 1788-XII призначення пенсії передбачає звільнення з роботи, яка дає право на неї. Водночас законодавчі спроби додатково підвищити вікові та стажеві вимоги стали предметом конституційного контролю. Рішенням від 04.06.2019 № 2-р/2019 Конституційний Суд України визнав неконституційними відповідні положення пункту «а» статті 54, пунктів «е», «ж» статті 55 Закону № 1788-XII зі змінами, внесеними законами № 213-VIII та № 911-VIII [2]. Суд, зокрема, встановив, що запровадження вікових порогів 50 і 55 років для відповідних професійних категорій нівелює сутність цієї соціальної гарантії. Проте зазначене рішення не скасувало встановленої пенсійною реформою 2017 року часової межі набуття необхідного стажу. Аналіз цих положень свідчить про суперечність між збереженням компенсаційного призначення пенсії та поступовим закриттям доступу до неї для нових поколінь працівників.

Самостійний правовий режим утворюють пенсії за вислугу років військовослужбовців, поліцейських та інших осіб, визначених Законом № 2262-XII. Відповідно до пункту «а» статті 12 цього Закону для осіб, звільнених зі служби з 1 жовтня 2020 року або пізніше, загальною умовою призначення пенсії незалежно від віку є наявність на день звільнення щонайменше 25 календарних років вислуги. Пункт «б» цієї статті передбачає іншу сукупність умов: досягнення на день звільнення 45-річного віку, наявність страхового стажу не менше 25 років, з яких щонайменше 12 календарних років і 6 місяців становить відповідна служба. Отже, закон розмежовує право, засноване на тривалій службі, та право, для якого необхідне поєднання віку, страхового стажу і службової вислуги. Обмежувальна тенденція в цьому режимі проявилася у поступовому підвищенні необхідної вислуги та встановленні загальної максимальної частки пенсії на рівні 70 відсотків відповідних сум грошового забезпечення за статтею 13 Закону № 2262-XII, з урахуванням передбачених законом винятків. При цьому обмеження відсотка, за яким обчислюється пенсія, необхідно відрізняти від обмеження її кінцевої грошової суми. Конституційні межі останнього розкрито в Рішенні Конституційного Суду України від 20.12.2016 № 7-рп/2016, яким визнано неконституційними положення частини сьомої статті 43 щодо максимального розміру пенсії та відповідні приписи статті 54 щодо невиплати пенсій окремим працюючим особам. З позиції Суду, соціальний захист осіб, на яких поширюється частина п'ята статті 17 Конституції України, має особливе конституційне значення. Тому бюджетна економія сама по собі не становить достатнього обґрунтування для звуження таких гарантій [3].

Окремим різновидом залишаються пенсії за вислугу років прокурорів, умови призначення яких визначає стаття 86 Закону України «Про прокуратуру» № 1697-VII. Для звернень починаючи з 1 жовтня 2020 року право на таку пенсію незалежно від віку передбачає не менше 25 років вислуги, з яких щонайменше 15 років становить робота на посадах прокурорів. Законодавча динаміка демонструє послідовне підвищення цих показників порівняно з попередніми вимогами – 20 роками загальної вислуги та 10 роками роботи на відповідних посадах. Пенсія обчислюється у розмірі 60 відсотків визначеної

законом місячної заробітної плати. Для осіб, які не мають 25 років вислуги, але відпрацювали на посадах прокурорів щонайменше 15 років, передбачено призначення пенсії за наявності страхового стажу 35 років у чоловіків і 30 років у жінок після досягнення відповідно 57 та 55 років [4, с. 64].

Порівняльний аналіз розглянутих режимів дає підстави виокремити три основні тенденції: обмеження можливості набуття права новими працівниками цивільних професій, підвищення необхідної тривалості вислуги для окремих службових категорій та стримування розміру пенсій через параметри їх обчислення. Водночас конституційна судова практика встановлює межі таких перетворень, вимагаючи врахування природи відповідної гарантії та особливостей професійної діяльності. Науково обґрунтований напрям подальшого реформування має передбачати чітке розмежування вже набутого права та умов його майбутнього набуття, зрозумілі перехідні правила і належне обґрунтування відмінностей між професійними категоріями. Це дозволило б поєднати фінансову стійкість пенсійної системи з правовою визначеністю та збереженням компенсаційної функції пенсій за вислугу років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

2. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 05.11.1991 № 1788-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text

3. Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text

4. Войналович І. Сучасний стан і вектори розвитку пенсійного забезпечення в Україні. Економіка та суспільство. 2024. С. 64.

ОЦІНКА АКТУАЛЬНИХ ВНУТРІШНІХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТАНОМ НА 2026 РІК

Оксана СЛУЦЬКА к. т. н., ст. досл.
Валерій КОРОБКІН к. т. н., доц.
Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Чинна Стратегія національної безпеки України (далі – Стратегія) була розроблена до початку повномасштабної війни та визначила низку внутрішніх загроз у сфері цивільного захисту (далі – ЦЗ), а саме:

наслідки зміни клімату та зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище, збільшення кількості та масштабів надзвичайних ситуацій (далі – НС) природного і техногенного характеру;

поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), що виявило критичні проблеми в інформаційній сфері, системах охорони здоров’я та соціального захисту;

низька ефективність державного управління, критичний стан інфраструктури, екологічні ризики та недостатня готовність до НС тощо;

загрози критичній інфраструктурі (далі – КІ), зокрема фізичні, кібер- та гібридні атаки;

погіршення середовища життєдіяльності, якості повітря, питної води, продуктів харчування, що впливає на життя та здоров’я людей [1].

Після 2022 року безпекове середовище кардинально змінилося. Внаслідок війни виникли нові загрози, а окремі загрози, зазначені у Стратегії, набули значно вищого рівня ризику та впливу на функціонування єдиної державної система цивільного захисту. Агресія

рф стала головним каталізатором усіх ризиків, прямими наслідками якої є тисячі НС, руйнування КІ, мінування значних територій, екологічна катастрофа (забруднення ґрунтів, вод, повітря). Виникли системні та довгострокові ризики: рятувальні операції під обстрілами, захист від ракет/дронів, зростання техногенних ризиків на десятиріччя (розмінування, відновлення), психологічна травма населення, демографічні втрати, які знижують стійкість суспільства.

Які актуальні внутрішні загрози у сфері ЦЗ (станом на 2026 рік)?

1. Недостатня стійкість КІ. Найбільш значущою внутрішньою загрозою є обмежена стійкість систем енергозабезпечення, водопостачання, теплопостачання, зв'язку, транспортної інфраструктури.

Незважаючи на масштабні заходи захисту та відновлення (у 2026 році держава продовжує реалізацію програм фізичного захисту понад 600 об'єктів критичної інфраструктури), критична інфраструктура залишається вразливою до руйнувань та порушень функціонування.

2. Загроза обмеженого (точкового) застосування зброї масового знищення. Після 2022-2024 років в умовах неможливого швидкого захвату території України суттєво зросли ризики застосування тактичної ядерної зброї, а також радіаційного, хімічного та біологічного ураження як у воєнних, так і в диверсійних цілях. Загроза полягає у можливому локальному застосуванні радіологічних засобів ураження (брудна бомба), токсичних хімічних речовин, біологічних речовин, диверсій на радіаційно та хімічно небезпечних об'єктах, навмисному пошкодженні об'єктів, що містять небезпечні речовини.

На відміну від глобального застосування тактичної ядерної зброї, найбільш імовірним сценарієм для України є саме локальне або обмежене застосування, наслідки якого можуть мати регіональний характер.

3. Дефіцит персоналу у системі ЦЗ. Суттєвим ризиком є мобілізація працівників, кадровий дефіцит у громадах, нестача фахівців з управління ризиками та кризового менеджменту. Особливо гостро проблема проявляється у невеликих територіальних громадах.

4. Недостатній стан захисних споруд. Поряд з тим, що Уряд визначив розвиток фонду захисних споруд одним із пріоритетів цивільного захисту на 2026 рік [2], активне будівництво та модернізацію укриттів залишаються проблеми щодо фізичного зношення фонду, його обмеженої місткості та нерівномірність забезпечення за регіонами.

5. Недосконаліть системи оповіщення населення. Уряд визначив модернізацію систем оповіщення одним із пріоритетів державної політики [3], але проблемними залишаються питання недостатнього покриття сільських територій, відсутність резервних каналів зв'язку, обмежена інтеграція місцевих систем.

6. Кіберзагрози для систем управління ЦЗ. Спостерігається зростання ризиків:

– атаки на інформаційно-комунікаційні системи;

– втручання в системи оповіщення;

– порушення роботи центрів управління;

– атаки на об'єкти КІ.

7. Виснаження ресурсів та кадровий дефіцит, а саме перевантаження підрозділів ДСНС через постійні виклики (пожежі, розмінування, рятувальні роботи), технічна зношеність техніки і обладнання та залежність від міжнародної допомоги.

8. Наслідки енергетичної нестабільності. Порушення роботи енергосистеми створює вторинні ризики: відключення водопостачання, припинення роботи систем зв'язку, зупинка об’єктів КІ, ускладнення евакуаційних заходів. Експерти прогнозують збереження ризику дефіциту електроенергії та обмежень споживання у 2026 році [4].

9. Зниження спроможності територіальних громад. Основні чинники: скорочення місцевих бюджетів, демографічні втрати, перевантаження посадових осіб з питань ЦЗ, міграція населення, зменшення ресурсів на заходи ЦЗ.

Аналіз свідчить, що близько 60–70 % загроз, визначених у Стратегії національної безпеки України 2020 року, залишаються релевантними в сучасних умовах, однак їхній зміст суттєво трансформувався під впливом повномасштабної війни та потребує актуалізації з урахуванням досвіду заходів, що були проведені у 2022-2025 роках. Ці заходи були спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від НС, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим. Внутрішні загрози тепер тісно переплетені з зовнішньою агресією (загрозами), що вимагає інтеграції ЦЗ в оборонну стратегію, а саме в систему інтегрованої оборони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text (дата звернення: 25.06.2026).

2. Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 березня 2025 р. № 183-р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-%D1%80#Text (дата звернення: 24.06.2026).

3. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік : розпорядження КМУ від 5 лютого 2026 р. № 116-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-%D1%80#Text (дата звернення: 25.06.2026).

4. DiXi Group. Ukraine’s reconstruction architecture. URL: https://dixigroup.org/analytic/ukraines-reconstruction-architecture/ (дата звернення: 25.06.2026).

СЛУЖБОВА ДИСЦИПЛІНА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Андрій СМАГЛЮК, навчально-науковий інститут оперативно-рятувальних сил, група ПБк-25-2 НК – Тетяна КРИШТАЛЬ, доктор економічних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України

Службова дисципліна є однією з основних умов належного функціонування органів і підрозділів цивільного захисту, оскільки безпосередньо впливає на організованість особового складу, якість виконання службових завдань та готовність до реагування на надзвичайні ситуації.

Відповідно до Дисциплінарного статуту служби цивільного захисту, службова дисципліна полягає у бездоганному та неухильному виконанні службових обов’язків, установлених Кодексом цивільного захисту України, Дисциплінарним статутом служби цивільного захисту, іншими нормативно-правовими актами та контрактом про проходження служби в органах і підрозділах цивільного захисту [1]. Отже, службова дисципліна передбачає не лише дотримання встановлених правил і вимог, а й усвідомлене ставлення особового складу до виконання покладених на нього обов’язків, відповідальність за результати професійної діяльності та дотримання етичних норм.

Належний рівень службової дисципліни забезпечується системним підходом до роботи з особовим складом, який передбачає якісне проведення індивідуальної виховної роботи, забезпечення контролю за станом дисципліни, своєчасне доведення до особового складу вимог керівних документів ДСНС України з питань службової дисципліни, застосування єдиної системи заохочень і стягнень [2].

Забезпечення належного рівня службової дисципліни передбачає застосування комплексу взаємопов'язаних організаційних, правових і виховних заходів. Їх реалізація має бути спрямована не тільки на реагування на вже вчинені дисциплінарні проступки, а й на попередження причин та умов їх виникнення. Важливе значення в цьому процесі має діяльність керівників органів і підрозділів цивільного захисту, які організовують проходження служби, здійснюють управлінський контроль та забезпечують сприятливий морально-психологічний клімат у колективах.

Належна організація управлінської діяльності та особиста відповідальність керівників за стан дисципліни серед підлеглих є дієвим засобом підтримання службової дисципліни. Начальники повинні забезпечувати чіткий розподіл службових обов'язків, своєчасне доведення наказів і розпоряджень, контроль за їх виконанням, а також оперативне реагування на виявлені порушення. Важливим чинником формування дисциплінованості особового складу є особистий приклад керівника у дотриманні законності, службової дисципліни та етичних норм. Об'єктивність оцінювання результатів службової діяльності й однакові вимоги до підлеглих сприяють формуванню довіри до керівництва та підвищенню відповідальності персоналу.

Проведення індивідуальних бесід, службових інструктажів, розгляд конкретних ситуацій, аналіз причин дисциплінарних порушень та обговорення шляхів їх запобігання дають змогу своєчасно виявляти проблеми у колективі. Такий підхід передбачає врахування професійного досвіду, рівня підготовки та індивідуальних особливостей співробітників, що є особливо актуальним для адаптації новопризначених осіб рядового і начальницького складу.

Необхідною складовою дисциплінарної роботи є регулярний контроль за станом службової дисципліни та вжиття заходів щодо запобігання дисциплінарним проступкам. Це дає змогу виявляти недоліки в організації службової діяльності, визначати чинники, які негативно впливають на дисциплінованість персоналу, та своєчасно розробляти відповідні управлінські рішення.

Важливим інструментом зміцнення службової дисципліни є система заохочень, передбачена Дисциплінарним статутом служби цивільного захисту. Заохочення застосовуються за старанність, ініціативність та сумлінне виконання службових обов'язків і спрямовані на виховання високих професійних і морально-психологічних якостей в особового складу та зміцнення службової дисципліни. До основних видів заохочень належать оголошення подяки, нагородження грамотою, цінним подарунком або грошовою премією, занесення прізвища на дошку пошани органу чи підрозділу цивільного захисту, дострокове присвоєння чергового спеціального звання, а також дострокове зняття дисциплінарного стягнення у встановленому порядку. [1]. Застосування заохочень дає змогу визнавати позитивні результати службової діяльності та підвищувати мотивацію особового складу до подальшого сумлінного виконання обов'язків. Таким чином, система заохочень має бути невід'ємною складовою управління персоналом, орієнтованою на підтримання професійної активності, ініціативності й відповідального ставлення до служби.

Поряд із заохоченнями важливим правовим механізмом забезпечення службової дисципліни є застосування дисциплінарних стягнень. Дисциплінарний статут передбачає такі види стягнень: зауваження, догану, сувору догану, попередження про неповну службову відповідність та звільнення зі служби у визначених законодавством випадках [1]. Вибір конкретного стягнення має здійснюватися з урахуванням характеру та тяжкості проступку, обставин його вчинення, наслідків, а також попередньої службової діяльності особи. Водночас дисциплінарні стягнення повинні розглядатися не лише як засіб реагування на порушення, а й як складова системи профілактики, спрямованої на недопущення аналогічних випадків у майбутньому.

Таким чином, забезпечення службової дисципліни в органах і підрозділах цивільного захисту є комплексним процесом, що передбачає поєднання організаційних, правових, мотиваційних і виховних механізмів. Його результативність залежить від послідовної діяльності керівників, належного контролю, профілактики дисциплінарних порушень,

об’єктивного застосування заохочень і стягнень. Комплексне використання зазначених заходів сприяє формуванню дисциплінованого та згуртованого колективу, зміцненню службової дисципліни та забезпеченню належної готовності підрозділів до виконання завдань за призначенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Дисциплінарний статут служби цивільного захисту: закон України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-17#Text

2. Про затвердження Системи організації та проведення роботи щодо підтримання дисципліни і законності, профілактики правопорушень серед особового складу органів і підрозділів ДСНС України: наказ ДСНС від 27.08.2014 № 482. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0482388-14#Text

МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Іван СОКОЛ, здобувач
НК – Світлана ДОМБРОВСЬКА, д.н.держ.упр., проф.
Національний університет цивільного захисту України

Сучасний етап суспільного розвитку характеризується посиленням взаємозалежності держав, інтенсивним поширенням цифрових технологій, трансформацією механізмів публічного управління та зростанням ролі інформації як стратегічного ресурсу забезпечення національних інтересів. Інформаційне середовище перетворюється на один із ключових чинників функціонування держави, розвитку економіки, формування суспільної свідомості та реалізації політичних процесів. За таких умов інформаційна безпека набуває особливого значення як невід'ємний складник національної безпеки, від рівня забезпечення якого залежить стабільність державних інституцій, захищеність прав і свобод громадян, обороноздатність країни та її здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Особливу загрозу становить комплексний характер сучасних інформаційних викликів, за якого кібернетичні атаки, дезінформаційні кампанії, маніпулятивні технології, незаконне використання персональних даних та інформаційно-психологічні операції можуть здійснюватися одночасно, посилюючи взаємний вплив. Це зумовлює необхідність переходу від фрагментарного реагування на окремі інформаційні інциденти до формування цілісної, інтегрованої та адаптивної системи державної політики у сфері інформаційної безпеки. Водночас інформаційна безпека має розглядатися не лише як інструмент протидії зовнішнім загрозам, а й як необхідна умова демократичного розвитку суспільства, забезпечення свободи слова, доступу до достовірної інформації, захисту приватності та формування відповідального інформаційного середовища. Отже, стратегічним завданням держави є досягнення балансу між потребами національної безпеки, захистом конституційних прав людини та дотриманням демократичних принципів функціонування інформаційного простору.

Національна безпека держави є складним багатовимірним явищем, яке відображає стан захищеності національних інтересів, суверенітету, територіальної цілісності, конституційного ладу, прав і свобод людини, а також здатність держави забезпечувати стабільне функціонування суспільних інститутів в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз. Її сутність полягає не лише у відсутності безпосередніх загроз, а й у наявності необхідних інституційних, ресурсних та управлінських спроможностей для своєчасного виявлення, попередження та нейтралізації небезпек.

У традиційній моделі національної безпеки провідне місце належало воєнній, політичній та економічній складовим. Проте розвиток інформаційного суспільства, цифровізація державного управління, глобалізація комунікацій і технологічна взаємозалежність держав спричинили істотне розширення змісту безпекових відносин [1]. Інформація перетворилася на стратегічний ресурс, що визначає можливості держави щодо ухвалення управлінських рішень, забезпечення обороноздатності, підтримання економічної стабільності та формування міжнародної взаємодії. За таких обставин інформаційна безпека набуває статусу одного з визначальних компонентів національної безпеки, оскільки інформаційні загрози здатні впливати одночасно на різні сфери суспільного життя. Втрата контролю над критично важливими інформаційними ресурсами, порушення функціонування державних комунікаційних систем, масштабне поширення дезінформації або несанкціоноване втручання в інформаційні процеси можуть спричиняти наслідки, співмірні з традиційними воєнними, економічними чи політичними загрозами. У науковому контексті доцільно розмежовувати інформаційну безпеку як самостійну сферу національної безпеки та інформаційну безпеку як наскрізну функціональну характеристику всієї системи державної безпеки. У першому випадку йдеться про сукупність суспільних відносин, об'єктів захисту, загроз і спеціалізованих механізмів державного регулювання в інформаційній сфері. У другому – про забезпечення захищеності інформаційних процесів, ресурсів і комунікацій у межах усіх напрямів державної політики.

Саме поєднання зазначених підходів дає змогу визначити подвійне місце інформаційної безпеки в системі національної безпеки України: з одного боку, вона є самостійним напрямом державної політики, а з іншого — інтегрувальним чинником, що забезпечує інформаційну стійкість інших складників національної безпеки. Системний підхід передбачає розгляд національної безпеки як цілісного утворення, елементи якого перебувають у постійній взаємодії. У межах такого підходу інформаційна безпека не може забезпечуватися ізольовано від воєнної, економічної, політичної, соціальної та інших сфер. Навпаки, її результативність залежить від узгодженості відповідних механізмів державного управління, належного розподілу повноважень між суб'єктами забезпечення безпеки та інтеграції інформаційної складової в процеси стратегічного планування. Структурно-функціональний підхід дає змогу визначити основні елементи системи інформаційної безпеки, їх призначення та взаємозв'язки. До таких елементів належать об'єкти захисту, суб'єкти забезпечення безпеки, нормативно-правові засади, механізми виявлення загроз, засоби реагування, система оцінювання ризиків та інструменти контролю результативності державної політики.

Інституційний підхід, своєю чергою, спрямований на дослідження ролі державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів сектору безпеки й оборони, наукових установ, медіа та громадянського суспільства у формуванні безпечного інформаційного середовища. Отже, інформаційна безпека є результатом функціонування багаторівневої системи суспільних і державно-управлінських відносин, ефективність якої визначається не лише технічними можливостями захисту інформації, а й якістю інституційної взаємодії, правового регулювання, стратегічного управління та суспільної участі. Визначення місця інформаційної безпеки в системі національної безпеки потребує врахування її взаємозв'язку з основними напрямами забезпечення національних інтересів. Інформаційні процеси супроводжують практично всі сфери державної діяльності, а їх порушення може призвести до виникнення комплексних кризових явищ.

Насамперед інформаційна безпека тісно пов'язана з воєнною безпекою та обороноздатністю держави. В умовах сучасних збройних конфліктів інформаційні технології застосовуються для розвідки, управління військами, координації дій, забезпечення логістики, оброблення розвідувальних даних та підтримання захищеного зв'язку. Відповідно, порушення інформаційної інфраструктури, компрометація даних або втручання в системи управління можуть створювати безпосередні ризики для функціонування сектору безпеки й оборони. Інформаційна складова воєнної безпеки також охоплює захист суспільства від

дезінформаційних кампаній, спрямованих на підрив морально-психологічної стійкості населення, дискредитацію Сил оборони України та послаблення міжнародної підтримки держави. У цьому контексті важливого значення набувають стратегічні комунікації, оперативне спростування неправдивих повідомлень, забезпечення доступу громадян до перевірених джерел інформації та координація інформаційної діяльності уповноважених державних органів]2].

Водночас інформаційна безпека не повинна ототожнюватися з інформаційною діяльністю воєнного характеру. Її завдання є значно ширшими та передбачають захист цивільної інформаційної інфраструктури, забезпечення безперервності функціонування державних сервісів, дотримання прав людини та збереження стійкості суспільства в умовах тривалих криз. Важливим є також взаємозв'язок інформаційної та економічної безпеки. Цифровізація економічних процесів, поширення електронних платежів, розвиток фінансових технологій та використання автоматизованих систем управління зумовлюють зростання залежності економічної діяльності від надійності інформаційної інфраструктури. Кібератаки на фінансові установи, телекомунікаційні мережі, енергетичні підприємства, транспортні системи та об'єкти критичної інфраструктури можуть спричиняти порушення господарських процесів, матеріальні збитки, зниження інвестиційної привабливості та втрату суспільної довіри. Відтак забезпечення інформаційної безпеки стає необхідною передумовою економічної стійкості, безперервності надання суспільно важливих послуг та функціонування цифрової економіки.

Не менш значущим є зв'язок інформаційної безпеки з політичною безпекою та демократичним розвитком. Інформаційний простір виступає середовищем політичної комунікації, суспільної дискусії, формування громадської думки та реалізації громадянами права на участь у державному управлінні. Маніпулятивне використання інформації, приховане зовнішнє втручання в інформаційні процеси, поширення сфальсифікованих матеріалів та цілеспрямована дискредитація демократичних інститутів можуть створювати ризики для суспільної довіри й легітимності державних інституцій. Водночас заходи протидії таким загрозам мають здійснюватися з дотриманням принципів законності, пропорційності, свободи вираження поглядів та плюралізму.

Таким чином, інформаційна безпека виконує роль міжсекторального механізму, що забезпечує узгодженість функціонування основних складників національної безпеки. Її системоутворювальне значення проявляється у здатності інтегрувати інформаційні ресурси, управлінські рішення та комунікаційні процеси в єдину систему захисту національних інтересів.

Важливою передумовою ефективного забезпечення інформаційної безпеки є формування належного нормативно-правового та інституційного середовища. Державна політика у цій сфері повинна ґрунтуватися на чіткому визначенні національних інтересів, ідентифікації актуальних загроз, розмежуванні компетенцій суб'єктів забезпечення безпеки та встановленні дієвих механізмів координації їхньої діяльності..Особливе місце в зазначеній системі посідає координація діяльності державних інституцій. Інформаційні загрози мають міжвідомчий характер, а тому їх нейтралізація потребує узгоджених дій органів, відповідальних за національну безпеку, кіберзахист, стратегічні комунікації, державне управління та захист критичної інфраструктури.

Важливою умовою ефективності державного управління є чітке розмежування повноважень, уникнення дублювання функцій, забезпечення оперативного обміну інформацією та встановлення процедур спільного реагування на кризові ситуації. При цьому залучення інститутів громадянського суспільства, наукових установ, закладів освіти, медіа та приватного сектору сприяє підвищенню адаптивності системи інформаційної безпеки. Така взаємодія дає змогу поєднувати державні ресурси з експертним потенціалом суспільства, розширювати можливості раннього виявлення загроз і формувати спільну відповідальність за захист національного інформаційного простору.Тому державна політика повинна орієнтуватися на розвиток захищених комунікаційних мереж, резервування критично

важливих даних, створення механізмів оперативного відновлення інформаційних систем, посилення захисту державних реєстрів і підвищення готовності персоналу до реагування на кіберінциденти. Отже, сучасна модель інформаційної безпеки України має ґрунтуватися на поєднанні технологічного захисту, інформаційної стійкості суспільства, ефективного державного управління та міжнародної співпраці.З урахуванням сучасних викликів і загроз удосконалення державної політики у сфері інформаційної безпеки України доцільно здійснювати за такими пріоритетними напрямами [3].

По-перше, необхідно забезпечити подальшу інтеграцію інформаційної безпеки в систему стратегічного планування національної безпеки. Це передбачає узгодження цілей, завдань і показників результативності інформаційної політики з пріоритетами воєнної, економічної, політичної та соціальної безпеки.

По-друге, важливим завданням є розвиток системи стратегічних комунікацій, яка забезпечуватиме своєчасне, достовірне та узгоджене інформування населення, підвищення довіри до державних інституцій і протидію маніпулятивним інформаційним впливам.

По-третє, необхідно посилити інституційну спроможність суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки шляхом удосконалення нормативно-правової бази, розвитку кадрового потенціалу, запровадження сучасних технологій моніторингу та аналітичного оцінювання загроз.

По-четверте, доцільно розвивати партнерство держави, бізнесу, наукових установ і громадянського суспільства у сфері інформаційної безпеки. Такий підхід сприятиме об'єднанню технологічних, фінансових, кадрових та інтелектуальних ресурсів для протидії комплексним загрозам.

По-п’яте, стратегічного значення набуває поглиблення співробітництва України з Європейським Союзом, НАТО та іншими міжнародними партнерами у сфері кібербезпеки, захисту критичної інфраструктури, протидії дезінформації та обміну досвідом щодо формування систем національної стійкості.

По-шосте, важливо забезпечити системний розвиток інформаційної культури населення, медіаграмотності та цифрової компетентності. Інформаційно обізнане суспільство, здатне критично оцінювати повідомлення та розпізнавати маніпулятивні технології, є важливим елементом загальнодержавної системи протидії інформаційним загрозам.

Для України, яка функціонує в умовах збройної агресії та комплексного гібридного протиборства, інформаційна безпека набуває стратегічного значення як чинник збереження державного суверенітету, захисту національного інформаційного простору та забезпечення суспільної стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гринь Д.В. Роль соціальних мереж у діяльності органів публічної влади. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє:* зб. тез XXI Міжнар. наук. конгресу. Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2021. С. 474–476.

2. Курило А.Г. Деякі аспекти розвитку інформаційного забезпечення державної безпеки. *Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика» (*29 березня 2024 р.*).* Харків: НУЦЗУ, 2024. С. 236-238.

4. Формування дієвих механізмів публічного управління у сфері національної безпеки в умовах впливу цифрових технологій: Монографія: С.М. Домбровська, Н.М. Карпеко, С.Г. Порока, В.М. Новак: НАУ «ХАІ», 2026. 257с.

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРСТІЙКОСТІ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Соколов ВАЛЕРІЙ, аспірант
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, м. Київ, Україна

Цифровізація освітнього простору України є не лише напрямом модернізації системи освіти, а й важливим компонентом національної безпеки, оскільки функціонування закладів освіти дедалі більше залежить від інформаційно-комунікаційних систем, цифрових платформ, електронних реєстрів, хмарних сервісів, систем дистанційного навчання, цифрових ідентифікаторів та масивів персональних і освітніх даних. За таких умов порушення конфіденційності, цілісності або доступності цифрових ресурсів може мати наслідки, що виходять за межі окремого закладу освіти та впливають на безперервність освітнього процесу, реалізацію права на освіту, довіру до державних цифрових сервісів і стійкість суспільства.

У цьому контексті кіберстійкість цифрового освітнього простору доцільно розглядати ширше, ніж традиційний захист інформації. Її зміст охоплює здатність освітньої системи передбачати кіберризики, своєчасно виявляти кіберзагрози, запобігати їх реалізації, витримувати вплив кіберінцидентів, забезпечувати безперервність освітніх і управлінських процесів, оперативно відновлювати цифрові ресурси та адаптувати механізми захисту до зміни безпекового середовища.

Особливого значення це набуває для України в умовах повномасштабної війни, коли цифровий простір є одним із напрямів протиборства та одночасно критичним середовищем забезпечення функціонування держави. Стратегія кібербезпеки України [1] прямо наголошує на необхідності посилення спроможностей національної системи кібербезпеки, адаптації до змін безпекового середовища та забезпечення кіберстійкості на всіх рівнях. Отже, цифровий освітній простір доцільно розглядати як елемент загальної системи національної кіберстійкості, у межах якого публічне управління має забезпечувати узгодженість нормативних, організаційних, технологічних, кадрових та фінансових механізмів.

Важливим механізмом є ризик-орієнтоване публічне управління кібербезпекою освіти. Його сутність полягає у переході від фрагментарного реагування на вже здійснені атаки до постійного циклу «ідентифікація ризиків – оцінювання – пріоритизація – запобігання – моніторинг – реагування – відновлення – коригування». Такий підхід дозволяє враховувати не тільки технічні вразливості, а й організаційні, кадрові, фінансові та поведінкові чинники. Для освітньої сфери це означає необхідність регулярної інвентаризації цифрових активів, визначення критичних інформаційних ресурсів, аналізу потенційних точок відмови, оцінювання залежності від зовнішніх постачальників цифрових послуг та визначення допустимого рівня ризику.

Одним із ключових механізмів має стати централізоване формування мінімальних вимог до кіберзахисту цифрової освітньої інфраструктури при збереженні необхідної автономії закладів освіти. Держава може визначати базовий набір організаційних і технічних заходів: багатофакторну автентифікацію для критичних облікових записів, розмежування прав доступу, регулярне резервне копіювання, своєчасне оновлення програмного забезпечення, захист кінцевих пристроїв, шифрування чутливих даних, журналювання подій безпеки, контроль привілейованого доступу та процедури відновлення після інцидентів. При цьому нормативні вимоги повинні диференціюватися залежно від масштабу закладу, його цифрової інфраструктури, обсягу оброблюваних даних і характеру функцій, щоб не створювати непропорційного адміністративного та фінансового навантаження.

Окремим напрямом є створення системи централізованого моніторингу та обміну інформацією про кіберзагрози. Фрагментована модель, за якої кожен заклад освіти самостійно виявляє та аналізує інциденти, має обмежену ефективність, оскільки окремі університети, школи чи органи управління освітою можуть не мати достатніх фінансових,

кадрових і технологічних ресурсів. Доцільним є формування багаторівневої системи: заклад освіти – орган місцевого управління освітою – центральний орган виконавчої влади у сфері освіти – суб'єкти національної системи кібербезпеки. Такий підхід відповідає принципу взаємодії суб'єктів забезпечення кібербезпеки, закладеному в українській Стратегії кібербезпеки.

Важливою складовою має бути стандартизація процедур реагування на кіберінциденти. Для цифрового освітнього простору доцільно сформувати типові сценарії реагування на блокування інформаційних систем, компрометацію облікових записів, витік персональних даних, зараження шкідливим програмним забезпеченням, DDoS-атаки, несанкціоновану зміну інформації, компрометацію хмарних сервісів та порушення роботи цифрових платформ. У кожному сценарії повинні бути визначені відповідальні особи, порядок ізоляції уражених систем, канали повідомлення, алгоритм відновлення, правила документування інциденту та процедура післяінцидентного аналізу. Саме перетворення реагування на кіберінцидент із ситуативної дії на стандартизований управлінський процес створює передумови для інституційної кіберстійкості.

Особливого значення набуває захист освітніх даних. Цифровізація призводить до накопичення значних масивів інформації про здобувачів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників, результати навчання, документи про освіту, освітню траєкторію та інші відомості. Тому публічне управління повинно забезпечувати принципи мінімізації даних, цільового використання, розмежування доступу, контрольованого обміну інформацією та належного зберігання резервних копій.

Окремим викликом є залежність цифрової освіти від зовнішніх постачальників програмного забезпечення, хмарних платформ, систем дистанційного навчання, комунікаційних сервісів та інших технологічних рішень. У такій ситуації кіберстійкість необхідно формувати на основі управління ланцюгами постачання: перевірки постачальників, визначення вимог до інформаційної безпеки в договорах, оцінювання ризиків оновлень та сторонніх компонентів, контролю доступу постачальників до даних, планування альтернативних каналів роботи та забезпечення можливості відновлення діяльності у випадку недоступності конкретної платформи.

Не менш важливим є кадровий механізм. Кіберстійкість освітнього простору неможлива без належного рівня кіберкомпетентності керівників закладів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників, адміністраторів інформаційних систем та інших працівників, які мають доступ до цифрових ресурсів. NIST у межах NICE Framework розглядає знання, уміння та компетентності у сфері кібербезпеки як основу для підготовки, розвитку та утримання відповідних фахівців [2]. Для України це створює підстави для запровадження системи постійного професійного розвитку у сфері кібергігієни, захисту даних, безпечної роботи з цифровими платформами та реагування на інциденти.

Водночас кібербезпека освітнього простору не може обмежуватися підготовкою IT-фахівців. Значна частина атак використовує людський фактор, зокрема фішинг, соціальну інженерію, викрадення облікових даних і маніпулювання користувачами. ENISA відносить соціальну інженерію до основних категорій сучасних кіберзагроз, а серед довгострокових ризиків виділяє людські помилки, використання застарілих систем, дефіцит компетентностей, складні гібридні загрози та зловживання штучним інтелектом.

Перспективним напрямом є інтеграція кібербезпеки та цифрової трансформації на етапі проєктування цифрових освітніх сервісів. Принцип «безпека за проєктуванням» передбачає, що питання кіберзахисту не повинні додаватися після створення інформаційної системи, а мають бути закладені в її архітектуру від початку. Це стосується цифрових освітніх платформ, електронних журналів, систем управління навчанням, освітніх реєстрів, сервісів електронної ідентифікації та рішень на основі штучного інтелекту. У такій моделі оцінювання кіберризиків стає обов'язковою частиною життєвого циклу цифрового державного сервісу.

Перспективним є також застосування штучного інтелекту та автоматизованої аналітики для раннього виявлення аномалій у цифровому освітньому середовищі. Йдеться про виявлення нетипової активності користувачів, масових спроб автентифікації, незвичайних змін у даних, підозрілих мережевих взаємодій та інших індикаторів потенційної атаки. Водночас використання штучного інтелекту має супроводжуватися механізмами контролю, перевірки результатів та захисту персональних даних, оскільки самі алгоритмічні системи можуть створювати нові вразливості.

Отже, механізм забезпечення кіберстійкості цифрового освітнього простору України доцільно концептуалізувати як інтегровану систему взаємопов'язаних управлінських компонентів: стратегічне планування → ідентифікація та оцінювання кіберризиків → нормативна стандартизація → захист цифрової інфраструктури й даних → моніторинг кіберзагроз → обмін інформацією → підготовка персоналу → реагування на інциденти → безперервність освітніх процесів → відновлення → післяінцидентне оцінювання → коригування механізмів захисту. Така модель відповідає сучасному ризик-орієнтованому підходу до кібербезпеки та українському стратегічному курсу на досягнення кіберстійкості.

У публічно-управлінському вимірі принциповим є перехід від розуміння кібербезпеки освіти як суто технічної функції до її трактування як складової державної політики у сфері національної безпеки. Цей підхід передбачає узгодження діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, операторів цифрової інфраструктури, технологічних компаній та професійного середовища. Відповідно, критеріями результативності мають бути не лише технічні показники захисту, а й здатність освітньої системи підтримувати доступність навчання, захищати дані, швидко відновлювати функціонування після кіберінцидентів, зберігати довіру користувачів і адаптуватися до нових загроз.

Таким чином, кіберстійкість цифрового освітнього простору слід розглядати як публічно-управлінську спроможність освітньої системи прогнозувати, запобігати, витримувати, локалізувати та долати кіберзагрози із збереженням безперервності освітніх, інформаційних і управлінських процесів. Її розвиток безпосередньо пов'язаний із національною безпекою, оскільки цифрова освіта формує людський капітал, забезпечує функціонування державних та суспільних інститутів і є частиною цифрової інфраструктури країни. Саме тому подальше вдосконалення публічного управління у цій сфері доцільно орієнтувати на ризик-орієнтованість, міжвідомчу взаємодію, кіберстійкість, безпеку цифрових даних, технологічну незалежність, розвиток компетентностей та постійне адаптивне вдосконалення системи захисту відповідно до динаміки кіберзагроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року "Про Стратегію кібербезпеки України"». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text

2. Cyber Threats. URL: https://www.enisa.europa.eu/topics/cyber-threats.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НАБУТОГО ВОЄННОГО ДОСВІДУ У ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ АЛГОРИТМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ НА ОБ'ЄКТАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Олександр ТАРАСЮК
Центральне управління безпеки військової служби Збройних Сил України,

Сьогодні в Україні триває війна, яку розпочала росія проти українського народу, метою агресора є знищення державного ладу, територіальної цілісності, державного

суверенітету та національних інтересів. [1] Ситуація лише загострюється через постійні численні загибелі населення, оскільки росія щодня завдає комбінованих ракетно-бомбових ударів, а також ударів безпілотними літальними апаратами по цивільних об'єктах, об'єктах критичної інфраструктури та військових об'єктах. Ударів зазнають автозаправні станції, залізниці, лікувальні заклади і заклади освіти, житлові малоповерхові та багатоповерхові будинки, торгівельно-розважальні центри, будівельні гіпермаркети, продуктові та речові склади, а також інші громадські заклади із масовим перебуванням людей. [2] На цей час війна охопила великі міста, які не межують із фронтом. Під постійним цілодобовим комбінованим обстрілом опинилися Київ, Одеса, Дніпро, Миколаїв, Кривий Ріг, Старокостянтинів. Часткових руйнувань зазнають й інші міста по всій території України, що прямо суперечить правилам війни та міжнародному гуманітарному праву. Адже внаслідок постійних атак і руйнувань страждає саме цивільне населення по всій території України. Даними діями росія намагається чинити тиск на громадян, і при цьому у більшості випадків руйнувань зазнають саме цивільні об'єкти, що на превеликий жаль призводить до загибелі і травмування цивільних громадян (дітей, жінок та літніх людей).

Проаналізувавши інформацію із публічного доступу збройна агресія проти України загострюється, через постійні численні загибель і тяжкі травмування актуальним стає питання забезпечення безпеки держави на стратегічному рівні з метою збереження цивільного населення. У силах безпеки і силах оборони України зазнають змін та трансформується загальна публічно-управлінська система щодо забезпечення безпеки держави і населення в умовах воєнного часу. Це вимагає негайного перегляду механізмів публічного управління у сфері цивільного захисту та пожежної безпеки з метою забезпечення безпеки цивільного населення, забезпечення безпеки військ (сил), збереження життя і здоров'я особового складу а також боєздатності військ.

Україна взяла курс на євроінтеграцію і стрімко апробує набутий досвід із досвідом зарубіжних країн. Механізми функціонування "Єдиної державної системи цивільного захисту" та відомчі алгоритми забезпечення пожежної безпеки та цивільного захисту у Збройних Силах України та Міністерстві оборони України, зокрема в умовах специфіки воєнного стану (постійні атаки і обстріли росії), зумовлюють одночасну роботу різних служб і відомств. Це необхідно для ліквідації пожеж та наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру, одночасного проведення виконання бойових (спеціальних) завдань. Таке навчання підрозділів вимагає від органів публічного управління негайної трансформації декларативних алгоритмів і підходів у чітко визначені закріплені нормативними актами та нормативними документами управлінські алгоритми, які повинні об'єднати сили і засоби, а також зусилля у спільній роботі у єдиному механізмі безпеки.

Для підвищення ефективності необхідно проаналізувати та на основі висновків із практичного бойового досвіду сформувати систему практичних заходів і алгоритмів, які повинні ґрунтуватися на новітніх технологіях та сучасному досвіді підрозділів і служб. Для цього необхідна підтримка держави, бізнесу, а також підтримка і контроль громадськості [3].

Аналіз нормативно-правової бази засвідчує невідповідність та невизначеність у питаннях забезпечення пожежної безпеки, ліквідації наслідків пожеж і надзвичайних ситуацій, а також невідповідність штатів сил і засобів до умов воєнного часу, зокрема невизначеність управління ресурсами забезпечення, силами і засобами на пожежі. Нормативно-правові акти МВС і ДСНС поширюються переважно на підпорядковані і підзвітні їм підрозділи. Таким чином, в організації відомчої пожежної охорони в системі Міністерства оборони України діяльність регулюється виключно в межах відомства.

Для підвищення ефективності і розвитку необхідно розробити нові штати і забезпечити їх сучасною технікою та новітніми програмами навчання і підготовки персоналу з питань організації гасіння пожеж та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. В Україні наявні сили і засоби пожежно-рятувальних підрозділів різних відомств проте й досі не вдається їх повною мірою ефективно використовувати, оскільки є різниця у техніці, підготовці, організації зв'язку, а головне відсутній чіткій алгоритм дій їх безпосереднього

застосування. Вдалим прикладом організаційно-управлінської структури для дослідження і апробації є Федеральне агентство з управління в надзвичайних ситуаціях (FEMA, США) – це міжнародна організація, яка створена для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Особливість цієї організації полягає у використанні і застосуванні усіх наявних ресурсів сил і засобів країн – членів асоціації незалежно від місця виникнення надзвичайної ситуації. Вона має тривалий досвід практичної роботи та належну управлінську роботу, проте у цій системі немає досвіду протидії умовам повномасштабної війни, а також виконання бойових і службових завдань під час бойових дій та за несприятливих умов, брак часу й ресурсів на підготовку, навчання та відновлення боєздатності особового складу. Проте необхідно відзначити високий рівень бойової і спеціальної підготовки, а також якісну організацію управління ресурсами. Що ефективно забезпечує виконання завдань за призначенням. Важливо підкреслити, що нам необхідно досягти сучасної високотехнічної і технологічної підготовки та єдності зусиль і дій. Без сучасних методів і підготовки неможливо очікувати на високий результат і успіх.

Таким чином, стрімкий розвиток інновацій і технологій, а також необхідність урахування постійних загроз воєнного часу, загостренням військової агресії росії проти України та стрімкого збільшення пожеж у природних екосистемах у зв'язку із підвищенням температури та глобального потенціалу, зумовлюють потребу в теоретичному переосмисленні функціонування пожежної охорони у військовій сфері.

Це вимагає удосконалення механізмів державного управління, обґрунтування ефективної системи забезпечення пожежної безпеки, розробки чітких алгоритмів їх застосування, а також якісної зміни стандартів і програм підготовки особового складу підрозділів та служб пожежної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII "Про національну безпеку України" (зі змінами) // Верховна Рада України. URL: http: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text/ (дата звернення 10.09.2026).

2. Р. Мугаверо, В. Андронов, М. Кустов. Особливості цивільного захисту в умовах воєнного конфлікту: колективна монографія. Харків – Рим, НУЦЗУ, 2023. 280с. URL: https://nuczu.edu.ua/images/myfolder/23.11.23ku/ 136_2023_CEMEC_libro_A5.pdf?srsltid=AfmBOoqdlsopRXC5R0l2xhXCwAp1lUEeP1t83qJf42tIO6QQZ206jTmt / (дата звернення 19.09.2026).

3. Бєлікова Ксенія, Кравченко Юлія, Потеряйко Сергій, Марченко Олександр. Організація взаємодії між органами управління у надзвичайних ситуаціях: правовий, організаційний та економічний аспекти. Науковий вісник: Державне управління № 4(6)2020. URL: https://doi.org/10.32689/2618-0065-2020-4(6)-6-29/ (дата звернення 10.09.2026).

4. Доктрина "Цивільно-військове співробітництво". СП 9-00(01).01. ГК-ЗСУ від 02.07.2020 №15860/С. – 32 с. URL: https://sprotyvg7.com.ua/ (дата звернення 19.09.2026).

МІЖВІДОМЧИЙ МЕХАНІЗМ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВОЄННОГО НАВАНТАЖЕННЯ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Олексій ТОЛМАЧОВ, к. мед. н., начальник психіатричної клініки
Військово-медичний клінічний центр Південного регіону

Тривале воєнне навантаження формує для системи публічного управління комплексний виклик, у якому психічне здоров'я перестає бути виключно предметом клінічної допомоги. Масове залучення людей до виконання завдань в умовах постійної

загрози, повторюваного стресу, втрат і високої відповідальності впливає на здатність державних та безпекових інституцій підтримувати безперервність роботи. Для цивільного захисту ця проблема має управлінське значення, оскільки ефективність реагування визначається не лише технікою та нормативними процедурами, а й функціональною спроможністю персоналу, стійкістю команд і доступністю своєчасної психосоціальної допомоги.

Кодекс цивільного захисту України закріплює багаторівневу систему суб'єктів, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту, та передбачає функціонування ЄДСЦЗ в особливий період з урахуванням вимог воєнного стану [1]. За такого режиму традиційна модель реагування, орієнтована переважно на ліквідацію фізичних наслідків подій, потребує доповнення механізмами підтримання людської спроможності. Йдеться не про перенесення медичних функцій на органи цивільного захисту, а про включення психосоціального ризику до системи управління готовністю, координації та відновлення.

Державне регулювання у сфері психосоціальної допомоги вже створює підстави для міжвідомчого підходу. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 2118 визначає порядок надання психосоціальної допомоги та психосоціальних послуг, у тому числі щодо психічного здоров'я, запобігання суїциду та психосоціального компонента реабілітації ветеранів війни й інших груп населення [2]. Водночас у кризових умовах ключовою проблемою залишається не тільки наявність послуги, а здатність системи своєчасно виявити ризик, направити людину за належним маршрутом, забезпечити наступність допомоги та відстежити результат.

Дослідження психоемоційного стану військовослужбовців показують доцільність переходу від епізодичного реагування на вже сформовані розлади до системного моніторингу індикаторів ризику [3]. Стрес-фактори військової служби та психоемоційні прояви можуть розглядатися як підстава для раннього психологічного втручання й диференційованої маршрутизації [4]. Для публічного управління ця логіка є важливою тому, що дозволяє побудувати механізм профілактики навколо ранніх сигналів, а не навколо факту втрати працездатності чи кризового стану.

Доцільно виокремити чотири рівні міжвідомчого механізму психосоціальної стійкості. Перший рівень – первинне виявлення ризиків за стандартизованими ознаками та спостережуваними змінами стану. Другий – маршрутизація залежно від ступеня ризику: самодопомога і підтримка керівника, психологічне консультування, спеціалізована психологічна або психіатрична допомога, реабілітаційний супровід. Третій – міжвідомче ведення складних випадків, коли потреби особи виходять за межі однієї системи й одночасно охоплюють медичну, соціальну, професійну та сімейну сфери. Четвертий – оцінювання результату, повернення до функціонування та повторна перевірка ризику.

В управлінському сенсі ключовим є розмежування клінічної інформації та даних, потрібних для організації допомоги. Координація не повинна перетворюватися на неконтрольований обмін чутливими медичними відомостями. Органам управління достатньо знати рівень потреби, маршрут, факт отримання допомоги, наявність перешкод і результат у частині відновлення функціональної спроможності. Це дозволяє поєднати конфіденційність із можливістю управляти навантаженням на мережу послуг, виявляти територіальні дефіцити та планувати ресурси.

Для системи цивільного захисту особливо корисним є принцип «безперервності психосоціального супроводу». Під час масштабної кризи людина може переміщуватися між підрозділами, закладами охорони здоров'я, громадами та реабілітаційними сервісами. Якщо кожна інституція починає оцінювання і план допомоги заново, виникають втрати часу та повторна травматизація. Міжвідомчий механізм повинен забезпечувати стандартизовану передачу мінімально необхідної інформації, визначення відповідального координатора випадку та зрозумілий порядок повторного звернення.

Важливим напрямом є також включення психосоціальних критеріїв до оцінювання готовності організацій, які виконують функції в умовах тривалих криз. Разом із технічною готовністю доцільно оцінювати кадровий резерв, наявність підготовлених фахівців першої психологічної допомоги, доступ до спеціалізованих послуг, процедури післяінцидентного супроводу та можливість ротації персоналу. Такий підхід не підміняє медичне забезпечення, а робить його частиною управління організаційною стійкістю.

Комплексна реабілітація учасників бойових дій потребує узгодження медичних, психологічних, соціальних та управлінських інструментів [5]. Досвід військової медицини в цій сфері може бути використаний ширше при формуванні публічно-управлінських рішень для кризового реагування: раннє виявлення ризику, багаторівнева маршрутизація, міжвідомча координація, безперервність супроводу та оцінювання функціонального відновлення. Для реформування цивільного захисту це означає перехід від вузького реагування на наслідки до управління стійкістю людського потенціалу, без якого неможлива тривала дієздатність будь-якої кризової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 23.09.2026).

2. Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2023 № 2118, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 25.01.2024 за № 126/41471. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24 (дата звернення: 23.09.2026).

3. Толмачов О. А. Показники психоемоційного стану як підґрунтя для системного моніторингу ментального здоров'я військовослужбовців. Ментальне здоров'я. 2026. № 1. DOI: 10.32782/3041-2005/2026-1.34. URL: https://doi.org/10.32782/3041-2005/2026-1.34

4. Толмачов О. А., Асєєва Ю. О. Психоемоційні індикатори ризику дезадаптації військовослужбовців як основа моделювання системи раннього психологічного втручання. Ментальне здоров'я. 2026. № 2. DOI: 10.32782/3041-2005/2026-2.48. URL: https://doi.org/10.32782/3041-2005/2026-2.48

5. Толмачов О. А. Удосконалення комплексної державної реабілітації учасників бойових дій у системі охорони здоров'я. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2026. № 4. DOI: 10.32702/2307-2156.2026.4.11. URL: https://doi.org/10.32702/2307-2156.2026.4.11

6. Толмачов О. А., Асєєва Ю. О. Стрес-фактори військової служби як предиктори формування бойового стресу у військовослужбовців. Габітус. 2026. Вип. 82, т. 2. С. 258–262. DOI: 10.32782/hbts.82.2.45. URL: https://doi.org/10.32782/hbts.82.2.45

СТРАТЕГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕАБІЛІТАЦІЄЮ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

Севастян ТРУШЕВСЬКИЙ, аспірант
НК – Оксана ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ, д.держ.упр., професор
Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України

Стратегічні механізми державного управління реабілітацією осіб з інвалідністю в сучасних умовах доцільно розглядати не лише як інструмент реалізації соціальної та медичної політики, а як важливу складову забезпечення національної стійкості України. Такий підхід зумовлений тим, що масштабні наслідки війни, пошкодження медичної та соціальної інфраструктури, переміщення населення, зростання кількості травм і

захворювань, потреба у протезуванні, фізичній та психологічній реабілітації безпосередньо впливають на здатність суспільства підтримувати належний рівень функціонування, соціальної інтеграції та економічної активності

Концептуально національна стійкість у цьому контексті може бути представлена як здатність держави, територіальних громад та суспільства своєчасно адаптуватися до демографічних, воєнних, соціальних, економічних і медичних викликів, зберігати функціональність критично важливих систем та забезпечувати відновлення людського потенціалу після кризових впливів. Відповідно, реабілітацію осіб з інвалідністю доцільно інтегрувати до системи стратегічного управління стійкістю, оскільки результатом ефективної реабілітаційної політики є не тільки покращення індивідуального стану людини, а й відновлення її можливості самостійно жити, навчатися, працювати, брати участь у суспільному житті та виконувати соціальні ролі.

Нормативно-правове підґрунтя такого підходу в Україні вже сформоване, зокрема Законом України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» [1]. Чинна редакція Закону визначає реабілітацію як комплекс заходів, спрямованих на досягнення та підтримання оптимального рівня функціонування і якості життя особи в її середовищі. Важливо, що законодавець пов'язує державну політику з доступністю навколишнього середовища, можливістю вести самостійний спосіб життя, участю людини в усіх аспектах суспільного життя, універсальним дизайном та розумним пристосуванням. Серед принципів державної політики визначені прозорість, ефективний розподіл повноважень і відповідальності, якість та доступність реабілітаційної і психологічної допомоги, інклюзивність та сприяння поверненню людини до самостійного життя.

Важливим орієнтиром для України є підхід ВООЗ Rehabilitation 2030 [2], відповідно до якого реабілітація має бути інтегрована на всіх рівнях системи охорони здоров'я та пов'язана з первинною медичною допомогою, фінансуванням, кадровою політикою, інформаційними системами, забезпеченням допоміжними засобами, науковими дослідженнями та міжсекторальною взаємодією. ВООЗ окремо визначає необхідність зміцнення управління, планування реабілітації на національному і субнаціональному рівнях, включення реабілітації до заходів готовності та реагування на надзвичайні ситуації, розвитку мультидисциплінарних команд, розширення фінансування та вдосконалення інформаційних систем [2].

Одним із ключових стратегічних механізмів має стати інституційно-координаційний механізм, спрямований на подолання відомчої фрагментації. Реабілітація за своєю природою не може бути результативною лише в межах системи охорони здоров'я, оскільки після завершення медичного етапу людина потребує соціальної підтримки, професійної орієнтації, освітніх можливостей, працевлаштування, доступного житла, транспорту, фізичного та інформаційного середовища. Тому стратегічне управління має забезпечувати узгоджену діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, закладів охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, зайнятості, ветеранської політики, громадських організацій, роботодавців і представницьких організацій осіб з інвалідністю. Такий міжсекторальний підхід відповідає і міжнародним стандартам, які розглядають реабілітацію як комплексну систему, що охоплює здоров'я, освіту, зайнятість і соціальні послуги.

Особливе значення має територіально орієнтований механізм управління, оскільки формальна наявність реабілітаційних послуг на національному рівні не гарантує їх фактичної доступності для населення. Для мешканців сільських територій, віддалених громад, прифронтових районів та осіб, які мають труднощі з пересуванням, відстань до реабілітаційного закладу може стати самостійним бар'єром. Саме тому стратегія державного управління повинна передбачати розвиток реабілітації максимально близько до місця проживання людини, використання мобільних реабілітаційних команд, амбулаторних і громадських послуг, телереабілітації, а також механізмів маршрутизації пацієнтів між різними рівнями допомоги. Конвенція ООН прямо передбачає доступність реабілітаційних послуг якомога ближче до місця проживання, включно із сільською місцевістю.

Важливим компонентом має бути фінансово-економічний механізм, який передбачає не тільки збільшення обсягів фінансування, а передусім зміну принципів його розподілу. У вересні 2025 року ВООЗ оприлюднила спеціальну оцінку фінансування реабілітаційних послуг в Україні та вказала на необхідність синхронізації надання послуг і фінансових реформ для підвищення доступності, фінансової спроможності та якості реабілітаційної допомоги. Серед актуальних проблем названі дефіцит медичних працівників, відсутність національних протоколів у певних сегментах та недостатнє використання можливостей механізмів закупівлі медичних послуг [3].

Окремим напрямом має стати кадровий механізм, оскільки якість реабілітації безпосередньо залежить від наявності достатньої кількості підготовлених фахівців та ефективної мультидисциплінарної взаємодії. Йдеться про лікарів фізичної та реабілітаційної медицини, фізичних терапевтів, ерготерапевтів, терапевтів мови і мовлення, психологів, протезистів-ортезистів, соціальних працівників та інших спеціалістів. ВООЗ визначає розвиток сильної мультидисциплінарної реабілітаційної робочої сили одним із десяти пріоритетних напрямів Rehabilitation 2030 [2]. В українських умовах кадрова стратегія має також включати прогнозування потреби у фахівцях, безперервний професійний розвиток, підготовку кадрів для роботи в кризових і прифронтових умовах, формування регіональних кадрових резервів та використання цифрових технологій для професійної взаємодії.

Значний потенціал має цифровий механізм державного управління реабілітацією. Його основу можуть становити інтегровані інформаційні системи, цифровий реабілітаційний маршрут, електронний облік потреб, моніторинг результатів реабілітації та аналітичні інструменти прогнозування. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» вже передбачає можливість надання реабілітаційної допомоги із застосуванням телереабілітації. Подальша цифровізація має забезпечувати не просто переведення паперових процедур в електронну форму, а формування управлінської системи «дані – аналіз – рішення – послуга – результат – оцінювання – коригування». Це дозволить державі оперативніше виявляти територіальні диспропорції, дефіцит фахівців, потребу в обладнанні та зміни структури попиту.

Важливим стратегічним компонентом є механізм забезпечення безбар'єрності, який дозволяє перенести акцент із пристосування людини до недоступного середовища на трансформацію самого середовища. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року [4] визначає безбар'єрність як загальний підхід до формування та реалізації державної політики, спрямований на забезпечення безперешкодного доступу різних груп населення до сфер життєдіяльності; чинна редакція Стратегії станом на 2026 рік продовжує діяти. У контексті реабілітації це означає, що результат відновлення функціонування людини має оцінюватися не лише в межах медичного закладу, а з урахуванням того, чи може людина реально користуватися транспортом, освітніми установами, громадським простором, житлом, адміністративними та цифровими послугами.

Особливого значення набуває механізм раннього втручання та безперервності реабілітаційного маршруту. Його стратегічна логіка має будуватися за принципом: виявлення проблеми → функціональне оцінювання → індивідуальний план → ранній початок реабілітації → мультидисциплінарна допомога → забезпечення допоміжними засобами → соціальна та професійна інтеграція → моніторинг результатів → коригування плану. Такий підхід відповідає статті 26 Конвенції ООН, яка орієнтує держави на ранній початок реабілітації та її організацію на основі мультидисциплінарного оцінювання індивідуальних потреб і сильних сторін людини.

Не менш важливим є механізм участі осіб з інвалідністю у формуванні та оцінюванні державної політики. Людина не повинна розглядатися виключно як отримувач публічної послуги. Її досвід має використовуватися як джерело управлінської інформації для виявлення бар'єрів, оцінювання якості послуг, удосконалення маршрутів та визначення пріоритетів фінансування. Міжнародні стандарти наголошують на необхідності залучення осіб з

інвалідністю та їхніх представницьких організацій до розроблення політики у сфері реабілітації. Це створює умови для переходу від адміністративно-централізованої моделі до людиноцентричного врядування, у якому якість державної політики визначається не тільки кількістю створених закладів або наданих послуг, а змінами у реальному житті їх отримувачів.

З позиції національної стійкості важливо також інтегрувати реабілітаційну політику з політикою зайнятості та розвитку людського капіталу. Повернення людини до праці, освіти, підприємництва або іншої суспільно корисної діяльності є одним із найбільш значущих довгострокових результатів реабілітації. У цьому аспекті державне управління має передбачати професійну реабілітацію, адаптацію робочих місць, розумне пристосування, професійне навчання і перенавчання, стимулювання роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю та розвиток інклюзивного підприємництва.

Стратегічне управління також має передбачати механізм кризової готовності реабілітаційної системи. Воєнні дії демонструють, що реабілітаційна мережа повинна бути здатною функціонувати за умов пошкодження інфраструктури, перебоїв електропостачання, евакуації населення, дефіциту персоналу та різкого зростання кількості пацієнтів. Тому на рівні держави та територіальних громад доцільно формувати резерви обладнання і допоміжних засобів, альтернативні маршрути надання допомоги, мобільні команди, механізми міжрегіонального перенаправлення пацієнтів, протоколи безперервності роботи та сценарії швидкого масштабування реабілітаційних послуг.

Отже, стратегічні механізми державного управління реабілітацією осіб з інвалідністю доцільно вибудовувати як інтегровану багаторівневу систему, у якій правове регулювання, інституційна координація, територіальна доступність, фінансування, кадрове забезпечення, цифровізація, безбар'єрність, раннє втручання, професійна інтеграція, участь громадян та кризова готовність взаємодіють у межах єдиного управлінського циклу. Така модель відповідає сучасному міжнародному розумінню реабілітації та українським нормативним засадам. Її принциповою відмінністю має стати перехід від вузького трактування реабілітації як медичної послуги до розуміння її як стратегічного інструменту відновлення людського потенціалу, соціальної інтеграції та функціональної спроможності суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Законом України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text

2. Rehabilitation. URL: https://www.who.int/health-topics/rehabilitation/integrating-rehabilitation-into-health-systems.

3. Financing rehabilitation services in Ukraine: a situation assessment and policy options. URL: https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2025-12703-52477-81012.

4. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text

УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ТА НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ ДІЯМ В НС В УМОВАХ ВІЙНИ

Богдан ФЕДЯКІН, навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦЗ к - 23-1
НК – Віталій КОСТЕНКО, к. держ. упр., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Підготовка органів управління та навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях (НС) в умовах війни є критично важливою умовою збереження життя людей, зниження втрат та забезпечення стійкості держави.

Чіткі та автоматичні дії громадян під час повітряної тривоги, обстрілів чи загрози завалів прямо зменшують кількість жертв. Знання алгоритмів поведінки запобігає хаосу та паніці, які є головними ворогами під час екстрених ситуацій.

Злагоджена робота органів управління та місцевої влади дозволяє швидко реагувати на наслідки ударів, координувати рятувальні служби, організовувати евакуацію. Навчання допомагає населенню правильно діяти при відключенні світла, води, тепла чи зв’язку, а також володіти навичками домедичної допомоги.

Основні складові системи підготовки: органи управління проходять курсову підготовку у спеціальних центрах (зокрема через систему ДСНС України) для швидкого ухвалення рішень в умовах криз. Працююче населення навчається на підприємствах та установах через інструктажі та спеціальні тренування, а непрацююче населення отримує знання за місцем проживання через інформаційні ресурси, пам'ятки та консультаційні пункти місцевих громад. В Україні для забезпечення навчання керівного складу і населення діям в НС створено відповідну нормативно-правову базу [1–5].

Пріоритетними напрямами удосконалення системи навчання населення діям у НС в умовах воєнного стану є цифровізація освітнього процесу, зміщення акцентів на практичні навички виживання, адаптація програм під актуальні воєнні загрози та максимальне охоплення всіх верств населення.

Згідно з Кодексом цивільного захисту України [1] та вимогами сьогодення, можна виділити такі ключові вектори розвитку цієї системи:

Актуалізація змісту навчання під загрози воєнного часу

– мінна безпека (протимінна діяльність): масштабна інформованість та навчання розпізнаванню вибухонебезпечних предметів (ВНП), маркуванню небезпечних зон та правилам поведінки при їх виявленні на деокупованих або прифронтових територіях (правило «Не підходь, не чіпай, дзвони 101»);

– тактична медицина та домедична допомога: обов'язкове та повсюдне навчання громадян опанування навичок зупинки критичних кровотеч (накладання джгутів/ турнікетів), серцево-легеневої реанімації та алгоритмів самодопомоги;

– дії під час обстрілів та повітряних тривог: чітке відпрацювання правила «двох стін», алгоритмів евакуації до укриттів, а також правил поведінки під час завалів; Пріоритет надається алгоритмам дій під час повітряних тривог, артилерійських обстрілів, бомбардувань, тактиці дій під завалами руйнувань;

– радіаційний, хімічний та біологічний захист (РХБЗ): підготовка до дій у разі використання зброї масового ураження або технологічних аварій на критичній інфраструктурі, викликаних бойовими діями.

– основи автономного виживання: дії в умовах тривалого блек-ауту, відсутності зв’язку, водо- та теплопостачання.

– охоплення специфічних та вразливих груп населення: адаптація для осіб з інвалідністю - розробка спеціальних матеріалів (шрифт Брайля, жестова мова, аудіоописи) та підготовка інфраструктури для інклюзивної евакуації. Робота з дітьми (безпекові простори) – розширення мережі «Класів безпеки» у закладах освіти, де діти у кризових чи ігрових формах переймають життєво важливі навички від рятувальників та поліцейських. Навчання внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – інтеграція ВПО в безпековий простір нових громад, ознайомлення з локальними планами евакуації та розташуванням укриттів.

Впровадження цифрових технологій та дистанційних форм:

– інтерактивні онлайн-платформи: використання готових рішень, як-от освітні серіали на Дія.Освіта, мобільні застосунки із симуляторами НС;

– VR та AR технології: створення віртуальних симуляційних середовищ (наприклад, віртуальне укриття чи заміноване поле) для безпечного візуального тренування цивільних громадян;

– гнучкі моделі «перемикання» навчання: швидкий перехід між очною та дистанційною формами підготовки залежно від поточної безпекової ситуації в регіоні.

– єдиний освітній хаб: створення загальнодоступного національного порталу з верифікованими відеоуроками, інфографіками та покроковими інструкціями.

Психологічна підготовка та стресостійкість:

– основи першої психологічної допомоги (ППД): навчання населення методам саморегуляції, боротьби з панічними атаками, ступором чи істерикою під час кризових подій.

– методики психологічної стійкості (Resilience): впровадження програм, які допомагають адаптуватися до тривалого перебування в зоні підвищеного ризику.

– психологічна самодопомога: включення в програми навчання методів саморегуляції, подолання панічних атак, ступору чи істерики під час обстрілів.

– перша психологічна допомога (ППД): навчання громадян навичкам підтримки близьких та оточуючих, які перебувають у стані гострого стресу внаслідок дій ворога.

Інституційні та інфраструктурні зміни:

– розвиток Навчально-методичних центрів (НМЦ) ДСНС: посилення кваліфікації педагогів та інструкторів, які залучені до цивільного захисту, за європейськими та євроатлантичними стандартами;

– залучення волонтерських та громадських організацій: інтеграція ресурсів ГО (наприклад, Товариства Червоного Хреста) до масового навчання населення, що дозволяє значно масштабувати покриття тренінгами;

– створення тренінгових центрів: розбудова сучасних симуляційних центрів на базі ДСНС, органів місцевого самоврядування та волонтерських хабів для відпрацювання практичних навичок (гасіння пожеж, евакуація із задимлених приміщень тощо);

– залучення ветеранів та волонтерів: залучення до ролі інструкторів осіб із реальним бойовим досвідом, ветеранів та представників Червоного Хреста, які мають високий рівень довіри у суспільстві;

– інтеграція в корпоративний сектор: обов'язкові регулярні тренінги та практичні тренування (а не лише паперовий інструктаж) на підприємствах усіх форм власності, особливо на об’єктах критичної інфраструктури.

Диференційований підхід до цільових груп:

Система вдосконалюється через три базові канали підготовки, затверджені ДСНС України:

Цільова група	Канал навчання	Пріоритет модернізації
Працююче населення	За місцем роботи (через роботодавців)	Проведення регулярних практичних об’єктових тренувань та стрес-тестів з евакуації безпосередньо на підприємствах.
Здобувачі освіти	За місцем навчання (заклади освіти)	Розбудова сучасних «Класів безпеки», інтеграція безпекових дисциплін у шкільну програму, облаштування укриттів як повноцінних освітніх хабів.
Непрацююче населення	За місцем проживання (ОМС та ДСНС)	Активізація роботи Консультаційних пунктів при громадах, розповсюдження друкованих та електронних пам'яток, проведення вуличних безпекових тренінгів.

Отже, удосконалення системи підготовки органів управління та навчання населення в умовах воєнного стану потребує переходу від теоретичних форматів до практико-

орієнтованих занять. Впровадження цифровізації, актуалізація алгоритмів дій з урахуванням сучасних безпекових викликів та регулярні тренінги дозволять суттєво підвищити швидкість реагування на надзвичайні ситуації та мінімізувати втрати серед цивільного населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс Цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/5403-17#Text.
2. Навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Основні положення: Національний стандарт України ДСТУ 5058:2008. Київ: Держспоживстандарт України, 2008. 19 с. URL: https://tsdea.archives.gov.ua/wp-content/uploads /pages/ 5058.pdf.
3. Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 р. № 444. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-п.
4. Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 26.06.2013 р. № 443. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2013-п.
5. Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов’язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2013 р. № 819. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-2013-% D0%BF#Text.

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Ігор ХМИРОВ, д.н. з держ. упр., доц., доцент
Анастасія ХМИРОВА, д.т.н
Національний університет цивільного захисту України

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким поширенням цифрових технологій, які поступово змінюють механізми взаємодії громадян, бізнесу та держави. Цифрова трансформація вже не обмежується автоматизацією окремих адміністративних процедур, а передбачає комплексне переосмислення способів організації діяльності органів публічної влади, надання послуг, прийняття управлінських рішень та комунікації з громадянами. У таких умовах цифровізація стає одним із ключових чинників модернізації публічного управління. Концепція розвитку електронного урядування визначає серед основних напрямів модернізацію публічних послуг, розвиток електронної взаємодії органів влади, удосконалення державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій та формування відповідної цифрової інфраструктури. Важливим положенням є орієнтація цифрових сервісів на потреби громадян, підвищення прозорості діяльності органів влади та скорочення адміністративних процедур.

На сучасному етапі відбувається поступовий перехід від традиційного електронного урядування до більш комплексної моделі цифрового уряду. Якщо електронне урядування значною мірою пов'язане з переведенням уже наявних адміністративних процедур в електронну форму, то цифрова трансформація передбачає зміну самої логіки функціонування державного апарату. Йдеться про створення послуг, які будуються навколо життєвих ситуацій людини, використання взаємопов'язаних державних реєстрів, повторне використання даних, автоматизацію управлінських процесів та активне застосування аналітичних інструментів.

Однією з найбільш помітних тенденцій є розвиток цифрових публічних послуг. В Україні важливим прикладом такої трансформації стала цифрова екосистема «Дія», яка

поєднує мобільний застосунок і вебпортал для отримання державних послуг. Її розвиток демонструє перехід від фрагментарного надання електронних послуг до формування єдиного цифрового середовища взаємодії громадянина з державою. Значний потенціал цифрової трансформації пов'язаний із використанням даних. Сучасне публічне управління дедалі більше орієнтується на прийняття рішень на основі достовірної, своєчасної та взаємопов'язаної інформації. Цифрові реєстри, системи електронної взаємодії та відкриті дані створюють передумови для підвищення обґрунтованості управлінських рішень, прогнозування суспільних процесів і більш ефективного використання бюджетних ресурсів. Міжнародний досвід підтверджує, що цифрова трансформація держави має бути системною. За підходом організації економічного співробітництва та розвитку, цифровий уряд повинен розвиватися за такими взаємопов'язаними напрямами, як цифрове проєктування державних процесів, використання даних, уряд як цифрова платформа, відкритість даних, орієнтація на користувача та проактивне надання послуг. Отже, цифровізація не повинна зводитися лише до створення електронних сервісів; вона має охоплювати організаційні, інституційні та управлінські зміни.

Особливої актуальності цифрова трансформація публічного управління набула для України в умовах повномасштабної війни. Цифрові інструменти забезпечують безперервність надання багатьох державних послуг, підтримують комунікацію між владою та населенням і сприяють стійкості державних інституцій. За оцінкою OECD, цифровізація державних послуг стала одним із чинників підвищення спроможності українського публічного сектору протистояти кризовим викликам. Водночас розвиток цифрових сервісів супроводжується необхідністю забезпечення належного захисту інформації, стійкості цифрової інфраструктури та доступності послуг для різних категорій населення.

Перспективним напрямом цифрової трансформації є використання технологій штучного інтелекту в діяльності органів публічної влади. Штучний інтелект може застосовуватися для аналізу великих масивів даних, прогнозування, автоматизації типових адміністративних операцій, персоналізації державних послуг та підтримки управлінських рішень. Водночас його використання породжує нові управлінські та правові виклики, пов'язані з прозорістю алгоритмів, захистом персональних даних, відповідальністю за автоматизовані рішення та необхідністю людського контролю. У сучасному огляді публічного управління України OECD наголошує, що країна вже має вагоме цифрове підґрунтя для подальшого використання штучного інтелекту, зокрема завдяки розвитку «Дії» та системи електронної взаємодії «Трембіта». Водночас для відповідального впровадження ШІ необхідні належні механізми оцінювання ризиків, прозорості алгоритмів, людського нагляду та інституційної координації. Важливою проблемою залишається цифрова нерівність. Перехід державних послуг в онлайн-формат не повинен створювати додаткових бар'єрів для громадян, які не мають належного доступу до Інтернету, сучасних цифрових пристроїв або необхідних цифрових навичок. Тому цифрова трансформація публічного управління має поєднувати технологічне оновлення з розвитком цифрової грамотності населення, доступністю інфраструктури та збереженням альтернативних каналів отримання критично важливих послуг.

Ще одним викликом є кібербезпека. Чим більше управлінських процесів і державних послуг переходить у цифрове середовище, тим більшого значення набуває захист державних інформаційних систем і персональних даних. Відповідно, цифрова трансформація повинна здійснюватися одночасно з посиленням систем кіберзахисту, резервуванням критичної інфраструктури та підвищенням цифрової компетентності державних службовців.

Перспективи розвитку публічного управління в умовах цифрової трансформації доцільно пов'язувати не лише зі збільшенням кількості електронних послуг, а насамперед із підвищенням якості управління. Наступним етапом має стати формування людиноцентричного цифрового уряду, у якому громадянин розглядається не як пасивний отримувач адміністративної послуги, а як активний учасник управлінських процесів. Це передбачає розвиток електронної демократії, цифрових механізмів участі громадян,

відкритих даних та інструментів зворотного зв'язку. Окремої уваги потребує підготовка державних службовців до роботи в цифровому середовищі. Технологічні зміни не можуть бути ефективними без відповідної трансформації професійних компетентностей працівників публічного сектору. Йдеться про розвиток цифрової грамотності, навичок роботи з даними, розуміння принципів кібербезпеки, використання сучасних цифрових платформ та здатності працювати з технологіями штучного інтелекту.

Таким чином, цифрова трансформація публічного управління є комплексним процесом, який охоплює технологічні, організаційні, правові та кадрові зміни. Її результативність залежить не стільки від кількості впроваджених цифрових сервісів, скільки від того, наскільки вони сприяють підвищенню якості управління, доступності послуг, прозорості державних інституцій та довіри громадян.

Для України перспективними напрямами подальшої цифрової трансформації є розвиток єдиної цифрової інфраструктури держави, забезпечення сумісності інформаційних систем, розширення проактивних публічних послуг, використання даних для формування державної політики, відповідальне впровадження штучного інтелекту, посилення кібербезпеки та розвиток цифрових компетентностей публічних службовців. Важливим орієнтиром при цьому має залишатися людиноцентричність цифрового урядування та забезпечення рівного доступу громадян до публічних послуг. Отже, цифрова трансформація створює передумови для переходу від переважно адміністративної моделі публічного управління до більш гнучкої, відкритої, сервісної та орієнтованої на потреби громадян системи. У довгостроковій перспективі цифрові технології можуть стати не лише інструментом оптимізації роботи органів влади, а й основою якісно нової моделі взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 № 649-р.
2. OECD. Public Governance Review of Ukraine. Paris: OECD Publishing, 2026. DOI: https://doi.org/10.1787/7810f059-en.
3. OECD. Digital Government Outlook 2026: From Foundations to Transformational Impact. Paris: OECD Publishing, 2026. DOI: https://doi.org/10.1787/0496b2bc-en.
4. OECD. Government at a Glance 2025. Paris : OECD Publishing, 2025.
5. OECD. OECD Economic Surveys: Ukraine 2025. Paris: OECD Publishing, 2025.
6. Дія. Державні послуги онлайн : офіційний портал державних послуг України. URL: https://diia.gov.ua/.
7. Дія.Освіта. Цифровізація державного сектору: освітня платформа «Дія.Освіта». URL: https://osvita.diia.gov.ua/.

ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ У XXI СТОЛІТТІ

Роман ЦИРЕНЬ, здобувач
НК – Світлана ДОМБРОВСЬКА, д.н.держ.упр., проф.
Національний університет цивільного захисту України

Актуальність теми. У XXI столітті гібридні війни стали одним із найскладніших викликів міжнародній, національній та регіональній безпеці. Трансформація характеру збройних конфліктів, стрімкий розвиток цифрових технологій, глобалізація інформаційного простору та посилення геополітичної конкуренції зумовили формування нових форм протиборства, у яких військові й невійськові засоби впливу застосовуються комплексно. Гібридна війна передбачає поєднання традиційних воєнних операцій із кібернетичними

атаками, інформаційно-психологічними операціями, економічним тиском, політичним втручанням та використанням внутрішніх соціальних суперечностей.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває для України, яка в умовах російської агресії зіткнулася з комплексним застосуванням військових, інформаційних, економічних, дипломатичних і кібернетичних інструментів впливу. За таких обставин дослідження гібридних війн є важливою передумовою вдосконалення механізмів державного управління у сфері національної безпеки, розвитку інституційної спроможності держави та формування ефективної системи протидії сучасним загрозам.

Гібридна війна є багатовимірним явищем сучасного міжнародного протиборства, яке характеризується синхронізованим використанням військових і невійськових інструментів для досягнення політичних, економічних та стратегічних цілей. У документах НАТО гібридна війна розглядається як поєднання відкритих і прихованих засобів, зокрема дезінформації, кібератак, економічного примусу, діяльності нерегулярних збройних формувань та застосування регулярних військ.

На відміну від традиційних форм збройного протиборства, гібридна війна не обмежується фізичним знищенням військового потенціалу противника. Її стратегічна спрямованість полягає також у послабленні державних інститутів, порушенні суспільної єдності, зниженні довіри громадян до органів публічної влади та створенні передумов для дестабілізації системи державного управління[1].

Важливою особливістю гібридних конфліктів є розмиття меж між станом миру та війни. Застосування прихованих операцій, інформаційних маніпуляцій, економічного тиску та кібератак ускладнює своєчасне встановлення джерел загроз, визначення їхнього правового статусу й формування адекватної відповіді з боку держави. Європейський Союз наголошує, що гібридні загрози можуть бути спрямовані на підрив демократичних інститутів, порушення процесів ухвалення політичних рішень і поглиблення суспільних суперечностей.

У сучасних умовах доцільно виокремити такі основні складові гібридного протиборства:

1. Військова складова – застосування регулярних і нерегулярних збройних формувань, диверсійних операцій, засобів розвідки, безпілотних систем та інших інструментів збройного впливу.

2. Інформаційно-психологічна складова – поширення дезінформації, пропаганди, маніпулятивних наративів та організація інформаційних кампаній, спрямованих на зміну суспільних настроїв, послаблення довіри до держави й формування викривленого сприйняття безпекової ситуації.

3. Кібернетична складова – здійснення кібератак на державні інформаційні ресурси, телекомунікаційні системи, фінансові установи та об'єкти критичної інфраструктури з метою порушення їхнього функціонування.

4. Економічна та енергетична складова – використання торговельних обмежень, енергетичної залежності, фінансового тиску й порушення логістичних ланцюгів для послаблення економічної стійкості держави.

5. Політико-дипломатична складова – втручання у внутрішньополітичні процеси, підтримка дестабілізаційних структур, використання дипломатичного примусу та створення умов для міжнародної ізоляції держави.

Комплексне застосування зазначених інструментів створює синергетичний ефект, за якого одночасний вплив на декілька сфер суспільного життя здатний суттєво знижувати спроможність держави реагувати на загрози.

Особливе місце в системі гібридного протиборства посідає інформаційний простір. Цифровізація суспільства, розвиток соціальних мереж і використання технологій штучного інтелекту розширюють можливості швидкого поширення інформації та водночас створюють додаткові умови для маніпулювання громадською думкою. Дезінформаційні кампанії можуть бути спрямовані на дискредитацію органів державної влади, поширення панічних

настроїв, поглиблення соціальних конфліктів і послаблення міжнародної підтримки держави[2].

Водночас протидія інформаційним загрозам має ґрунтуватися на достовірності публічної комунікації, розвитку медіаграмотності, забезпеченні доступу до перевіреної інформації та дотриманні прав людини. НАТО визначає проактивну комунікацію та поширення перевірених фактів як важливі інструменти формування суспільної стійкості до інформаційних маніпуляцій.

Український досвід протидії гібридній агресії засвідчує необхідність формування комплексної системи національної безпеки, яка поєднує оборонні, економічні, інформаційні, дипломатичні та організаційно-правові механізми. Повномасштабна російська агресія проти України продемонструвала взаємозалежність військової стійкості держави, захищеності критичної інфраструктури, ефективності державних комунікацій та міжнародного співробітництва.

За таких умов особливого значення набуває вдосконалення механізмів державного управління у сфері національної безпеки. Їх функціонування доцільно спрямовувати на забезпечення міжвідомчої координації, своєчасне виявлення загроз, обмін розвідувальною та аналітичною інформацією, розвиток кіберзахисту, стратегічних комунікацій і системи кризового реагування.

Крім того, важливим напрямом є поглиблення співробітництва України з НАТО та Європейським Союзом у сферах обміну інформацією, кібербезпеки, протидії дезінформації та захисту критичної інфраструктури. Практика НАТО передбачає посилення взаємодії з партнерами, розвиток аналітичних спроможностей і застосування комплексних заходів реагування на гібридні загрози.

Отже, гібридні війни у XXI столітті становлять комплексну загрозу міжнародній і національній безпеці, оскільки поєднують військові, інформаційні, кібернетичні, економічні та політичні засоби впливу. Їхня специфіка полягає в одночасному використанні відкритих і прихованих форм протиборства, розмитті меж між миром і війною та спрямованості на послаблення інституційної спроможності держави[3].

Обґрунтовано, що ефективна протидія гібридним загрозам потребує комплексного підходу до державного управління, розвитку міжвідомчої координації, зміцнення кібернетичної та інформаційної безпеки, захисту критичної інфраструктури й підвищення суспільної стійкості. Визначальним напрямом подальших досліджень є розроблення інтегрованих механізмів державної політики, здатних забезпечити своєчасне виявлення, попередження та нейтралізацію гібридних загроз в умовах динамічної трансформації безпекового середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дерев’янко С. М. Гібридна війна: інформаційно-безпековий вимір. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія*. 2024. DOI: 10.32782/2312-1815/2024-18-11. Автор безпосередньо пов’язує проблематику гібридної війни з інформаційною безпекою та національною безпекою України.

2. Запорожець Т. В. Загрози національній стійкості та інструменти їх протидії в умовах сучасних викликів безпеки. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2025. № 39. С. 276–288. DOI: 10.52058/2786-6300-2025-9(39)-276-288

3. Палюх В. В., Новак В. М. Вразливості інформаційних комунікацій в умовах гібридних загроз: механізми державної протидії. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне 17 управління. 2025. Вип. 2(23). С. 102-107. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27296/1/14.pdf

МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ СЕКТОРОМ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Наталія ШПОРТЮК, к.держ.упр., доцент
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Формування механізмів впровадження інноваційних технологій публічного управління аграрним сектором України в контексті зміцнення національної безпеки доцільно розглядати як комплексний процес трансформації державного управління, у якому технологічні інновації виступають не самоціллю, а інструментом підвищення стійкості аграрної системи до воєнних, економічних, кліматичних, екологічних, технологічних, логістичних та інших загроз. Такий підхід набуває особливого значення для України, оскільки аграрний сектор одночасно забезпечує внутрішні потреби населення у продовольстві, формує значну частину експортного потенціалу держави, підтримує зайнятість і доходи сільського населення та впливає на функціонування суміжних секторів економіки.

З позицій національної безпеки аграрний сектор необхідно розглядати як складну соціально-економічну систему, у якій порушення одного елемента може спричинити каскадні наслідки для інших сфер життєдіяльності держави. Зниження виробництва сільськогосподарської продукції може впливати на доступність продовольства та ціни; руйнування інфраструктури – на можливість зберігати й транспортувати продукцію; мінування земель – на виробничу спроможність територій; нестача енергоресурсів – на роботу елеваторів, холодильних комплексів, насосних станцій і переробних підприємств; кібератаки – на інформаційні системи, реєстри, логістичні та фінансові процеси.

У цьому контексті інноваційний механізм публічного управління доцільно будувати на переході від реактивної моделі державного регулювання до ризик-орієнтованої моделі, здатної завчасно виявляти загрози, прогнозувати їхні наслідки та формувати сценарії реагування. Принципова зміна полягає в тому, що державні органи мають отримувати можливість приймати рішення не лише на основі статистичної інформації про вже сформовані тенденції, а й на основі потоків оперативних даних із супутникового моніторингу, геоінформаційних систем, метеорологічних станцій, аграрних реєстрів, дистанційного зондування Землі, даних про стан земель, врожайність, водні ресурси, переміщення продукції, функціонування логістичної інфраструктури та інші параметри аграрної системи.

Одним із базових механізмів має стати інтегрована система аграрних даних, яка об’єднуватиме інформаційні ресурси органів державної влади, територіальних громад, аграрних підприємств, наукових установ, логістичних операторів та інших суб’єктів аграрного ринку. Її функціонування повинно ґрунтуватися на принципах інтероперабельності, стандартизації, достовірності, своєчасності, захисту інформації та диференційованого доступу до даних. Особливо важливо уникати ситуації, за якої цифровізація створює множинність ізольованих реєстрів і платформ.

Важливим механізмом є застосування геоінформаційних технологій та дистанційного зондування Землі. Їх використання може забезпечити систематичний моніторинг стану сільськогосподарських угідь, посівних площ, деградації земель, наслідків бойових дій, забруднення територій, стану зрошувальних систем, водних ресурсів та інших критично важливих параметрів. Застосування супутникових даних дозволяє зменшити залежність державного контролю від фрагментарної звітності та забезпечити просторово диференційоване прийняття управлінських рішень [1].

Особливого значення набуває інтеграція GIS-технологій із системами раннього попередження про загрози. Така система може акумулювати інформацію про посухи, надмірне зволоження, температурні аномалії, ризики пожеж, деградацію ґрунтів, шкідників і

хвороби рослин, перебої з водопостачанням, логістичні обмеження, пошкодження інфраструктури та інші фактори, здатні впливати на продовольчу безпеку. На основі накопичених даних алгоритми прогнозування можуть формувати карти ризиків і сценарії розвитку ситуації, а органи публічного управління – завчасно визначати необхідні резерви, напрями підтримки виробників і пріоритети відновлення.

Наступним механізмом є застосування штучного інтелекту та прогнозної аналітики у формуванні аграрної політики. ШІ може використовуватися для прогнозування врожайності, моделювання наслідків кліматичних змін, оцінювання продовольчих ризиків, визначення потенційних дефіцитів окремих видів продукції, аналізу цінової динаміки, прогнозування логістичних вузьких місць та оцінювання ефективності державної підтримки. Водночас використання таких технологій у сфері, що має безпосереднє значення для національної безпеки, повинно супроводжуватися вимогами до прозорості алгоритмів, якості даних, кібербезпеки, людського контролю, відповідальності за управлінські рішення та можливості аудиту алгоритмічних систем [2].

Для України принципово важливим є формування ризик-орієнтованої цифрової системи державної підтримки агровиробників. Державна допомога в умовах обмежених ресурсів має розподілятися з урахуванням не лише формальних критеріїв, а й фактичного рівня ризику, вразливості території, масштабу пошкодження виробничих активів, значення відповідного виробництва для регіональної продовольчої безпеки та потенціалу швидкого відновлення. Це передбачає використання цифрових профілів ризиків аграрних підприємств і територій, автоматизованої перевірки даних, дистанційного моніторингу та аналітичних моделей пріоритизації державних ресурсів. Водночас критерії такого розподілу повинні бути нормативно визначеними, прозорими та доступними для перевірки.

Окремий напрям становить цифровізація державного контролю та простежуваності аграрної продукції. У 2026 році в Україні розпочато підготовку до впровадження єдиної цифрової системи державної реєстрації у сфері захисту рослин, яка має передбачати електронну реєстрацію, цифрові документи та підвищення простежуваності продукції. Це демонструє перехід від паперово-адміністративної моделі контролю до цифрової моделі, у якій значна частина інформації формується, передається, перевіряється та зберігається в електронному середовищі [3].

З позицій національної безпеки цифрова простежуваність має значення для контролю не тільки якості та безпечності продовольства, а й стабільності продовольчих ланцюгів. Вона дозволяє встановлювати походження продукції, відстежувати її переміщення, ідентифікувати проблемні ланки та оперативно реагувати на ризики. У перспективі це може бути поєднано з технологіями блокчейн або іншими засобами незмінного журналювання критичних транзакцій, однак технологічне рішення має визначатися конкретним управлінським завданням, економічною доцільністю та вимогами до захисту інформації, а не самим фактом технологічної новизни.

Важливим компонентом механізму є кіберстійкість аграрної цифрової інфраструктури. Збільшення кількості електронних реєстрів, платформ, автоматизованих систем управління, сенсорів і дистанційних систем одночасно розширює потенційну поверхню кіберзагроз. Тому цифрова трансформація аграрного сектору повинна розглядатися за принципом «security by design», коли вимоги кібербезпеки закладаються ще на етапі проєктування інформаційної системи. Необхідними складовими мають бути резервування критичних даних, багаторівнева автентифікація, сегментація мереж, резервні канали зв’язку, регулярний аудит вразливостей, реагування на кіберінциденти та плани безперервності функціонування державних інформаційних систем.

Іншим важливим механізмом є цифрове моделювання продовольчої безпеки. На рівні державного управління доцільно створити модель, яка враховує виробництво основних видів сільськогосподарської продукції, внутрішнє споживання, імпорт, експорт, запаси, логістичні можливості, виробничі ризики, доступність енергії, стан земельних ресурсів і можливі воєнні та кліматичні сценарії. Така модель дозволила б здійснювати не лише ретроспективний

аналіз, а й сценарне прогнозування: наприклад, оцінювати наслідки зменшення посівних площ, блокування окремих логістичних маршрутів, тривалих посух, пошкодження елеваторних потужностей або зростання вартості ресурсів. Саме сценарний підхід дає змогу пов'язати інноваційні технології із практичними завданнями національної безпеки.

Важливим елементом має стати інноваційно-інвестиційний механізм, орієнтований на стимулювання AgriTech, FoodTech, ClimateTech і GovTech-рішень. Держава може використовувати гранти, часткове фінансування інноваційних проєктів, податкові стимули, механізми державно-приватного партнерства, інноваційні фонди, державне замовлення на технологічні рішення та пілотні регуляторні режими.

Перспективним напрямом є формування системи передачі сільськогосподарських знань та інновацій – AKIS, яка має поєднати виробників, органи публічної влади, наукові установи, заклади освіти, дорадчі служби та інноваційний бізнес. У матеріалах щодо виконання Угоди про асоціацію України з ЄС зазначено, що у 2024 році було затверджено план заходів із запровадження інформаційно-методичної підтримки сільськогосподарської дорадчої діяльності, який передбачає розвиток системи передачі сільськогосподарських знань та інновацій, зокрема підготовку відповідної дорожньої карти та пілотування моделей. Такий механізм має стратегічне значення, оскільки технологічна інновація сама по собі не створює управлінського ефекту без інституційної спроможності її масштабувати [4].

Важливою складовою механізму має бути міжвідомча координація. Проблеми аграрної безпеки не можуть ефективно вирішуватися виключно органом, відповідальним за аграрну політику, оскільки вони охоплюють економіку, фінанси, довкілля, транспорт, енергетику, цифрову трансформацію, цивільний захист, кібербезпеку, міжнародну торгівлю та регіональний розвиток. Тому доцільним є формування міжвідомчої цифрової платформи аграрної стійкості, на якій уніфіковані дані використовувалися б різними органами відповідно до їхніх повноважень.

Такий механізм доцільно доповнити системою цифрових показників аграрної стійкості, яка дозволяла б оцінювати не лише обсяги виробництва, а й здатність аграрної системи протистояти загрозам і відновлюватися після них. До відповідних індикаторів можуть належати рівень продовольчого забезпечення, диверсифікація виробництва, доступність критичних ресурсів, частка цифровізованих адміністративних послуг, охоплення виробників цифровими сервісами, стан аграрної інфраструктури, час реагування на загрозу, площа земель, що потребують відновлення, рівень кіберстійкості критичних інформаційних систем, доступність резервних каналів логістики, інноваційна активність підприємств та ефективність державної підтримки.

Принципово важливим є перехід до результативного управління інноваціями. Кількість створених платформ, електронних реєстрів чи запущених цифрових сервісів не може бути основним показником успішності цифрової трансформації. Оцінювання має здійснюватися за фактичним впливом технологій на скорочення часу адміністративних процедур, підвищення точності державного контролю, зменшення транзакційних витрат, скорочення втрат продукції, підвищення прогнозованості державної політики, швидкість реагування на загрози та зміцнення стійкості аграрного виробництва.

Водночас цифрова трансформація повинна супроводжуватися належним управлінням аграрними даними. Дані виробників не можуть розглядатися лише як ресурс державного адміністрування; необхідно забезпечити баланс між суспільним інтересом, економічними інтересами виробників, захистом конфіденційної інформації та потребою держави отримувати необхідну аналітичну інформацію.

Отже, механізм впровадження інноваційних технологій публічного управління аграрним сектором України в контексті зміцнення національної безпеки доцільно вибудовувати як інтегровану багаторівневу систему «дані – моніторинг – аналітика – прогнозування – ризик – управлінське рішення – підтримка – контроль – оцінювання – коригування». Її технологічне ядро мають становити великі дані, штучний інтелект, GIS, дистанційне зондування Землі, цифрові реєстри, електронні послуги, системи раннього

попередження, цифрова простежуваність та інструменти прогнозної аналітики. Інституційне ядро повинні формувати міжвідомча координація, державно-приватне партнерство, AKIS, науково-інноваційна взаємодія та розвиток цифрових компетентностей. Безпековий контур має включати кіберстійкість, захист даних, безперервність функціонування, резервування критичної інфраструктури та управління ризиками.

Інноваційні технології в аграрному секторі доцільно розглядати як один із механізмів переходу від традиційного адміністративного регулювання до передбачувального, даноцентричного та ризик-орієнтованого публічного управління, орієнтованого на забезпечення стійкості аграрної системи. У такій моделі національна безпека забезпечується не лише через реагування на вже сформовані загрози, а через постійне виявлення вразливостей, прогнозування ризиків, формування резервів, диверсифікацію виробництва та логістики, підтримку інновацій і забезпечення безперервності продовольчих ланцюгів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Agricultural Policy Monitoring and Evaluation 2024. URL: https://www.oecd.org/en/publications/agricultural-policy-monitoring-and-evaluation-2024_74da57ed-en.html.

2. Digital Agriculture and AI Innovation Roadmap. URL: https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/1756706.

3. Цифровізація сфери захисту рослин: агросектор готують до масштабних змін. URL: https://me.gov.ua/News/Detail/8b7820f6-67dc-40f7-ab5a-937f6229b1de.

4. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2024 рік. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/wp-content/uploads/Zvit-pro-vykonannya-Ugody-pro-asotsiatsiyu-za-2024-rik.pdf.

РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

Богдана ШТИКА, викладач кафедри підвищення кваліфікації та спеціалізованої підготовки у сфері цивільного захисту ННІ інженерної та спеціальної підготовки,
Національний університет цивільного захисту України

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну зумовило необхідність суттєвого підвищення вимог до функціонування системи цивільного захисту населення. В умовах воєнних загроз особливого значення набуває спроможність органів публічної влади оперативно реагувати на надзвичайні ситуації, забезпечувати безпеку населення, організовувати евакуаційні заходи, функціонування захисних споруд, оповіщення громадян та життєзабезпечення постраждалих. Важлива роль у реалізації зазначених завдань належить територіальним громадам, оскільки саме на місцевому рівні забезпечується безпосередня взаємодія органів влади з населенням [1; 2].

Нормативно-правову основу діяльності територіальних громад у сфері цивільного захисту становить Кодекс цивільного захисту України. Відповідно до його положень, органи місцевого самоврядування є суб’єктами забезпечення цивільного захисту та здійснюють відповідні повноваження на території громад. Зокрема, виконавчі органи сільських, селищних і міських рад забезпечують цивільний захист на відповідній території, беруть участь у створенні сублanок територіальних підсистем єдиної державної системи цивільного захисту та організовують виконання покладених на них завдань [3].

Важливим напрямом діяльності територіальних громад є розроблення та реалізація місцевих програм у сфері цивільного захисту. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає повноваження виконавчих органів сільських, селищних і міських рад

щодо підготовки, подання на затвердження, організації виконання та реалізації місцевих програм у сфері цивільного захисту, утворення відповідних формувань і спеціалізованих служб, а також створення та використання матеріальних резервів [4].

Особливого значення в умовах воєнних загроз набуває організація системи оповіщення населення. Територіальні громади беруть участь у забезпеченні функціонування систем оповіщення та доведенні до населення інформації про виникнення або загрозу виникнення надзвичайних ситуацій [3]. Ефективність такого механізму безпосередньо пов'язана зі здатністю органів публічної влади своєчасно інформувати населення про характер небезпеки та необхідні алгоритми дій.

Не менш важливим завданням є забезпечення населення захисними спорудами цивільного захисту та організація укриття в разі виникнення загрози. У цьому контексті територіальні громади мають забезпечувати реалізацію заходів цивільного захисту на місцевому рівні, зокрема щодо функціонування захисних споруд та готовності до реагування на надзвичайні ситуації [3; 4]. Такий підхід передбачає не лише реагування на вже виниклу небезпеку, а й завчасне формування місцевої спроможності до протидії надзвичайним ситуаціям.

Окремим напрямом діяльності громад є створення та підтримання матеріальних резервів. Наявність відповідних запасів дає змогу забезпечити першочергові потреби населення у разі виникнення надзвичайної ситуації, порушення функціонування критичної інфраструктури або необхідності проведення евакуаційних заходів. Відповідно до законодавства, до повноважень виконавчих органів місцевого самоврядування належить створення та використання матеріальних резервів для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, ліквідації їх наслідків та надання термінової допомоги постраждалим [4].

Водночас сучасні умови функціонування територіальних громад виявляють низку проблем у сфері цивільного захисту. Серед них можна виокремити недостатність фінансових і матеріально-технічних ресурсів, кадрові обмеження, необхідність удосконалення взаємодії між органами місцевого самоврядування, військовими адміністраціями, підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій, правоохоронними органами та іншими суб'єктами реагування. В умовах воєнного стану зазначені проблеми ускладнюються необхідністю одночасного виконання органами публічної влади значної кількості безпекових, соціальних та гуманітарних завдань [1; 2].

Одним із можливих напрямів вирішення зазначених проблем є посилення співробітництва територіальних громад. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» визначає організаційно-правові засади такого співробітництва, його форми та механізми, що створює правові можливості для спільної реалізації завдань та об'єднання ресурсів громад [5]. Для сфери цивільного захисту це може мати практичне значення у випадках, коли окремі громади мають обмежені фінансові, матеріальні або організаційні можливості для самостійного забезпечення відповідних заходів.

Важливим напрямом удосконалення системи цивільного захисту є також цифровізація управлінських процесів. Використання сучасних інформаційних технологій може сприяти підвищенню оперативності оповіщення населення, моніторингу небезпечних ситуацій та координації дій органів влади і служб реагування. Водночас необхідним залишається підвищення рівня підготовки населення до дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій та формування культури безпеки на рівні територіальних громад. Сучасні підходи до публічного управління в умовах воєнного стану також передбачають адаптацію управлінських механізмів до нових безпекових викликів та посилення координації між різними рівнями влади [1; 2].

Окрему увагу слід приділити формуванням цивільного захисту, які є складовою сил цивільного захисту та призначені, зокрема, для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Порядок їх утворення, завдання та функції визначені постановою Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2013 року № 787 [6]. Для територіальних громад це актуалізує питання забезпечення відповідних

формувань необхідними ресурсами, підготовки персоналу та належної організації їх взаємодії з іншими суб'єктами реагування.

Отже, територіальні громади є важливою ланкою системи цивільного захисту населення, оскільки саме на місцевому рівні забезпечується реалізація значної частини практичних заходів із запобігання та реагування на надзвичайні ситуації. В умовах воєнних загроз пріоритетними напрямами розвитку системи є підвищення інституційної та ресурсної спроможності громад, удосконалення систем оповіщення, розвиток мережі об'єктів фонду захисних споруд, формування матеріальних резервів, посилення співробітництва територіальних громад та цифровізація управлінських процесів. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню спроможності територіальних громад забезпечувати безпеку населення та ефективно реагувати на сучасні виклики цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іжа М. М., Курносенко Л. В. Публічне управління в умовах викликів воєнного стану. Публічне управління та регіональний розвиток. 2023. № 19. С. 11–30. DOI: 10.34132/pard2023.19.01.
2. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвєєв Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 2 (76). С. 30–35. DOI: 10.32840/1813-3401.2022.2.5.
3. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17.
4. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97.
5. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 34. Ст. 1167. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18.
6. Про затвердження Порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2013 № 787. Офіційний вісник України. 2013. № 80. Ст. 2978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2013-п.

ВЗАЄМОДІЯ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ З ДОБРОВОЛЬЧИМИ ФОРМУВАННЯМИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА

Євген ШУЛЬГА, здобувач НУЦЗ України
Станіслав ПОРОКА, доктор філософії, науковий співробітник
Національний університет цивільного захисту України

Безпекове середовище, у якому опинилася Україна, змусило по-новому подивитися на те, хто саме й на яких засадах підтримує правопорядок. Протидія збройній агресії досить швидко показала, що держава вже не спроможна спиратися виключно на професійні структури. До охорони громадського порядку, захисту населення та підтримання режиму законності дедалі активніше долучаються самоорганізовані спільноти громадян. Це закономірно висуває на перший план питання взаємодії сил охорони правопорядку з добровольчими формуваннями. Проте практика тут помітно випереджає теорію. Відповідні відносини вже склалися й реально працюють, тоді як їхнє наукове осмислення, чітке окреслення понять і з'ясування правової природи залишаються радше позначеними, аніж

вирішеними. Саме ця розбіжність між усталеною реальністю та рівнем її доктринального опрацювання й робить обрану тему актуальною.

У межах сектору безпеки і оборони закон вирізняє сили безпеки та сили оборони, відносячи до перших, зокрема, органи правопорядку [1]. Натомість «сили охорони правопорядку» функціонують радше як доктринальна, узагальнювальна категорія, якою охоплюють суб'єктів, для котрих підтримання правопорядку є основним або принаймні одним із профільних завдань. Через це в науковій літературі поняття «правоохоронні органи», «органи правопорядку», «сили безпеки» та «сили охорони правопорядку» нерідко вживають як близькі, хоча й не тотожні. І це не суто термінологічна вправа. Від того, як окреслено коло суб'єктів, залежать і обсяг їхніх повноважень, і межі відповідальності, і врешті сама конфігурація взаємодії.

Не менш неоднорідним виявляється й поняття добровольчих формувань. Тут доцільно розрізняти щонайменше дві правові моделі. Перша, історично раніша, – це громадські формування з охорони громадського порядку і державного кордону, участь у яких громадяни беруть на добровільних засадах поряд із поліцією та прикордонним відомством [2]. Друга модель постала разом зі становленням системи національного спротиву. Йдеться про добровольчі формування територіальних громад, що утворюються за принципом територіальності й залучаються насамперед до завдань територіальної оборони [3]. Порядок їх утворення, склад і засади діяльності деталізовані підзаконним актом [4]. Попри зовнішню схожість (добровільність, місцеве коріння, безпекову спрямованість), це різні за призначенням та правовим режимом утворення, і змішувати їх не варто. Додамо, що й саму взаємодію потрібно розуміти точно. Її не слід ототожнювати ні з підпорядкуванням, ні з простим сприянням, адже вона передбачає узгоджену діяльність формально самостійних суб'єктів задля спільної мети.

Що ж до правової природи такої взаємодії, то вона видається складною і, сказати б, багатошаровою. З одного боку, тут виразно проступає адміністративно-правовий складник, бо йдеться про публічний порядок, безпеку громад і повноваження органів публічної влади. З іншого – долучення добровольчих формувань до системи спротиву надає відносинам оборонного забарвлення, а їхня прив’язка до громад вводить у гру ще й муніципальний вимір. Помітно ускладнює картину й правовий статус самих добровольчих формувань. Обсяг їхніх прав, підстави застосування засобів примусу та гарантії правового захисту прямо позначаються на тому, як вони можуть діяти пліч-о-пліч із професійними структурами. До того ж, правовий режим, у якому відбувається взаємодія, не є сталим і відчутно різниться в умовах воєнного стану та за звичайних обставин. Через це навряд чи вдасться звести таку взаємодію до однієї галузевої «шухляди». Радше маємо справу з комплексним явищем, у якому елементи координації, методичного керівництва й партнерства поєднуються по-різному залежно від обстановки. Не випадково дослідники, які вивчають функціонування сектору безпеки і оборони, наголошують на потребі узгодженої підготовки та виразного розподілу завдань між його складовими [5].

Викладене дає підстави для стриманого, але доволі певного висновку. Взаємодія сил охорони правопорядку з добровольчими формуваннями є вже сформованим суспільним явищем, яке поки що випереджає власне наукове та нормативне забезпечення. Понятійно-категоріальний апарат тут потребує впорядкування. Передусім розмежування суміжних понять і вироблення узгодженого розуміння самого терміна «сили охорони правопорядку». Правова природа взаємодії лишається дискусійною. Тому подальші наукові розробки варто спрямувати на побудову цілісної теоретичної моделі цієї взаємодії та на окреслення її правових меж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19 (дата звернення: 18.09.2026).

2. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22 черв. 2000 р. № 1835-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1835-14 (дата звернення: 17.09.2026).

3. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 лип. 2021 р. № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20 (дата звернення: 17.09.2026).

4. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад: постанова Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1449. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-п (дата звернення: 18.09.2026).

5. Єманов В. В., Бєлай С. В., Тробюк В. І. Обґрунтування пропозицій з удосконалення системи підготовки та перепідготовки персоналу сектору безпеки і оборони України в умовах відсічі збройної агресії. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. URL: http://vdu-nuczu.net/ua/11-ukr/storinkaavtora/304-emanov-v-v-belaj-s-v-trobyuk-v-i-obgruntuvannya-propozitsij-z-udoskonalennya-sistemi-pidgotovki-ta-perepidgotovki-personalu-sektoru-bezpeki-i-oboroni-ukrajini-v-umovakh-vidsichi-zbrojnoji-agresiji (дата звернення: 18.09.2026).

Секція 2. Нормативно-правове регулювання діяльності ЄДСЦЗ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ-ВЕРХОЛАЗІВ ДСНС УКРАЇНИ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ У СКЛАДІ ЄДСЦЗ

Кіра БАКУШИНА, ННІ цивільного захисту, група ЦЗк-24-1
НК – Максим ДЕМЕНТ, кандидат педагогічних наук, доцент
Національний університет цивільного захисту України

Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи на висоті пов'язані з ризиком падіння рятувальника, тому безпека їх виконання значною мірою залежить від чіткості нормативних вимог, на яких ґрунтується підготовка особового складу. Нормативно-правове регулювання цієї сфери не зводиться до одного документа, а має кілька рівнів, сформованих різними суб'єктами нормотворення у різний час. Мета тез – проаналізувати структуру нормативно-правового регулювання висотної підготовки рятувальників та визначити основні напрями його вдосконалення.

Законодавчий рівень становить Кодекс цивільного захисту України. Стаття 90 визначає загальні засади підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, передбачаючи їх здійснення у закладах освіти зі специфічними умовами навчання або шляхом професійного навчання працівників в аварійно-рятувальних формуваннях [1].

Загальногалузевий рівень представляють Правила охорони праці під час виконання робіт на висоті (НПАОП 0.00-1.15-07), затверджені наказом Держгірпромнагляду від 27.03.2007 № 62. Вони поширюються на суб'єктів господарювання, які організовують роботи на висоті. [2]. Правила містять як загальні, так і конкретні вимоги безпеки. Зокрема, не дозволяється виконувати роботи на висоті у відкритих місцях за швидкості вітру 10 м/с і більше, ожеледиці, грози або туману, що ускладнює видимість. Водночас для невідкладних робіт у складніших погодних умовах передбачено виняток: їх виконують за рішенням роботодавця із застосуванням додаткових заходів безпеки (п. 1.16) [2]. Додаткові заходи безпеки передбачені і в разі відхилення опорного та страхувального канатів у зоні робіт від вертикального положення більше ніж на 1 м (п. 7.10.1.15) [2]. Ці положення мають особливе значення для діяльності рятувальників, оскільки аварійно-рятувальні роботи можуть виконуватися в умовах, що потребують невідкладного реагування.

Відомчий рівень утворює Інструкція з організації висотної підготовки в Державній службі України з надзвичайних ситуацій, затверджена наказом МВС України від 18.07.2023 № 586 [3]. Вона визначає висотну підготовку рятувальників як підготовку, що проводиться із застосуванням верхолазного спорядження на висоті 1,3 м і більше від поверхні ґрунту (перекриття), зокрема з будівель, платформ та елементів конструкцій, у безопорному й опорному просторі, а також на відстані менше 2 м від неогороджених меж і перепадів висот, з метою набуття навичок проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт на висоті [3]. Організаційні вимоги Інструкції є конкретними: щодня перед заняттями складається план проведення висотних робіт, а інструктор розподіляє рятувальників на «зв'язки» з двох осіб із призначенням старшого [3]. На рівні відомчих правил безпеки праці діють також Правила безпеки праці в органах та підрозділах ДСНС, затверджені наказом ДСНС України від 31.12.2025 № 1661 [4].

Порівняння зазначених актів дає підстави виокремити як спільні, так і відмінні положення. Зокрема, Інструкція № 586 використовує поріг 1,3 м для визначення висотної

підготовки рятувальників, що узгоджується з визначенням робіт на висоті, наведеним у Правилах охорони праці під час виконання робіт на висоті [2; 3]. Водночас Інструкція конкретизує вимоги з урахуванням специфіки підготовки та діяльності рятувальників ДСНС [3]. Акти відрізняються за часом прийняття (2007, 2023 і 2025 роки) та сферою регулювання: Правила встановлюють загальні вимоги до організації та виконання робіт на висоті, тоді як Інструкція визначає особливості організації висотної підготовки в ДСНС [2; 3]. За таких умов доцільно періодично звіряти термінологію та вимоги актів різного рівня, особливо у разі внесення до них змін.

Важливою складовою нормативно-правового забезпечення висотної підготовки є методичне забезпечення, яке забезпечує практичну реалізацію встановлених нормативних вимог у процесі професійної підготовки рятувальників. Прикладом такого забезпечення є практичний посібник Д. Ю. Белюченка та Р. Г. Щербини «Висотно-рятувальна підготовка. Виконання рятувальних робіт на висоті» (НУЦЗУ, 2025), присвячений практичному виконанню рятувальних робіт на висоті [5]. Використання такого навчально-методичного видання дає змогу поєднати нормативні вимоги з послідовним практичним відпрацюванням дій рятувальників, формуванням необхідних умінь і закріпленням навичок безпечного виконання робіт на висоті. Таким чином, методичне забезпечення є важливою ланкою між нормативними положеннями та їх практичною реалізацією під час підготовки особового складу.

На нашу думку, напрями вдосконалення нормативно-правового забезпечення висотної підготовки рятувальників доцільно визначати у трьох взаємопов’язаних площинах. Першою є узгодження положень нормативно-правових актів різного рівня та часу прийняття, зокрема уточнення термінології, сфер застосування та взаємозв’язку загальних і спеціальних вимог. Другою – дослідження практичного застосування чинних вимог до підготовки та виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт поблизу пошкоджених і нестійких конструкцій в умовах воєнного стану, що потребує врахування додаткових ризиків для особового складу. Третьою є розвиток методичного забезпечення, зокрема практичних посібників, методичних розробок занять і навчально-тренувальних матеріалів, які мають забезпечувати переведення нормативних вимог у конкретні алгоритми дій та практичні навички рятувальників. Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню системності висотної підготовки та її відповідності сучасним умовам виконання аварійно-рятувальних робіт.

Отже, нормативно-правове забезпечення висотної підготовки рятувальників ДСНС України має багаторівневу структуру: від законодавчих норм і загальних правил охорони праці до спеціальної відомчої Інструкції та методичного забезпечення. Його ефективність визначається не лише змістом окремих актів, а й узгодженістю їх положень, відповідністю сучасним умовам виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і наявністю методичних засобів для практичної реалізації встановлених вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 07.10.2026).

2. Про затвердження Правил охорони праці під час виконання робіт на висоті: наказ Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 27.03.2007 № 62: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 04.06.2007 за № 573/13840. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0573-07 (дата звернення: 07.10.2026).

3. Про затвердження Інструкції з організації висотної підготовки в Державній службі України з надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 18.07.2023 № 586: зареєстровано в Міністерстві юстиції України за № 1521/40577. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1521-23 (дата звернення: 07.10.2026).

4. Про затвердження Правил безпеки праці в органах та підрозділах ДСНС: наказ ДСНС України від 31.12.2025 № 1661. URL: https://elibrary.net.ua/2204/ (дата звернення: 07.10.2026).

5. Белюченко Д. Ю., Щербина Р. Г. Висотно-рятувальна підготовка. Виконання рятувальних робіт на висоті: практичний посібник. Черкаси: НУЦЗУ, 2025. 270 с. URL: https://elibrary.net.ua/2178/ (дата звернення: 07.10.2026).

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НАДЗВИЧАЙНИМИ СИТУАЦІЯМИ ТА БОЙОВИМИ ДІЯМИ

Аліна БІЛЕКА к.ю.н., доцент
Олександра ПАВЛОВА,
навчально-науковий інститут цивільного захисту, група ПРс-23
Національний університет цивільного захисту України

Значне поширення випадків пошкодження та знищення майна внаслідок надзвичайних ситуацій і бойових дій актуалізує питання ефективного судового захисту порушених цивільних прав. Практична складність таких спорів полягає не лише у визначенні розміру завданих втрат, а й у необхідності встановлення походження шкоди, юридично значущого причинного зв'язку, суб'єкта, на якого може бути покладено обов'язок щодо її відшкодування, а також належної доказової бази.

Для цивільного судочинства принципове значення має те, що висновок суду про наявність підстав для задоволення позову повинен ґрунтуватися на належно отриманих та оцінених доказах. ЦПК України не пов'язує доказування виключно з певним видом доказового матеріалу. Залежно від характеру спірних правовідносин відповідні обставини можуть підтверджуватися письмовими, речовими, електронними доказами, показаннями свідків, а також висновками експертів.

У спорах, пов'язаних із пошкодженням або знищенням майна, важливо забезпечити не просто накопичення доказів, а їх процесуальну придатність для підтвердження конкретних обставин справи. Тому значення має зв'язок кожного доказу з предметом доказування, спосіб його одержання, можливість перевірки достовірності та узгодженість з іншими матеріалами справи. Сукупність доказів повинна давати суду можливість сформувати обґрунтований висновок щодо обставин, від яких залежить вирішення спору.

Особливістю таких справ є й те, що характер шкоди нерідко ускладнює її документування. Після ракетних ударів, обстрілів, пожеж, руйнувань або інших надзвичайних подій об'єкт може зазнати подальшої зміни, бути частково демонтований чи взагалі перестати існувати. Внаслідок цього окремі докази з часом можуть бути втрачені, а встановлення первісного стану майна може стати неможливим. Саме тому своєчасна фіксація пошкоджень набуває не лише фактичного, а й процесуального значення.

За загальним правилом цивільного процесу учасник справи повинен підтвердити ті обставини, на які він посилається для обґрунтування своїх вимог або заперечень. Відповідно, особа, яка звертається з вимогою про відшкодування шкоди, має сформувати доказову базу відповідно до обраної нею правової конструкції позову. При цьому сам по собі факт пошкодження майна ще не свідчить про наявність обов'язку конкретної особи компенсувати відповідні втрати.

Правова природа вимоги безпосередньо визначає зміст предмета доказування. Якщо вимога заявляється на підставі загальних положень про деліктну відповідальність, необхідним є встановлення сукупності обставин, з якими закон пов'язує виникнення обов'язку з відшкодування шкоди. Зокрема, значення мають факт заподіяння шкоди, її

характер і розмір, протиправність поведінки відповідного суб'єкта та причинний зв'язок між такою поведінкою і негативними наслідками.

Стаття 1166 ЦК України встановлює загальну модель компенсації майнової шкоди. Її застосування передбачає встановлення передбачених законом передумов цивільно-правової відповідальності. Водночас питання вини має визначатися з урахуванням передбаченої цією нормою презумпції: особа, яка завдала шкоди, може звільнитися від обов'язку її відшкодовувати, довівши відсутність своєї вини, якщо законом не встановлено інше.

Отже, у процесі доказування необхідно уникати спрощеного підходу, за якого встановлення самого факту матеріальних втрат автоматично ототожнюється з доведеністю підстав відповідальності. Наприклад, фотографії зруйнованого будинку можуть підтверджувати факт його пошкодження, однак питання про суб'єкта відповідальності, правову природу вимоги та причинний зв'язок потребує додаткового доказового обґрунтування.

Окремого підходу потребує доказування моральної шкоди. ЦК України визнає право особи на її компенсацію у випадках, передбачених законом. У відповідних спорах необхідно враховувати характер негативних переживань, фізичних або душевних страждань, обставини, за яких вони виникли, та інші фактори, що мають значення для визначення наявності й розміру такої шкоди. Тому доказування моральної шкоди не може зводитися виключно до підтвердження факту пошкодження майна.

Особливу увагу необхідно приділити справам, у яких шкода пов'язана зі збройною агресією та бойовими діями. Українське законодавство сформувало поряд із загальними цивільно-правовими засобами окремі механізми документування втрат і компенсації за пошкоджене або знищене майно. Зокрема, Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX встановлює спеціальне правове регулювання компенсації за пошкодження та знищення визначених ним категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів і диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України.

Ця обставина має безпосереднє значення для доказування. Застосування спеціального компенсаційного механізму не слід ототожнювати з пред'явленням позову про відшкодування шкоди на підставі загальних положень про цивільно-правову відповідальність. У першому випадку особа реалізує передбачений спеціальним законодавством порядок отримання компенсації, тоді як у другому суд досліджує наявність юридичних підстав відповідальності конкретного суб'єкта.

Відповідно, перед формуванням доказової позиції доцільно визначити, який саме спосіб захисту права обирається та якою нормою або сукупністю норм він обґрунтовується. Такий підхід дозволяє уникнути ситуації, коли докази, достатні для підтвердження факту пошкодження майна, помилково розглядаються як достатні для доведення всіх обставин, необхідних для покладення цивільно-правової відповідальності на конкретного відповідача.

Важливе практичне значення для фіксації шкоди має механізм, передбачений постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2022 року № 380. Вона врегульовує питання збору, оброблення та обліку інформації щодо пошкодженого і знищеного нерухомого майна, що постраждало внаслідок бойових дій, терористичних актів і диверсій, спричинених збройною агресією російської федерації проти України.

Пов'язаним із цим напрямом є функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій. Правові засади його функціонування визначаються, зокрема, постановою Кабінету Міністрів України від 13 червня 2023 року № 624. Наявність відповідної інформації може мати доказове значення у конкретному спорі, однак її не слід розглядати як автоматичне підтвердження всіх юридичних обставин, необхідних для задоволення позову. Остаточна оцінка доказової сили таких відомостей належить суду.

Суттєвим інструментом захисту доказової бази в умовах нестабільності обстановки є процедура забезпечення доказів. Якщо існує обґрунтований ризик втрати доказу або виникнення істотних перешкод для його отримання в майбутньому, процесуальне

законодавство дозволяє використовувати механізм забезпечення доказів. Це особливо актуально щодо об'єктів, які продовжують руйнуватися, територій, доступ до яких може бути обмежений, та свідків, можливість допиту яких надалі може бути втрачена.

Важливу роль у таких спорах можуть відігравати електронні докази. Фото- і відеоматеріали, електронні документи, дані інформаційних систем, цифрові матеріали з державних ресурсів та інші електронні відомості здатні підтверджувати як сам факт події, так і окремі характеристики завданої шкоди. Разом із тим під час їх оцінювання необхідно звертати увагу на походження відповідних даних, можливість встановлення часу та місця створення матеріалу, його цілісність, достовірність і зв'язок із конкретним об'єктом або подією.

Для визначення характеру та обсягу пошкоджень у відповідних випадках можуть використовуватися спеціальні знання. Експертне дослідження здатне допомогти встановити технічний стан об'єкта, характер руйнувань, можливість його відновлення, обсяг необхідних робіт та інші обставини, що потребують спеціальних знань. Водночас висновок експерта не має наперед визначеної сили та оцінюється судом разом з іншими доказами.

Окремої уваги потребує визначення належного відповідача. У спорах, пов'язаних із бойовими діями, сам факт виникнення шкоди внаслідок воєнних подій не є достатньою підставою для автоматичного покладення обов'язку з її компенсації на Україну. Необхідно встановити, на якій правовій підставі заявлено вимогу, який суб'єкт, за твердженням позивача, пов'язаний із виникненням шкоди, та які саме норми права допускають покладення на нього відповідного обов'язку.

Цей підхід узгоджується з правовою позицією Верховного Суду, сформульованою у постанові від 14 січня 2026 року у справі № 553/88/25. Суд звернув увагу, що невиконання рішення про стягнення шкоди з держави-агресора саме по собі не створює юридичної підстави для перенесення відповідальності за таку шкоду на Україну. Отже, питання відповідальності держави не може вирішуватися лише виходячи з факту неможливості виконання рішення щодо іншого суб'єкта; воно потребує самостійного встановлення передбачених законом підстав відповідальності.

Таким чином, у цивільних справах щодо шкоди, пов'язаної з надзвичайними ситуаціями та бойовими діями, доказування має будуватися не навколо самого факту негативних наслідків, а навколо юридично значущої сукупності обставин, необхідних для застосування конкретного способу захисту. Особливого значення набувають правильна кваліфікація вимоги, визначення предмета доказування, своєчасне документування шкоди, забезпечення доказів, використання електронних даних та експертних досліджень.

Отже, результативність судового захисту у таких категоріях справ значною мірою залежить від того, наскільки послідовно позивач пов'язує кожний доказ із конкретною обставиною, що підлягає встановленню судом. Саме комплексне поєднання документальних, електронних, речових, експертних та інших допустимих доказів дає можливість сформувати належну доказову основу вимоги. При цьому застосування загальних положень цивільного законодавства має бути чітко відмежоване від спеціальних механізмів компенсації, передбачених законодавством для майна, пошкодженого або знищеного внаслідок бойових дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» (дата звернення: 22.09.2026).

2. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. База даних «Законодавство України» (дата звернення: 22.09.2026).

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій,

спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX. База даних «Законодавство України» (дата звернення: 22.09.2026).

4. Про збір, обробку та облік інформації про пошкоджене та знищене нерухоме майно внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : постанова Кабінету Міністрів України від 26.03.2022 № 380. База даних «Законодавство України» (дата звернення: 22.09.2026).

5. Деякі питання забезпечення функціонування Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: постанова Кабінету Міністрів України від 13.06.2023 № 624. База даних «Законодавство України» (дата звернення: 22.09.2026).

6. Верховний Суд. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14.01.2026 у справі № 553/88/25, провадження № 61-8171св25. (дата звернення: 22.09.2026).

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ, ПОРУШЕНИХ УНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Аліна БІЛЕКА к. ю. н., доцент
Даніл ТРОХИМЕНКО,
навчально-науковий інститут цивільного захисту, група ПРс-23
Національний університет цивільного захисту України

Збройна агресія проти України спричинила не лише масштабні гуманітарні, соціальні та економічні наслідки, а й сформувала значний масив цивільно-правових спорів. Пошкодження та знищення житла, іншого майна, порушення договірних відносин, вимушене переміщення людей, втрата документів та неможливість отримати доступ до окремих територій безпосередньо впливають на можливість особи реалізувати та захистити свої цивільні права.

За таких обставин цивільне судочинство набуває особливого значення як юридичний механізм відновлення порушених прав. Його завдання полягає не лише у вирішенні конкретного спору між сторонами, а й у забезпеченні реального доступу особи до правосуддя за умов, коли традиційні способи отримання доказів, участі в судовому процесі та виконання судових рішень можуть бути істотно ускладнені.

Конституційною основою судового захисту є стаття 55 Конституції України, відповідно до якої права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Важливо, що право на судовий захист належить до переліку прав, які відповідно до статті 64 Конституції України не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Отже, особливий правовий режим не усуває конституційної гарантії доступу особи до суду.

Водночас воєнний стан об’єктивно змінює умови, у яких здійснюється правосуддя. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає спеціальні правила організації здійснення правосуддя у відповідних умовах. Якщо конкретний суд не може здійснювати правосуддя, законодавство передбачає можливість зміни територіальної підсудності судових справ у визначеному порядку. Такий механізм має забезпечувати безперервність судового захисту, а не створювати додаткову перешкоду для його реалізації.

Однією з характерних рис спорів, що виникають унаслідок збройної агресії, є різноманітність їх предмета. До них можуть належати вимоги про відшкодування майнової та моральної шкоди, захист права власності, відновлення порушеного права, визнання певних правовідносин, виконання договірних зобов’язань та застосування інших передбачених законом способів захисту. Відповідно, для суду принципово важливим є

встановлення конкретного характеру порушення та вибір такого способу захисту, який відповідає змісту порушеного права і характеру заявленої вимоги.

Особливі труднощі виникають під час доказування. У звичайних умовах учасник справи може отримати документи, провести огляд майна, звернутися до відповідної установи, залучити свідків або ініціювати експертне дослідження. В умовах бойових дій окремі з цих можливостей можуть бути фактично недоступними. Знищення майна разом із документами, пошкодження архівів, перебування території під окупацією або небезпека для учасників процесу здатні істотно впливати на формування доказової бази.

Саме тому особливого значення набувають електронні докази. Цивільний процесуальний кодекс України визнає електронними доказами інформацію в електронній формі, що містить дані про обставини, які мають значення для вирішення справи. У відповідних категоріях спорів доказове значення можуть мати електронні документи, фотографії та відеозаписи, вебсторінки, електронне листування, повідомлення, дані інформаційних систем та інші цифрові відомості — за умови їх належності, допустимості та достовірності.

Використання цифрової інформації, однак, не означає автоматичного визнання її доказом. Суд повинен оцінити джерело відповідної інформації, спосіб її отримання, можливість ідентифікації, цілісність даних та її зв'язок із предметом доказування. Тому актуальним залишається питання вироблення сталої судової практики щодо оцінювання цифрових матеріалів, особливо коли вони використовуються для підтвердження факту пошкодження чи знищення майна.

Окремий аспект становить визначення процесуального становища та можливості розгляду позовів, пов'язаних із діями російської федерації. У практиці Верховного Суду сформовано правові підходи щодо незастосування судового імунітету Російської Федерації у визначених категоріях спорів, пов'язаних із завданням шкоди внаслідок збройної агресії проти України. Такі правові позиції мають істотне значення для забезпечення права особи на доступ до суду, однак їх необхідно застосовувати з урахуванням конкретних обставин кожної справи та відповідного правового обґрунтування.

Ще одним важливим елементом сучасного цивільного процесу є використання електронних засобів взаємодії із судом. Електронне подання документів, отримання процесуальної інформації та участь у судових засіданнях із використанням дистанційних технологій можуть істотно полегшувати реалізацію процесуальних прав осіб, які через воєнні обставини перебувають поза місцем постійного проживання або не мають можливості безпосередньо прибути до суду.

При цьому цифровізація судочинства не повинна розглядатися виключно як технічне вдосконалення процесу. В умовах війни вона фактично стає одним із засобів забезпечення безперервності правосуддя. Водночас ефективність таких механізмів залежить від доступності відповідної інфраструктури, стабільності електронних систем та можливості учасників процесу користуватися ними.

Забезпечення права на справедливий суд у таких умовах має оцінюватися також крізь призму положень статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на судовий розгляд передбачає не лише формальну можливість звернутися до суду, а й забезпечення належних процесуальних гарантій, зокрема розгляду справи упродовж розумного строку та дотримання принципів справедливого судового розгляду.

На нашу думку, подальше вдосконалення цивільного судочинства у справах, пов'язаних із наслідками збройної агресії, має здійснюватися не шляхом створення відокремленої «воєнної» моделі цивільного процесу, а через удосконалення вже існуючих процесуальних механізмів. Насамперед йдеться про забезпечення належного доступу до суду, оперативне вирішення питань територіальної підсудності, удосконалення підходів до забезпечення доказів, розвиток електронного судочинства та формування передбачуваної судової практики.

Окремої уваги потребує проблема доказування обставин, які виникли на територіях, де ведуться бойові дії або які були тимчасово окуповані. У таких випадках надмірно формалізований підхід до доказів може фактично ускладнити реалізацію права на судовий захист. Водночас спрощення доказування не повинно призводити до зниження стандартів достовірності та створення можливостей для зловживання процесуальними правами. Тому оптимальним напрямом є забезпечення балансу між процесуальною гнучкістю та вимогами до якості доказової бази.

Таким чином, сучасні умови зумовлюють необхідність адаптації цивільного судочинства до нових способів порушення цивільних прав та особливостей доказування. Основним завданням при цьому залишається збереження реальної можливості особи отримати судовий захист незалежно від того, наскільки складними є обставини, за яких виник спір.

Цивільне судочинство в умовах збройної агресії має забезпечувати поєднання процесуальної визначеності з необхідною гнучкістю. Саме такий підхід дає змогу зберегти ефективність судового захисту, забезпечити справедливий розгляд цивільних справ та створити належні юридичні передумови для відновлення порушених прав осіб, які зазнали наслідків війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 22.09.2026).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15 (дата звернення: 22.09.2026).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 22.09.2026).
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15 (дата звернення: 22.09.2026).
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15 (дата звернення: 22.09.2026).
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 22.09.2026).
7. Верховний Суд. Огляди судової практики щодо вирішення справ, пов’язаних із наслідками збройної агресії Російської Федерації проти України. URL: https://supreme.court.gov.ua/ (дата звернення: 22.09.2026).
8. Резворович К. Р., Щербіна А. О. Захист цивільних прав в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. Молодий вчений. 2023. № 2 (114). С. 86–90. DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-2-114-17.

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ

Тетяна ВОРОНЕНКО, аспірантка
Національний університет цивільного захисту України

В умовах сучасних викликів, воєнного стану та процесів повоєнного відновлення України система цивільного захисту відіграє критично важливу роль у забезпеченні національної безпеки та захисті населення від надзвичайних ситуацій. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) виконує широкий спектр завдань, пов'язаних із ліквідацією наслідків аварій, катастроф, небезпечних подій та бойових дій. Разом із тим, специфіка діяльності підрозділів цивільного захисту супроводжується підвищеними корупційними ризиками. Вони виникають у сферах здійснення державного нагляду (контролю) за станом пожежної та техногенної безпеки, надання адміністративних і дозвільних послуг, розподілу гуманітарної допомоги, а також під час здійснення публічних закупівель спеціалізованої техніки та майна. Наявність корупційних чинників негативно впливає на оперативну спроможність підрозділів, підриває довіру суспільства до інститутів влади та безпосередньо створює загрозу життю і здоров'ю громадян [2, с.17].

Метою цього дослідження є комплексний аналіз правових та інституційних засад механізмів державного управління у сфері запобігання та протидії корупції в системі цивільного захисту, а також визначення основних напрямів їх удосконалення.

Правову основу формування та реалізації антикорупційних механізмів у системі цивільного захисту становить багаторівнева система нормативно-правових актів. Базовим фундаментом виступають Конституція України та Кодекс цивільного захисту України, які визначають основні засади діяльності органів державної влади та правові основи функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту. Спеціальний рівень правового регулювання забезпечується Законами України «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Бюро економічної безпеки України» та іншими законодавчими актами, що встановлюють загальні антикорупційні стандарти, обмеження та вимоги щодо доброчесності посадових осіб [5, с.92].

На галузевому та відомчому рівнях правове регулювання здійснюється через нормативні акти Міністерства внутрішніх справ України та рішення ДСНС України. Ключовим інструментом нормативного планування є Антикорупційна програма ДСНС України, яка деталізує заходи з ідентифікації та мінімізації корупційних ризиків у конкретних напрямах діяльності. Попри наявність розвиненої нормативної бази, у правовому регулюванні залишається низка прогалин. Зокрема, це стосується наявності широких дискреційних повноважень у посадових осіб під час проведення пожежно-технічних обстежень та видачі дозвільних документів. Для подолання цих недоліків необхідна подальша гармонізація відомчих правових актів із методологічними рекомендаціями Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) та міжнародними стандартами, зокрема ISO 37001 «Системи менеджменту протидії корупції».

Інституційна архітектура протидії корупції в системі цивільного захисту побудована на поєднанні зовнішніх та внутрішніх механізмів контролю і координації. Зовнішній рівень складають спеціалізовані антикорупційні та правоохоронні органи держави. Національне агентство з питань запобігання корупції забезпечує формування та реалізацію державної антикорупційної політики, здійснює моніторинг способу життя, перевірку декларацій та аналіз корупційних ризиків. У свою чергу, розслідування та притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення здійснюють Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Служба безпеки України та Національна поліція України залежно від підслідності [4, с. 115].

Міністерство внутрішніх справ України здійснює безпосереднє спрямування та координацію діяльності ДСНС України, гарантуючи дотримання загальнодержавних

стандартів доброчесності. Безпосередньо у внутрішній структурі ДСНС України головну роль у реалізації антикорупційних заходів відіграє Управління (відділ) з питань запобігання та виявлення корупції, а також відповідні уповноважені підрозділи в територіальних органах та на підприємствах, що належать до сфери управління ДСНС. Ключовими функціями цих підрозділів є проведення внутрішнього оцінювання корупційних ризиків, надання консультативної допомоги співробітникам щодо дотримання обмежень, перевірка фактів порушення антикорупційного законодавства, співпраця з викривачами та забезпечення належного виконання Антикорупційної програми [3, с.142].

Механізми державного управління у сфері протидії корупції в системі цивільного захисту поділяються на декілька взаємопов'язаних видів: організаційно-управлінські, превентивно-виховні та контрольно-наглядові. Організаційно-управлінські механізми спрямовані на реформування управлінських процесів і максимальну цифровізацію послуг. Автоматизація процедур видачі дозволів, переведення декларацій відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства з питань пожежної безпеки в електронну форму та використання державних реєстрів дозволяють мінімізувати суб'єктивний чинник та безпосередній контакт посадової особи з суб'єктами господарювання.

Превентивно-виховні механізми орієнтовані на формування культури доброчесності серед особового складу органів та підрозділів цивільного захисту. Це досягається шляхом систематичного навчання, підвищення кваліфікації та проходження курсів з етики та антикорупційного законодавства. Контрольно-наглядові механізми включають здійснення постійного внутрішнього аудиту, проведення прозорих процедур закупівель через електронну систему Прозоро, а також моніторинг дотримання вимог щодо запобігання конфлікту інтересів.

Основними напрямами оптимізації державного управління у цій сфері є впровадження стандартизованих чек-листів для перевірок об'єктів із метою усунення можливостей для маніпуляцій, посилення гарантій захисту та стимулювання діяльності викривачів у системі ДСНС, а також підвищення рівня соціального та матеріально-технічного забезпечення рятувальників, що є важливим економічним фактором зниження побутової корупції [1, с.28].

Підсумовуючи, слід зазначити, що ефективне функціонування системи цивільного захисту в умовах сучасних викликів вимагає постійного вдосконалення антикорупційних механізмів державного управління. Комплексне поєднання чітких правових норм, функціонально спроможних інституцій та ефективних превентивних заходів є запорукою мінімізації корупційних ризиків. Головним пріоритетом державного управління має залишатися зміщення акценту від реактивного реагування та покарання до превенції корупції шляхом цифровізації послуг, забезпечення прозорості використання публічних коштів, усунення надмірної дискреції та розвитку інституційної доброчесності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалова О. І. Адміністративно-правові засади забезпечення Національною поліцією України антикорупційної політики держави. Право і безпека. 2020. № 2 (77). С. 25–32.

2. Воронов М. О. Механізми державного управління у сфері цивільного захисту України в умовах викликів сьогодення. Публічне урядування. 2022. № 3 (31). С. 14–21.

3. Карпеко Н. М. Організаційно-управлінський механізм боротьби з корупцією як умова забезпечення економічної безпеки країни. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2019. Вип. 1. С. 136–144.

4. Кравченко С. В. Оцінка корупційних ризиків у діяльності органів державного нагляду (контролю) в галузі пожежної безпеки. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 112–117.

5. Ткаченко Є. В. Напрями вдосконалення внутрішньовідомчого контролю в системі ДСНС України як інструмент запобігання корупційним правопорушенням. Часопис Київського університету права. 2024. № 1. С. 89–94.

РОЗВИТОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Каріна ЗАРІЦЬКА, ННІ цивільного захисту, група ЦЗк-24-1
НК – Тетяна КРИШТАЛЬ, доктор економічних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України

Європейський інтеграційний курс України формує нові вимоги до правового забезпечення сфери цивільного захисту та зумовлює необхідність його послідовного вдосконалення відповідно до підходів, сформованих у Європейському Союзі. У цьому контексті особливого значення набуває адаптація національної нормативно-правової бази, яка має забезпечити узгодженість вітчизняних правових механізмів із відповідними європейськими нормами та принципами. Актуальність адаптації законодавства посилюється необхідністю подальшого розвитку співробітництва України з державами-членами Європейського Союзу у сфері цивільного захисту. Правова сумісність відповідних механізмів створює передумови для ефективнішої координації спільних дій, обміну інформацією, ресурсами та досвідом, а також для підвищення рівня оперативної взаємодії під час реагування на надзвичайні ситуації.

Набуття Україною у 2023 році статусу учасниці Механізму цивільного захисту Європейського Союзу стало важливим етапом розвитку нормативно-правового забезпечення сфери цивільного захисту. Правовою основою цього процесу стала Угода між Україною та Європейським Союзом щодо участі України в Механізмі цивільного захисту ЄС [1]. Важливим орієнтиром для вдосконалення національного законодавства у сфері цивільного захисту є положення Рішення № 1313/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 грудня 2013 року про Механізм цивільного захисту Союзу. Цим актом визначено основні засади європейського співробітництва у сфері цивільного захисту, що ґрунтуються на солідарності, взаємодії та координації зусиль держав з метою підвищення ефективності запобігання надзвичайним ситуаціям, забезпечення належного рівня готовності та оперативного реагування на природні й техногенні катастрофи [2]. Важливе значення для адаптації української нормативно-правової бази мають закріплені в Рішенні підходи до оцінювання ризиків, планування заходів з управління ризиками, розвитку систем раннього попередження, підготовки персоналу, забезпечення оперативної сумісності сил і засобів цивільного захисту та координації міжнародної допомоги

Важливим етапом інституційного забезпечення участі України в Механізмі цивільного захисту ЄС стало прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 10 травня 2024 р. № 535. Зазначеним рішенням підпункт 59 Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій було доповнено таким положенням: ДСНС здійснює функції національного координатора участі України в Механізмі цивільного захисту ЄС [3]. Отже, на нормативному рівні було визначено відповідальний державний орган за координацію участі України в Механізмі та взаємодію з його інституціями.

Подальший розвиток нормативно-правового забезпечення участі України в Механізмі ЦЗ ЄС пов’язаний із прийняттям Закону України від 24 лютого 2026 року № 4790-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління ризиками затоплення та забезпечення участі України у Механізмі цивільного захисту Союзу». Зазначеним Законом у національному законодавстві безпосередньо закріплено низку правових механізмів, необхідних для практичної реалізації участі України в Механізмі ЦЗ ЄС.

Зокрема, Кодекс цивільного захисту України доповнено визначенням Механізму цивільного захисту Союзу як системи, призначеної для сприяння посиленому співробітництву між Європейським Союзом та його державами-членами щодо питань надання оперативної допомоги у сфері цивільного захисту в разі виникнення або загрози виникнення надзвичайних ситуацій, учасником якої є Україна відповідно до Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України

в Механізмі цивільного захисту Союзу [4]. Конкретизовано повноваження Кабінету Міністрів України щодо координації взаємодії державних органів під час надання та отримання міжнародної допомоги, а також законодавчо визначено функції ДСНС як національного координатора участі України в Механізмі. Окремо врегульовано питання направлення підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та відповідної техніки за межі України за запитом Механізму.

Важливим елементом правового регулювання стало встановлення пріоритетного та спрощеного порядку переміщення через державний кордон рятувальних підрозділів, їх техніки, оснащення і вантажів допомоги, що направляються в межах міжнародної взаємодії. Крім того, створено правові передумови для залучення коштів у межах програм допомоги та грантів Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій і донорських установ.

Поряд із цим Закон № 4790-IX розширив нормативне регулювання управління ризиками затоплення шляхом внесення змін до Водного кодексу України та Кодексу цивільного захисту України. Отже, законодавчі зміни 2026 року спрямовані як на нормативне забезпечення участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу, так і на вдосконалення національної системи управління ризиками надзвичайних ситуацій.

Таким чином, подальше вдосконалення національного законодавства має сприяти підвищенню рівня правової та оперативної сумісності системи цивільного захисту України з Механізмом ЦЗ ЄС та зміцненню спроможності України до ефективної міжнародної взаємодії у сфері реагування на надзвичайні ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу: закон України від 08 листопада 2023 року № 3434-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_002-23#Text

2. Decision № 1313/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on a Union Civil Protection Mechanism. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2013/1313/oj/eng

3. Деякі питання Державної служби з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 10.05.2024 № 535. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/535-2024-%D0%BF#Text

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління ризиками затоплення та забезпечення участі України у Механізмі цивільного захисту Союзу: закону України від 24 лютого 2026 року № 4790-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4790-20#Text

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ЄДСЦЗ ІЗ СКЛАДОВИМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Максим ІВЧЕНКО, ННІ професійної освіти, викладач кафедри тактичної підготовки
Національна академія Національної гвардії України

Сучасні умови функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту засвідчують, що її роль не обмежується реагуванням на надзвичайні ситуації у звичному розумінні. В умовах воєнного стану цивільний захист безпосередньо пов’язаний із підтриманням стійкості державного управління, захистом населення, безперервністю роботи критичної інфраструктури та координацією дій суб’єктів сектору безпеки і оборони. Кодекс цивільного захисту України визначає правові та організаційні засади захисту населення,

територій, навколишнього природного середовища і майна від надзвичайних ситуацій, а також окреслює загальну логіку функціонування відповідної державної системи [1].

Запровадження воєнного стану змінює характер управлінських рішень у сфері цивільного захисту. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає особливий порядок діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій та інших суб'єктів, на які покладається виконання завдань із забезпечення оборони, громадської безпеки та захисту населення [2]. Тому ЄДСЦЗ у таких умовах працює в режимі підвищеної міжвідомчої взаємодії, коли швидкість обміну інформацією і чіткість повноважень мають не менше значення, ніж наявність сил і засобів.

Положення про єдину державну систему цивільного захисту визначає склад органів управління та сил цивільного захисту, порядок планування їх діяльності, режими функціонування системи та організацію виконання завдань [3]. Проте воєнний стан створює ситуації, у яких одна подія може одночасно мати ознаки надзвичайної ситуації, наслідків збройної агресії, загрози громадській безпеці та порушення роботи важливих об'єктів. Саме тому практична взаємодія має будуватися не лише на формальному розподілі функцій, а й на заздалегідь відпрацьованих алгоритмах спільних дій.

Центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, є Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Відповідне положення визначає її основні завдання, пов'язані з цивільним захистом, рятувальною справою, пожежною та техногенною безпекою [4]. Разом із тим під час воєнного стану ефективність діяльності ДСНС залежить від здатності інших суб'єктів своєчасно включатися у спільну роботу, зокрема під час евакуації, охорони небезпечних районів, медичного забезпечення, відновлення комунікацій та інформування населення.

Особливе місце у такій взаємодії може посідати Національна гвардія України. Закон України «Про Національну гвардію України» визначає її як військове формування з правоохоронними функціями, що виконує завдання із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави [5]. У контексті цивільного захисту це має практичне значення під час підтримання громадського порядку, обмеження доступу до небезпечних зон, забезпечення режиму на важливих об'єктах, а також супроводу гуманітарних і відновлювальних заходів.

Окремої уваги потребує захист критичної інфраструктури. Закон України «Про критичну інфраструктуру» закріплює правові та організаційні засади створення і функціонування національної системи її захисту [6]. Для ЄДСЦЗ це означає, що реагування на наслідки ураження енергетичних, транспортних, медичних, комунальних або інформаційних об'єктів повинно поєднувати аварійно-рятувальні роботи, охорону об'єкта, відновлення послуг, комунікацію з населенням та оцінювання повторних ризиків. Без такого поєднання навіть добре організовані рятувальні дії можуть не дати очікуваного управлінського результату.

Важливим орієнтиром для розвитку ЄДСЦЗ є європейська модель цивільного захисту. Механізм цивільного захисту Європейського Союзу спрямований на посилення співробітництва у сфері запобігання, готовності та реагування на катастрофи; Україна належить до держав, які беруть участь у цьому механізмі [7]. Для національної системи це має прикладне значення, оскільки йдеться про сумісність процедур, координацію допомоги, стандарти підготовки персоналу та розвиток культури превентивного планування.

На нашу думку, основними напрямами вдосконалення організаційно-правового забезпечення взаємодії ЄДСЦЗ із суб'єктами сектору безпеки і оборони мають бути уточнення алгоритмів міжвідомчої координації на місцевому рівні, регулярне проведення спільних тренувань, удосконалення оперативного інформування населення та створення єдиних підходів до оцінювання ризиків для критичної інфраструктури. Важливо, щоб ці заходи перевірялися не тільки у планових документах, а й під час штабних тренувань та аналізу реальних подій.

Отже, в умовах воєнного стану ЄДСЦЗ виступає важливою складовою загальної стійкості держави. Її ефективність залежить не тільки від наявності нормативної бази, а й від того, наскільки чітко органи управління, сили цивільного захисту, військові формування, правоохоронні органи та місцева влада здатні діяти як єдина система. Подальший розвиток цієї взаємодії має поєднувати правове врегулювання, управлінську гнучкість, практичну підготовку персоналу і здатність швидко реагувати на комплексні загрози воєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17 (дата звернення: 26.06.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/389-19 (дата звернення: 26.06.2026).
3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF (дата звернення: 26.06.2026).
4. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1052-2015-%D0%BF (дата звернення: 26.06.2026).
5. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/876-18 (дата звернення: 26.06.2026).
6. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20 (дата звернення: 26.06.2026).
7. EU Civil Protection Mechanism // European Commission. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/eu-civil-protection-mechanism_en (date of access: 26.06.2026).

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Михайло ІШИЧКІН, старший викладач кафедри цивільного захисту
Навчально-науковий інститут цивільного захисту
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Державний контроль у сфері цивільного захисту має забезпечувати виконання обов’язкових вимог без підміни рішень територіальної громади управлінськими оцінками контролюючого органу. Стаття 47 Кодексу цивільного захисту України надає уповноваженому центральному органу право проводити комплексні, контрольні й цільові перевірки органів місцевого самоврядування та передбачає визначення порядку такого контролю Кабінетом Міністрів України [1]. Водночас стаття 20 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» обмежує державний контроль законною підставою, компетенцією і способом його здійснення та забороняє втручання у власні повноваження органів місцевого самоврядування [2].

Мета дослідження – визначити, чи забезпечує Порядок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 січня 2024 р. № 70, достатню визначеність предмета, критеріїв і результатів перевірки. Застосовано формально-юридичний аналіз норм Кодексу, Закону та Порядку, а також логічне моделювання передбачених ним оцінок. Пункт 18 Порядку відсилає під час комплексної перевірки органів місцевого самоврядування до додатка 3, назва якого обмежує питання межами їхніх повноважень [3]. Отже, рядок переліку сам по собі не є нормою, яка створює новий обов'язок для кожного виду ради або її виконавчого органу.

Перша проблема стосується юридичної підстави зауваження. Пункт 40 Порядку дозволяє оцінювати виконання розпорядчих актів органів місцевого самоврядування, які не є законами чи підзаконними актами, якщо вони не суперечать законодавству [3]. Перевірка виконання власного плану може слугувати доказом того, як реалізовано обов'язкове повноваження. Проте сам факт відступу від такого плану не в усіх випадках доводить порушення вимоги законодавства. Доцільно дослідити акти перевірок за двома ознаками: чи зазначено конкретну обов'язкову норму та чи пояснено зв'язок між її виконанням і невиконаним локальним актом. Пропонується прямо вимагати таке обґрунтування в акті перевірки і відокремлювати правове порушення від рекомендації щодо поліпшення управління.

Друга проблема – застосовність окремих критеріїв. Пункт 7 Порядку орієнтує перевірку на питання, які об'єкт виконує відповідно до законодавства, але графи додатка 3 передбачають лише наявність або відсутність зауважень та невиконання [3]. Якщо певний обов'язок не належить до компетенції конкретного органу або виникає лише за визначених законом умов, порядок виключення відповідного питання з підрахунку не деталізований. Це створює ризик різних оцінок однакових обставин. Обґрунтованим видається введення позначки «не застосовується» з обов'язковим посиланням на підставу та вилученням такого критерію зі знаменника відсоткового показника. Порівняння програм і актів перевірок сільських, селищних, міських, районних та обласних рад дало б змогу встановити масштаб цієї проблеми на практиці.

Третя проблема полягає в алгоритмі оцінювання. За пунктом 43 Порядку один пункт, що не виконується, є достатнім для оцінки всього розділу як такого, що не виконується. Це надає однаковий формальний вплив порушенням різної значущості для безпеки населення. Пункт 44 також не визначає підсумкову оцінку в усіх можливих комбінаціях: за наявності двох розділів, що не виконуються, умови оцінки «в основному виконано» вже не виконані, а умова про три і більше таких розділів для оцінки «не виконано» ще не настала [3]. Потрібні вичерпні та взаємовиключні правила для всіх комбінацій, окремо – індикатори критичності порушень. Це дозволило б не порівнювати юридичний висновок про виконання вимог із діагностикою фактичної готовності громади.

Отже, наукова проблема полягає у співвідношенні законності контрольного висновку, застосовності критерію до конкретного органу та достовірності загальної оцінки. Запропоновані зміни до Порядку мають передбачати обґрунтування кожного порушення конкретною нормою, мотивоване виключення незастосовних питань і повний алгоритм підсумкової оцінки. Емпірично ці висновки можна перевірити шляхом зіставлення актів перевірок із правовим статусом відповідних органів місцевого самоврядування та фактичним станом оповіщення, укриття й готовності сил цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 24.09.2026).

2. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 24.09.2026).

3. Про затвердження Порядку організації та здійснення контролю виконання органами державної влади та органами місцевого самоврядування вимог законодавства у сфері цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 23.01.2024 № 70. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/70-2024-%D0%BF (дата звернення: 24.09.2026).

IMPROVING THE DELINEATION OF RESPONSIBILITIES AMONG CIVIL PROTECTION ENTITIES DURING EMERGENCY RESPONSE AND RECOVERY OPERATIONS

Artem KALINCHAK, Educational and Research Institute of Civil Protection, Group CZk-24-1
Scientific Supervisor – Andrii MELNYCHENKO, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

The effectiveness of emergency response and recovery operations largely depends on the coordination of activities among public authorities, local self-government bodies, specialized services, and civil protection forces. Organizational coordination becomes particularly important under martial law, when the simultaneous occurrence of multiple hazardous events, infrastructure damage, and limited resources require prompt management decisions. Under such circumstances, insufficiently defined interaction procedures may lead to duplication of administrative actions, delays in information exchange, and inefficient coordination of available forces and resources.

The main powers and responsibilities of civil protection entities are established by the Civil Protection Code of Ukraine [1]. The organizational framework for the Unified State Civil Protection System (USCPS), including its functional and territorial subsystems, is defined by the Regulation on the Unified State Civil Protection System, approved by Resolution No. 11 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9, 2014 [2]. The coordination of activities during national-level emergency response is further specified in the National-Level Emergency Response Plan, approved by Resolution No. 223 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 14, 2018 [3].

However, the legal assignment of responsibilities does not eliminate the need for their practical coordination when performing specific tasks. Particular attention should be paid to the distribution of functions related to collecting and verifying information, mobilizing additional resources, organizing essential services for affected populations, and monitoring the implementation of adopted decisions. In this context, the statutory powers of the emergency response commander and other management bodies must be respected.

The purpose of this study is to substantiate an organizational mechanism for clarifying and coordinating the responsibilities of civil protection entities during emergency response and recovery operations without altering the distribution of authority established by law.

To achieve this objective, it is proposed to use a functional responsibility matrix that links the main response tasks with the entities involved in their implementation. Such a matrix may be applied when developing and updating emergency response plans, organizing interagency exercises, and preparing management decisions.

The proposed approach distinguishes four organizational roles: the entity responsible for performing a specific task; the authority empowered to make or approve the relevant decision; participants providing advisory or resource support; and entities that must be informed of the results.

This distinction does not involve creating new statutory powers or transferring legally established competencies to other authorities. Its purpose is to clarify interaction procedures within the existing legal and regulatory framework.

The matrix should be developed according to successive stages of emergency response: receiving and verifying an incident report, assessing the situation, deciding on the deployment of forces and resources, organizing rescue and other urgent operations, meeting the immediate needs

of the affected population, monitoring the implementation of measures, and summarizing the results.

For each stage, it is necessary to identify the relevant management tasks, legally established powers of the participants, information exchange procedures, and conditions for mobilizing additional resources. Decisions falling within the exclusive competence of designated officials or management bodies should be recorded separately.

Particular attention should be paid to interaction procedures among local self-government bodies, local executive authorities, and units of the State Emergency Service of Ukraine. Depending on the level and nature of an emergency, these entities may simultaneously perform different functions related to response coordination, resource provision, and maintaining essential services for the population.

For example, following damage to essential service infrastructure, interconnected tasks may include rescue operations, restoration of municipal services, temporary accommodation of affected persons, and provision of necessary supplies. In such situations, the responsibility matrix makes it possible to specify in advance the entities responsible for individual tasks, coordination procedures, and information exchange channels.

An important element of the proposed mechanism is the establishment of management process checkpoints. These may include confirmation of report receipt, designation of a responsible entity, approval of requests for additional resources, and documentation of task completion. Such checkpoints may improve the transparency of interaction procedures and facilitate the timely identification of organizational delays.

To evaluate the effectiveness of the functional responsibility matrix, the following indicators are proposed: the proportion of tasks with clearly designated responsible entities, the number of duplicated organizational actions, the time required to coordinate interagency decisions, and the number of tasks delayed due to inconsistencies in interaction procedures.

These indicators may be used during command-post exercises and emergency scenario simulations. Comparing the implementation of identical scenarios with and without the responsibility matrix would make it possible to assess its practical usefulness. However, quantitative conclusions require separate testing; therefore, at this stage, the proposed mechanism should be regarded as an organizational and methodological solution.

Thus, improving the delineation of responsibilities among civil protection entities should be achieved by clarifying functional accountability within the existing legal framework. The proposed matrix links response stages, management tasks, and organizational roles without changing the legally established competencies of management bodies.

The practical application of this approach may help reduce the duplication of organizational actions, improve interagency coordination, and accelerate management decision-making. Further research should focus on testing the proposed matrix during command-post exercises and developing criteria for evaluating its effectiveness.

REFERENCES

1. Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 5403-VI of October 2, 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (accessed October 9, 2026).

2. On Approval of the Regulation on the Unified State Civil Protection System: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 11 of January 9, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п (accessed October 9, 2026).

3. On Approval of the National-Level Emergency Response Plan: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 223 of March 14, 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-2018-п (accessed October 9, 2026).

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПЕРЕГЛЯДУ КЛАСИФІКАТОРА НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ДК 019:2010

Роман КОВАЛЬ, доктор філософії за спеціальністю «Пожежна безпека»
Наталія КОВАЛЬ, Дмитро СЕРЕДА
Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Класифікація надзвичайних ситуацій (далі – НС) є базовим інструментом інформаційного забезпечення Єдиної державної системи цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ). Від коректності класифікаційних рішень залежать повнота статистичного обліку, обґрунтованість оцінювання ризиків, планування ресурсів реагування та якість управлінських рішень на всіх рівнях. Чинний національний класифікатор ДК 019:2010 [1] було прийнято у 2010 році, і за минулі п'ятнадцять років він утратив відповідність як нормативно-правовому полю, так і безпековій реальності держави.

Метою роботи є обґрунтування напрямів перегляду ДК 019:2010 та розроблення методичних засад його застосування в умовах сучасних загроз.

Аналіз чинної редакції класифікатора дає підстави виокремити три групи проблем.

Перша – нормативно-правова неактуальність. Бібліографія ДК 019:2010 спирається на шість базових законів, які втратили чинність з набранням чинності Кодексу цивільного захисту України [2]. Не враховано також наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.08.2018 № 658, яким затверджено класифікаційні ознаки НС [3], та чинну редакцію Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями. Формально це не блокує застосування класифікатора, однак створює правову невизначеність і ускладнює його використання в експертній та судовій практиці.

Друга – відсутність деталізації класу НС воєнного характеру. У ДК 019:2010 клас 40000 подано однією позицією, без поділу на підкласи та групи. За умов повномасштабної збройної агресії саме ці НС становлять найбільшу частку подій, а їх облік у межах єдиної недиференційованої позиції унеможливлює аналіз структури наслідків – ураження житлової забудови, енергетичної інфраструктури, систем життєзабезпечення, закладів охорони здоров'я та освіти, потенційно небезпечних об'єктів з виникненням вторинних уражальних чинників. Поза межами класифікатора залишаються також руйнування гідротехнічних споруд із катастрофічним затопленням територій, порушення безпеки ядерних установок в умовах бойових дій, забруднення територій вибухонебезпечними предметами та шкідливий вплив бойових дій на довкілля.

Третя – неохопленість загроз, що сформувалися протягом останнього десятиліття. Класифікатор не містить позицій щодо кібератак на об'єкти критичної інфраструктури, попри те, що правовий режим таких об'єктів визначено Законом України «Про критичну інфраструктуру» [4]. Не відображено також тривалі масштабні порушення електропостачання, аварії на об'єктах відновлюваної енергетики та системах накопичення енергії, небезпечні події за участю безпілотних систем, геліофізичні явища, здатні порушувати роботу енергосистем і зв'язку, та НС, пов'язані з масовим переміщенням населення.

З урахуванням наведеного запропоновано проєкт нової редакції класифікатора, який передбачає: деталізацію класу 40000 до рівня підкласів і груп, запровадження нового класу 50000 «НС у кіберпросторі та інформаційній сфері», доповнення класу 10000 підкласом аварій, спричинених кібервпливом на автоматизовані системи керування технологічними процесами об'єктів критичної інфраструктури, розширення класів 20000 і 30000 позиціями щодо геліофізичних явищ, природних пожеж на забруднених вибухонебезпечними предметами територіях, масового переміщення населення та диверсій. П'ятирозрядну ієрархічну структуру коду пропонується залишити без змін, що забезпечить наступність статистичних рядів.

Структуру проєкту гармонізовано з міжнародними системами класифікації небезпек. За основу зіставлення взято класифікацію Управління ООН зі зниження ризику катастроф та Міжнародної наукової ради, викладену в оглядовому технічному звіті щодо визначень і класифікації небезпек [5], а також методологію звітування за Сендайською рамковою програмою зі зниження ризику катастроф на 2015–2030 роки [6]. Такий підхід забезпечує узгодженість національної класифікації з міжнародною практикою оцінювання ризиків катастроф, сприяє сумісності статистичних даних та полегшує інтеграцію України до міжнародних механізмів співробітництва у сфері цивільного захисту, зокрема в межах Механізму цивільного захисту Європейського Союзу.

Окремим результатом пропонується методика застосування класифікатора, що встановлює шестикроковий алгоритм: фіксація події – перевірка відповідності класифікаційним ознакам – визначення первинної небезпеки – присвоєння основного коду – присвоєння додаткових кодів за вторинними чинниками – визначення рівня НС. У методиці сформульовано чотири правила кодування: правило первинної небезпеки (основний код присвоюють за ініціювальною подією, а не за найтяжчим наслідком), правило найбільшої конкретності, правило єдиного основного коду, правило додаткових кодів для відображення каскадних ефектів без подвійного обліку. Установлено пріоритет класів за наявності ознак кількох з них, що дає змогу однозначно розмежовувати техногенні, воєнні та кібернетичні НС – саме ця межа є джерелом найчастіших помилок кодування.

Практичне значення запропонованих рішень полягає в тому, що деталізований класифікатор уперше уможливлює кількісний аналіз НС воєнного та кібернетичного походження, а відтак – обґрунтоване планування заходів захисту критичної інфраструктури та розподіл ресурсів ЄДСЦЗ. Правило додаткових кодів забезпечує облік каскадних ефектів, частота яких є одним з індикаторів уразливості території.

Висновки. Перегляд ДК 019:2010 є важливим завданням нормативно-правового забезпечення діяльності ЄДСЦЗ. Запропонований підхід поєднує наступність структури коду з охопленням воєнних, кібернетичних та інших сучасних загроз і гармонізацією з міжнародними класифікаціями. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення перехідної таблиці кодів для конвертації наявних баз даних обліку НС та на обґрунтування нових критеріїв ідентифікації надзвичайних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Класифікатор надзвичайних ситуацій: ДК 019:2010. [Чинний від 2011-01-01]. Київ: Держспоживстандарт України, 2010. 22 с. (Національний класифікатор України).

2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458.

3. Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06.08.2018 № 658. Офіційний вісник України. 2018. № 71. Ст. 2400.

4. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. Відомості Верховної Ради України. 2022. № 12. Ст. 84.

5. Hazard Definition and Classification Review: Technical Report. Geneva : United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) ; International Science Council (ISC), 2020. 88 p.

6. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015–2030. Geneva : United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), 2015. 37 p.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДСЦЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Каміла ЛИСЕНКО
НК – Іван ЧОРНОМАЗ
Національний університет цивільного захисту України

В умовах воєнного стану система цивільного захисту України функціонує в умовах підвищених ризиків, пов'язаних із виникненням надзвичайних ситуацій, збройною агресією, пошкодженням критичної інфраструктури та необхідністю забезпечення безпеки населення. У таких умовах особливого значення набуває належне нормативно-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту, оскільки саме нормативно-правові акти визначають повноваження органів управління, порядок взаємодії сил цивільного захисту та організацію реагування на надзвичайні ситуації. Основу правового регулювання діяльності ЄДСЦЗ становить Кодекс цивільного захисту України, який визначає основні засади державної політики у сфері цивільного захисту, повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування, порядок функціонування ЄДСЦЗ, а також права й обов'язки громадян та суб'єктів господарювання у сфері цивільного захисту. Важливе значення також мають нормативно-правові акти, що регламентують функціонування ЄДСЦЗ у режимах повсякденного функціонування, підвищеної готовності та надзвичайної ситуації, а також в особливий період.

Введення воєнного стану зумовлює необхідність посилення координації між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підрозділами ДСНС та іншими суб'єктами системи цивільного захисту. Особливого значення набуває чітке визначення завдань і повноважень кожного суб'єкта, організація оповіщення та евакуації населення, забезпечення укриття, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, а також забезпечення стійкого функціонування об'єктів критичної інфраструктури. Сучасні умови вимагають постійного вдосконалення нормативно-правової бази у сфері цивільного захисту з урахуванням нових видів загроз і практичного досвіду реагування на надзвичайні ситуації. Особливо важливим є забезпечення узгодженості нормативних документів, чіткого розмежування компетенції органів управління та оперативного прийняття управлінських рішень. Ефективність функціонування ЄДСЦЗ значною мірою залежить від того, наскільки нормативно визначені механізми взаємодії можуть бути реалізовані на практиці в умовах обмеженого часу та значного навантаження на сили цивільного захисту.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення функціонування ЄДСЦЗ в умовах воєнного стану є важливою складовою забезпечення національної безпеки та захисту населення. Подальше вдосконалення законодавства у сфері цивільного захисту має бути спрямоване на підвищення оперативності реагування, удосконалення міжвідомчої взаємодії, чітке визначення повноважень суб'єктів ЄДСЦЗ та адаптацію нормативної бази до сучасних безпекових викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII.
3. Про затвердження Положення про Єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДІ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Інна Найда, к. держ. упр., доцент
Приватний заклад «Київський кооперативний інститут бізнесу і права»

В умовах воєнного стану в Україні питання формування правової культури та громадянської відповідальності молоді набуває особливої актуальності.

Сучасні безпекові виклики зумовлюють необхідність не лише вдосконалення нормативно-правового регулювання сфери цивільного захисту, а й підвищення рівня правової обізнаності молоді, усвідомлення нею власних прав та обов'язків, відповідального ставлення до безпеки, готовності діяти відповідно до вимог законодавства та сприяти безпеці інших членів суспільства. Цивільний захист у цьому контексті доцільно розглядати не лише як систему державних заходів реагування на надзвичайні ситуації, а й як важливу складову громадянської компетентності та відповідальної поведінки особистості.

Правова культура є важливою складовою правової держави та громадянського суспільства. Вона передбачає не тільки знання законодавства, а й повагу до права, усвідомлення значення правових норм, готовність дотримуватися встановлених правил та реалізовувати свої права у спосіб, що не порушує права інших осіб.

В умовах сьогодення, коли відбувається зростання впливу інформаційного простору, посилюються глобалізаційні виклики, реалізуються різноманітні форми гібридних конфліктів, національно-патріотичне виховання повинно здійснюватися винятково на рівні трансформації правової культури і правової традиції. Це важливо насамперед з огляду на те, що і правова культура і правова традиція, як і загалом право впливають на свідомість людей, виступають засобом утвердження правових цінностей, правил поведінки, які не тільки мають забезпечити дотримання прав людини, а й є елементом національної безпеки держави. Починаючи з 2020 р. українці живуть в умовах правових обмежень пов'язаних з пандемією COVID-2019, з 24 лютого 2022 р. в країні діє режим військового стану. Ці умови не тільки накладають на громадян додаткові обов'язки, вони змушують адаптуватися до нових норм права, які за цей короткий час стали частиною правової культури українців [1, с. 109].

Саме тому правове виховання у сфері цивільного захисту має бути спрямоване на формування у молодої людини розуміння того, що дотримання законодавства, відповідальна поведінка під час надзвичайних ситуацій, виконання встановлених правил безпеки та готовність допомогти іншим є не лише юридичними вимогами, а й проявами громадянської відповідальності.

Нормативно-правову основу відповідної діяльності становить Кодекс цивільного захисту України, який визначає правові та організаційні засади функціонування системи цивільного захисту, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, права й обов'язки громадян у цій сфері [2].

Зокрема, законодавством закріплено право громадян на отримання інформації про надзвичайні ситуації, заходи безпеки та правила поведінки, а також визначено їхні обов'язки щодо дотримання вимог цивільного захисту. Наявність таких законодавчих положень створює необхідну основу для формування правової культури молоді, оскільки забезпечує можливість не лише отримувати відповідні знання, а й розуміти практичне значення правових норм.

Важливим є також взаємозв'язок цивільного захисту з державною політикою у сфері національно-патріотичного виховання. Сучасний підхід до такого виховання передбачає формування активної громадянської позиції, громадянської стійкості, соціальної активності та відповідальності, а також готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку щодо захисту національних інтересів України [3]. При цьому сфера цивільного

захисту безпосередньо пов'язана з формуванням навичок безпечної поведінки, взаємодопомоги та відповідального ставлення до життя і здоров'я людини.

Значення правової складової у формуванні громадянської відповідальності молоді особливо посилюється в умовах воєнного стану. Молодь є активною частиною суспільства, а тому її правова компетентність та готовність до відповідальної поведінки мають важливе значення для забезпечення стійкості громад. Знання законодавства у сфері цивільного захисту, розуміння порядку дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, знання прав та обов'язків під час воєнного стану сприяють формуванню усвідомленої громадянської позиції.

Окремої уваги заслуговує освітнє середовище, оскільки саме заклади освіти мають значні можливості для комплексного поєднання правової освіти, громадянського виховання та практичної підготовки молоді. Проведення тематичних занять, тренінгів, практичних навчань із цивільного захисту, ознайомлення студентів із нормативно-правовими актами та алгоритмами дій у надзвичайних ситуаціях можуть сприяти формуванню не лише необхідних знань, а й практичних навичок відповідальної поведінки.

На думку Галини Дяків-Михайлюк, виховання патріотизму мусить розпочинатися з перших років життя дитини. Дітей, що ще не вміють ходити, треба частіше виносити на свіже повітря, щоб вони могли бачити рідне небо, дерева, квіти, різних тварин. Все це залишиться в дитячій душі, осяяне почуттям радості і покладе основи любові до рідної природи. Раннє дитинство – один з найщасливіших періодів у житті дитини. Дитина відвертими, нічим не затуманеними очима дивиться на світ Божий, все притягає її увагу: і сонячне проміння, що грає на стіні, і барвиста квітка, і котик, що грається на підлозі. Все це стає для дитини джерелом чистої незаплямованої радості, яку дитина часто виявляє в дзвінкому сміху. В цей же період починаються дитячі ігри, це найбільше джерело дитячих радощів. Всі ці переживання глибоко западають в душу дитини, стають органічною частиною її особистості, органічно зв'язують її з оточенням, у якому вона живе, викликають любов до нього, спочатку стихійну, а потім і свідому. Багато людей, особливо в старості, з великою насолодою згадують перші роки життя, і те оточення, в якому воно проходило, – і якими милими тоді здаються і рідне село і садочок коло хати і товариші дитинства, і собачка, з якою ми гралися у дитинстві [4, с. 124].

Варто зазначити, що питання нормативно-правового забезпечення патріотичного виховання молоді є предметом наукових досліджень у сфері публічного управління. Зокрема, І. В. Найда досліджує організаційно-правові засади державного управління у сфері патріотичного виховання молоді, акцентуючи увагу на необхідності системного підходу до формування відповідної державної політики та її нормативного забезпечення [5]. Це дає підстави розглядати правову культуру, громадянську відповідальність і патріотичне виховання як взаємопов'язані напрями роботи з молоддю.

Таким чином, нормативно-правові засади формування правової культури та громадянської відповідальності молоді у сфері цивільного захисту мають комплексний характер. Їх основу становлять норми законодавства у сфері цивільного захисту, державна політика щодо утвердження української національної та громадянської ідентичності, а також освітні механізми формування правової свідомості. Поєднання правової освіти, практичної підготовки до дій у надзвичайних ситуаціях та громадянського виховання створює умови для формування молодої людини як відповідального громадянина, який усвідомлює свої права й обов'язки, поважає закон та готовий діяти задля безпеки суспільства і держави. У цьому контексті цивільний захист може виступати важливим практичним інструментом формування правової культури, громадянської стійкості та відповідального ставлення молоді до суспільних і державних інтересів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шевчук М. Я. Правова традиція та правова культура в системі національно-патріотичного виховання молоді. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського*

університету імені Короля Данила Галицького. 2023. Вип. 15 (27), т. 1. С. 106–111. DOI: https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.15.27.1.106-111.

2. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 21.09.2026).

3. Про затвердження методичних рекомендацій щодо реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : наказ Міністерства молоді та спорту України від 07.02.2024 № 141. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення: 20.09.2026).

4. Дяків-Михайлюк Г. Національно-патріотичне виховання – загальна вимога і виклик сьогодення. *Освітній простір України*. 2017. № 10. С. 120–127. DOI: https://doi.org/10.15330/esu.10.120-127.

5. Найда І. В. Організаційно-правові засади державного управління у сфері патріотичного виховання молоді. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2022. № 4. С. 193–198. DOI: https://doi.org/10.32840/pdu.2022.4.27.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ЄДСЦЗ ПІД ЧАС РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ

Ростислав ПРИСЯЖНИЙ, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБ-32к
НК- Ярема ВЕЛИКИЙ, канд. пед. наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Забезпечення ефективного реагування на надзвичайні ситуації є одним із ключових завдань цивільного захисту населення і територій України. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України, система цивільного захисту охоплює комплекс організаційних, правових, інженерно-технічних та інших заходів, спрямованих на запобігання надзвичайним ситуаціям, захист населення і територій, реагування на небезпечні події та ліквідацію їх наслідків. Кодекс також визначає повноваження органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій у цій сфері [1].

Єдина державна система цивільного захисту являє собою сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту. Відповідно, ефективність її функціонування значною мірою залежить від узгодженості дій усіх складових системи та чіткості нормативного визначення їхніх повноважень. Особливого значення це питання набуває в сучасних умовах, коли надзвичайні ситуації можуть виникати внаслідок як природних і техногенних чинників, так і воєнних дій. Застосування засобів ураження, ракетні та безпілотні атаки, руйнування промислових підприємств, об'єктів критичної інфраструктури, транспортних систем та інженерних мереж можуть спричиняти одночасне виникнення пожеж, вибухів, обвалень, аварій із викидом небезпечних речовин та інших небезпечних подій [2].

За таких умов управління силами цивільного захисту набуває особливої складності. Керівник реагування повинен приймати рішення в умовах дефіциту часу, неповної або суперечливої інформації, швидкої зміни обстановки та наявності додаткових загроз для особового складу. Тому правовий механізм управління повинен не лише визначати загальні повноваження органів управління, а й забезпечувати можливість оперативного реагування на зміну обстановки. Правовою основою функціонування ЄДСЦЗ є насамперед Кодекс цивільного захисту України та Положення про єдину державну систему цивільного захисту, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 11. Чинна

редакція Положення станом на вересень 2026 року передбачає організаційні засади функціонування ЄДСЦЗ, склад її органів управління та сил, а також основні механізми забезпечення цивільного захисту.

Одним із центральних елементів правового механізму є визначення органів управління та розмежування їх повноважень. Під час виникнення надзвичайної ситуації необхідно забезпечити чітке визначення відповідального органу управління, керівника робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, складу штабу, необхідної кількості сил та засобів, а також порядку їх залучення. Кодекс цивільного захисту України передбачає використання пунктів управління та центрів управління в надзвичайних ситуаціях, утворення спеціальних комісій, призначення керівників робіт з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та створення відповідних штабів. Також визначається потреба у силах цивільного захисту та порядок їх залучення до виконання завдань. Водночас сучасна практика реагування вимагає більшої гнучкості зазначених механізмів. Зокрема, у випадку масштабної надзвичайної ситуації або одночасного виникнення декількох осередків необхідно оперативно змінювати напрямки застосування сил, здійснювати їх перерозподіл та залучати додаткові формування. Тому нормативно-правові механізми мають забезпечувати не тільки первинне залучення сил, але й можливість їх оперативного нарощування, резервування та перерозподілу залежно від розвитку ситуації.

Важливим елементом удосконалення правового механізму є нормативне врегулювання міжвідомчої взаємодії. Під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій до виконання завдань можуть залучатися пожежно-рятувальні та аварійно-рятувальні підрозділи, медичні формування, комунальні служби, аварійні бригади підприємств, правоохоронні органи, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти. Проблема полягає не стільки у відсутності окремих нормативних положень щодо взаємодії, скільки у необхідності забезпечення їх практичної узгодженості. Особливо це актуально для ситуацій, коли одна надзвичайна подія має комплексний характер. Наприклад, унаслідок ураження промислового об'єкта може одночасно виникнути пожежа, часткове руйнування будівлі, загроза вибуху та витік небезпечних речовин. У такому випадку різні підрозділи повинні діяти одночасно, але в межах єдиного управлінського рішення.

Удосконалення правового механізму доцільно здійснювати шляхом формування єдиних міжвідомчих алгоритмів реагування. Такі алгоритми повинні визначати послідовність обміну інформацією, порядок залучення сил, відповідальність посадових осіб, порядок передачі управління та механізми координації дій у разі зміни характеру надзвичайної ситуації.

Окремим напрямом удосконалення є інформаційне забезпечення управління. У сучасних умовах швидкість отримання та достовірність інформації безпосередньо впливають на якість управлінських рішень. У 2023 році нормативно визначено систему управління силами та засобами цивільного захисту як інтегровану інформаційно-комунікаційну систему, призначену для збирання, зберігання, використання, передачі та захисту інформації, необхідної для управління силами і засобами цивільного захисту та оперативно-диспетчерського управління ними [3].

Подальший розвиток такого підходу потребує нормативного забезпечення використання сучасних засобів отримання оперативної інформації. До них належать безпілотні літальні апарати, пожежні тепловізори, системи відеоспостереження, геоінформаційні технології та цифрові системи моніторингу. Отримана інформація може використовуватися для визначення масштабу надзвичайної ситуації, встановлення меж небезпечної зони, визначення місць розташування сил та засобів і коригування управлінського рішення.

При цьому важливо, щоб нормативне регулювання враховувало не лише процес отримання інформації, а й порядок її використання під час прийняття рішення. Доцільним є закріплення єдиного інформаційно-аналітичного циклу:

отримання інформації → первинне оцінювання обстановки → визначення ризиків → визначення необхідних сил і засобів → прийняття рішення → організація виконання → моніторинг → повторне оцінювання → коригування рішення.

Особливої уваги потребує правове забезпечення безпеки особового складу під час виконання завдань. Умови проведення аварійно-рятувальних робіт після ракетних ударів або інших воєнних впливів можуть характеризуватися одночасною наявністю декількох небезпечних факторів: нестійких конструкцій, пожеж, вибухонебезпечних предметів, небезпечних речовин та загрози повторного ураження. У таких умовах нормативно-правовий механізм управління повинен забезпечувати можливість швидкої зміни рішення залежно від рівня загрози. Особливо важливим є визначення процедур тимчасового припинення або зміни окремих робіт у разі виникнення безпосередньої загрози життю та здоров'ю особового складу [1, 4].

Окремого розгляду потребує питання управління резервом сил і засобів. Під час масштабних надзвичайних ситуацій використання всіх наявних ресурсів на початковому етапі може призвести до зниження спроможності реагувати на подальший розвиток подій. Тому правовий механізм має передбачати можливість формування оперативного резерву, його своєчасного залучення та визначення пріоритетних напрямів застосування.

На нашу думку, удосконалення правового механізму управління силами ЄДСЦЗ доцільно здійснювати за такими основними напрямами:

– уточнення повноважень органів управління ЄДСЦЗ різних рівнів;

– удосконалення порядку залучення та перерозподілу сил і засобів;

– нормативне закріплення єдиних алгоритмів міжвідомчої взаємодії;

– удосконалення інформаційного обміну між органами управління та силами цивільного захисту;

– розвиток цифрових механізмів управління та інтегрованих інформаційних систем;

– нормативне врегулювання використання дистанційних засобів моніторингу;

– удосконалення процедур управління в умовах комбінованих воєнних і техногенних загроз;

– підвищення рівня правового забезпечення безпеки особового складу;

– удосконалення механізмів формування та застосування резерву сил і засобів.

Таким чином, сучасний правовий механізм управління силами ЄДСЦЗ доцільно розглядати не лише як сукупність нормативно визначених повноважень, а як систему взаємопов'язаних правових, організаційних та інформаційних процедур, спрямованих на забезпечення своєчасного прийняття та реалізації управлінських рішень [1, 2, 3].

Особливого значення набуває формування адаптивного механізму управління, здатного функціонувати в умовах постійної зміни оперативної обстановки. Такий механізм повинен забезпечувати взаємозв'язок між отриманням інформації, оцінюванням ризиків, визначенням необхідних сил, прийняттям рішення та контролем його виконання. Отже, ефективність управління силами ЄДСЦЗ під час реагування на надзвичайні ситуації залежить від чіткості нормативно визначених повноважень, оперативності залучення сил і засобів, ефективності міжвідомчої взаємодії та своєчасності інформаційного забезпечення.

Сучасні воєнні та техногенні загрози зумовлюють необхідність подальшого розвитку правового механізму управління, орієнтованого на гнучкість, оперативність та адаптивність. Особливу увагу доцільно приділяти нормативному врегулюванню взаємодії суб'єктів ЄДСЦЗ, цифровізації процесів управління, використанню сучасних засобів моніторингу та забезпеченню безпеки особового складу.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення єдиного нормативно-організаційного алгоритму управління силами ЄДСЦЗ, який би враховував характер надзвичайної ситуації, рівень загрози, необхідну кількість сил і засобів, можливість виникнення вторинних небезпек та необхідність оперативного коригування прийнятих рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI.
2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11.
3. Про затвердження Положення про систему управління силами та засобами цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 07.07.2023 № 690.
4. Про затвердження Порядку організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб в органах та підрозділах Державної служби України з надзвичайних ситуацій: наказ МВС України від 10.02.2022 № 116.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДСЦЗ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ ЗАГРОЗ

Ростислав ПРИСЯЖНИЙ, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБ-32к
НК – Ярема ВЕЛИКИЙ, канд. пед. наук, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сучасні умови функціонування системи цивільного захисту України характеризуються одночасним впливом воєнних, техногенних, природних та інших небезпечних чинників. Повномасштабна збройна агресія суттєво змінила характер ризиків для населення, територій та об'єктів критичної інфраструктури. Внаслідок ракетних ударів, застосування безпілотних літальних апаратів, артилерійських обстрілів та інших форм бойового впливу можуть виникати пожежі, руйнування будівель і споруд, аварії на промислових підприємствах, пошкодження мереж газо-, електро- та водопостачання, хімічне забруднення територій тощо.

Нормативною основою функціонування ЄДСЦЗ є Кодекс цивільного захисту України, який визначає основні засади цивільного захисту, повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування, порядок функціонування ЄДСЦЗ, а також організацію заходів із запобігання та реагування на надзвичайні ситуації. ЄДСЦЗ являє собою сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту [1].

Особливого значення функціонування ЄДСЦЗ набуває в умовах воєнного стану. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» визначає воєнний стан як особливий правовий режим, який вводиться у разі збройної агресії або загрози нападу та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям і органам місцевого самоврядування додаткових повноважень для відвернення загроз та забезпечення національної безпеки [2].

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України ЄДСЦЗ функціонує в режимах повсякденного функціонування, підвищеної готовності, надзвичайної ситуації, надзвичайного стану, а також в особливий період з урахуванням вимог законодавства про мобілізаційну підготовку, мобілізацію та правовий режим воєнного стану.

В умовах воєнних загроз діяльність ЄДСЦЗ набуває комплексного характеру. Якщо в мирний час основна увага приділяється прогнозуванню та попередженню природних і техногенних надзвичайних ситуацій, то в умовах війни до цього додається необхідність оперативного реагування на наслідки бойових дій. При цьому одна подія може одночасно мати ознаки декількох видів небезпеки. Наприклад, влучання ракети або безпілотного літального апарата у промисловий об'єкт може спричинити руйнування конструкцій, пожежу, вибух, витік небезпечних хімічних речовин та загрозу вторинного ураження особового складу. Таким чином, реагування на подібні події потребує не лише виконання

пожежно-рятувальних робіт, а й проведення розвідки, оцінювання стійкості конструкцій, визначення наявності небезпечних речовин, організації медичної допомоги, евакуації населення та взаємодії з іншими суб'єктами реагування.

Однією з основних особливостей сучасного функціонування ЄДСЦЗ є зміна характеру оперативної обстановки та підвищення рівня невизначеності. Під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, пов'язаної з воєнними діями, обстановка може швидко змінюватися внаслідок повторних обстрілів, виникнення нових осередків пожежі, руйнування конструкцій або пошкодження інженерних мереж.

За таких умов особливого значення набуває постійний моніторинг обстановки та своєчасне коригування управлінських рішень. Алгоритм реагування доцільно розглядати як безперервний процес:

отримання інформації → первинне оцінювання обстановки → визначення воєнних і техногенних ризиків → встановлення рівня загрози → вибір способу дій → розстановка сил і засобів → постійний моніторинг → повторне оцінювання → коригування рішення.

Важливим напрямом удосконалення функціонування ЄДСЦЗ є підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії. Наслідки сучасних надзвичайних ситуацій часто виходять за межі компетенції одного органу або служби. До реагування можуть залучатися пожежно-рятувальні підрозділи, медичні служби, аварійні бригади підприємств, органи місцевого самоврядування, правоохоронні органи, комунальні служби та інші суб'єкти.

Положення про ЄДСЦЗ, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 09 січня 2014 року № 11, визначає організаційні засади функціонування системи та взаємодії її складових. Чинна редакція документа станом на вересень 2026 року враховує подальші зміни нормативно-правового регулювання.

Удосконалення взаємодії доцільно здійснювати за такими напрямами:

– уніфікація алгоритмів обміну оперативною інформацією;

– удосконалення системи оповіщення та передачі даних;

– завчасне визначення порядку залучення додаткових сил і засобів;

– проведення спільних навчань і тренувань;

– створення єдиного інформаційного поля для органів управління;

– удосконалення координації дій під час одночасного виникнення декількох осередків надзвичайних ситуацій [3].

Окремої уваги потребує інформаційне забезпечення діяльності ЄДСЦЗ. В умовах воєнних загроз рішення керівника робіт або керівника гасіння пожежі повинно ґрунтуватися на максимально актуальній інформації про місце події, характер руйнувань, масштаби пожежі, наявність постраждалих, стан об'єкта та можливі вторинні небезпеки.

Перспективним напрямом є ширше застосування безпілотних літальних апаратів, тепловізійних систем, геоінформаційних технологій та інших засобів дистанційного моніторингу. Їх використання дає змогу отримувати інформацію про оперативну обстановку без безпосереднього наближення особового складу до небезпечної зони. Водночас ефективність таких технологій залежить не лише від отримання інформації, а й від швидкості її оброблення, інтерпретації та інтеграції у процес прийняття управлінських рішень.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває також безпека особового складу сил цивільного захисту. Проведення аварійно-рятувальних і пожежно-рятувальних робіт на об'єктах, які зазнали обстрілів, може супроводжуватися ризиком повторних ударів, вибухів, обвалення конструкцій, пожеж, наявності нерозірваних боєприпасів та інших небезпечних факторів. Тому організація робіт повинна передбачати постійне оцінювання ризиків, визначення безпечних зон, контроль часу перебування особового складу в небезпечному середовищі та готовність до зміни оперативної обстановки.

Ще однією особливістю є зростання взаємозалежності воєнних і техногенних ризиків. Пошкодження об'єктів критичної інфраструктури може призвести до виникнення вторинних надзвичайних ситуацій, які, своєю чергою, ускладнюють життєзабезпечення населення.

Наприклад, пошкодження енергетичних об'єктів може спричинити припинення електропостачання, порушення роботи систем водопостачання, зв'язку та інших життєво важливих систем.

У зв'язку з цим під час планування діяльності ЄДСЦЗ необхідно враховувати не окремі загрози, а сценарії їх комбінованого розвитку. Такий підхід передбачає оцінювання не лише первинної події, а й можливих каскадних наслідків.

Перспективним напрямом розвитку ЄДСЦЗ є перехід від реагування переважно на вже сформовану надзвичайну ситуацію до ризик-орієнтованого управління, за якого основна увага приділяється завчасному виявленню небезпек, моделюванню можливих сценаріїв та підготовці сил і засобів до дій за найбільш імовірними та небезпечними сценаріями.

Таким чином, функціонування ЄДСЦЗ в умовах воєнних та техногенних загроз потребує комплексного підходу, який поєднує нормативно-правове регулювання, прогнозування ризиків, оперативне управління, міжвідомчу взаємодію, сучасні інформаційні технології та забезпечення безпеки особового складу. Важливим завданням є подальше вдосконалення алгоритмів взаємодії складових ЄДСЦЗ та їх адаптація до умов одночасного виникнення воєнних і техногенних небезпек.

Сучасні воєнні загрози суттєво впливають на характер функціонування ЄДСЦЗ та зумовлюють необхідність адаптації існуючих механізмів реагування до умов комбінованого впливу небезпечних чинників. Основними особливостями є підвищення динамічності оперативної обстановки, виникнення вторинних техногенних небезпек, необхідність роботи в умовах повторних атак, зростання вимог до міжвідомчої взаємодії та безпеки особового складу.

Ефективність функціонування ЄДСЦЗ в таких умовах значною мірою визначається здатністю органів управління своєчасно отримувати та аналізувати інформацію, прогнозувати розвиток ситуації, оперативно залучати необхідні сили і засоби та коригувати прийняті рішення. Перспективним є подальше впровадження ризик-орієнтованого підходу, цифрових технологій моніторингу та управління, а також удосконалення нормативного забезпечення взаємодії складових ЄДСЦЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Чинна редакція від 22.03.2026.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Чинна редакція від 04.03.2026.
3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. Чинна редакція від 08.09.2026.

УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНИХ ВИМОГ ДО ДИСЛОКАЦІЇ, КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ПРОЄКТУВАННЯ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УКРАЇНІ

Олександр ТЕСЛЕНКО, доктор філософії з публічного управління та адміністрування
Сергій ЦИМБАЛІСТИЙ,
Олександр КРИКУН
Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Сучасний стан розвитку техногенного середовища, підвищення рівня урбанізації, а також виклики воєнного стану вимагають суттєвого перегляду підходів до забезпечення оперативної спроможності підрозділів цивільного захисту. Вимоги діючої нормативної бази,

зокрема ДСТУ 8767:2018 [1], потребують актуалізації з урахуванням нових принципів розбудови мережі пожежно-рятувальних підрозділів, впровадження інклюзивності, підвищення енергонезалежності об'єктів та забезпечення належного рівня укриття особового складу й цивільного населення, зокрема в умовах правового режиму воєнного стану [2].

Розроблений проєкт національного стандарту ДСТУ 8767:202Х [3] регламентує цілісний комплекс вимог до визначення місць дислокації пожежно-рятувальних підрозділів, оптимізацію районів їх виїзду, визначення нормативної чисельності протипожежної, аварійно-рятувальної та спеціальної техніки і проєктування будівель та споруд пожежних депо.

Дислокація та районування виїздів пожежно-рятувальних підрозділів розраховується виходячи із забезпечення нормованого часу прибуття першого підрозділу до місця виклику [4] або розрахунку радіусу обслуговування [5]. У розрахунках транспортної доступності застосовуються диференційовані середньозважені швидкості руху пожежно-рятувальних автомобілів в залежності від чисельності населення в населених пунктах та за їх межами. Застосовується концепція поділу територій на 4 класи зон: зони доступної відстані, обмеженої відстані, недосяжної відстані та зони перетину доступних відстаней. Визначення районів виїздів наявних пожежно-рятувальних підрозділів є основою для обґрунтування будівництва нових пожежних депо першочергово у зонах недосяжної відстані. При цьому під час визначення меж районів виїзду обов'язково враховується наявність природних та штучних перешкод (залізничні переїзди в одному рівні, розсувні та підйомні мости, поромні переправи, водні перешкоди). Відмічена необхідність обов'язкового обслуговування об'єктовими пожежно-рятувальними підрозділами з пожежним депо суб'єктів господарювання з високим ступенем ризику (1 класу підвищеної небезпеки) згідно з додатком 1 [6].

Проєктом національного стандарту переглянуто нормативи комплектування пожежно-рятувальних підрозділів протипожежною, аварійно-рятувальною та спеціальною технікою відповідно до її актуальності в умовах сьогодення. Наприклад, розрахунок необхідної кількості основних пожежних автомобілів перестає бути суто статистичним і спирається на аналітично-імовірнісні моделі. До уваги беруться: щільність населення, середнє значення кількості пожеж, площа забудови, середній час прибуття на пожежу, середній час гасіння пожежі і ін. Крім цього переглянуто та регламентовано забезпечення пожежно-рятувальних підрозділів спеціальними пожежними автомобілями відповідно до чисельності населення в населених пунктах.

Передбачено загальні вимоги щодо засобів колективного захисту у складі нових, що будуються або таких, що реконструюються пожежно-рятувальних підрозділів, щодо обов'язкової наявності захисних споруд цивільного захисту (сховища, протирадіаційні укриття) або споруд подвійного призначення із відповідними захисними властивостями згідно вимог [7–10].

Для будівель пожежних депо передбачено вимоги щодо відповідної доступності для перебування маломобільних груп населення (похилі пандуси, спеціалізовані санвузли і ін.). У разі залучення до роботи в підрозділі осіб з інвалідністю (наприклад, у диспетчерських службах чи інших підрозділах) або передбачено прийом громадян передбачаються відповідні робочі місця та шляхи евакуації відповідно до [11].

Проєкт стандарту ДСТУ 8767:202Х створює удосконалену науково та практично обґрунтовану базу для планування інфраструктури та забезпечення пожежно-рятувальних підрозділів. Застосування зазначених нормативів дозволить мінімізувати час реагування на надзвичайні ситуації, оптимізувати витрати на матеріально-технічне забезпечення, підвищити рівень захисту особового складу та забезпечити відповідність пожежних депо сучасним екологічним і безпековим стандартам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДСТУ 8767:2018 Пожежно-рятувальні частини. Вимоги до дислокації та району виїзду, комплектування пожежними автомобілями та проектування. – Чинний від 01.01.2019. – Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2018. — 38 с.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text (дата звернення: 27.08.2026).
3. Проєкт ДСТУ 8767:202X Пожежно-рятувальні підрозділи. Вимоги до дислокації та району виїзду, комплектування протипожежною, аварійно-рятувальною, спеціальною технікою та проєктування. URL: https://docs.google.com/document/d/1FIuYKHc8KJIl7i6NJHcx-bq68TkHgDqV/edit?usp=drive_link&ouid=102457768093332438078&rtpof=true&sd=true (дата звернення: 27.08.2026).
4. ДБН В.2.2-41:2019 Висотні будівлі. Основні положення. – Чинний від 01.01.2020. – Київ: Мінрегіон України, 2019. – 59 с.
5. ДБН Б.2.2-12:2019 Планування та забудова територій. – Чинний від 01.01.2019. – Київ: Мінрегіон України, 2019.– 185 с.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання ідентифікації об’єктів підвищеної небезпеки» від 13.09.2022 № 1030 // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 27.08.2026).
7. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 27.08.2026).
8. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17.02.2011 № 3038-VI (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (дата звернення: 27.08.2026).
9. ДБН В.1.2-4:2019 Інженерно-технічні заходи цивільного захисту. – Чинний від 01.08.2019. – Київ: Мінрегіон України, 2019. – 31 с.
10. ДБН В.2.2-5:2023 Захисні споруди цивільного захисту. – Чинний від 01.11.2023. – Київ: Мінінфраструктури України, 2023. – 122 с.
11. ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. – Чинний від 01.04.2019. – Київ: Мінрегіон України, 2018. – 70 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОЦІНЮВАННЯ ТОКСИЧНОСТІ ЛЕТКИХ ПРОДУКТІВ ЗГОРЯННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Юрій ФЕЩУК, к.т.н., ст. досл.,
Дмитрий ХРОМЕНКОВ,
Ксенія БЄЛІКОВА, д.держ.упр., професор, с.н.с.
Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Забезпечення пожежної безпеки є невіддільним елементом діяльності держави щодо захисту життя та здоров’я людини, майна і навколишнього природного середовища від пожеж [1]. Основними завданнями, що виконуються єдиною державною системою цивільного захисту, є здійснення планових заходів щодо запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, забезпечення безпеки та захисту населення і територій від таких ситуацій, а також заходів щодо підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту [2].

Сучасне будівництво характеризується масовим використанням полімерних, композитних та оздоблювальних матеріалів. Під час пожежі ці матеріали інтенсивно розкладаються з виділенням високотоксичних летких продуктів згоряння (CO, CO_2, HCN, HCl, NO_x тощо). Статистика пожеж свідчить, що понад 70 % летальних випадків викликані саме отруєнням токсичними газами, а не безпосередньою дією вогню чи високих температур [2]. Нині є розбіжність між різними методами оцінювання токсичності (експрес-методи, аналітичні методи, розрахунково-аналітичні та біологічні тести). Кожен підхід має обмеження щодо точності, швидкості та відтворюваності результатів. До того ж надійність оцінки хімічного складу димових газів критично залежить від технічних характеристик вимірювальних приладів – їхньої селективності, чутливості, динамічного діапазону та стійкості сенсорів до агресивного середовища. Аналіз останніх досліджень у сфері пожежної безпеки підтверджує, що більшість жертв на пожежах гине від отруєння токсичними газами, які виділяються під час згоряння полімерних та синтетичних будівельних матеріалів [3].

Токсичність димових газів є важливим компонентом будь-якого аналізу пожежної небезпеки. Однак токсичність диму залежить не лише від сценарію, але й від матеріалу. Є низка різних методів оцінки токсичності диму, але багато з них не враховують зв’язок цього показника з конкретним сценарієм пожежі. Прогнозовані показники токсичності варіюються на два порядки величини залежно від зміни сценарію пожежі. Вони також демонструють зміну щонайменше на один порядок величини для різних матеріалів у рамках одного й того самого сценарію пожежі [4].

Забезпечення пожежної безпеки полімерних матеріалів залишається важливим науковим та практичним завданням, оскільки під час їх горіння утворюється складна суміш токсичних газів, небезпечних для людини та навколишнього середовища [4]. Симптоми отруєння часто є неспецифічними, зокрема головний біль, запаморочення, нудота, задишка, а в тяжких випадках – втрата свідомості. Сучасні будівельні матеріали, зокрема поліуретани та мінеральні волокна, ще більше ускладнюють токсичність пожежі, вивільняючи під час горіння додаткові шкідливі речовини [5]. Під час вдихання диму токсичні продукти горіння уражають тканини дихальних шляхів та/або спричиняють метаболічні ефекти, призводять до опіків нижніх дихальних шляхів, викликають хімічні опіки або порушують клітинне дихання [6].

Оцінювання токсичності летких продуктів згоряння будівельної продукції базується на визначенні небезпеки газів і диму згідно з національними стандартами [7], [8], [9]. Основні методи містять розрахунок показників токсичності та аналіз складу газів на вміст оксиду вуглецю, ціанідів та галогеноводнів [4]. Вважаємо, що оцінювання токсичності летких продуктів згоряння будівельної продукції є критично важливим завданням.

Метою такого дослідження є науково обґрунтований вибір оптимальних методів випробування будівельних матеріалів щодо визначення масової концентрації токсикантів, що дозволяє підвищити точність визначення показника токсичності, забезпечити відповідність продукції вимогам будівельних норм та зменшити ризики для життя людей під час пожеж.

Аналітичні методи визначення показників токсичності летких продуктів згоряння матеріалів є ключовим елементом оцінювання пожежної небезпеки та ризиків для життя і здоров’я людей. Вони дозволяють ідентифікувати склад газової фази, кількісно визначити концентрації токсичних компонентів і розрахувати інтегральні показники токсичності.

Однією з основних вимог до будівель і споруд є пожежна безпека [10]. Згідно з цією вимогою, обмеження утворення та поширення вогню і диму в межах приміщення, де виникла пожежа, забезпечується, зокрема, використанням будівельних конструкцій з належними показниками реакції на вогонь [11], що можуть встановлюватися безпосередньо до самих будівельних конструкцій або їхніх елементів – будівельної продукції (матеріали, вироби, комплекти тощо). Токсичність димових газів є важливим складником будь-якого аналізу пожежної небезпеки. Однак токсичність диму, як і горючість, залежить як від сценарію, так і від матеріалу [12].

Класи показників реакції на вогонь будівельних матеріалів встановлено в ДБН В.1.1-7 [7]. Горючі будівельні матеріали за токсичністю продуктів горіння поділяють на чотири групи,

які відповідають встановленим для полімерних, синтетичних та інших матеріалів у ДСТУ 8829 [8]. В Україні визначення токсичності регламентується державними стандартами та наказами профільних міністерств, зокрема наказом МОЗ України № 369 “Про затвердження методичних вказівок “Визначення та гігієнічна оцінка показників токсичності продуктів горіння полімерних матеріалів”. Цей документ закріплює класифікацію небезпеки полімерних матеріалів [13]. ДСТУ 8829:2019 [8] окреслює метод лабораторних випробувань будівельних матеріалів у режимах термоокислювального розкладання або полум’яного горіння (зазвичай при температурі 750°C) для імітації реальної пожежі [9].

Показник токсичності продуктів горіння (H_{CL50}) згідно з міжнародною термінологією [14] є летальною концентрацією масової навантаги. Під фізичною моделлю пожежі розуміють лабораторний процес, включно з устаткуванням, середовищем та процедурою вогневого випробування, призначену для відображення певної стадії пожежі [14].

Технічні критерії та настанови щодо оцінювання фізичних моделей пожежі, тобто лабораторних пристроїв для спалювання (термічного розкладання) зразків і процедур вогневих випробувань, які використовують для дослідження токсичних летких продуктів згоряння, щоб отримати дані про такі продукти в умовах пожежі, важливі для забезпечення безпеки життя, містяться в ISO 16312-1. Цей міжнародний стандарт визначає, які саме характеристики обладнання мають визначати фізичну модель пожежі, ідентифікує дані, що підходять для оцінювання вірогідності фізичної моделі пожежі, і надає технічні критерії для їх оцінювання з огляду на точність їхніх даних стосовно безпеки життя [15].

Вихід продуктів згоряння залежить від забезпечення обладнанням коефіцієнта еквівалентності між паливом та повітрям, розкладання зразка з полум’ям чи без нього, наявності стійкого полум’я на зразку, температури зразка та утворених летких продуктів, стабільних умов термічного розкладання зразків та взаємодії обладнання з процесом розкладання зразків, леткими продуктами та полум’ям [16].

Важливо, щоб фізична модель пожежі дозволяла точно визначити хімічний склад летких продуктів. Виявлено, що для більшості звичайних матеріалів основні гострі токсичні ефекти викликані впливом задушливих газів та органічними і неорганічними подразнювальними газами [9]. Нові матеріали можуть утворювати раніше невідомі токсичні продукти. Зважаючи на це, може знадобитися більш детальний хімічний аналіз, щоб забезпечити повну оцінку токсичних ефектів. Біопроби можуть надати вказівки щодо важливості токсикантів, не включених до базового набору. Тому необхідно, щоб фізична модель пожежі містила метод біопроб.

Отже, для визначення показників токсичності летких продуктів згоряння будівельної продукції можливе використання методів, основаних на хімічному аналізі газоподібних речовин, за умови, що для такої продукції попередньо застосовувалися методи, основані на біопробах, та створювалися моделі токсичних газів. Для реалізації методів визначення показників токсичності необхідні засоби для виявлення токсичних компонентів газоподібних речовин та вимірювання їхніх концентрацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Дата оновлення: 22.03.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 14.09.2026).

2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. Дата оновлення: 05.05.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text (дата звернення: 14.09.2026).

3. Аналітична довідка про пожежі та їх наслідки в Україні за 6 місяців 2026 року. URL: https://dsns.gov.ua/upload/2/6/7/0/3/3/4/analiticna-dovidka-062026.pdf (дата звернення: 14.09.2026).

4. Study of the composition and toxicological properties of combustion products of epoxy and epoxy-urethane flame-retardant materials / Saienko N. V., Skripinets A. V., Berezovskyi A. I.,

Makarenko O. V. *Fire Safety.* 2025. No. 47. Pp. 103–112. doi: https://doi.org/10.32447/20786662.47.2025.11.

5. The Toxic Face of Fire – Chemical Poisonings in Fire Conditions and its Treatment / S. Graczyk et al. *Medical Science.* 2025. Vol. 29. Issue 159. Pp. 1–7. doi: https://doi.org/10.54905/disssi.v29i158.e65ms3559.

6. Опіки. Клінічна настанова, заснована на доказах. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/2023_kn_opiky_.pdf (дата звернення: 14.09.2026).

7. ДБН В.1.1-7:2016 Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги. [Чинні від 2017-06-01]. Вид. офіц. Київ : Мінрегіон, 2016. 39 с.

8. ДСТУ 8829:2019. Пожежовибухонебезпечність речовин і матеріалів. Номенклатура показників і методи їхнього визначення. Класифікація. [Чинний від 2020-01-01]. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2020. 78 с.

9. ДСТУ ISO 13571:2018. Небезпечні чинники пожежі. Настанови щодо визначення проміжку часу до настання втрати дієздатності під час пожежі (ISO 13571:2012, IDT). [Чинний від 2019-01-01]. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2019. 21 с.

10. Про будівельні норми: Закон України від 05.11.2009 №1704-VI. Дата оновлення: 09.06.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text (дата звернення: 14.09.2026).

11. ДБН В.1.2-7:2021 Основні вимоги до будівель і споруд. Пожежна безпека. [Чинні від 2022-09-01]. Вид. офіц. Київ: Мінрегіон, 2022. 16 с.

12. Factors affecting the combustion toxicity of polymeric materials / Hull T., Stec A., Lebek K., Price D. *Polymer Degradation and Stability*. 2007. Vol. 92. Issue 12. Pp. 2239–2246. doi: https://doi.org/10.1016/j.polymdegradstab.2007.03.032.

13. МВ 8.8.2.4-127-2006 Визначення та гігієнічна оцінка показників токсичності продуктів горіння полімерних матеріалів. Методичні вказівки. [Чинні від 2006-06-07]. Вид. офіц. Київ: МОЗ України, 2006. 77 с.

14. ДСТУ EN ISO 13943:2022. Пожежна безпека. Словник термінів (EN ISO 13943:2017, IDT; ISO 13943:2017, IDT). [Чинний від 2023-12-31]. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2022. 53 с.

15. ДСТУ ISO 16312-1:2019. Настанова щодо валідації фізичних моделей пожежі для отримання даних щодо токсичності летких продуктів згоряння, щоб оцінити пожежну небезпеку та ризик пожежі. Частина 1. Критерії (ISO 16312-1:2016, IDT). [Чинний від 2020-01-01]. Вид. офіц. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2020. 16 с.

16. ISO 19703:2018 Generation and analysis of toxic gases in fire. Calculation of species yields, equivalence ratios and combustion efficiency in experimental fires. Supersedes ISO 19703:2010. Geneva: ISO, Edition: 3, 2018. 33 p.

Секція 3. Соціальне-економічне забезпечення діяльності ЄДСЦЗ

УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Олександр АЛЬБОЩІЙ, кандидат військових наук, доцент
Навчально-науковий інститут підготовки керівних кадрів, кафедра управління логістикою,
Національна академія Національної гвардії України

Життя суспільства завжди підвернене впливу великої кількості викликів і загроз. Вони мають різний характер і природу та перешкоджають планомірній роботі, розвитку суспільства, оскільки породжують небезпеки для суб'єктів та об'єктів діяльності. На сучасному етапі розвитку суспільства розроблено і застосовуються різні методи та механізми управління організаціями (об'єктами, процесами) в умовах присутності небезпек і невизначеності. Загальна ідеологія управління за таких умов передбачає двохвекторність реагування на виклики та загрози. Перший вектор спрямований на запобігання небезпекам і їхньому негативному (небезпечному) впливу. Другий – на оперативну ліквідацію наслідків небезпечних подій (ситуацій), які є результатом проявів загроз. Така двохвекторність чітко проглядається у безпекових сферах діяльності, зокрема у цивільному захисті. Але і в інших сферах діяльності, наприклад, державному управлінні, економіці, військовій справі, запобіганню небезпекам приділяється велика увага [1]. Управління великими організаціями та складними об'єктами (процесами) передбачає, як правило, використання паралельно декількох методів управління, об'єднаних у систему. В систему методів управління більшості суб'єктів господарювання наразі інтегрований ризик-менеджмент, як метод, що має за мету забезпечення стабільного функціонування та досягнення стратегічних цілей організації за умови мінімізації можливих фінансових, репутаційних чи операційних втрат від негативних подій. Оскільки існують загальні виклики та загрози, які створюють небезпеку для всіх суб'єктів, то реагування на них має відбуватися скоординовано, узгоджено між різними суб'єктами. В цілому така координація здійснюється на державному рівні в рамках діяльності єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ). Її суб'єкти мають чітко визначені функції, повноваження та відповідальність. Основною метою функціонування єдиної державної системи цивільного захисту є, як відомо, забезпечення реалізації державної політики у сфері цивільного захисту у мирний час та в особливий період [2]. Державна політика у сфері цивільного захисту України полягає в гарантуванні безпеки та захисту населення, територій, навколишнього природного середовища і майна від надзвичайних ситуацій у мирний час та в особливий період.

Мета доповіді полягає у визначенні чинників соціально-економічного характеру, які суттєво впливають на процеси управління безпекою у теперішній час і будуть мати вплив у найближчий відбудовний (післявоєнний) період.

Дослідження, які проводилися фахівцями у передвоєнні роки (до початку повномасштабного вторгнення рф в Україну) стосовно ефективності функціонування ЄДСЦЗ, показали, що на практиці існує низка проблем, що свідчать про неспроможність забезпечення належного функціонування ЄДСЦЗ у сегменті виконання визначених для неї завдань [3, 4]. Ці проблеми мають різний характер. В певній мірі можна стверджувати, що ключовими є проблеми економічного характеру. Узагальнюючи їх можна звести до недостатнього фінансування даної системи в цілому та її окремих суб'єктів. При цьому, варто мати на увазі, що фінансування ЄДСЦЗ здійснюється із різних джерел: коштів державного бюджету, місцевих бюджетів та фінансових ресурсів підприємств.

Будь-яка цілеспрямована діяльність неможлива без витрат. Під витратами прийнято розуміти вартісну оцінку ресурсів. Ефект і витрати є невід'ємними та нерозривно пов'язаними між собою сторонами єдиного цілого (результату праці). У той же час, цей зв'язок не є однозначним. Тому важливою вимогою до діяльності є її ефективність. Будь-який ефект є результатом цілеспрямованого (як правило визначеного технологічно) використання ресурсів. Недостатнє фінансування унеможливлює у ресурсному відношенні виконання усього комплексу необхідних заходів і робіт. Постає потреба визначення пріоритетів у фінансуванні як інституцій (суб'єктів ЄДСЦЗ), так і заходів щодо поточного функціонування системи та її подальшої розбудови. Як результат – цілий ряд важливих, але менш пріоритетних функцій, пов'язаних із моніторингом та прогнозуванням небезпек, розбудовою системи інформаційно-аналітичного забезпечення, підвищенням ефективності роботи функціональних підсистем залишаються без належної фінансової та ресурсної підтримки і не отримують належного розвитку. З оглядом на ситуацію, що склалася в Україні на теперішній час, проблеми фінансування у найближчій перспективі будуть лише загострюватися. Тому у роботі важливо спиратися на внутрішні резерви, шукати можливості підвищення ефективності функціонування суб'єктів ЄДСЦЗ.

Одним із важливих шляхів підвищення ефективності функціонування ЄДСЦЗ є нарощування компетентностей майбутніх профільних фахівців суб'єктів господарювання, які за функціональними обов'язками будуть виконувати передбачені законодавством України завдання щодо цивільного захисту об'єктів господарювання. Такі процеси мають відбуватися на етапі навчання студентів у вишах, а також при підготовці (підвищенні кваліфікації чи стажуванні) керівних кадрів суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців в системі післядипломної освіти. На погляд автора в навчальних планах підготовки фахівців магістерського рівня підготовки усіх спеціальностей має бути передбачена обов'язкова навчальна дисципліна, спрямована на отримання теоретичних знань та практичних навичок щодо забезпечення цивільного захисту об'єктів та функціонування ЄДСЦЗ на об'єктовому рівні у відповідності до Кодексу цивільного захисту України.

Найбільш складним випробуванням для держави та її громадян є війна. Воєнні ризики обумовлені діями ворога, спрямованими на знищення економіки, інфраструктури країни, її населення. Сучасна війна виявила певні недоліки, які мали місце в організації цивільного захисту населення і територій, зокрема, забезпеченні потреб в укритті населення. Однією із причин таких недоліків є недооцінка воєнних ризиків. Має бути усвідомлення того, що війна у сучасному світі залишається реальністю та найбільшою небезпекою для держави та її громадян. Завдання щодо забезпечення потреб в укритті населення шляхом будівництва захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного призначення, виготовлення (монтування) первинних (мобільних) і облаштування найпростіших укриттів в особливий період, а також (за потреби) відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту є ресурсоємним та потребує комплексних рішень на рівні держави.

Висновки: На сучасному етапі розвитку суспільства питання безпеки країни, населення і територій залишаються вкрай актуальними. Війна суттєво загострила проблеми безпеки та виявила проблемні питання у діяльності ЄДСЦЗ. У значній мірі вони пов'язані із недостатнім фінансуванням системи у попередні періоди. Підвищення рівня безпеки та подальший розвиток суспільства буде залежати від рівня фінансування даної системи, ефективності використання коштів та професіоналізму керівного складу усіх суб'єктів ЄДСЦЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національні системи оцінювання ризиків і загроз: кращі світові практики, нові можливості для України: аналіт. доп. / О. О. Резнікова та ін.; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ: НІСД, 2020. 84 с.

2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова КМУ від 09.01 2014 р. № 11.

3. Маслей В. Сутність та зміст єдиної державної системи цивільного захисту. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. Вип. 1. С. 58–68. DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2020.01.058

4. Барило О. Г. Проблемні питання інформаційного забезпечення цивільного захисту України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 8. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1112 (дата звернення: 15.09.2026).

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЄДСЦЗ: РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ КОНТРОЛЬ, ПРОЗОРІСТЬ І ПІДЗВІТНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Наталія БРАЗІЛІЙ, к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку, аналізу і оподаткування
Черкаський державний технологічний університет

Актуальність цифрової трансформації обліково-аналітичного забезпечення фінансування Єдиної державної системи цивільного захисту зумовлена необхідністю оперативного, цільового та результативного використання фінансових ресурсів в умовах воєнного стану. Зростання масштабів і складності загроз, потреба у невідкладному придбанні техніки, засобів захисту та матеріальних ресурсів, а також обмежені можливості бюджетного фінансування посилюють вимоги до якості планування, обліку, контролю й оцінювання результатів діяльності ЄДСЦЗ. За таких обставин традиційні підходи, засновані переважно на періодичному узагальненні звітних даних, не забезпечують необхідної оперативності виявлення фінансових ризиків і прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Водночас використання цифрових технологій створює передумови для автоматизованого обміну даними, безперервного моніторингу операцій, простежуваності руху коштів і матеріальних ресурсів, підвищення прозорості та посилення підзвітності розпорядників.

Нормативно-правову основу фінансування ЄДСЦЗ формує Кодекс цивільного захисту України, стаття 93 якого передбачає здійснення відповідних заходів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, суб’єктів господарювання й інших не заборонених законодавством джерел [1]. Кодекс визначає повноваження органів державної влади, місцевого самоврядування і суб’єктів господарювання у сфері цивільного захисту, однак не встановлює спеціального порядку цифрової консолідації фінансових та операційних даних на рівні ЄДСЦЗ. У ньому також не сформовано системи показників, за допомогою яких можна було б безпосередньо пов’язати обсяги фінансування з досягнутим рівнем готовності сил цивільного захисту, забезпеченістю матеріальними резервами, оперативністю реагування та зменшенням наслідків надзвичайних ситуацій. Отже, визначення джерел фінансування саме по собі не гарантує узгодженості фінансових потоків із фактичними потребами та результатами виконання заходів цивільного захисту.

Бюджетний кодекс України закріплює принципи цільового, ефективного та результативного управління бюджетними коштами, передбачає здійснення контролю й аудиту на всіх стадіях бюджетного процесу та покладає на керівників розпорядників обов’язок забезпечувати функціонування внутрішнього контролю і здійснення внутрішнього аудиту [2]. Після законодавчих змін 2025 року посилено значення управлінської відповідальності та підзвітності за досягнуті результати й використані ресурси. Водночас загальні норми бюджетного законодавства потребують конкретизації з урахуванням структури ЄДСЦЗ, багаторівневого характеру управління, різних джерел фінансування та особливостей використання ресурсів під час воєнного стану. Недостатньо оцінювати лише дотримання процедур і ступінь виконання бюджетних призначень, оскільки значний обсяг

освоєних коштів не завжди свідчить про досягнення належного рівня готовності та спроможності реагування.

Відповідно до чинної редакції Основних засад функціонування внутрішнього контролю у розпорядників бюджетних коштів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 1062, внутрішній контроль ґрунтується, зокрема, на принципах безперервності, превентивності, відповідальності та підзвітності й охоплює управління ризиками, здійснення контрольних заходів, інформаційний обмін, моніторинг і реагування на виявлені відхилення [3]. Із 2026 року передбачено відображення інформації про реагування на відхилення у звітності про стан внутрішнього контролю та подання керівником відповідної декларації. Таким чином, на нормативному рівні вже закладено передумови переходу від переважно ретроспективного контролю до превентивного управління ризиками. Проблемним залишається практичне впровадження цих положень, оскільки постанова має загальний характер і не визначає спеціалізованої для ЄДСЦЗ класифікації ризиків, цифрових індикаторів їх виявлення, критеріїв оцінювання критичності відхилень та алгоритмів інформаційної взаємодії між суб'єктами системи. За відсутності галузевої методики управління ризиками внутрішній контроль може набувати формального характеру й обмежуватися документальним підтвердженням законності операцій без належного аналізу їх економічності та результативності.

О. Іванова, О. Сидоренко, О. Скабардін та А. Проценко обґрунтовують доцільність використання платформ Є-data, Prozorro, BI-модулів та інших цифрових інструментів для підвищення прозорості публічних закупівель і автоматизованого виявлення ризикових операцій [4]. Автори визначають серед основних проблем фрагментарність інформаційної інфраструктури, недостатню інтероперабельність державних систем, неоднорідність цифрового розвитку установ і дефіцит відповідних компетентностей працівників. Зазначені недоліки особливо гостро проявляються у фінансуванні ЄДСЦЗ, оскільки його фінансовий цикл не обмежується проведенням закупівель, а охоплює прогнозування потреб, бюджетне планування, реєстрацію бюджетних зобов'язань, укладення договорів, здійснення розрахунків, бухгалтерський облік, приймання, зберігання і переміщення майна, контроль його фактичного використання та оцінювання отриманих результатів. Тому застосування окремих цифрових платформ без їх інтеграції з казначейськими, бухгалтерськими та відомчими інформаційними ресурсами не забезпечує повної простежуваності фінансових операцій.

М. Коваленко та М. Сікало визначають цифровізацію важливим чинником розвитку публічних фінансів, здатним підвищити відкритість даних, якість фінансового управління та суспільну підзвітність органів влади [5]. Водночас застосування принципів цифрової відкритості у сфері цивільного захисту потребує врахування безпекових обмежень. Воєнний стан не скасовує вимог щодо прозорості використання публічних ресурсів, однак оприлюднення інформації про точне місцезнаходження, структуру, обсяги та переміщення матеріальних резервів може створювати загрозу національній безпеці. Обмеження доступу до таких відомостей має застосовуватися виключно на підставах і в порядку, передбачених законодавством, з урахуванням характеру інформації та ймовірних наслідків її розголошення. Доцільним є диференційований підхід, за якого узагальнені дані про обсяги фінансування, напрями використання коштів і досягнуті результати залишаються доступними для суспільного контролю, а чутлива операційна інформація захищається відповідно до встановлених режимів доступу.

Не менш важливою проблемою є якість інформації, що використовується для обліку, аналізу та контролю. Застосування різними учасниками ЄДСЦЗ неоднакових класифікаторів, форматів документів і підходів до ідентифікації майна ускладнює консолідацію відомостей, створює ризик дублювання показників та знижує достовірність аналітичних висновків. Тому цифрова трансформація не повинна обмежуватися технічним перенесенням наявних процедур в електронне середовище. Вона має передбачати перегляд інформаційних потоків, усунення дублювання, запровадження єдиних правил управління даними, уніфікованих

довідників і цифрової ідентифікації матеріальних ресурсів. Це забезпечить зіставність інформації та сформує належну основу для бюджетного планування, бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю й управлінського аналізу.

Подолання виявлених недоліків потребує створення інтегрованого цифрового середовища фінансування ЄДСЦЗ, яке забезпечуватиме стандартизований обмін інформацією між бухгалтерськими системами, Державною казначейською службою України, Prozorro, Є-data та відомчими ресурсами обліку майна. Таке середовище має охоплювати весь життєвий цикл фінансової операції — від обґрунтування потреби та затвердження бюджетного призначення до закупівлі, оплати, передачі ресурсів відповідному підрозділу й оцінювання результату їх використання. Необхідними умовами його функціонування є єдині формати даних, уніфіковані класифікатори ресурсів, розмежування прав доступу, фіксація дій користувачів, електронний аудиторський слід, належний кіберзахист і персоніфікація управлінських рішень. Автоматизація при цьому повинна доповнювати професійне оцінювання, а не підміняти встановлену законодавством відповідальність посадових осіб.

Контроль фінансування ЄДСЦЗ доцільно здійснювати на трьох взаємопов'язаних рівнях. Попередній контроль має охоплювати обґрунтування потреб, перевірку відповідності запланованих видатків визначеним цілям і оцінювання ризиків до прийняття фінансового рішення. Поточний контроль повинен забезпечувати автоматизоване зіставлення договорів, бюджетних зобов'язань, платежів, первинних документів і відомостей про фактичне надходження матеріальних ресурсів. Подальший контроль має спрямовуватися не лише на встановлення порушень, а й на оцінювання економності, ефективності та результативності використання коштів. Поєднання цих рівнів дасть змогу своєчасно реагувати на відхилення, визначати причини їх виникнення та запобігати повторенню негативних практик.

Основою ризик-орієнтованого контролю має стати система взаємопов'язаних фінансових та операційних індикаторів. До них доцільно віднести істотне відхилення закупівельної ціни від обґрунтованого ринкового рівня, необґрунтоване дроблення предмета закупівлі, повторюваність неконкурентних процедур, невідповідність обсягів закупівель установленим потребам, порушення строків постачання, тривале невикористання придбаного майна та відсутність підтвердженого результату здійснених витрат. Спрацювання такого індикатора не повинно автоматично визнаватися доказом порушення, але має бути підставою для додаткового аналізу або перевірки. Це дозволить зосередити контрольні ресурси на операціях із підвищеним рівнем ризику та одночасно зменшити адміністративне навантаження на добросовісних учасників фінансового процесу.

Удосконалення потребує й система оцінювання результативності фінансування. Поряд із показниками обсягів і структури витрат доцільно враховувати рівень забезпеченості підрозділів необхідними ресурсами, тривалість закупівельного циклу, своєчасність постачання, частку майна, фактично введеного в експлуатацію, готовність техніки до використання та ступінь виконання запланованих заходів. Зіставлення цих показників із понесеними витратами дасть змогу визначати не лише законність фінансових операцій, а й їх реальну суспільну результативність. Водночас система індикаторів має бути обмеженою, вимірюваною та адаптованою до відповідного рівня ЄДСЦЗ, щоб уникнути надмірної звітності й формального накопичення даних.

Запровадження інтегрованого цифрового середовища доцільно здійснювати поетапно. На першому етапі необхідно провести інвентаризацію інформаційних потоків, визначити ділянки дублювання даних і критичні ризики; на другому — забезпечити стандартизацію та автоматизований обмін інформацією; на третьому — впровадити ризик-орієнтовану аналітику й оцінювання результативності витрат. Пілотне застосування відповідних рішень у найбільш ресурсомістких напрямах дасть змогу перевірити їх ефективність, виявити технічні й організаційні недоліки та скоригувати контрольні процедури до масштабного впровадження. Одночасно необхідно забезпечити підвищення цифрових компетентностей працівників, функціональну спроможність внутрішнього аудиту, чіткий розподіл повноважень і персональну відповідальність за якість даних та прийняті рішення.

Отже, ключовою проблемою обліково-аналітичного забезпечення фінансування ЄДСЦЗ є не відсутність базового нормативного регулювання, а недостатня узгодженість його практичної реалізації, фрагментарність інформаційних систем і неповний зв'язок між обсягами використаних ресурсів та досягнутими результатами. Цифрова трансформація має бути спрямована на формування цілісного інформаційного середовища, стандартизацію даних, упровадження превентивного ризик-орієнтованого контролю та результативно орієнтованого оцінювання витрат. Поєднання автоматизованої аналітики, професійного контролю, управлінської відповідальності, кіберзахисту й обґрунтованого режиму доступу до інформації сприятиме підвищенню законності, економності, ефективності, прозорості та фактичної результативності фінансування ЄДСЦЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 09.09.2026).
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення: 09.09.2026).
3. Про затвердження Основних засад функціонування внутрішнього контролю у розпорядників бюджетних коштів та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 28 вересня 2011 р. № 1001: постанова Кабінету Міністрів України від 12.12.2018 № 1062. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1062-2018-п#Text (дата звернення: 09.09.2026).
4. Іванова О., Сидоренко О., Скабардін О., Проценко А. Цифровізація державного фінансового контролю сфери публічних закупівель в Україні. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2025. № 1. С. 38–45. DOI: https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2025.6
5. Коваленко М. М., Сікало М. В. Роль цифровізації у розвитку публічних фінансів. *Теорія та практика державного управління*. 2024. № 2 (79). С. 217–242. DOI: https://doi.org/10.26565/1727-6667-2024-2-11

МІЖНАРОДНА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Володимир ВОЙНІКОВ, навчально-науковий інститут цивільного захисту, група ЦЗк-24-1
НК – Максим ДЕМЕНТ, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет цивільного захисту України

В умовах воєнного стану в Україні значно зросло навантаження на Єдину державну систему цивільного захисту (далі – ЄДСЦЗ), посилилася потреба в технічному переоснащенні її сил і засобів та актуалізувався пошук додаткових джерел матеріально-технічного забезпечення. Пошкодження та знищення об'єктів, техніки та інфраструктури внаслідок воєнних дій, необхідність одночасного реагування на надзвичайні ситуації воєнного та техногенного характеру, а також обмеженість бюджетних ресурсів зумовлюють зростання ролі міжнародної підтримки. У цих умовах міжнародна матеріально-технічна допомога (далі – ММТД) перетворюється з окремого каналу забезпечення на системний інструмент підтримки спроможностей сил цивільного захисту.

У цих тезах під ММТД доцільно розуміти сукупність матеріальних ресурсів, техніки, обладнання, спорядження та інших засобів, що надходять до сил цивільного захисту з міжнародних джерел у межах різних механізмів, зокрема гуманітарної допомоги, міжнародної технічної допомоги та Механізму цивільного захисту Союзу. Такий підхід дає

змогу розглядати міжнародну підтримку не лише як безоплатне отримання майна, а як ресурс для матеріального забезпечення, відновлення та розвитку спроможностей ЄДСЦЗ.

Правову основу функціонування системи цивільного захисту становлять Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, інші закони України, міжнародні договори та нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України [1]. Важливе значення для залучення зовнішніх ресурсів мають положення Кодексу цивільного захисту України щодо міжнародного співробітництва та отримання допомоги, а також положення Закону України «Про гуманітарну допомогу», який визначає гуманітарну допомогу як цільову адресну безоплатну допомогу у грошовій або натуральній формі, у вигляді виконання робіт чи надання послуг [1; 2]. Окремий правовий режим становить міжнародна технічна допомога (далі – МТД), порядок залучення, використання та моніторингу якої визначено постановою Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153. МТД може надаватися партнерами з розвитку на безоплатній і безповоротній основі у формі майна, робіт, послуг, інтелектуальної власності, фінансових та інших ресурсів [3]. Отже, для системи цивільного захисту міжнародна підтримка може реалізовуватися через декілька взаємопов'язаних, але юридично відмінних механізмів.

Якісно новий етап інституціоналізації міжнародної підтримки пов'язаний з участю України в Механізмі цивільного захисту Союзу. Угоду між Україною та Європейським Союзом щодо участі України в цьому механізмі підписано 20 квітня 2023 р., а ратифіковано Законом України від 08.11.2023 № 3434-IX [4]. Подальшим кроком стало прийняття Закону України від 24.02.2026 № 4790-IX, яким положення про Механізм цивільного захисту Союзу безпосередньо інтегровано до Кодексу цивільного захисту України. Зокрема, визначено поняття Механізму, закріплено за ДСНС функції національного координатора участі України в ньому, передбачено повноваження Кабінету Міністрів України щодо взаємодії органів державної влади під час надання або отримання допомоги, а також установлено пріоритетний і спрощений порядок переміщення через державний кордон підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, їх техніки, оснащення та вантажів допомоги [1; 5]. Таким чином, міжнародна допомога у сфері цивільного захисту набуває більш системного правового та інституційного оформлення.

З економічного погляду ММТД виконує декілька взаємопов'язаних функцій у забезпеченні стійкості ЄДСЦЗ. *Компенсаційна функція* полягає у поповненні матеріально-технічної бази підрозділів за рахунок безоплатного надходження пожежної, рятувальної та інженерної техніки, засобів індивідуального захисту, енергетичного обладнання та іншого майна. Це зменшує потребу у фінансуванні відповідних закупівель за рахунок державного та місцевих бюджетів і дає змогу спрямовувати обмежені фінансові ресурси на інші пріоритетні потреби системи. *Відновлювальна функція* проявляється у можливості оперативно поповнювати та відновлювати парк техніки й обладнання, втрачених або пошкоджених унаслідок воєнних дій. *Інфраструктурна функція* ММТД полягає у забезпеченні стійкості критично важливих об'єктів та систем життєзабезпечення. Показовим є постачання через Механізм цивільного захисту Союзу генераторів, трансформаторів та іншого енергетичного обладнання, що використовується для підтримання роботи лікарень, водоканалів, пунктів обігріву та інших критичних об'єктів. *Інституційна функція* полягає у розширенні доступу України до європейських механізмів реагування, логістичної інфраструктури, резервів rescEU, програм підготовки та обміну досвідом. Для забезпечення поставок в Україну функціонують логістичні хаби в Польщі, Румунії та Словаччині, через які координується збір і подальше переміщення допомоги [7].

Масштаб підтримки України через Механізм цивільного захисту Союзу є безпрецедентним для цього інструменту. За актуальними даними Європейської комісії, з початку повномасштабного вторгнення через Механізм Україні запропоновано понад 11 тис. генераторів, а кількість переданих трансформаторів перевищила 7,2 тис. одиниць. Загальний обсяг допомоги в натуральній формі перевищив 160 тис. т. Важливою складовою підтримки стала також медична евакуація: станом на квітень 2026 р. до медичних закладів 22

європейських країн було евакуйовано понад 5 тис. пацієнтів з України [7]. Окремим масштабним проєктом стало переміщення з Литовської Республіки до України повного комплексу теплової електростанції, операцію з якого завершено наприкінці 2025 року [7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 р. № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34-35. Ст. 458. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 07.10.2026).
2. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22.10.1999 р. № 1192-XIV. Відомості Верховної Ради України. 1999. № 52. Ст. 464. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text (дата звернення: 07.10.2026).
3. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 р. № 153. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text (дата звернення: 07.10.2026).
4. Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу: Закон України від 08.11.2023 р. № 3434-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3434-20#Text (дата звернення: 07.10.2026).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління ризиками затоплення та забезпечення участі України у Механізмі цивільного захисту Союзу : Закон України від 24.02.2026 р. № 4790-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4790-20#Text (дата звернення: 07.10.2026).
6. Ukraine. European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations / European Commission. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/europe/ukraine_en (дата звернення: 07.10.2026).
7. Гуманітарна допомога. ДСНС України: офіц. сайт. URL: https://dsns.gov.ua/gumanitarna-dopomoga (дата звернення: 07.10.2026).

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄДСЦЗ УКРАЇНИ

Олена ЛЯШЕВСЬКА, к.н.з держ.,доцент
Національний університет цивільного захисту України

Забезпечення безпеки населення, територій, навколишнього природного середовища та матеріальних цінностей є одним із пріоритетних напрямів державної політики України. Зростання масштабів техногенних і природних загроз, руйнування інфраструктури внаслідок воєнних дій, порушення функціонування систем життєзабезпечення та необхідність оперативного реагування на надзвичайні ситуації зумовлюють підвищення вимог до ефективності функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту.

Важливою передумовою належного виконання завдань ЄДСЦЗ є її соціально-економічне забезпечення, яке охоплює фінансові, матеріальні, кадрові, організаційні та соціальні ресурси, необхідні для запобігання надзвичайним ситуаціям, реагування на них і ліквідації їхніх наслідків. Недостатність ресурсів, нерівномірність фінансових можливостей територіальних громад, зношеність спеціалізованої техніки та потреба в постійному професійному навчанні персоналу можуть знижувати готовність відповідних органів і підрозділів до виконання покладених на них функцій.

Особливої актуальності ця проблематика набуває в умовах воєнного стану, коли цивільний захист повинен забезпечувати не лише реагування на традиційні природні й

техногенні загрози, а й захист населення від наслідків обстрілів, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, масового переміщення громадян та інших небезпечних подій.

Отже, дослідження соціально-економічного забезпечення ЄДСЦЗ є важливим для визначення механізмів підвищення стійкості системи, раціонального використання ресурсів і посилення спроможності держави та територіальних громад захищати населення.

Правові засади функціонування системи цивільного захисту в Україні визначені Кодексом цивільного захисту України. Відповідно до статті 8 Кодексу, ЄДСЦЗ складається з функціональних і територіальних підсистем, діяльність яких спрямована на реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту. До її основних завдань належать забезпечення готовності органів управління та сил цивільного захисту, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій, оповіщення населення, проведення рятувальних робіт і соціальний захист постраждалих осіб [1].

Фінансові засади діяльності у цій сфері регламентуються статтями 93–94 Кодексу цивільного захисту України. Зокрема, передбачено фінансування заходів цивільного захисту за рахунок державного та місцевих бюджетів, коштів суб'єктів господарювання та інших джерел, не заборонених законодавством [1].

Наведені положення формують правову основу для дослідження економічних механізмів функціонування системи. Водночас комплексний підхід до соціально-економічного забезпечення передбачає аналіз не лише обсягів фінансування, а й ефективності розподілу ресурсів, умов праці персоналу, соціальних гарантій, готовності інфраструктури та спроможності громад забезпечувати захист населення.

Соціально-економічне забезпечення діяльності ЄДСЦЗ доцільно розглядати як сукупність правових, фінансових, матеріальних, кадрових, організаційних і соціальних механізмів, спрямованих на створення умов для стабільного функціонування системи цивільного захисту, виконання нею визначених завдань і мінімізації негативних наслідків надзвичайних ситуацій.

На відміну від вузького трактування фінансового забезпечення, соціально-економічний підхід охоплює весь комплекс ресурсів і суспільних відносин, від яких залежить готовність системи до виконання її функцій. Йдеться про належне фінансування, забезпечення спеціалізованою технікою, засобами індивідуального захисту, обладнанням та матеріальними резервами, підготовку кваліфікованого персоналу, підтримання належних умов праці й організацію допомоги постраждалому населенню.

Структуру соціально-економічного забезпечення ЄДСЦЗ можна представити через такі взаємопов'язані складові:

- Фінансове забезпечення – формування та використання бюджетних і позабюджетних ресурсів, необхідних для реалізації заходів цивільного захисту.
- Матеріально-технічне забезпечення – придбання, експлуатація та оновлення аварійно-рятувальної техніки, обладнання, засобів зв'язку, індивідуального захисту й матеріальних резервів.
- Кадрове забезпечення – комплектування підрозділів кваліфікованими працівниками, професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації персоналу.
- Соціальне забезпечення – реалізація передбачених законодавством гарантій для персоналу цивільного захисту, надання допомоги постраждалим, підтримка евакуйованого населення та інших осіб, які потребують захисту.
- Організаційно-економічне забезпечення – планування потреб, координація діяльності суб'єктів системи, управління запасами, контроль за використанням ресурсів і оцінювання результативності витрат.
- Інформаційно-технологічне забезпечення – фінансування систем оповіщення, моніторингу небезпек, цифрового обліку ресурсів, комунікаційної інфраструктури та засобів підтримки управлінських рішень.

Ефективність зазначених складових залежить від узгодженості їх функціонування. Наприклад, придбання сучасної аварійно-рятувальної техніки не забезпечить очікуваного результату без належного фінансування її обслуговування, підготовки операторів, наявності запасних частин і організації оперативного управління.

Фінансове забезпечення є однією з основних умов функціонування системи цивільного захисту. Від достатності та своєчасності фінансування залежать готовність рятувальних підрозділів, стан захисних споруд, ефективність систем оповіщення, забезпеченість матеріальними резервами й можливість оперативно організувати допомогу постраждалим.

Відповідно до статті 93 Кодексу цивільного захисту України, фінансування заходів у сфері цивільного захисту здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів, коштів суб'єктів господарювання та інших джерел, не заборонених законодавством [1].

Особливу увагу слід приділяти фінансуванню превентивних заходів. Витрати на оцінювання ризиків, перевірку систем оповіщення, навчання населення, утримання захисних споруд і підготовку матеріальних резервів дають змогу знизити ймовірність людських втрат та зменшити майбутні витрати на ліквідацію наслідків небезпечних подій.

Разом із тим ефективність фінансового забезпечення визначається не лише загальним обсягом виділених коштів, а й обґрунтованістю бюджетних потреб, своєчасністю фінансування, якістю закупівель, відповідністю придбаних ресурсів реальним загрозам і результативністю їх використання.

Тому перспективним напрямом є запровадження ризик-орієнтованого бюджетного планування, за якого пріоритетність витрат визначається з урахуванням імовірності виникнення надзвичайних ситуацій, можливого масштабу збитків, чисельності населення в зоні ризику та фактичного рівня готовності відповідної території.

Матеріально-технічне забезпечення є необхідною умовою оперативного реагування на надзвичайні ситуації. Воно передбачає наявність справної аварійно-рятувальної техніки, спеціального обладнання, засобів індивідуального захисту, пального, медичних засобів, засобів зв'язку та інших ресурсів, необхідних для виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Інвестиції в персонал мають розглядатися не як другорядні видатки, а як необхідна умова збереження кадрового потенціалу та підвищення результативності реагування на небезпечні події.

Соціальна складова забезпечення ЄДСЦЗ спрямована на захист життя і здоров'я громадян, зменшення негативних наслідків надзвичайних ситуацій та підтримання базових умов життєдіяльності населення.

Особливої уваги потребують особи з інвалідністю, люди похилого віку, діти, маломобільні групи населення, внутрішньо переміщені особи та громадяни, які внаслідок небезпечних подій втратили житло або засоби до існування. Планування заходів цивільного захисту має враховувати специфічні потреби цих категорій населення, зокрема доступність укриттів, транспорту, інформації та медичних послуг.

Соціальний захист також пов'язаний із необхідністю мінімізації довгострокових економічних наслідків надзвичайних ситуацій. Руйнування виробничих об'єктів, житла, транспортних мереж та енергетичної інфраструктури призводить до втрати робочих місць, зниження доходів населення, скорочення податкових надходжень і збільшення навантаження на бюджети.

Соціально-економічне забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту є комплексною передумовою її готовності до запобігання надзвичайним ситуаціям, захисту населення та ліквідації небезпечних наслідків. Його зміст охоплює фінансове, матеріально-технічне, кадрове, соціальне, організаційне й інформаційно-технологічне забезпечення.

Дослідження показало, що ефективність функціонування ЄДСЦЗ визначається не лише обсягом наявних ресурсів, а й обґрунтованістю їх розподілу, своєчасністю використання, відповідністю реальним загрозам і здатністю органів управління координувати діяльність у кризових умовах.

Основними проблемами залишаються необхідність узгодження фінансування з ризиками територій, оновлення матеріально-технічної бази, вдосконалення логістики матеріальних резервів, збереження кадрового потенціалу та запровадження результативних механізмів контролю.

Перспективними напрямами вдосконалення є ризик-орієнтоване бюджетне планування, розвиток міжбюджетної координації, цифровізація ресурсного обліку, модернізація технічного забезпечення, посилення соціальних гарантій персоналу та підвищення адресності допомоги постраждалому населенню.

Практична реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню стійкості ЄДСЦЗ, раціональному використанню державних і місцевих ресурсів, зменшенню потенційних соціально-економічних втрат та зміцненню спроможності держави й територіальних громад забезпечувати захист населення в умовах сучасних загроз.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення методики оцінювання ефективності соціально-економічного забезпечення ЄДСЦЗ на державному, регіональному та місцевому рівнях із використанням кількісних показників готовності, ресурсної забезпеченості й результативності витрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 10.10.2026).
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text (дата звернення: 10.10.2026).
3. Бюджетний кодекс України: Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text (дата звернення: 10.10.2026).

СТРАХУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ

Олександра ПАВЛОВА, ННІ цивільного захисту, ПРс-23
НК – Вікторія ЧУБАНЬ, к. е. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Масштабні руйнування інфраструктури, пошкодження майна суб'єктів господарювання та загрози життю громадян внаслідок повномасштабної збройної агресії висунули нові вимоги до функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ). Традиційні механізми подолання наслідків надзвичайних ситуацій (НС) воєнного характеру покладають основний фінансовий тягар на Державний бюджет України та резервні фонди органів місцевого самоврядування. За умов значного дефіциту бюджетних коштів виникає гостра потреба в залученні позабюджетних ринкових інструментів, серед яких ключове місце посідає страхування.

Страхування, як правило, спрямоване на надання компенсацій та відшкодування збитків. Однак у випадку війни існують винятки з цього правила. Різні страхові компанії можуть мати відмінні положення у правилах страхування на випадок війни.

Страхові компанії можуть закладати в договори страхування, зокрема в умови страхування, наступні небезпеки: саботаж, екстрена евакуація, викрадення людей та отримання викупу, втрата чи пошкодження майна й вантажів тощо.

Також серед страховиків є ті, що окреслюють воєнні ризики як ризики тероризму та громадських заворушень, ризики війни, бунти, заколоти, революції та повстання, військові та/або державні перевороти, війна та та/або громадянська війна тощо [1, С. 885–886].

Страхування від воєнних ризиків виконує кілька критично важливих функцій:

1. захист бізнесу та інвестицій (наявність страхування є обов'язковою умовою для залучення іноземних інвестицій та міжнародних кредитів у країну, що перебуває в стані конфлікту);

2. зниження навантаження на державний бюджет (замість прямого відшкодування всіх збитків з бюджету (чи коштів міжнародної допомоги), держава може розділити ці витрати з приватними страховими та перестраховими компаніями);

3. соціальний захист населення (страхування життя та здоров'я від нещасних випадків внаслідок воєнних дій допомагає постраждалим громадянам отримати швидку фінансову та медичну допомогу);

4. безперервність критичної логістики (страхування морських суден, зернових коридорів та авіаперевезень гарантує роботу експортно-імпортних ланцюгів).

Ключова перевага страхового механізму полягає в його превентивній та акумулятивній природі: замість хаотичного пошуку коштів після настання надзвичайної події створюється чітко регламентований алгоритм фінансування відновлювальних процесів.

Для перетворення страхування на ефективний інструмент мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру необхідна трансформація архітектури фінансового ринку через такі кроки:

1. Розбудова багаторівневої системи розподілу ризиків:

– *перший рівень:* власний франчайзинг та базове покриття приватних страхових компаній у межах встановлених лімітів;

– *другий рівень:* створення Національного страхового консорціуму (або спеціалізованого фонду) шляхом об'єднання ресурсів ліцензованих страховиків;

– *третій рівень:* державне перестрахування та надання державних гарантій останньої інстанції при перевищенні порогового рівня катастрофічних збитків.

2. Впровадження програм автономного страхування воєнних загроз: виокремлення покриття збитків від вибухових речовин, уламків та ударних хвиль у самостійні страхові продукти з чітко лімітованою відповідальністю.

3. Залучення міжнародних багатосторонніх агентств (MIGA, DFC): спільне покриття воєнних ризиків на міжнародному рівні для залучення іноземного капіталу в процес відновлення економічного потенціалу.

Американська корпорація з фінансування міжнародного розвитку (DFC) пропонує страхування, що покриває до 1 мільярда доларів збитків унаслідок валютних проблем, неправомірного втручання органів влади, політичного насильства тощо. Захист від політичного насильства включає бойові дії внаслідок оголошеної або неоголошеної війни, революції, тероризм, саботаж та ін. Інвестори можуть застрахувати актив, дохід або обидва складники одночасно. Додатково, страхування може покрити видатки на евакуацію або збитки від пошкодження критичної інфраструктури. Нині DFC займає дуже активну позицію щодо підтримки проєктів інвестування в Україну, проєктів будівництва доступного житла. Так DFC уклала договір перестрахування з ARX, яка першою в Україні впровадила страхування воєнних ризиків ще у 2023 році. Домовленості були досягнуті завдяки підтримці міжнародного брокера зі страхування та управління ризиками «Aon». Згідно цього механізму передбачається сукупний обсяг перестрахового покриття на суму до 50 млн. доларів США та д 100 млн грн. на одного суб'єкта середнього бізнесу. Очікується, що наявність такого механізму, який спрямований на захист бізнес-структур від впливу воєнних ризиків, дозволить українському та міжнародному бізнесу отримати додатковий фінансовий захист, залучати нові інвестиції та почуватись більш впевнено у продовженні чи відновленні своєї діяльності. Реалізація цього механізму DFC має позитивно вплинути на кількість бізнес-структур, залучених до проєктів відновлення в Україні [2, С. 21].

Страхування є важливим соціально-економічним інструментом, здатним підвищити загальну стійкість господарської системи до наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру. Відхід від концепції виключно державного компенсаційного відшкодування на користь багатокомпонентної моделі страхування дозволяє систематизувати джерела фінансування збитків, забезпечити швидке відновлення матеріальних ресурсів та гарантувати соціальний захист суб'єктів цивільних правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобик М.В. Правове регулювання страхування воєнних ризиків в Україні. Наукові перспективи №9(51). 2024. С. 881-892. https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9(51)-881-892

2. Пшик Б.І. розвиток організаційно-економічних механізмів страхування інвестиційних ризиків бізнес-структур в Україні. Фінансовий простір №4 (58). 2025. С. 18-31. https://doi.org/10.30970/fp.4(58).2025.183334.

Секція 4. Соціальна реабілітація та медичне забезпечення в умовах воєнного стану

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБОВОМУ СКЛАДУ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олена ЗАЛІЗНЯК,
викладач кафедри управління у сфері цивільного захисту,
Національний університет цивільного захисту

Триваюча збройна агресія російської федерації проти України та дія правового режиму воєнного стану істотно підвищують навантаження на систему цивільного захисту та, відповідно, на особовий склад Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Виконання завдань із ліквідації наслідків ракетних і дронових атак, пожеж, руйнувань, техногенних аварій, проведення пошуково-рятувальних робіт і розмінування супроводжується впливом значної кількості небезпечних, фізичних і психотравмувальних чинників.

За таких умов питання збереження здоров'я та функціональної спроможності особового складу набуває не лише медичного, а й організаційно-правового та державного значення. Травми, поранення, контузії, тривале психоемоційне напруження та повторний вплив стресових факторів можуть зумовлювати тривалі порушення фізичного і психологічного функціонування, що безпосередньо впливають на здатність особи виконувати професійні обов'язки.

Сучасна система реабілітації має ґрунтуватися на функціональному підході, відповідно до якого основним результатом є не лише лікування захворювання чи травми, а відновлення максимально можливого рівня повсякденного функціонування, самостійності, соціальної активності та професійної спроможності особи [2]. Для ДСНС це означає необхідність формування безперервної системи супроводу працівника від моменту отримання травми або виникнення проблем зі здоров'ям до повного відновлення чи визначення подальшого професійного маршруту.

Правову основу функціонування системи реабілітації становлять Конституція України [1], законодавство у сфері охорони здоров'я та реабілітації [2], а також нормативно-правові акти, що регулюють діяльність ДСНС і проходження служби цивільного захисту [3].

Важливе значення має Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», який визначає правові, організаційні та економічні засади проведення реабілітації та передбачає організацію реабілітаційної допомоги протягом гострого, післягострого та довготривалого реабілітаційних періодів [2]. Такий підхід забезпечує послідовність реабілітаційних заходів і створює правові передумови для їх здійснення не лише в межах лікувального закладу, а й після повернення особи до повсякденного життя та професійної діяльності.

Для системи ДСНС нормативно врегульовано питання медичного забезпечення, лікувально-профілактичних і санітарно-гігієнічних заходів, медичного постачання, санаторно-курортного лікування та медико-психологічної реабілітації осіб рядового і начальницького складу та інших визначених законодавством категорій [3].

Окреме значення має перехід до оцінювання повсякденного функціонування особи. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1338 «Деякі питання оцінювання повсякденного функціонування особи» запроваджено відповідні організаційні механізми такого оцінювання [4]. Їх застосування дає можливість враховувати

не лише медичний діагноз, а й ступінь порушення функціонування особи та його вплив на життєдіяльність [4].

Для особового складу ДСНС такий підхід має особливе значення, оскільки професійна діяльність рятувальника пов'язана з підвищеними вимогами до фізичного та психологічного стану, а виконання службових завдань має здійснюватися з урахуванням безпеки самого працівника та інших осіб [3].

Попри наявність нормативної бази, сучасні умови діяльності ДСНС зумовлюють потребу в подальшому вдосконаленні організації реабілітаційної допомоги, зокрема забезпеченні її доступності, своєчасності, комплексності та відповідності актуальним потребам особового складу.

Першою проблемою є недостатня інтегрованість окремих видів допомоги. Медичне лікування, фізична реабілітація, психологічна допомога, оцінювання функціонування та професійна реінтеграція мають розглядатися як взаємопов'язані елементи єдиного процесу [2]. Відсутність належної координації між ними може призводити до втрати часу та переривання реабілітаційного маршруту.

Другою проблемою є необхідність забезпечення безперервної психологічної допомоги. Для працівників ДСНС психотравмувальними чинниками можуть бути не лише наслідки отриманої травми, а й систематичне виконання завдань в умовах загрози життю, загибелі людей, масштабних руйнувань та тривалого психоемоційного навантаження. Тому психологічний супровід доцільно розглядати як складову всього періоду професійної діяльності та відновлення, а не лише як захід, що застосовується після виникнення гострого психологічного стану.

Третьою проблемою є необхідність більш повного поєднання реабілітаційного процесу з професійною реінтеграцією. Відновлення здоров'я саме по собі не завжди означає відновлення здатності виконувати конкретні професійні функції. Тому під час оцінювання необхідно враховувати функціональні можливості особи та характер службових завдань, які працівник має виконувати [3; 4].

Четвертою проблемою залишається розвиток превентивних заходів. Систематичне раннє виявлення ознак професійного виснаження, надмірного психоемоційного навантаження та інших негативних наслідків службової діяльності дає змогу своєчасно застосовувати профілактичні заходи та запобігати поглибленню проблем зі здоров'ям.

З метою підвищення ефективності системи реабілітаційного забезпечення особового складу ДСНС доцільно здійснити комплекс заходів, спрямованих на вдосконалення організаційно-правових механізмів реабілітаційного забезпечення, підвищення доступності та якості реабілітаційної і психологічної допомоги, розвиток міжвідомчої взаємодії, удосконалення порядку направлення та супроводу осіб, які потребують відповідної допомоги, а також забезпечення належного кадрового, матеріально-технічного та фінансового забезпечення відповідних заходів, зокрема:

- сформувати наскрізний реабілітаційний маршрут працівника, який охоплюватиме домедичну та первинну медичну допомогу, евакуацію, спеціалізовану медичну допомогу, реабілітаційну допомогу, психологічну допомогу, а за наявності відповідних підстав — оцінювання повсякденного функціонування особи та заходи з професійної реінтеграції;
- забезпечити наступність психологічної допомоги на всіх етапах — від виконання службових завдань за призначенням у зоні надзвичайної ситуації до завершення реабілітаційного процесу та повернення до професійної діяльності;
- удосконалити механізми раннього виявлення ознак професійного виснаження та психоемоційного перенапруження шляхом проведення регулярного психологічного скринінгу та своєчасного здійснення профілактичних заходів;
- забезпечити взаємодію медичних, психологічних та кадрових підрозділів ДСНС під час визначення індивідуального маршруту відновлення, реабілітації та подальшого професійного використання працівника;

- розвивати взаємодію ДСНС із закладами охорони здоров’я, суб’єктами системи реабілітації, органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб’єктами з питань надання медичної, реабілітаційної, психологічної та соціальної допомоги;
- забезпечити доступність реабілітаційної допомоги за місцем проживання (перебування) особи після завершення стаціонарного лікування, що сприятиме безперервності відновлення та соціальній адаптації;
- удосконалювати інформаційне забезпечення реабілітаційного процесу з дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних, лікарську таємницю та конфіденційність інформації про стан здоров’я;
- розробити організаційні механізми подальшого психологічного супроводу працівників, які повернулися до виконання службових завдань після травми, тривалого лікування або значного психоемоційного навантаження.

Реалізація зазначених заходів потребує належної міжвідомчої координації та чіткого розмежування повноважень суб’єктів, залучених до медичного, психологічного, соціального та професійного супроводу.

В умовах воєнного стану система реабілітації особового складу ДСНС має розглядатися як складова державної політики щодо збереження здоров’я, функціональної спроможності та кадрового потенціалу системи цивільного захисту [1; 3]. Її подальше вдосконалення потребує переходу від переважно реактивного підходу, орієнтованого на подолання наслідків уже наявних травм і розладів, до комплексної функціонально орієнтованої моделі [2].

Ключовим принципом такої моделі має бути безперервність реабілітаційного маршруту — від первинної допомоги та лікування до відновлення повсякденного функціонування, психологічної стабілізації, професійної реінтеграції та подальшого супроводу [2; 4]. Водночас важливо поєднати реабілітаційні заходи з профілактикою негативних наслідків професійної діяльності, раннім виявленням психоемоційного виснаження та розвитком доступних послуг за місцем проживання.

Таким чином, удосконалення нормативних та організаційних механізмів медичної, психологічної та соціальної реабілітації особового складу ДСНС сприятиме забезпеченню права працівників на охорону здоров’я [1], підвищенню безперервності реабілітаційної допомоги та створенню належних умов для безпечного і обґрунтованого повернення до професійної діяльності [2; 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 03.12.2020 р. №1053-IX https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text

3. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02. 10. 2012 № 5403-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 15. 11. 2024 р. № 1338 «Деякі питання оцінювання повсякденного функціонування особи».

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ГАРАНТІЇ ТА МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДСНС В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ

Каріна ЗАРІЦЬКА, навчально-науковий інститут цивільного захисту, група ЦЗк-24-1
НК – Максим ДЕМЕНТ, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет цивільного захисту України

Виконання завдань за призначенням особовим складом ДСНС України пов'язане з підвищеним рівнем загрози для життя і здоров'я рятувальників, який істотно зростає під час дії правового режиму воєнного стану. Здатність системи цивільного захисту зберігати кадровий потенціал залежить від двох взаємопов'язаних груп чинників: соціально-економічних гарантій, установлених державою, та мотивації самих працівників. Мета тез – проаналізувати нормативне закріплення соціально-економічних гарантій для особового складу ДСНС України та визначити їх співвідношення з мотиваційними чинниками професійної діяльності.

Основу соціально-економічних гарантій становить Кодекс цивільного захисту України. Його розділ X охоплює питання соціального і правового захисту осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, медичного забезпечення, одноразової грошової допомоги та страхування, забезпечення житлом і оплати комунальних послуг, а також додаткових гарантій соціального захисту [1]. Серед прав рятувальників Кодекс передбачає, зокрема, безоплатне проходження медико-психологічної реабілітації у закладах охорони здоров'я та реабілітаційних центрах (ст. 110) [1].

Економічною основою забезпечення особового складу є грошове забезпечення, порядок визначення якого встановлено постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 № 704 [2]. На період воєнного стану передбачено додаткову винагороду для осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту відповідно до постанови КМУ від 28.02.2022 № 168 [3]. Умови її виплати визначено наказом МВС України від 26.01.2023 № 35 [4], який передбачає підвищений розмір винагороди за виконання завдань в умовах бойових (воєнних) дій пропорційно часу служби та участі в таких завданнях. Отже, грошове забезпечення й додаткові виплати є важливими інструментами матеріального стимулювання особового складу.

Підвищений ризик для життя і здоров'я має й нормативне вираження: наказом МВС України від 12.01.2023 № 6 затверджено перелік посад, пов'язаних із таким ризиком, в органах і підрозділах цивільного захисту [5]. До нього, зокрема, належать посади пожежного-рятувальника, рятувальника, водія-рятувальника та начальника караулу (зміни). Для окремих посад перелік передбачає додаткові умови, пов'язані з безпосередньою участю в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [5]. Це засвідчує врахування специфіки професійної діяльності рятувальників у нормативному регулюванні.

Водночас закріплення соціальних гарантій у законодавстві саме по собі не забезпечує їх повної реалізації. Зокрема, положення статті 119 Кодексу цивільного захисту України щодо забезпечення житлом у певні періоди застосовувалися з урахуванням порядку та розмірів, установлених Кабінетом Міністрів України, і наявних фінансових ресурсів державного та місцевих бюджетів [1]. Це свідчить про залежність практичної реалізації окремих гарантій від бюджетних можливостей. Тому важливе значення має не лише нормативне закріплення відповідних прав, а також забезпечення передбачуваного фінансування та належного виконання державою взятих на себе зобов'язань.

Мотиваційний аспект професійної діяльності також потребує уваги. У дослідженні І. В. Пономаренка зазначено, що питання професійного благополуччя працівників ДСНС залишаються недостатньо вивченими. Результати емпіричного дослідження засвідчили середньо-високий рівень професійного благополуччя та переважання автономної мотивації серед досліджених працівників. Такий тип мотивації пов'язаний із внутрішнім прийняттям професійних цінностей і власним

усвідомленням значущості виконуваної діяльності. Серед мотиваційних чинників професійного благополуччя автор виокремлює внутрішню, інтегровану та ідентифіковану мотивацію. Специфіка роботи рятувальників охоплює високу відповідальність, діяльність у складних умовах, необхідність швидко ухвалювати рішення, командну взаємодію, фізичні й емоційні навантаження та постійне професійне навчання [6, с. 47–53].

Соціально-економічні гарантії та мотиваційні чинники є взаємодоповнювальними складовими професійної діяльності. Законодавчо закріплені гарантії формують зовнішні умови служби, зокрема матеріальне забезпечення, соціальну підтримку та медико-психологічну реабілітацію, тоді як автономна мотивація ґрунтується на прийнятті професійних цінностей і усвідомленні суспільної значущості роботи [6, с. 47-53]. На нашу думку, належна реалізація соціальних гарантій підтримує відчуття захищеності та професійну мотивацію, тоді як їх нестабільне забезпечення може послаблювати довіру до системи соціального захисту.

Для посилення соціального захисту особового складу ДСНС доцільно забезпечувати передбачуване фінансування встановлених гарантій; поєднувати матеріальне забезпечення з підтримкою професійного розвитку, командної взаємодії та медико-психологічної реабілітації; регулярно оцінювати мотивацію і професійне благополуччя працівників, особливо тих, хто виконує завдання в умовах підвищеного ризику. Запропоновані заходи мають на меті вдосконалення системи соціального захисту і збереження кадрового потенціалу органів і підрозділів цивільного захисту.

Отже, соціально-економічні гарантії особового складу ДСНС України закріплено на законодавчому та відомчому рівнях. Водночас їхній вплив на професійну діяльність залежить від стабільності практичної реалізації та взаємодії з мотиваційними чинниками. Поєднання належного матеріального забезпечення, соціальної захищеності і умов для професійного розвитку є важливою передумовою збереження кадрового потенціалу та підтримання готовності рятувальників до виконання завдань за призначенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 07.10.2026).

2. Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 № 704. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/704-2017-%D0%BF (дата звернення: 07.10.2026).

3. Питання деяких виплат військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу, поліцейським та їх сім’ям під час дії воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 168. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2022-%D0%BF (дата звернення: 07.10.2026).

4. Про затвердження Порядку та умов виплати особам рядового і начальницького складу служби цивільного захисту додаткової винагороди на період воєнного стану та особливостей виплати винагороди за особливості проходження служби (навчання) під час воєнного стану (особливого періоду) : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.01.2023 № 35 : зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.01.2023 за № 197/39253 (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0197-23 (дата звернення: 07.10.2026).

5. Про затвердження Переліку посад, пов’язаних із підвищеним ризиком для життя або здоров’я, в органах та підрозділах цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 12.01.2023 № 6 : зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26.01.2023 за № 169/39225. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0169-23 (дата звернення: 07.10.2026).

6. Пономаренко І. В. Мотиваційні чинники професійного благополуччя працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна. 2024. № 1. С. 47–53. DOI: https://doi.org/10.32782/2311-8458/2024-1-7.

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Павло ТРИПАДУШ , навчально-науковий інститут №1 , ННІ1-25-105
НК – Олена ЮШКЕВИЧ , професор кафедри теорії та історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України спричинило системні трансформації як у сфері надання медичної допомоги, так і в системі соціального захисту населення. Медична система зіткнулась із безпрецедентними викликами: масовим переміщенням цивільного населення, зростанням кількості осіб з бойовими травмами та психологічними розладами, руйнуванням медичної інфраструктури та нагальною потребою у реформуванні підходів до реабілітації постраждалих. Актуальність проблематики зумовлюється необхідністю формування ефективної державної політики соціального захисту та охорони здоров'я в умовах воєнного стану.

Нормативно-правове підґрунтя медичного забезпечення військовослужбовців становлять зміни до законодавства, прийняті Верховною Радою 1 квітня 2022 року. Статтею 11 Закону «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» передбачено право на охорону здоров'я та медичну допомогу [1]. Чинне законодавство гарантує захисникам безоплатне отримання психологічної реабілітації, щорічне медичне обстеження із залученням необхідних спеціалістів, безоплатне забезпечення ліками, стоматологічну допомогу та санаторно-курортне лікування [2]. Водночас ефективна реалізація цих прав у реальних умовах залишається одним із ключових завдань державної політики.

Масовані обстріли цивільної інфраструктури стали значним викликом для медичної системи загалом. Кількість осіб, які після лікування потребують реабілітації, збільшується щодня, тому повернення постраждалих до повноцінного активного життя є одним із головних пріоритетів Міністерства охорони здоров'я України [3]. На реалізацію цього пріоритету спрямовано розширення мережі реабілітаційних центрів, впровадження міжнародних протоколів реабілітації та підготовку відповідних фахівців.

Дослідження функціонування лікарень Житомирської області у 2014-2024 роках засвідчує, що вітчизняна система стаціонарної медичної допомоги продемонструвала високу адаптивну спроможність: попри реформу фінансування, пандемію COVID-19 та повномасштабну війну, у 2024 році зафіксовано рекордні показники продуктивності. Критичним викликом, що потребує розроблення компенсаторних механізмів, залишається значне зростання навантаження на медичний персонал [4]. Оптимізація розподілу кадрового ресурсу та запобігання професійному вигоранню медиків є загальнодержавним завданням.

Соціальна адаптація в умовах воєнного стану охоплює не лише військовослужбовців та ветеранів, а й мільйони внутрішньо переміщених осіб. Вимушена зміна місця проживання породжує психоемоційні труднощі, руйнування соціальних зв'язків та необхідність адаптації на двох рівнях: «особистість – середовище» та «особистість – соціум». Ефективна психологічна і соціальна підтримка цієї категорії населення є невід'ємним елементом загальнодержавної системи цивільного захисту.

Таким чином, ефективна соціальна адаптація та медичне обслуговування в умовах воєнного стану потребують комплексного підходу: вдосконалення нормативно-правової бази, збільшення фінансування реабілітаційних програм, запровадження психосоціальної підтримки для всіх категорій постраждалих та розроблення механізмів зниження навантаження на медичний персонал. Досвід функціонування системи охорони здоров'я в кризових умовах має стати основою для формування стійкої моделі цивільного захисту в повоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Надання медичної допомоги військовослужбовцям в умовах воєнного стану. Система безоплатної правничої допомоги. URL: https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/nadannya-medychnoyi-dopomogy-vijskovosluzhbovczyam-v-umovah-voyennogo-stanu/

2. Особливості надання медичної допомоги військовослужбовцям України в умовах воєнного стану. Комітет медичного та фармацевтичного права та біоетики. URL: https://medcom.unba.org.ua/publications/7957-yaki-osoblivosti-nadannya-medichnoi-dopomogi-vijs-kovosluzhbovcyam-ukraini-v-umovah-voennogo-stanu.html

3. Актуальна інформація з реабілітації. Міністерство охорони здоров'я України. URL: https://moz.gov.ua/uk/aktualna-informacija-z-reabilitacii

4. Трансформація стаціонарної медичної допомоги в умовах реформи фінансування, пандемії та воєнного стану на прикладі лікарень Житомирської області (2014–2024 рр.). Україна. Здоров'я нації. 2025. URL: https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/health/article/view/1545.

НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександр ТРУБЕНКО, викладач
Черкаська медична академія

Повномасштабна збройна агресія проти України суттєво змінила умови функціонування системи охорони здоров'я та актуалізувала нові вимоги до професійної підготовки медичних працівників. У сучасних умовах фахівець галузі охорони здоров'я має бути готовим працювати не лише в умовах стандартного лікувально-діагностичного процесу, а й у ситуаціях масового надходження постраждалих, надзвичайних ситуацій, порушення функціонування інфраструктури, необхідності швидкої евакуації та обмеженості ресурсів.

Особливого значення набуває здатність медичного працівника діяти відповідно до визначених алгоритмів у ситуаціях підвищеного ризику, швидко оцінювати стан постраждалого, визначати пріоритетність надання допомоги, забезпечувати базові життєві функції та взаємодіяти з іншими службами.

Актуальність проблеми посилюється тим, що система цивільного захисту передбачає комплекс заходів, спрямованих на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та реагування на них. Відповідні суспільні завдання безпосередньо пов'язані з функціонуванням системи охорони здоров'я та професійною діяльністю медичних працівників [1].

Водночас національний спротив є ширшим суспільно-безпековим поняттям. Закон України «Про основи національного спротиву» визначає його як комплекс заходів, спрямованих на сприяння обороні України та забезпечення воєнної безпеки держави. Окремим напрямом визначено підготовку громадян України до національного спротиву, яка охоплює формування патріотичної свідомості, стійкої мотивації, знань і практичних умінь, необхідних для захисту України [2].

Отже, у підготовці майбутніх медичних працівників доцільно розглядати цивільний захист, професійну готовність до дій у надзвичайних ситуаціях та громадянсько-патріотичне виховання як взаємопов'язані, але не тотожні компоненти освітнього процесу.

Метою статті є теоретико-аналітичне обґрунтування особливостей підготовки майбутніх медичних працівників до реалізації заходів цивільного захисту та професійної діяльності в умовах воєнного стану, а також узагальнення практичного досвіду Черкаської

медичної академії щодо використання симуляційного, практикоорієнтованого, волонтерського та національно-патріотичного компонентів освітнього процесу.

Сучасний медичний працівник в умовах воєнного стану може бути залучений до виконання професійних завдань у ситуаціях, що суттєво відрізняються від звичайної клінічної практики. Йдеться про роботу при значній кількості одночасно постраждалих, травмах різного ступеня тяжкості, гострій крововтраті, мінно-вибухових ураженнях, порушенні логістики та необхідності швидкого переміщення постраждалих.

За таких обставин професійна компетентність медичного працівника повинна включати не лише клінічні знання, а й готовність до командної роботи, прийняття рішень у ситуації дефіциту часу, дотримання алгоритмів безпеки та ефективної комунікації.

Одним із важливих напрямів реалізації зазначеного підходу є практична підготовка здобувачів освіти. На офіційному ресурсі Черкаської медичної академії представлена інформація про функціонування Центру симуляційного навчання та Штабу цивільного захисту академії [3].

Симуляційне навчання дозволяє моделювати професійні ситуації, максимально наближені до умов реальної діяльності. Під час таких занять здобувачі освіти можуть багаторазово відпрацьовувати послідовність професійних дій, аналізувати помилки та вдосконалювати алгоритми надання допомоги.

У практичній підготовці особливого значення набувають сценарії, пов’язані з критичною кровотечею, травматичними ушкодженнями, порушенням прохідності дихальних шляхів, зупинкою кровообігу, медичним сортуванням та евакуацією постраждалих.

Практична цінність симуляційного навчання полягає не лише у відпрацюванні окремих маніпуляцій, а й у формуванні здатності діяти послідовно в умовах обмеженого часу, правильно розподіляти увагу та взаємодіяти з членами команди.

Практика академії відповідає загальній тенденції розвитку симуляційної освіти. Зокрема, академія повідомляє про функціонування власного тренінгового центру та використання симуляційних технологій для наближення навчання до реальних умов професійної діяльності.

Окреме місце у підготовці майбутніх медичних працівників займає тактична медицина. Її освітній потенціал полягає у формуванні алгоритмічного мислення, навичок первинної оцінки постраждалого, зупинки критичних кровотеч, забезпечення базових життєвих функцій та організації евакуації.

Водночас не слід ототожнювати тактичну медицину з цивільним захистом. Тактична медицина є одним із практичних напрямів підготовки до роботи в умовах бойової травми та підвищеного ризику, тоді як цивільний захист охоплює ширший комплекс заходів щодо запобігання та реагування на надзвичайні ситуації.

У навчальному процесі доцільно забезпечувати міждисциплінарний зв’язок між такими компонентами, як домедична допомога, екстрена медицина, медицина надзвичайних ситуацій, тактична медицина, безпека життєдіяльності та професійна психологічна підготовка.

Такий підхід дозволяє формувати у здобувачів освіти не фрагментарні навички, а цілісну модель професійної поведінки в умовах надзвичайної ситуації.

Одним із ключових умінь під час масового надходження постраждалих є медичне сортування. Майбутній медичний працівник має розуміти принципи визначення пріоритетності допомоги та усвідомлювати необхідність раціонального використання обмежених ресурсів.

Навчання медичному сортуванню доцільно проводити із використанням ситуаційних завдань і симуляційних сценаріїв. Наприклад, студентам може бути запропоновано змодельовану ситуацію з одночасним надходженням декількох постраждалих із різними видами травм. Завдання полягає не лише у визначенні стану кожного постраждалого, а й у виборі правильної послідовності дій.

Такий формат дозволяє поєднати теоретичний матеріал із практичними прикладами та професійними ситуаціями. Студенти отримують можливість аналізувати реальні сценарії, обговорювати типові помилки, особливості комунікації та організації роботи медичної команди.

Формування готовності майбутнього медичного працівника до роботи в умовах кризових ситуацій не обмежується аудиторною та симуляційною підготовкою. Важливе місце посідає участь студентів у волонтерських і просвітницьких заходах.

Проведення занять із домедичної допомоги для населення, участь у громадських ініціативах, інформаційно-просвітницьких заходах сприяють розвитку комунікативних умінь, відповідальності та здатності працювати з різними категоріями населення.

Офіційні матеріали Черкаської медичної академії свідчать про увагу закладу до волонтерської діяльності, студентського самоврядування та національно-патріотичного напряму виховної роботи.

При цьому важливо, щоб громадська активність не розглядалася лише як додаткова виховна діяльність. Для майбутнього медичного працівника вона може бути складовою формування соціальної відповідальності та професійної ідентичності.

Національно-патріотичне виховання доцільно розглядати як ціннісний компонент професійної підготовки, який сприяє формуванню відповідального ставлення до професії, суспільства та держави.

У медичній освіті цей напрям має специфічний професійний зміст. Для майбутнього медичного працівника патріотизм реалізується передусім через готовність зберігати життя і здоров'я людей, дотримуватися професійної етики, діяти відповідально в кризовій ситуації та виконувати професійний обов'язок.

У Черкаській медичній академії національно-патріотичний напрям поєднується з виховною та громадською роботою студентів. Офіційні матеріали академії засвідчують проведення заходів, спрямованих на розвиток патріотичної свідомості, громадянської відповідальності, волонтерства та студентського самоврядування.

Водночас у науково-педагогічному контексті важливо уникати формального зведення національно-патріотичного виховання до участі у пам'ятних заходах. Його результатом має бути формування конкретних ціннісних орієнтирів і моделей відповідальної поведінки, які виявляються у професійній діяльності.

Додатковим компонентом підготовки є залучення здобувачів освіти до науково-дослідної роботи. Дослідження проблем медицини катастроф, військової медицини, психологічної стійкості медичних працівників, організації медичної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій та реабілітації постраждалих створює можливості для поглиблення професійних знань.

Науково-дослідна діяльність сприяє розвитку критичного мислення, уміння аналізувати інформацію, формулювати проблеми та обґрунтовувати шляхи їх вирішення.

Таким чином, дослідницький компонент доповнює практичну підготовку та сприяє формуванню здатності майбутнього медичного працівника не лише діяти відповідно до алгоритму, а й критично оцінювати професійні ситуації.

Підготовка майбутніх медичних працівників до діяльності в умовах воєнного стану є важливою складовою сучасної медичної освіти. Її зміст має відповідати не лише традиційним професійним завданням, а й потребам функціонування системи охорони здоров'я в умовах надзвичайних ситуацій, масового надходження постраждалих та підвищеного безпекового ризику.

Аналіз освітньої практики Черкаської медичної академії показує доцільність поєднання теоретичної підготовки із симуляційними тренінгами, практичним відпрацюванням алгоритмів домедичної та екстреної допомоги, навчанням тактичної медицини, медичного сортування та евакуації. Функціонування Центру симуляційного навчання та Штабу цивільного захисту створює організаційні передумови для розвитку відповідних напрямів підготовки.

Важливим результатом такого підходу є формування інтегрованої професійної готовності, що передбачає здатність діяти за алгоритмом, приймати рішення в умовах дефіциту часу, працювати в команді, комунікувати з постраждалими та іншими службами, а також дотримуватися принципів професійної відповідальності.

Встановлено, що національно-патріотичний та громадянський компоненти можуть доповнювати професійну підготовку майбутніх медичних працівників за умови їх змістовного поєднання з професійними цінностями та практичною діяльністю. Особливого значення набувають волонтерські, просвітницькі, громадські та науково-дослідні ініціативи студентів.

Отже, перспективною моделлю підготовки майбутніх медичних працівників в умовах воєнного стану є інтеграція професійної, практичної, симуляційної, громадянської та ціннісної складових. Водночас для наукового підтвердження результативності такої моделі необхідне проведення подальших емпіричних досліджень із використанням об'єктивних критеріїв оцінювання сформованості відповідних компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України. Про основи національного спротиву. https://surl.li/spqivn.

2. Про курс БЗВП та «Основи національного спротиву» для студентів: роз'яснення МОН, Міністерство освіти і науки України. https://surl.li/gfvxev.

3. Черкаська медична академія. https://medacademy.ck.ua/.

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Поліна ЧУФЕЩУК, Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти, Дніпровський державний університет внутрішніх справ
НК – Лілія ЗОЛОТУХІНА, д. ю. н., професор Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Вимушене внутрішнє переміщення населення внаслідок збройної агресії проти України зумовило необхідність запровадження державних механізмів підтримки осіб, які втратили звичне життєве середовище та джерела доходу. Одним із таких механізмів є допомога на проживання внутрішньо переміщеним особам, порядок надання якої затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 332. Для сім'ї, яка вперше звертається за призначенням допомоги та відповідає встановленим умовам, передбачено шестимісячний період виплати: щомісяця 3000 грн для дітей та осіб з інвалідністю і 2000 грн для інших отримувачів. Відповідні розміри та загальний порядок первинного призначення підтверджуються роз'ясненням Пенсійного фонду України від 8 вересня 2026 року [2]. Соціальне призначення цієї виплати полягає в частковому забезпеченні поточних потреб переселенців. Водночас її ефективність залежить від співвідношення між установленим розміром, критеріями доступу та фактичною вразливістю отримувачів. Метою дослідження є визначення проблем правового регулювання зазначеної допомоги та обґрунтування пропозицій щодо підвищення її адресності, достатності й доступності.

Першим проблемним питанням є обмежена диференціація розміру допомоги залежно від реальних потреб отримувачів. Чинна модель розрізняє дітей, осіб з інвалідністю та інших осіб, однак однаковий розмір виплати в межах відповідної категорії сам собою не забезпечує однакового рівня підтримки. Наприклад, потреби особи, яка безоплатно проживає в родичів, та особи, яка змушена орендувати житло, можуть істотно відрізнятися навіть за однакового

доходу. Це дає підстави виокремити суперечність між адміністративною простотою фіксованої виплати та необхідністю індивідуалізації соціального захисту. Доцільно нормативно передбачити регулярний перегляд розмірів допомоги з урахуванням інфляції та оцінки базових витрат отримувачів. Можливим напрямом удосконалення є також установлення додаткової складової для домогосподарств із підтвердженими особливими потребами. Її запровадження потребує попереднього бюджетного розрахунку й узгодження з іншими програмами підтримки, щоб однакові витрати не компенсувалися безпідставно кількома виплатами. Отже, пропонується поєднати передбачуваний базовий розмір допомоги з обмеженою та прозорою індивідуалізацією.

Проблемним питанням є співвідношення фінансово-майнових критеріїв із фактичною потребою сім'ї в підтримці. Значення таких критеріїв простежується, зокрема, у змінах, внесених постановою Кабінету Міністрів України від 18 березня 2026 року № 390: для передбачених нею випадків підтримки дітей незалежність виплати від доходу поєднується зі збереженням вимог щодо майнового стану сім'ї, фактичного проживання та навчання дітей. Зміст цих змін розкрито в офіційному роз'ясненні Пенсійного фонду України. Застосування майнових обмежень є виправданим засобом спрямування бюджетних коштів найбільш уразливим особам, проте створює ризик помилкової оцінки забезпеченості, якщо відомості про майно є неповними або застарілими. Тому предметом удосконалення має бути порядок підтвердження обставин, які впливають на застосування відповідних критеріїв і винятків. Вважаємо доцільним забезпечити можливість оперативного уточнення реєстрових відомостей, подання альтернативних доказів у передбачених законом випадках та отримання зрозумілого пояснення, який саме актив або правочин став підставою для негативного рішення [4, с. 46]. При цьому індивідуальна оцінка повинна здійснюватися за нормативно визначеними правилами, оскільки необмежений розсуд посадової особи може спричинити нерівне ставлення до заявників.

Шестимісячний період призначення дає можливість періодично перевіряти актуальність потреби в підтримці, однак завершення такого періоду не свідчить про відновлення економічної самостійності сім'ї. Відсутність безпечного житла, необхідність догляду за дитиною або членом сім'ї, обмежені можливості працевлаштування можуть зберігатися значно довше. Звідси випливає необхідність розмежовувати строк перевірки права на допомогу та фактичну тривалість соціальної вразливості [1]. Вдосконалення механізму продовження виплат має ґрунтуватися на актуальній оцінці потреби, а повторне подання документів, відомості з яких уже перебувають у розпорядженні держави, слід мінімізувати. Окремого нормативного опрацювання потребує поступове зменшення підтримки після працевлаштування за умови невисокого доходу. Такий підхід може знизити ризик різкого погіршення матеріального становища після припинення виплати та підтримати перехід сім'ї до самозабезпечення. Запропоновані зміни мають супроводжуватися оцінкою їхньої вартості та результативності.

Подати заяву на допомогу можна через передбачені державою електронні та особисті канали, зокрема сервісні центри Пенсійного фонду України, центри надання адміністративних послуг і виконавчі органи місцевих рад, що зазначено в офіційній інформації про допомогу на проживання ВПО. Однак наявність кількох способів звернення ще не доводить їх однакової доступності для всіх отримувачів. Людина з обмеженою мобільністю, без електронного підпису або стабільного зв'язку може потребувати додаткового супроводу. Тому пропонується розвивати виїзне обслуговування, допомогу із заповненням заяв та інформування про перебіг розгляду в обраний заявником доступний спосіб. Результативність адміністративної процедури доцільно оцінювати за тривалістю призначення допомоги, кількістю повторних звернень через технічні помилки та можливістю усунути недоліки без втрати часу, критичного для забезпечення повсякденних потреб [5, с. 388].

Окремого значення набувають обґрунтованість відмови та дієвість її оскарження. Закон України «Про адміністративну процедуру» закріплює вимоги до мотивування адміністративних актів, а стаття 55 Конституції України гарантує судовий захист від рішень,

дій і бездіяльності органів влади. Відповідну нормативну основу становлять Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX та Конституція України. У сфері допомоги на проживання ці гарантії мають особливу вагу, оскільки тривале виправлення помилкового рішення може залишити сім'ю без необхідних коштів. Вважаємо доцільним застосовувати уніфіковану форму повідомлення про відмову або припинення допомоги, яка міститиме конкретну правову підставу, встановлені факти, використані відомості та порядок оскарження. Така форма повинна забезпечувати індивідуальне пояснення рішення, а не зводитися до загального посилання на невідповідність критеріям. Додатковою гарантією має бути оперативний перегляд випадків, у яких негативне рішення спричинене помилками інформаційного обміну [3].

Отже, на мою думку, основна проблема допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам полягає в недостатній узгодженості стандартизованих умов її надання з різноманітністю життєвих обставин переселенців. Удосконалення цього механізму потребує поєднання регулярного перегляду розмірів виплати, об'єктивного застосування фінансово-майнових критеріїв, урахування тривалої вразливості та доступного перегляду помилкових рішень. Пріоритетним вважаємо запровадження таких процедурних гарантій, які дозволяють своєчасно встановити реальну потребу людини без надмірного документального навантаження. Власний висновок дослідження полягає в тому, що адресність допомоги необхідно оцінювати за двома взаємопов'язаними показниками: запобіганням необґрунтованим виплатам і недопущенням виключення з програми осіб, які відповідають її умовам та потребують підтримки. Саме баланс цих завдань має визначати подальший розвиток правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.
2. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 332. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-п.
3. Про внесення змін до Порядку надання допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам : постанова Кабінету Міністрів України від 18.03.2026 № 390. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390-2026-п.
4. Сеник А. Види соціальної допомоги населенню України в умовах воєнного стану. Наукові проєкти соціально-гуманітарного факультету ЗУНУ. 2024. С. 45-47.
5. Федорович І. Соціальна допомога як елемент системи соціального захисту населення. The 22nd International scientific and practical conference "Actual problems in education and introduction of new technologies"(June 04–07, 2024) Stockholm, Sweden. International Science Group. 2024. 388 p.

EMDR-ТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Олександра ШЕВЧЕНКО к.психол.н., заслужений працівник охорони здоров'я України
Черкаська медична академія
Іван БУДЯК
Валерія ДЖУЛАЙ
КНП «Черкаський обласний клінічний госпіталь ветеранів війни» ЧОР

Воєнні дії створюють значні ризики для психічного здоров'я населення, зумовлюючи тривалі стресові реакції, емоційне виснаження та виникнення розладів, пов'язаних із

переживанням травматичних подій. Особливо вразливою категорією є військовослужбовці, які внаслідок безпосередньої участі в бойових діях, загрози життю, втрати побратимів та повторного зіткнення з травматичними обставинами можуть зазнавати значного психоемоційного навантаження. Одним із можливих наслідків такого досвіду є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), проявами якого можуть бути повторне переживання травматичних подій, уникнення пов'язаних із ними подразників, підвищена настороженість, порушення сну та труднощі емоційної саморегуляції. Психологічні наслідки війни також можуть позначатися на соціальному функціонуванні, міжособистісних взаєминах і якості життя постраждалих.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я у 2024 р. понад 40% українців, які проживають у зонах бойових дій, безпосередньо зазнали травматичних подій, що значно підвищує ризик розвитку ПТСР та інших психічних порушень. Психологічні наслідки війни охоплюють не лише класичні симптоми ПТСР (флешбеки, тривожність, порушення сну, підвищена емоційна реактивність), а й депресивні стани, соціальну ізоляцію та проблеми в міжособистісних стосунках [1]. У зв'язку із цим важливим напрямом психологічної допомоги військовослужбовцям є застосування науково обґрунтованих психотерапевтичних підходів, спрямованих на зменшення симптомів травматичного стресу та відновлення психологічного благополуччя.

Одним із таких підходів є терапія десенсибілізації та переробки рухами очей (Eye Movement Desensitization and Reprocessing, EMDR). Метод був розроблений американською психологинею Френсін Шапіро наприкінці 1980-х років і надалі набув поширення у практиці надання допомоги людям, які пережили травматичні події. Проведені Шапіро рандомізовані клінічні дослідження показали багатообіцяючі результати при лікуванні жертв сексуального насильства та ветеранів війни. Терапія базується на концепції збереження травматичних спогадів у мозку у формі неструктурованих образів, що можуть спричиняти емоційний і фізіологічний дискомфорт. EMDR спрямовано на активацію природного механізму переробки цих спогадів за допомогою технік подвійного фокусування уваги (зокрема, ритмічної білатеральної стимуляції), що активують механізми самовідновлення мозку. У процесі терапії клієнт утримує в полі свідомості травматичний спогад, водночас отримує зовнішню сенсорну стимуляцію, що сприяє адаптивній інтеграції травматичного матеріалу в ширшій мережі пам'яті, зменшенню емоційної інтенсивності та формуванню нових конструктивних когнітивних висновків щодо пережитого досвіду [2]. Суть методу EMDR полягає в тому, щоб активувати заблоковану систему мозку, відповідальну за важливу переробку пов'язаної із травмою інформації [3].

В Україні інтерес до EMDR-терапії суттєво зріс в умовах воєнного стану та необхідністю надання психологічної допомоги військовослужбовцям і цивільним особам, які постраждали внаслідок бойових дій. Важливу роль у поширенні цього підходу відіграє професійна спільнота Асоціація «EMDR Україна», діяльність якої пов'язана з навчанням фахівців, розвитком професійних компетентностей і підтриманням стандартів застосування методу. Якість психологічної допомоги залежить не лише від обраного протоколу, а й від належної підготовки терапевта, дотримання етичних вимог, урахування індивідуальних особливостей людини та здійснення професійної супервізії.

У наукових публікаціях EMDR розглядається як структурований метод психотерапії, тривалість якого залежить від характеру травматичного досвіду, вираженості симптомів, наявності супутніх психологічних проблем і ресурсів клієнта. Кількість терапевтичних зустрічей визначається індивідуально: у деяких випадках достатньо відносно короткого курсу, тоді як за наявності хронічних або множинних травматичних переживань може знадобитися триваліша робота. У дослідженні Г. Вербенка та С. Миронця зазначено, що для роботи з активним стресовим переживанням необхідно 3-7 сеансів. Якщо переживання знаходиться в хронічній фазі і триває багато років, може знадобитися до 10-12 сеансів [4].

Стандартний протокол EMDR складається з восьми послідовних фаз: збір анамнезу, підготовку до переробки, оцінювання компонентів події-мішені, десенсибілізацію,

інсталяцію, сканування тіла, завершення переробки та повторне оцінювання події. Така структура дає змогу послідовно організувати терапевтичний процес, відстежувати зміни у сприйнятті травматичного досвіду та визначати подальші завдання роботи. Існують додаткові спеціальні протоколи, включно із груповими, спрямовані на роботу з окремими специфічними терапевтичними цілями. Усі протоколи EMDR проходять ретельну перевірку й апробацію [5].

Особливого значення в умовах воєнного стану набувають адаптації EMDR, орієнтовані на допомогу людям, які продовжують перебувати під впливом стресових чинників. Зокрема, протокол EMDR-IGTP-OTS-R, назва якого розшифровується як Integrative Group Treatment Protocol for Ongoing Traumatic Stress – Remote, передбачає груповий формат психологічного втручання та можливість дистанційного застосування. Такі підходи потенційно розширюють доступ до психологічної підтримки за обставин, коли особисті консультації ускладнені через безпекові ризики, переміщення населення або нестачу фахівців. Водночас дистанційна та групова робота потребує попереднього оцінювання стану учасників, дотримання конфіденційності й наявності алгоритмів реагування на можливе погіршення психологічного стану. Використання спеціалізованих протоколів має здійснюватися відповідно до професійних рекомендацій і підготовки фахівця.

Як свідчать результати аналізу досвіду використання EMDR у США ефективність терапії підкріплюється стандартизованими програмами підготовки терапевтів, сертифікацією та супервізією, що дозволяє досягати високих показників покращення загального самопочуття та задоволеності життям. В Україні, незважаючи на обмежену кількість сертифікованих фахівців, дистанційні протоколи та групові адаптації дозволяють ефективно впроваджувати EMDR у кризових умовах, забезпечувати доступність терапії для великої кількості осіб [5].

Розвиток EMDR-терапії в Україні є перспективним напрямом удосконалення системи психологічної допомоги військовослужбовцям. Важливими умовами її належного впровадження є підготовка кваліфікованих спеціалістів, доступність супервізійної підтримки, дотримання стандартизованих процедур і систематичне оцінювання результатів втручання. Необхідними залишаються також подальші дослідження ефективності індивідуальних, групових і дистанційних форматів роботи з урахуванням специфіки травматичного досвіду українських військовослужбовців.

Отже, EMDR є одним із науково обґрунтованих психотерапевтичних підходів, що застосовуються для лікування ПТСР та інших наслідків психологічної травми. Його використання у роботі з військовослужбовцями може сприяти зменшенню інтенсивності травматичних переживань і поліпшенню психологічного функціонування за умови належного добору терапевтичного протоколу та професійного супроводу. Подальший розвиток і дослідження цього методу в Україні мають важливе значення для вдосконалення системи психологічного відновлення військовослужбовців в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kiro, L., Urbanovych, A., Zak, M. (2024). Intervention impact on quality of life in Ukrainians with post-traumatic stress disorder. BMC Psychology, 12, Article 601.

2. Shapiro F. Efficacy of the eye movement desensitization procedure in the treatment of traumatic memories. Journal of Traumatic Stress. 1989. Vol. 2 (2). P. 199–223. https://doi.org/10.1002/jts.2490020207

3. Shapiro E, Maxfield L. The efficacy of EMDR early interventions. Journal of EMDR Practice and Research. 2019; 13(4). https://spj.science.org/doi/10.1891/1933-3196.13.4.291

4. Вербенко Г., Миронець С. Ефективність застосування EMDR (методу десенсибілізації та переробки рухами очей) при посттравматичному стресовому розладі. Психосоматична медицина та загальна практика. 2025. Том 10 № 3. С. 1-10.

5. Близнюкова О. М., Міненко О.О. EMDR-терапія у кризових умовах: український та міжнародний досвід. НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Серія: Психологія. 2025. Випуск 3(9). С. 15-21.

ORGANIZATIONAL ASPECTS OF THE MULTIDISCIPLINARY REHABILITATION TEAM'S WORK IN THE RECOVERY OF RESCUERS

Yevheniia SHYKHOVA, Educational and Scientific Institute of Civil Protection, group ZMPMACP-26 Scientific supervisor – Tetiana KRYSHTAL, Doctor of Economic Sciences, Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

The professional activity of State Emergency Service (SES) personnel under martial law is characterized by increased physical and psychoemotional strain caused by responding to the aftermath of hostile shelling, clearing rubble, conducting emergency rescue operations, extinguishing large-scale fires, and performing demining tasks. Exposure to hazardous factors can result in physical injuries, including barotrauma and burns, respiratory damage from inhaling toxic combustion products, as well as the psychological consequences of traumatic experience and persistent physical and emotional exhaustion. In these circumstances, the medical and psychological recovery of rescuers is of particular importance for preserving their health, professional potential, and readiness to perform their duties.

An important prerequisite for comprehensive recovery is the organization of rehabilitation care on the basis of interdisciplinary cooperation, which involves the coordinated work of specialists from different fields within a multidisciplinary rehabilitation team (MRT). The interdisciplinary team style of work is characterized by joint effort toward shared goals with a clear division of tasks; collegial decision-making, for the outcomes of which team members bear both collective and individual responsibility; and the identification and discussion of shortcomings in the team's work, with the development of ways to eliminate them [1].

The regulatory basis for the MRT's activities comprises the Law of Ukraine "On Rehabilitation in the Healthcare Sector" and the Model Regulation on the Multidisciplinary Rehabilitation Team, approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1268 of 3 November 2021 [2, 3]. These legal acts establish the general principles for forming the team, organizing the rehabilitation process, developing the individual rehabilitation plan (IRP), and coordinating the activities of MRT members.

Under the Law of Ukraine "On Rehabilitation in the Healthcare Sector," an MRT is an organizationally formalized, functionally distinct group of rehabilitation professionals who share a common purpose and common rehabilitation objectives and who provide high- and medium-intensity rehabilitation care in inpatient and outpatient facilities during the acute, post-acute, and long-term rehabilitation periods [2].

The MRT's work involves the sequential performance of interrelated stages: initial assessment of the rescuer's health status and functional capacities; identification of rehabilitation needs and goals; development of the IRP; implementation of the planned rehabilitation interventions; and monitoring of outcomes, with adjustment of the plan in line with the progress achieved. Regular team meetings are an important organizational tool: during them, specialists' tasks are coordinated, interim results are evaluated, and further directions of recovery are determined.

The rehabilitation process should preferably be organized under the coordination of a physical and rehabilitation medicine physician, taking into account the patient's individual needs, the nature of the impairments, and the specifics of his or her occupation. A distinctive feature of rescuer rehabilitation is the need to consider not only medical indicators but also requirements for physical endurance, movement coordination, attention span, emotional resilience, and the ability to act in conditions of heightened risk. Rehabilitation goals should therefore be linked to restoring the functional capacities needed to perform professional tasks safely.

A successful professional multidisciplinary team may be regarded as the principal condition for carrying out rehabilitation measures, since this form of organization makes it possible to resolve single-focus tasks and problems quite effectively and quickly, owing to a clear distribution of

functional roles among the team's specialists and to cooperation among the various social institutions and facilities involved in the rehabilitation process [4].

The effectiveness of the rehabilitation process depends to a large extent on a clear division of professional functions among MRT members and on the consistency of their actions. The team's composition is determined by the needs of the individual patient, the nature of the impairments, and the established rehabilitation goals. The main functions of MRT members can be summarized as follows.

Physical and rehabilitation medicine physician coordinates the team's activities, organizes the assessment of the patient's condition, participates in setting rehabilitation goals, approves the IRP, and monitors the course of recovery and evaluates its results.

Physical therapist assesses the rescuer's motor capacities and develops an individual program to restore strength, endurance, coordination, and mobility in accordance with his or her functional status.

Occupational therapist promotes the restoration of independence and of the skills needed for daily and professionally relevant activities, as well as adaptation to the physical demands of the occupation.

Psychologist or psychotherapist provides psychological support, helps in coping with the effects of stress, and fosters emotional self-regulation skills and adaptation to traumatic experience.

Rehabilitation nurse takes part in implementing rehabilitation measures, monitors the patient's condition, and ensures that prescribed interventions are carried out consistently, within the limits of his or her competence.

Speech and language therapist, where indicated, works on restoring speech, communication, and swallowing functions.

Other specialists: where necessary, physicians of other specialties, social workers, prosthetists-orthotists, and other professionals are involved in the rehabilitation process according to the rescuer's medical, functional, and social needs.

Such a division of functions ensures the comprehensiveness of rehabilitation and makes it possible to combine medical, physical, psychological, and social measures within a coordinated recovery plan. At the same time, the effectiveness of teamwork is determined not only by the professional competence of individual members but also by their ability to align goals, share information, and jointly evaluate results.

Interdisciplinary cooperation entails not merely the parallel performance of professional duties by specialists, but the joint setting of goals, coordination of rehabilitation interventions, and evaluation of outcomes. The main organizational mechanisms of such cooperation are:

1. joint initial assessment of the rescuer's functional status;
2. formulation of coordinated short-term and long-term rehabilitation goals;
3. distribution of tasks among specialists, specifying the sequence and scope of interventions;
4. regular discussion of interim results and adjustment of the IRP;
5. documentation of rehabilitation outcomes and ensuring continuity of care during the transition to the next stage of recovery.

An important tool for evaluating rehabilitation outcomes is the application of National Classifier 030:2022, "Classification of Functioning, Disability and Health," which is harmonized with the WHO International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) [5]. Its use makes it possible to systematize the assessment of impairments of body functions, limitations in activity and participation, and the influence of environmental factors on a person's functioning. This provides a basis for setting individual rehabilitation goals and tracking changes not only in medical indicators but also in the rescuer's ability to perform practical tasks.

Thus, the organization of the MRT's work in the medical and psychological recovery of rescuers is an important prerequisite for the comprehensive restoration of their health and professional potential. The key organizational factors determining the effectiveness of this process are a clear division of functions among team members, coordinated planning of rehabilitation

measures, systematic monitoring of outcomes, a functional approach to assessing the patient's condition, and consideration of the specific requirements of civil protection service.

REFERENCES

1. Zolotarova Zh. M. Problems of Forming and Implementing a Multidisciplinary Approach in the System of Palliative and Hospice Care. *Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy* [Bulletin of Social Hygiene and Health Care Management of Ukraine]. 2012. No. 4 (54). Pp. 68–72. (In Ukrainian).
2. On Rehabilitation in the Healthcare Sector: Law of Ukraine No. 1053-IX of 3 December 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text.
3. Model Regulation on the Multidisciplinary Rehabilitation Team: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1268 of 3 November 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2021-%D0%BF#n262.
4. Bryndikov Yu. L. *Theoretical and Practical Foundations of Organizing Rehabilitation Activities with Combatants*: teaching and methodological manual. Khmelnytskyi, 2018. 165 p. (In Ukrainian).
5. National Classifier 030:2022, "Classification of Functioning, Disability and Health": Order of the Ministry of Economy of Ukraine No. 810-22 of 9 April 2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0810930-22#Text.

Секція 5. Особливості організації та реалізації заходів цивільного захисту в умовах воєнного стану

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ ТА ІНШИХ НЕВІДКЛАДНИХ РОБІТ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Аліна БІЛЕКА к.ю.н., доцент
Олександра ПАВЛОВА,
навчально-науковий інститут цивільного захисту, група ПРс-23
Національний університет цивільного захисту України

Здійснення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт є одним із ключових способів реагування на надзвичайні ситуації. У процесі такого реагування першочергового значення набуває усунення загроз життю і здоров'ю людей та локалізація небезпечних чинників. Досягнення цієї мети іноді потребує втручання у сферу майнових прав осіб: доступу до приміщень, демонтажу окремих конструкцій, переміщення майна, пошкодження транспортних засобів або інших об'єктів.

Саме тут виникає специфічна колізія інтересів. З одного боку, рятувальник повинен мати можливість діяти швидко та ефективно, не побоюючись необґрунтованих майнових претензій за кожне пошкодження, яке було необхідним для порятунку людей. З іншого боку, власник майна не повинен залишатися без належного правового захисту, якщо майнові втрати стали наслідком дій, що виходили за межі необхідного або здійснювалися з порушенням установлених вимог.

Тому правова оцінка таких ситуацій не може ґрунтуватися виключно на самому факті заподіяння шкоди. Визначальними стають причини пошкодження, характер проведених робіт, правомірність поведінки відповідного суб'єкта та зв'язок між рятувальним заходом і майновими наслідками.

Спеціальне регулювання цього питання міститься у Кодексі цивільного захисту України. Стаття 79 встановлює особливості проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт і визначає спеціальні правила щодо майнових наслідків їх здійснення [2]. Законодавець виходить із того, що пошкодження майна під час виконання таких робіт органами управління та силами цивільного захисту саме по собі не створює загального обов'язку відшкодувати відповідні матеріальні збитки. Одночасно Кодекс передбачає відшкодування шкоди, заподіяної під час проведення таких робіт, відповідно до положень глави 17 [2].

На нашу думку, саме співвідношення цих положень є одним із найбільш дискусійних аспектів правового регулювання. Використання законодавцем різних категорій – «матеріальні збитки» та «шкода» – потребує їх розмежування при практичному застосуванні норм. Без такого розмежування виникає ризик неоднакового підходу до однакових за фактичними обставинами випадків.

У цьому контексті важливим є звернення до загальних положень цивільного законодавства. Цивільний кодекс України пов'язує обов'язок відшкодування майнової шкоди, зокрема, з неправомірністю поведінки її заподіювача [1].

Отже, пошкодження майна під час виконання рятувального завдання не слід автоматично кваліфікувати як цивільне правопорушення. Спочатку необхідно встановити, чи було відповідне втручання обумовлене необхідністю виконання завдань цивільного захисту та чи відповідало воно вимогам законодавства.

Інший підхід має застосовуватися тоді, коли шкода виникла внаслідок незаконного рішення, дії або бездіяльності суб'єкта владних повноважень чи його посадової особи. У такому випадку вступають у дію спеціальні положення Цивільного кодексу України щодо відшкодування шкоди, завданої органами державної влади, органами місцевого самоврядування та їх посадовими або службовими особами [1]. Отже, однаковий зовні результат – пошкодження майна – може мати різні правові наслідки залежно від підстав і способу його виникнення.

Окрему увагу необхідно приділити випадкам, коли для реагування на надзвичайну ситуацію майно не просто пошкоджується, а вилучається або примусово відчужується**.** Такі дії мають іншу юридичну природу. Цивільне законодавство передбачає можливість реквізиції майна за наявності надзвичайних обставин із дотриманням установлених законом гарантій [1]. Спеціальні правила щодо примусового відчуження або вилучення майна в умовах воєнного чи надзвичайного стану встановлює Закон України № 4765-VI [3].

Таким чином, необхідно розрізняти три різні ситуації: пошкодження майна в процесі необхідних рятувальних дій; заподіяння шкоди внаслідок неправомірної поведінки під час таких робіт; примусове відчуження або вилучення майна на підставі спеціального закону. Їх об'єднання під єдиним поняттям «збитки від надзвичайної ситуації» не відображає відмінностей у правовій природі відповідних відносин.

Додатковим інструментом мінімізації майнових ризиків є страхування. Кодекс цивільного захисту України передбачає можливість страхування у сфері цивільного захисту та пов'язує його, зокрема, з компенсацією шкоди, заподіяної життю, здоров'ю або майну внаслідок пожеж та інших надзвичайних ситуацій, у тому числі під час здійснення робіт із запобігання або ліквідації їх наслідків [2]. Загальні засади відповідних страхових правовідносин визначає Закон України «Про страхування» [5].

Важливо не ототожнювати компенсацію шкоди власнику пошкодженого майна з відшкодуванням витрат, яких зазнали самі сили цивільного захисту. Кодекс цивільного захисту України передбачає можливість повного або часткового відшкодування витрат на виконання окремих аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт [2]. Отже, законодавство регулює два різні за спрямованістю майнові механізми: відновлення майнової сфери постраждалої особи та компенсацію витрат, пов'язаних із виконанням рятувальних завдань.

Окремою проблемою залишається доказування обставин виникнення майнових втрат. У разі виникнення спору недостатньо встановити лише факт пошкодження майна. Необхідно мати можливість відтворити перебіг рятувальних робіт, визначити їх мету та невідкладність, встановити конкретні дії, які спричинили пошкодження, і з'ясувати, чи були вони необхідними для досягнення завдань цивільного захисту. Саме тому належне документування таких обставин повинно розглядатися як складова правового забезпечення діяльності сил цивільного захисту.

На нашу думку, удосконалення нормативно-правового регулювання у цій сфері доцільно здійснювати не шляхом запровадження універсального правила про компенсацію будь-якого пошкодження майна, а через чіткіше розмежування правових режимів залежно від характеру втручання у майнову сферу особи**.** Такий підхід дозволить одночасно гарантувати необхідну свободу дій рятувальників та забезпечити передбачуваність правових наслідків для власників майна.

Отже, особливість правового регулювання шкоди, заподіяної під час аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, полягає у необхідності узгодження двох суспільно значущих завдань – забезпечення оперативного реагування на надзвичайні ситуації та гарантування майнових прав осіб. Спеціальні приписи Кодексу цивільного захисту України у поєднанні з нормами цивільного законодавства створюють основу для такого балансу [1; 2]. Водночас подальшого нормативного уточнення потребують питання документування, оцінювання майнових наслідків та розмежування випадків правомірного пошкодження майна, неправомірного заподіяння шкоди і примусового відчуження або вилучення майна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15 (дата звернення: 17.09.2026).
2. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 2 жовт. 2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 17.09.2026).
3. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 17 трав. 2012 р. № 4765-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17 (дата звернення: 17.09.2026).
4. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 берез. 2000 р. № 1550-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14 (дата звернення: 17.09.2026).
5. Про страхування : Закон України від 18 листоп. 2021 р. № 1909-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20 (дата звернення: 17.09.2026).

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ І ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ

Аліна БІЛЕКА к.ю.н., доцент
Даніл ТРОХИМЕНКО,
навчально-науковий інститут цивільного захисту, група ПРс-23
Національний університет цивільного захисту України

В умовах тривалої збройної агресії проти України проблема відшкодування шкоди набуває не лише практичного, а й системного правового значення. Масштаб та характер заподіяних збитків зумовлюють необхідність застосування одночасно декількох правових механізмів – цивільно-правового, публічно-правового, спеціального компенсаційного та міжнародного. Їх змішування призводить до помилкового ототожнення цивільної відповідальності, державної компенсації та міжнародної відповідальності держави-агресора.

Специфіка правовідносин, що виникають унаслідок надзвичайних ситуацій і збройної агресії, полягає передусім у множинності можливих джерел виникнення шкоди, різному правовому статусі її заподіювачів та неоднаковій природі правових підстав для її відшкодування. Тому ефективна модель захисту порушених прав має ґрунтуватися не на універсалізації одного способу компенсації, а на чіткому розмежуванні відповідних правових механізмів.

Базовим нормативним підґрунтям відшкодування шкоди залишається цивільне законодавство України. Відповідно до статті 22 Цивільного кодексу України особа, якій завдано збитків унаслідок порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування [2]. Збитки охоплюють, зокрема, реальні збитки – втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які вона зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права.

Загальні засади деліктної відповідальності визначені статтею 1166 Цивільного кодексу України [2]. Водночас для правовідносин, у яких шкода пов'язана з рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади або органів місцевого самоврядування, принципове значення мають спеціальні положення статті 1173 Цивільного кодексу України [2]. Відповідальність у такому випадку пов'язується не з фактом надзвичайної ситуації як такої, а з наявністю передбачених законом підстав відповідальності відповідного публічного суб'єкта.

Це положення має принципове значення для правильного визначення суб'єкта відшкодування. Сам факт запровадження воєнного стану, виникнення надзвичайної ситуації чи ведення бойових дій не означає автоматичного виникнення обов'язку держави Україна

відшкодовувати будь-яку шкоду, заподіяну на її території. Необхідно встановити правову природу шкоди, її причинний зв'язок із відповідними діями або бездіяльністю та суб'єкта, на якого законом покладено обов'язок щодо її відшкодування.

Водночас стаття 56 Конституції України гарантує право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень [1]. Отже, конституційна гарантія також не встановлює безумовної відповідальності держави за будь-яку шкоду, а пов'язує її з незаконністю відповідної поведінки публічного суб'єкта.

Особливе місце займає законодавство у сфері цивільного захисту. Кодекс цивільного захисту України формує правову основу функціонування системи цивільного захисту та передбачає комплекс заходів щодо захисту населення і територій, реагування на надзвичайні ситуації та ліквідації їх наслідків [3].

При цьому механізми, передбачені законодавством про цивільний захист, не можуть розглядатися як тотожні цивільно-правовій відповідальності. Їх призначення полягає насамперед у забезпеченні реагування держави та інших суб'єктів на надзвичайні ситуації, мінімізації їх наслідків, захисті населення, відновленні пошкоджених об'єктів та забезпеченні передбачених законом форм соціального і матеріального захисту [3].

Таким чином, у конкретних правовідносинах необхідно визначати, чи йдеться про відшкодування шкоди як наслідок цивільного правопорушення, виконання державою спеціального компенсаційного обов'язку або реалізацію заходів публічного реагування на надзвичайну ситуацію.

Важливим елементом сучасної системи правового захисту є Закон України від 23 лютого 2023 року № 2923-IX, яким врегульовано питання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів і диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, а також функціонування відповідного Державного реєстру [4].

Принципове значення має те, що цей механізм є спеціальним компенсаційним механізмом, а не різновидом загальної деліктної відповідальності. Його застосування ґрунтується на спеціально визначених законом умовах, категоріях майна та процедурах [4].

Закон передбачає різні форми компенсації залежно від характеру пошкодження чи знищення об'єкта. Для визначених законом категорій майна передбачено, зокрема, фінансування відновлення пошкодженого майна та механізми компенсації за знищене нерухоме майно [4].

Тому спеціальна державна компенсація не повинна концептуально ототожнюватися із цивільно-правовим стягненням збитків із безпосереднього заподіювача шкоди. Вона має самостійну нормативну підставу та спеціальну процедуру реалізації.

Однією з центральних проблем реалізації права на відшкодування є належне документування шкоди. Для ефективного захисту порушеного права необхідно встановити щонайменше факт заподіяння шкоди, її характер, обсяг, причинний зв'язок із відповідною подією та, залежно від конкретного механізму захисту, правову підставу відповідальності певного суб'єкта.

Доказове значення можуть мати документи, що підтверджують право власності або інше речове право; акти обстеження пошкодженого майна; матеріали технічного обстеження; висновки експертів; фото- та відеоматеріали; відомості з державних реєстрів; документи щодо вартості відновлювальних робіт; матеріали кримінальних проваджень та інші належні й допустимі докази.

Особливого значення набуває узгодженість процедур фіксації шкоди. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, визначений постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 [5]. Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії

Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд, визначено постановою Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 року № 473 [6].

Отже, документування шкоди виконує не лише інформаційну чи адміністративну функцію. Воно формує доказову основу для реалізації права особи на відновлення порушених прав у межах різних національних та міжнародних процедур.

Окремий напрям розвитку правового механізму відшкодування шкоди пов'язаний із питанням юрисдикційного імунітету держави-агресора.

Верховний Суд у постанові від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 сформулював принциповий висновок щодо незастосування юрисдикційного імунітету російської федерації у справах про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі, її здоров'ю, життю або майну внаслідок збройної агресії [8]. Надалі цей підхід було розвинуто у постановах Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 18 травня 2022 року у справах № 428/11673/19 та № 760/17232/20-ц [9; 10].

Верховний Суд пов'язав застосування такого підходу, зокрема, з необхідністю забезпечення ефективного доступу до суду відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [8–10].

Водночас зазначені висновки не означають автоматичного задоволення позовних вимог. Подолання процесуальної перешкоди у вигляді юрисдикційного імунітету та встановлення підстав, обсягу і розміру цивільно-правової відповідальності є різними юридичними питаннями. Позивач має обґрунтувати свої вимоги та надати докази, необхідні для встановлення відповідних юридичних фактів.

Не менш важливим є питання подальшого виконання судових рішень. Саме по собі ухвалення рішення про відшкодування шкоди не гарантує фактичного отримання присуджених коштів, особливо за відсутності добровільного виконання державою-відповідачем. Отже, питання юрисдикційного імунітету та питання реального виконання рішення мають розглядатися як взаємопов'язані, але самостійні елементи механізму судового захисту.

Внаслідок масштабності завданої Україні шкоди на міжнародному рівні формується окрема інституційна система її фіксації та подальшого розгляду вимог.

Особливе значення має Реєстр збитків, завданих агресією Російської Федерації проти України, створений у рамках Ради Європи [11]. Його функціональне призначення полягає у прийнятті та документуванні заяв про завдану шкоду. Реєстр не є судом та самостійно не здійснює виплату компенсацій.

Подальший розвиток цієї системи пов'язаний із Конвенцією про заснування Міжнародної комісії з розгляду вимог для України (CETS № 229), прийнятою у 2025 році в рамках Ради Європи [12]. Комісія має розглядати, оцінювати та вирішувати вимоги про компенсацію шкоди, а також визначати суму компенсації, яка підлягає виплаті за відповідними вимогами [12].

Водночас станом на вересень 2026 року цей механізм перебуває на стадії інституційного формування. Конвенція передбачає умови набрання нею чинності та створення Комісії, зокрема щодо необхідної кількості ратифікацій та фінансування [12].

Це має принципове методологічне значення: фіксація шкоди, встановлення права на компенсацію та фактичне отримання компенсації є різними стадіями правового механізму, які можуть реалізовуватися різними інституціями та на різних правових підставах.

Однією з найбільш складних проблем залишається співвідношення спеціальної державної компенсації, цивільно-правового захисту та міжнародного механізму відшкодування шкоди, пов'язаної із відповідальністю держави-агресора.

Ці механізми не є взаємозамінними. Спеціальна державна компенсація має на меті забезпечити відновлення визначених законом категорій майна; цивільно-правовий механізм спрямований на захист конкретного порушеного права та відшкодування шкоди за наявності передбачених законом підстав; міжнародний механізм покликаний забезпечити інституційну

процедуру розгляду вимог, пов’язаних із наслідками міжнародно протиправних діянь російської федерації.

У перспективі особливого значення набуває нормативне та процедурне узгодження цих механізмів. Воно має забезпечувати, з одного боку, реальне відновлення порушених прав, а з іншого – недопущення необґрунтованого подвійного відшкодування однієї і тієї самої шкоди.

Саме тому подальше вдосконалення законодавства доцільно спрямовувати не на створення ізольованих процедур компенсації, а на формування узгодженої системи, у якій буде визначено правові наслідки отримання компенсації за одним механізмом для можливості реалізації вимог за іншим.

Сучасний механізм відшкодування шкоди, завданої внаслідок надзвичайних ситуацій і збройної агресії проти України, має комплексний та багаторівневий характер. Його нормативну основу становлять Конституція України, Цивільний кодекс України, Кодекс цивільного захисту України, спеціальне законодавство про компенсацію за пошкоджене та знищене нерухоме майно, акти Кабінету Міністрів України, судова практика та міжнародно-правові механізми.

Ключовим завданням правозастосування є розмежування правових підстав і функціонального призначення відповідних механізмів. Цивільно-правове відшкодування не може ототожнюватися із державною компенсацією, а спеціальна компенсаційна процедура – з міжнародною відповідальністю держави-агресора.

Судова практика Верховного Суду щодо незастосування юрисдикційного імунітету російської федерації у визначених категоріях спорів створила важливу процесуальну передумову для судового захисту прав потерпілих осіб. Водночас подолання імунітету не усуває необхідності доказування факту та розміру шкоди і не вирішує автоматично питання виконання судового рішення [8–10].

Перспективним напрямом подальшого розвитку законодавства є забезпечення узгодженості національних та міжнародних процедур компенсації, удосконалення доказових механізмів фіксації шкоди, визначення юридичних наслідків отримання компенсації за різними процедурами та створення правових гарантій недопущення подвійного відшкодування без зменшення фактичного обсягу належної потерпілій особі компенсації.

Таким чином, ефективність правового механізму відшкодування шкоди в умовах війни визначається не кількістю передбачених процедур, а їх узгодженістю, доказовою забезпеченістю, доступністю судового захисту та можливістю реального виконання рішень про відновлення порушених прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр (дата звернення: 17.09.2026).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 17.09.2026).

3. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17 (дата звернення: 17.09.2026).

4. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2923-20 (дата звернення: 17.09.2026).

5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20.03.2022 № 326. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/326-2022-п (дата звернення: 17.09.2026).

6. Про затвердження Порядку виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд : постанова Кабінету Міністрів України від 19.04.2022 № 473. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/473-2022-п (дата звернення: 17.09.2026).

7. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2709-15 (дата звернення: 17.09.2026).

8. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086064 (дата звернення: 17.09.2026).

9. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 18.05.2022 у справі № 428/11673/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635313 (дата звернення: 17.09.2026).

10. Постанова Верховного Суду у складі Касаційного цивільного суду від 18.05.2022 у справі № 760/17232/20-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635312 (дата звернення: 17.09.2026).

11. Register of Damage for Ukraine. Council of Europe. URL: https://www.coe.int/en/web/human-rights-rule-of-law/register-of-damage-for-ukraine (дата звернення: 17.09.2026).

12. Convention establishing an International Claims Commission for Ukraine (CETS No. 229). Council of Europe. URL: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/229 (дата звернення: 17.09.2026).

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА НАСЕЛЕННЯ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Руслан ВАЛЄЄВ, кафедра адміністративного права і процесу, к.пед.н,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Військова агресія проти України змінила всі сфери соціального життя, зокрема безпеку територіальних громад та взаємодію поліції з населенням. Якщо перша з названих сфер не потребує додаткових коментарів: очевидні зростання ризиків і необхідність розвитку стійкості громад до них, то сфера взаємовідносин поліції з суспільством вимагає додаткових досліджень.

Не випадково останніми роками досліджені важливі аспекти стійкості територіальних громад в Україні, зокрема Стешенко Т. зі співавторами [10], Содомою Р. та Захарчишин М. [9], Горбатою Л. [10]. Ґрунтовним та впливовим закордонним дослідженням постає робота Norris F.H. зі співавторами [4].

Також відзначимо низку досліджень поліцейської діяльності, зокрема, динаміки довіри до Національної поліції України в умовах воєнного часу, здійснені Blomqvist Mickelsson T. та Bellander S. [22], колективом вітчизняних авторів на чолі з Марковською А. [3], а також вивчення австралійськими дослідниками на чолі з Blaustein J., особливостей поліцейської діяльності, спрямованої на забезпечення стійкості та управління в умовах надзвичайних ситуацій [1]. Крім того, Yesberg J.A. зі співавторами перевірили зв'язок поліцейської діяльності з колективною дієвістю (Collective Efficacy) [5].

З урахуванням висновків цих досліджень нами визначено актуальний і досі не повною мірою вивчений аспект взаємодії поліції та населення як чинника стійкості громад в умовах воєнного стану.

Сучасними українськими дослідниками запропоновано розглядати стійкість територіальної громади крізь призму економічної, фінансової, інституційної, кадрово-мотиваційної стійкості[9]. Стешенко та її співавтори дійшли висновку, що «авторитетне визначення «стійкості» міститься в аналітичній доповіді ООН, під яким розуміють «здатність системи, громади або суспільства, що зазнають впливу небезпеки, протистояти, поглинати, пристосовуватися та відновлюватися від наслідків не-безпеки своєчасно та ефективно, включаючи збереження та відновлення своїх основних базових структур та функцій» [10]. У свою чергу Л. Горбата розглядає «поняття стійкості громади як здатність до адаптації, подолання кризових ситуацій та збереження сталого розвитку» [8].

Отже, у сучасній безпековій та юридичній літературі стійкість громади розглядається не стільки як механічний захист від загроз, а як системна властивість соціуму. Вона базується на соціальному капіталі, тобто рівні довіри між мешканцями, згуртованістю, наявністю горизонтальних зв'язків та взаємодопомоги. Іншою засадничою властивістю є інституційна спроможність – тобто здатність місцевих органів влади, правоохоронних органів та громадських організацій ефективно взаємодіяти під час криз. Нарешті, необхідною складовою стійкості громади є певна ресурсна автономність: наявність матеріальних, інформаційних та людських ресурсів для оперативної ліквідації наслідків надзвичайних подій [].

Разом з цим слід визнати, що безпековий компонент є фундаментом стійкості будь-якої спільноти: за визначенням стійкість призначена протистояти небезпекам. У забезпеченні публічної безпеки домінуюча роль належить поліції.

Воєнний стан змінює характер взаємодії поліції з населенням, інститутами громадянського суспільства та органами місцевого самоврядування. По-перше, громада стикається не лише з порушеннями публічного порядку, безпеки дорожнього руху, домашнім насильством, злочинністю, а й з обстрілами, евакуацією, масовими переміщеннями населення, пошкодженням інфраструктури, інформаційними загрозами, психологічним стресом, тощо. У таких умовах поліція є не тільки суб'єктом реагування, а й одним із постійних інституційних партнерів громади. По-друге, і поліція зазнає суттєвих змін: зростає некомплект особового складу, значна його частина задіяна до бойових завдань або несення служби на блокпостах, з'являється велика кількість нових завдань щодо підтримки гуманітарної діяльності, забезпечення мобілізаційних заходів, контролю за переміщенням осіб і транспортних засобів. Це призводить до обмеженої кількості ресурсів, доступних для так званих позитивних контактів поліції та населення, налагодження співпраці та інституційного сприйняття партнерства з громадами як другорядного завдання в умовах воєнного стану. Проблемою також є те, що ефективність взаємодії залежить не лише від ресурсів і ставлення поліції, а й від готовності населення співпрацювати з нею. Нажаль, у сучасній Україні ми спостерігаємо кризу довіри до поліції [2; 3].

Поряд з цим існує безліч наукових розвідок, що доводять зміцнення публічної довіри до поліції у разі запровадження моделі Community Policing. Її основними засадами постають рівний статус партнерів, спільне визначення проблем у сфері безпеки та пріоритетних напрямів їх розв'язання, визначення пріоритетності профілактики правопорушень і негативних соціальних явищ на противагу реагуванню на них [6]. Це досягається за рахунок: постійної комунікації, довіри, взаємного обміну інформацією, допомогу ресурсами, залучення громадян до визначення проблем безпеки, спільного вироблення рішень, урахування локальної специфіки, застосування напрацьованих наукою і практикою форм і видів взаємодії: концепція CPTED, спільні патрулюваннння, техніка «гарячих точок», технологія «карт злочинності», громадянські дорадчі групи, модель врегулювання проблем SARA, та багато інших [7].

Сучасні вітчизняні науковці слушно обґрунтовують зміцнення довіри до владних інституцій як складову інституційної стійкості [9] та доводять залежність між рівнем стійкості громади та її соціальною згуртованістю [8]. Великий пласт іноземних досліджень моделі поліцейської діяльності, орієнтованої на потреби громади (Community Policing) доводить, що спільнота становиться сильніше за умов тісних зв'язків між усіма її елементами, а поліція за умов впровадження Community Policing постає органічною складовою суспільства.

Зокрема, Yesberg зі співавторами провели систематичний огляд і метааналіз більше 30 наукових досліджень, перевіряючи зв'язок поліцейської діяльності з колективною дієвістю (Collective Efficacy) – здатністю мешканців району діяти спільно для вирішення локальних проблем. Ними виявлено, що найбільш послідовно з Collective Efficacy була пов'язана не сама модель Community Policing, а сприйняття надійності поліції, але це безпосередній результат тривалого та послідовного впровадження моделі [5].

Закордонні фахівці навіть згадують нову концепцію поліцейської діяльності, умовно називаючи її «поліціювання стійкості» (Resilience policing) – яка ґрунтується на тому, що традиційний потенціал поліції може бути ефективно використаний для підвищення стійкості в умовах надзвичайного стану [1].

Так само в умовах воєнного часу партнерська взаємодія поліції з громадами охоплює: реагування на наслідки ракетних і дронових атак; евакуаційні заходи; розшук зниклих осіб; допомогу постраждалим; забезпечення публічної безпеки в місцях масового перебування людей; протидію мародерству; виявлення підозрілих предметів; взаємодію з волонтерами та громадськими організаціями; інформування населення; протидію дезінформації; допомогу вразливим категоріям населення; підтримання порядку в умовах тривалого стресу.

Але ми хочемо підкреслити, що ефективність цих напрямів взаємодії залежить від справжнього сприйняття населенням поліції як надійного, легітимного, справедливого, дієвого інституту. Це можливо не через формальні «іміджеві заходи» та PR-акції, а завдяки системному і послідовному налагодження партнерства з інститутами громадянського суспільства.

Тому в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення ми би рекомендували окремі практичні механізми зміцнення партнерства поліції та громади: спільне з представниками громади визначення локальних проблем безпеки та пріоритетних шляхів їх вирішення; регулярні консультації, зустрічі та інші «позитивні інтеракції» поліції; залучення до них громадських організацій та волонтерських структур; розвиток локальних каналів кризової комунікації; спільні навчання та моделювання кризових ситуацій; оцінювання результатів спільно реалізованих заходів.

Таким чином, стійкість громади та поліцейська діяльність перебувають у стані нерозривної взаємозалежності. Поліція не може ефективно забезпечувати правопорядок у повністю пасивній або розколотій громаді. Своєю чергою, громада не здатна сформувати стійкість без надійної безпекової опори, яку надає поліція.

Партнерська взаємодія є не лише способом підвищення якості роботи поліції, а й механізмом розвитку спроможності громади. В умовах війни особливого значення набувають довіра, комунікація та спільне вирішення проблем. Community Policing може розглядатися як одна з організаційних моделей формування локальної безпекової стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Blaustein J. et al. Resilience policing and disaster management during Australia's Black Summer bushfire crisis International journal of disaster risk reduction. 2023. Т. 95. С. 103848.

2. Blomqvist Mickelsson T., Bellander S. Public trust towards police on a wartime rollercoaster: evidence from Ukraine, 2015–2024. Police Practice and Research. 2026. Т. 27. № 4. С. 686-699.

3. Markovska A., Serdiuk O., Soldatenko I. Trust on the move: policing and displacement in wartime Ukraine. Crime, Law and Social Change. 2026. Т. 84. № 1. – С. 52.

4. Norris F.H., Stevens S.P., Pfefferbaum B., Wyche K.F., & Pfefferbaum R.L. Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. American journal of community psychology. 2008. Т. 41. № 1. С. 127-150.

5. Yesberg J.A., Costi F., Chan A., Bradford B. A systematic review and meta-analysis of the relationship between policing and collective efficacy: Journal of Experimental Criminology. 2024. Т. 20. № 4. С. 1147-1173.

6. Валєєв Р.Г. Поліцейська діяльність, орієнтована на громаду (community policing) як передумова сталого розвитку соціуму. Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 1. Житомир: Поліський нац. ун-т, 2023. 216 с. С. 22 – 26

7. Валєєв Р.Г., Герасимчук Ю.В. Актуальні напрями та форми взаємодії поліції та суспільства в контексті створення безпекового середовища. Interaction between law enforcement agencies and public authorities to create a secure environment under martial law : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2025. 744 p. – С. 104-131.

8. Горбата Л.П. Стійкість та соціальна згуртованість як основа сталого розвитку територіальних громад //Публічне управління та соціальна робота. – 2024. – Т. 2. – С. 40-45.

9. Содома Р., Захарчишин М. (2025). Управління ризиками в контексті стійкості територіальної громади в умовах воєнного стану. Сталий розвиток економіки, (5 (56), 307-313. https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-56-42.

10. Стешенко Т. В., Кречик А. С., Кривець О. В. Стійкість територіальних громад в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 1. № 88. С. 197-202.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВИБОРУ ОПТИМАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ СИСТЕМИ ЗВ'ЯЗКУ ПЕРЕСУВНОГО ПУНКТУ УПРАВЛІННЯ

ВАСЕЧКО А., КОБЕЦЬ А.
НК – БЕЛЮЧЕНКО Д., канд. техн. наук.
Національний університет цивільного захисту України

Функціонування пересувного пункту управління (ППУ) у надзвичайних ситуаціях вимагає адаптації його технічного забезпечення відповідно до специфіки подій, що відбуваються. Різні види надзвичайних ситуацій накладають специфічні вимоги як на засоби зв'язку, так і на інфраструктуру ППУ, мобільність, автономність та рівень захисту інформації.

В умовах збройних конфліктів або під час введення воєнного стану пересувний пункт управління повинен відповідати найвищим вимогам до стійкості, автономності та мобільності. Особливо важливо забезпечити швидке переміщення ППУ, використання супутникових каналів зв'язку з високим ступенем захисту, застосування засобів шифрування військового рівня і резервне живлення на базі комбінованих джерел енергії [1].

У випадках техногенних катастроф (аварії на промислових об'єктах, вибухи, пожежі) основні вимоги до ППУ зосереджуються на забезпеченні стійкого двостороннього зв'язку з підрозділами на місці події, штабами вищого рівня та іншими задіяними службами. Надзвичайно важливо мати можливість оперативно передавати данні для аналізу обстановки у реальному часі [2]. У таких умовах рекомендовано використовувати цифровий радіозв'язок з ретрансляторами, супутникові канали для резервного зв'язку та IP-технології для передачі мультимедійних даних.

Під час ліквідації наслідків природних катастроф (повені, землетруси, буревії) основна увага приділяється забезпеченню мобільності ППУ та стійкості систем зв'язку до впливу навколишнього середовища. У зонах масштабних руйнувань часто порушуються канали мобільного та фіксованого зв'язку, тому супутникові системи стають основним

засобом передачі даних. Важливим є також застосування мобільних ретрансляторів, які можуть швидко відновити зону покриття для цифрового радіозв'язку.

У випадку надзвичайних ситуацій соціального характеру (масові заворушення, терористичні акти) на перший план виходять вимоги до кібербезпеки та захищеності переданих даних. Особливу увагу потрібно приділяти шифруванню каналів зв'язку, застосуванню ізольованих комунікаційних систем та засобів протидії засобам радіоелектронної боротьби (РЕБ) [3]. Системи ППУ повинні гарантувати, що управлінські рішення та передана інформація залишаються недоступними для сторонніх осіб.

Крім того, в умовах складних метеорологічних ситуацій (сильні снігопади, ожеледиця, екстремальні температури) технічне забезпечення ППУ повинно мати підвищену стійкість до кліматичних навантажень. Важливим є використання обладнання, сертифікованого для роботи в температурному діапазоні від – 40 °С до +50 °С, захищеного від пилу і вологи за стандартами IP65 і вище.

Аналіз міжнародного досвіду показує, що у провідних країнах світу мобільні командні пункти оснащуються універсальними системами зв'язку, які можуть автоматично перемикатися між різними каналами залежно від умов роботи. У США мобільні центри FEMA передбачають можливість роботи через супутник, IP-мережу, цифровий радіозв'язок і LTE-мережі. У Німеччині (THW) та Канаді (Public Safety Canada) активно впроваджуються багатофункціональні системи, що дозволяють швидко адаптувати конфігурацію обладнання до реального характеру надзвичайної ситуації.

Ефективність пересувного пункту управління у надзвичайних ситуаціях значною мірою залежить від правильно обраної архітектури системи зв'язку. Архітектура визначає, яким чином будуть організовані передача даних, обробка інформації, взаємодія між учасниками рятувальних операцій і забезпечення надійності управління в умовах обмежених ресурсів та руйнування інфраструктури.

Класична архітектура системи зв’язку ППУ базується на принципах багаторівневої, резервованої та адаптивної організації інформаційних потоків. Основою системи є інтеграція кількох незалежних каналів зв'язку, що дозволяє забезпечити безперервний обмін інформацією навіть у разі виходу з ладу одного або декількох компонентів [4].

Першим важливим елементом архітектури є локальна мережа ППУ (LAN), яка об'єднує всі робочі місця операторів, сервери збору і обробки даних, засоби відеоспостереження та інше допоміжне обладнання. Локальна мережа має бути побудована за принципом топології з резервуванням, наприклад, кільцевої або комутованої з резервним каналом.

Другим елементом є зовнішні канали зв’язку, що забезпечують обмін інформацією з іншими рівнями управління (обласними, центральними органами влади), оперативними групами на місці події та іншими службами. Зовнішні канали обов'язково повинні включати:

– супутниковий зв’язок як основний резервний канал;

– цифровий радіозв'язок для оперативної роботи у польових умовах;

– IP з’єднання для доступу до внутрішніх і зовнішніх інформаційних ресурсів.

Третім елементом є система автоматичного перемикання каналів зв'язку. У випадку втрати основного каналу система повинна автоматично переключати трафік на резервний без втрати даних і без переривання сеансу зв'язку. Такі рішення активно застосовуються в мобільних центрах FEMA (США) та THW (Німеччина).

Особливу увагу необхідно приділяти захищеності архітектури. Внутрішні мережі ППУ повинні бути фізично ізольованими від публічних мереж або працювати через захищені VPN-з’єднання. Всі передані дані повинні шифруватися відповідно до стандарту ДСТУ ISO/IEC 27001:2023.

Ще одним важливим аспектом архітектури є мобільність і масштабованість. Система повинна дозволяти швидке розгортання на новому місці без складної переналаштування, а також можливість розширення кількості робочих місць або підключення додаткових підрозділів без перебудови всієї мережі [5].

До перспективних напрямків розвитку архітектури ППУ належить впровадження SD-WAN (Software Defined WAN) технологій, які забезпечують гнучке управління мережевим трафіком, оптимізацію маршрутизації даних і підвищення рівня безпеки. Такі технології дозволяють більш ефективно використовувати доступні канали зв'язку та оперативно адаптувати мережу до змін у зовнішньому середовищі.

На практиці оптимальна архітектура системи зв'язку ППУ повинна забезпечувати:

– мінімальний час на розгортання та введення в експлуатацію;

– безперервність обміну інформацією навіть у разі виходу з ладу окремих каналів;

– високий рівень захисту переданої інформації;

– можливість роботи у складних кліматичних умовах;

– гнучкість і адаптивність до різних типів надзвичайних ситуацій.

Таким чином, вибір архітектури системи зв'язку для ППУ є стратегічно важливим завданням, яке потребує комплексного підходу, що поєднує технічну надійність, гнучкість, безпеку і відповідність реальним умовам застосування..

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про інформацію». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12.

2. CISA. National Emergency Communications Plan (NECP). 2019. URL: https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/19_0924_CISA_ECD-NECP-2019_1.pdf.

3. ISO/IEC 27001:2022 Information security management systems — Requirements. URL: https://webstore.ansi.org/preview-pages/ISO/preview_ISO%2BIEC%2B27001-2022.pdf.

4. Аналіз технічного забезпечення пересувного пункту управління як інформаційно-управлінського комплексу / Белюченко Д.Ю., Чередник Є. І., Іваненко Я. С. The 4th International scientific and practical conference “Innovation and development in world science” (February 2–4, 2026) MDPC Publishing, Zurich, Switzerland. 2026. P 56–61.

5. Особливості організації оперативного зв’язку в системі цивільного захисту під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації / Белюченко Д.Ю., Кондратьєв А.А. Теорія і практика гасіння пожеж та ліквідації надзвичайних ситуацій: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції – Черкаси: НУЦЗ України, 2025. 69–70 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Ольга ВАСЮРА завідувач сектору дактилоскопічного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України

Анотація. У тезах досліджено особливості трансформації єдиної державної системи цивільного захисту України (ЄДСЦЗ) під впливом сучасних воєнно-політичних конфліктів. Визначено основні зміни організаційно-управлінського характеру, зумовлені широкомасштабною збройною агресією проти України. Обґрунтовано необхідність переходу від переважно реактивної моделі функціонування системи до моделі, заснованої на постійній готовності, стійкості, міжвідомчій взаємодії та комплексному управлінні ризиками. Визначено перспективні напрями подальшого розвитку ЄДСЦЗ в умовах тривалого воєнного та поствоєнного періоду.

Ключові слова: цивільний захист, ЄДСЦЗ, воєнний стан, воєнно-політичний конфлікт, державне управління, цивільна безпека, стійкість, надзвичайні ситуації.

Сучасні воєнно-політичні конфлікти характеризуються комплексним впливом на функціонування держави, суспільства та критичної інфраструктури. Для України ця проблема набула особливої актуальності внаслідок повномасштабної збройної агресії, яка

істотно змінила характер загроз для населення та територій. Ракетні й безпілотні атаки, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, масові пожежі, пошкодження енергетичних, транспортних і комунальних систем, мінна небезпека та необхідність евакуації населення формують принципово нове середовище функціонування системи цивільного захисту.

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України Єдина державна система цивільного захисту являє собою сукупність органів управління, сил і засобів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері цивільного захисту [1, ст. 8]. Основними завданнями ЄДСЦЗ є запобігання надзвичайним ситуаціям, захист населення і територій, оповіщення, проведення аварійно-рятувальних робіт, забезпечення життєдіяльності постраждалих та ліквідація наслідків надзвичайних ситуацій.

Водночас воєнні дії продемонстрували необхідність суттєвого розширення функціонального призначення ЄДСЦЗ. Законодавство передбачає спеціальні завдання системи в особливий період, зокрема приведення органів управління та сил цивільного захисту у відповідні ступені готовності, оповіщення населення про загрозу застосування засобів ураження, організацію рятувальних та інших невідкладних робіт, а також виконання заходів цивільного захисту в умовах воєнного стану [1, ст. 8]. Отже, нормативна модель ЄДСЦЗ поступово адаптується до умов масштабного збройного конфлікту.

На нашу думку, ключовою ознакою сучасної трансформації є зміна управлінської парадигми цивільного захисту – від реагування на окремі надзвичайні ситуації до забезпечення стійкості держави та суспільства перед комплексними загрозами. Якщо за умов мирного часу основна увага приділялася прогнозуванню, запобіганню та ліквідації наслідків природних і техногенних надзвичайних ситуацій, то в умовах війни система має бути готовою до одночасного виникнення декількох взаємопов'язаних кризових факторів.

У зв'язку з цим змінюються вимоги до організації державного управління у сфері цивільного захисту. Ефективність ЄДСЦЗ визначається не лише швидкістю реагування окремого підрозділу, а передусім здатністю всієї системи забезпечувати безперервність управління, оперативний обмін інформацією, координацію дій різних суб'єктів та підтримання життєво важливих функцій держави. Особливого значення набуває взаємодія органів державної влади, органів місцевого самоврядування, ДСНС України, правоохоронних органів, медичних служб, підприємств критичної інфраструктури та інших суб'єктів цивільного захисту.

Одним із ключових напрямів трансформації є посилення спроможностей територіального рівня ЄДСЦЗ. В умовах воєнних дій саме територіальні громади безпосередньо забезпечують значну частину заходів із захисту населення, евакуації, укриття, оповіщення та організації життєзабезпечення. Тому спроможність територіальних громад самостійно діяти в перші години після виникнення кризової ситуації стає важливою складовою загальної стійкості держави.

Водночас змінюється характер діяльності сил цивільного захисту. Поряд із традиційними завданнями з ліквідації пожеж і техногенних аварій вони здійснюють пошуково-рятувальні роботи після ракетних та безпілотних атак, деблокування постраждалих із зруйнованих будівель, розбір завалів, ліквідацію наслідків масштабних руйнувань та гуманітарне розмінування. Це обумовлює необхідність подальшої модернізації технічного оснащення, розвитку спеціалізованих підрозділів та вдосконалення професійної підготовки особового складу.

Окремого значення набуває забезпечення стійкості критичної інфраструктури. У сучасних умовах об'єктом впливу воєнних загроз є не лише населення, а й системи енергопостачання, водопостачання, зв'язку, транспорту та інших життєво важливих послуг. Тому організаційно-управлінська модель ЄДСЦЗ повинна передбачати не тільки реагування на пошкодження таких об'єктів, а й завчасне формування резервів, дублювання критичних функцій, розроблення планів безперервності діяльності та швидкого відновлення.

Важливим напрямом трансформації є також розвиток системи оповіщення та інформування населення. В умовах високої динаміки воєнних загроз своєчасність передачі достовірної інформації безпосередньо впливає на можливість населення реалізувати заходи особистої безпеки. Тому подальше вдосконалення систем централізованого та локального оповіщення, цифрових каналів комунікації й механізмів взаємодії між органами влади та населенням має розглядатися як один із пріоритетів розвитку ЄДСЦЗ.

Водночас сучасна трансформація ЄДСЦЗ повинна враховувати міжнародний досвід. Важливим чинником розвитку української системи є поглиблення співробітництва з Європейським Союзом у сфері цивільного захисту, обмін досвідом, залучення міжнародної допомоги та підвищення сумісності процедур реагування. Участь України в європейських механізмах цивільного захисту створює додаткові можливості для розвитку національних спроможностей та підвищення ефективності реагування на масштабні кризові ситуації.

Отже, сучасні воєнно-політичні конфлікти стали одним із основних факторів трансформації ЄДСЦЗ України. Ця трансформація має комплексний характер та охоплює організаційно-управлінську, нормативно-правову, оперативно-рятувальну, інформаційну та інфраструктурну складові.

Висновки. Трансформація ЄДСЦЗ України під впливом війни полягає не лише у розширенні переліку завдань системи, а й у зміні принципів її функціонування. Основним завданням стає забезпечення постійної готовності держави та суспільства до комплексних загроз, безперервності управління і життєво важливих функцій.

Подальший розвиток ЄДСЦЗ доцільно пов'язувати з посиленням спроможностей територіального рівня, модернізацією систем управління та оповіщення, підвищенням стійкості критичної інфраструктури, розвитком аварійно-рятувальних спроможностей, удосконаленням міжвідомчої взаємодії та поглибленням міжнародного співробітництва. Таким чином, стратегічним орієнтиром трансформації має стати формування інтегрованої системи цивільної стійкості, здатної не лише реагувати на наслідки криз, а й завчасно готуватися до них, мінімізувати їх вплив та забезпечувати відновлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458.
- Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
- Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
- Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11.
- Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій : постанова Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1052.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄДСЦЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Герман ГРОШЕВ, Харківський національний університет внутрішніх справ, ННІ-1-25-103 НК – Олена ЮШКЕВИЧ к. т. н., кандидат юридичних наук, професор кафедри Харківський національний університет внутрішніх справ

Повномасштабна військова агресія російської федерації проти України поставила нові виклики перед системою забезпечення національної безпеки. Функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту (далі - ЄДСЦЗ) стало ключовим інструментом захисту

населення від надзвичайних ситуацій. Ефективність діяльності ЄДСЦЗ безпосередньо залежить від чіткості, адаптивності та повноти її нормативно-правового регулювання, яке в умовах правового режиму воєнного стану зазнало суттєвих змін. Дослідження правових засад діяльності системи в цей важкий для нашої країни період є критично важливим для оптимізації державного управління та підвищення рівня захищеності громадян.

Фундаментальними елементами правового регулювання у цій сфері стали Конституція України [1], Закон «Про правовий режим воєнного стану» [3] та Кодекс цивільного захисту (далі – КЦЗУ) [2]. Згідно з КЦЗУ, цивільний захист є складовою національної безпеки. Із введенням воєнного стану [4] система перейшла в режим надзвичайного періоду, що передбачає мобілізацію ресурсів та спрощення управлінських процедур.

Суттєвих змін у сфері певних повноважень під час воєнного часу зазнали військові адміністрації, які перебрали на себе функції органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту [2; 3]. Вони координують територіальні підсистеми ЄДСЦЗ, забезпечують функціонування критичної інфраструктури та укриттів.

За допомогою аналізу низки нормативно-правових актів, прийнятих Кабінетом Міністрів України після 24 лютого 2022 року, можна засвідчити потужну адаптацію підзаконної бази під реалії конвенційної війни високої інтенсивності. Зокрема, суттєвих змін зазнав Порядок здійснення оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій [5], впроваджено сучасні цифрові технології масового оповіщення (Cell Broadcast), що дозволило мінімізувати час доведення сигналів повітряної тривоги до остаточних користувачів.

Стратегічним напрямом стало забезпечення готовності укриттів. Урядом України було спрощено процедури обліку, інвентаризації та приведення у готовність об'єктів цивільного захисту, а також законодавчо закріплено поняття «найпростіше укриття» та «споруди подвійного призначення» [6]. Встановлено вимогу безперешкодного доступу до укриттів та посилено відповідальність за її порушення. Крім того, зазнали змін Державні будівельні норми (далі - ДБН), згідно з якими проектування та будівництво будь-яких нових житлових або громадських будівель в Україні обов'язково має передбачати наявність сучасних укриттів або бомбосховищ.

Також правове регулювання під час воєнного стану деталізувало порядок проведення обов'язкової евакуації дітей із зон активних бойових дій у супроводі одного з батьків або законних представників. Це рішення стало відповіддю на критично важливі безпекові виклики та продемонструвало домінування принципу пріоритетності збереження життя і здоров'я людини над іншими громадянськими правами в умовах війни [2].

Попри оперативне реагування законодавця на виклики війни, у сфері нормативно-правового регулювання ЄДСЦЗ залишається низка неузгодженостей та проблемних питань. У деяких ситуаціях виникають правові суперечності між повноваженнями військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування щодо фінансування заходів цивільного захисту з місцевих бюджетів. Також не слід забувати про те, що чинний Кодекс цивільного захисту України [2] переважно орієнтований на ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій техногенного чи природного характеру, тоді як надзвичайні ситуації воєнного характеру такі, як руйнування від ракетних ударів або масове мінування територій потребують більш деталізованих алгоритмів дій, інтегрованих у загальну систему оборони.

У сучасних умовах функціонування ЄДСЦЗ особливого значення набуває узгодженість дій усіх суб’єктів, залучених до реалізації заходів цивільного захисту. В умовах воєнного стану така взаємодія потребує чіткого нормативного визначення ролей і механізмів координації між військовими адміністраціями та органами місцевого самоврядування. Це дозволяє забезпечити безперервність управління, оперативність прийняття рішень та ефективне використання ресурсів на місцевому рівні.

Фінансове забезпечення заходів цивільного захисту також відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності функціонування територіальних громад. Використання коштів місцевих бюджетів для реалізації відповідних програм вимагає належного планування,

узгодження пріоритетів та дотримання встановлених процедур. У цьому контексті важливим є формування прозорих механізмів фінансування, які враховують як потреби безпеки населення, так і особливості правового режиму воєнного стану.

Водночас розвиток нормативної бази цивільного захисту передбачає поступову адаптацію до нових викликів, пов'язаних із надзвичайними ситуаціями воєнного характеру. До таких ситуацій належать, зокрема, наслідки ракетних обстрілів, пошкодження об'єктів критичної інфраструктури, а також необхідність проведення робіт із розмінування територій. У цих умовах важливим є впровадження чітких алгоритмів дій, що охоплюють етапи реагування, ліквідації наслідків та подальшого відновлення.

Крім того, значна увага приділяється інтеграції заходів цивільного захисту в загальну систему забезпечення національної безпеки і оборони. Такий підхід сприяє узгодженню планів реагування, обміну інформацією між відповідними органами, а також підвищенню рівня готовності до комплексних загроз. Важливим елементом цієї інтеграції є налагодження міжвідомчої взаємодії, що забезпечує ефективне залучення сил і засобів у разі виникнення надзвичайних ситуацій.

Не менш важливою складовою є організація інформування населення та формування культури безпеки. Своєчасне оповіщення, надання зрозумілих інструкцій щодо дій у разі небезпеки, а також забезпечення доступу до укриттів і засобів захисту сприяють зменшенню ризиків для життя і здоров'я громадян. У цьому контексті значення мають як технічні системи оповіщення, так і інформаційна робота на рівні громад.

Таким чином, удосконалення підходів до організації цивільного захисту в умовах воєнного стану пов'язане з розвитком координаційних механізмів, фінансових інструментів та практичних алгоритмів реагування. Це забезпечує підвищення ефективності функціонування ЄДСЦЗ та сприяє належному рівню безпеки населення в умовах сучасних викликів.

Окремої уваги потребує питання нормативного забезпечення діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) [6] як головного суб'єкта ЄДСЦЗ. Рятувальники під час виконання завдань у зонах ведення бойових дій постійно піддаються ризику повторних обстрілів. Це вимагає додаткового законодавчого врегулювання питань щодо гарантій безпеки особового складу, підвищення рівня соціально-правового захисту працівників цивільного захисту та прирівняння їхнього статусу у контексті надання соціальних гарантій до військовослужбовців Збройних Сил України.

Саме тому, попри успішну адаптацію законодавства у сфері цивільного захисту до реалій гібридної війни, воно потребує подальшого вдосконалення. Першочерговими завданнями є вирішення фінансових неузгодженостей на місцевому рівні, переорієнтація правових норм на специфіку подолання наслідків бойових дій та посилення соціальних гарантій рятувальників ДСНС на рівні з військовослужбовцями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата звернення: 22.06.2026).

2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 22.06.2026).

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата звернення: 22.06.2026).

4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022 (дата звернення: 22.06.2026).

5. Про затвердження Порядку здійснення оповіщення про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 733. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-%D0%BF (дата звернення: 22.06.2026).

6. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Офіційний вебсайт. URL: https://dsns.gov.ua (дата звернення: 22.06.2026).

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ІНЖЕНЕРНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ВИХОДІВ ІЗ ПЕРВИННИХ (МОБІЛЬНИХ) УКРИТТІВ ЗА НЕПРЯМИХ ВПЛИВІВ АТАК БПЛА

Артем ГУЗЬ, ад'юнкт докторантури-ад'юнктури
НК – Роман ШЕВЧЕНКО, д. т. н., професор
Національний університет цивільного захисту України

В умовах воєнного стану захист населення в укриттях вимагає врахування наслідків атак безпілотних літальних апаратів (БПЛА) на прилеглу територію. Небезпечні чинники можуть виникати й без безпосереднього влучання в саме укриття зокрема, внаслідок вибухів поблизу, дії уламків боєприпасів та обвалу пошкоджених конструктивних елементів. Для модульних залізобетонних укриттів є необхідність розглянути сценарії, за яких захисна оболонка залишається неушкодженою, проте виходи стають непридатними до використання або недоступними. Така ситуація потребує оцінювання, відмінного від аналізу цілісності стін і даху укриття. Невеликі розміри первинних мобільних укриттів (ПМУ) не свідчать про низьку ймовірність прямого влучання і не визначають пріоритети вибору цілей противником. Практичне значення розгляду такого сценарію полягає в необхідності гарантувати можливість виходу людей з укриття після пошкодження навколишньої інфраструктури, навіть якщо сама захисна конструкція залишилася неушкодженою. Слід розглядати організаційні та інженерні аспекти забезпечення доступності виходів із укриттів за непрямих впливів ураження. На основі аналізу із використанням сценарного підходу визначено можливі механізми блокування виходів унаслідок вибуху поблизу укриття, дії уламків і пошкодження прилеглих конструкцій без прямого влучання в укриття.

У технічному огляді, виконаному на замовлення Міжнародного комітету Червоного Хреста, розглядаються фугасна та уламкова дії боєприпасів, а також чинники, що визначають зону ураження [1]. Це підкреслює необхідність аналізу небезпек, що поширюються за межі безпосередньої точки детонації. Щодо механізмів блокування виходів укриття, слід розрізняти прямий вплив повітряної ударної хвилі на конструкцію виходу, дію уламків та перекриття шляху виходу уламками сусідніх споруд. Кожен із цих механізмів має специфічні умови виникнення та потребує відповідних вхідних даних. Першим імовірним механізмом є залишкова деформація дверного полотна, рами або елементів кріплення, що перешкоджає нормальному відчиненню. Другим накопичення сторонніх уламків чи сміття, що обмежує рух дверей або блокує доступ до виходу. Третім пошкодження шляху евакуації або його захаращення. Ці явища можуть виникати окремо або в поєднанні. Імовірність їх появи залежить від параметрів впливу, розташування укриття та особливостей його конструкції; вибух поблизу не обов'язково призводить до блокування виходу.

Інженерну значущість зовнішнього завалу дверей підтверджує швейцарський документ TPH-19. У Додатку C розглядається використання механізму самостійного відмикання для ситуацій, коли двері заблоковані уламками ззовні, а вихід із споруди через аварійні виходи неможливий [2, с. 37]. Це слугує прикладом того, як такі умови враховуються в технічній документації захисних споруд. Застосування цього рішення до українського ПМУ вимагає перевірки сумісності з дверним вузлом, забезпечення достатнього внутрішнього робочого простору та збереження захисних властивостей. Нормативною основою для аналізу виробу є ДСТУ 9329:2025 «Первинні (мобільні) укриття. Основні параметри та методи випробувань» [3]. Для конкретного укриття необхідно враховувати відповідні вимоги стандарту, технічну документацію та затверджені умови

випробувань. Оцінювання відповідності виробу слід розглядати в комплексі з характеристиками місця встановлення. Сценарій зовнішнього блокування потребує окремого аналізу і сам по собі не свідчить про невідповідність стандарту.

Процес оцінювання за сценаріями має бути структурований так, щоб аналіз рухався від джерела впливу до можливості виходу людей. Спочатку визначається місце вибуху відносно ПМУ і сусідніх споруд, здатних утворювати уламки або спричинити блокування. Далі оцінюється стан кожного вихідного вузла, можливість доступу до нього зсередини та прохідність зовнішньої ділянки шляху евакуації. Повна втрата можливості самостійного виходу фіксується лише тоді, коли жоден із передбачених шляхів не може бути використаний або відновлений за допомогою засобів, доступних зсередини. Під час розміщення споруди доцільно оцінити зони можливого падіння уламків із сусідніх будівель, а також ризик одночасного блокування кількох виходів внаслідок одного обвалу. Вибір орієнтації входів, захисних елементів і розташування аварійного виходу має спиратися на конкретні умови майданчика. Додаткові огородження або навіси також потребують оцінювання, оскільки вони можуть змінювати характер впливу вибухової хвилі або створювати перешкоди. Несанкціоновані конструктивні зміни не можуть замінити обґрунтоване інженерне рішення. Під час експлуатації важливо підтримувати шляхи доступу вільними, стежити за справністю механізмів відкривання та забезпечувати наявність передбаченого допоміжного обладнання. Планування внутрішнього простору укриття має передбачати збереження проходів і робочих зон біля дверей та аварійних виходів. Для реагування на випадки блокування людей усередині слід заздалегідь визначити порядок зв’язку з рятувальними службами та передачі інформації про кількість осіб, що перебувають в укритті. Рішення щодо евакуації повинні враховувати небезпечні чинники на зовнішньому маршруті, такі як уламки, нестійкі конструкції та ризик повторних ударів. Подальша інженерна перевірка має встановити, за яких навантажень і конфігурацій перешкод обраний вихідний вузол зберігає працездатність. Доцільно порівняти базовий проект із запропонованим рішенням в однакових умовах, оцінюючи залишкову деформацію, працездатність і можливість проходу людей. Також слід розглянути сценарії одночасної втрати кількох шляхів виходу. Випробування з використанням небезпечних навантажень повинні проводитися за відсутності персоналу всередині досліджуваного укриття.

Отже, у сценарії атаки БПЛА без прямого влучання в захисну споруду основна увага досліджень приділяється впливу вибухів поблизу, уламків і зовнішніх завалів на доступність виходів. Такий вплив може зробити вихід непридатним до використання, навіть якщо захисний об’єм укриття залишиться неушкодженим; цю можливість необхідно перевірити для конкретного укриття. Практичні заходи з підвищення рівня захисту включають узгодження місця розташування укриття, забезпечення працездатності всіх виходів і можливості їх відновлення, а також організацію допомоги людям, які опинилися заблокованими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Explosive weapons in populated areas: Technical considerations relevant to their use and effects / International Committee of the Red Cross. 2016. URL: https://www.icrc.org/en/document/explosive-weapons-populated-areas-use-effects.

2. Bundesamt für Bevölkerungsschutz. TPH-19: Technisches Pflichtenheft für die Herstellung, Lieferung und Montage von Schutzbauabschlüssen und Drucktüren für Schutzbauten des Zivilschutzes. 05.12.2023. Anhang C. S. 37. URL: https://www.babs.admin.ch/dam/de/sd-web/b3mfmfajan7s/tph19-de.pdf.

3. ДСТУ 9329:2025. Первинні (мобільні) укриття. Основні параметри та методи випробування. Чинний від 01.08.2025. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=115969.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

Ганна ДУДНИК, Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти,
НК – Лілія ЗОЛОТУХІНА, д. ю. н., професор,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

Пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, є спеціальним механізмом соціального захисту, правова природа якого зумовлена особливими умовами проходження служби, підвищеними професійними ризиками та обмеженнями, пов'язаними з виконанням обов'язків із захисту держави. Основним нормативним актом у цій сфері є Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 9 квітня 1992 року № 2262-XII. Особливість установленого ним регулювання полягає в тому, що виникнення права на пенсію за вислугу років пов'язується передусім із тривалістю служби та звільненням з неї. За пунктом «а» статті 12 для осіб, які звільняються з 1 жовтня 2020 року або пізніше, загальною умовою призначення такої пенсії незалежно від віку є наявність на день звільнення щонайменше 25 календарних років вислуги. Пункт «б» цієї статті передбачає інший механізм: досягнення на день звільнення 45-річного віку та наявність страхового стажу не менше 25 років, із яких щонайменше 12 календарних років і 6 місяців становить військова або інша передбачена законом служба. Отже, законодавство враховує як тривалу професійну військову кар'єру, так і поєднання служби з цивільною трудовою діяльністю. Водночас сам факт звільнення, участі в бойових діях чи набуття статусу ветерана не замінює встановлених законом умов призначення пенсії за вислугу років [1]. Для правозастосування принципове значення має розмежування календарної вислуги, страхового стажу та спеціальних правил зарахування окремих періодів служби, оскільки помилкове ототожнення цих категорій може спричинити неправильне визначення пенсійного права.

Специфіка обчислення військових пенсій виявляється у безпосередньому зв'язку їхнього розміру з грошовим забезпеченням та тривалістю вислуги. Відповідно до статті 13 Закону № 2262-XII базовий розмір пенсії за 20 років вислуги становить 50 % відповідних сум грошового забезпечення, а для звільнених у відставку за віком або за станом здоров'я – 55 %; за кожний рік понад 20 років додається 3 %. Зазначені 20 років є вихідною величиною формули обчислення й самі по собі не означають достатності такої вислуги для призначення пенсії за загальною сучасною умовою статті 12. Наприклад, за 25 років вислуги та застосування базової ставки 50 % розрахунковий показник становитиме 65 % грошового забезпечення. Для осіб зі змішаним стажем закон установлює 50 % за 25 років страхового стажу та додатково 1 % за кожний повний рік понад цей строк. Загальна відсоткова межа становить 70 %, із передбаченими законом винятками для окремих категорій постраждалих унаслідок Чорнобильської катастрофи. Не менш важливим є правильне визначення розрахункової бази: за статтею 43 враховуються посадовий оклад, оклад за військовим званням, відсоткова надбавка за вислугу, щомісячні додаткові види грошового забезпечення та премії за встановлених законодавством умов, зокрема щодо сплати відповідних внесків. Отже, розмір пенсії залежить не лише від кількості років служби, а й від повноти відображення належних складових грошового забезпечення в документах. Це надає довідці про грошове забезпечення істотного юридичного значення, оскільки неврахування передбачених законом виплат може призвести до систематичного заниження пенсії [2].

Окремий напрям становить пенсійне забезпечення по інвалідності, для якого визначальними є стан здоров'я, час настання інвалідності та її причинний зв'язок зі службою. Стаття 18 Закону № 2262-XII передбачає призначення пенсії, якщо інвалідність настала під час служби, протягом трьох місяців після звільнення або пізніше цього строку, коли вона є наслідком захворювання чи ушкодження здоров'я, що виникло в період служби. Таким чином, тримісячний строк не є абсолютною межею реалізації права: за пізнішого

встановлення інвалідності особливого значення набуває доказування її походження. Статті 20–21 диференціюють правове становище осіб з інвалідністю внаслідок війни та інших осіб з інвалідністю з числа військовослужбовців [3, с. 18]. Для першої категорії пенсія становить 100, 80 і 60 % відповідних сум грошового забезпечення залежно від установлення I, II або III групи; для другої – відповідно 70, 60 і 40 %. Така відмінність відображає посилену відповідальність держави за втрату здоров'я під час захисту Батьківщини та виконання військових обов'язків. Водночас для правильної кваліфікації недостатньо лише підтвердити наявність інвалідності: необхідні належні документи щодо її причин та обставин виникнення. У сучасній процедурі групу, причину й час настання інвалідності встановлюють експертні команди з оцінювання повсякденного функціонування особи. Юридичне значення цього механізму полягає в індивідуалізації соціального захисту, за якої підстави та обсяг пенсійного забезпечення визначаються характером наслідків служби для конкретної особи.

Практична ефективність пенсійного забезпечення залежить також від належного оформлення документів і захисту вже набутого права під час перерахунку. Подання для призначення пенсії оформлюється через уповноважений структурний підрозділ відповідного відомства, а необхідні матеріали охоплюють документи про проходження служби, грошове забезпечення та підстави для додаткових підвищень. Такий розподіл повноважень означає, що правильність пенсійного рішення залежить від узгодженості дій органу, який підтверджує обставини служби, та органу Пенсійного фонду України, який призначає виплату. Особливе значення має розмежування первинного призначення пенсії за статтею 13 Закону № 2262-XII та її подальшого перерахунку за статтею 63. У постанові від 16 жовтня 2019 року у зразковій справі № 240/5401/18 Велика Палата Верховного Суду підтвердила неправомірність зменшення під час спірного перерахунку раніше встановленого відсоткового значення пенсії з 83 до 70 %. Суд виходив із того, що в такому перерахунку змінюється величина грошового забезпечення, тоді як відсоток, визначений при призначенні пенсії відповідно до вислуги, залишається незмінним. Значення цієї правової позиції полягає у захисті правової визначеності: нові правила первинного обчислення не можуть механічно переноситися на іншу за юридичною природою процедуру та погіршувати становище пенсіонера [4, с. 286].

Отже, подальше вдосконалення цієї сфери доцільно пов'язувати з уніфікацією оформлення довідок, своєчасним обміном відомостями між уповноваженими органами та послідовним урахуванням судової практики. Саме поєднання чітких матеріальних гарантій із доступною процедурою їх реалізації забезпечує реальний соціальний захист осіб після завершення військової служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 № 2262-XII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text

2. Пенсія за вислугу років військовослужбовцям. Головне управління Пенсійного фонду України в Луганській області. 12.06.2026. URL: https://www.pfu.gov.ua/lg/372044-pensiya-za-vyslugu-rokiv-vijskovosluzhbovtsyam/

3. Могилевська В.О. Аналіз пенсійного забезпечення осіб, звільнених з військової служби Ізраїлю та перспективи імплементації цього досвіду в практику України. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2025. С. 18

4. Доценко І. Особливості пенсійного забезпечення військовослужбовців в Україні. Рекомендовано до друку науково-технічною радою Хмельницького національного університету, протокол № 11 від 24.12. 2024 р. В збірнику представлені матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тренди і стратегічні імперативи розвитку HR-інжинірингу, економіки та бізнесу в. 2024. С. 286.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ДЛЯ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ЛІКВІДАЦІЇ ОСЕРЕДКІВ ПОЖЕЖ У ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Максим КИРИЄВСЬКИЙ, курсант навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки групи ПБ-23
НК – Владислав РУЖИН, викладач кафедри безпілотних систем та робототехніки
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Пожежі у природних екосистемах становлять значну небезпеку для лісових масивів, відкритих природних територій та торфовищ, оскільки за несприятливих умов можуть швидко поширюватися на значні площі та супроводжуватися тривалим горінням і тлінням. В умовах воєнного стану виникнення пожеж у природних екосистемах може бути пов’язане також із бойовими діями, обстрілами та пошкодженням інфраструктури. Проведення робіт з їх локалізації та ліквідації потребує залучення особового складу, пожежної техніки та інших засобів реагування. Відповідно до статті 79 Кодексу цивільного захисту України аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи включають розвідку районів, зон, ділянок та об'єктів, а їх проведення і гасіння пожеж здійснюються з найбільш повним використанням можливостей сил і засобів з дотриманням вимог безпеки [1].

Однією з основних проблем під час гасіння пожеж у природних екосистемах є обмежена доступність окремих ділянок для наземної техніки. Густі лісові насадження, заболочені території, складний рельєф, відсутність або незадовільний стан дорожньої мережі можуть ускладнювати переміщення пожежної техніки та своєчасний доступ до осередків горіння. Своєчасне виявлення та постійний моніторинг осередків пожежі є важливими складовими ефективного реагування, для чого безпілотні літальні апарати розглядаються як засіб дистанційного спостереження та виявлення пожеж [2, 6].

В умовах воєнного стану зазначені проблеми додатково ускладнюються пошкодженням транспортної та іншої інфраструктури, можливим забрудненням територій вибухонебезпечними предметами та наявністю інших небезпек, пов’язаних із бойовими діями. За таких умов доступ особового складу та наземної техніки до окремих ділянок може бути обмежений або становити підвищений ризик. Застосування традиційних засобів пожежогасіння на таких територіях не завжди дає змогу оперативно забезпечити необхідний вплив на окремі осередки горіння. У випадках, коли переміщення наземної техніки потребує значного часу або є технічно неможливим, виникає потреба у використанні засобів, здатних діяти незалежно від стану дорожньої мережі та особливостей місцевості.

Одним із перспективних напрямів вирішення зазначеної проблеми є застосування безпілотних авіаційних комплексів (далі – БпАК) для дистанційного моніторингу, доставки спеціального корисного навантаження та локального впливу на осередки пожежі. Дослідження спеціалізованих безпілотних систем підтверджують можливість їх використання для локального застосування вогнегасних засобів та створення протипожежних розривів на ранніх стадіях розвитку пожежі [3].

Метою роботи є визначення основних напрямів застосування БпАК під час локалізації та ліквідації осередків пожеж у природних екосистемах, а також оцінювання їх можливостей та обмежень під час взаємодії з наземними пожежно-рятувальними підрозділами.

Застосування БпАК під час ліквідації пожеж у природних екосистемах доцільно розглядати як комплексне виконання декількох взаємопов'язаних завдань. На першому етапі безпілотний комплекс може використовуватися для повітряної розвідки, визначення меж осередку горіння, виявлення окремих ділянок тління та контролю за зміною пожежної обстановки. Використання засобів дистанційного спостереження дає змогу отримувати інформацію про стан території та локалізувати осередки пожежі, а застосування тепловізійних і мультиспектральних засобів може розширювати можливості дистанційного контролю пожежної обстановки [2, 6].

Іншим напрямом є доставка вогнегасної речовини або спеціального протипожежного засобу безпосередньо до визначеного осередку. Такий спосіб найбільш доцільний для локальних пожеж, окремих ділянок горіння та осередків тління, до яких доступ наземних засобів є ускладненим. Експериментальні дослідження спеціалізованих БпАК підтверджують технічну можливість точкового застосування вогнегасних засобів та створення протипожежних розривів на початковій стадії розвитку пожежі [3].

Застосування БпАК може бути доцільним у лісових масивах, на заболочених територіях та інших ділянках із низькою прохідністю. У таких умовах повітряна платформа не залежить від прохідності території, що створює можливість здійснювати оперативний вплив на осередок горіння до прибуття підрозділів або одночасно з їх роботою. Перспективним є також поєднання БпАК із наземними засобами забезпечення для оперативного поповнення запасу вогнегасної речовини та виконання повторних польотів. Дослідження взаємодії спеціалізованих БпАК із мобільними засобами водопостачання показують доцільність такого підходу для компенсації обмеженого корисного навантаження безпілотних платформ [4].

Окреме значення БпАК можуть мати під час ліквідації осередків тління, які залишаються після припинення відкритого горіння. Така проблема характерна, зокрема, для пожеж на торфовищах, де процес горіння може тривалий час зберігатися під поверхнею ґрунту. Дистанційне обстеження території із застосуванням тепловізійних засобів може забезпечити виявлення ділянок із підвищеною температурою, а подальша доставка вогнегасного засобу виконання локального впливу на визначену ділянку.

Основним обмеженням БпАК є вантажопідйомність та відповідний обсяг вогнегасної речовини, який може бути доставлений за один політ. Зазначене обмеження зумовлює доцільність використання БпАК переважно для локальних осередків, первинного реагування, підтримки наземних підрозділів та повторного впливу на окремі ділянки. Дослідження системи координації безпілотних авіаційних систем із наземними засобами також наголошує на обмеженості корисного навантаження спеціалізованих БпАК та необхідності оперативного поповнення запасу вогнегасної речовини [4].

Ефективність застосування БпАК також залежить від тривалості польоту, надійності каналів зв'язку та метеорологічних умов. Обмеження автономності та комунікацій належать до чинників, які безпосередньо впливають на можливість використання роботизованих систем під час лісових пожеж [6]. Сильний вітер, опади, висока температура та інші несприятливі фактори можуть додатково обмежувати можливість виконання польотів. Ефективність повітряного скидання вогнегасної речовини також залежить від її характеристик та висоти скидання [5].

В умовах воєнного стану БпАК можуть розглядатися як перспективний додатковий засіб локалізації та ліквідації осередків пожеж у природних екосистемах, особливо на територіях з обмеженим доступом або підвищеним ризиком для особового складу.

Водночас обмежена вантажопідйомність, тривалість польоту, залежність від метеорологічних умов та необхідність спеціального технічного забезпечення не дозволяють розглядати БпАК як самостійний засіб заміни традиційних систем пожежогасіння. Найбільш обґрунтованим є їх комплексне застосування у взаємодії з наземними пожежно-рятувальними підрозділами, коли безпілотна система виконує спеціалізовані завдання з розвідки, моніторингу та локального впливу на осередки пожежі.

Подальший розвиток цього напряму доцільно пов'язувати зі збільшенням корисного навантаження безпілотних платформ, підвищенням точності доставки вогнегасних засобів, удосконаленням засобів дистанційного спостереження, а також розробленням технологій взаємодії БпАК із наземною пожежною технікою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.10.2012 № 5403-VI [Електронний ресурс] // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17 (дата звернення: 24.09.2026).
2. Bouguettaya A., Zarzour H., Taberkit A. M., Kechida A. A review on early wildfire detection from unmanned aerial vehicles using deep learning-based computer vision algorithms [Електронний ресурс] // Signal Processing. – 2022. – Vol. 190. – Article 108309. – DOI: 10.1016/j.sigpro.2021.108309. – Режим доступу: https://doi.org/10.1016/j.sigpro.2021.108309 (дата звернення: 24.09.2026).
3. Jin J., Kim S., Moon J. Development of a Firefighting Drone for Constructing Fire-breaks to Suppress Nascent Low-Intensity Fires [Електронний ресурс] // Applied Sciences. – 2024. – Vol. 14, No. 4. – Article 1652. – DOI: 10.3390/app14041652. – Режим доступу: https://doi.org/10.3390/app14041652 (дата звернення: 24.09.2026).
4. Bai L.-Y., Chen X.-Y., Ling H.-F., Zheng Y.-J. Cooperative Drone and Water Supply Truck Scheduling for Wildfire Fighting Using Deep Reinforcement Learning [Електронний ресурс] // Drones. – 2025. – Vol. 9, No. 7. – Article 464. – DOI: 10.3390/drones9070464. – Режим доступу: https://doi.org/10.3390/drones9070464 (дата звернення: 24.09.2026).
5. Panchenko S., Bychenko A., Nizhnyk V. Experimental study of water spreading parameters when extinguishing fires using aircraft sprinklers [Електронний ресурс] // Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. – 2024. – Vol. 1, No. 10 (127). – P. 64–73. – DOI: 10.15587/1729-4061.2024.298916. – Режим доступу: https://doi.org/10.15587/1729-4061.2024.298916 (дата звернення: 24.09.2026).
6. Roldán-Gómez J. J., González-Gironda E., Barrientos A. A Survey on Robotic Technologies for Forest Firefighting: Applying Drone Swarms to Improve Firefighters' Efficiency and Safety [Електронний ресурс] // Applied Sciences. – 2021. – Vol. 11, No. 1. – Article 363. – DOI: 10.3390/app11010363. – Режим доступу: https://doi.org/10.3390/app11010363 (дата звернення: 24.09.2026).

ОБҐРУНТУВАННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОБІЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЖЕЖОГАСІННЯ РОЗПИЛЕНОЮ ВОДОЮ

Валерій КОЛОМІЄЦЬ,
НК - СОБИНА В., канд. техн. наук., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Ефективність ліквідації пожеж на початкових стадіях значною мірою визначається оперативністю доставки вогнегасної речовини до осередку горіння, можливістю точного наведення засобу пожежогасіння та раціональним використанням води. Особливого значення набувають мобільні засоби пожежогасіння, які, на відміну від стаціонарних систем, можуть безпосередньо переміщуватися до осередку пожежі та забезпечувати проведення натурних вогневих випробувань. Якщо характеристики стаціонарних систем достатньо широко представлені в науково-технічній літературі, то систематизація та порівняльна оцінка мобільних засобів пожежогасіння розпиленою водою залишається недостатньо розробленою.

За конструктивним виконанням та способом переміщення мобільні засоби пожежогасіння доцільно розподілити на чотири основні групи: переносні та носимі установки, пересувні установки на колісних платформах, мото- та квадротранспортні засоби, а також інноваційні мобільні установки на базі електричних платформ, зокрема сігвеїв.

До традиційних мобільних засобів належать переносні вогнегасники, середньостатистичні характеристики яких передбачають запас води близько 8–10 кг, робочий тиск до 0,95 МПа, тривалість подачі вогнегасної речовини близько 40 с та дальність

подачі струменя до 3 м при загальній масі близько 16 кг. Більш технологічним рішенням є носимі ранцеві установки тонкорозпиленої води. Такі установки характеризуються високою дисперсністю розпилу, запасом води до 12 л, дальністю подачі до 10 м та тривалістю роботи близько 48–60 с. Окремим напрямом удосконалення є конструкції з П-подібною рамою, на якій розміщуються форсунка та органи управління. Шарнірне кріплення рами дозволяє зменшити необхідність постійного ручного утримання напрямку подачі вогнегасної речовини.

Основним недоліком переносних та носимих засобів є обмежений запас вогнегасної речовини, значна маса, яку необхідно переміщувати безпосередньо оператору, невеликий радіус дії та обмежена тривалість безперервної роботи. Тривалість подачі вогнегасної речовини залежить від геометричних характеристик ємності, площі вихідного отвору, перепаду тиску, густини рідини та коефіцієнта її використання і може бути представлена відповідною математичною залежністю. Зі збільшенням запасу води зростає маса установки, що, у свою чергу, обмежує мобільність оператора.

Наступну групу становлять пересувні автономні установки на колісній платформі. Вони обладнуються ємністю для вогнегасної речовини, балоном зі стисненим повітрям, редуктором, гнучкими рукавами, розпилювачами та органами управління. Запас води таких установок може перевищувати 50 л, а продуктивність – досягати 15 л·хв$^{-1}$. Перевагою є збільшення запасу вогнегасної речовини без відповідного збільшення фізичного навантаження на оператора. Водночас їх використання обмежується низькою швидкістю переміщення, недостатньою маневреністю та складністю роботи у приміщеннях із вузькими проходами та значною кількістю перешкод.

Окрему групу становлять пожежні мотоцикли та квадроцикли. Пожежні мотоцикли використовуються для оперативного реагування на загоряння на ранній стадії. Деякі моделі можуть обладнуватися двома резервуарами по 25 л води та системою тонкорозпиленого гасіння. Перевагою мотоцикла є висока швидкість переміщення, однак його застосування безпосередньо в приміщеннях суттєво обмежене. Аналогічна проблема характерна для квадроциклів, які можуть мати запас води 100–300 л і продуктивність системи тонкорозпиленої води близько 30–40 л·хв$^{-1}$. Такі засоби доцільні переважно під час гасіння ландшафтних пожеж, однак їхні габарити та особливості ходової частини ускладнюють використання в будівлях і спорудах.

Перспективним напрямом розвитку мобільних засобів пожежогасіння є використання електричних платформ типу сігвея. На відміну від традиційних колісних засобів, сігвей поєднує компактність, високу маневреність, відносно невелику масу та можливість переміщення оператора разом із запасом вогнегасної речовини. Поєднання мобільності людини-оператора та технічного засобу є перевагою такої конструкції, оскільки оператор може безпосередньо керувати переміщенням установки та процесом пожежогасіння.

Більш перспективним є застосування автономної мобільної установки на базі сігвея. Така конструкція може включати електричну платформу, акумуляторні батареї, ємності з водою, систему створення тиску, редуктор, трубопроводи, гнучкий рукав, форсунку та органи керування. Використання двох літій-іонних акумуляторних батарей може забезпечувати запас ходу до 40 км при тривалості заряджання близько 6–8 год. За корисного навантаження платформи до 140 кг і маси оператора близько 80 кг можливим є розміщення запасу вогнегасної речовини до 50 кг. Швидкість переміщення може становити 20–50 км·год$^{-1}$.

Принциповою перевагою сігвей-платформи є її здатність функціонувати безпосередньо в будівлях та спорудах. Компактні габарити дозволяють використовувати її в приміщеннях, де експлуатація пожежних автомобілів, квадроциклів або мотоциклів є неможливою. Крім того, можливість швидкої зміни напрямку руху та відносно малий радіус розвороту створюють передумови для ефективного маневрування між конструктивними елементами будівель, технологічним обладнанням та іншими перешкодами.

Водночас застосування сігвея як пожежної платформи створює низку нових науково-технічних проблем. Основною з них є забезпечення динамічної стійкості установки під час одночасного переміщення та подачі розпиленої води. Реактивна сила, що виникає під час витікання води через форсунку, створює додатковий момент відносно опорної поверхні. Його величина залежить від тиску, витрати, конструктивних параметрів форсунки та напрямку струменя води. При цьому зміна маси води в процесі гасіння призводить до зміни положення центра маси установки, що також може впливати на її динамічні характеристики.

Тому одним із ключових напрямів удосконалення є розроблення математичної моделі динамічної стійкості мобільної установки, яка повинна враховувати масу оператора, масу та положення запасу води, швидкість руху, прискорення, кутове положення форсунки, реактивну силу струменя та характеристики опорної поверхні. Результати такого моделювання можуть бути використані для визначення допустимих режимів руху та подачі вогнегасної речовини.

Іншим важливим напрямом є забезпечення інваріантності кутового положення форсунки. Під час руху платформи її просторове положення постійно змінюється, тому напрямок факела розпиленої води може відхилятися від заданої області. Для усунення цього недоліку доцільно застосовувати стабілізовану двокоординатну систему наведення форсунки, яка компенсуватиме нахили та повороти платформи. У такому разі оператор зможе зосередитися безпосередньо на маршруті та безпечній позиції, в той час як система стабілізації підтримуватиме заданий напрямок подачі вогнегасної речовини.

Подальший розвиток установки доцільно пов’язувати з автоматизацією наведення форсунки на осередок горіння. Для цього можна використовувати певний комплекс оптичних та тепловізійних датчиків. Алгоритм роботи такої системи передбачає виявлення осередку горіння, визначення його просторового положення, оцінку відстані до горіння, вибір необхідного кута наведення, стабілізацію форсунки та контроль ліквідації пожежі. Використання тепловізору дозволить визначати найбільш нагріті ділянки та використовувати їх як основу для автоматичного наведення струменя води.

Перспективним напрямком також є автоматизація вибору параметрів розпилення води в залежності від характеристик пожежі. Зміна тиску, витрати води та геометрія форсунки повинна забезпечувати формування необхідної дисперсності крапель та структури факела. Це дозволить адаптувати режим подачі води до місця пожежі.

Електричні двигуни, акумуляторні батареї, електронні системи керування та сенсорне обладнання можуть зазнавати значного теплового впливу під час наближення до осередку пожежі. Тому конструкція установки повинна передбачати теплозахисні екрани, теплоізоляційні матеріали та систему контролю температури критичних вузлів. Доцільним є введення автоматичного обмеження наближення до пожежі при досягненні граничних значень температури.

Таким чином, мобільна установка на базі сігвея повинна розглядатися не просто як засіб пересування із певною ємністю для води, а як комплексна система «оператор – мобільна платформа – система подачі вогнегасної речовини – система контролю». Ефективність такої системи визначається не одним параметром, а їх сукупністю: швидкістю прибуття до місця пожежі, часом оперативного розгортання, запасом води, витратою вогнегасної речовини, параметрами подачі струменю, тривалістю роботи, маневреністю, динамічною стійкістю.

Для кількісної оцінки ефективності доцільно використовувати такі критерії: час до початку гасіння, витрата води, площа ефективного зрошення, точність подачі, тривалість безперервної роботи та запас ходу. Особливо важливим показником є питома витрата води на одиницю площі пожежі, оскільки цей параметр дозволяє оцінити ефективність застосування саме розпиленої води та визначити переваги системи порівняно з традиційними способами подачі води.

Отже, проведений аналіз показує, що існуючі мобільні засоби пожежогасіння мають суттєві обмеження, пов'язані із запасом вогнегасної речовини, мобільністю, маневреністю,

тривалістю роботи та можливістю застосування безпосередньо у приміщеннях. Автономні мобільні установки на базі сігвеїв є перспективним напрямом розвитку таких засобів завдяки поєднанню високої мобільності, компактності, маневреності та можливості транспортування значного запасу вогнегасної речовини.

Основними напрямами подальших досліджень визначено розроблення математичної моделі динаміки установки на базі сігвея з урахуванням реактивної сили струменя, створення системи стабілізації кутового положення форсунки, автоматизації виявлення осередку горіння, збільшення корисного запасу вогнегасної речовини, впровадження системи безперервного контролю робочих параметрів. Реалізація зазначених технічних рішень створює передумови для переходу від простих мобільних засобів подачі води до інтелектуальних мобільних систем пожежогасіння, здатних адаптувати режим роботи до динамічних характеристик пожежі та забезпечувати більш ефективне використання розпиленої води.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов Ю. О., Тищенко Є. О., Собина В. О. Мобільна пожежна установка : пат. 119180 Україна : МПК A62C 27/00, A62C 37/00. № u 2017 04071 ; заяв. 24.04.2017 ; опубл. 11.09.2017, Бюл. № 17. 2 с.

2. Абрамов Ю. О., Собина В. О., Коломієць В. С., Хмиров І. М. Мобільна пожежна установка : пат. 157450 Україна : МПК A62C 27/00, A62C 37/00. № u 2024 01770 ; заяв. 08.04.2024 ; опубл. 16.10.2024, Бюл. № 42. 3 с.

ПІДГОТОВКА РЯТУВАЛЬНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Каміла ЛИСЕНКО – Навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦЗк-23-1
НК – Валерій КОЛОМІЄЦЬ
Національний університет цивільного захисту України

Етап розвитку системи цивільного захисту характеризується суттєвим ускладненням умов виконання професійних завдань рятувальниками. Повномасштабна війна в Україні спричинила трансформацію характеру, масштабу та рівня загроз для цивільного населення, об’єктів критичної інфраструктури та систем життєзабезпечення. Підрозділи Державної служби України з надзвичайних ситуацій виконують аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи в умовах наслідків ракетних і дронових атак, масштабних руйнувань будівель і споруд, пожеж, задимлення, загрози повторних обстрілів та на забруднених вибухонебезпечними предметами територій. Така специфіка професійної діяльності зумовлює необхідність відповідного удосконалення системи підготовки майбутніх рятувальників. В умовах постійної зміни оперативної обстановки особливого значення набуває здатність фахівця не лише володіти нормативно визначеними алгоритмами дій, а й аналізувати ситуацію, визначати основні небезпеки, прогнозувати можливий розвиток подій та приймати рішення в умовах обмеженого часу. Тому професійна підготовка повинна бути орієнтована на формування комплексної готовності до виконання завдань за призначенням. Одним із ключових напрямів цього процесу є посилення практичної складової освітньої підготовки та її максимальне наближення до реальних умов діяльності підрозділів цивільного захисту.

Професійна підготовка рятувальника є комплексним процесом, у межах якого відбувається формування теоретичних знань, практичних умінь, професійних навичок та психологічної готовності до виконання завдань у небезпечному середовищі. Практична підготовка здобувачів закладів вищої освіти цивільного захисту є невід’ємною складовою

освітнього процесу та спрямована на закріплення теоретичних знань, набуття і вдосконалення професійних умінь відповідно до майбутньої спеціальності. У сучасних умовах практична підготовка набуває особливого значення, оскільки саме під час практичних занять майбутній рятувальник отримує можливість застосувати набуті знання в умовах, наближених до реальних. Відпрацювання професійних дій повинно передбачати не лише механічне виконання окремих операцій, а й комплексну оцінку обстановки, визначення пріоритетів, вибір способу виконання завдання, взаємодію з іншими учасниками та контроль за дотриманням заходів безпеки. Такий підхід сприяє формуванню здатності діяти послідовно та ефективно навіть за умов високого рівня невизначеності. Одним із сучасних засобів підвищення ефективності практичної підготовки є багатофункціональний тренажер контейнерного типу.

Його застосування дає можливість організовувати заняття в умовах, максимально наближених до реальних, і моделювати ситуації, з якими майбутні рятувальники можуть зіткнутися під час професійної діяльності. Значення такого тренажера полягає у можливості багаторазового відпрацювання складних професійних дій у контрольованих умовах із поступовим підвищенням рівня складності навчальних завдань.

Практичні заняття на багатофункціональному тренажері дозволяють відпрацьовувати пошук і рятування потерпілих в непридатному для дихання середовищі, пересування в обмеженому просторі, рятування потерпілих з висот, а також дії під час гасіння пожеж. Важливим компонентом є формування навичок роботи в апаратах на стисненому повітрі, що потребує від майбутнього фахівця не тільки технічної підготовленості, а й здатності діяти організовано в умовах обмеженої видимості та підвищеного психофізичного навантаження.

Використання тренажерних комплексів має значення і для розвитку навичок командної роботи. Під час виконання навчальних вправ здобувачі освіти навчаються взаємодіяти у складі підрозділу, координувати власні дії з діями інших учасників, оцінювати зміну оперативної обстановки та приймати рішення відповідно до поставленого завдання.

Таким чином, практичне навчання забезпечує перехід від засвоєння окремих професійних операцій до формування комплексних компетентностей, необхідних для роботи в реальній ситуації.

Особливого значення набуває трансформація змісту підготовки відповідно до досвіду виконання завдань в умовах повномасштабної війни. Сучасна оперативна обстановка може змінюватися протягом короткого часу, а характер небезпеки часто залишається невизначеним. У зв’язку з цим майбутні рятувальники повинні бути підготовлені до виконання завдань у районах значних руйнувань, під час ліквідації наслідків обстрілів, проведення пошуково-рятувальних робіт та гасіння пожеж у складних умовах. У навчальний процес доцільно інтегрувати сценарії, що передбачають розвідку, тактичну вентиляцію, деблокування постраждалих з-під завалів та організацію гасіння складних пожеж за умов суцільного задимлення і загрози обвалу конструкцій та повторних обстрілів.

Важливою умовою удосконалення освітнього процесу є використання практичного досвіду фахівців, які безпосередньо залучаються до виконання завдань з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Такий досвід може бути систематизований та використаний під час формування нових навчальних сценаріїв. У результаті виникає безперервний зв’язок між практичною діяльністю та підготовкою майбутніх фахівців, що дозволяє оперативно адаптувати зміст навчання до актуальних потреб системи цивільного захисту.

Окремим напрямом сучасної професійної підготовки є технологізація діяльності рятувальника. Сьогодні фахівець цивільного захисту повинен бути готовим працювати не лише з традиційною пожежно-рятувальною технікою, а й із сучасними засобами розвідки, моніторингу та пошуку постраждалих. До навчального процесу інтегрується використання безпілотних літальних апаратів для повітряної розвідки районів надзвичайних ситуацій, тепловізійного обладнання, спеціалізованих робототехнічних комплексів та цифрових систем розмінування. Застосування сучасних технологій дозволяє підвищити ефективність збору інформації про оперативну обстановку та зменшити ризик безпосереднього перебування

особового складу в небезпечній зоні. Водночас технологічна компетентність повинна формуватися не ізольовано, а в комплексі з традиційними професійними навичками. Рятувальник має розуміти можливості та обмеження сучасного обладнання, уміти правильно використовувати отриману інформацію та інтегрувати її у процес прийняття рішень. Перспективним напрямом є також використання віртуальних симуляторів та спеціалізованих тренажерів. Їх перевагою є можливість багаторазового відтворення складних та екстремальних ситуацій, аналізу помилок і поступового ускладнення завдань. Це дозволяє формувати практичні навички в контрольованому середовищі та підвищувати готовність до виконання реальних завдань. Поєднання симуляційних технологій із практичними заняттями створює умови для більш комплексної підготовки майбутнього рятувальника. Не менш важливою складовою є психофізична підготовка. Робота рятувальника пов'язана з необхідністю діяти в умовах небезпеки, значного фізичного та психологічного навантаження, дефіциту часу та відповідальності за життя людей. Тому під час навчання необхідно створювати умови для розвитку здатності зберігати працездатність, діяти організовано та приймати рішення за складних обставин. Практичні тренування в змодельованому небезпечному середовищі дозволяють поступово формувати необхідні психофізичні якості та адаптувати майбутніх фахівців до специфіки професійної діяльності.

Важливим елементом сучасної підготовки є формування навичок міжвідомчої взаємодії. Ліквідація наслідків масштабних надзвичайних ситуацій часто здійснюється за участю декількох служб і відомств. На одному об'єкті можуть одночасно працювати рятувальники, медичні працівники, правоохоронці, комунальні служби та представники інших структур сектору безпеки й оборони. За таких умов ефективність виконання завдання залежить від узгодженості дій, чіткого розподілу функцій, оперативного обміну інформацією та здатності діяти як єдина система. Підготовка майбутнього рятувальника має враховувати й відповідальність за безпеку особового складу. У складних умовах командир або керівник робіт повинен оцінювати не тільки можливість виконання поставленого завдання, а й ризики для життя та здоров'я підлеглих. Це зумовлює необхідність розвитку навичок оцінювання ризиків, планування дій, контролю за виконанням заходів безпеки та своєчасного коригування прийнятих рішень. Формування таких компетентностей повинно здійснюватися систематично в процесі практичної підготовки. Таким чином, сучасна система підготовки рятувальників має розвиватися у напрямі комплексності. Вона повинна поєднувати теоретичні знання, практичні навички, технологічну компетентність, психофізичну готовність та здатність до командної і міжвідомчої взаємодії. Водночас важливо забезпечувати постійне оновлення навчальних сценаріїв відповідно до змін у характері загроз та практичного досвіду діяльності підрозділів цивільного захисту.

Підготовка рятувальників у сучасних умовах потребує системної трансформації та орієнтації на реальні умови виконання професійних завдань. Зміна характеру загроз, пов'язана з наслідками повномасштабної війни, вимагає посилення практичної складової навчання, розвитку здатності діяти в умовах невизначеності, підвищеної небезпеки та дефіциту часу. Важливим засобом формування професійних компетентностей є використання багатофункціональних тренажерів контейнерного типу, які дозволяють моделювати складні ситуації та відпрацьовувати пошуково-рятувальні, пожежно-рятувальні й інші професійні дії. Перспективним є подальше поєднання таких тренажерів із віртуальними симуляторами, безпілотними літальними апаратами, тепловізійним обладнанням та іншими сучасними технологічними засобами.

Отже, ефективна підготовка майбутнього рятувальника повинна забезпечувати формування не лише професійних технічних навичок, а комплексної готовності до виконання завдань за призначенням. Її важливими складовими є здатність оцінювати оперативну обстановку, приймати рішення, працювати в команді, взаємодіяти з іншими службами, дотримуватися вимог безпеки та зберігати працездатність у складних умовах. Такий підхід сприятиме підвищенню рівня готовності фахівців цивільного захисту до сучасних і майбутніх викликів. Водночас трансформація підготовки має довгострокове

значення, оскільки після завершення активних бойових дій зберігатимуться проблеми забруднення ВНП, відновлення пошкодженої інфраструктури та техногенних ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Порядку підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту : наказ МВС України від 26.05.2020 № 412. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0496-20.
2. В. С. Коломієць , І. М. Неклонський, А. С. Мельниченко Тактична підготовка сил цивільного захисту: Конспект лекцій. НУЦЗУ, 2024. 130 с. – https://elibrary.net.ua/2180/.
3. Тактична підготовка особового складу структурних підрозділів Оперативно рятувальної служби цивільного захисту України: навчальний посібник / Віктор Покалюк, Микола Григор'ян, Ігор Маладика, Дмитро Федоренко,– Черкаси : Вид-во , 2023. – с. https://elibrary.net.ua/2027/.
4. Практичні заняття з курсантами у багатомодульному тренажері контейнерного типу // Національний університет цивільного захисту України. 07.03.2024. URL: https://nuczu.dsns.gov.ua/news/ostanni-novini/prakticni-zaniattia-z-kursantami-u-bagatomodulnomu-trenazeri-konteinernogo-tipu.

PRIORITY TASKS OF CIVIL PROTECTION UNDER MARTIAL LAW

Євгеній МАГДА, ННІ цивільного захисту, група ЗМЦЗ-25-1
НК - Оксана ІВАЩЕНКО, к.пед.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Under the conditions of martial law, the civil protection system of Ukraine plays an extremely important role in ensuring the safety of the population, territories and critical infrastructure facilities. Full-scale armed aggression against Ukraine has led to a significant increase in the number of emergencies associated with the destruction of residential buildings, energy infrastructure facilities, the occurrence of large-scale fires, accidents and other dangerous events. Under such conditions, the issue of effective organization of civil protection becomes particularly relevant and requires constant improvement of mechanisms for responding to modern threats. One of the main tasks of the civil protection system is to timely notify the population of danger. In conditions of constant threat of missile strikes and attacks by unmanned aerial vehicles, the speed of information transmission is crucial. Centralized warning systems, official mobile applications, mass media and social networks are used to inform the population. Timely receipt of a signal of danger allows citizens to quickly move to shelters and minimize risks to life and health.

A special role in the civil protection system is played by protective structures. In conditions of martial law, shelters have become one of the main ways to protect the population from dangerous factors of military emergencies. Local governments, together with units of the State Emergency Service of Ukraine, carry out inspections of protective structures, check their technical condition, organize repair works and ensure the readiness of shelters for use for their intended purpose. Priority focus is on shelters in educational institutions, medical institutions and places of mass gathering of people.

An important area of activity of civil protection bodies is the organization of evacuation measures. Evacuation of the population is carried out in cases of immediate threat to life and health of people. During the organization of evacuation, the population is notified, evacuation routes are determined, transport support is provided and temporary population accommodation points are created. Special attention is paid to the evacuation of children, the elderly, people with disabilities and other groups of the population with reduced mobility.

An equally significant task is the conduct of emergency rescue and other urgent works after missile strikes, explosions, fires and the destruction of buildings. Units of the State Emergency Service of Ukraine search for victims, unblock people from under the rubble, eliminate fires, provide first aid and evacuate the population from dangerous areas. The work of rescuers is often complicated by the threat of repeated shelling, unstable security situation and significant scale of destruction. Despite this, rescue units continue to fulfill their professional duties, ensuring the protection of the population and minimizing the consequences of emergencies.

In modern conditions, interaction between state authorities, local governments, rescue services, law enforcement agencies and medical institutions is of great importance. Effective coordination of joint actions allows to respond to emergencies quickly, organize evacuation measures, and ensure the stable functioning of life support systems for the population.

In addition, an important area of activity remains information and awareness-raising among the population. Units of the State Emergency Service of Ukraine regularly conduct preventive measures regarding safety rules, actions during the «Air Alert» signal, mine safety, and handling explosive objects. The formation of a safety culture and increasing the level of awareness of the population contributes to reducing the number of victims during emergencies.

Thus, the civil protection system of Ukraine under the conditions of martial law performs an essential function in ensuring the safety of the population and the territories of the state. Further development of the civil protection system, modernization of protective structures, improvement of warning systems, and increasing the level of training of the population remain important areas for ensuring the national security of Ukraine.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. В. Організація цивільного захисту населення в умовах воєнного стану // Науковий вісник: державне управління. 2024. № 2. С. 45–52.

2. Коваленко Р. І. Особливості функціонування системи цивільного захисту в умовах надзвичайних ситуацій // Цивільний захист та пожежна безпека. 2023. № 1. С. 18–25.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ FPV-БПЛА ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ДЕМОНТАЖУ АВАРІЙНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПОШКОДЖЕНИХ БУДІВЕЛЬ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ілля МАРЧУК, курсант навчально-наукового інституту пожежної та техногенної безпеки групи ПБ-22
НК – Владислав РУЖИН, викладач кафедри безпілотних систем та робототехніки
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Повномасштабне вторгнення рф в Україну спричинило масштабні руйнування об’єктів житлової, промислової та цивільної інфраструктури внаслідок ракетних і авіаційних ударів, застосування ударних безпілотних літальних апаратів та артилерійських обстрілів. У результаті пошкодження або часткового руйнування будівель і споруд утворюється значна кількість нестійких конструктивних елементів, що втратили або частково втратили несучу здатність. Наявність таких конструкцій у зоні проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт створює додаткові ризики для особового складу та ускладнює виконання робіт із розбору завалів і доступу до потенційних місць перебування постраждалих.

Під час виконання аварійно-рятувальних робіт демонтаж аварійних конструкцій, як правило, здійснюється комплексним застосуванням спеціальної інженерної техніки, спеціального інструменту та безпосередньої участі особового складу. Залежно від характеру, розташування та ступеня пошкодження конструкцій можуть застосовуватися автокрани та інша інженерна техніка, одночасно з якою рятувальники виконують операції з підготовки,

закріплення, розбирання та переміщення конструктивних елементів. У разі необхідності до виконання окремих робіт залучаються фахівці відповідного профілю, зокрема рятувальники, підготовлені до роботи на висоті, а у разі виявлення вибухонебезпечних предметів - піротехнічні розрахунки.

Додатковим фактором ризику під час проведення аварійно-рятувальних робіт в умовах воєнного стану є можливість повторного ураження об'єктів, на яких уже здійснюється ліквідація наслідків попередніх атак. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні задокументувала щонайменше п'ять випадків повторного удару по одній локації з інтервалом від 15 до 70 хвилин, унаслідок яких загинули щонайменше 9 осіб та 19 отримали поранення [1]. У травні 2026 року Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні також зафіксувала повторний удар по газовидобувному об'єкту в Полтавській області, внаслідок якого загинули двоє працівників екстрених служб, а інші працівники були поранені [2]. За таких умов проведення робіт із демонтажу аварійних конструкцій потребує готовності до оперативного припинення робіт та переміщення особового складу до захищених місць у разі виникнення додаткової загрози. Таке переміщення потребує часу, а подальше відновлення робіт збільшує загальну тривалість перебування особового складу в районі небезпеки. Тому зменшення безпосередньої присутності рятувальників у небезпечній зоні та дистанційне виконання окремих технологічних операцій є актуальними напрямами підвищення безпеки аварійно-рятувальних робіт в умовах воєнного стану.

Одним із перспективних напрямів підвищення безпеки виконання аварійно-рятувальних робіт є застосування FPV-БпЛА для дистанційного виконання окремих операцій з демонтажу аварійних конструкцій. Використання керованої безпілотної платформи дає змогу виконувати необхідні технологічні операції без безпосереднього перебування особового складу в зоні можливого обрушення конструкцій. FPV-БпЛА завдяки можливості точного маневрування в умовах обмеженого простору можуть застосовуватися для доставки спеціального оснащення до важкодоступних ділянок пошкоджених будівель та виконання контрольованого руйнування окремих конструктивних елементів. При цьому такий спосіб доцільно розглядати як додатковий інструмент до наявних технологій проведення аварійно-рятувальних робіт, який може застосовуватися у випадках, коли безпосередній доступ до аварійної конструкції пов'язаний із підвищеним ризиком для особового складу.

Практична реалізація такого підходу передбачає залучення спеціалізованого розрахунку, до складу якого входять оператор FPV-БпЛА, фахівець піротехнічного профілю та керівник розрахунку. Оператор забезпечує дистанційне керування безпілотною платформою та її позиціонування відповідно до визначеного завдання; фахівець піротехнічного профілю здійснює підготовку та виконання відповідної піротехнічної частини робіт відповідно до встановлених вимог безпеки; керівник розрахунку забезпечує координацію дій його учасників, взаємодію з керівником робіт з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та контроль дотримання заходів безпеки.

Алгоритм виконання робіт доцільно розподілити на декілька послідовних етапів. На першому етапі здійснюється дистанційна розвідка та оцінювання технічного стану пошкодженої будівлі або споруди із застосуванням безпілотного літального апарата. Визначаються місце розташування аварійної конструкції, характер її пошкодження, потенційні напрямки переміщення або падіння конструктивного елемента, стан суміжних конструкцій та можливі обмеження для застосування безпілотної платформи. За результатами оцінювання визначається доцільність застосування дистанційного способу демонтажу та встановлюються межі небезпечної зони.

На наступному етапі здійснюється підготовка операції відповідно до визначеного завдання та вимог безпеки. Піротехнічний фахівець визначає спосіб контрольованого руйнування конструктивного елемента та виконує відповідні роботи з піротехнічним засобом, а оператор FPV-БпЛА забезпечує його дистанційне переміщення та точне позиціонування у визначеній зоні. Після завершення підготовчих заходів, перевірки готовності розрахунку та забезпечення безпеки в межах встановленого периметра

здійснюється дистанційне ініціювання контрольованого руйнування. Після виконання операції проводиться повторне оцінювання стану конструкції та прилеглої території, за результатами якого визначається можливість подальшого розбору завалів і виконання інших аварійно-рятувальних робіт.

Для реалізації зазначеного підходу FPV-БпЛА повинен відповідати комплексу вимог, зумовлених особливостями роботи в пошкоджених будівлях та спорудах. Основними характеристиками є достатня вантажопідйомність, висока маневреність і точність позиціонування в обмеженому просторі, стабільний відеоканал та надійний канал керування. Для роботи в умовах недостатньої освітленості доцільним є застосування засобів нічного або тепловізійного спостереження. З урахуванням можливого впливу засобів радіоелектронної боротьби особливого значення набуває забезпечення надійності каналів управління та передачі інформації.

Застосування FPV-БпЛА для виконання окремих операцій з демонтажу аварійних конструкцій потенційно дає змогу зменшити безпосередню присутність особового складу в небезпечній зоні, скоротити час перебування рятувальників поблизу нестійких конструкцій та виконувати окремі технологічні операції у важкодоступних місцях без використання великогабаритної техніки. Дистанційний формат виконання таких операцій також може підвищити гнучкість організації робіт у разі необхідності їх оперативного припинення через виникнення додаткових загроз. При цьому застосування безпілотної платформи не виключає використання традиційної техніки та ручного інструменту, а доповнює наявні способи виконання аварійно-рятувальних робіт у тих випадках, коли безпосередній доступ до конструкції пов’язаний із підвищеним ризиком.

Застосування FPV-БпЛА для дистанційного демонтажу аварійних конструкцій має низку обмежень, які необхідно враховувати під час організації робіт. До основних належать складність попереднього оцінювання технічного стану пошкодженої конструкції, обмеженість простору для маневрування, наявність уламків та інших перешкод, можливий вплив засобів радіоелектронної боротьби, нестабільність каналів керування і передачі відеоінформації, а також залежність від погодних умов та освітленості. Безпека виконання робіт повинна забезпечуватися попереднім обстеженням об’єкта, визначенням небезпечної зони та можливих напрямків переміщення конструктивних елементів, організацією взаємодії між оператором БпЛА, піротехнічним фахівцем і керівником робіт, а також постійним контролем зміни обстановки. Використання піротехнічних засобів має здійснюватися виключно підготовленими фахівцями відповідно до встановлених вимог безпеки. При цьому рішення про застосування FPV-БпЛА повинно прийматися з урахуванням конкретних умов об’єкта та можливості безпечного виконання завдання, оскільки безпілотна платформа не може повністю замінити традиційні засоби інженерного забезпечення та аварійно-рятувальних робіт.

Таким чином, застосування FPV-БпЛА для дистанційного демонтажу аварійних конструкцій пошкоджених будівель може розглядатися як перспективний додатковий інструмент під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій в умовах воєнного стану. Запропонований підхід дає змогу перенести окремі небезпечні технологічні операції з безпосередньої зони ураження на дистанційний формат, що потенційно зменшує тривалість перебування особового складу поблизу аварійних конструкцій та підвищує гнучкість організації робіт за умов виникнення додаткових загроз. Подальший розвиток цього напряму потребує визначення технічних вимог до безпілотних платформ, розроблення відповідних організаційно-технологічних процедур, проведення практичних випробувань та спеціалізованої підготовки особового складу. Перспективним є формування відповідного методичного та нормативного забезпечення для визначення умов, за яких дистанційне застосування FPV-БпЛА може бути доцільним під час виконання аварійно-рятувальних робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Report on the Human Rights Situation in Ukraine, 1 March – 31 May 2024 [Електронний ресурс] / United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. – 2024. – Режим доступу: https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024/24-07-02-OHCHR-39th-periodic-report-Ukraine.pdf (дата звернення: 24.09.2026).

2. At least 70 killed and over 500 injured in attacks across Ukraine since 1 May [Електронний ресурс] / United Nations Human Rights Monitoring Mission in Ukraine. – 2026. – Режим доступу: https://ukraine.ohchr.org/en/At-least-70-killed-and-over-500-injured-in-attacks-across-Ukraine-since-1-May (дата звернення: 24.09.2026).

OPTIMIZING THE PRIORITIZATION OF RESCUE OPERATIONS UNDER CONDITIONS OF MASS EMERGENCY REPORTING

Rostyslav MASTIEROV, Educational and Research Institute of Civil Protection, Group CZk-24-1
Scientific Supervisor – Andrii MELNYCHENKO, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

Under martial law, civil protection management bodies and units may face situations in which a large number of reports concerning collapsed buildings, fires, damaged infrastructure facilities, and casualties are received simultaneously as a result of large-scale attacks or other hazardous events. Given the limited availability of rescue units, specialized equipment, and personnel, there is a need to establish well-founded priorities for responding to such reports.

The legal and regulatory framework for emergency response is established by the Civil Protection Code of Ukraine [1]. The general mechanisms governing the functioning of the Unified State Civil Protection System are defined by Resolution No. 11 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9, 2014 [2]. The organization of national-level emergency response is regulated by the National-Level Emergency Response Plan, approved by Resolution No. 223 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 14, 2018 [3].

However, the simultaneous receipt of numerous emergency reports complicates the prompt prioritization of response tasks. Under such conditions, decisions concerning the deployment of forces and resources should consider not only the order in which reports are received but also the nature of the hazard, the presence of threats to human life, the potential escalation of an emergency, and the availability of rescue resources.

The purpose of this study is to substantiate an organizational approach to prioritizing rescue and other urgent operations when a large number of emergency reports are received simultaneously.

The proposed approach involves a preliminary assessment of each report based on a set of criteria characterizing the urgency of response and the feasibility of effectively deploying available forces and resources.

The primary criterion is the presence of an immediate threat to human life and health. Reports involving people trapped under debris, fires with possible occupants in hazardous areas, the risk of structural collapse, or other circumstances in which delays may result in severe consequences should be assigned the highest priority.

The second criterion is the potential escalation of a hazardous event. In particular, damage to technological equipment, fires near hazardous substances, or disruptions to essential service systems may generate secondary hazards and increase the scale of an emergency.

The third criterion concerns the availability of the necessary forces and resources. When determining response priorities, the locations of rescue units, their equipment, the possibility of safely reaching the incident site, and the estimated duration of initial operations should be considered.

The fourth criterion is the reliability and completeness of the information received. Reports may originate from different sources, contain incomplete details, or duplicate one another. Therefore, an important element of the proposed approach is the verification of operational information and the consolidation of reports referring to the same incident, without unjustifiably delaying the response to potentially critical threats.

Based on these criteria, a phased procedure for determining response priorities is proposed. The first stage involves registering and initially verifying incoming reports. The second stage identifies incidents involving indications of an immediate threat to human life. The third stage assesses the potential development of hazardous factors and the required composition of forces and resources. The fourth stage establishes the order of response tasks, taking into account available resources and the current operational situation.

At the same time, priorities should not be determined solely by mechanically summing conditional scores. Critical circumstances, particularly a confirmed threat to human life, should serve as grounds for priority management decisions in accordance with established emergency response procedures.

To support the proposed approach, it is advisable to maintain an operational incident register. For each report, the register should contain the incident location, nature of the threat, preliminary information on casualties, required resources, current response status, and time of the latest information update.

A key principle is the dynamic reassessment of response priorities. Updated information about casualties, deteriorating conditions, the availability of units following the completion of operations, or the emergence of new critical threats may require prompt revision of previously adopted decisions.

Particular attention must be paid to personnel safety. Under martial law, the possibility of repeated attacks, the presence of explosive hazards, the instability of damaged structures, and other dangerous factors must be considered when planning and conducting operations. The proposed prioritization approach cannot replace established safety requirements or the statutory authority of the official responsible for managing emergency response and recovery operations.

To evaluate the effectiveness of the proposed organizational approach, it is advisable to use indicators such as the time between receiving a report and making a response decision, the proportion of critical reports for which the necessary forces and resources have been identified promptly, the number of duplicated tasks, and the frequency of priority revisions resulting from changes in operational conditions.

The proposed approach may be tested during command-post exercises involving simulated scenarios in which several hazardous events occur simultaneously. Comparing the outcomes of identical scenarios under conventional report-processing procedures and the proposed prioritization procedure would make it possible to assess its potential effectiveness. However, quantitative confirmation of its advantages requires a separate experimental study.

Thus, optimizing the prioritization of rescue and other urgent operations under conditions of mass emergency reporting should be based on a comprehensive assessment of threats to human life, the potential escalation of hazardous events, the availability of rescue resources, and the reliability of operational information.

The proposed organizational approach provides for phased prioritization, continuous information updates, and adjustment of management decisions in response to changing conditions. Its practical application may contribute to more timely coordination of civil protection forces when numerous hazardous events occur simultaneously.

REFERENCES

1. Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 5403-VI of October 2, 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (accessed October 9, 2026).

2. On Approval of the Regulation on the Unified State Civil Protection System: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 11 of January 9, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п (accessed October 9, 2026).
3. On Approval of the National-Level Emergency Response Plan: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 223 of March 14, 2018. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223-2018-п (accessed October 9, 2026).

ПРОБЛЕМИ ЕВАКУАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юлія ПАНІМАШ к. пед. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

В умовах збройної агресії рф проти України особливої актуальності набуває безпека населення під час евакуаційних заходів. Щодня обстріли, окрім економічних втрат і руйнування інфраструктури, збільшують кількість людей з інвалідністю, які в умовах війни належать до найбільш вразливих груп населення. Попри наявну нормативно-правову базу, що декларує принципи рівності, недискримінації та безбар'єрності, практична реалізація цих положень у сфері цивільного захисту залишається недостатньо ефективною.

Особою з інвалідністю визнається особа зі стійкими фізичними, психічними, інтелектуальними або сенсорними порушеннями, які при взаємодії з різними бар'єрами можуть заважати її повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими [1]. За даними Міністерства соціальної політики, за час повномасштабної війни кількість людей з інвалідністю зросла з 2,8 до 3,4 млн осіб, тобто на 21,4 % [2]. Близько 8 % з них (понад 270 тис. осіб) мають І групу інвалідності, а отже повністю або частково не здатні до самообслуговування й самостійної евакуації. Такі особи потребують постійного супроводу, спеціально обладнаного транспорту та допоміжних засобів, доступ до яких в умовах бойових дій обмежений або взагалі відсутній.

Нижче проаналізуємо які бар'єри найчастіше виникають перед людьми з інвалідністю в процесі евакуації в умовах воєнного стану.

Інформаційні бар'єри. Виникають через відсутність доступної інформації про укриття, маршрути евакуації та своєчасні попередження про небезпеку. Особам з інтелектуальними порушеннями, деменцією або розладами аутистичного спектра важко сприймати інструкції й швидко ухвалювати рішення, а в стресових ситуаціях ці труднощі посилюються. Шляхом вирішення вбачаємо доступність інформації в альтернативних форматах: аудіоповідомлення, текстові та візуальні сигнали, переклад жестовою мовою, спрощена мова, а також мобільні застосунки зі зворотним зв'язком.

Непристосованість укриттів. Із близько 60 тис. об'єктів фонду захисних споруд лише приблизно 5 тис. відповідають критеріям інклюзивності: бракує поручнів, тактильних позначок, табличок шрифтом Брайля та доступних санвузлів [3]. Позитивним сигналом стало створення 28 травня 2025 року Коаліції укриттів цивільного захисту України на основі Стратегії розвитку фонду захисних споруд до 2034 року, яка передбачає будівництво понад 10 тис. нових укриттів [4]. Закон № 4778-IX запровадив обов'язкове облаштування захисних споруд у складі нових житлових, громадських та інфраструктурних об'єктів, інтегрувавши планування укриттів у містобудування [5]. Важливо, щоб вимоги інклюзивності стали невід'ємною складовою цих проєктів.

Низький рівень готовості транспортної інфраструктури. Вимогам безбар'єрності відповідають лише 8,1 % залізничних вокзалів і станцій та 14,9 % автостанцій і автовокзалів, зокрема через стару забудову та невідповідну висоту платформ, яка не дозволяє здійснити

посадку без подолання сходинок [6]. Вирішення вбачаємо у комплексній державній програмі поетапної модернізації транспортної інфраструктури на засадах універсального дизайну.

Відсутність актуальної інформації про місцезнаходження осіб з інвалідністю. Недостатній облік і координація між органами соціального захисту, місцевого самоврядування, медичними установами та службами цивільного захисту унеможливлюють отримання достовірних даних про кількість таких осіб та їхні потреби в супроводі, транспорті чи медичній підтримці. Вбачаємо за доцільне створення цифрового застосунку для відмітки локації проживання осіб з інвалідністю із зазначенням групи інвалідності, здатності до самообслуговування, пересування й орієнтації та необхідних засобів евакуації. Це дозволило б пріоритезувати евакуаційні заходи, оптимізувати логістику й перейти від хаотичних дій до системного та керованого процесу.

Низький рівень організаційних заходів. Погоджуємося з В. М. Пилипенко, О. В. Хлевной, Н. В. Жезло-Хлевною, Ю. С. Назар та В. І. Брошко, що традиційні паперові плани евакуації не забезпечують належної інклюзивності: статичні схеми не мають аудіальних і тактильних каналів інформації та не враховують обмежену мобільність, тоді як підходи на основі SLAM, IoT та AR/VR дозволяють створювати системи відповідно до індивідуальних потреб користувачів [7]. Важливими є також навчання персоналу евакуаційних служб і залучення самих осіб з інвалідністю до планування та тестування рішень.

Евакуація осіб з інвалідністю в умовах воєнних загроз потребує комплексного підходу, що поєднує технічні, організаційні, медичні та безпекові заходи. Лише системна підготовка та належна координація всіх суб'єктів цивільного захисту здатні мінімізувати ризики для життя і здоров'я людей з інвалідністю та інших вразливих категорій населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12 (дата звернення: 13.10.2026).
2. Як оформити інвалідність за новими правилами після ліквідації МСЕК. Подробиці. URL: https://podrobnosti.ua/2501082-jak-oformiti-nvaldnst-za-novimi-pravilami-pslja-lkvdats-msek.html (дата звернення: 13.10.2026).
3. Скільки в Україні є безбар'єрних укриттів: відповідь посадовця. Українська правда. Життя. URL: https://life.pravda.com.ua/society/skilki-v-ukrajini-ye-bezbar-yernih-ukrittiv-vidpovid-posadovcya-300191/ (дата звернення: 13.10.2026).
4. У МВС відбулася інавгураційна зустріч «Коаліція укриттів для України»: міжнародне партнерство задля безпеки населення. Міністерство внутрішніх справ України. URL: https://mvs.gov.ua/news/u-mvs-vidbulasia-inavguraciina-zustric-koaliciia-ukrittiv-dlia-ukrayini-miznarodne-partnerstvo-zadlia-bezpeki-naselennia (дата звернення: 13.10.2026).
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання надзвичайним ситуаціям та ліквідації їх наслідків, формування фонду захисних споруд цивільного захисту, створення класів та центрів безпеки : Закон України від 10.02.2026 № 4778-IX. Голос України. 2026. 7 берез. № 45.
6. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності. Міністерство розвитку громад та територій України, 2025. URL: https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/prioriteti-ta-vikliki-politiki-bezbarjernosti-200325.pdf (дата звернення: 13.10.2026).
7. Пилипенко В. М., Хлевной О. В., Жезло-Хлевна Н. В., Назар Ю. С., Брошко В. І. Інноваційні підходи до створення інклюзивних планів евакуації при пожежі. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 2025. № 32. С. 41–51. DOI: https://doi.org/10.32447/20784643.32.2025.03.

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КОНТРОЛЬ КРОВОТЕЧІ ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ ПОСТРАЖДАЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Максим СТАЩУК, викладач;
Димитрій ТОЛСТОНОСОВ, кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри;
Кафедра бойового та логістичного забезпечення, факультету державної безпеки
Київський інститут Національної гвардії України, м. Київ

Актуальність. Наступність допомоги під час евакуації потребує узгодженого обміну відомостями між особами, які оглядають постраждалого, виконують втручання та приймають його на наступному етапі. Для взаємодії сил цивільного захисту й бригад екстреної медичної допомоги практичне значення має поєднання повторного оцінювання, документування та передачі актуальних даних. У матеріалах Всесвітньої організації охорони здоров'я для цього представлено інструмент SBAR (Situation, Background, Assessment, Recommendation): ситуація, відомості про постраждалого, оцінка стану та рекомендації. Він також передбачає підтвердження отримання ключових відомостей [1].

Мета роботи – визначити організаційні заходи для вдосконалення передачі інформації про контроль кровотечі та стан постраждалого на основі аналізу результатів навчального оцінювання.

Матеріали та методи. Виконано описовий аналіз зведених знеособлених результатів авторського дослідження за участю 73 осіб. За описом вихідного дослідження, практичні завдання виконувалися у змодельованих тактичних умовах з обмеженням часу та охоплювали фази Care Under Fire і Tactical Field Care. Огляд здійснювали за алгоритмом MARCH: масивна кровотеча, дихальні шляхи, дихання, кровообіг, гіпотермія і травма голови. Дії оцінювали за ознакою виконання або невиконання. Зі зведених таблиць відібрано чотири показники, наведені в табл. 1. Частки розраховано від загальної кількості учасників.

Таблиця 1 – Виконання дій, пов'язаних із наступністю допомоги (n = 73)

Дія	Виконали, осіб	Частка, %
Заповнення картки пораненого	61	83,6
Передача інформації про виконане втручання	27	37,0
Повторний огляд	7	9,6
Оцінювання ознак геморагічного шоку	12	16,4

Результати та обговорення. Заповнення картки пораненого зафіксовано у 61 учасника (83,6 %), а передачу інформації про втручання – у 27 (37,0 %). Різниця становила 46,6 відсоткового пункту. Повторний огляд виконали 7 учасників (9,6 %), оцінювання ознак геморагічного шоку – 12 (16,4 %). Зіставлення характеризує частоту окремих дій у групі; поєднання пропусків в окремих учасників не визначали. Заповнення картки саме по собі не підтверджує повноти записів або отримання відомостей наступною ланкою. Тому документування, повторне оцінювання та передачу інформації доцільно відпрацьовувати й оцінювати окремо.

Для вдосконалення організації допомоги пропонується узгодити три компоненти: розподіл відповідальності, зміст повідомлення та підтвердження приймання. У локальному порядку взаємодії слід визначити, хто спостерігає за постраждалим до передачі, хто повідомляє результати огляду та хто приймає інформацію. Зміна відповідальної особи має супроводжуватися повідомленням про актуальний стан. Навчальний сценарій має включати оцінювання повторного огляду після переміщення та перед передачею відповідно до умов безпеки та компетенцій виконавців.

Зміст повідомлення доцільно узгоджувати з прийнятим у відповідній службі форматом. Настанови Tactical Combat Casualty Care (TCCC) передбачають повідомлення наступній медичній ланці механізму травми, виявлених ушкоджень, ознак стану та проведеного лікування, а також документування оцінок, втручань і змін стану з передачею картки разом із пораненим [2]. Стосовно контролю кровотечі в повідомленні слід виділяти локалізацію ушкодження, застосовані засоби й час втручання, результати останньої перевірки та виявлені зміни стану. Невідомі або неперевірені відомості необхідно позначати як такі, що потребують уточнення.

Підтвердження приймання пропонується відпрацьовувати як окрему дію: отримувач стисло повторює критичні відомості й уточнює незрозуміле. Такий зворотний зв'язок передбачений інструментом SBAR [1]. Під час навчання варто перевіряти відповідність усного повідомлення записам у картці та її передачу разом із постраждалим. Документування і комунікацію слід організовувати з урахуванням пріоритету невідкладних втручань та своєчасної евакуації.

Практична пропозиція полягає в поєднанні цих дій в одному навчальному епізоді передачі постраждалого з окремим оцінюванням чотирьох критеріїв: зафіксовано актуальну повторну оцінку; передано визначений для сценарію набір відомостей; повідомлення узгоджене з документацією; отримувач підтвердив ключові дані. Зміст кожного критерію та умови його зарахування слід визначити до навчання. Індивідуальні знеособлені результати потрібні для порівняння до і після підготовки. Застосування цих критеріїв доцільно перевірити під час спільних тренувань рятувальних підрозділів і бригад екстреної медичної допомоги.

Обмеження. Індивідуальні протоколи для повторного аналізу недоступні. Показник передачі інформації відтворено зі зведених результатів дослідження; у наявній формі чек-листа окремого відповідного пункту немає, а критерії його зарахування не деталізовано. Тому неможливо перевірити точність повідомлень і факт їх отримання. Результати характеризують навчальний сценарій і не визначають частоти недоліків у реальних евакуаціях або підрозділах цивільного захисту. Запропоноване застосування критеріїв потребує адаптації до умов роботи служб та окремої перевірки; його вплив на якість допомоги й клінічні наслідки не оцінювався.

Висновки. У дослідженій групі заповнення картки пораненого виконували частіше, ніж передачу інформації про втручання; повторне оцінювання також потребує уваги під час підготовки. Практичним напрямом удосконалення є узгодження відповідальності за спостереження, змісту повідомлення та підтвердження його отримання. Результати обґрунтовують доцільність перевірки такого порядку в спільних навчальних сценаріях медичного забезпечення в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. World Health Organization. SBAR Handover Tool. URL: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/integrated-health-services-(ihs)/csy/bec-slides/bec/sbar.pdf?sfvrsn=a91f5c16_1 (дата звернення: 06.09.2026).

2. Committee on Tactical Combat Casualty Care. Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines. 01 May 2026. 17 p. URL: https://learning-media.allogy.com/api/v1/pdf/99629399-ee04-4359-97a1-67ef557f1520/contents (дата звернення: 06.09.2026).

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ЗАВДАНЬ ЄДС ЦЗ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Георгій ТРУНЦЕВ, науковий співробітник науково-дослідного відділу інженерно-технічних заходів
Микола АНДРІЄНКО, начальник науково-дослідного центру цивільного захисту
Анна БОРИСОВА, начальник науково-дослідного відділу інженерно-технічних заходів
Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Згідно з вимогами законодавства, зокрема [1] та [2], до основних завдань, які у режимі повсякденного функціонування виконує Єдина державна система цивільного захисту (далі – ЄДС ЦЗ), належать планування заходів цивільного захисту та захист населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій. Реалізація цих функцій передбачає організацію й здійснення заходів щодо укриття громадян у фонді захисних споруд цивільного захисту (далі – захисні споруди). Зокрема, нормами [3] визначено, що потреба у відповідному фонді та розрахунок обсягів укриття населення відображаються у планах цивільного захисту на особливий період, які згідно з [1] розробляють на всіх рівнях. Крім того, в умовах воєнного стану до функцій ЄДС ЦЗ належить систематичне уточнення потреби у таких спорудах.

Відповідно до [1], повноваження щодо визначення потреби у фонді захисних споруд покладено на центральні та місцеві органи виконавчої влади, інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування (далі – ОМС), а також суб'єктів господарювання усіх форм власності. На державному рівні ці функції реалізують Кабінет Міністрів України, МВС та ДСНС шляхом розроблення й затвердження планів у сфері цивільного захисту на мирний час та особливий період.

Особливості визначення потреби у фонді захисних споруд регламентовано [3]. Водночас під час обчислення такої потреби необхідно керуватися вимогами [1], насамперед щодо класифікації об'єктів фонду, у яких підлягають укриттю відповідні категорії населення. Вимоги до розрахунку місткості захисних споруд і споруд подвійного призначення (далі – СПП), а також їх розміщення на місцевості встановлено [4]. Крім того, нормами [3] закріплено ключові положення, які суттєво впливають на процедуру визначення потреби у фонді захисних споруд на всіх рівнях, а саме:

– у розділах інженерно-технічних заходів цивільного захисту (далі – ІТЗ ЦЗ) містобудівної документації регіонального та місцевого рівнів, а також проєктної документації на будівництво об'єктів передбачають потребу виключно в захисних спорудах або СПП;

– наявність найпростіших та первинних (мобільних) укриттів в особливий період у місцях із визначеною потребою в захисних спорудах чи СПП не звільняє від обов'язку щодо створення останніх;

– методичні рекомендації стосовно визначення потреби у фонді захисних споруд розробляє та затверджує ДСНС (нині чинними є [5]).

Стосовно врахування вимог ІТЗ ЦЗ у містобудівній та проєктній документації об'єктів будівництва слід зазначити таке. Згідно з [6], містобудівна документація на регіональному та місцевому рівнях обов'язково має містити розділ ІТЗ ЦЗ; її затвердження за відсутності цього розділу заборонено. Проєктна документація на будівництво у чітко регламентованих випадках (зокрема з урахуванням вимог [7]) також підлягає обов'язковій комплектації розділом ІТЗ ЦЗ, який у більшості випадків відповідно до [6] передбачає спорудження захисних споруд або СПП.

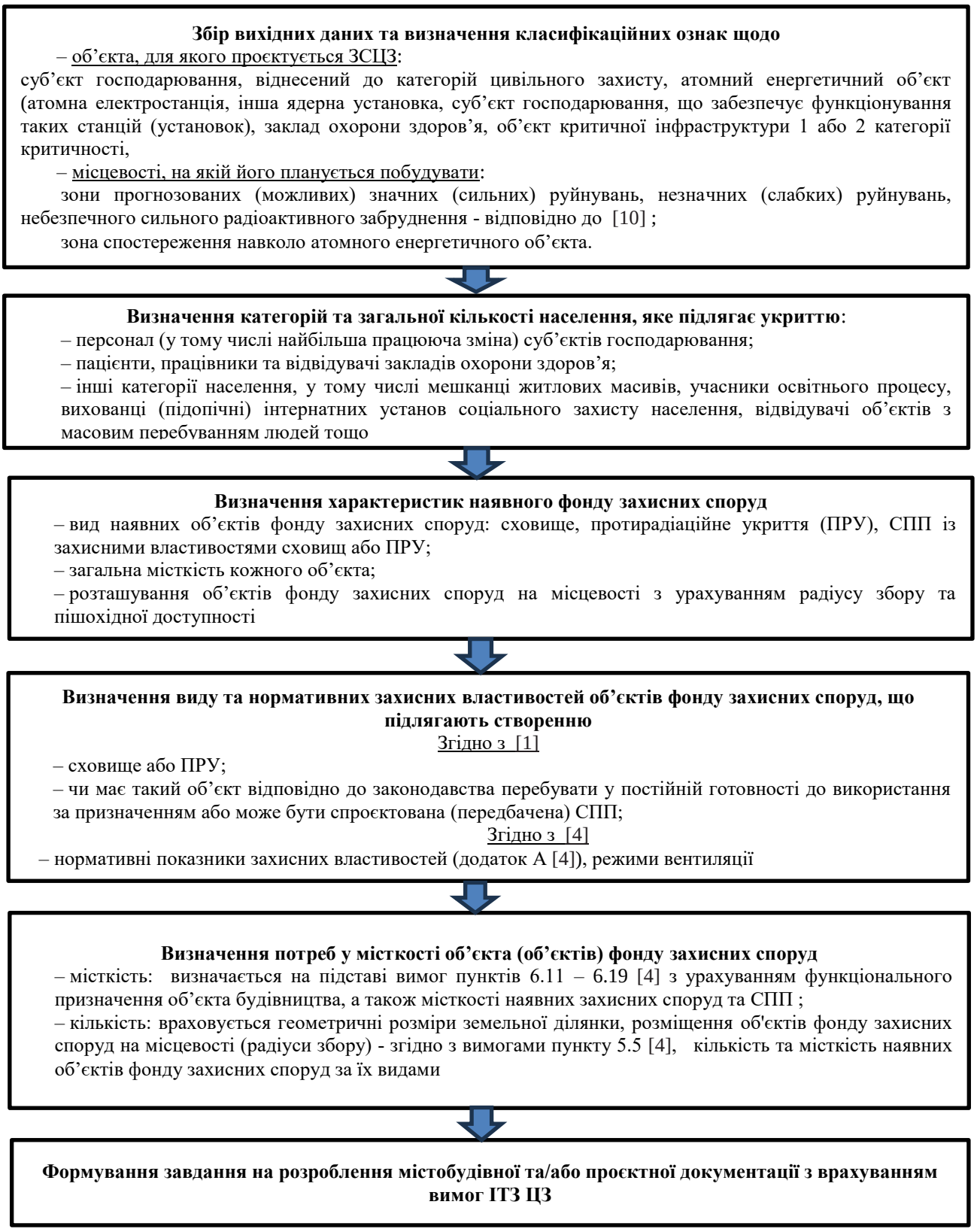

Рисунок 1 – Загальний алгоритм визначення потреби в об'єктах фонду захисних споруд

Змінами до [6] передбачено схему захисних споруд, яка до затвердження містобудівної документації на місцевому рівні може розроблятися як окремий документ на підставі існуючої містобудівної документації та з урахуванням існуючої містобудівної ситуації, а у подальшому стає невід'ємною частиною розділу ІТЗ ЦЗ містобудівної документації на місцевому рівні. Згідно з [6] склад, зміст, порядок розроблення та оновлення містобудівної

документації на місцевому рівні встановлюються Кабінетом Міністрів України (на сьогодні - це [8]), а вимоги до його виконання встановлюються національними стандартами (на сьогодні це [9]). Зокрема, [9] передбачає наявність у відповідному розділі тематичного підрозділу "розміщення захисних споруд". Разом з цим за неповноти вихідних даних щодо потреби на відповідних територіях фонду захисних споруд [9] для відповідних цілей може бути використано обмежено, оскільки він містить положення щодо розрахунку тільки орієнтовної потреби вищезазначеного фонду. Натомість [5], актуальні та достатньо інформативні, не містять відповідей на усі запитання, що виникають у користувачів, й потребують подальшого удосконалення.

На підставі аналізу вищезазначених нормативних та нормативно-правових документів, розроблено загальний алгоритм визначення потреби в об'єктах фонду захисних споруд, представлений на рисунку 1. Зазначений алгоритм може бути використано заінтересованими суб'єктами забезпечення цивільного захисту під час визначення потреби фонду захисних споруд, а також ДСНС з метою удосконалення положень [5].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 06.08.2026).
2. Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-n#Text (дата звернення: 06.08.2026).
3. Порядок створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту, включення об'єктів до складу та виключення таких об'єктів з фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку : постанова Кабінету Міністрів України від 10.03.2017 № 138. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-n#n12 (дата звернення: 06.08.2026).
4. Захисні споруди цивільного захисту : ДБН В.2.2-5:2023. [Чинний від 01.11.2023]. Київ : Мінвідновлення України, 2023. 103 с. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3225773063500990463?doc_type=2 (дата звернення: 06.08.2026).
5. Методичні рекомендації щодо визначення потреби у фонді захисних споруд цивільного захисту : наказ ДСНС України від 18.03.2025 № 318. URL: https://dsns.gov.ua/upload/2/3/4/1/8/7/5/metodicni-rekomendaciyipdf-metodicni-rekomendaciyi.pdf (дата звернення: 06.08.2026).
6. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text (дата звернення: 06.08.2026).
7. Перелік об'єктів, проектна документація на будівництво яких повинна включати розділ інженерно-технічних заходів цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2014-n#Text (дата звернення: 06.08.2026).
8. Порядок розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації : постанова Кабінету Міністрів України від 01.09.2021 № 926 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1557). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2021-n#Text (дата звернення: 06.08.2026).
9. Настанова з виконання розділу інженерно-технічних заходів цивільного захисту у містобудівній документації : ДСТУ 9360:2026. [Чинний від 2026]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2026.
10. Система надійності і безпеки у будівництві. Інженерно-технічні заходи цивільного захисту : ДБН В.1.2-4:2019. [Чинний від 01.01.2020]. Київ : Мінрегіон України, 2019. 48 с. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3236500339955861496?doc_type=2 (дата звернення: 06.08.2026).

ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС ТА ЦЕНТРІВ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ РАКЕТНО-ДРОНОВИХ УДАРІВ

Артем ФЕДУНІВ, факультет № 1, 3 група
НК - Юрій НАЗАР д. ю. н., професор
Львівський державний університет внутрішніх справ

Під час війни з РФ, матеріальна шкода, людські втрати є значними не тільки для зон, які максимально наближені до лінії зіткнення, та вимушено зазнають руйнувань в результаті військових дій, а й більш віддалені, здавалося б фактично безпечні міста. Саме на цьому етапі норми цивільного захисту, набувають важливого значення для організації заходів належного функціонування єдиної системи захисту населення, територій, інших цінностей під час надзвичайного стану, зокрема й для належної взаємодії працівників ДСНС та служби екстреної медичної допомоги.

Населення України повною мірою усвідомлює небезпеку ракетних ударів, що мають високий рівень руйнівного впливу, а також складність їх перехоплення засобами ППО, через свою швидкість. З іншого боку застосування безпілотних повітряних суден, які мають менший бойовий заряд, та легші для враження, формують не менш критичні виклики для сил оборони, зокрема через їхній масований характер, що змушує підрозділи рятувальників, та бригади медиків розосереджуватися по кількох локаціях міста. Співробітники ДСНС найчастіше стають керівниками рятувальних операцій під час подібних ситуацій, і у них в підпорядкуванні знаходять усі сили цивільного захисту, зокрема бригади медиків, тому на них покладено організацію дій рятувальників [0].

За опублікованими зведеннями офіційного порталу ДСНС на день Рятувальника 17 вересня 2026 року, за час повномасштабного вторгнення загинуло понад 130 співробітників ДСНС, і щонайменше 630 зазнало поранень різного ступеня тяжкості. Причинами було названо зокрема те, що армія РФ застосовує тактику повторного удару по вже влученому об’єкту, на якому проводяться рятувальні операції, такі як ліквідація пожеж, розбір завалів, що потребують значних людських ресурсів [0]. Така невтішна статистика свідчить про наявність прогалини в адміністративно-організаційних нормах цивільного захисту, розв’язання новопосталих проблем під час надзвичайного стану. Робота рятувальників по своїй природі є небезпечною і в мирний час, коли переважна кількість екстрених подій зумовлюється природними чи техногенним чинниками, які є передбачуваними, але під час воєнного часу, небезпека стає не тільки вищою через спрямований на вбивства характер дій російської армії, а й неочікуванішою природою ризиків, що вони провокують.

Одним із найнебезпечніших методів ведення бойових дій з боку збройних сил РФ є застосування тактики подвійного удару «double tap», який використовує армія РФ на території України. Службам порятунку та екстреної медичної допомоги, довелося зіткнутися зі специфічною методикою артилерійної стрільби, яка полягає у цілеспрямованому нанесенні повторного вогневого ураження по тій самій локації через короткий проміжок часу. Головною метою цього методу є максимізація кількості жертв не лише серед цивільного населення, а й серед працівників екстрених служб, які оперативно прибули на місце для ліквідації наслідків першого влучання [0].

Порядок застосування тактики подвійного удару («double tap»): 1) перший запуск артилерійської ракети, безпілотного повітряного судна з бойовим зарядом на територію Україну; 2) запуск дрона-розвідника у зону ураження; 3) камера БПЛА, фіксує прибуття машин ДСНС, екстреної швидкої допомоги за зовнішнім ознакам (червоним маячкам, тощо); 4) повторний запуск швидкісного засобу, з метою нанесення максимальної шкоди. За час повномасштабного вторгнення було зафіксовано понад 36 випадків вдалого застосування такого методу. Перший такий удар був здійснений 1 березня 2022 року по Харківський обласній адміністрації, лише через 4 дні після початку вторгнення, в результаті якого померло 44 людини. ОБСЄ зазначила, що друга ракета була спрямована на рятувальників та

людей, що хотіли допомогти, це є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права, зокрема статтю 62 Додаткового протоколу 1 до Женевської конвенції [0, ст. 62].

З метою подолання виникшої загрози, МОЗ було видано наказ № 488 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання екстреної медичної допомоги постраждалим на догоспітальному етапі в умовах воєнного стану». Було запроваджено такі поняття, як-от: «зона прямої загрози» – висока загроза життю рятувальників; «зона непрямої загрози» - місце наближене до бойових дій; «зона евакуації» – віддалене від зони бойових дій, придатне до евакування [0]. Таким чином державою було формалізовано алгоритм дій рятувальників, залежно від ситуації в якій вони перебувають для швидкої оцінки ситуації, та забезпечення найефективнішої надання медичної допомоги, в умовах потенційної небезпеки та обмеження у часі. Але навіть попри наявність відомчих наказів, залишається неврегульованість питання саме міжвідомчої комунікації рятувальників та медиків, яка необхідна задля забезпечення безпеки персоналу, та організації найефективнішого порядку взаємних дій.

Для подолання сучасних викликів, що постають перед силами цивільного захисту доцільно закріпити на нормативно-правовому рівні уніфікований міжвідомчий механізм взаємодії. Він має об’єднати сили ДСНС, екстрену медичну допомогу, а за потреби – Збройні сили й розвідку, щоб чітко врегулювати взаємодію під час рятувальних операцій. Крім того, слід закріпити персональну відповідальність керівника робіт з ліквідації надзвичайної ситуації за рішення про допуск бригад екстренної медичної допомоги у зону ураження або їхню евакуацію в разі загрози повторного удару.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text.
2. Рокицька В. День рятувальника 2026: історія свята 17 вересня, чотирилапі герої ДСНС та ціна щоденного подвигу «героїв без зброї». *Kyiv Post*. 17 вересня 2026. URL: https://www.kyivpost.com/uk/post/84735.
3. Каскад жорстокості: Аналіз тактики російських подвійних ударів в Україні : звіт. Truth Hounds. 2024. URL: https://truth-hounds.org/cases/kaskad-zhorstokosti/.
4. Організація Об’єднаних Націй. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I). 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_199.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо надання екстреної медичної допомоги постраждалим на догоспітальному етапі в умовах бойових дій/воєнного стану : Наказ Міністерство охорони здоров’я України від 15.03.2022 № 488. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0488282-22#Text.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ, ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ КОМПЛЕКСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Богдан ЦИМБАЛ, д.держ.упр., доц.
Національний університет цивільного захисту України

В умовах воєнного стану функціонування об’єктів готельно-ресторанної сфери супроводжується комплексом взаємопов’язаних небезпек природного, техногенного та воєнного характеру. Специфіка таких об’єктів полягає у поєднанні виробничих, побутових та сервісних процесів, одночасному перебуванні працівників та значної кількості відвідувачів, наявності пожежонебезпечних технологічних процесів, електрообладнання, кухонних

установок та інших потенційних джерел небезпеки. За таких умов забезпечення належного рівня безпеки доцільно розглядати як інтегровану систему організаційних, технічних та режимних заходів цивільного захисту, пожежної безпеки та охорони праці.

Метою дослідження є оцінювання особливостей організації заходів цивільного захисту, пожежної безпеки та охорони праці на прикладі ТОВ «АВРОРА ХАРКІВ», визначення проблемних аспектів функціонування відповідної системи безпеки та обґрунтування напрямів її вдосконалення в умовах воєнного стану. Інформаційною базою дослідження є внутрішня документація підприємства, зокрема Інструкція №46 щодо дій персоналу та відвідувачів при загрозі або виникненні надзвичайних ситуацій, результати об'єктового тренування з евакуації та практичного застосування первинних засобів пожежогасіння, а також матеріали оцінювання умов праці на окремих робочих місцях.

Організаційною основою функціонування системи цивільного захисту на досліджуваному об'єкті є встановлений порядок реагування персоналу на основні види небезпечних подій. Інструкцією №46 визначено алгоритми дій у разі пожежі, повітряної тривоги, хімічного та радіаційного забруднення, природних та техногенних небезпек, а також інших загроз. Принциповим положенням такого підходу є орієнтація не лише на захист працівників, а й на забезпечення безпеки відвідувачів, які не мають спеціальної підготовки та можуть бути необізнаними щодо особливостей планування об'єкта й порядку евакуації.

Особливого значення набуває забезпечення готовності персоналу до практичної реалізації визначених алгоритмів. З цією метою на ТОВ «АВРОРА ХАРКІВ» проведено об'єктове тренування з евакуації людей у разі виникнення пожежі та практичного застосування первинних засобів пожежогасіння. За результатами тренування встановлено, що персонал у цілому забезпечив організоване виконання евакуаційних заходів, взаємодію між структурними підрозділами та рятування умовно постраждалої особи. Таким чином, практичне тренування підтвердило сформованість базових навичок персоналу щодо реагування на пожежну небезпеку.

Водночас результати практичної перевірки дозволили виявити технічні та організаційні невідповідності, які можуть знижувати ефективність системи протипожежного захисту. Зокрема, під час моделювання пожежі не відбулося фактичного спрацювання автоматичного пожежного сповіщувача. Цей результат має принципове значення, оскільки ефективність реагування на пожежу значною мірою визначається своєчасністю її виявлення та передавання сигналу про небезпеку. Виявлена невідповідність зумовлює необхідність позапланової перевірки працездатності системи автоматичної пожежної сигналізації та усунення встановлених несправностей, зокрема сповіщувача.

Іншим результатом практичного випробування стало встановлення недостатньої ефективності використаного вуглекислотного вогнегасника під час гасіння модельованого осередку, утвореного дерев'яними дошками із застосуванням дизельного палива. Отриманий результат свідчить про необхідність диференційованого підходу до вибору первинних засобів пожежогасіння залежно від характеру можливого горючого середовища. За результатами тренування запропоновано технічне обслуговування та перезарядку восьми вуглекислотних вогнегасників, додаткове забезпечення об'єкта порошковими вогнегасниками для пожеж класів A, B і C, а кухонного приміщення – засобами для гасіння пожеж класу F та протипожежною кошмою.

Окремий напрям дослідження становила оцінка умов праці працівників підприємства. Аналіз карт умов праці показує, що на досліджених робочих місцях фактичні значення окремих виробничих факторів не перевищують наведених у документації нормативних значень. Зокрема, на робочому місці кухаря концентрація акролеїну становила 0,12 мг/м³ при нормативному значенні 0,2 мг/м³, пилу рослинного і тваринного походження – 3,2 мг/м³ при нормативному значенні 6,0 мг/м³, а еквівалентний рівень шуму – 68 дБ при нормативному значенні 80 дБ.

Для робочого місця кондитера зафіксовано концентрацію борошняного пилу 4,2 мг/м³ при нормативному значенні 6,0 мг/м³ та еквівалентний рівень шуму 62 дБ при нормативному значенні 80 дБ. На робочому місці офіціанта еквівалентний рівень шуму становив 52 дБ при нормативному значенні 80 дБ. За результатами комплексної оцінки досліджені робочі місця характеризуються допустимими умовами праці. Водночас сам факт відповідності встановленим нормативним показникам не виключає необхідності систематичного моніторингу виробничих факторів, дотримання режимів праці та відпочинку й періодичного перегляду оцінки ризиків з урахуванням змін технологічних і організаційних умов.

Проведений аналіз дає підстави розглядати практичну готовність персоналу та технічну справність засобів безпеки як взаємопов'язані компоненти управління безпекою об'єкта. Наявність нормативно визначених алгоритмів дій не гарантує належного рівня захищеності, якщо їх виконання не перевіряється практично, а технічні засоби виявлення та локалізації небезпеки не перебувають у справному стані. Відповідно, ефективність системи безпеки доцільно оцінювати за результатами не лише документального контролю, а й практичних тренувань та перевірки фактичної працездатності засобів протипожежного захисту.

З науково-практичної точки зору доцільним є формування на підприємстві циклічної моделі управління безпекою: ідентифікація небезпек – оцінювання ризиків – планування заходів – практична перевірка готовності – виявлення невідповідностей – коригувальні заходи – повторне оцінювання. Застосування такого підходу дає змогу забезпечити взаємозв'язок між цивільним захистом, пожежною безпекою та охороною праці й перейти від переважно реактивного реагування на небезпечні події до системного управління ризиками.

Отже, результати дослідження ТОВ «АВРОРА ХАРКІВ» засвідчують, що в умовах воєнного стану ефективність системи безпеки об'єкта визначається комплексом організаційних і технічних чинників. Наявність інструктивної бази та підготовленість персоналу мають доповнюватися регулярним практичним відпрацюванням дій, функціональною готовністю систем протипожежного захисту, адекватним підбором первинних засобів пожежогасіння та систематичним моніторингом умов праці. Виявлені під час об'єктового тренування невідповідності доцільно використовувати як основу для коригувальних заходів та подальшого вдосконалення системи управління безпекою підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

2. Про охорону праці : Закон України від 14.10.1992 № 2694-XII. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.

3. Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 30.12.2014 № 1417.

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЙ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Роман ШЕВЧЕНКО д.т.н., професор
Олександр ЯЩЕНКО, к.е.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України
Олександр ХАРЧЕНКО
Олександр МАРІЄВСЬКИЙ
ДСНС

Умови триваючої збройної агресії та воєнного стану вимагають трансформації підходів до цивільного захисту (ЦЗ). Із прийняттям Закону України «Про основи національного спротиву» № 1702-IX ЦЗ розглядається не як ізольована система реагування на надзвичайні ситуації (НС), а як важлива складова архітектури національної безпеки та стійкості.

Мета дослідження – обґрунтувати теоретико-практичні засади функціонування системи цивільного захисту в контексті завдань національного спротиву та розробити підходи до підготовки профільних фахівців.

У тезах обґрунтовано функціональний взаємозв'язок цивільного захисту та національного спротиву в умовах особливого періоду. Визначено міжсекторальний характер цивільного захисту як механізму забезпечення стійкості територіальних громад та розкрито особливості ризик-орієнтованого управління в умовах каскадних загроз. Запропоновано структуру профільної навчальної дисципліни для підготовки фахівців. Ключові слова: *цивільний захист, національний спротив, територіальна оборона, стійкість громад, особливий період, каскадний ризик, евакуація.*

Цивільний захист (далі-ЦЗ) як механізм забезпечення національної стійкості. Відповідно до ст. 3 Закону № 1702-IX, одним із завдань територіальної оборони є участь у захисті населення та території від НС та ліквідація наслідків бойових дій. Це формує міжсекторальний характер ЦЗ, що поєднує заходи безпеки з обороною держави, функціонуванням органів влади та місцевого самоврядування. Водночас ст. 19 Закону України «Про оборону України» № 1932-XII визначає, що ЦЗ в особливий період здійснюється у системному взаємозв'язку із заходами оборони та мобілізації.

Управління каскадними ризиками. Сучасні загрози мають синергетичний характер: руйнування критичної інфраструктури викликає техногенні аварії, екологічні наслідки та масове переміщення людей. Управління ЦЗ трансформується від реагування на окремі НС до менеджменту комплексних загроз за алгоритмом: ідентифікація загроз → оцінка обстановки → визначення вітальних потреб → координація сил → аварійно-рятувальні роботи → відновлення та моніторинг вторинних ризиків.

Координація суб'єктів та стійкість громад. На територіальному рівні ЦЗ спирається на принципи єдності управління, міжвідомчої координації (ДСНС, НПУ, ТрО, місцева влада), оперативності та адаптивності. Громада виступає адаптивною системою, спроможною підтримувати критичні функції (забезпечення водою, електроенергією, укриття, медична допомога) в умовах криз.

Підготовка населення та кризові комунікації. Підготовка громадян до спротиву є запорукою формування культури безпеки. Формування практичних навичок дії за сигналами оповіщення, евакуації та домедичної допомоги поєднується з прозорим і своєчасним інформаційним супроводом для протидії когнітивним загрозам.

На основі дослідження запропоновано впровадження навчального модуля (дисципліни) «Цивільний захист населення і територій у системі національного спротиву», зумовлене це потребами національної безпеки, правової грамотності та підготовки суспільства до умов затяжного воєнного конфлікту.

Головна мета цього курсу – сформувати в студентів знання та навички для захисту держави, громади та себе в умовах агресії, окупації або кризових ситуацій.

Основні причини та завдання дисципліни (модулю):

підготовка до всеохоплюючої оборони: Згідно зі стратегією воєнної безпеки України, захист держави є справою не лише армії, а й усього суспільства. Курс навчає цивільних громадян, як правильно взаємодіяти з силами оборони та чинити ненасильницький або організований спротив;

правова грамотність в умовах окупації: здобувачі освіти ЗВО вивчають свої права та обов'язки, міжнародне гуманітарне право, а також юридичні аспекти поведінки на тимчасово окупованих територіях, щоб мінімізувати ризики для життя і не стати колаборантами;

інформаційна стійкість та кібербезпека: Важливою складовою сучасного спротиву є протидія ворожій пропаганді, фейкам, ІПСО (інформаційно-психологічним операціям) та захист власних цифрових даних;

навички виживання та першої допомоги: часто включає практичні основи тактичної медицини (домедичної допомоги), цивільного захисту, дій під час повітряних тривог, обстрілів чи техногенних катастроф;

організація волонтерства та взаємодопомоги: здобувачів освіти навчають методів самоорганізації, координації гуманітарної допомоги та підтримки життєдіяльності громад у кризові періоди.

Висновки. Взаємозв'язок систем відображається у моделі: Національний спротив – Цивільний захист.

Рисунок 1 – Модель Національний спротив – Цивільний захист

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX.
2. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-XII.
3. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 р. № 5403-VI.
4. Указ Президента України «Про впровадження національної системи стійкості» від 27.09.2021 р. № 479/2021.

5. Іжа М. М., Курносенко Л. В. Публічне управління в умовах викликів воєнного стану. Публічне управління та регіональний розвиток. 2023. № 19. С. 11–30. DOI: 10.34132/pard2023.19.01.

6. Борщевський В. В., Василиця О. Б., Матвєєв Є. Е. Публічне управління в умовах воєнного стану: інституційні трансформації, стратегічне планування та механізми розвитку. Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування. 2022. № 2 (76). С. 30–35. DOI: 10.32840/1813-3401.2022.2.5.

7. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17.

8. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1997. № 24. Ст. 170. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97.

9. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 34. Ст. 1167. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18.

1. Про затвердження Порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2013 № 787. Офіційний вісник України. 2013. № 80. Ст. 2978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2013-п.

ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ТЕПЛОВІЗІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ НА БПЛА ДЛЯ ПОШУКУ ПОСТРАЖДАЛИХ ПІД ЗАВАЛАМИ

Валерія КОВАЛЬЧУК, курсант
НК - Назар ШТАНГРЕТ, кандидат технічних наук, доцент кафедри безпілотних систем та робототехніки
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Інтеграція тепловізійного обладнання на БПЛА станом на 2026 рік є перспективних напрямків у сфері цивільного захисту, особливо для підрозділів ДСНС. Використання таких технологій дозволяє нівелювати "фактор невідомості" під час розбору завалів, спричинених обстрілами або техногенними катастрофами.

Нове покоління сенсорів дозволяє чітко ідентифікувати контури людського тіла навіть через нещільні шари пилу або легкого будівельного сміття. Дрони тепер не просто транслюють картинку, а використовують нейромережі для автоматичного розпізнавання аномалій температури, які відповідають тепловому сліду людини, відсікаючи хибні сигнали від нагрітого каміння чи металу.

Використання теплових камер для візуалізації теплих тіл є стандартною технікою для операцій реагування, але AOS є відносно новим для пошуку та порятунку. Він працює шляхом обчислювального розфокусування об’єктів, які блокують землю – наприклад, лісовий покрив – у полі зору дрона, щоб цілі на землі стали чітко видимими

Тепловізори роблять знімки чи відео теплового випромінювання, а не видимого світла. Інфрачервоне теплове випромінювання та світло є частинами електромагнітного спектра. Однак камера, яка може виявляти видиме світло, не бачитиме теплового випромінювання і навпаки. Тепловізори виявляють більше ніж просто теплове випромінювання. Вони виявляють крихітні відмінності в тепловому випромінюванні, навіть такі маленькі, як 0,01 °C. Ця інформація потім відображається у вигляді різних кольорів на дисплеї, програмного забезпечення або додатків.

Інтеграція обладнання на БПЛА вирішує такі критичні завдання:

- Виявлення «теплових вікон»: Тепло від постраждалого може виходити через щілини в бетонних плитах. БПЛА здатний облітати конструкції під різними кутами, які недоступні наземним камерам-ендоскопам.
- Моніторинг стану рятувальників: Постійний контроль теплового фону в зоні робіт дозволяє вчасно помітити осередки прихованого горіння або перегріву конструкцій, що загрожують особовому складу.
- Нічний пошук: В умовах відсутності освітлення тепловізор стає основним інструментом навігації та пошуку, дозволяючи проводити операції 24/7.

Попри значний прогрес, існують фізичні бар'єри, над якими триває робота:

Теплова інерція: Бетонні плити товщиною понад 1 метр є майже непроникними для ІЧ-випромінювання. У таких випадках дрони шукають не саму людину, а зони виходу теплого повітря.

Задимлення та запиленість: Хоча тепловізори «бачать» крізь дим краще за звичайні камери, висока концентрація гарячого пилу може створювати шуми.

Час польоту: Інтеграція важких сенсорів потребує потужних АКБ. Перспективним є використання гібридних БПЛА або систем із живленням по кабелю для тривалого зависання над об'єктом.

Тіло людини постійно виділяє енергію. Це тепло прогріває повітря навколо, яке через найменші щілини, тріщини та порожнини в завалі піднімається вгору. БПЛА, зависаючи над місцем руйнування, фіксує ці «теплові струмені» або локальні зони перегріву на поверхні бетону, які за кольором відрізняються від холодного навколишнього середовища.

Сучасні БПЛА оснащуються не тільки тепловізорами, а й спрямованими мікрофонами. Коли тепловізор знаходить підозрілу зону, дрон знижується, вимикає двигуни (або використовує малошумні гвинти) і «слухає» звуки серцебиття чи слабкі крики, підтверджуючи знахідку.

Але навіть найсучасніші дрони, які використовуються для пошуково-рятувальних операцій, залишаються дистанційно керованими людиною, яка візуально перевіряє поле зору дронів. Спираючись на обмежений діапазон людського зору, дрони не можуть легко бачити, наприклад, під листяним навісом або крізь густий туман.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Електронний ресурс: https://indcz.dsns.gov.ua/upload/1/0/7/9/0/0/2/ljQ2PLY10IvuTptkblpjCibdMBdVh3TutE5LM9Z.pdf

2. Електронний ресурс: https://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/15603

3. Електронний ресурс: https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/48585/2/MCTD-HPC_2025_Lytovchenko_A-Search_and_rescue_operations_161-163.pdf

УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВОЇ ТА ДОБРОВІЛЬНОЇ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Богдана ШТИКА
Оксана ЛИТВИНЕНКО
Національний університет цивільного захисту України

Питання забезпечення пожежної безпеки населення в межах територіальних громад набувають особливої актуальності в умовах воєнного стану, реформування місцевого самоврядування та зростання безпекових ризиків. Ефективність реагування на пожежі значною мірою залежить від доступності пожежно-рятувальних підрозділів, їх матеріально-

технічного забезпечення та організації взаємодії між державними службами, органами місцевого самоврядування і добровільними формуваннями [1; 2].

Важливим показником ефективності системи пожежної охорони є час прибуття пожежно-рятувальних підрозділів до місця виклику. Відповідно до критеріїв утворення державних пожежно-рятувальних підрозділів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 листопада 2013 року № 874, нормативний час прибуття становить до 10 хвилин на території міст і до 20 хвилин у населених пунктах за межами міст. З урахуванням метеорологічних умов, сезонних особливостей та стану доріг допускається перевищення цих нормативів не більше ніж на 5 хвилин [3]. Водночас дотримання нормативних показників потребує врахування фактичної транспортної доступності населених пунктів і територіальних особливостей громад.

Одним із перспективних напрямів удосконалення системи пожежної безпеки є розвиток місцевої та добровільної пожежної охорони. Правові засади їх функціонування визначені Кодексом цивільного захисту України, а механізми утворення та діяльності відповідних пожежно-рятувальних підрозділів конкретизовані постановами Кабінету Міністрів України від 7 квітня 2023 року № 315 та № 314 [1; 4; 5]. Створення таких підрозділів дає змогу посилити спроможність територіальних громад щодо первинного реагування на пожежі, особливо в сільських населених пунктах, віддалених від державних пожежно-рятувальних частин.

Організація місцевої пожежної охорони має ґрунтуватися на оцінюванні пожежних ризиків і визначенні населених пунктів, у яких нормативний час прибуття державних підрозділів не забезпечується. Для цього доцільно аналізувати кількість і характер пожеж, відстані між населеними пунктами, стан дорожньої інфраструктури, сезонні умови руху, наявність джерел протипожежного водопостачання та розташування об’єктів підвищеної небезпеки. Використання геоінформаційних систем і цифрових карт транспортної доступності може сприяти визначенню оптимальних місць дислокації пожежно-рятувальних підрозділів.

Важливим складником системи є добровільна пожежна охорона, розвиток якої передбачає залучення громадян до забезпечення пожежної безпеки на добровільних засадах. Водночас ефективність діяльності добровільних пожежно-рятувальних підрозділів залежить від рівня підготовки учасників, належного технічного оснащення, забезпечення засобами індивідуального захисту та організації взаємодії з професійними силами реагування [1; 4]. Підготовка добровольців має охоплювати практичні навички гасіння пожеж, використання пожежно-рятувального обладнання, дотримання правил безпеки, надання домедичної допомоги та виконання спільних завдань із підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Для забезпечення стабільного функціонування добровільної пожежної охорони доцільно передбачати відповідні заходи в місцевих програмах цивільного захисту та пожежної безпеки. Такі програми можуть включати фінансування придбання й обслуговування пожежної техніки, забезпечення добровольців спеціальним одягом і спорядженням, організацію навчання, медичних оглядів і страхування, а також проведення спільних тренувань. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню готовності добровільних формувань до виконання завдань за призначенням.

Окрему увагу необхідно приділяти міжмуніципальному співробітництву. Для невеликих територіальних громад утримання самостійного пожежно-рятувального підрозділу може бути фінансово й організаційно складним. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» створює правові передумови для об’єднання ресурсів і спільної реалізації завдань місцевого значення [6]. У сфері пожежної безпеки така взаємодія може передбачати спільне фінансування підрозділів, використання техніки, організацію навчання персоналу та координацію реагування. Водночас місце розташування спільного підрозділу має визначатися з урахуванням пожежних ризиків і можливості своєчасного прибуття до населених пунктів громад-партнерів.

Не менш важливим напрямом є вдосконалення взаємодії місцевої та добровільної пожежної охорони з підрозділами ДСНС. Для цього необхідно визначати порядок обміну інформацією, алгоритми спільних дій, умови залучення сил і засобів, механізми координації під час ліквідації пожеж, а також проводити регулярні спільні навчання. Місцеві й добровільні підрозділи повинні доповнювати державну систему реагування, забезпечуючи первинні дії до прибуття основних сил, а не замінювати професійні пожежно-рятувальні служби.

Отже, удосконалення діяльності місцевої та добровільної пожежної охорони потребує комплексного підходу, що поєднує ризик-орієнтоване планування, належне ресурсне забезпечення, професійну підготовку персоналу, цифровізацію управлінських процесів і міжмуніципальне співробітництво. Пріоритетним завданням є забезпечення доступності первинного пожежно-рятувального реагування для населення всіх населених пунктів територіальної громади. Удосконалення місцевої та добровільної пожежної охорони є важливою передумовою підвищення рівня безпеки населення в умовах посилення безпекових викликів. Основними напрямами розвитку мають стати оптимізація розміщення підрозділів на основі аналізу фактичного часу прибуття та пожежних ризиків, зміцнення матеріально-технічної бази, підвищення рівня підготовки добровольців і розвиток співробітництва територіальних громад. Важливе значення також має налагодження ефективної взаємодії з підрозділами ДСНС та впровадження цифрових інструментів для оцінювання пожежних ризиків. Реалізація цих заходів сприятиме скороченню часу первинного реагування, підвищенню ефективності локалізації пожеж і зміцненню спроможності територіальних громад щодо захисту населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17.
2. Про схвалення Стратегії реформування системи Державної служби України з надзвичайних ситуацій: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.01.2017 № 61-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/61-2017-%D1%80.
3. Про затвердження критеріїв утворення державних пожежно-рятувальних підрозділів (частин) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в адміністративно-територіальних одиницях та переліку суб'єктів господарювання, де утворюються такі підрозділи (частини) : постанова Кабінету Міністрів України від 27.11.2013 № 874. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/874-2013-%D0%BF.
4. Про затвердження Порядку утворення та функціонування пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення місцевої пожежної охорони: постанова Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 315. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/315-2023-%D0%BF.
5. Про затвердження Порядку утворення та функціонування пожежно-рятувальних підрозділів для забезпечення добровільної пожежної охорони: постанова Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 314. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/314-2023-%D0%BF.
6. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17.06.2014 № 1508-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1508-18.

Секція 6. Організаційно-правові основи антитерористичної безпеки держави

ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ ВИЗНАЧЕНИХ АЛГОРИТМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ ТА ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВІ ЕЛЕМЕНТИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МІСЦІ ПОДІЇ

Тарас ВАЙДА, кандидат педагогічних наук, доцент, інститут права та безпеки
Одеський державний університет внутрішніх справ

У відповідності до статті 4 Закону України (*далі* – ЗУ) «Про боротьбу з тероризмом» протидія держави із цією суспільно небезпечною діяльністю злочинного елемента покладається на низку центральних органів виконавчої влади – Службу безпеки України (*далі* – СБУ), Міністерство оборони України (*далі* – МОУ), центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізують державну політику у сфері цивільного захисту та ін. Одним із суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції, є МВС України (Національна поліція України, *далі* – НПУ). Цей правоохоронний орган у відповідності до статті 5 зазначеного вище ЗУ здійснює боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством України до компетенції органів внутрішніх справ; надає Антитерористичному центру при СБУ необхідні сили і засоби; забезпечує їх ефективне використання під час проведення антитерористичних операцій (*далі* – АТО) [1].

В попередніх дослідженнях нами (Т.С. Вайда, О.Ю. Конєв) було детально розкрито поняття тероризму як соціально небезпечного явища, уточнено місце і роль НПУ у боротьбі з його проявами в сучасних умовах [2, с. 25-31]; охарактеризовано напрями протидії тероризму в системі державної політики національної безпеки, в тому числі в умовах збройного конфлікту (Т.С. Вайда, О.О. Павлова) [3, с. 135-139].

Для забезпечення належного і своєчасного реагування на загрозу вчинення теракту суб'єкти боротьби з тероризмом, зокрема МВС України, у межах своїх повноважень: 1) здійснюють постійний обмін інформацією з Антитерористичним центром з використанням наявних засобів зв'язку; 2) забезпечують готовність сил і засобів, що залучаються до проведення АТО; 3) надають Антитерористичному центру пропозиції до проекту плану проведення АТО на об'єктах можливих терористичних посягань; 4) забезпечують належний рівень захисту та охорони об'єктів можливих терористичних посягань; 5) здійснюють заходи щодо недопущення можливого застосування під час вчинення теракту зброї, боєприпасів, вибухових, отруйних речовин і засобів масового ураження; 6) організовують заходи щодо інформування та підготовки населення до дій в умовах загрози або вчинення теракту [4].

У разі встановлення рівня терористичної загрози «червоний (реальна загроза)» суб'єктами боротьби з тероризмом у межах своїх повноважень (в тому числі МВС України – *уточнено нами*) здійснюються заходи, визначені для рівнів терористичної загрози «синій (потенційна загроза)», «жовтий (імовірна загроза)» чи «сірий (можлива загроза)», а також: 1) надають Антитерористичному центру сили і засоби для проведення АТО; 2) здійснюють заходи з мінімізації та ліквідації наслідків теракту; 3) здійснюють евакуацію з місць можливих терористичних посягань населення, якщо виникає загроза його життю або здоров'ю, вживають заходів до порятунку людей, охорони їх майна, що залишилося без нагляду; 4) розгортають пункти тимчасового розміщення людей, евакуйованих з місця вчинення теракту, забезпечують їх їжею, одягом; 5) здійснюють інші заходи, спрямовані на припинення теракту [4].

У відповідності до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України (*далі* – НПУ) [5] з урахуванням отриманої від заявника (інших джерел) інформації про вид, ступінь тяжкості, стадію та наслідок правопорушення або події, їх завершеності (закінченості), часу, який минув після вчинення правопорушення або виникнення події, місця перебування правопорушника та його суспільної небезпеки, *заяви (повідомлення) поділяються на такі*, що: 1) мають високий ступінь загрози особам та поліцейським (повідомлення категорії «Альфа»); 2) потребують негайного оперативного реагування (повідомлення категорії «Бета»); 3) відпрацьовуються в звичайному режимі (повідомлення категорії «Гамма»); 4) не потребують оперативного реагування (повідомлення категорії «Дельта») [5].

До заяв і повідомлень з високим ступенем загрози особам та поліцейським (повідомлення категорії «Альфа») належать: 1) повідомлення осіб, у змісті яких наявна інформація про злочини, які тривають і вчиняються із застосуванням (використанням) вогнепальної зброї, вибухових пристроїв або/та речовин (інших пристроїв, що можуть завдати фізичну шкоду правопорушнику та особам, які його оточують, а також про перебування (місцезнаходження, переховування) осіб, які їх скоїли, та вчинення ними збройного опору; 2) повідомлення, за якими введено поліцейські операції «Сирена», «Грім», «Заручник».

До заяв і повідомлень, які потребують негайного реагування (щойно вчинені або тривають) (повідомлення категорії «Бета»), належать повідомлення осіб, у змісті яких наявна інформація про правопорушення або події за умови, якщо: 1) на час отримання повідомлення вони тривають, тобто відбуваються (продовжуються) в реальному часі; 2) з часу їх учинення до моменту отримання повідомлення *минуло не більше 15 хвилин* (правопорушення, яке щойно вчинене). З урахуванням географічних, демографічних, економічних, соціальних та інших особливостей населеного пункту, місцевості та/або місця вчиненого правопорушення або події, а також криміногенної ситуації в регіоні (районі, місцевості) за рішенням начальника ГУНП (особи, яка виконує його обов'язки) зазначений час може бути збільшено; 3) наявна інформація про місцезнаходження особи, яка причетна до вчинення правопорушення або події; 4) особи, які постраждали внаслідок правопорушень (подій) та/або нещасних випадків, перебувають у безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я, і потребують невідкладної допомоги поліції (*далі* – особи, які потребують допомоги) – незалежно від часу, який минув з моменту їх учинення до отримання поліцейськими (працівниками поліції) такого повідомлення [5].

Алгоритм орієнтовних невідкладних дій працівника чергової служби поліції згідно Додатку 1 до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) НПУ (пункт 4 розділу ІІ) полягає у здійсненні таких першочергових заходів:

1. З'ясувати: 1) час, місце та характер об'єкта, де стався вибух (вулиця, будівля, транспортний засіб тощо), наявність і вид охорони. Зазначену інформацію невідкладно надати диспетчеру для організації негайного реагування; 2) кількість потерпілих, їх установчі дані, стан та місцезнаходження. За необхідності викликати бригаду екстреної медичної допомоги; 3) масштаби руйнувань, заподіяної шкоди (попередні або офіційні наслідки, хто їх повідомив), наявність пожежі, запаху газу тощо; 4) наявність і місце перебування очевидців, можливі дані про правопорушників; 5) у разі затримання правопорушників – їх установчі дані (чи притягувалися раніше до кримінальної відповідальності); 6) установчі дані та місце перебування заявника.

2. Зареєструвати повідомлення в установленому порядку.

3. Негайно після отримання повідомлення: 1) направити на місце події СОГ та інші наряди поліції; 2) направити на місце події представників вибухотехнічного підрозділу, кінологічної служби (за необхідності). У разі виникнення затримки в прибутті на місце події працівників вибухотехнічного підрозділу (відпрацювання іншого місця події тощо)

повідомити про це чергового Департаменту вибухотехнічної служби (*далі* – ВТС) НПУ та (за можливості) залучити фахівців з іншого ГУНП; 3) доповісти начальникові органу (підрозділу) поліції, його заступникам (відповідно до розподілу функціональних обов'язків), відповідальному органу (підрозділу) поліції (начальнику СРПП) та до чергової служби вищого рівня, згодом подати детальну інформацію про вжиті заходи та їх результати; 4) за необхідності викликати на місце вибуху бригаду екстреної медичної допомоги, а також працівників рятувальних та аварійних служб; 5) повідомити чергових прокуратури, територіальних органів (підрозділів) СБУ та Державної служби України з надзвичайних ситуацій (*далі* – ДСНС), інших органів державної влади та місцевого самоврядування; 6) за необхідності організувати направлення на місце події додаткових нарядів поліції для оточення (огородження) небезпечної ділянки; 7) організувати виклик на місце події керівників та матеріально відповідальних осіб об'єкта, на якому стався вибух; 8) якщо внаслідок вибуху (теракту) настали тяжкі наслідки, у тому числі зруйновано чи пошкоджено будівлі, загинули (залишилися в небезпечному для життя чи здоров'я стані) люди, отримали тілесні ушкодження троє і більше осіб, припинено енерго-, тепло-, водопостачання, перервано виробничий, освітній процеси, залежно від зміни обстановки (ужитих заходів) додатково інформувати чергову службу вищого рівня [5].

Щодо забезпечення особистої безпеки громадян у разі перебування в районі проведення бойових дій (АТО) доцільно, на наш погляд, використати підходи, які наведені у розділі VI «Дії населення у разі перебування в районі проведення бойових дій (АТО)» Методичних рекомендацій щодо підготовки населення до дій в умовах загрози або вчинення теракту [6]. В залежності від місця перебування особи (осіб) в районі ведення бойових дій (АТО) до основних заходів особистої безпеки доцільно віднести такі:

1) у разі перебування в будівлі рекомендується: а) зайняти приміщення, які розташовані подалі від вікон, балконів (коридор, ванна кімната тощо), та лягти на підлогу. Якщо будинок панельний, по можливості зробіть спробу його покинути; б) ні в якому разі не підходити до вікон та не спостерігати за подіями на вулиці, не вибігати на вулицю; в) віконне скло укріпити липкою стрічкою або скотчем навхрест. Закласти вікна подушками або іншими речами, тому що більш всього уражень отримують при розльоті осколків снарядів; г) пересуватися по кімнатах тільки повзком; д) після звершення стрілянини обережно залишити будинок, при цьому взяти із собою речі першої необхідності та особисті документи; е) під час евакуації використовувати внутрішні сходи, зовнішні пожежні драбини тощо, при цьому не користуватися ліфтами, надавати необхідну допомогу дітям, жінкам, літнім людям, інвалідам; є) після завершення обстрілів негайно переміститися у бомбосховище або підвальне приміщення будинку;

2) *за можливості залишити будівлю та виїхати в іншу безпечну місцевість* до рідних чи знайомих, або у приміську зону на дачні та садові ділянки, які мають будиночки для проживання. Про свій від'їзд та місце подальшого перебування повідомити рідних, сусідів і житлово-експлуатаційні служби та обов'язково відключити в квартирі електрику, газ, воду, а вікна та двері зачинити на всі замки. При собі обов'язково мати особисті документи та речі першої необхідності.

3) у разі перебування на вулиці (місцевості) рекомендується: а) негайно лягти на землю, по можливості у найбільш заглиблені місця (канави, ями, ритвини тощо), прикрити голову якимись речами або, на крайній випадок, руками; б) укриття вибирати на відстані як можна далі від будівель; в) не проявляти зацікавленості тим, що відбувається навкруги, не підніматися із землі та не висовуватися із-за укриття; г) стояти чи перебігати, ховаючись під деревами, будівлями; д) намагатися уникати перебування поблизу різних видів техніки, пожежонебезпечних і вибухонебезпечних об'єктів, які становлять небезпеку для людей, які перебувають поруч; е) у разі артилерійського або мінометного обстрілу щільно закривати вуха руками, відкривши рот для урівноваження тиску. Звуковий (акустичний удар) може призвести до розривів судин та барабанних перетинок людини; є) дочекавшись закінчення вибухів снарядів або пострілів, спробувати якомога швидше переміститися у безпечне місце

(бомбосховище); ж) переміщуючись у безпечне місце, не підбирати зброю та боєприпаси, що розкидані (лежать) на землі; з) у безпечному місці надати необхідну допомогу дітям, жінкам, літнім людям, інвалідам; и) по можливості та у разі наявності необхідних знань і навичок надати домедичну допомогу постраждалим.

У разі перебування особи в приміщенні будівлі (території, де знаходяться заручники, при цьому не бути захопленим терористами та ними знайденим) рекомендується: 1) зберігати спокій та намагатись уникнути контакту з терористами; 2) повідомити, як можна тихіше, правоохоронні органи за номером 102 про злочинців та своє місцезнаходження; 3) не палити і не наближатись до дверей і вікон, сховати свої документи, що засвідчують особу; 4) чітко виконувати інструкції та вказівки правоохоронців; 5) по можливості та у разі наявності фото-, відеозасобів здійснити приховану фото та відеофіксацію дій терористів; 6) почувши стрільбу та вибухи, негайно лягти на підлогу обличчям вниз, поклавши руки долонями на потилицю і не рухатися (уникнути різких рухів).

Висновки. Провівши аналіз деяких нормативно-правових актів чинного законодавства України в сфері антитерористичної діяльності, опираючись на свої попередні публікації з піднятої нами проблеми, можемо зробити деякі узагальнення.

1. Терористична діяльність становить підвищену суспільну небезпеку, оскільки злочинцями використовуються всі доступні засоби ураження як стосовно окремих осіб (громадських, політичних чи державних діячів, пересічних громадян, яких використовують в якості заручників), так і об’єктів критичної інфраструктури (АЕС, ГЕС, ТЕЦ, різні види транспорту тощо).

2. Працівник територіальних органів та підрозділів поліції як складової частини МВС є суб’єктами антитерористичної діяльності. Відповідно до вимог відомчих інструкцій НПУ поліцейські повинні чітко знати і дотримуватися алгоритмів орієнтовних невідкладних дій як працівників чергової служби поліції, так і правоохоронців, які несуть службу із забезпечення публічної безпеки у складі нарядів СРПП.

3. Значну увагу працівники поліції повинні приділяти забезпеченню особистої безпеки не тільки самих поліцейських, а й в першу чергу пересічних громадян, які опинилися на місці події (АТО). У такому випадку доцільно здійснювати такі рятувальні дії злагоджено у співпраці з працівниками ДСНС. Особам, які перебувають в місці проведення АТО, варто пам'ятати, що одразу після їх повідомлення правоохоронним органам про подію, поліцейськими негайно буде вжито вичерпних заходів для збереження їх життя та здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV (в редакції від 09.01.2025). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/638-15#Text (дата звернення: 01.07.2026).

2. Вайда Т.С., Конєв О.Ю. Поняття тероризму як соціально небезпечного явища: місце і роль Національної поліції у боротьбі з його проявами в сучасних умовах. Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи : матеріали ІІ Всеукр. круглого столу (м. Кропивницький, 11.09.2025). Кропивницький: ДонДУВС, 2025. С. 25-31.

3. Вайда Т.С., Павлова О.О. Протидія тероризму в системі державної політики національної безпеки в умовах збройного конфлікту. Протидія проявам тероризму та колабораціонізму в умовах війни: стан та перспективи : матеріали ІІ Всеукраїнського круглого столу (м. Кропивницький, 11.09.2025). Кропивницький: ДонДУВС, 2025. С. 135-139.

4. Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків : постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 92 (в редакції від 17.02.2023). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text (дата звернення: 01.07.2026).

5. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в

органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ МВС від 27.04.2020 року № 357 (в редакції від 15.05.2026). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20#Text (дата звернення: 30.06.2026).

6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо підготовки населення до дій в умовах загрози або вчинення терористичного акту : наказ ДСНС від 23.03.2015 року № 167. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0167388-15#Text (дата звернення: 01.07.2026).

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД

Олександр ТИЩЕНКО, д. т. н., професор,
Ігор МАЛАДИКА, к. т. н., доцент,
Володимир ЦІКАНОВСЬКИЙ, старший викладач,
Черкаський державний технологічний університет

Штучний інтелект (ШІ) поступово переходить із категорії спеціалізованих цифрових технологій до інфраструктурного компонента процесів прийняття рішень, аналізу інформації, кібербезпеки, відеоаналітики, прогнозування та управління складними системами. Така трансформація має безпосереднє значення для антитерористичної безпеки держав.

З одного боку, ШІ-системи створюють можливості для автоматизованого аналізу великих масивів даних, виявлення аномалій, підтримки розвідувально-аналітичної діяльності, ідентифікації потенційних загроз та оптимізації розподілу ресурсів. Дослідження сучасних підходів до застосування ШІ у контртерористичній діяльності засвідчують розширення використання машинного навчання, предиктивної аналітики та інших методів [1–12].

З іншого боку, та сама технологічна база може використовуватися з протилежною метою. Огляд сучасної літератури показує потенційне застосування ШІ у пропаганді, рекрутуванні, кібероперацiях, організаційній діяльності та вдосконаленні окремих елементів терористичної діяльності [2]. Генеративний ШІ додатково змінює масштаб і швидкість створення цифрового контенту, що посилює ризики інформаційного впливу та радикалізації.

Ризик-орієнтований підхід у цьому контексті має передбачати оцінювання не лише загроз, що походять від зовнішніх акторів, але й ризиків, які виникають безпосередньо внаслідок використання ШІ державними органами. До останніх належать помилки алгоритмів, низька якість даних, непрозорість моделей, алгоритмічні упередження, кіберкомпрометація систем, залежність від зовнішніх постачальників та некоректне використання результатів автоматизованого аналізу [3; 4]. Отже, виникає потреба у формуванні організаційно-правової системи, яка поєднувала б технологічні можливості ШІ з процедурами управління ризиками, людським контролем, відповідальністю та правовими гарантіями.

Сучасні дослідження можна умовно поділити на три взаємопов'язані напрями.

Перший напрям охоплює дослідження потенційного використання ШІ терористичними та екстремістськими акторами. Houser і Dong на основі систематичного огляду літератури встановлюють, що дослідження конвергенції ШІ і тероризму охоплюють пропаганду та рекрутування, кібероперації, тактику й стратегію атак, а також повсякденні організаційні функції [2]. Це свідчить про необхідність розглядати ШІ не як окремий технологічний ризик, а як фактор трансформації всієї системи загроз.

Другий напрям становлять роботи, присвячені ШІ у контртерористичній діяльності. Wall звертає увагу на те, що застосування ШІ для контртерористичних заходів змінює

інформаційно-аналітичні можливості державних органів, однак стратегічні рішення не можуть бути зведені до оптимізації алгоритмом [1]. У цьому аспекті особливого значення набуває співвідношення автоматизованого аналізу та людського управлінського рішення.

Третій напрям, огляд Batool, Zowghi і Bano демонструє, що сучасні моделі ШІ управління концентруються навколо відповідального використання ШІ, управління ризиками, прозорості, підзвітності та етичних принципів [4]. Szadeczky і Bederna додатково обґрунтовують необхідність диференційованого регулювання ШІ залежно від рівня ризику конкретної сфери застосування [3].

Для антитерористичної безпеки важливим є також розвиток моделювання загроз щодо нових поколінь ШІ. Leo та співавтори показують, що агентні ШІ-системи характеризуються автономністю, здатністю взаємодіяти з інструментами та середовищем, що формує нові рівні безпекових ризиків [6].

Окрему проблему становить технічна безпека самих моделей. Зокрема, дослідження захисту машинного навчання від атак типу «отруєння» демонструє необхідність розглядати маніпулювання навчальними даними як окремий клас ШІ-ризику [8].

Метою подальших досліджень є теоретичне обґрунтування ризик-орієнтованого підходу до формування організаційно-правових засад забезпечення антитерористичної безпеки держав в умовах розвитку штучного інтелекту.

Результати дослідження:

1. Подвійна природа ШІ-ризиків для антитерористичної безпеки. Аналіз літератури дає підстави розглядати вплив ШІ на антитерористичну безпеку через дві взаємопов'язані групи ризиків.

Перша група — зовнішні ШІ, тобто ризики, пов'язані з використанням ШІ терористичними або іншими ворожими акторами.

Друга група — внутрішні ШІ, які виникають через використання ШІ самою системою антитерористичної безпеки.

Таким чином, принципова особливість ШІ-ризику полягає у тому, що одна технологія може одночасно виступати інструментом зменшення та джерелом збільшення ризику.

2. Ризик-орієнтована структура забезпечення антитерористичної безпеки. На основі узагальнення сучасних досліджень запропоновано п'ятикомпонентну структуру:

ідентифікація → оцінювання → оброблення → контроль → перегляд ризику.

На етапі ідентифікації визначаються ШІ-системи, учасники процесу, можливі сценарії зловмисного використання, уразливості даних, технологічні та організаційні залежності.

Оцінювання передбачає визначення ймовірності реалізації ризику та потенційних наслідків. При цьому доцільно використовувати не лише технічні показники, а й критерії організаційного, правового та суспільного впливу.

Оброблення ризику може передбачати: уникнення; зменшення; передачу або розподіл; прийняття ризику за визначених умов.

Контроль передбачає людський нагляд, аудит, тестування, моніторинг показників функціонування системи та контроль відповідності встановленим правилам.

Перегляд ризику є необхідним через динамічність ШІ-систем. Ризик, прийнятний на момент введення системи в експлуатацію, може змінитися внаслідок оновлення моделі, зміни даних, появи нових атак або зміни контексту використання.

3. Організаційний компонент. Організаційний компонент повинен забезпечувати чіткий розподіл ролей між:

- органом, який приймає рішення щодо застосування ШІ;
- власником або оператором ШІ-системи;
- розробником або постачальником;
- фахівцями з кібербезпеки;
- аналітичними підрозділами;
- посадовими особами, відповідальними за правомірність рішень;

- незалежними аудиторами або іншими суб'єктами контролю.

Ключовим принципом має бути неможливість розмивання відповідальності через посилання на автоматизований характер рішення.

Якщо ШІ формує прогноз, класифікацію або рекомендацію, відповідальність за управлінське рішення повинна залишатися за визначеним суб'єктом, уповноваженим діяти у відповідній сфері.

4. Правовий компонент. Правове регулювання доцільно структурувати навколо п'яти блоків:

- «допустимість» – визначення сфер, у яких ШІ може застосовуватися;
- «обмеження» – визначення випадків, коли автоматизація має бути обмежена;
- «людський контроль» – встановлення обов'язкової участі уповноваженої особи у критичних рішеннях;
- «відповідальність» – визначення суб'єкта відповідальності за наслідки застосування системи;
- «аудит і нагляд» – забезпечення можливості перевірки алгоритмів, даних та процедур їх застосування.

Такий підхід відповідає загальній тенденції розвитку ризик-орієнтованого управління ШІ, у межах якої інтенсивність регуляторного контролю має бути пов'язана з рівнем потенційного ризику ШІ-системи [3; 4].

5. Життєвий цикл управління ШІ-ризиком. Запропонована модель передбачає, що оцінювання ризику не повинно проводитися лише перед упровадженням ШІ-системи. Необхідно виділити щонайменше шість стадій:

- Проєктування. Попередня оцінка потенційних ризиків.
- Розроблення або закупівля. Перевірка вимог до даних, безпеки, надійності та відповідності.
- Тестування. Виявлення систематичних помилок, уразливостей і небезпечних сценаріїв.
- Введення в експлуатацію. Формалізація відповідальності та процедур людського контролю.
- Експлуатація. Постійний моніторинг результативності та нових загроз.
- Виведення з експлуатації. Контроль збереження, передачі або знищення даних та припинення доступу до системи.

Модель ризик-орієнтованого забезпечення.

На концептуальному рівні модель можна представити так:

ШІ-загроза → сценарій ризику → ідентифікація → оцінювання → визначення допустимого рівня → вибір заходів → людський контроль → моніторинг → повторне оцінювання.

При цьому оцінювання ризику доцільно здійснювати за чотирма групами критеріїв: ймовірність реалізації сценарію; масштаб наслідків; керованість ризику; критичність об'єкта або процесу. Концептуально рівень ризику може бути представлений функцією:

$$R = f(P, C, K, S),$$

де R - інтегральна характеристика ризику; P - ймовірність реалізації; C - тяжкість наслідків; K - критичність об'єкта; S - здатність системи протидії своєчасно виявити та локалізувати загрозу.

Ця залежність є концептуальною моделлю, а не статистично оціненою математичною функцією. Для її практичного застосування необхідне окреме емпіричне дослідження з визначенням шкал та вагових коефіцієнтів.

Водночас сучасні дослідження звертають увагу на ризик надмірної технологізації безпекової політики та автоматизованого відтворення певних уявлень про загрозу [12]. Це

означає, що ризик-орієнтована модель повинна включати не лише показники ефективності ШІ, але й процедури контролю правомірності, пропорційності та обґрунтованості його застосування.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на емпіричну верифікацію запропонованої моделі, розроблення кількісних критеріїв оцінювання ШІ-ризиків та визначення їхніх вагових коефіцієнтів.

Окремого дослідження потребує адаптація запропонованого підходу до системи цивільної безпеки України та його узгодження з національним законодавством, європейськими підходами до регулювання ШІ та вимогами до захисту критичної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Wall C. The Ghost in the Machine: Counterterrorism in the Age of Artificial Intelligence. «Studies in Conflict & Terrorism». 2025. DOI: 10.1080/1057610X.2025.2475850.

2. Houser T., Dong B. The Convergence of Artificial Intelligence and Terrorism: A Systematic Review of the Literature. «Studies in Conflict & Terrorism». 2025. DOI: 10.1080/1057610X.2025.2527608.

3. Szadeczky T., Bederna Z. Risk, regulation, and governance: evaluating artificial intelligence across diverse application scenarios. «Security Journal». 2025. Vol. 38. Article 35. DOI: 10.1057/s41284-025-00495-z.

4. Batool A., Zowghi D., Bano M. ШІ governance: a systematic literature review. «ШІ and Ethics». 2025. Vol. 5. P. 3265–3279. DOI: 10.1007/s43681-024-00653-w.

5. Ilari L., Tiribelli S., Caruso F. From ШІ security to ethical ШІ security: a comparative risk-mitigation framework for classical and hybrid ШІ governance. «ШІ and Ethics». 2026. Vol. 6. Article 91. DOI: 10.1007/s43681-025-00935-x.

6. Leo M., Tan F., Miao T. et al. From threat to trust: assessing security risks of agentic ШІ systems. «International Journal of Information Security». 2026. Vol. 25. Article 23. DOI: 10.1007/s10207-025-01185-y.

7. Wan Rosli W. R. Waging warfare agШІnst states: the deployment of artificial intelligence in cyber espionage. «ШІ and Ethics». 2025. Vol. 5. P. 47–53. DOI: 10.1007/s43681-024-00628-x.

8. Nicola Bena, Marco Anisetti, Ernesto Damiani, Chan Yeob Yeun, Claudio A. Ardagna. Protecting machine learning from poisoning attacks: A risk-based approach. «Computers & Security». 2025. Vol. 155. Article 104468. DOI: 10.1016/j.cose.2025.104468.

9. Ahmad GanШІe N. A. The role of artificial intelligence in radicalisation, recruitment and terrorist propaganda: deconstructing violent extremism and reimagining counterterrorism in contemporary digital ecosystems. «Frontiers in Political Science». 2026. Vol. 7. DOI: 10.3389/fpos.2025.1718396.

10. Farber S. ШІ-Enabled Terrorism: A Strategic Analysis of Emerging Threats and Countermeasures in Global Security. «Journal of Strategic Security». 2025. Vol. 18, No. 3. P. 320–344. DOI: 10.5038/1944-0472.18.3.2377.

11. Varol Dağdelen H. The Predictive Tactical Advantages and Disadvantages of Artificial Intelligence in the Field of Counterterrorism. «Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi». 2025. Vol. 4, No. 2. P. 266–287. DOI: 10.61314/traddergi.1691794.

12. Martini A. The inescapable future of ШІ-enabled security: Imagining future terrorism and counterterrorism in UN technocratic governance. «Review of International Studies». 2026. P. 1–22. DOI: 10.1017/S0260210526101843.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ ЗАГРОЗАМ В УКРАЇНІ

Денис ШВАЮН, Харківський національний університет внутрішніх справ, ННІ-1-25-103 НК – Олена ЮШКЕВИЧ к. т. н., кандидат юридичних наук, професор кафедри Харківський національний університет внутрішніх справ

Тероризм належить до найбільш небезпечних загроз національній безпеці сучасних держав. В умовах глобалізації він набуває нових форм, використовує сучасні інформаційні технології, засоби комунікації та методи психологічного впливу на населення. Терористична діяльність спрямована не лише на заподіяння матеріальної шкоди чи фізичного ураження людей, а й на створення атмосфери страху, паніки та суспільної нестабільності. Сучасні терористичні організації активно використовують цифрові технології для поширення пропаганди, вербування прихильників, фінансування своєї діяльності та координації протиправних дій. У зв'язку з цим боротьба з тероризмом набуває комплексного характеру та потребує поєднання правових, організаційних, інформаційних і безпекових заходів. Особливого значення набуває формування ефективної системи протидії терористичним загрозам, заснованої на належному правовому регулюванні та діяльності уповноважених державних органів.

Нормативно-правове забезпечення протидії терористичним загрозам в Україні становить сукупність законодавчих і підзаконних актів, що регламентують діяльність держави у сфері запобігання та боротьби з тероризмом. Базове значення у цій системі мають Закон України «Про боротьбу з тероризмом» [1], Правила антитерористичної безпеки [2] та Концепція боротьби з тероризмом в Україні [3], положення яких визначають основні напрями державної політики та механізми забезпечення антитерористичної безпеки. Зазначені нормативно-правові акти визначають систему суб'єктів боротьби з тероризмом, їх повноваження, порядок взаємодії та основні напрями державної політики у сфері забезпечення антитерористичної безпеки. Важливим завданням держави є не лише реагування на терористичні прояви, а й здійснення превентивних заходів, спрямованих на недопущення виникнення та поширення терористичних загроз.

Відповідно до чинного законодавства терористична загроза являє собою існуючі та потенційно можливі фактори, що створюють небезпеку вчинення терористичного акту щодо певного об'єкта та можуть спричинити негативні наслідки у разі його вчинення [2]. На сучасному етапі розвитку суспільства терористичні загрози характеризуються комплексністю та різноманітністю проявів. Вони можуть реалізовуватися у формі диверсій, захоплення заручників, посягань на об'єкти критичної інфраструктури, інформаційно-психологічних операцій, кібератак та інших протиправних дій, спрямованих на дестабілізацію держави. Особливу небезпеку становить поєднання традиційних форм терористичної діяльності з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що значно ускладнює процес виявлення та попередження таких загроз.

Особливе місце у системі протидії терористичним загрозам посідає діяльність державних органів. Координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом здійснює Антитерористичний центр при Службі безпеки України [1]. До суб'єктів боротьби з тероризмом також належать Національна поліція України, Збройні Сили України, Державна прикордонна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій та інші органи державної влади, які в межах своєї компетенції забезпечують реалізацію заходів щодо запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності. Ефективність протидії тероризму значною мірою залежить від рівня взаємодії між зазначеними органами, оперативного обміну інформацією та узгодженості управлінських рішень. В умовах воєнного стану особливого значення набуває міжвідомча координація та спільне реагування на загрози, що можуть завдати шкоди національній безпеці держави.

Важливу роль у забезпеченні антитерористичної безпеки відіграє також взаємодія органів державної влади з органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та громадськістю, що дозволяє своєчасно виявляти потенційні загрози та підвищувати рівень захищеності населення.

Важливою складовою державної політики у сфері протидії тероризму є профілактика терористичної діяльності. До превентивних заходів належать виявлення та усунення причин і умов, що сприяють поширенню терористичної ідеології, здійснення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, підвищення рівня антитерористичної захищеності об'єктів критичної інфраструктури та вдосконалення системи безпеки в місцях масового перебування людей. Важливе значення має також формування у громадян навичок безпечної поведінки та своєчасного реагування на можливі терористичні загрози [1; 2].

Терористична загроза національним інтересам України проявляється в різних формах, проте найбільшу небезпеку становить діяльність, пов'язана зі збройною агресією Російської Федерації проти України. Поряд із застосуванням воєнної сили здійснюються дії, спрямовані на залякування населення, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, порушення функціонування транспортної та енергетичної систем держави, що має ознаки терористичної діяльності [3]. Терористичні методи використовуються також для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації, поширення панічних настроїв серед населення та підриву довіри до державних інституцій.

Для України проблема протидії терористичним загрозам набула особливої актуальності з 2014 року. Зростання терористичної активності пов'язується зі створенням та діяльністю на тимчасово окупованих територіях квазідержавних утворень «ДНР» і «ЛНР», а також із системною підтримкою диверсійно-терористичної діяльності з боку Російської Федерації [4, с. 272]. У подальшому терористичні прояви стали одним із інструментів дестабілізації суспільно-політичної ситуації та чинником загрози національній безпеці України. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році суттєво посилило існуючі загрози та зумовило необхідність удосконалення механізмів забезпечення антитерористичної безпеки держави.

На сучасному етапі розвитку суспільства рівень терористичної загрози визначається сукупністю зовнішніх і внутрішніх чинників. Серед них особливе місце посідають широкомасштабна збройна агресія проти України, розвиток інформаційних технологій, використання кіберпростору для здійснення протиправної діяльності та поширення деструктивного інформаційного впливу [3]. У таких умовах важливого значення набуває удосконалення нормативно-правового регулювання, підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії та впровадження сучасних механізмів запобігання терористичним загрозам. Перспективним напрямом є також розвиток міжнародного співробітництва у сфері обміну інформацією, спільного реагування на терористичні виклики та впровадження кращих світових практик забезпечення антитерористичної безпеки.

Особливого значення в сучасних умовах набуває міжнародне співробітництво у сфері протидії тероризму. Терористичні загрози дедалі частіше мають транскордонний характер, що потребує координації дій держав на міжнародному рівні. Україна бере участь у співробітництві з міжнародними організаціями та іноземними партнерами з питань обміну інформацією, удосконалення механізмів виявлення терористичних загроз, підготовки фахівців та впровадження сучасних підходів до забезпечення антитерористичної безпеки. Така взаємодія сприяє підвищенню ефективності національної системи протидії тероризму та зміцненню безпеки держави загалом.

Отже, організаційно-правові засади протидії терористичним загрозам в Україні становлять комплекс нормативно-правових актів, організаційних механізмів та діяльності уповноважених державних органів. В умовах воєнного стану ефективність такої діяльності набуває особливого значення, оскільки протидія тероризму є важливою складовою забезпечення національної безпеки, захисту населення та збереження стійкості держави перед сучасними викликами і загрозами. Подальше вдосконалення законодавства, зміцнення

міжвідомчої взаємодії та розвиток превентивних механізмів протидії тероризму сприятимуть підвищенню рівня безпеки держави та суспільства.

Особливої актуальності ці питання набувають в умовах воєнного стану, коли терористичні загрози тісно переплітаються з викликами збройної агресії, диверсійної діяльності та інформаційної війни, що потребує комплексного підходу до їх попередження та нейтралізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 № 638-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15 (дата звернення: 13.06.2026).

2. Про затвердження Правил антитерористичної безпеки : постанова Кабінету Міністрів України від 15.10.2024 № 1172. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-2024-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.06.2026).

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 квітня 2026 року «Про Концепцію боротьби з тероризмом в Україні» : Указ Президента України від 11.06.2026 № 492/2026. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: https://www.president.gov.ua/documents/4922026-59865 (дата звернення: 11.06.2026).

4. Організаційно-правові основи запобігання тероризму: підручник / Ю. О. Лісіцина, І. Р. Серкевич, Г. З. Яремко та ін.; за заг. ред. В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 432 с.

Секція 7. Інноваційні технології та інформаційне забезпечення діяльності ЄДСЦЗ

ВИКОРИСТАННЯ ГІС-ТЕХНОЛОГІЙ ТА СИТУАЦІЙНИХ ЦЕНТРІВ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У ЄДСЦЗ

Вікторія БИРКО, навчально-науковий інститут цивільного захисту, група ЦЗк-24-1
НК – Максим ДЕМЕНТ, кандидат педагогічних наук, доцент,
Національний університет цивільного захисту України

Зростання складності надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру підвищує вимоги до управління Єдиною державною системою цивільного захисту (ЄДСЦЗ). Ефективність реагування значною мірою залежить від оперативності збору й аналізу інформації, точності оцінювання обстановки та обґрунтованості управлінських рішень. Це зумовлює потребу в інтегрованих інформаційно-аналітичних рішеннях, що поєднують можливості ситуаційних центрів і геоінформаційних систем (ГІС).

Ситуаційні центри можуть забезпечувати централізоване опрацювання оперативної інформації, її узагальнення та представлення для керівників органів управління. До інформаційної основи їхньої роботи належать дані моніторингу, відомості про погодні умови, місця виникнення надзвичайних ситуацій, стан інфраструктури, а також наявні сили і засоби та результати їх залучення. Інтеграція цих даних сприяє формуванню цілісного уявлення про оперативну обстановку й підтримує координацію дій залучених суб'єктів цивільного захисту [1].

Важливим інструментом інформаційного забезпечення ситуаційних центрів є ГІС-технології. Вони дають змогу поєднувати текстові, табличні та просторові дані на електронній карті, відображати місця виникнення небезпек, об'єкти критичної інфраструктури, зони можливого ураження, маршрути руху підрозділів та інші відомості, необхідні для оцінювання ситуації. За умови своєчасного оновлення даних геоінформаційне середовище може підтримувати спільну оперативну картину (Common Operational Picture, COP), доступну різним учасникам реагування [2].

Основні напрями застосування ГІС у ситуаційних центрах ЄДСЦЗ охоплюють:

1. *Просторовий моніторинг і картографування обстановки* – відображення місць виникнення надзвичайних ситуацій, потенційно небезпечних об'єктів, зон ризику, пошкодженої інфраструктури та маршрутів висування аварійно-рятувальних підрозділів;

2. *Прогнозування розвитку надзвичайних ситуацій* – використання просторових даних і математичних моделей для оцінювання можливого поширення пожеж, хімічного забруднення, затоплення та інших небезпечних чинників. Достовірність результатів залежить від якості вхідних даних і відповідності обраної моделі умовам конкретної ситуації;

3. *Планування використання сил і засобів – а*наліз розташування підрозділів, доступності територій, стану транспортної інфраструктури та можливих перешкод для визначення доцільних маршрутів руху, евакуації й доставки необхідних ресурсів;

4. *Інформаційна взаємодія між органами управління* – обмін геопросторовими даними та підтримання узгодженого відображення оперативної обстановки для підвищення обізнаності й координації дій залучених служб [2].

Поєднання ГІС із засобами аналітичного опрацювання даних створює передумови для розвитку систем підтримки прийняття рішень. Такі системи можуть допомагати керівникові порівнювати можливі варіанти реагування, оцінювати просторові ризики та визначати пріоритети використання ресурсів. Водночас остаточне рішення має враховувати

достовірність інформації, обмеження моделей, оперативні обставини та повноваження відповідної посадової особи.

Важливим напрямом розвитку геоінформаційного забезпечення є застосування веб-ГІС і мобільних засобів передавання даних. За наявності належного зв'язку вони дають змогу передавати інформацію безпосередньо з місця події, зокрема результати спостережень, фото- та відеоматеріали, а також дані, отримані за допомогою безпілотних літальних апаратів. Це може прискорювати оновлення оперативної картини та сприяти своєчасному уточненню управлінських рішень. Водночас ефективність таких рішень залежить від сумісності інформаційних систем, стабільності каналів зв'язку та захисту даних.

Подальше впровадження ГІС у діяльність ситуаційних центрів ЄДСЦЗ потребує комплексного розв'язання організаційних, технічних і кадрових завдань. Одним із пріоритетів є уніфікація форматів і протоколів обміну геопросторовими даними між інформаційними системами різних відомств, що сприятиме сумісності даних та узгодженості їх використання під час реагування на надзвичайні ситуації. Не менш важливими є забезпечення кіберзахисту інформаційних ресурсів, підвищення стійкості каналів зв'язку, резервування критично важливих даних і перевірка достовірності інформації, що надходить із різних джерел. Окрему увагу необхідно приділяти підготовці персоналу, зокрема формуванню навичок роботи з електронними картами, просторовими базами даних та аналітичними інструментами.

Перспективним напрямом розвитку ситуаційних центрів є застосування алгоритмів штучного інтелекту для опрацювання великих обсягів інформації, аналізу супутникових знімків і матеріалів аеророзвідки, виявлення змін на місцевості та ознак потенційних загроз. Поєднання таких алгоритмів із ГІС може сприяти швидшому виявленню небезпечних тенденцій, визначенню зон підвищеного ризику та уточненню прогнозів розвитку надзвичайних ситуацій. Водночас результати автоматизованого аналізу мають перевірятися фахівцями з урахуванням актуальності вихідних даних, можливих похибок і конкретних умов обстановки. Отже, штучний інтелект доцільно розглядати як допоміжний інструмент інформаційно-аналітичного забезпечення, що підтримує професійне оцінювання ситуації, але не замінює відповідального управлінського рішення.

Отже, застосування ГІС-технологій у ситуаційних центрах ЄДСЦЗ є перспективним напрямом удосконалення інформаційного забезпечення управлінської діяльності. Поєднання геопросторових даних, засобів візуалізації оперативної обстановки, прогностичного моделювання та аналітичного опрацювання інформації створює можливості для своєчаснішого виявлення загроз, оцінювання можливих наслідків надзвичайних ситуацій і визначення пріоритетних напрямів реагування. Використання єдиного геоінформаційного середовища також може покращити координацію між органами управління та залученими підрозділами, забезпечуючи узгоджене розуміння обстановки та ефективніше планування застосування сил і засобів.

Водночас практична результативність такого підходу залежить не лише від технічних можливостей ГІС, а також від якості та актуальності інформації, сумісності відомчих систем, надійності каналів зв'язку, належного кіберзахисту і професійної підготовки персоналу. Важливими передумовами є також нормативне врегулювання інформаційної взаємодії, визначення відповідальних за оновлення даних і забезпечення безперервності роботи інформаційної інфраструктури в кризових умовах. Комплексне врахування зазначених чинників сприятиме підвищенню обґрунтованості управлінських рішень, удосконаленню планування реагування, раціональнішому розподілу ресурсів і координації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Положення про Єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF (дата звернення: 09.10.2026).

2. GIS for Situational Awareness: Supporting a Common Operating Picture. United Nations Regional Centre for Preventive Diplomacy for Central Asia. URL: https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/rcc/docs/rcca9/presentations/9th_UNRCCA_econf.99_IP22_pres.pdf (дата звернення: 09.10.2026).

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ТА ЗАСОБАМИ ЄДСЦЗ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Вікторія БИРКО ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1
НК – Микола ГРИГОР'ЯН к. т. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Управління силами та засобами єдиної державної системи цивільного захисту під час ліквідації надзвичайних ситуацій передбачає збирання, опрацювання, аналіз і передавання інформації про обстановку. Оперативні відомості використовуються для визначення масштабів події, оцінювання небезпечних факторів, установлення потреби в додаткових силах і засобах та координації аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт. Своєчасне отримання достовірної інформації дає змогу керівництву організовувати реагування з урахуванням змін обстановки й наявних ресурсів [1].

Важливим елементом інформаційного забезпечення є діяльність штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. У процесі роботи штаб збирає та узагальнює дані про обстановку, організовує документування виконаних заходів, відстежує залучення сил і засобів та забезпечує інформаційну підтримку керівника робіт. Оперативна документація дає можливість фіксувати зміни ситуації, облік ресурсів, результати виконання завдань і відомості, необхідні для подальшого планування робіт. Її належне ведення сприяє впорядкуванню управлінських процесів і збереженню інформації про перебіг ліквідації НС [2].

Одним із важливих напрямів інформаційного забезпечення є організація безперервного обміну оперативними повідомленнями між органами управління та залученими підрозділами. Для координації дій необхідно своєчасно передавати інформацію про місце події, характер небезпеки, зміни обстановки, результати розвідки, стан виконання завдань і потребу в додаткових ресурсах. Особливе значення має організація зв'язку, що забезпечує доведення повідомлень до відповідних органів і сил цивільного захисту. Порушення обміну інформацією може ускладнювати узгодження дій учасників реагування, тому важливо забезпечувати надійність каналів комунікації та своєчасне оновлення оперативних даних [3].

Ефективність управління залежить також від якості кризових комунікацій. Під час надзвичайних ситуацій необхідно забезпечувати узгодженість повідомлень, своєчасне доведення підтверджених відомостей і взаємодію між фахівцями, відповідальними за організацію реагування та інформування. Важливо розрізняти інформацію, призначену для оперативного управління підрозділами, і повідомлення для населення, оскільки вони мають різне призначення. Оперативна інформація використовується для організації робіт і координації сил, тоді як інформування населення спрямоване на повідомлення про загрози та необхідні заходи безпеки [4].

Перспективним напрямом удосконалення інформаційного забезпечення є використання цифрових засобів для систематизації оперативних даних. Електронні карти та інформаційні системи за наявності відповідного технічного забезпечення можуть використовуватися для відображення місця події, небезпечних зон, маршрутів руху техніки, розташування підрозділів і ділянок проведення аварійно-рятувальних робіт. Для ефективного використання таких засобів необхідно забезпечувати актуальність інформації, визначати

відповідальних за її оновлення та перевіряти достовірність відомостей, отриманих із різних джерел. Застосування цифрових інструментів доцільно поєднувати з установленими процедурами документування та передавання оперативних повідомлень [2].

Окрему увагу необхідно приділяти стійкості інформаційного обміну в умовах пошкодження інфраструктури або порушення роботи основних каналів зв'язку. Для підтримання управління силами та засобами доцільно передбачати резервні способи передавання повідомлень, визначати порядок їх використання та забезпечувати готовність персоналу до роботи за альтернативними процедурами. Важливими залишаються перевірка отриманих даних, фіксація часу передавання повідомлень і збереження необхідної оперативної документації. Такі заходи можуть сприяти безперервності управління навіть за ускладнення умов реагування [5].

Отже, удосконалення інформаційного забезпечення управління силами та засобами ЄДСЦЗ під час ліквідації надзвичайних ситуацій передбачає підвищення якості збирання й опрацювання оперативних даних, належне ведення документації, забезпечення надійного зв'язку та розвиток кризових комунікацій. Перспективними напрямами є використання цифрових інструментів, удосконалення обміну інформацією між залученими підрозділами та підготовка персоналу до роботи в умовах порушення зв'язку. Реалізація цих заходів може сприяти підвищенню узгодженості дій сил цивільного захисту та обґрунтованості управлінських рішень під час ліквідації надзвичайних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17
2. Про затвердження Положення про штаб з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації та Видів оперативно-технічної і звітної документації штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації : наказ МВС України від 26.12.2014 № 1406. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-15
3. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 733. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/733-2017-%D0%BF
4. Кризові комунікації в умовах надзвичайних ситуацій : колективна монографія / С. П. Потеряйко, А. В. Терент'єва, О. С. Твердохліб, К. Г. Бєлікова. Київ : ІДУНДЦЗ, 2023. 208 с.
5. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF.

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ

Сергій БИЧЕНКО, кандидат історичних наук, доцент, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії навчально-наукового інституту цивільного захисту
Національний університет цивільного захисту України

В умовах повномасштабної воєнної агресії російської федерації проти України забезпечення цивільного захисту та збереження людських життів набуло критичного значення. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України, до повноважень органів місцевого самоврядування (ОМС) належить забезпечення цивільного захисту на відповідній території, зокрема оповіщення та інформування населення про загрозу і виникнення

надзвичайних ситуацій, у тому числі в доступній для осіб з порушеннями зору та слуху формі, а також створення загальнодоступних інформаційних ресурсів та доведення до населення інформації про об'єкти фонду захисних споруд цивільного захисту територіальної громади [1, ст. 19]. Проте, як свідчить практика, ОМС часто стикаються із серйозними викликами під час реалізації зазначених функцій, зокрема у сфері ефективної веб-комунікації та цифрової взаємодії з громадянами.

Питання організації управління цивільним захистом на місцевому рівні, забезпечення інформаційної відкритості та ролі органів місцевого самоврядування у сфері безпеки життєдіяльності досліджували такі вчені, як П. Волянський, А. Рогуля, Д. Кащенко, В. Коробкін, Я. Яковлєва, М. Андрієнко, В. Мельник та інші. Водночас, незважаючи на значний масив наукових напрацювань, комплексні дослідження практичного стану та інструментів інформування населення через офіційні сайти територіальних громад, а також розробка єдиних стандартів для таких ресурсів в особливий період, залишаються недостатньо висвітленими.

Метою дослідження є аналіз стану інформаційної відкритості та ефективності інформування населення з питань цивільного захисту на офіційних інтернет-сайтах територіальних громад, виявлення ключових проблем, з якими стикаються місцеві органи влади, та обґрунтування концептуальних і технічних засад запровадження єдиного інформаційно-освітнього веб-ресурсу як уніфікованого інструменту для ОМС.

Для оцінки стану відкритості інформації у сфері цивільного захисту було проведено моніторинг офіційних інтернет-сайтів 66 територіальних громад Черкаської області [7]. Результати моніторингу засвідчили наявність системних проблем. Зокрема, значна частина веб-ресурсів демонструє суто формальний підхід до виконання повноважень щодо інформування. Лише 5 громад із проаналізованих мають окрему та регулярно оновлювану сторінку, присвячену цивільному захисту або суміжній безпековій тематиці. У більшості випадків відповідні розділи або взагалі відсутні, або оновлюються частково та епізодично. Особливе занепокоєння викликає обмежений та незадовільний доступ населення до інформації про захисні споруди: лише у 21 громаді на веб-ресурсах розміщено дані про наявні укриття у вигляді списків чи електронних мап, при цьому інтерактивні карти часто є застарілими або нефункціональними.

Крім того, спостерігається низький рівень прозорості у діяльності місцевих комісій з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (ТЕБ і НС): лише 9 громад публікують інформацію про їхню роботу, а 5 із них не оприлюднювали протоколи засідань протягом останніх двох–п'яти років, що суперечить принципам відкритого врядування. Також виявлено дефіцит стратегічного планування: лише 8 громад оприлюднили затверджені місцеві програми чи плани заходів у сфері цивільного захисту. Хоча офіційні сайти 47 територіальних громад використовуються для попередження про загрози, у 8 з них відповідна інформація не оновлювалася протягом тривалого часу, незважаючи на динамічну безпекову ситуацію.

Для подолання цих викликів необхідний перехід від формального підходу до стандартизації інформаційної політики ОМС. Одним із дієвих рішень є впровадження уніфікованого інформаційно-освітнього веб-ресурсу, який покликаний трансформувати складну, розпорошену та викладену бюрократичною мовою офіційну інформацію у формат простих, наочних і зрозумілих знань, доступних кожному громадянину. Згідно з технічним завданням, веб-ресурс має бути побудований як адаптивний прогресивний веб-застосунок з підтримкою підходу mobile-first та можливістю офлайн-роботи для ключових сторінок (сигнали оповіщення, домедична допомога, тривожна валіза) за допомогою офлайн-кешування.

Структура пропонованого веб-ресурсу включає головну сторінку та вісім тематичних розділів: 1) «Сигнали оповіщення» (аудіоприклади сигналів, покрокові алгоритми дій у вигляді чек-листів); 2) «Карта укриттів» (інтерактивна карта з геолокацією, пошуком за адресою, побудовою пішого маршруту); 3) «Дії під час НС» (структуровані інструкції за

типами загроз: обстріл, пожежа, підтоплення тощо); 4) «Домедична допомога» (каталог станів із покроковою інфографікою та вбудованим таймером); 5) «Тривожна валіза» (інтерактивний чек-лист із можливістю збереження прогресу та експорту в PDF); 6) «Для дітей і родин» (ігрові та спрощені навчальні формати, розмальовки, казки); 7) «Навчальні матеріали» (методичні матеріали для розробки планів евакуації закладами освіти, онлайн-тести); 8) «Новини та поради» (регулярна стрічка новин та оновлень). Важливою рисою ресурсу є відповідність міжнародним вимогам доступності веб-контенту (підтримка скрін-рідерів, збільшений шрифт для осіб із порушеннями зору). Дизайн-концепція спирається на «правило трьох кліків» — критично важлива інформація має бути доступна користувачу максимум за три дії. Для ОМС пропонується інтеграція CMS (системи керування контентом) із рольовим доступом, що дасть змогу оперативно оновлювати дані про укриття та безпекові інструкції без залучення технічних розробників.

Проведений аналіз підтверджує наявність прямої кореляції між рівнем прозорості та доступності інформації на сайтах громад та їх спроможністю оперативно реагувати на загрози в умовах воєнного стану [7]. Впровадження уніфікованих рішень на кшталт інформаційного ресурсу дозволить подолати інформаційну розпорошеність і бюрократизм, забезпечить виконання вимог законодавства щодо відкритості ОМС, значно підвищить рівень обізнаності громадян та сприятиме формуванню стійкої культури безпеки у територіальних громадах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI : станом на 8 верес. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 08.09.2026).
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 8 верес. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text (дата звернення: 08.09.2026).
3. Рогуля А. О. Функції органів місцевого самоврядування в організації безпеки життєдіяльності територіальних громад України : дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.04. Київ, 2019. 243 с.
4. Кащенко Д. В. Основні напрями удосконалення публічного управління надзвичайними ситуаціями в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 366–377. DOI: https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-24.
5. Аналіз процесу інформаційної відкритості органів публічної влади у сфері цивільного захисту: досвід країн ЄС / М. В. Андрієнко та ін. *Наукові перспективи*. 2022. № 2(20). С. 12–21. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-2(20)-12-21.
6. Мельник В. І. Роль цивільного захисту в забезпеченні національної безпеки України в умовах євроінтеграції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Т. 2. С. 224–229. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.2.35.
7. Інтернет-сайти територіальних громад Черкаської області (станом на 11.07.2026 р.). URL: https://ck-oda.gov.ua/.

IMPROVING INFORMATION EXCHANGE BETWEEN ENTITIES OF THE UNIFIED STATE CIVIL PROTECTION SYSTEM THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES

Maksym HANDZIUK, Educational and Research Institute of Civil Protection, Group CZk-24-1
Scientific Supervisor – Andrii MELNYCHENKO, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

The effectiveness of emergency response largely depends on the timeliness, reliability, and completeness of information provided to civil protection management bodies and response forces. Under martial law, the importance of operational information exchange increases due to the simultaneous occurrence of various threats, potential damage to communication infrastructure, and the need for rapid coordination of the activities of the units involved.

The legal and regulatory framework governing the functioning of the Unified State Civil Protection System (USCPS) is established by the Civil Protection Code of Ukraine [1] and the Regulation on the Unified State Civil Protection System, approved by Resolution No. 11 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 9, 2014 [2]. Issues related to the organization of emergency warning and communications in the field of civil protection are regulated by Resolution No. 733 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 27, 2017 [3].

However, the existence of regulatory requirements and technical communication facilities does not automatically guarantee effective information exchange. Potential organizational challenges include the use of different data formats, duplication of messages, delays in updating operational information, and inconsistencies between information obtained from different sources.

The purpose of this study is to substantiate organizational and technological approaches to improving information exchange between USCPS entities during emergency response.

An important prerequisite for effective information exchange is the establishment of a unified information structure that ensures consistent interpretation of operational data by all authorized participants. Such a structure should include information on the type and location of an emergency, the time of its occurrence, potential consequences, available forces and resources, and the current status of response activities.

It is proposed to introduce a standardized electronic emergency incident record containing a unique incident identifier, geographical coordinates, incident classification, reporting time, information source, verification status, and current requirements for forces and resources. The use of a common identifier would make it possible to associate reports submitted by different organizations with the same incident and reduce the likelihood of duplicate records.

Particular attention should be paid to distinguishing between initial reports, verified information, and updated operational data. This is essential because managerial decisions made on the basis of preliminary information may require subsequent revision.

A promising direction is the development of an information exchange mechanism based on three interconnected components: data standardization, automated information verification, and controlled distribution of information flows.

The first component involves establishing uniform requirements for the structure and content of electronic messages. The use of standardized formats would facilitate information exchange between different software systems without requiring the complete replacement of existing information resources.

The second component involves automated verification of incoming information, including checks for the completeness of mandatory fields, chronological consistency, geographical accuracy, and the identification of potentially duplicate messages. Such verification should complement, rather than replace, the assessment performed by authorized officials.

The third component involves distributing operational information according to the functional responsibilities and access rights of USCPS entities. Information required for immediate response should be promptly delivered to the relevant operational units, while summarized data may be transmitted to higher-level management bodies for coordination and resource allocation.

To evaluate the effectiveness of the proposed approach, it is advisable to use a system of organizational and technological indicators. These may include the average time required to transmit operational information, the proportion of messages containing all mandatory data fields, the frequency of duplicate records, and the time required to update information following changes in the operational situation.

One of the key indicators is information delivery time, defined as the interval between the registration of an emergency report by the originating entity and its receipt by the authorized recipient. Comparing this indicator before and after the introduction of standardized electronic information exchange could provide a basis for assessing potential improvements in the timeliness of information support.

At the same time, the introduction of digital technologies requires consideration of risks associated with cyberattacks, unauthorized access, communication failures, and interruptions in electricity supply. Therefore, an effective information exchange mechanism should include access control, data integrity verification, backup communication channels, and procedures for maintaining the exchange of critical information during technical disruptions.

The proposed approach does not necessarily require the development of an entirely new centralized information system. Instead, it focuses on improving interoperability between existing information resources through standardized data structures, agreed information exchange procedures, and clearly defined responsibilities of participating entities.

The implementation of this approach should be carried out gradually, beginning with the identification of essential operational information, the development of a unified electronic message structure, the testing of information exchange procedures, and the evaluation of their effectiveness during interagency exercises.

Thus, improving information exchange between USCPS entities through digital technologies may contribute to more timely managerial decision-making, better coordination of emergency response activities, and more efficient use of available forces and resources.

The proposed organizational and technological approach combines standardized electronic emergency incident records, automated information verification, and controlled data distribution. Its practical application requires further substantiation of interoperability requirements and experimental evaluation under simulated emergency conditions.

REFERENCES

1. Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 5403-VI of October 2, 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (accessed October 9, 2026).

2. On Approval of the Regulation on the Unified State Civil Protection System: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 11 of January 9, 2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п (accessed October 9, 2026).

3. On Approval of the Regulation on the Organization of Emergency Warning and Communications in the Field of Civil Protection: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 733 of September 27, 2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-п (accessed October 9, 2026).

ВЕБЗАСТОСУНОК АВТОМАТИЗОВАНОГО ОБЛІКУ РУХУ СЛУЖБОВОГО АВТОТРАНСПОРТУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПЛАТФОРМІ GOOGLE WORKSPACE

Сергій ГОНЧАРЕНКО, навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦЗк-25-2
НК - Сергій ГОНЧАР, к. т. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Службовий автотранспорт закладу вищої освіти ДСНС України забезпечує навчальний процес, господарську діяльність і виконання службових завдань, а в умовах воєнного стану також залучається до заходів цивільного захисту. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2003 № 848 зобов'язує керівників бюджетних установ затвердити порядок використання службових легкових автомобілів [1], що передбачає контроль кожного виїзду. На практиці такий контроль здійснює черговий наряд контрольно-пропускного пункту (КПП), який веде паперовий журнал руху транспорту.

Паперова форма обліку має низку недоліків. Записи вносяться вручну й нерідко містять неточності в державних номерах і прізвищах водіїв. Щоб з'ясувати, які транспортні засоби (ТЗ) перебувають на виїзді, доводиться переглядати записи за кілька діб. Звітну інформацію для керівництва готують вручну, а сам журнал існує в одному примірнику і недоступний відповідальним посадовим особам у режимі реального часу. Посилення пропускного режиму в умовах воєнного стану робить ці недоліки особливо відчутними.

Метою роботи є розроблення вебзастосунку для автоматизованого обліку руху службового автотранспорту університету, який має замінити паперовий журнал КПП і не потребуватиме додаткових витрат на програмне забезпечення та серверну інфраструктуру.

Платформою розроблення обрано Google Apps Script. Це хмарне середовище швидкої розробки застосунків мовою JavaScript, інтегроване із сервісами Google Workspace: програмний код зберігається на Google Диску та виконується на серверах Google без встановлення на робочі місця користувачів [2]. Оскільки університет використовує корпоративний Google Workspace, застосунок буде розгорнуто в наявному середовищі, а працювати з ним можна буде через браузер на комп'ютері чи смартфоні.

Архітектуру застосунку спроєктовано за трирівневою схемою. Рівень даних передбачено реалізувати у Google Таблиці, що міститиме довідник ТЗ (державний номер, марка й тип, категорія), довідник водіїв та журнал руху. Серверна логіка у вигляді функцій Apps Script виконуватиме перевірку вхідних даних, запис подій і вибірку даних для звітів. Клієнтський інтерфейс планується сформувати засобами HTML-сервісу та опублікувати як вебзастосунок [3].

Під час розроблення передбачено реалізувати такі основні функції:

1. Реєстрація виїзду та в'їзду ТЗ черговим КПП з автозаповненням державного номера і прізвища водія з довідників, що скоротить ручне введення та кількість помилок;

2. Ведення електронного журналу руху, кожен запис якого міститиме 11 атрибутів, зокрема номер дорожнього листа, посадову особу, у розпорядження якої виїжджає ТЗ, і мету виїзду, з можливістю фільтрування записів;

3. Контроль відповідності водія і ТЗ під час в'їзду з попередженням чергового про виявлену невідповідність;

4. Панель поточного стану, що в реальному часі показуватиме, які ТЗ перебувають на території університету, а які виїхали за її межі;

5. Автоматичне формування звіту, у якому події виїзду та повернення зведено в пари для кожного ТЗ, з можливістю друку.

Доступ до застосунку планується обмежити обліковими записами корпоративного домену nuczu.edu.ua, тож працювати з журналом зможуть лише авторизовані працівники університету. Оскільки довідник водіїв містить персональні дані, таке обмеження

відповідатиме вимозі їх захисту від несанкціонованого доступу [4]. Історія версій Google Таблиці дасть змогу встановити, хто і коли змінював записи.

Очікується, що впровадження застосунку дасть змогу скоротити час на оформлення виїзду і в'їзду, зменшити кількість помилок у записах, забезпечити керівництву оперативний доступ до відомостей про місцеперебування службового транспорту та звільнити відповідальних осіб від ручного складання звітів. Ведення журналу в електронній формі створить передумови для переходу до електронного документообігу в цій сфері [5].

Завершення розроблення та впровадження застосунку передбачено в межах дослідно-конструкторської роботи «Автоматизований облік службового автотранспорту університету». Надалі перспективними напрямами є облік пробігу та витрат пального, автоматичні сповіщення про неповернення ТЗ у встановлений строк і формування періодичних звітів без участі оператора.

Отже, використання Google Apps Script і Google Таблиць дає змогу в стислі строки та без додаткових фінансових витрат створити дієвий інструмент автоматизованого обліку руху службового автотранспорту, який після завершення розроблення можна буде впроваджувати в інших закладах освіти і підрозділах ДСНС України, що використовують Google Workspace.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про впорядкування використання легкових автомобілів бюджетними установами та організаціями : постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2003 № 848. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2003-п.
2. Google Apps Script overview. Google for Developers. URL: https://developers.google.com/apps-script/overview.
3. Web Apps. Google Apps Script. Google for Developers. URL: https://developers.google.com/apps-script/guides/web.
4. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17.
5. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 № 851-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15.

АВТОМАТИЗАЦІЯ РОЗРАХУНКУ ЧАСУ ЕВАКУАЦІЇ ЛЮДЕЙ ТА ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМИ «МАРШРУТ ЕВАКУАЦІЇ»

Артем ІЩЕНКО, навчально-науковий інститут цивільного захисту, група КБ-31к
Павло КУСІЙ, навчально-науковий інститут цивільного захисту, група КН-21к
Юлія БУРДЕЙНА, навчально-науковий інститут цивільного захисту, група КН-21к
НК – Ростислав ТКАЧУК, доктор технічних наук, професор
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Евакуація населення є одним із основних заходів захисту людей. В умовах воєнного стану зросла кількість об'єктів, де необхідно швидко та точно оцінювати можливості безпечної евакуації людей, а саме: заклади освіти, охорони здоров'я, адміністративні будівлі, приміщення з великим скупченням людей. Розрахунок часу евакуації є обов'язковою складовою оцінки пожежної безпеки об'єкта [1, 2].

На практиці такий розрахунок часто виконують вручну. Фахівець розбиває маршрут на ділянки, обчислює густину людського потоку, підбирає за таблицями швидкість та інтенсивність руху, а потім ще раз переносить усі числа у звітний документ. Це займає багато часу, до того ж людський фактор накладається на і так вже складну ситуацію. Саме

ІТ-рішення відкривають перспективу пришвидшити процеси та мінімізувати вплив людських помилок.

Для глибшого розуміння можливостей програмного забезпечення для розрахунку евакуації проаналізуємо вже наявні системи. Український програмний комплекс EvaAPP відповідає вимогам ДСТУ 8828:2019 і формує звіт, проте є комерційним продуктом, який пропонують як платну послугу [3]. Безкоштовна програма FDS+Evac моделює рух кожної людини разом із розвитком пожежі, але потребує 3D-моделі будівлі, спеціальної підготовки користувача і не формує звіт за українськими нормами [4]. Обидва рішення мають свої переваги, однак жодне з них не поєднує безкоштовність, відповідність вітчизняним нормам і простоту використання. Саме тому нами пропонується власна програма, під назвою «Маршрут евакуації», яка покликана усунути ці недоліки. Для кращого розуміння відмінностей у таблиці 1 наведено порівняння цих двох рішень із розробленою програмою.

Таблиця 1 – Порівняння програм для розрахунку часу евакуації

Критерій	*EvaAPP*	*FDS+Evac*	*«Маршрут евакуації»*
Методика розрахунку	ДСТУ 8828:2019	Власна агентна модель	ДСТУ 8828:2019
Звіт за українськими нормами	Так	Ні	Так
Проміжні кроки розрахунку для користувача	У звіті	Не в форматі норм	На екрані і в звіті
Потрібна 3D-модель будівлі	Немає відкритих даних	Так	Ні
Доступність для підрозділів ДСНС	Платна послуга	Безкоштовна, але складна	Власна розробка, без ліцензійних платежів

Перевагами програми «Маршрут евакуації» є: розрахунок за чинною українською методикою [2], прозорість, оскільки користувач бачить кожен проміжний крок; автоматичне формування звітного документа, простота використання без 3D-моделювання та відсутність ліцензійних платежів. Це робить її придатною для щоденної роботи підрозділів ДСНС як складової ЄДСЦЗ (Єдиної державної системи цивільного захисту) [5].

У програмі реалізовано модель руху людського потоку, за якою швидкість руху V та інтенсивність руху q визначаються залежно від густини потоку D [2]. Густину на першій ділянці маршруту обчислюють за формулою:

$$D = \frac{N \cdot f}{l \cdot b}, \tag{1}$$

де N – кількість людей на ділянці, осіб; f – середня площа горизонтальної проєкції людини, *м²; b* – довжина і ширина ділянки, *м.*

Програмою «Маршрут евакуації» передбачено чотири можливі варіанти розвитку подій, що дає змогу врахувати різні сценарії перебігу евакуації та оцінити їхні наслідки. Кожен варіант (сценарій) формується на основі зміни вихідних параметрів – кількості людей, конфігурації маршруту або умов руху.

Сценарій 1. Коридор завдовжки $l = 20$ *м* і завширшки $b = 2$ *м*, на ньому $N = 50$ осіб, $f = 0{,}1$ *м²* (доросла людина в літньому одязі). Тоді $D = 50 \cdot 0{,}1 / (20 \cdot 2) = 0{,}125$ *м²/м²*. За таблицею для горизонтального шляху [2] між $D = 0{,}1$ *(*$V = 80$ *м/хв,* $q = 8$ *м/хв)* і $D = 0{,}2$ *(*$V = 60$ *м/хв,* $q = 12$ *м/хв)* лінійною інтерполяцією отримуємо $V = 75$ *м/хв,* $q = 9$ *м/хв.*

Залежності *V(D)* і *q(D)* застосовуються окремо для горизонтальних ділянок, дверних отворів та сходових маршів (рух вниз і вгору). Для кожної наступної ділянки інтенсивність перераховується з умови збереження потоку:

$$q_i = \frac{q_{i-1} \cdot b_{i-1}}{b_i}. \quad (2)$$

Сценарій 2. Потік із коридору *(q = 9 м/хв, b = 2 м)* проходить у дверний отвір шириною *1,2 м: q = 9·2 / 1,2 = 15 м/хв.* Це менше за граничну інтенсивність для дверей *(19,6 м/хв)*, тому затримки руху немає.

Якщо на ділянці зливаються кілька потоків, їхні інтенсивності підсумовуються пропорційно до ширини кожного потоку:

$$q_i = \frac{\sum_k q_k \cdot b_k}{b_i}. \quad (3)$$

Сценарій 3. Після дверей потік *(q = 15 м/хв, b = 1,2 м)* зливається в спільному коридорі шириною *2,4 м* з другим потоком *(q = 9 м/хв, b = 2 м): q = (15·1,2 + 9·2) / 2,4 = 36 / 2,4 = 15 м/хв.* Це менше за максимум для горизонтального шляху (16,8 м/хв). За таблицею цій інтенсивності відповідає *V ≈ 43,7 м/хв (*між *D = 0,3 і D = 0,4).*

Час руху на ділянці та загальний час евакуації маршрутом визначаються як:

$$t_i = \frac{l_i}{V_i}, T = \sum_{i=1}^{n} t_i. \quad (4)$$

Сценарій 4. На першому коридорі $t_1 = 20 / 75 \approx 0,27$ *хв.* Дверний отвір має малу довжину, і затримки на ньому немає, тому $t_2 \approx 0$. На спільному коридорі довжиною *30 м* $t_3 = 30 / 43,7 \approx 0,69$ *хв.* Отже, $T \approx 0,27 + 0 + 0,69 = 0,96$ *хв,* тобто приблизно *58 с.*

Водночас за необхідності на даній платформі можна запрограмувати й більшу кількість сценаріїв та адаптувати їх під конкретні задачі, що забезпечує гнучкість рішення.

Робота з програмою складається з трьох етапів. На першому етапі користувач вводить вихідні дані: послідовність ділянок маршруту, їхній тип, довжину, ширину та кількість людей (рис. 1).

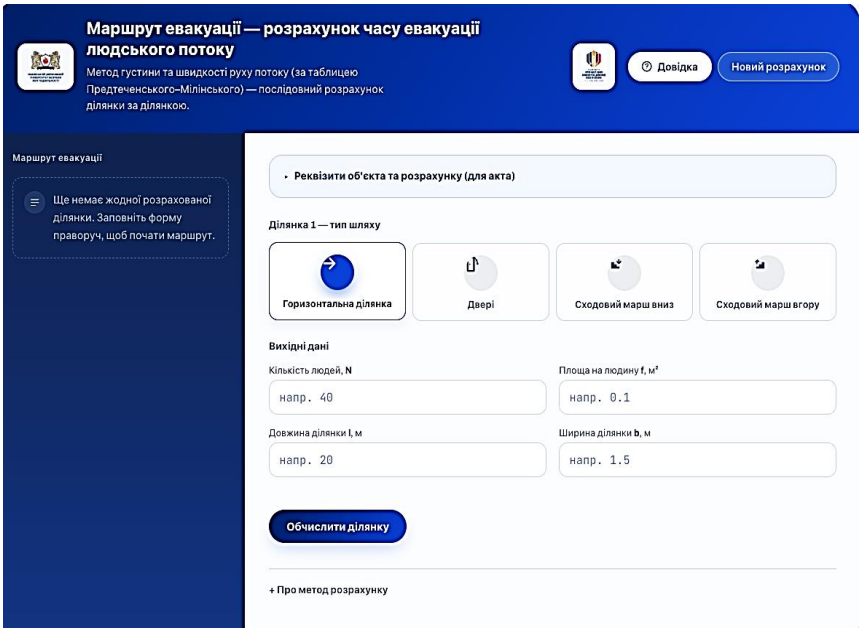

Рисунок 1 – Введення вихідних даних у програмі «Маршрут евакуації»

На другому етапі програма автоматично виконує розрахунок за формулами (1) – (4) для кожної ділянки і показує проміжні величини: густину, швидкість, інтенсивність і час руху (рис. 2). Такий підхід дає змогу перевірити кожен крок розрахунку, а не лише кінцевий результат.

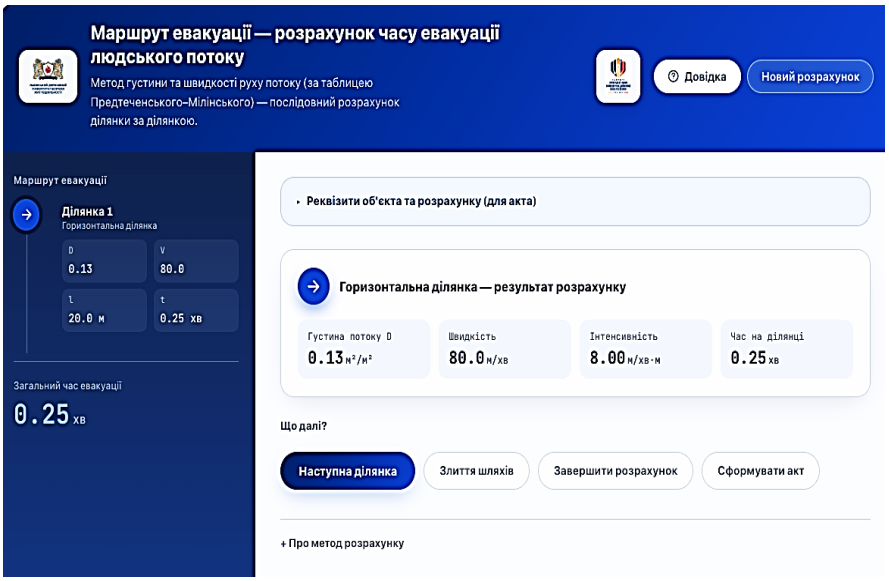

Рисунок 2 – Результати розрахунку часу руху людського потоку по ділянках маршруту

На третьому етапі програма формує готовий звітний документ із вихідними даними, проміжними величинами та підсумковим часом евакуації (рис. 3). Виконавцю більше не потрібно вручну переносити числа у документ, а за необхідності бланк документа та його форму можна змінити, адаптувавши під конкретні задачі.

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

АКТ

розрахунку часу евакуації людського потоку

Об'єкт / приміщення	ЛДУБЖД
Дата розрахунку	«19» вересня 2026 р.
Виконав	Фахівець, Карпова

№	Ділянка маршруту	D, м²/м²	V (q), м/хв	l, м	t, хв
1	Горизонтальна ділянка	0.13	80.0	20.0	0.25

Загальний розрахунковий час евакуації: **T = 0.25 хв**

Нормативний час евакуації не вказано — порівняння не виконувалося.

Виконав: _____ / Карпова /

«19» вересня 2026 р.

Рисунок 3 – Звітний документ, сформований програмою автоматично

Застосування програми дає такі результати: скорочується час підготовки розрахунку та звіту, знижується кількість арифметичних помилок, дані розрахунку стають уніфікованими і зберігаються в електронному вигляді.

Єдиний цифровий інструмент дозволяє підрозділам ДСНС, органам державного нагляду та суб'єктам господарювання виконувати розрахунки за однаковою методикою та обмінюватися ними в електронному вигляді. Перспективами розвитку є масштабування системи на інші розрахунки подібного типу та її зв'язок із планами евакуації об'єктів.

Отже, програма «Маршрут евакуації» забезпечує комплексне вирішення двох взаємопов'язаних задач – розрахунку часу евакуації та оформлення звітної документації. Це підвищує точність і швидкість роботи фахівців та сприяє цифровізації документообігу у сфері цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ДБН В.1.1-7:2016. Пожежна безпека об'єктів будівництва. Загальні вимоги. Вид. офіц. Київ : Мінрегіон України, 2017. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3080743763845318619 (дата звернення: 19.09.2026).

2. ДСТУ 8828:2019. Пожежна безпека. Загальні положення. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2020. URL: https://zakon.isu.net.ua/sites/default/files/normdocs/dstu_8828_2019.pdf (дата звернення: 19.09.2026).

3. EvaAPP : програмний комплекс розрахунку евакуації / ТОВ «АЙМЕЙС». URL: https://aimeice.org/news/programa_dlya_rozrahunku_chasu_evakuacii_ludei (дата звернення: 19.09.2026).

4. Korhonen T., Hostikka S. Fire Dynamics Simulator with Evacuation: FDS+Evac. Technical Reference and User's Guide. Espoo : VTT, 2009. (VTT Working Papers ; 119). URL: https://sarjaweb.vtt.fi/pdf/workingpapers/2009/W119.pdf (дата звернення: 21.09.2026).

5. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11 : станом на 8 верес. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п (дата звернення: 19.09.2026).

ГІС-МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ ОПЕРАТИВНОЇ ОЦІНКИ РИЗИКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, курсант
НК - Сергій ЄМЕЛЬЯНЕНКО канд. тех. наук, ст. досл.
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Зростання техногенних і природних ризиків у сучасному державному середовищі критично підвищує вимоги до швидкості, точності та злагодженості дій Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ), а також оперативно-рятувальних підрозділів ДСНС України. Головною перешкодою під час управління кризовими ситуаціями залишається затримка в часі між моментом виникнення надзвичайної події та прийняттям обґрунтованого управлінського рішення. Традиційні методи спостереження, паперовий документообіг та звичайний текстовий опис ситуації не здатні забезпечити швидку обробку інформації, що надходить з різних джерел. Це призводить до нестачі часового ресурсу, помилок у розрахунку необхідної кількості рятувальників та техніки, а також підвищує загрозу для життя і здоров'я людей. У зв'язку з цим виникає термінова потреба в автоматизації робочих процесів шляхом впровадження потужних геоінформаційних систем (GIS), здатних обробляти великі обсяги даних про місце та час подій у реальному часі [1, 2].

Практичним вирішенням цієї проблеми є впровадження та поєднання геоінформаційних систем підтримки прийняття рішень (СППР) у повсякденну та оперативну роботу оперативно-рятувальних служб. Такі геоінформаційні комплекси створюють єдиний цифровий робочий простір на основі високопродуктивних геопросторових баз даних (зокрема PostGIS та SpatiaLite). Вони забезпечують накладання багаторівневих векторних і растрових карт на потоки даних супутникового знімання Землі (зокрема Sentinel-2, Landsat-8 та оперативних даних thermal-аномалій FIRMS/MODIS), спеціального моніторингу, автоматичних датчиків Розумного дому та телеметричних мереж (IoT) за протоколами MQTT або CoAP, а також оперативних баз даних про поточну ситуацію [1].

Наочним прикладом практичного використання цього підходу є спеціальні цифрові модулі для розрахунку та моделювання розвитку природних, лісових і ландшафтних пожеж на основі фізико-математичних моделей. Шляхом точного оцінювання поточних погодинних метеоданих (напрямку та швидкості вітру, температури, вологості повітря), цифрової моделі рельєфу та типу рослинності (зокрема запасів сухої біомаси, рівня пожежної небезпеки за індексами Нестерова чи FWI та індексів вегетації), алгоритми системи в режимі реального часу розраховують вектор, швидкість поширення вогню та теплову потужність горіння. Це дозволяє диспетчерським центрам завчасно передбачати геометричні межі зони ураження, небезпечне задимлення сусідніх житлових районів, оцінювати загрозу для об'єктів критичної інфраструктури та розраховувати необхідну кількість людей і спецтехніки для швидкої зупинки вогню [1].

Паралельно за рахунок поєднання супутникової навігації (GPS/GNSS) та детальних цифрових карт дорожньої мережі забезпечується постійна автоматична оптимізація маршрутів пожежно-рятувальних підрозділів за допомогою графових алгоритмів пошуку найкоротшого шляху (рис. 1). Алгоритми враховують поточну завантаженість доріг, їхній технічний стан, ремонтні роботи, обмеження щодо ваги й висоти на мостах, пропускну спроможність шляхів та розташування джерел води (пожежних гідрантів, резервуарів, спеціальних пірсів чи природних водойм із зазначенням їх об'єму, стану під'їзних шляхів та технічної можливості забору води), що гарантує безперебійну та постійну подачу води під час гасіння [3]. В умовах тривалих або складних пожеж система здатна в динамічному режимі перебудовувати логістичні ланцюги для підвозу пального, вогнегасних речовин та ротації особового складу [3, 4].

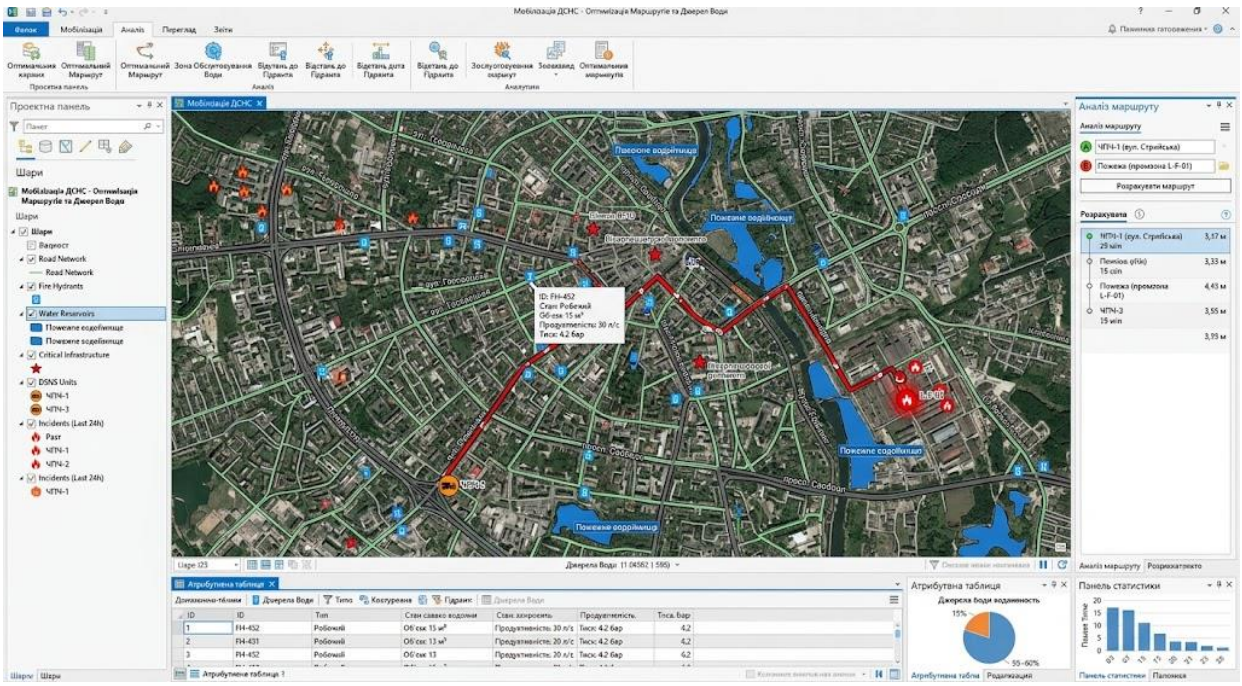

Рисунок 1 – Інтерфейс оперативної системи GIS для оптимізації маршрутів

Корисні пропозиції щодо подальшого розвитку цього напряму полягають у глибокому впровадженні алгоритмів штучного інтелекту та навчання комп'ютерних систем (AI/ML) безпосередньо в цифрову мережу ДСНС України. Впровадження таких розумних модулів та моделей комп'ютерного зору (на основі згорткових нейронних мереж architectures YOLO або UNet) дозволить автоматично виявляти перші ознаки й приховані осередки загоряння за допомогою аналізу мультиспектрального відео з безпілотників (БПЛА), оптичних і тепловізійних камер спостереження та даних із супутників у режимі, максимально близькому до реального часу [4].

Також вагомим перспективним напрямом є автоматизація оцінки масштабів завданих збитків шляхом порівняння супутникових та аерофотознімків "до" і "після" надзвичайної ситуації [1, 4]. Це дозволить суттєво пришвидшити формування аналітичних звітів та розподіл гуманітарних і відновлювальних ресурсів. Такий комплексний підхід значно підвищує рівень розуміння ситуації керівництвом, зменшує вплив людських помилок під час прийняття рішень у складних екстремальних умовах та забезпечує максимальне зниження шкоди для майна й життя людей під час будь-яких надзвичайних ситуацій.

Поєднання інструментів штучного інтелекту з великими обсягами даних про погоду, кліматичні тренди, геоморфологію та карту місцевості дозволить будувати точні довгострокові прогнози виникнення надзвичайних ситуацій, оцінювати рівень пожежної небезпеки й здійснювати перехід від усунення наслідків до попередження біди та завчасного захисту територій. Крім того, нейромережеві моделі зможуть автоматично адаптувати евакуаційні маршрути в режимі онлайн, реагуючи на динамічну зміну меж зони ураження, перекриття шляхів та панічні переміщення населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Копійка О. В. Геоінформатика в системах підтримки прийняття рішень. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2024. № 2 (30). С. 37–42. DOI: https://doi.org/10.51707/2618-0529-2024-30-04.

2. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02 жовт. 2012 р. № 5403-VI. *Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 08.09.2026).

3. Алмазов К., Михайловська Ю. Математична модель оптимальних логістичних маршрутів пожежних автоцистерн при гасінні ландшафтних пожеж. *Problems of Emergency Situations*. 2025. № 42. DOI: https://doi.org/10.52363/2524-0226-2025-42-12

4. Бабій О. В., Свічкар В. А. Оптимізація логістичних процесів і маршрутизації спеціального автотранспорту в умовах надзвичайних ситуацій. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 66. URL: https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/4459/4398/.

КРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, Дмитро ГНІЗДЮХ, курсанти
НК - Сергій ЄМЕЛЬЯНЕНКО канд. тех. наук, ст. досл.
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Воєнний стан в Україні суттєво трансформував характер та масштаби надзвичайних ситуацій. Збройна агресія спричинила системні ураження критичної інфраструктури, масові пожежі, техногенні аварії, екологічні катастрофи, внутрішнє переміщення населення та значні людські втрати. За таких умов кризове управління стає ключовим елементом

національної безпеки та цивільного захисту, поєднуючи функції реагування на воєнні, техногенні та природні загрози.

Метою дослідження є обґрунтування адаптації системи кризового управління до умов воєнного стану шляхом інтеграції управління надзвичайними ситуаціями, цивільного захисту та оборонної безпеки. Визначення основних фаз кризового циклу та обґрунтування ролі інформаційно-аналітичних систем, зокрема GIS, у підтримці управлінських рішень.

Умови війни формують комплексні та комбіновані загрози, зокрема:

- ракетні та дронові удари по об'єктах енергетики, транспорту, водопостачання;
- масштабні пожежі у житловій забудові, промислових та лісових масивах;
- аварії з небезпечними речовинами та ризики хімічного й радіаційного забруднення;
- руйнування гідротехнічних споруд і загрози повеней;
- масові евакуації та гуманітарні кризи;
- кібератаки на системи управління та зв'язку.

Загроза розглядається як подія або процес, що потенційно може завдати шкоди життю і здоров'ю людей, майну, довкіллю чи функціонуванню держави.

Кризове управління реалізується як безперервний цикл, що включає чотири взаємопов'язані фази:

1. Превентивна діяльність, що спрямовується на зменшення ймовірності виникнення кризових ситуацій або обмеження їх наслідків. Основними завданнями є ідентифікація загроз, аналіз ризиків, прогнозування наслідків, моніторинг небезпечних явищ, визначення пріоритетів та підвищення обізнаності населення.

У воєнний період превентивні заходи спрямовані не лише на зменшення ймовірності НС, а й на підвищення стійкості територій і об'єктів. Основну увагу приділено:

– оцінці ризиків ураження критичної інфраструктури;

– просторовому аналізу зон потенційного ураження;

– укріпленню об'єктів, резервуванню ресурсів;

– підготовці населення до дій під час обстрілів і пожеж.

2. Підготовка, яка полягає у створенні організаційних, технічних і фінансових умов для ефективного реагування. Включає планування дій, формування систем зв'язку та оповіщення, підготовку сил і засобів, навчання персоналу, забезпечення безперервності функціонування органів управління та критичної інфраструктури.

Фаза підготовки передбачає:

– адаптацію планів реагування до сценаріїв бойових дій;

– створення резервних систем управління, зв'язку та енергозабезпечення;

– міжвідомчу координацію між ДСНС, ЗСУ, органами місцевої влади та службами життєзабезпечення;

– підготовку персоналу до роботи в умовах постійної загрози повторних ударів.

3. Реагування, яке передбачає оперативне застосування сил і ресурсів з метою локалізації кризової ситуації, надання допомоги постраждалим, координації дій служб і мінімізації вторинних втрат. На цьому етапі реалізуються заздалегідь розроблені плани кризового управління.

Реагування в умовах воєнного стану ускладнюється триваючими бойовими діями. Основними завданнями є:

– оперативна ліквідація наслідків обстрілів і пожеж;

– проведення рятувальних робіт у небезпечному середовищі;

– забезпечення евакуації та медичної допомоги;

– координація дій у режимі реального часу з урахуванням воєнної обстановки.

4. Відбудова, спрямована на відновлення умов життєдіяльності та інфраструктури після надзвичайної ситуації. Включає оцінку збитків, фінансову, соціальну й психологічну допомогу постраждалим, реконструкцію об'єктів із підвищенням їх стійкості до майбутніх загроз, а також аналіз ефективності прийнятих рішень.

Відбудова в умовах війни має безперервний характер і поєднується з реагуванням. Пріоритетами є:

1. Швидке відновлення критичної інфраструктури;
2. Забезпечення базових потреб населення;
3. Підвищення стійкості об'єктів до повторних уражень;
4. Аналіз дій та коригування планів кризового управління.

Ефективність кризового управління [1] значною мірою залежить від чіткого розподілу повноважень між органами державного управління, місцевого самоврядування, службами, інспекціями та рятувальними підрозділами. Ключовим інструментом є плани кризового управління [2], які включають оцінку ризиків, карти загроз, процедури реагування та функціональні додатки.

Геоінформаційні системи (GIS) є важливим елементом сучасних систем підтримки прийняття рішень. GIS-технології забезпечують інтеграцію даних про обстріли, пожежі, руйнування, переміщення населення та стан інфраструктури. Їх використання дозволяє:

– формувати карти ризиків воєнного часу;
– підтримувати прийняття управлінських рішень;
– підвищувати ефективність координації сил реагування;
– інтеграцію просторових і табличних даних;
– візуалізацію ризиків і сценаріїв розвитку подій;
– моніторинг ситуації в реальному часі;
– підвищення обґрунтованості управлінських рішень під час НС.

В умовах воєнного стану особливого значення набуває використання державних геоінформаційних ресурсів, зокрема геопорталів як інтегрованих платформ просторових даних. Геопортал (ситуаційні центри) розглядається як система просторової інформації, що забезпечує виконання операцій над наборами просторових даних (огляд, збирання, обробка) за допомогою комп'ютерної програми, доступної з рівня інтернет-порталу, а також використання аналітичних модулів на основі штучного інтелекту для підтримки прийняття управлінських рішень.

У період активних бойових дій геопортал виступає єдиним інформаційним середовищем для органів державної влади, сил цивільного захисту, військових адміністрацій та служб реагування. Він дозволяє оперативно поєднувати дані про наслідки ракетних і дронових ударів, пожежі, руйнування будівель, стан критичної інфраструктури, зони небезпеки та маршрути евакуації населення.

Використання геопорталу в кризовому управлінні забезпечує:

- просторову візуалізацію надзвичайних ситуацій воєнного характеру в режимі, наближеному до реального часу;
- формування карт ризиків і прогнозних сценаріїв розвитку подій з урахуванням повторних уражень;
- підвищення ефективності міжвідомчої координації та обміну даними;
- підтримку оперативних і стратегічних рішень на основі аналітики та моделей штучного інтелекту.

Таким чином, геопортал стає ключовим елементом цифрової інфраструктури кризового управління в умовах воєнного стану, забезпечуючи інтеграцію просторових даних, аналітичну підтримку та підвищення стійкості системи цивільного захисту до складних багатофакторних загроз.

Висновки: Кризове управління в умовах воєнного стану в Україні потребує переходу від класичних моделей реагування до адаптивної, динамічної системи, орієнтованої на багатофакторні загрози. Поєднання інституційної координації, ризик-орієнтованого підходу та сучасних інформаційних технологій є ключовою умовою зменшення втрат і підвищення стійкості держави в умовах тривалої війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Modele zagrożeń aglomeracji miejskiej wraz z systemem zarządzania kryzysowego na przykładzie miasta stołecznego Warszawa, praca zbiorowa pod redakcją prof. Andrzeja Najgebauera, ISBN 978-83-61486-22-0, Warszawa 2009.
2. Jemioło Tadeusz. Red. Rajchel Tadeusz. Red. Bezpieczeństwo narodowe i zarządzanie kryzysowe w Polsce w XXI wieku - wyzwania i dylematy : praca zbiorowa / pod red. Tadeusza Jemioły, Kazimierza Rajchela.Warszawa : Wyższa Szkoła Informatyki, Zarządzania i Administracji : Wydział Strategiczno-Obronny Akademii Obrony Narodowej, 2008. – 542 s.
3. Yemelyanenko, Sergiy; Kuzyk, Andriy; Ivanusa, Andriy; Behen, Danyil; Koval, Roman; Morshch, Yevhen (2023) Improving the operational efficiency of control centers for emergency events by using gis technologies Eastern-European Journal of Enterprise Technologies, 4(10(124)), p. 37–49.
4. Yemelyanenko, S., Rudyk, Y., Kuzyk, A., Yakovchuk, R. (2018) Geoinformational system of rescue services MATEC Web of Conferences, 247, 00030. DOI 10.1051/matecconf/201824700030
5. Yemelyanenko, S., Rudyk, Y., Ivanusa, A. (2018) Geoinformational system for risk assessment visualization International Scientific and Technical Conference on Computer Sciences and Information Technologies, 1, p. 17–20, 8526743.
DOI 10.1109/STC-CSIT.2018.8526743.

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ПОЖЕЖНОЇ ОБСТАНОВКИ

Василина КАЧОР, навчально-науковий інститут цивільного захисту,ЦБі-32к
НК – Тетяна ВОЙТОВИЧ, доктор філософії
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Сучасні пожежі характеризуються високою динамічністю розвитку, значними площами поширення та складністю оперативного отримання достовірної інформації про їх параметри. Особливої актуальності ця проблема набуває під час виникнення лісових і ландшафтних пожеж, коли наземне спостереження може бути ускладнене рельєфом місцевості, задимленням, відсутністю під'їзних шляхів та небезпекою для особового складу пожежно-рятувальних підрозділів. У таких умовах перспективним засобом отримання оперативної інформації є безпілотні літальні апарати (БпЛА).

Застосування БпЛА для моніторингу пожежної обстановки дає змогу здійснювати дистанційне спостереження за значними територіями, оперативно визначати місце виникнення пожежі, оцінювати її просторові характеристики та відстежувати динаміку розвитку. Використання повітряного апарату забезпечує отримання інформації з висоти, що дає змогу доповнювати дані наземної розвідки та підвищувати ситуаційну обізнаність керівника гасіння пожежі. Дослідження застосування БпЛА у пожежному моніторингу підтверджують перспективність їх використання для виявлення, локалізації та спостереження за осередками пожеж [1–3].

Важливою перевагою БпЛА є можливість оснащення їх різними типами сенсорів. Найбільш поширеним засобом отримання інформації є оптико-електронна камера, яка забезпечує передачу відео та фотозображень у реальному часі. Такі дані можуть використовуватися для виявлення полум'я та диму, визначення меж зони горіння, оцінювання напрямку поширення пожежі та контролю результатів проведення пожежно-рятувальних робіт.

Для підвищення ефективності моніторингу до складу корисного навантаження БпЛА доцільно включати тепловізійні камери. На відміну від звичайних оптичних засобів

спостереження, тепловізійні системи дають змогу виявляти температурні аномалії та приховані осередки горіння. Це особливо важливо під час роботи в умовах недостатньої освітленості, задимлення або після ліквідації відкритого горіння, коли зберігаються окремі осередки високої температури. Поєднання оптичних і теплових даних підвищує інформативність дистанційного моніторингу пожеж [1, 4].

Окремим перспективним напрямом є автоматизована обробка інформації, отриманої з БпЛА. Застосування технологій дистанційного зондування дає можливість автоматично виявляти на відеозображеннях ознаки полум'я і диму, визначати координати осередку пожежі та класифікувати ділянки території за рівнем пожежної небезпеки. Дослідження останніх років демонструють активний розвиток систем раннього виявлення пожеж на основі БпЛА та алгоритмів глибокого навчання [5, 6].

Інформація, отримана БпЛА, може бути використана не лише для виявлення пожежі, а й для забезпечення подальшого моніторингу її розвитку. До основних параметрів, які можуть оцінюватися за результатами повітряного спостереження, належать координати осередку пожежі, площа зони горіння, напрямок та швидкість поширення фронту пожежі, наявність окремих осередків горіння, стан прилеглої території та результати проведення заходів з локалізації і ліквідації пожежі.

Задачі, що можуть вирішувати БпЛА в системі Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС):

– проведення розвідки НС, аерозйомки місцевості, ведення пошукових робіт;

– виконання авіаційних хімічних робіт, пов’язаних з обігом небезпечних речовин;

– моніторинг територій та об’єктів;- передавання радіосигналів;

– доставка до місця НС різного роду корисного вантажу, проведення оповіщення, освітлення місця НС;

– дистанційне зондування пожеж і місць їх імовірного виникнення та безпосереднє гасіння пожеж [7].

За необхідності кілька БпЛА можуть використовуватися одночасно для отримання інформації з різних точок простору та забезпечення безперервності спостереження [7].

Особливого значення набуває інтеграція інформації від БпЛА із геоінформаційними системами та інформаційними системами органів управління цивільного захисту. Передавання координат осередку пожежі, відеоінформації, теплових карт та результатів автоматизованого аналізу до пункту управління створює передумови для формування єдиного інформаційного поля. Це дозволяє підвищити оперативність оцінювання обстановки та обґрунтованість управлінських рішень під час реагування на пожежу.

Водночас ефективність застосування БпЛА залежить від низки чинників, серед яких метеорологічні умови, дальність і стабільність каналу зв'язку, тривалість польоту, характеристики бортових сенсорів, висота польоту та кваліфікація оператора. Зокрема, вибір висоти польоту потребує врахування компромісу між площею території, що контролюється, просторовою деталізацією отриманих даних та безпекою польоту. Сучасні дослідження також розглядають оптимізацію висоти польоту БпЛА як один із чинників підвищення ефективності моніторингу пожежної обстановки [2].

Таким чином, БпЛА є перспективним елементом інформаційного забезпечення моніторингу пожежної обстановки. Їх використання дає можливість оперативно отримувати інформацію про пожежу, здійснювати дистанційне оцінювання її параметрів, контролювати динаміку розвитку та передавати результати спостереження до органів управління цивільного захисту. Подальше підвищення ефективності таких систем пов'язане з інтеграцією БпЛА з геоінформаційними системами, автоматизованим аналізом даних, технологіями штучного інтелекту та використанням груп безпілотних апаратів для одночасного виконання завдань виявлення і моніторингу пожеж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Allison R. S., Johnston J. M., Craig G., Jennings S. Airborne optical and thermal remote sensing for wildfire detection and monitoring. Sensors. 2016. Vol. 16, No. 8. 1310. DOI: https://doi.org/10.3390/s16081310.
2. Рудаков С. В., Миргород О. В., Пирогов О. В., Перегін А. В., Мележик Р. С. Удосконалення алгоритмів підвищення ефективності моніторингу пожежної обстановки. Проблеми надзвичайних ситуацій. 2026. № 1 (43). С. 309–327. DOI: https://doi.org/10.52363/2524-0226-2026-43-19.
3. Калужняк І. І., Войтович Т. М. Застосування безпілотних літальних апаратів для гасіння пожеж у висотних будівлях. Проблеми та перспективи розвитку безпеки життєдіяльності в умовах війни : збірник наукових праць XXI Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених, курсантів та студентів, Львів, Україна, 26–27 березня 2026 р. Львів : ЛДУБЖД, 2026. С. 452–456.
4. Hua L., Shao G. The progress of operational forest fire monitoring with infrared remote sensing. Journal of Forestry Research. 2017. Vol. 28, No. 2. P. 215–229. DOI: https://doi.org/10.1007/s11676-016-0361-8.
5. Bouguettaya A., Zarzour H., Taberkit A. M., Kechida A. A review on early wildfire detection from unmanned aerial vehicles using deep learning-based computer vision algorithms. Signal Processing. 2022. Vol. 190. 108309. DOI: https://doi.org/10.1016/j.sigpro.2021.108309.
6. Haeri Boroujeni S. P., Razi A., Khoshdel S., Afghah F., Coen J. L., O'Neill L., Fule P., Watts A., Kokolakis N.-M. T., Vamvoudakis K. G. A comprehensive survey of research towards AI-enabled unmanned aerial systems in pre-, active-, and post-wildfire management. Information Fusion. 2024. Vol. 108. 102369. DOI: https://doi.org/10.1016/j.inffus.2024.102369.
7. Застосування систем відеозв'язку БпЛА при проведенні розвідки надзвичайних ситуацій / В. М. Гвоздь, І. Г. Маладика, А. О. Биченко, М. О. Пустовіт. Надзвичайні ситуації: попередження та ліквідація. 2021. Т. 5, № 2. С. 19–32. DOI: https://doi.org/10.31731/2524.2636.2021.5.2.

ІНТЕГРАЦІЯ БЕЗПІЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ, НАЗЕМНИХ, ВОДНИХ ТА ПІДВОДНИХ РОБОТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ЄДИНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ЄДСЦЗ

Василина КАЧОР, навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦБі-32К
НК - Віталій ЯКОВЧУК, викладач кафедри безпілотних систем та робототехніки
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах воєнного стану в Україні сили цивільного захисту виконують завдання в умовах підвищеного ризику, пов’язаного з наслідками ракетних та безпілотних атак, руйнуванням будівель і об’єктів критичної інфраструктури, пожежами, мінною небезпекою, а також аваріями на водних об’єктах. Проведення розвідки та оцінювання обстановки в таких умовах може створювати безпосередню загрозу для особового складу, що обумовлює необхідність ширшого використання безпілотних та роботизованих систем.

На сьогодні безпілотні повітряні, наземні, надводні та підводні системи здатні виконувати значний спектр завдань із дистанційного моніторингу та обстеження небезпечних зон. Проте їх застосування часто здійснюється відокремлено, а отримана інформація залишається розподіленою між різними операторами та програмними середовищами. Це ускладнює формування цілісної картини обстановки та оперативне використання отриманих даних під час управління силами цивільного захисту.

Актуальність інтеграції безпілотних повітряних, наземних, надводних та підводних роботизованих систем зумовлена необхідністю переходу від поодинокого використання окремих роботизованих платформ до формування комплексної системи дистанційного моніторингу та інформаційного забезпечення діяльності ЄДСЦЗ. Такий підхід особливо важливий в умовах воєнного стану, коли зона надзвичайної ситуації може одночасно характеризуватися декількома небезпечними факторами, а завдання з розвідки та реагування можуть виконуватися в умовах обмеженої доступності території.

Кожен тип роботизованої системи має власну функціональну нішу. Безпілотні літальні апарати здатні забезпечувати оперативний огляд значних площ, аерофотозйомку, відеоспостереження, тепловізійний моніторинг та визначення ділянок, що потребують додаткового обстеження. Безпілотні наземні роботизовані комплекси можуть використовуватися для роботи безпосередньо в зоні руйнувань, на потенційно небезпечних ділянках, у місцях із високою температурою, задимленням або іншими небезпечними факторами. Надводні роботизовані системи можуть здійснювати дистанційне обстеження акваторій, берегових зон та водних об’єктів, тоді як підводні системи забезпечують отримання інформації про об’єкти та процеси, які неможливо повноцінно дослідити з поверхні.

Таким чином, комплексне використання зазначених систем дозволяє створити своєрідну багаторівневу систему дистанційної розвідки, у якій кожна платформа забезпечує отримання інформації у власному середовищі. Водночас найбільший ефект може бути отриманий не від простого одночасного застосування декількох платформ, а від інтеграції інформації, яку вони формують. Наприклад, дані повітряної розвідки можуть визначати район роботи наземного робота, результати його обстеження можуть уточнювати стан конкретного об’єкта, а інформація від надводного чи підводного комплексу може доповнювати загальну картину у випадку проведення робіт на водному об’єкті.

Актуальність такого підходу також визначається необхідністю скорочення часу між моментом виникнення надзвичайної ситуації, отриманням достовірної інформації про її характер та прийняттям управлінського рішення. Чим швидше формується актуальна картина обстановки, тим обґрунтованішим може бути визначення пріоритетності робіт, напрямів висування сил і засобів, необхідності залучення спеціальної техніки та порядку проведення аварійно-рятувальних заходів. Саме тому інтеграція роботизованих систем має розглядатися не лише як питання технічного оснащення підрозділів, а як складова розвитку інформаційного забезпечення управління силами цивільного захисту.

Для вирішення визначеної проблеми доцільним є створення єдиного інформаційного простору ЄДСЦЗ, який забезпечуватиме централізоване отримання, передачу, накопичення, оброблення та візуалізацію інформації від різнотипних роботизованих систем. Основним принципом такого середовища має бути незалежність від конкретного типу роботизованої платформи та можливість інтеграції різних джерел даних у спільну інформаційну модель. Це дозволить розглядати БпЛА, наземні, надводні та підводні комплекси не як окремі одиниці техніки, а як елементи єдиної системи збору інформації про надзвичайну ситуацію[1].

Інформаційний простір доцільно формувати на основі геопросторової моделі, у якій дані від усіх роботизованих платформ матимуть єдину просторову прив’язку. На цифровій карті можуть одночасно відображатися маршрути руху платформ, координати виявлених об’єктів, результати фото- та відеофіксації, теплові аномалії, межі зон руйнувань, ділянки пожеж, результати обстеження водойм та інші дані, необхідні для оцінювання обстановки. При цьому кожен новий інформаційний масив має доповнювати вже наявні дані, забезпечуючи формування актуалізованої інформаційної моделі зони надзвичайної ситуації.

Перспективним є використання принципу багаторівневої розвідки. На першому рівні безпілотний літальний апарат здійснює швидке обстеження значної території та визначає потенційно небезпечні або пріоритетні ділянки. На другому рівні до визначених зон спрямовуються наземні роботизовані комплекси, які здійснюють детальніше дистанційне обстеження та передають результати до єдиного інформаційного середовища. У разі

проведення робіт на водних об’єктах аналогічний принцип може реалізовуватися із залученням надводних і підводних роботизованих систем. Така послідовність дозволяє раціонально використовувати ресурси та спрямовувати спеціалізовану робототехніку саме до тих ділянок, де її застосування є найбільш необхідним[2].

Окрему увагу необхідно приділити стандартизації інформаційного обміну. Різні роботизовані комплекси можуть використовувати різні програмні середовища, протоколи передачі даних, формати відео, телеметрії та навігаційної інформації. Тому створення єдиного інформаційного простору потребує визначення уніфікованих форматів обміну, механізмів синхронізації даних та інтерфейсів взаємодії між окремими системами. Це дасть можливість інтегрувати нові роботизовані платформи без необхідності повної перебудови всієї інформаційної інфраструктури.

Практичне впровадження запропонованої концепції доцільно здійснювати поетапно, починаючи з інтеграції інформаційних потоків від уже наявних роботизованих систем. На першому етапі необхідно забезпечити передачу базових даних – координат, телеметрії, фото, відео та тепловізійної інформації до єдиного центру оброблення. На наступному етапі доцільним є впровадження засобів автоматизованого аналізу отриманих даних, зокрема алгоритмів виявлення об’єктів, визначення зон руйнувань, пожеж, теплових аномалій та інших ознак, які можуть мати значення для оцінювання обстановки, за основу можемо обрати методи обробки машинного навчання.

Подальший розвиток системи може передбачати формування цифрового двійника зони надзвичайної ситуації, який оновлюватиметься в режимі, наближеному до реального часу. Така модель може об’єднувати просторові дані, інформацію від роботизованих платформ, результати роботи підрозділів та інші доступні відомості. У результаті керівник робіт отримуватиме не окремі фрагменти інформації від операторів різних систем, а комплексне представлення обстановки, на основі якого може здійснюватися планування подальших дій.

Важливим елементом функціонування системи має стати підтримка прийняття рішень. На основі отриманих даних інформаційна система може визначати ділянки, що потребують першочергового обстеження, формувати рекомендації щодо залучення конкретного типу роботизованої платформи, визначати безпечніші маршрути її переміщення та забезпечувати контроль виконання поставлених завдань. Водночас автоматизована система не повинна повністю замінювати фахівця, який здійснює управління роботизованими засобами та приймає остаточні рішення. Її призначення полягає у скороченні часу на оброблення великих масивів інформації, систематизації отриманих даних та забезпеченні керівника максимально повною і актуальною інформацією[1].

Особливе значення має забезпечення стійкості такої інформаційної системи в умовах воєнного стану. Вона повинна враховувати можливі перебої зі зв’язком, втрату окремих каналів передачі даних, обмеження доступу до інфраструктури та необхідність функціонування роботизованих платформ у складних умовах. Тому перспективним є створення резервованої архітектури інформаційного обміну, за якої втрата окремого каналу або платформи не призводитиме до повної втрати інформаційної взаємодії. Крім того, необхідно передбачити належний рівень захисту інформації, автентифікацію користувачів та розмежування доступу до даних відповідно до їх призначення.

Практична реалізація запропонованої концепції може здійснюватися через створення спеціалізованих мобільних або стаціонарних пунктів управління, оснащених програмними засобами для приймання та оброблення інформації від роботизованих платформ. Оператори різних систем можуть працювати в єдиному інформаційному середовищі, одночасно бачачи необхідну частину загальної обстановки та результати роботи інших платформ. Це створює передумови для переходу від моделі «оператор – окрема роботизована система» до моделі «група роботизованих систем – єдиний інформаційний простір – керівник робіт».

Отже, інтеграція безпілотних повітряних, наземних, надводних та підводних роботизованих систем в єдиний інформаційний простір ЄДСЦЗ є перспективним напрямом

розвитку технологічного та інформаційного забезпечення діяльності сил цивільного захисту в умовах воєнного стану. Застосування різнотипних роботизованих платформ дозволяє здійснювати комплексну розвідку повітряного, наземного та водного середовища, дистанційно працювати в небезпечних зонах та отримувати інформацію, недоступну за використання лише одного типу технічних засобів.

Запропонований підхід передбачає перехід від ізольованого використання окремих роботизованих платформ до їх функціонального об'єднання на основі спільного інформаційного середовища. Поєднання даних від БпЛА, наземних, надводних та підводних систем дозволить формувати цілісніщу інформаційну картину надзвичайної ситуації, оперативно її актуалізувати та використовувати для планування аварійно-рятувальних робіт. При цьому ключовим результатом інтеграції має бути не саме збільшення кількості роботизованої техніки, а підвищення якості та оперативності інформації, на основі якої здійснюється управління[2].

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення архітектури єдиного інформаційного простору, визначення стандартів обміну даними між різнотипними роботизованими системами, розроблення алгоритмів автоматизованого аналізу отриманої інформації та формування моделей підтримки прийняття рішень. Реалізація зазначених підходів може стати основою для створення в ЄДСЦЗ комплексної роботизованої системи, здатної забезпечувати безперервний моніторинг обстановки, зменшувати ризики для особового складу та підвищувати ефективність реагування на надзвичайні ситуації, у тому числі ті, що виникають внаслідок воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Hejazi R., Iqbal M., Ara A., Jaber D. An Integrated UGV-UAV System for Real-Time Disaster Management: A Multi-Protocol Communication Framework. 2025 8th International Conference on Enterprise Systems (ES). 2025. P. 81–86. DOI: 10.1109/ES64449.2025.11136250.

2. Kedys J., Tchappi I., Najjar A. UAVs for Disaster Management – An Exploratory Review. Procedia Computer Science. 2024. Vol. 231. P. 129–136. DOI: 10.1016/j.procs.2023.12.184.

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Руслан КРАМЧАНІНОВ – навчально-науковий інститут інженерної та спеціальної підготовки, група ОПс-24

НК-Юлія ПАНІМАШ к.пед.н., доцент

Національний університет цивільного захисту України

Одним із важливих напрямів реформування державного нагляду в Україні стало впровадження ризик-орієнтованого підходу. Відповідно до нового Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю)» від 08.04.2026 року [1] контрольні ресурси держави мають спрямовуватися насамперед на ті об'єкти, діяльність яких потенційно може спричинити найбільш серйозні негативні наслідки для життя і здоров'я людей, довкілля, майна та функціонування критично важливих об'єктів.

Для сфери цивільного захисту такий підхід має особливе значення, оскільки рівень потенційної небезпеки різних суб'єктів господарювання суттєво відрізняється. Підприємство, на якому відсутні значні джерела техногенної небезпеки та ризик виникнення надзвичайної ситуації є мінімальним, об'єктивно не потребує такого самого обсягу контрольних заходів, як суб'єкт господарювання, діяльність якого пов'язана з експлуатацією потенційно небезпечних об'єктів, використанням небезпечних речовин або іншими факторами, здатними спричинити масштабні наслідки.

Згідно Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю)» астосування ризик-орієнтованого підходу означає диференціацію суб'єктів нагляду залежно від ступеня ризику. Чим вищим є потенційний ризик негативних наслідків, тим більшою має бути увага держави до відповідного суб'єкта та тим частіше можуть здійснюватися планові контрольні заходи. Водночас суб'єкти з нижчим ступенем ризику не повинні зазнавати надмірного адміністративного навантаження.

У загальній моделі ризик-орієнтованого нагляду для суб'єктів із високим ступенем ризику планові перевірки можуть передбачатися з найбільшою періодичністю – не частіше одного разу на рік. Для суб'єктів із середнім ступенем ризику інтервал між плановими заходами є більшим і може становити до одного разу на три роки, тоді як для суб'єктів із низьким ступенем ризику – до одного разу на п'ять років.

Не менш важливим є обмеження тривалості контрольних заходів. Зокрема, для різних категорій суб'єктів можуть встановлюватися різні максимальні строки проведення планових заходів: для об'єктів із високим ступенем ризику – до 10 робочих днів, із середнім – до 7 робочих днів, а для суб'єктів із низьким ступенем ризику – менший строк, зокрема до 5 робочих днів для окремих категорій малого бізнесу. Такі обмеження покликані не лише забезпечити ефективність контролю, а й не допустити необґрунтованого втручання органів державного нагляду у господарську діяльність.

Перехід до ризик-орієнтованого підходу створює також передумови для цифровізації державного нагляду. Якщо ступінь ризику визначається на основі встановлених критеріїв та певної сукупності даних, процес їх збору, систематизації та аналізу може здійснюватися із застосуванням інформаційних систем. У перспективі це дозволяє формувати особистий профіль суб'єкта господарювання, автоматично оновлювати інформацію про результати попередніх перевірок, виявлені порушення та зміни факторів ризику, а також використовувати отримані дані для планування майбутніх контрольних заходів. Проте, одночасно виникає нова проблема – наскільки прозорим є механізм визначення ступеня ризику та чи має суб'єкт господарювання можливість перевірити правильність використаних щодо нього даних.

На наш думку, якщо суб'єкт господарювання вважає, що розрахунок здійснено невірно, він має мати право звернутися до відповідного органу із заявою про перегляд визначеного ступеня ризику. Також важливо врахувати чітку процедуру виправлення недостовірної інформації в інтегрованій інформаційно-комунікаційній системі. У ній слід визначити строк розгляду такої заяви й закріпити обов'язок відповідального органу повідомити підприємцю про результати перевірки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) : Закон України від 08 квітня 2026 р. № 4840-IX. Відомості Верховної Ради України. 2026. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 14.10.2026).

ЦИФРОВІ ТА ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ігор МАЛАДИКА, к.т.н, доцент,
Олександр ТИЩЕНКО, д.т.н, професор,
Володимир ЦІКАНОВСЬКИЙ, старший викладач
Черкаський державний технологічний університет

Повномасштабна війна суттєво змінила умови функціонування системи цивільного захисту України. Природні та техногенні небезпеки доповнилися загрозами, пов'язаними з

бойовими діями, пошкодженням критичної інфраструктури, руйнуванням будівель і споруд, пожежами та вибухами, порушенням функціонування систем енергозабезпечення, водопостачання і транспорту, а також необхідністю евакуації населення. За таких умов ефективність Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ) значною мірою залежить від оперативності отримання, аналізу та використання інформації для прийняття управлінських рішень [1, 2].

Особливого значення набуває рівень готовності територіальної громади, де безпосередньо реалізується значна частина практичних заходів цивільного захисту. Саме тому доцільним є формування підходу «ЄДСЦЗ → територіальна громада → ГІС → управлінське рішення», за якого геоінформаційна система стає не лише засобом відображення об'єктів, а інформаційно-аналітичним інструментом управління безпекою.

Нагальним питанням є обґрунтування напрямів використання цифрових та геоінформаційних технологій для удосконалення організації цивільного захисту територіальних громад.

У сучасних умовах доцільно переходити від реагування на надзвичайні ситуації та події до ризик-орієнтованого управління, що передбачає завчасне виявлення небезпек, оцінювання ризиків, визначення вразливих територій та об'єктів і планування превентивних заходів тощо. Одним із найбільш перспективних інструментів такого підходу є геоінформаційна система територіальної громади.

Цифрове середовище цивільної безпеки громади доцільно формувати як інтегровану систему, що містить просторові дані про територію, об'єкти критичної інфраструктури, об'єкти підвищеної небезпеки, захисні споруди, транспортну мережу, соціальну інфраструктуру, сили і засоби цивільного захисту, маршрути евакуації, потенційні зони ураження, результати моніторингу та ін.

Важливим напрямом є ГІС-аналіз забезпечення населення захисними спорудами. Він дає можливість визначати території з недостатнім забезпеченням укриттями, оцінювати їх пішохідну доступність, співвідносити розміщення укриттів із об'єктами соціальної інфраструктури та визначати пріоритети щодо створення або модернізації захисних споруд. Актуальність такого підходу посилюється нормативним закріпленням можливості розроблення схем захисних споруд для територіальної громади [3].

Для територіальних громад Черкаської області зазначене питання має практичне значення. За даними Стратегії розвитку Черкаської області, забезпечення населення захисними спорудами залишається одним із напрямів, що потребує постійного удосконалення. Тому просторовий аналіз не лише кількості, а й доступності та територіального розподілу укриттів може бути використаний як інструмент підтримки управлінських рішень [4].

Іншим важливим напрямом є інтеграція ГІС із технологіями дистанційного зондування Землі та застосуванням безпілотних систем. Отримані дані можуть використовуватися для оперативного обстеження територій, виявлення пошкоджень будівель і споруд, оцінювання стану транспортної інфраструктури, моніторингу пожежонебезпечних територій та актуалізації цифрової моделі території.

Доцільно сформувати технологічний ланцюг: моніторинг → отримання даних → геоінформаційне опрацювання → оцінювання ризику → моделювання сценарію → управлінське рішення → реагування. Така послідовність дозволяє перетворити різні просторові дані на інформацію, безпосередньо придатну для управління цивільною безпекою.

Наприклад, у разі виникнення небезпечної події цифрова система може забезпечувати відображення місця події, потенційної зони впливу, кількості населення у зоні ризику, найближчих захисних споруд, можливих маршрутів евакуації, найближчих підрозділів реагування, критичної інфраструктури та потенційних вторинних небезпек. Це створює передумови для швидшого та просторово обґрунтованого прийняття рішень.

Для територіальних громад доцільним є формування єдиного цифрового інформаційного середовища цивільної безпеки, яке може бути побудоване на основі доступних ГІС-технологій, зокрема QGIS, із можливістю інтеграції даних дистанційного зондування Землі, безпілотних систем, відкритих геопросторових даних та локальних баз даних.

Практична реалізація такого підходу може здійснюватися поетапно. На першому етапі формується базова геоінформаційна база громади. На другому впроваджуються інструменти просторового аналізу та оцінювання ризиків. На третьому інтегруються дані оперативного моніторингу, дистанційного зондування та безпілотних систем. На четвертому етапі формується система підтримки прийняття управлінських рішень.

Важливо, що створена цифрова інфраструктура може використовуватися і після завершення воєнних дій: для оцінювання пошкоджень, планування реконструкції, просторового планування, відновлення критичної інфраструктури та підвищення стійкості громад до можливих надзвичайних ситуацій.

Таким чином, цифровізація цивільного захисту повинна розглядатися не лише як технологічне оновлення окремих процесів, а як один із механізмів переходу до ризик-орієнтованого, просторово обґрунтованого та превентивного управління безпекою населення і територій. Поєднання можливостей ЄДСЦЗ, ГІС, дистанційного зондування та використання безпілотних систем створює основу для підвищення оперативності й обґрунтованості управлінських рішень забезпечення цивільного захисту громад в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text.

2. Закон України від 08.11.2023 № 3441-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення організації цивільного захисту» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3441-20#Text.

3. Закон України від 10.02.2026 № 4778-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення захисними спорудами цивільного захисту» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4778-20#Text.

4. Стратегія розвитку Черкаської області на період 2021–2027 роки: актуалізована редакція. Черкаська обласна державна адміністрація, 2026.

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ РОБІТ

Катерина МАШИЧЕВА ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1
НК – Микола ГРИГОР'ЯН к. т. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Організація та проведення аварійно-рятувальних робіт в сучасних умовах вимагають впровадження новітніх технологічних рішень для підвищення оперативності, безпеки рятувальників і мінімізації наслідків надзвичайних ситуацій. Застосування інноваційних технологій дозволяє суттєво оптимізувати процес збору інформації, розвідки зон ураження та проведення складних технічних операцій на об'єктах із підвищеним ризиком. Сучасний стан розвитку техніки передбачає перехід від традиційних методів моніторингу до комплексної автоматизації та роботизації рятувальних процесів, що дає змогу ефективно протидіяти загрозам природного та техногенного характеру [1].

Одним із найпопулярніших та найефективніших інноваційних напрямів є використання безпілотних літальних апаратів для проведення повітряної розвідки. Оснащення дронів тепловізорами, мультиспектральними камерами та датчиками вимірювання рівня радіації або концентрації небезпечних хімічних речовин дає можливість швидко отримувати точну інформацію про масштаб надзвичайної ситуації без безпосереднього ризику для життя особового складу. Отримані дані в режимі реального часу транслюються на пункти управління, що забезпечує оперативну оцінку ситуації та правильне визначення осередків небезпеки [2].

Застосування робототехнічних комплексів та наземних безпілотних машин є важливим кроком у забезпеченні виконання аварійно-рятувальних робіт в екстремальних умовах. Роботизовані платформи застосовуються для проведення розмінування, розбирання завалів, гасіння пожеж у зонах високих температур чи хімічного забруднення, а також для транспортування потерпілих. Дистанційне керування такою технікою мінімізує присутність людини у критично небезпечних зонах, дозволяючи виконувати високоризикові завдання з максимальною точністю та безпекою [3].

Розвиток систем штучного інтелекту та аналізу великих даних відкриває нові можливості для прогнозування розвитку надзвичайних ситуацій та прийняття управлінських рішень. Штучний інтелект здатен аналізувати метеорологічні дані, рельєф місцевості, щільність забудови та швидко розраховувати ймовірні сценарії поширення пожеж, затоплень або хімічних хмар. Завдяки цьому керівний склад має змогу заздалегідь залучати необхідні сили та засоби, оптимізувати маршрути евакуації та ефективно розподіляти ресурси безпосередньо в процесі ліквідації наслідків подій [4].

Інтеграція геоінформаційних систем та цифрових двійників об'єктів створює надійне підґрунтя для просторового аналізу та тривимірного моделювання зон надзвичайної ситуації. Використання 3D-моделей будівель, тунелів або промислових споруд дає змогу рятувальним підрозділам детально спланувати проникнення у приміщення, виявити потенційно заблоковані шляхи та визначити найбільш безпечні зони для розгортання оперативно-рятувального обладнання. Геопросторові дані сприяють координації дій усіх залучених служб у єдиному інформаційному полі [5].

Сучасні засоби індивідуального захисту та екіпірування рятувальників також зазнають суттєвої модернізації за рахунок впровадження «розумних» технологій. Вбудовані біометричні датчики відстежують пульс, температуру тіла та рівень кисню рятувальника, а GPS-трекери дозволяють визначати його точне місцезнаходження у важкодоступних місцях або умовах нульової видимості. Застосування екзоскелетів зменшує фізичне навантаження на персонал під час переміщення важкого обладнання або виконання тривалих аварійно-рятувальних робіт [4].

Використання персональних супутникових систем зв'язку та мобільних mesh-мереж гарантує безперебійний обмін інформацією навіть за умов повного руйнування базової телекомунікаційної інфраструктури. Створення локальних автономних мереж передачі даних дозволяє підтримувати голосовий зв'язок, передавати відеопотоки високої чіткості та обмінюватися координатами об'єктів між оперативними групами й штабом ліквідації. Це забезпечує безперервність управління та стійкість системи зв'язку за будь-яких ускладнень обстановки [6].

Застосування сучасних матеріалів та портативного високотехнологічного обладнання (такого як акумуляторний аварійно-рятувальний інструмент, тепловізійні монітори та акустичні пошукові прилади) суттєво підвищує швидкість пошуку постраждалих під завалами. Завдяки високій чутливості приладів пошуку вдається виявляти найменші коливання та звуки в товщі завалу, що значно підвищує шанси на порятунок людей у «золоту годину» після виникнення надзвичайної ситуації [3].

Не менш важливим напрямом інноваційного розвитку є впровадження тренажерних комплексів із використанням технологій віртуальної та доповненої реальності для підготовки персоналу. Симуляція складних умов надзвичайних ситуацій у віртуальному

середовищі дозволяє рятувальникам відпрацьовувати алгоритми дій, взаємодію в команді та прийняття рішень у стресових ситуаціях без залучення реальних ресурсів і без ризику для життя. Це значно підвищує рівень професійної готовності підрозділів до дій за призначенням [4].

Таким чином, впровадження інноваційних технологій під час організації та проведення аварійно-рятувальних робіт є ключовим чинником підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації. Поєднання безпілотних систем, робототехніки, штучного інтелекту, геоінформаційних систем та сучасних засобів зв'язку дає змогу створити високоефективну систему захисту населення і територій. Подальший розвиток та практичне освоєння новітніх технологій сприятиме підвищенню безпеки рятувальників та суттєвому скороченню часу виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/5403-17.
2. Застосування безпілотних літальних апаратів під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій : методичні рекомендації / ДСНС України. Київ : ДСНС, 2021. 48 с.
3. Роботизовані комплекси та інноваційна техніка у сфері цивільного захисту : навч. посібник / О. М. Кулеба, В. В. Попов. Харків : НУЦЗУ, 2022. 184 с.
4. Інноваційні технології та штучний інтелект у системі цивільного захисту : монографія / С. П. Потеряйко, А. В. Терент'єва. Київ : ІДУНДЦЗ, 2023. 215 с.
5. Застосування геоінформаційних систем у сфері цивільного захисту та аварійно-рятувальній справі : підручник / І. В. Бондаренко. Lviv : ЛДУ БЖД, 2020. 190 с.
6. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2017 № 733. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/733-2017-%D0%BF.

ЗАСТОСУВАННЯ РОБОТОТЕХНІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ РОБІТ

Ксенія МІНЧУН ННІ цивільного захисту, ЦЗк-24-1
НК – Микола ГРИГОР'ЯН к. т. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Зростання кількості надзвичайних ситуацій техногенного характеру, пожеж на об'єктах критичної інфраструктури та руйнувань унаслідок обстрілів зумовлює потребу в застосуванні сучасних технічних засобів, які дають змогу проводити розвідку й виконувати небезпечні завдання без безпосереднього перебування рятувальників у зоні ураження. Одним із перспективних напрямів є використання робототехнічних комплексів, здатних доповнювати роботу особового складу та підвищувати безпеку аварійно-рятувальних робіт.

Робототехнічні комплекси, що можуть застосовуватися підрозділами ДСНС України, охоплюють наземні дистанційно керовані платформи, пожежних роботів, безпілотні літальні апарати, а також надводні й підводні системи. Залежно від призначення вони оснащуються відеокамерами, тепловізорами, засобами зв'язку, датчиками контролю небезпечних факторів, маніпуляторами або обладнанням для подавання вогнегасних речовин. Такі системи забезпечують отримання інформації про обстановку, обстеження важкодоступних ділянок і виконання окремих операцій на відстані [3].

Одним із основних напрямів використання робототехніки є проведення розвідки в зонах, де існує загроза обвалення конструкцій, вибуху, хімічного чи радіаційного

забруднення, а також інтенсивного теплового впливу. Робот може передавати оператору відеозображення та показники датчиків, допомагаючи визначати межі небезпечної ділянки, уточнювати характер події й обирати безпечніші маршрути. У разі пожеж на промислових об'єктах роботизовані платформи можуть подавати воду або піну, охолоджувати конструкції та стримувати поширення вогню до прибуття додаткових сил або під час роботи пожежно-рятувальних підрозділів [2].

Важливе значення мають наземні роботизовані комплекси під час ліквідації наслідків руйнувань. Вони можуть використовуватися для огляду завалів, доставки засобів зв'язку й обладнання, переміщення небезпечних предметів та, за наявності відповідного оснащення, допомоги в евакуації постраждалих. Використання дистанційно керованої техніки дає змогу зменшити час перебування рятувальників у небезпечній зоні та знизити ймовірність травмування особового складу. Водночас рішення про залучення комплексу має прийматися з урахуванням обстановки, характеристик обладнання та загального задуму проведення робіт [3].

Ефективність застосування робототехнічних комплексів залежить не лише від технічних характеристик, а й від організації управління. Перед початком робіт необхідно визначити завдання комплексу, межі його застосування, порядок взаємодії з керівником робіт і підрозділами, канали зв'язку та дії в разі втрати сигналу. Оператор повинен володіти навичками дистанційного керування, оцінювання даних із сенсорів і дотримання вимог безпеки. Доцільно регулярно проводити практичні тренування, під час яких відпрацьовуються сценарії пожежогасіння, розвідки, роботи на завалах і дій за несправності техніки [1].

Попри значні переваги, упровадження робототехніки має низку обмежень. До них належать висока вартість закупівлі та обслуговування, потреба в підготовлених операторах, обмежений час автономної роботи, складність пересування по завалах і залежність дистанційного керування від надійності зв'язку. На окремих об'єктах додатковими чинниками можуть бути висока температура, пил, вода, перешкоди для сигналу та радіоелектронний вплив. Тому під час вибору техніки потрібно оцінювати її прохідність, захищеність, дальністькерування, автономність, можливість роботи з наявним пожежно-рятувальним обладнанням [4].

Отже, застосування робототехнічних комплексів у діяльності підрозділів ДСНС України є перспективним засобом підвищення ефективності аварійно-рятувальних робіт. Роботизовані системи сприяють оперативнішій розвідці, виконанню окремих завдань у небезпечних умовах і зменшенню ризику для особового складу. Для подальшого розвитку цього напряму необхідно вдосконалювати технічне оснащення підрозділів, розробляти вітчизняні комплекси, стандартизувати порядок їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Собина В. О., Тарадуда Д. В., Соколов Д. Л., Демент М. О. Щодо ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій за допомогою робототехнічних комплексів. Проблеми надзвичайних ситуацій. 2021. № 33. С. 193–205. DOI: https://doi.org/10.52363/2524-0226-2021-33-15.

2. Биченко А. О., Пустовіт М. О., Остапенко А. О., Ротар В. Б. Аналіз тактико-технічних характеристик наземних роботизованих комплексів пожежних. Проблеми надзвичайних ситуацій. 2026. № 43. С. 22–50. DOI: https://doi.org/10.52363/2524-0226-2026-43-2.

3. Круглий стіл на тему «Безпілотні системи та роботизовані комплекси у діяльності ДСНС України: від наукових досліджень до практичного застосування». Національний університет цивільного захисту України.

4. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-%D0%BF.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄДСЦЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Антон ПЕРЕРВА, Харківський національний університет внутрішніх справ, ННІ-1-25-103
НК – Олена ЮШКЕВИЧ к. т. н., кандидат юридичних наук, професор кафедри
Харківський національний університет внутрішніх справ

В умовах дії правового режиму воєнного стану особливого значення набуває забезпечення ефективного функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ), діяльність якої спрямована на захист населення і територій від надзвичайних ситуацій та їх наслідків. Традиційні методи управління виявляються недостатньо гнучкими, що зумовлює нагальну необхідність цифровізації процесів управління. Згідно з базовими принципами державної політики у сфері цивільного захисту [1], критично важливою стає поглиблена інтеграція інноваційних технологій. Належне інформаційне забезпечення під час надзвичайних ситуацій (НС) відіграє ключову роль у координації дій підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС), дозволяючи максимально оперативно реагувати на загрози.

Геоінформаційні системи (ГІС) слугують ефективним інструментом підтримки управлінських рішень, головне призначення якого полягає у зборі, зберіганні та аналізі просторових даних [1; 2]. Використання інтерактивних карт дозволяє в режимі реального часу візуалізувати зони ураження. Завдяки цьому забезпечується прогнозування надзвичайних ситуацій, оцінка поширення небезпечних чинників, а також планування евакуаційних заходів із моделюванням безпечних маршрутів для населення.

Важливою перевагою ГІС є можливість інтеграції інформації з різних джерел, зокрема супутникових систем спостереження, безпілотних літальних апаратів та автоматизованих систем моніторингу. Це сприяє формуванню єдиного інформаційного простору для суб’єктів ЄДСЦЗ, забезпечує оперативне отримання та обробку даних про стан територій, об’єктів критичної інфраструктури, транспортних комунікацій і захисних споруд цивільного захисту. У результаті підвищується ефективність оцінки обстановки, координації дій сил цивільного захисту та прийняття своєчасних управлінських рішень в умовах воєнного стану [3].

Невід'ємною складовою сучасного цивільного захисту стало використання безпілотних технологій, що регламентується відповідними правилами застосування безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА) [4]. У сучасних умовах безпілотні системи активно залучаються до виконання завдань із моніторингу обстановки, збору оперативної інформації та інформаційного забезпечення діяльності підрозділів цивільного захисту.

Застосування БПЛА під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій значно підвищує ефективність пошуково-рятувальних робіт, дозволяє здійснювати безпечний моніторинг пожеж, виявляти осередки ураження та оперативно оцінювати масштаби руйнувань. Важливою перевагою таких технологій є можливість отримання достовірної інформації в режимі реального часу без безпосереднього ризику для життя і здоров’я рятувальників [5]. Крім того, дані, отримані за допомогою безпілотників, можуть інтегруватися з геоінформаційними системами, що сприяє підвищенню якості управлінських рішень.

Водночас використання безпілотних технологій супроводжується низкою об'єктивних труднощів. Серед них особливе значення мають протидія з боку ворожих засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), залежність роботи БПЛА від погодних умов, обмеженість часу автономного польоту та необхідність належного технічного обслуговування обладнання. Незважаючи на зазначені виклики, безпілотні технології залишаються одним із найбільш перспективних інструментів інформаційного забезпечення та підвищення ефективності функціонування ЄДСЦЗ в умовах воєнного стану.

Важливою умовою ефективного функціонування ЄДСЦЗ в умовах воєнного стану є забезпечення безперебійного зв’язку між органами управління та силами цивільного захисту.

Особливої актуальності це набуває в умовах цілеспрямованого пошкодження або руйнування телекомунікаційної інфраструктури внаслідок бойових дій. Надійний обмін інформацією дозволяє забезпечити оперативне реагування на надзвичайні ситуації та координацію дій усіх суб'єктів ЄДСЦЗ.

Для підтримання стійкого зв'язку активно впроваджуються сучасні технологічні рішення, зокрема системи супутникового зв'язку Starlink. Їх використання забезпечує безперервну передачу інформації навіть у випадках пошкодження традиційних каналів комунікації, сприяє координації роботи підрозділів та підвищує ефективність управління силами цивільного захисту під час виконання завдань за призначенням.

Важливим напрямом розвитку інформаційного забезпечення ЄДСЦЗ є удосконалення систем оповіщення населення. З цією метою впроваджується технологія Cell Broadcast, яка забезпечує оперативне надсилання екстрених повідомлень на мобільні пристрої громадян навіть за умов перевантаження мереж мобільного зв'язку. Додатково використовуються сучасні цифрові сервіси інформування населення, зокрема застосунок «Дія», офіційні вебресурси органів державної влади та канали комунікації в месенджерах.

Важливу роль у впровадженні сучасних інформаційних технологій відіграє Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту, діяльність якої регламентується Положенням про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту, затвердженим наказом МВС України від 03.07.2014 № 631 (у редакції наказу від 27.12.2023 № 1073) [6]. До основних завдань служби належать реагування на надзвичайні ситуації, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, здійснення моніторингу обстановки та інформаційного забезпечення управлінських рішень. У зв'язку з цим використання геоінформаційних систем, безпілотних авіаційних комплексів та сучасних засобів зв'язку є важливим елементом підвищення ефективності діяльності підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту в умовах воєнного стану.

Попри суттєві переваги, впровадження інноваційних технологій у діяльність ЄДСЦЗ супроводжується низкою проблем організаційного та матеріально-технічного характеру. Насамперед ідеться про необхідність належного фінансового забезпечення для закупівлі сучасного обладнання, програмного забезпечення та технічних засобів моніторингу. Важливим чинником також є підготовка кваліфікованих фахівців, здатних ефективно використовувати новітні апаратно-програмні комплекси в процесі виконання завдань цивільного захисту.

Окремим викликом в умовах воєнного стану та гібридної війни є забезпечення кібербезпеки інформаційної інфраструктури. Несанкціоноване втручання в роботу інформаційних систем, кібератаки на канали зв'язку та інформаційні ресурси можуть суттєво ускладнити процес управління силами цивільного захисту, обмін оперативною інформацією та координацію заходів реагування на надзвичайні ситуації.

Водночас перспективи подальшого розвитку інформаційного забезпечення ЄДСЦЗ пов'язані з упровадженням технологій штучного інтелекту (далі – ШІ) та автоматизованих систем обробки даних. Їх використання створює можливості для прогнозування ризиків виникнення надзвичайних ситуацій, аналізу великих масивів оперативної інформації, підтримки прийняття управлінських рішень і підвищення загальної ефективності функціонування системи цивільного захисту в умовах воєнного стану.

Отже, цифровізація процесів управління у сфері цивільного захисту є необхідною умовою підвищення ефективності функціонування ЄДСЦЗ в умовах воєнного стану. Використання геоінформаційних систем, безпілотних технологій, сучасних засобів зв'язку та інструментів автоматизованої обробки даних сприяє оперативному реагуванню на надзвичайні ситуації, покращенню координації між суб'єктами цивільного захисту та підвищенню рівня безпеки населення. Подальший розвиток системи має бути пов'язаний із впровадженням технологій штучного інтелекту та посиленням кіберзахисту інформаційної інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 11.06.2026).
2. Корж І. Ф. Особливості інформаційного забезпечення сфери цивільного захисту України. *Інформація і право*. 2017. № 3(22). С. 145-153.
3. Романюк І. П. Захист цивільного населення в умовах надзвичайної ситуації воєнного характеру в дискурсі державного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 13. С. 232–237. DOI: 10.32702/2306-6814.2024.13.232.
4. Правила застосування безпілотних авіаційних комплексів в органах та підрозділах цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 20.12.2019 № 1073. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0068-20 (дата звернення: 11.06.2026).
5. Теорія та практика використання БПЛА у ДСНС для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій : матеріали науково-практичних семінарів. Харків, 2023. URL: https://dspace.khadi.kharkov.ua/bitstreams/52e7feef-787d-4a9c-8fa7-9e6db5d73719/download (дата звернення: 11.06.2026).
6. Положення про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03.07.2014 № 631 (у редакції наказу МВС України від 27.12.2023 № 1073). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0108-24#Text (дата звернення: 11.06.2026).

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОРГАНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Данило ПОВЕЛИЦЯ – навчально-науковий інститут інженерної та спеціальної підготовки, група ОПс-24
НК-Юлія ПАНІМАШ к.пед.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

У сучасних умовах цифрової трансформації державного управління особливого значення набуває впровадження технологій штучного інтелекту (ШІ) у діяльність органів і підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Діяльність ДСНС пов’язана з необхідністю оперативного опрацювання значних обсягів інформації, прогнозування небезпечних подій, організації аварійно-рятувальних робіт і прийняття рішень в умовах дефіциту часу. Використання інтелектуальних цифрових інструментів може сприяти підвищенню ефективності управління, зменшенню ризиків для особового складу та збереженню життя і здоров’я населення.

Штучний інтелект є сукупністю технологій, які дають змогу аналізувати інформацію, виявляти закономірності, розпізнавати зображення й мовлення, формувати прогнози та автоматизувати виконання окремих завдань. У системі цивільного захисту його доцільно розглядати як інструмент підтримки професійної діяльності рятувальників і керівників, а не як заміну фахівців, які несуть відповідальність за прийняті рішення.

Одним із перспективних напрямів є прогнозування та запобігання надзвичайним ситуаціям. Алгоритми машинного навчання можуть використовуватися для аналізу статистики пожеж, погодних умов, температурних показників, стану рослинності та інших чинників ризику. Це дасть змогу визначати території з підвищеною ймовірністю виникнення пожеж, планувати профілактичні заходи та раціональніше розміщувати сили й засоби реагування.

Другим важливим напрямом є моніторинг надзвичайних ситуацій за допомогою безпілотних літальних апаратів, супутникових знімків і відеоаналітики. Інтелектуальні системи комп’ютерного зору можуть допомагати виявляти осередки займання, задимлення,

пошкодження будівель, завали та потенційно небезпечні ділянки. Для аналізу геопросторових даних і виявлення змін на території можуть застосовуватися спеціалізовані платформи, зокрема Picterra, а для обробки географічної інформації — QGIS у поєднанні з відповідними аналітичними моделями.

У сфері оперативного управління ШІ може підтримувати диспетчерські служби під час аналізу повідомлень про надзвичайні події, класифікації звернень, узагальнення інформації та підготовки попередніх рекомендацій щодо залучення сил і засобів. За наявності якісних даних і належно налаштованих моделей можливе також моделювання варіантів реагування з урахуванням відстані, дорожньої обстановки, характеру події та доступних ресурсів. Водночас остаточне рішення щодо маршруту, складу підрозділів і тактики робіт має залишатися за уповноваженою посадовою особою.

Важливим напрямом є автоматизація адміністративної та аналітичної діяльності. Генеративні інструменти ШІ можуть допомагати працівникам органів управління готувати проєкти службових документів, узагальнювати звіти, опрацьовувати нормативно-правові акти, створювати навчальні матеріали, формувати плани занять і систематизувати результати службової діяльності. Для таких завдань можуть використовуватися ChatGPT, Microsoft Copilot та Google Gemini — за умови дотримання вимог інформаційної безпеки й правил роботи з даними.

Ще одним перспективним напрямом є професійна підготовка особового складу. За допомогою генеративного ШІ можна створювати навчальні сценарії пожеж, дорожньо-транспортних пригод, хімічних аварій, руйнування будівель та інших надзвичайних ситуацій. Інтерактивні сценарії дають змогу відпрацьовувати алгоритми дій, аналізувати помилки й розвивати навички прийняття рішень без створення реальної небезпеки для учасників навчань.

Основними позитивними результатами впровадження ШІ в діяльність ДСНС можуть стати:

скорочення часу на опрацювання інформації та підготовку управлінських рішень;

підвищення оперативності виявлення потенційних загроз і прогнозування ризиків;

ефективніше планування використання особового складу, техніки й матеріальних ресурсів;

автоматизація виконання рутинної роботи;

підвищення якості професійної підготовки й реалістичності навчальних сценаріїв;

зниження ймовірності окремих помилок, пов’язаних із несвоєчасним опрацюванням значних обсягів даних;

створення індивідуальних кйесів для навчання;

посилення захисту життя і здоров’я населення та особового складу за умови належного використання технологій.

В той час впровадження ШІ у державному управлінні має певні ризики. Зокрема, актуальними залишаються питання етики, захисту персональних даних, прозорості алгоритмів і попередження дискримінації внаслідок алгоритмічної упередженості [1]. Також не можна відкидати можливості помилкових прогнозів, неповноти вхідних даних, збою алгоритмів, а також наявності кіберзагроз. Необхідно забезпечувати перевірку сформованих результатів фахівцями, навчати персонал цифрової грамотності та не завантажувати конфіденційні, персональні або оперативні дані до непогоджених зовнішніх сервісів.

Отже, використання штучного інтелекту в органах і підрозділах ДСНС України має значний потенціал для вдосконалення системи цивільного захисту. Найперспективнішими напрямами є прогнозування надзвичайних ситуацій, інтелектуальний моніторинг територій, підтримка оперативного управління, автоматизація документообігу. Враховуючи вищезазначене, впровадження відповідних технологій сприятиме раціональнішому використанню ресурсів, підвищенню обґрунтованості управлінських рішень і покращенню готовності підрозділів до реагування на надзвичайні ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воронов О., Остапенко О., Яценко В. Вплив штучного інтелекту на прийняття управлінських рішень у публічному управлінні. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2024. № 32. С. 177-187. DOI: https://doi.org/10.35432/tisb322024319732

СТАНДАРТИЗАЦІЯ, МЕТРОЛОГІЯ ТА ОЦІНКА ВІДПОВІДНОСТІ ЯК СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Тетяна ПОРТЯНКО, к. т. н., доцент
Черкаський державний технологічний університет

Сучасна система цивільного захисту функціонує в умовах зростання кількості та складності загроз природного, техногенного і воєнного характеру. Ефективність заходів із запобігання надзвичайним ситуаціям та реагування на них залежить не лише від організаційної готовності сил цивільного захисту, а й від надійності технічних засобів, достовірності результатів вимірювань, дотримання нормативних вимог та підтвердження відповідності обладнання і засобів захисту встановленим критеріям безпеки.

Кодекс цивільного захисту України визначає правові та організаційні засади захисту населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій. Серед заходів запобігання надзвичайним ситуаціям важливе місце посідають нормативне регулювання, стандартизація та забезпечення відповідності засобів цивільного захисту встановленим вимогам [1]. У зв'язку з цим підготовка здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Цивільна безпека» має передбачати формування здатності застосовувати нормативні документи, оцінювати достовірність вимірювань і визначати відповідність технічних засобів вимогам безпеки [2].

Метою роботи є обґрунтування значення навчальної дисципліни «Стандартизація, метрологія та сертифікація у сфері цивільного захисту» у формуванні професійних компетентностей майбутніх фахівців із цивільної безпеки та визначення практично орієнтованих напрямів її викладання. Методичною основою є аналіз нормативно-правових актів у сфері цивільного захисту, стандартизації, метрології та оцінки відповідності, систематизація їх вимог і узагальнення досвіду викладання дисципліни.

Під час викладання доцільно розглядати стандартизацію, метрологію та оцінку відповідності не як відокремлені напрями, а як взаємопов'язані інструменти забезпечення безпеки. Відповідно до Закону України «Про стандартизацію» об'єктами стандартизації можуть бути матеріали, обладнання, системи, правила, процедури, процеси та послуги [3]. Для цивільного захисту це має практичне значення, оскільки встановлення єдиних вимог до технічних засобів і процедур сприяє їх надійності, сумісності та передбачуваності застосування.

Першим результатом практично орієнтованого викладання дисципліни є формування у здобувачів уміння працювати з нормативною документацією. Майбутній фахівець повинен не лише знати поняття «стандарт», «технічний регламент», «оцінка відповідності», а й уміти визначити нормативні вимоги до конкретного об'єкта цивільного захисту, знайти відповідний документ, перевірити його чинність та проаналізувати встановлені критерії.

Другим результатом є формування метрологічної компетентності. У сфері цивільного захисту оперативні та управлінські рішення часто ґрунтуються на результатах вимірювань температури, тиску, концентрації небезпечних речовин, рівнів радіаційного забруднення, параметрів мікроклімату та інших фізичних величин. Закон України «Про метрологію та метрологічну діяльність» регламентує відносини у сфері забезпечення єдності вимірювань [4]. Тому на практичних заняттях важливо формувати вміння оцінювати придатність засобу

вимірювальної техніки, розуміти значення повірки, калібрування, метрологічної простежуваності та правильно інтерпретувати результати вимірювань.

Третім результатом є набуття навичок оцінювання відповідності засобів цивільного захисту встановленим вимогам. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» визначає правові й організаційні засади розроблення та застосування технічних регламентів і здійснення оцінки відповідності [5]. У навчальному процесі важливо сформувати розуміння відмінностей між стандартизацією, технічним регулюванням, оцінкою відповідності, декларуванням та сертифікацією, а також уміння аналізувати документи, що підтверджують відповідність продукції.

Четвертим результатом є формування ризик-орієнтованого підходу до застосування нормативних вимог і результатів вимірювань. Здобувачам доцільно пропонувати ситуаційні завдання, наближені до майбутньої професійної діяльності: вибір засобів індивідуального захисту для аварійно-рятувальних робіт; перевірка документації на обладнання; оцінювання придатності вимірювального приладу; визначення наслідків використання засобу з простроченим терміном повірки; аналіз відповідності характеристик обладнання встановленим вимогам. Такий формат переводить засвоєння нормативних положень із репродуктивного рівня на рівень прийняття професійних рішень.

Практичну складову дисципліни доцільно будувати за логічним ланцюгом: небезпека – нормативна вимога – параметр контролю – засіб вимірювання – достовірність результату – оцінка відповідності – рішення щодо можливості безпечного застосування. У такій моделі стандартизація визначає вимоги до об’єкта або процесу; метрологія забезпечує достовірність інформації про його фактичний стан; оцінка відповідності дає змогу встановити виконання визначених вимог.

Особливого значення цей підхід набуває в сучасних умовах, коли помилка вимірювання, застосування невідповідного обладнання або неправильне трактування нормативної вимоги може впливати на обґрунтованість управлінського рішення та безпеку персоналу і населення. Тому вивчення дисципліни має бути спрямоване не на механічне запам’ятовування назв стандартів і нормативно-правових актів, а на формування здатності застосовувати їх вимоги у конкретних професійних ситуаціях.

Таким чином, викладання дисципліни «Стандартизація, метрологія та сертифікація у сфері цивільного захисту» є важливою складовою професійної підготовки фахівців із цивільної безпеки. Практично орієнтоване поєднання стандартизації, метрологічного забезпечення та оцінки відповідності сприяє формуванню здатності працювати з нормативною документацією, забезпечувати достовірність вимірювань, оцінювати відповідність технічних засобів і приймати обґрунтовані рішення з урахуванням вимог безпеки. Перспективним напрямом удосконалення викладання є збільшення частки ситуаційних завдань, побудованих на реальних об’єктах, засобах вимірювальної техніки та нормативних документах, що застосовуються у сфері цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Кодекс України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 26.09.2026).

2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 263 «Цивільна безпека» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.10.2018 № 1170. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-standartu-vishoyi-osviti-za-specialnistyu-263-civilna-bezpeka-dlya-pershogo-bakalavrskogo-rivnya-vishoyi-osviti (дата звернення: 26.09.2026).

3. Про стандартизацію : Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 26.09.2026).

4. Про метрологію та метрологічну діяльність : Закон України від 05.06.2014 № 1314-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1314-18 (дата звернення: 26.09.2026).

5. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19 (дата звернення: 26.09.2026).

ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES IN CIVIL PROTECTION: INTEGRATING ORGANIZATIONAL, LEGAL, AND ECONOMIC TERMINOLOGY INTO THE UNIVERSITY CURRICULUM

Olga RYZHCHENKO, Educational and Scientific Institute of Civil Protection
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

The rapid integration of Ukraine into the international security and emergency management framework necessitates a modernization of higher education within specialized institutions, most notably at the National University of Civil Protection of Ukraine. As the lead higher education facility preparing experts for the State Emergency Service of Ukraine and broader state structures, the university faces the essential task of equipping future specialists with fluent professional communicative competence in English. Teaching English for Specific Purposes (ESP) in this context extends far beyond general vocabulary and basic grammar, requiring a targeted curricular integration of complex domain-specific concepts, specifically the organizational, managerial, economic, and legal support frameworks that govern the Unified State Civil Protection System.

As highlighted in current research on Ukrainian higher education reform, English instruction serves as a critical bridge for post-secondary institutions, where *«the core emphasis in teaching ESP should be made on 'professionalization of education and the students' use of the foreign language as a tool for future professional activities and knowledge»* [1, 165].

The Unified State Civil Protection System relies on a highly structured matrix of legislative directives, inter-agency operational protocols, economic allocation mechanisms, and administrative command hierarchies. To prepare cadets and students for international joint operations, humanitarian missions, and cross-border emergency mitigation, ESP instruction must directly incorporate this multidimensional legal and organizational terminology into the academic syllabus. Rather than treating English as an isolated humanities discipline, the curriculum should function as an interdisciplinary bridge where students simultaneously analyze domestic emergency legislation and its English equivalents.

Mastering concepts such as administrative regulation, disaster risk financing, inter-agency coordination, liability frameworks, and resource management in English enables future officers to communicate effectively with foreign partners, international non-governmental organizations, and NATO-aligned emergency response units. According to the *National ESP Curriculum for Universities*, achieving this benchmark equips graduates with the requisite communicative independence, ensuring that *«the target level of the language proficiency to qualify for a Bachelor's degree is B2 (Independent User)»* [2, 170] and establishing a foundation where students can *«effectively function in their academic and professional fields»* [2, 170].

Implementing this integrated approach requires modern pedagogical models such as Content and Language Integrated Learning (CLIL) and task-based learning. In practice, classroom activities move away from passive text translation toward practical simulations of real-world scenarios. Students analyze international emergency response agreements, draft operational briefings on the economic damage assessment of disasters, compare Ukrainian civil protection legislation with European Union directives like the EU Civil Protection Mechanism, and simulate legal decision-making under state-of-emergency conditions. By confronting real administrative and legal challenges in the target language, learners construct a functional vocabulary that encompasses managerial hierarchy, legal accountability, and economic sustainability in emergency contexts.

Such task-oriented methods align with modern ESP definitions, which conceptualize the field as *«English instruction based on actual and immediate needs of learners who have to successfully perform real-life tasks unrelated to merely passing an English class or exam»* [2, 165].

Ultimately, integrating organizational, legal, and economic civil protection terminology into the university curriculum transforms language learning into a strategic component of professional training. At the National University of Civil Protection of Ukraine, this educational evolution ensures that graduates are not only tactically proficient first responders and competent administrators within the native legal framework, but also globally capable professionals capable of representing Ukraine's civil defense interests, coordinating international assistance, and facilitating seamless integration into Euro-Atlantic security networks. This strategy aligns with the overarching national goal to *«develop students' professional language competences, enabling them to function effectively in culturally diverse academic and professional environments»* [1, 10].

REFERENCES

1. Bakayeva, G. Yu., Borysenko, O. A., Zuienok, I. I., Ivanischeva, V. O., Klymenko, L. Y., Kozymyrska, T. I., Kostrytska, S. I., Skrypnyk, T. I., Todorova, N. Yu., & Khodtseva, A. O. (2005). *English for Specific Purposes (ESP) national curriculum for universities*. British Council Ukraine; Lenvit.

2. Hildebrant, K. (2025). Teaching English for Specific Purposes in Ukraine in the context of international integration: Problems and solutions. *Revista de Lenguas para Fines Específicos*, *31*, 163-180. https://doi.org/10.20420/rlfe/2025.786.

РОЗПОДІЛЕНА СЕНСОРНА МЕРЕЖА ЯК ОСНОВА СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТЕХНОГЕННИХ ЗАГРОЗ

Костянтин РУДАКОВ, доцент кафедри інформаційної безпеки та комп'ютерної інженерії
кандидат технічних наук, доцент
Гліб БРАЗІЛІЙ,
здобувач вищої освіти
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
Софія ЧИЧУЖКО,
здобувач вищої освіти
Черкаський державний бізнес коледж, м. Черкаси

Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій зумовлює необхідність удосконалення систем моніторингу техногенних загроз та інформаційного забезпечення цивільного захисту. Ускладнення технологічних процесів, збільшення кількості потенційно небезпечних об'єктів і підвищення вимог до оперативності реагування формують потребу у спеціалізованих комп'ютерних системах, здатних забезпечувати безперервний збір, обробку, передавання та оцінювання інформації про стан технічних об'єктів і параметри навколишнього середовища. Особливого значення набуває можливість виявлення небезпечних змін на ранніх етапах, коли своєчасне формування попереджувальної інформації може сприяти зменшенню наслідків аварійних ситуацій.

Перспективним рішенням є використання розподілених бездротових сенсорних мереж, які забезпечують просторово розподілений моніторинг потенційно небезпечних об'єктів. На відміну від централізованих систем, у яких значна частина інформації передається до єдиного центру обробки, розподілена структура дає змогу розміщувати сенсорні вузли безпосередньо в контрольованих зонах та отримувати інформацію з різних ділянок об'єкта. Сенсорні вузли можуть здійснювати вимірювання температури, тиску, концентрації газів, рівня задимлення, вібрацій, вологості та інших параметрів, що

характеризують стан технологічного обладнання і навколишнього середовища. Сукупне використання таких даних створює можливості для виявлення відхилень від штатного режиму та визначення просторового поширення небезпечних процесів.

Водночас функціонування розподіленої сенсорної мережі супроводжується низкою технічних проблем. До них належать нестабільність бездротового зв'язку, обмеженість енергетичних ресурсів автономних сенсорних вузлів, можливість втрати або затримки даних, масштабованість мережі та необхідність забезпечення її працездатності за відмови окремих компонентів. Додатковою вимогою є мінімізація затримок передавання критично важливої інформації, оскільки для систем моніторингу техногенних загроз цінність даних визначається не лише їх точністю, а й своєчасністю надходження до засобів прийняття рішень.

Окремого значення набуває забезпечення достовірності та кібербезпеки сенсорних даних. Відмова окремого сенсорного вузла, некоректна робота датчика, порушення каналу зв'язку або несанкціоноване втручання можуть призвести до формування недостовірного інформаційного потоку. При цьому доступність мережі сама по собі не гарантує достовірності отриманих даних. Тому спеціалізована комп'ютерна система повинна не лише забезпечувати передавання інформації, а й оцінювати її якість, виявляти суперечливі або аномальні значення та, за можливості, підтверджувати небезпечні зміни за інформацією від декількох сенсорних вузлів. Для цього доцільним є використання механізмів самодіагностики, резервування, адаптивної маршрутизації, контролю цілісності та захисту інформаційних потоків.

Сучасні дослідження у сфері промислового Інтернету речей, сенсорних мереж та периферійних обчислень охоплюють окремі складові зазначеної проблематики [1–5]. Elsas R., Van Leemput D., Hoebeke J. та De Poorter E. досліджують мультимодальні промислові IIoT-мережі, приділяючи значну увагу надійності бездротового зв'язку, маршрутизації та адаптації мережевої взаємодії до змін умов функціонування [1]. Автори розглядають використання декількох комунікаційних механізмів як засіб підвищення стійкості мережі до змін характеристик бездротового середовища [1]. Для розподілених сенсорних систем цей підхід є важливим, оскільки умови поширення сигналу на промислових об'єктах можуть змінюватися залежно від розташування обладнання, перешкод та поточного стану середовища. Водночас мережева адаптивність не вирішує питання достовірності самих вимірювань і не забезпечує комплексного визначення рівня техногенної небезпеки.

B. Alotaibi досліджує питання безпеки промислових IoT-систем, систематизуючи вимоги до захисту, типи атак, методи протидії із застосуванням штучного інтелекту та можливості використання edge computing [2]. Запропоновані підходи підтверджують необхідність захисту інформації на різних рівнях IIoT-інфраструктури – від сенсорного вузла до центральної системи [2]. Для розподіленої сенсорної мережі це означає необхідність забезпечення не лише захищеного передавання, а й контролю достовірності інформації, що формується периферійними пристроями. Водночас застосування автентифікації, шифрування та інших механізмів захисту потребує врахування обмежених обчислювальних і енергетичних ресурсів сенсорних та edge-вузлів. Для систем моніторингу техногенних загроз це визначає необхідність узгодження вимог до захищеності інформації з вимогами до швидкості її обробки та передавання [2].

Y. Santo, R. Immich, B. L. Dalmazo та A. Riker запропонували підхід, що поєднує виявлення несправностей на периферійному рівні з адаптивною комунікацією в промислових IIoT-системах [3]. Виконання частини обчислень безпосередньо на edge-вузлах дає змогу локально виявляти несправності та адаптувати параметри передавання інформації залежно від стану системи [3]. Така організація є перспективною для моніторингу техногенних об'єктів, оскільки локальна обробка дозволяє сформувати попереджувальне повідомлення без очікування передачі всього масиву даних до центрального сервера. Крім того, адаптивна комунікація може підвищувати стійкість інформаційного обміну в умовах зміни стану мережі [3]. Водночас результат локального аналізу залежить від працездатності edge-вузла та

якості первинних сенсорних вимірювань. Тому для підвищення достовірності виявлення небезпечних станів доцільним є додаткове зіставлення результатів локального аналізу з даними інших просторово розподілених сенсорів.

H. Xiao, W. Hu, G. Liu та H. Zhou розробили систему моніторингу виробничого обладнання на основі edge computing, у якій обробка даних виконується поблизу джерела їх формування [4]. Запропонована архітектура передбачає використання периферійних вузлів для роботи з даними в режимі, наближеному до реального часу, що сприяє підвищенню оперативності контролю технологічних процесів [4]. Для розподіленої сенсорної мережі такий принцип може бути використаний для первинної фільтрації, агрегації, класифікації та виявлення відхилень без постійного передавання всього масиву вимірювань до центрального сервера. Це особливо важливо за значної кількості сенсорів, коли передавання усіх первинних даних створює додаткове мережеве та обчислювальне навантаження. Проте система орієнтована переважно на моніторинг виробничого обладнання в умовах відносно стабільної інфраструктури [4]. Для моніторингу техногенних загроз необхідно додатково враховувати можливість часткової втрати функціональності системи, зокрема відмови сенсорів, edge-вузлів, каналів зв'язку або окремих обчислювальних ресурсів.

H. Ramzey, M. Badawy, M. Elhosseini та A. A. Elbaset запропонували архітектуру I²OT-EC, що поєднує IIoT та edge computing для моніторингу й керування віддаленими об'єктами нафтовидобування [5]. Використання сенсорних пристроїв, мережевої інфраструктури та периферійних обчислювальних засобів забезпечує оперативний контроль параметрів технологічного процесу [5]. Практична реалізація запропонованого підходу демонструє доцільність розподіленого збору даних та локальної обробки для потенційно небезпечних промислових об'єктів. Разом із тим орієнтація системи на конкретну галузь обмежує безпосереднє перенесення її рішень на інші типи техногенно небезпечних об'єктів. Для цього необхідна адаптація структури системи, складу сенсорних засобів, способів передавання даних та алгоритмів оцінювання стану відповідно до характеристик конкретного об'єкта [5].

Зазначені дослідження охоплюють взаємопов'язані компоненти спеціалізованої системи моніторингу: надійність мережевої взаємодії [1], захист інформації [2], локальне виявлення несправностей та адаптивну комунікацію [3], периферійну обробку [4] і практичну інтеграцію IIoT з edge computing [5]. Їх результати підтверджують доцільність переходу від суто централізованої обробки до розподілених архітектур, у яких частина функцій збору, передавання та обробки інформації переноситься ближче до джерела даних [1; 3–5]. Водночас для спеціалізованої комп'ютерної системи моніторингу техногенних загроз важливим є не окреме вдосконалення кожного компонента, а їх узгоджена взаємодія в умовах можливих відмов, змін мережевих характеристик та виникнення небезпечних процесів.

Однією з ключових задач є розмежування реальної небезпечної події та технічної аномалії, спричиненої несправністю сенсора або порушенням передавання інформації. Окреме сенсорне показання не завжди може бути достатньою підставою для формування сигналу про загрозу, оскільки його відхилення може мати технічне, випадкове або зовнішнє походження [1; 3]. У зв'язку з цим перспективним є застосування просторово-часової кореляції даних від декількох сенсорів. Якщо зміна параметра одночасно або послідовно фіксується декількома вузлами, рівень довіри до такого сигналу може бути вищим, ніж у випадку одиничного вимірювання. Реалізація дворівневої перевірки, за якої edge-вузол здійснює первинне виявлення аномалії, а центральний рівень уточнює її на основі сукупності доступних вимірювань, дозволяє сформувати більш обґрунтоване рішення про наявність потенційної загрози [3; 4].

Відмовостійкість системи доцільно забезпечувати поєднанням адаптивної маршрутизації, резервування критичних інформаційних потоків та можливості локального функціонування окремих вузлів за часткової втрати мережевих компонентів [1; 3]. У такому випадку відмова одного сенсора або каналу зв'язку не повинна призводити до повної втрати інформації про контрольовану зону. Наявність декількох сенсорних вузлів, альтернативних

маршрутів та локальних засобів обробки дозволяє підвищити стійкість системи до окремих відмов. При цьому edge-обробка забезпечує виконання частини функцій безпосередньо на периферії мережі, зменшуючи необхідність постійного передавання первинних даних до центрального рівня [3–5].

Ще одним важливим напрямом є адаптація інтенсивності функціонування системи до поточного стану контрольованого об’єкта. За нормальних умов немає необхідності передавати всі вимірювання з максимальною частотою, оскільки це збільшує мережеве навантаження та енергоспоживання сенсорних вузлів. У разі виявлення підозрілого відхилення система може збільшувати частоту вимірювань, активувати додаткові сенсори або підвищувати пріоритет відповідного інформаційного потоку. За підтвердження небезпечного стану критичні повідомлення повинні передаватися найкоротшим доступним маршрутом із використанням резервних засобів зв’язку за необхідності [1; 3]. Така адаптивність дозволяє пов’язати параметри роботи мережі з рівнем потенційної небезпеки, що є важливим для спеціалізованої системи моніторингу.

Водночас механізми кіберзахисту повинні застосовуватися з урахуванням критичності інформаційних потоків [2]. Для звичайних вимірювань можуть використовуватися стандартні процедури контролю цілісності та автентичності, тоді як критичні повідомлення потребують підвищеного рівня захисту та контролю достовірності джерела. Такий диференційований підхід дозволяє уникати надмірного навантаження на обмежені ресурси сенсорних і периферійних вузлів та водночас забезпечувати необхідний рівень захищеності критично важливої інформації.

Таким чином, актуальним науково-прикладним завданням є розроблення архітектурних і технологічних принципів побудови розподіленої сенсорної мережі як основи спеціалізованої комп’ютерної системи моніторингу техногенних загроз. Перспективним напрямом є формування багаторівневої адаптивної архітектури, що поєднує розподілені сенсорні вузли, edge-обробку, адаптивну маршрутизацію, просторово-часову кореляцію даних, механізми самодіагностики та диференційований захист інформаційних потоків [1–5]. Особливістю такого підходу є взаємопов’язане врахування стану сенсорів, мережі та контрольованого об’єкта, що дає змогу перейти від простого збору показників до формування обґрунтованих інформаційних повідомлень про потенційні техногенні загрози. Реалізація зазначених принципів створює передумови для підвищення достовірності виявлення небезпечних станів, стійкості системи до відмов, раціонального використання мережевих ресурсів та оперативності інформаційного забезпечення цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Elsas R., Van Leemput D., Hoebeke J., De Poorter E. Multi-Modal Industrial IoT Networks: Recent Advances and Future Challenges. Wireless Personal Communications. 2025. Vol. 140. P. 1–24. DOI: 10.1007/s11277-023-10213-w. https://doi.org/10.1007/s11277-023-10213-w.

2. Alotaibi B. A Survey on Industrial Internet of Things Security: Requirements, Attacks, AI-Based Solutions, and Edge Computing Opportunities. Sensors. 2023. Vol. 23, No. 17. Art. 7470. DOI: 10.3390/s23177470. https://doi.org/10.3390/s23177470.

3. Santo Y., Immich R., Dalmazo B. L., Riker A. Fault Detection on the Edge and Adaptive Communication for State of Alert in Industrial Internet of Things. Sensors. 2023. Vol. 23, No. 7. Art. 3544. DOI: 10.3390/s23073544. https://doi.org/10.3390/s23073544.

4. Xiao H., Hu W., Liu G., Zhou H. Edge Computing-Based Unified Condition Monitoring System for Process Manufacturing. Computers & Industrial Engineering. 2023. Vol. 177. Art. 109032. DOI: 10.1016/j.cie.2023.109032. https://doi.org/10.1016/j.cie.2023.109032.

5. Ramzey H., Badawy M., Elhosseini M., Elbaset A. A. I²OT-EC: A Framework for Smart Real-Time Monitoring and Controlling Crude Oil Production Exploiting IIOT and Edge Computing. Energies. 2023. Vol. 16, No. 4. Art. 2023. DOI: 10.3390/en16042023. https://doi.org/10.3390/en16042023.

РЯТУВАННЯ ЛЮДЕЙ У ЗРУЙНОВАНИХ БУДІВЛЯХ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОШУКУ ПОСТРАЖДАЛИХ ПІД ЗАВАЛАМИ

Маріна САВРЕЙ, навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦБ-21к
НК – Вікторія Філіппова, ад'юнкт денної форми здобуття освіти
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Руйнування будівель і споруд унаслідок воєнних дій, вибухів, техногенних аварій та інших надзвичайних ситуацій створює особливо складні умови для проведення пошуково-рятувальних робіт. Одним із найважливіших завдань у таких ситуаціях є своєчасне визначення місцезнаходження людей, які опинилися під уламками. Від швидкості та точності пошуку безпосередньо залежить можливість своєчасного деблокування постраждалих, а також безпека особового складу аварійно-рятувальних підрозділів.

Відповідно до методичних матеріалів ДСНС України пошуково-рятувальні роботи на зруйнованих будівлях розпочинаються з оцінювання обстановки, визначення ймовірних місць перебування людей, організації пошуку та планування подальшого деблокування. При цьому враховується інформація від очевидців, мешканців, представників відповідних служб, конструктивні особливості будівлі та характер її руйнування [1]. Традиційні методи пошуку передбачають візуальне обстеження завалу, встановлення голосового контакту, прослуховування можливих сигналів від постраждалих та періодичне створення режиму тиші. Їхньою перевагою є можливість застосування одразу після прибуття підрозділів на місце події без складного технічного обладнання. Водночас ефективність таких способів знижується, якщо постраждала людина перебуває без свідомості, не може подавати сигнали або відділена від поверхні значним шаром конструкцій.

Ефективним компонентом пошукових робіт залишаються кінологічні розрахунки. Підготовлені службові собаки здатні швидко обстежувати значні площі та виявляти ймовірне місцезнаходження людей за запахом. Водночас результативність такого пошуку залежить від характеру руйнування, погодних умов та інших зовнішніх чинників. Саме тому отриманий кінологічним розрахунком результат доцільно підтверджувати за допомогою інших доступних способів пошуку.

Важливим напрямом підвищення ефективності пошуково-рятувальних робіт є застосування технічних засобів пошуку. До них належать акустичні прилади, пошукові камери, тепловізійні системи та інше спеціальне обладнання. Однак технічні засоби також мають певні обмеження. Зокрема, бетонні та металеві конструкції можуть перешкоджати виявленню теплового випромінювання, а сторонні шуми – ускладнювати застосування акустичних систем.

Разом із тим проведення пошуку постраждалих під завалами характеризується низкою проблемних аспектів. Насамперед це складність отримання достовірної інформації про точне місцезнаходження людини. Значна товщина уламків, бетонні та металеві конструкції, задимлення, шум, нестійкість елементів споруди та загроза повторного обвалення можуть істотно обмежувати можливості як рятувальників, так і технічних засобів.

Окремою проблемою є високий рівень небезпеки для самих рятувальників. Значні масштаби руйнувань, нестійкі конструкції, можливість повторного обвалення, задимлення, пожежі, пошкоджені інженерні мережі та наявність інших небезпечних факторів можуть унеможливлювати безпосередній доступ особового складу до окремих ділянок завалу. У таких умовах особливого значення набувають дистанційні та автоматизовані методи отримання інформації.

Одним із найбільш перспективних засобів первинної розвідки є безпілотні літальні апарати. Їх використання дає змогу за короткий проміжок часу обстежити значну територію, визначити масштаби та характер руйнувань, виявити осередки пожежі, небезпечні ділянки й можливі шляхи доступу до постраждалих. Важливою перевагою БпЛА є можливість отримання інформації без перебування рятувальників у потенційно небезпечній зоні. Це

особливо актуально у випадках, коли існує загроза повторного обстрілу чи руйнування конструкцій або доступ до окремих частин об'єкта ускладнений.

Ефективність застосування БпЛА може бути підвищена шляхом оснащення їх оптичними та тепловізійними камерами. Звичайне відеоспостереження забезпечує загальну оцінку обстановки, тоді як тепловізійні системи дають змогу виявляти температурні аномалії, які можуть свідчити про наявність людини. Разом із тим використання лише тепловізійного обладнання не може гарантувати достовірного результату, оскільки бетонні, металеві та інші конструкції можуть екранувати теплове випромінювання. Тому інформацію, отриману за допомогою БпЛА і тепловізорів, доцільно використовувати як складову комплексного пошуку, а не як єдине джерело даних [2].

Перспективним є також застосування радарних систем, здатних виявляти ознаки життєдіяльності людини через окремі види перешкод. Зокрема, такі засоби можуть фіксувати незначні рухи грудної клітки, пов'язані з диханням, що є особливо важливим у ситуаціях, коли постраждалий не може самостійно подати сигнал. Застосування подібних технологій може доповнювати акустичний та візуальний пошук і підвищувати ймовірність виявлення людей у важкодоступних порожнинах завалу [3].

Не менш важливим напрямом є використання наземних роботизованих комплексів. Вони можуть застосовуватися для проникнення в зони, перебування людини в яких є небезпечним або технічно неможливим. Оснащення таких комплексів відеокамерами, тепловізорами, акустичними датчиками та іншими сенсорами дає можливість дистанційно отримувати інформацію про стан завалу, наявність постраждалих і потенційні загрози. Крім того, застосування роботизованих систем дозволяє зменшити час перебування рятувальників у небезпечній зоні та відповідно знизити ризик травмування особового складу [4].

Для практичної реалізації такого підходу доцільно застосовувати багаторівневу модель пошуку. На першому рівні здійснюється дистанційна оцінка території за допомогою БпЛА з визначенням характеру руйнувань, небезпечних зон та можливих місць перебування людей. На другому рівні проводиться детальніше обстеження визначених ділянок із залученням кінологічних розрахунків, акустичних приладів та інших засобів. На третьому рівні місцезнаходження постраждалого уточнюється із застосуванням пошукових камер, тепловізійних, радарних або роботизованих систем. У разі збігу результатів декількох незалежних методів така ділянка має розглядатися як пріоритетна для подальшого деблокування.

Окремого значення набуває об'єднання даних, отриманих від різних засобів пошуку. Інформація з БпЛА, відеокамер, тепловізорів, акустичних і радарних систем, наземних роботів та кінологічних розрахунків повинна формувати єдину інформаційну картину для керівника рятувальної операції. Це дозволить не лише встановити найбільш імовірне місцезнаходження постраждалого, а й оцінити безпечні шляхи доступу до нього, визначити черговість проведення робіт та раціонально розподілити наявні сили і засоби.

Впровадження нових технологій потребує також удосконалення підготовки особового складу. Рятувальники повинні володіти навичками роботи з БпЛА, тепловізійними та роботизованими системами, розуміти особливості отриманої інформації та враховувати обмеження кожного технічного засобу. Доцільним є проведення спільних практичних навчань, під час яких відпрацьовуватиметься застосування різних способів пошуку в єдиному алгоритмі дій.

Необхідність використання сучасних методів пошуку постраждалих зумовлена потребою одночасного вирішення двох основних завдань: підвищення точності та швидкості виявлення людей під завалами і зменшення ризику для рятувальників. Застосування БпЛА, роботизованих комплексів, тепловізійних, радарних та інших дистанційних систем дає можливість отримувати інформацію з небезпечних і важкодоступних ділянок без безпосереднього перебування там особового складу.

Підвищення ефективності пошуку людей у зруйнованих будівлях потребує переходу від застосування окремих засобів до комплексної системи, у якій традиційні методи,

кінологічні розрахунки, технічні прилади, безпілотні літальні апарати та роботизовані комплекси доповнюють один одного. Перспективним напрямом є інтеграція отриманої інформації в режимі реального часу та використання її для підтримки управлінських рішень. Такий підхід може сприяти скороченню часу пошуку постраждалих, раціональнішому використанню сил і засобів та зменшенню ризику для рятувальників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ МВС України від 26.04.2018 р. №340 «Про затвердження Статуту дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та Статуту дій органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту під час гасіння пожеж».
2. Appavu K., Karuppanasamy K., Hong J., Lee S. C., Kim Y. W., Moon S. Thermal Vision-based Victim Detection and Rescue Prioritization in Collapsed Buildings Using Posture and Temperature Information. Knowledge-Based Systems. 2026. Vol. 352, Part B. Art. 117081. DOI: 10.1016/j.knosys.2026.117081.
3. Sarkar A., Ghosh D. Accurate sensing of multiple humans buried under rubble using IR-UWB SISO radar during search and rescue. *Sensors and Actuators A: Physical*. 2022. Vol. 348. Art. 113975. DOI: 10.1016/j.sna.2022.113975.
4. Wang G., Wang W., Ding P. et al. Development of a search and rescue robot system for the underground building environment. *Journal of Field Robotics*. 2023. Vol. 40, № 3. P. 655–683. DOI: 10.1002/rob.22152.

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ГОТОВНОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ УКРИТТЯ

Катерина ТРИПОЛЬСЬКА, ННІ пожежної та техногенної безпеки, Пбк-23-1
НК – Дмитро КРИШТАЛЬ, кандидат наук з державного управління
Національний університет цивільного захисту України

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України істотно актуалізувала питання готовності фонду захисних споруд цивільного захисту до використання за призначенням. Відповідно до Кодексу цивільного захисту України [1], проєктування захисних споруд та споруд подвійного призначення здійснюється згідно з ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту» [2], а порядок обліку й використання об'єктів фонду захисних споруд визначено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579 [3]. За офіційними даними ДСНС, станом на 2025 рік на обліку перебуває понад 62 400 таких об'єктів, а рівень їх готовності оцінюється приблизно у 85 % [5], що свідчить про наявність значного масиву укриттів, стан яких потребує регулярного контролю.

Наявна практика оцінювання готовності укриттів ґрунтується здебільшого на періодичних виїзних обстеженнях представниками органів місцевого самоврядування та ДСНС, що є ресурсоємним процесом і не забезпечує оперативного виявлення змін технічного стану об'єкта (пошкодження вентиляції, герметичності, аварійних виходів, систем життєзабезпечення) між плановими перевірками. Аналогічна проблема вже частково вирішується для об'єктів критичної інфраструктури – Порядок проведення моніторингу рівня безпеки таких об'єктів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22.07.2022 № 821 [4], передбачає періодичну (раз на три роки) оцінку стану захищеності за визначеним алгоритмом, однак і цей підхід залишається дискретним у часі, а не безперервним.

Перспективним напрямом усунення зазначеного розриву є впровадження інтелектуальної (заснованої на технологіях штучного інтелекту) системи безперервного оцінювання готовності та безпечності укриття. Наукова база для таких рішень активно

формується: В. Гречанінов [6] пропонує інтелектуальну систему сценарного моделювання оцінки захищеності об'єктів критичної інфраструктури, що поєднує машинне навчання, нечітку логіку та графові моделі для автоматизованої генерації сценаріїв інцидентів; В. С. Харченко [7] обґрунтовує наукові засади створення «гарантоздатних» систем штучного інтелекту для забезпечення готовності, безпечності та резильєнтності об'єктів критичної інфраструктури.

Пропонована концепція інтелектуальної системи оцінювання готовності та безпечності укриття передбачає безперервний збір даних із мережі датчиків (стан вентиляційного обладнання, рівень CO2, вологість, цілісність огороджувальних конструкцій, працездатність систем оповіщення та резервного живлення), автоматизовану обробку цих даних моделлю машинного навчання для формування комплексного індексу готовності об'єкта та автоматичне інформування балансоутримувача й підрозділів ДСНС про виявлені відхилення. Такий підхід дозволить перейти від дискретного (періодичного) контролю до безперервного моніторингу, суттєво скоротити час виявлення несправностей і підвищити достовірність даних про фактичну готовність фонду захисних споруд, які нині формуються переважно на основі суб'єктивних виїзних оглядів.

Впровадження запропонованої системи як науково-технічної розробки в системі ДСНС відповідає загальному вектору цифровізації управління цивільним захистом і може розглядатися як складова подальшого вдосконалення нормативної бази щодо обліку та експлуатації захисних споруд.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 34–35. Ст. 458.
2. ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту»: затверджено наказом Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 10.08.2023 № 702.
3. Про затвердження Вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2018 № 579.
4. Про затвердження Порядку проведення моніторингу рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури: постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2022 № 821.
5. ДСНС оцінила готовність захисних споруд в Україні в майже 85 %. Еспресо.TV. URL: https://espreso.tv/viyna-z-rosiyeyu-dsns-otsinila-gotovnist-zakhisnikh-sporud-v-ukraini-v-mayzhe-85 (дата звернення: 08.09.2026).
6. Гречанінов В. Інтелектуальна система сценарного моделювання оцінки захищеності об'єктів критичної інфраструктури. Технологічний аудит і резерви виробництва. 2025. № 3(41). С. 131–145. DOI: https://doi.org/10.25140/2411-5363-2025-3(41)-131-145.
7. Харченко В. С. Наукові засади, методи створення та впровадження гарантоздатних систем штучного інтелекту. Вісник Національної академії наук України. 2026. № 4. С. 37. DOI: https://doi.org/10.15407/visn2026.04.037.

ВИКОРИСТАННЯ ГІБРИДНИХ PtP-MESH МЕРЕЖ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО ЗВ’ЯЗКУ ПРИ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Ярослав ЧЕБАНОВ, ННІ пожежної та техногенної безпеки, ПБк-24-1
НК - Мурат МАЛЯРОВ к.т.н. доцент
Національний університет цивільного захисту України

Ефективність ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (НС) безпосередньо залежить від стійкості каналів зв'язку між штабом, оперативними групами та суміжними службами. Саме зв'язок забезпечує координацію дій підрозділів ДСНС, медичних бригад,

поліції, військових і органів місцевого самоврядування, своєчасне оповіщення населення та безпеку особового складу, який працює в небезпечних умовах [1]. Традиційна інфраструктура (стільникові мережі, дротові лінії, центральні комутатори) під час НС, зокрема внаслідок бойових дій, часто пошкоджується, перевантажується або втрачає електроживлення. Це зумовлює потребу в автономних і самовідновлюваних мережах, які можна швидко розгорнути безпосередньо в зоні ліквідації НС.

Однією з базових технологій для таких задач є з'єднання «точка-точка» (Point-to-Point, PtP), що забезпечує прямий канал обміну даними між двома вузлами без участі проміжних пристроїв чи центрального сервера [2]. Його основні переваги:

- стабільність і висока пропускна здатність, що дозволяє передавати відео з місця подій, карти, дані сенсорів тощо;
- мінімальні затримки та незалежність від зовнішньої інфраструктури;
- простота й швидкість розгортання: достатньо двох пристроїв з відповідними модулями зв'язку (радіорелейні станції, спрямовані антени, Wi-Fi-мости);
- можливість інтеграції з іншими видами зв'язку (радіо, супутниковим, мобільним).

Водночас практичне застосування PtP при ліквідації НС виявляє деякі суттєві обмеження:

- залежність від прямої радіовидимості: рельєф, забудова, лісові масиви, завали та закриті приміщення знижують якість каналу або унеможливлюють його;
- обмежена дальність, яка вимагає ланцюжків ретрансляторів;
- погане масштабування: для покриття району робіт потрібна велика кількість окремих каналів, кожен з яких потребує налаштування та юстування антен;
- наявність «єдиної точки відмови»: вихід з ладу одного вузла в ланцюжку розриває зв'язок із усіма наступними;
- низька адаптивність до зміни обстановки: спрямовані антени складно переорієнтовувати, коли рятувальні групи пересуваються.

Усунення цих обмежень можливе за рахунок Mesh-мереж. Це мережі з децентралізованою архітектурою, у яких вузли є рівноправними учасниками та одночасно виконують функції кінцевого пристрою й ретранслятора. Ключовими властивостями Mesh є самоорганізація (вузол автоматично знаходить сусідів і вбудовується в мережу), багатошляхова маршрутизація (між двома вузлами існує кілька можливих шляхів) та самовідновлення (при втраті вузла трафік автоматично перенаправляється іншим маршрутом). Саме ці властивості роблять Mesh привабливим для динамічних умов, де топологія мережі змінюється постійно.

Маршрутизація в Mesh-мережах здійснюється за кількома підходами. Проактивні протоколи (OLSR [3], B.A.T.M.A.N., Babel [4]). У такій мережі вузли постійно обмінюються службовими повідомленнями і заздалегідь підтримують таблицю маршрутів до всіх вузлів мережі. Коли потрібно щось передати, маршрут уже відомий. Це забезпечує мінімальну затримку початку передавання, проте створює постійне навантаження на мережу. Реактивні протоколи (AODV [5], DSR). При цьому вузол не знає маршрутів наперед. Коли виникає потреба передати дані, він розсилає запит на пошук маршруту (route discovery), отримує відповідь і вже тоді починає передавання. Маршрут зберігається, поки використовується. Це економить ресурс мережі та енергію, але збільшує затримку перед початком обміну. Стандарт IEEE 802.11s [6] визначає механізми побудови Mesh-мереж на рівні Wi-Fi, зокрема гібридний протокол маршрутизації HWMP. Вибір протоколу залежить від рухливості вузлів, розміру мережі та вимог до затримки.

При ліквідації наслідків НС доцільно використовувати кілька класів технічних рішень. Wi-Fi Mesh забезпечують високу пропускну здатність на відносно невеликих відстанях і підходять для передавання відео та даних. Спеціалізовані радіостанції призначені для мобільних підрозділів і поєднують значну дальність із вбудованими засобами захисту інформації. LoRa-рішення (зокрема проєкт Meshtastic) мають низьку швидкість передавання

даних, проте забезпечують велику дальність і низьке енергоспоживання, що робить їх придатними для телеметрії, геолокації та сигналів SOS. Окремий напрям становлять безпілотні літальні апарати як повітряні ретранслятори, які підіймають вузол над перешкодами та суттєво розширюють зону покриття. Така можливість особливо цінна під час ліквідації наслідків масштабних руйнувань, коли наземні шляхи недоступні.

Разом з тим Mesh-мережам притаманні власні обмеження, які необхідно враховувати при проєктуванні:

1. Зниження пропускної здатності зі збільшенням кількості стрибків: у мережах з одним радіоканалом вона істотно падає вже на перших ретрансляціях, а питома пропускна здатність вузла зменшується зі зростанням розміру мережі [7];
2. Накладні витрати на службовий трафік маршрутизації, особливо в проактивних протоколах за високої рухливості вузлів;
3. Підвищене енергоспоживання, оскільки ретрансляційні функції вимагають постійної роботи радіомодуля, що критично для автономних носимих пристроїв;
4. Складність забезпечення автентифікації вузлів і шифрування, оскільки в децентралізованій мережі відсутній єдиний центр довіри, а скомпрометований вузол може впливати на маршрутизацію;
5. Вразливість до засобів радіоелектронної боротьби в умовах бойових дій, коли придушення частотного діапазону може порушити роботу всієї мережі.

З огляду на сильні та слабкі сторони обох технологій доцільним є гібридний підхід, що поєднує їхні переваги. Пропонована архітектура є багаторівневою:

– *магістральний рівень:* спрямовані PtP-канали (радіорелейні лінії, спрямовані антени) формують опорні лінії між штабом, пунктами управління та периметром зони робіт і забезпечують високу пропускну здатність для передавання відео, карт та оперативних даних;

– *рівень покриття:* Mesh-сегменти розгортаються безпосередньо в районі робіт, де рятувальники та техніка постійно переміщуються, і забезпечують зв'язок між групами, а також у зонах, недоступних для прямої видимості;

– *рівень сповіщення:* низькошвидкісні LoRa-вузли передають телеметрію, координати та сигнали виклику допомоги, зберігаючи працездатність за мінімального енергоспоживання;

– *рівень резервування:* супутниковий, мобільний і радіозв'язок інтегруються через шлюзові вузли та забезпечують вихід у зовнішні мережі й зв'язок із вищими органами управління.

Розподіл ролей у такій схемі дозволяє компенсувати недоліки кожної технології. Магістральні PtP-канали розвантажують Mesh-сегменти від транзитного трафіку на великі відстані, а отже, обмежують кількість стрибків у самоорганізованій частині. Mesh, у свою чергу, усуває залежність від прямої видимості та «єдину точку відмови» на рівні покриття. Додаткове резервування шлюзових вузлів підвищує загальну живучість системи.

Для оцінювання ефективності гібридної архітектури пропонується використовувати такі показники: час відновлення зв'язку після виходу вузла з ладу, пропускну здатність залежно від кількості стрибків, коефіцієнт доставки пакетів, затримку передавання, енергоспоживання вузлів і час розгортання мережі. Перевірку можна проводити у два етапи: імітаційне моделювання в середовищах NS-3, OMNeT++ або Mininet-WiFi, що дозволяє дослідити поведінку мережі за різних топологій та сценаріїв відмов, і натурні випробування на обмеженій кількості пристроїв, що підтверджують результати моделювання в реальних умовах розповсюдження сигналу.

Окремої уваги потребують практичні сценарії застосування: лісова пожежа, де Mesh-вузли на техніці та в особового складу забезпечують зв'язок за відсутності мобільного покриття; затоплення територій, де повітряні ретранслятори з'єднують ізольовані райони; руйнування внаслідок обстрілів, коли гібридна схема дозволяє швидко відновити управління; робота в закритих приміщеннях і підземних спорудах, де поширення сигналу різко обмежене, а ретрансляція вузлами вздовж маршруту руху груп є єдиним способом підтримувати зв'язок.

Таким чином, застосування гібридних PtP-Mesh мереж дозволяє поєднати високу пропускну здатність і надійність магістральних каналів із гнучкістю, масштабованістю та живучістю самоорганізованого покриття. Це створює основу для побудови автономної та стійкої системи зв'язку, здатної функціонувати в умовах руйнування традиційної інфраструктури. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення критеріїв вибору протоколів маршрутизації залежно від типу НС, оптимізацію розміщення вузлів і ретрансляторів, а також на забезпечення інформаційної безпеки та стійкості мережі до радіоелектронного впливу. Впровадження таких рішень у систему цивільного захисту сприятиме підвищенню ефективності аварійно-рятувальних робіт і збереженню життя людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв’язку у сфері цивільного захисту : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вер. 2017 р. № 733. Урядовий кур’єр. 2017. № 189.
2. Гузей Д. Е., Антоненко О. С. Застосування P2P технологій у автоматизованих системах підтримки прийняття рішень під час надзвичайних ситуацій. Інформатика, інформаційні системи та технології : тези доп. двадцятої Всеукр. конф. студентів і молодих науковців (Одеса, 28 квіт. 2023 р.). Одеса, 2023. С. 190–193.
3. RFC 3626. Optimized Link State Routing Protocol (OLSR). IETF, 2003.
4. RFC 8966. The Babel Routing Protocol / IETF. 2021. URL: ietf.org.
5. RFC 3561. Ad hoc On-Demand Distance Vector (AODV) Routing / IETF. 2003. URL: ietf.org.
6. IEEE Std 802.11s-2011. Amendment 10: Mesh Networking / IEEE Computer Society. New York : IEEE, 2011. 372 p.
7. Gupta P., Kumar P. R. The Capacity of Wireless Networks. IEEE Transactions on Information Theory. 2000. Vol. 46, No. 2. P. 388–404.

Секція 8. Організаційно-правові засади забезпечення безпеки та стійкості об'єктів критичної інфраструктури України в умовах ведення воєнних дій

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вікторія АНІЩЕНКО, д.пед.н., професор
Пенітенціарна академія України
Людмила ОЛЕФІР к.ю.н., доцент
Інститут професійного розвитку Пенітенціарної академії України
Ірина ЄВРЕЇНОВА
Інститут професійного розвитку Пенітенціарної академії України

Установи виконання покарань та слідчі ізолятори є об'єктами, на яких наслідки надзвичайної ситуації можуть одночасно створити загрозу життю людей, порушити встановлений режим тримання та ускладнити безперервне виконання судових рішень. Засуджені й особи, взяті під варту, не можуть самостійно залишити небезпечну територію, обрати укриття або змінити маршрут переміщення. Тому на державу та адміністрацію установи покладається підвищений обов'язок завчасно організувати їх захист. Цивільний захист у пенітенціарній сфері має забезпечувати не лише реагування на подію, а й збереження життя і здоров'я людей, керованість установи, безперервність медичної допомоги та належний облік осіб, які перебувають під контролем держави.

Нормативну основу цієї діяльності становлять Кодекс цивільного захисту України, Кримінально-виконавчий кодекс України, Положення про єдину державну систему цивільного захисту та підзаконні акти з питань евакуації, оповіщення, укриття і підготовки персоналу [1; 2; 4; 5]. Постановою Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11 передбачено функціональні й територіальні підсистеми ЄДСЦЗ. Для пенітенціарної сфери наказом Міністерства юстиції України від 10 червня 2020 р. № 1925/5 утворено функціональну підсистему запобігання надзвичайним ситуаціям в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах ДКВС України. До неї входять органи управління ДКВС України, підпорядковані сили цивільного захисту, установи виконання покарань і слідчі ізолятори, які виконують завдання цивільного захисту [3]. Така побудова створює правову основу для вертикального управління, однак її результативність залежить від реальної взаємодії з територіальними підсистемами, підрозділами ДСНС України, органами місцевої влади, закладами охорони здоров'я, Національною поліцією України та операторами критичної інфраструктури.

Воєнний стан істотно змінив зміст ризиків для пенітенціарних установ. До пожеж, аварій і небезпечних природних явищ додалися ракетні та безпілотні атаки, повторні удари, тривалі відключення електроенергії, води, тепла і зв'язку, пошкодження шляхів сполучення та одночасне виникнення кількох загроз. За таких умов план цивільного захисту не може бути формальним документом із загальним розподілом обов'язків. Він повинен містити сценарії дій залежно від характеру загрози, чіткі підстави для переходу від укриття до евакуації, резервні маршрути, місця безпечного розміщення, порядок медичного сортування, перелік транспорту та склад сил, які залучаються до охорони й супроводу. Окремо необхідно

враховувати кількість осіб з інвалідністю, тяжкохворих, осіб похилого віку, жінок, неповнолітніх та інших людей, які потребують допомоги під час переміщення.

Порядок, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841, передбачає створення органів з евакуації, розроблення планів, визначення безпечних районів, організацію оповіщення, управління, життєзабезпечення та проведення тренувань [4]. У пенітенціарній системі ці загальні вимоги мають застосовуватися з урахуванням режиму тримання. Під час евакуації необхідно забезпечити безперервний персональний облік, збереження медичних і процесуальних документів, розподіл евакуйованих між установами, надання невідкладної допомоги та інформування уповноважених органів. Водночас заходи безпеки не можуть бути підставою для залишення людей у приміщеннях, які не забезпечують захисту від прогнозованої загрози. Рішення адміністрації мають ґрунтуватися на оцінці ризику, бути пропорційними та не створювати дискримінаційних умов доступу до укриттів. Такий підхід відповідає праву засуджених на гуманне ставлення і повагу до гідності, закріпленому Кримінально-виконавчим кодексом України, а також Правилам Нельсона Мандели та Європейським пенітенціарним правилам [5−7].

Організаційно-управлінське забезпечення доцільно будувати на об’єктовому паспорті готовності до надзвичайних ситуацій. У ньому варто фіксувати актуальну кількість осіб, фактичну місткість захисних споруд, доступність маршрутів до укриттів, стан систем пожежогасіння, резерви води, продовольства, лікарських засобів і пального, автономність енергопостачання, наявність транспорту, резервних засобів зв’язку та установ, спроможних прийняти евакуйованих. Паспорт необхідно оновлювати після зміни контингенту, інфраструктури або безпекової обстановки. Це дозволить керівнику оцінювати не наявність документів, а фактичну спроможність установи діяти протягом перших критичних годин.

Взаємодію між суб’єктами ЄДСЦЗ слід закріплювати спільними алгоритмами. Для кожної установи мають бути визначені цілодобові контакти відповідальних посадових осіб, порядок обміну інформацією, сили й засоби першого реагування, маршрути доступу рятувальників, резервні заклади охорони здоров’я та приймальні установи. Практичну готовність потрібно перевіряти спільними командно-штабними навчаннями й об’єктовими тренуваннями. Їх сценарії мають передбачати втрату основного зв’язку, пошкодження одного з маршрутів, потребу в медичній евакуації та дефіцит персоналу. Відомості про охорону установи, маршрути й порядок переміщення осіб повинні використовуватися з дотриманням встановлених обмежень доступу, але режим секретності не повинен перешкоджати завчасному узгодженню дій із компетентними органами.

Економічне забезпечення цивільного захисту має формуватися за ризик-орієнтованим принципом. Першочергового фінансування потребують захисні споруди, резервне електроживлення, запаси питної води, системи пожежної сигналізації та гасіння, засоби зв’язку, медичні комплекти й транспортне забезпечення. Розподіл коштів доцільно пов’язати з результатами паспортизації ризиків, а не здійснювати рівномірно між установами. Закупівля обладнання повинна враховувати вартість його обслуговування, наявність витратних матеріалів, можливість ремонту та роботу в автономному режимі. Для невідкладних закупівель під час воєнного стану необхідно зберігати належне документування рішень, контроль за використанням ресурсів і персональну відповідальність посадових осіб.

Окремим напрямом є стійкість інформаційного забезпечення. Списки осіб, відомості про стан їхнього здоров’я, призначене лікування, судові строки та місця подальшого розміщення мають бути доступними уповноваженим працівникам у захищеній електронній формі та у резервній копії, придатній для використання за відсутності електроенергії або мережі. Передавання таких даних під час евакуації повинно відповідати вимогам захисту персональної інформації. Поєднання точного обліку з резервними каналами зв’язку зменшує ризик втрати інформації, безпідставного припинення лікування та порушення процесуальних прав.

Для вдосконалення правового регулювання доцільно доповнити Положення, затверджене наказом Міністерства юстиції України № 1925/5, окремим розділом щодо функціонування підсистеми в умовах воєнного стану. У ньому слід визначити мінімальні критерії готовності установи, алгоритм прийняття рішення про укриття або евакуацію, порядок міжвідомчої взаємодії, вимоги до резервного життєзабезпечення та гарантії захисту вразливих категорій осіб. На рівні ДКВС України варто затвердити типову структуру плану реагування, єдину форму паспорта готовності та методику щорічного оцінювання спроможності установ. Результати такого оцінювання мають бути підставою для планування бюджетних видатків і визначення першочергових заходів, без оприлюднення інформації, що може зашкодити безпеці об'єктів.

Отже, ефективність цивільного захисту в установах виконання покарань визначається здатністю системи одночасно зберегти життя людей, забезпечити керованість установи та продовжити виконання її законних функцій. Для цього потрібні сценарне планування, перевірена міжвідомча взаємодія, підготовлений персонал, резервне ресурсне забезпечення і правові процедури, адаптовані до воєнних загроз. Перехід від контролю наявності планів до оцінювання фактичної готовності створить підстави для обґрунтованого розподілу ресурсів та належного захисту осіб, які через свій правовий статус повністю залежать від дій держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 11.09.2026).
2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.09.2026).
3. Про затвердження Положення про функціональну підсистему запобігання надзвичайним ситуаціям в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах Державної кримінально-виконавчої служби України єдиної державної системи цивільного захисту: наказ Міністерства юстиції України від 10.06.2020 № 1925/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0532-20#Text (дата звернення: 11.09.2026).
4. Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 30.10.2013 № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 11.09.2026).
5. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 № 1129-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (дата звернення: 11.09.2026).
6. United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules): UN General Assembly Resolution A/RES/70/175 of 17 December 2015. URL: https://docs.un.org/en/A/RES/70/175 (accessed: 11.09.2026).
7. Recommendation Rec(2006)2-rev of the Committee of Ministers to member States on the European Prison Rules, revised on 1 July 2020. URL: https://rm.coe.int/09000016809ee581 (accessed: 11.09.2026).

RISK-BASED PLANNING OF MEASURES TO ENSURE THE RESILIENCE OF CRITICAL INFRASTRUCTURE FACILITIES UNDER MARTIAL LAW

Dmytro BIEKHOVETS, Educational and Research Institute of Civil Protection, Group CZk-24-1
Scientific Supervisor – Andrii MELNYCHENKO, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

Ensuring the resilience of critical infrastructure facilities is one of the priority objectives of state policy in the fields of national security and civil protection. Under martial law, damage to energy, water supply, transport, and other essential service systems may result in prolonged disruptions to vital services, interfere with the functioning of territorial communities, and trigger secondary emergencies. Under these circumstances, particular importance is attached to establishing well-founded priorities for the protection and restoration of critical infrastructure facilities, taking into account existing resource constraints.

The legal and organizational foundations for critical infrastructure protection are established by the Law of Ukraine «On Critical Infrastructure» [1]. Its provisions address the functionality, continuity of operation, recoverability, integrity, and resilience of critical infrastructure. The procedure for identifying and categorizing critical infrastructure facilities is established by Resolution No. 1109 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 9, 2020 [2]. Furthermore, the protection and operation of such facilities under martial law must take into account the special legal regime established by the Law of Ukraine «On the Legal Regime of Martial Law» [3].

The purpose of this study is to substantiate a risk-based approach to prioritizing measures aimed at ensuring the resilience of critical infrastructure facilities under martial law.

Conventional planning of protective measures may primarily rely on established requirements for physical protection, technical condition, and operational reliability. However, limited funding, shortages of material resources, and the simultaneous impact of multiple threats make it necessary to compare alternative measures not only in terms of their cost but also according to their expected contribution to reducing the risk of disruption to essential functions.

The proposed approach involves assessing four interrelated components: the nature of threats, facility vulnerability, the consequences of operational disruption, and recovery capacity.

Threat assessment should consider possible scenarios of damage or operational interruption, including those caused by hostilities, technological accidents, and disruptions to power supply. It is important to distinguish between the likelihood of a threat occurring and the scale of its potential consequences, since even events with uncertain frequencies may pose significant risks to essential service systems.

Facility vulnerability reflects its ability to maintain operational capacity under adverse conditions. Its assessment should consider the availability of backup equipment, alternative power sources, redundancy of technological processes, protection of critical components, and the possibility of promptly switching to backup operating configurations.

The consequences of operational disruption should be assessed by considering the number of consumers who may lose access to essential services, the expected duration of service interruptions, potential socioeconomic losses, and the impact on other critical infrastructure facilities.

Recovery capacity constitutes a separate component and is determined by the availability of repair teams, equipment reserves, spare materials, alternative technological solutions, and organizational preparedness for emergency repair and restoration operations.

For the practical application of the risk-based approach, it is proposed to develop a list of potential resilience-enhancing measures and evaluate each of them against three criteria: expected risk reduction, resource requirements, and implementation time.

Expected risk reduction may be determined as the difference between the estimated risk level before implementing a particular measure and the projected risk level following its

implementation. Resource requirements should include not only financial expenditure but also the need for equipment, materials, and specialized personnel. Implementation time is particularly important under martial law, when even effective long-term solutions may be unable to provide the necessary reduction in risk in the immediate future.

These criteria can be used to rank measures according to priority. Preference may be given to solutions that provide substantial risk reduction at acceptable resource costs and can be implemented within the shortest feasible period. At the same time, mandatory legal requirements and prescribed safety measures must not be treated as optional alternatives based solely on economic considerations.

Particular attention should be paid to the interdependence of critical infrastructure facilities. Disruption to one facility may cause interruptions in other systems that depend on it technologically or organizationally. For example, prolonged power outages may affect water supply systems, communications, and certain transport facilities. Therefore, the prioritization of protective measures should be assessed not only at the level of an individual facility but also with consideration of its role in maintaining the resilience of interconnected systems.

An important organizational aspect of the proposed approach is the regular updating of risk assessment results. Changes in the nature of threats, infrastructure damage, depletion of reserves, or the availability of additional resources may significantly affect the appropriateness of previously selected measures. Consequently, resilience planning should be regarded as a continuous process involving the revision of priorities in response to changing operational conditions.

The practical implementation of the proposed approach may involve the sequential identification of a facility's critical functions, analysis of possible operational disruption scenarios, assessment of potential consequences, development of alternative protective measures, selection of priority solutions, and subsequent monitoring of their effectiveness.

Thus, risk-based planning of measures to ensure the resilience of critical infrastructure facilities provides a structured basis for prioritizing management decisions under resource constraints. The proposed approach integrates the assessment of threats, vulnerability, consequences of operational disruption, and recovery capacity, while also accounting for interdependencies between infrastructure systems.

Further research should focus on developing quantitative criteria for prioritizing protective measures and validating the proposed approach through simulated scenarios involving disruptions to critical infrastructure operations.

REFERENCES

1. On Critical Infrastructure: Law of Ukraine No. 1882-IX of November 16, 2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20 (accessed October 9, 2026).

2. Certain Issues Concerning Critical Infrastructure Facilities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1109 of October 9, 2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-п (accessed October 9, 2026).

3. On the Legal Regime of Martial Law: Law of Ukraine No. 389-VIII of May 12, 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (accessed October 9, 2026).

ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Олександр ГАВРИЛЕНКО,
Навчально-науковий інститут пожежної та техногенної безпеки, навчальний взвод ПБ-22к
НК – Юрій СУДНІЦИН,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Повномасштабна та тривала збройна агресія рф проти України докорінно змінила світову парадигму безпеки в забезпечення управління та безпеки стратегічних об'єктів. Реалії сучасних військових дій демонструє використання комбінованих методів ураження: масовані ракетно-дронові удари, артилерійські обстріли прифронтових територій, диверсійні акти та масштабні скоординовані кібератаки на автоматизовані системи управління технологічними процесами. Практика довела, що в умовах застосування різноманітного озброєння, забезпечити стовідсотковий фізичний чи інженерний захист об'єктів критичної інфраструктури неможливо. Отже, виникає необхідність зміни публічно-управлінської та пожежно-техногенної парадигми, зокрема вимушений та невідкладний перехід від реактивного принципу «ліквідації наслідків» до проактивного європейського концепту «стійкості» (resilience).

Аналізуючи вітчизняне законодавство, як-от Закон України «Про критичну інфраструктуру», закладено первинний правовий фундамент безпеки з можливістю інтеграції європейського концепту «стійкості». Проте чинна нормативно-правова база цивільного захисту зберігає застарілу орієнтацію на захист окремих матеріальних об'єктів (будівель, споруд), а не на забезпечення безперервності функціональних процесів, що підтверджується статистикою руйнувань за даними Міністерства енергетики України та звітів ДСНС: внаслідок масованих ударів пошкоджено або повністю зруйновано значну частку об'єктів теплової та гідрогенерації держави, зокрема усі великі теплові та гідроелектростанції [2]. Це створює ситуації, коли формальне виконання вимог пожежно-техногенної безпеки окремого об'єкта не гарантує забезпечення роботоспроможності системи загалом [1].

Досліджуючи закордонну нормативно-правову базу, слід звернути увагу на Директиву Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2557 від 14 грудня 2022 року про стійкість критично важливих суб’єктів та скасування Директиви Ради 2008/114/ЄС. Даний документ описує та зобов’язує операторів інфраструктури до розробки індивідуальних планів стійкості із обов'язковим врахуванням каскадних ефектів, що стає ключовим орієнтиром для модернізації українського законодавчого поля. Крім того, існує проєкт зміни Закону України «Про критичну інфраструктуру» із врахування Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2557 від 14 грудня 2022 року [3;4].

Для підвищення рівня стійкості критичної інфраструктури в Україні, вертикаль цивільного захисту держави має синхронізуватися з стратегічними вимогами та керівними принципами НАТО. Альянс визначає стійкість національної інфраструктури як першу лінію колективної оборони та передбачає правове забезпечення семи базових вимог, серед яких критичними для України є: безперервність державного управління у кризових ситуаціях, стійкість енергетичного сектору, здатність ефективно управляти неконтрольованим переміщеням людей, забезпечення цивільних систем зв'язку в умовах тривалого відключення електроенергії – «блекауту» [5].

На виконання євроінтеграційних зобов’язань України, а також підвищення стійкості об’єктів критичної інфраструктури, до вітчизняної нормативно-правової бази підписано Постанову КМУ від 07.02.2025 року №142 «Про реалізацію експериментального проекту щодо нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту, ремонту та інших інженерно-технічних заходів із захисту об’єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору, підсектору морського та внутрішнього водного транспорту і

підсектору залізничного транспорту сектору транспорту і пошти, сектору систем життєзабезпечення критичної інфраструктури» , яка покликана безпосередньо інтегрувати норми Директиви CER (ЄС) 2022/2557 у Закон України «Про критичну інфраструктуру» [6].

Нормативно-правові зміни суттєво розширили, деталізували та адаптували під воєнні реалії алгоритми фінансування, проектування та термінового будівництва споруд третього рівня інженерно-технічного захисту об'єктів. За оцінками експертів, зведення таких захисних конструкцій дозволило значно знизити рівень критичних руйнувань підстанцій при прямих влучаннях уламків та БпЛА, що є унікальним правовим та інженерним прецедентом поєднання військових та цивільних будівельних нормативів [6].

Однак, важливою складовою інтеграції міжнародно-правових стандартів є і залишається якісна підготовка фахівців у сфері цивільного захисту за новими стандартами. Доцільно впроваджувати вивчення молодому поколінню Директиви Європейського Союзу та норма нормативно-правової бази НАТО, для розуміння європейських методик ризик-менеджменту. Крім того, доцільно запровадити практичне відпрацювання сценаріїв ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій на об’єктах критичної інфраструктури з урахуванням каскадних ефектів (втрата зв'язку, припинення водопостачання, загроза суміжним об'єктам тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3931-20#n10 (дата звернення: 19.06.2026).

2. Стабільне проходження минулої зими – перемога для всієї енергетичної галузі. *Міністерство енергетики України.* URL: https://mev.gov.ua/novyna/stabilne-prokhodzhennya-mynuloyi-zymy-peremoha-dlya-vsiyeyi-enerhetychnoyi-haluzi (дата звернення: 19.06.2026).

3. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2022/2557 від 14 грудня 2022 року про стійкість критично важливих суб’єктів та скасування Директиви Ради 2008/114/ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9a3_002-22#Text (дата звернення: 19.06.2026).

4. Про внесення змін до Закону України «Про критичну інфраструктуру» щодо імплементації положень Директиви (ЄС) 2022/2557 Європейського парламенту та Ради від 14 грудня 2022 року про стійкість критично важливих об'єктів: Проєкт Закону України від 14.11.2024 № 12208. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2613670 (дата звернення: 19.06.2026).

5. Формування національної системи стійкості в Україні: проміжні підсумки. *Національний інститут стратегічних досліджень.* URL: https://niss.gov.ua/news/statti/formuvannya-natsionalnoyi-systemy-stiykosti-v-ukrayini-promizhni-pidsumky (дата звернення: 19.06.2026).

6. Про реалізацію експериментального проекту щодо нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту, ремонту та інших інженерно-технічних заходів із захисту об’єктів критичної інфраструктури паливно-енергетичного сектору, підсектору морського та внутрішнього водного транспорту і підсектору залізничного транспорту сектору транспорту і пошти, сектору систем життєзабезпечення критичної інфраструктури : постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2025 р. № 142. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2025-п#Text (дата звернення: 19.06.2026).

КЛЮЧОВІ УПРАВЛІНСЬКІ ЗАВДАННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ЗВ'ЯЗКУ ЯК КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Сергій ГОНЧАРЕНКО, навчально-науковий інститут цивільного захисту,
НК – Сергій ХАРЧЕНКО, викладач кафедри цивільного захисту та інформаційних технологій
Національний університет цивільного захисту України

Захист об'єктів зв'язку як критичної інфраструктури в умовах воєнного стану залежить від визначення управлінських завдань та здатності керівництва забезпечити їх виконання в умовах динаміки, дефіциту часу та ресурсів. На відміну від планової діяльності, управління в кризових умовах потребує концентрації зусиль на обмеженій кількості пріоритетних завдань, які мають важливе значення для збереження функціонування об'єкта та забезпечення цивільної безпеки.

Ключові управлінські завдання щодо захисту об'єктів зв'язку розглядають як систему взаємопов'язаних дій, спрямованих на попередження загроз, реагування на порушення функціонування та відновлення роботи об'єкта. Такий підхід дозволяє забезпечити безперервність управління та уникнути хаотичних рішень у кризових ситуаціях.

Управлінські завдання щодо захисту об'єктів зв'язку:

забезпечення готовності об'єкта: розробка та актуалізація планів реагування, визначення критичних функцій, створення резервів ресурсів, формування управлінської структури, підготовка персоналу до дій у НС;

ідентифікація та пріоритезація загроз: постійна оцінка обстановки, визначення найбільш імовірних і небезпечних загроз (фізичні ураження, знеструмлення, кібератаки, логістичні порушення), концентрація захисту на критичних елементах;

забезпечення безперервності зв'язку: визначення пріоритетів надання послуг, забезпечення зв'язку для органів влади, екстрених служб, медичних установ та підрозділів цивільного захисту

координація та взаємодія: організація взаємодії з органами цивільного захисту, місцевою владою, правоохоронними органами та іншими суб'єктами реагування, обмін інформацією та узгодження рішень;

оперативне управління та прийняття рішень: прийняття швидких рішень у режимі реального часу, чіткий розподіл повноважень, делегування управлінських функцій для уникнення затримок;

управління ресурсами: раціональний розподіл персоналу, технічних засобів, резервних джерел живлення, пального та фінансів в умовах дефіциту ресурсів

управління персоналом: забезпечення безпеки працівників, організація змінної роботи, підтримка морально-психологічного стану, підготовка персоналу до дій у кризових умовах

моніторинг і контроль: постійний контроль технічного стану об'єкта, забезпеченості ресурсами, перебігу аварійно-відновлювальних робіт та ефективності управлінських рішень

планування відновлення та підвищення стійкості: організація відновлення після кризових ситуацій, усунення виявлених слабких місць, впровадження заходів для зменшення уразливості в майбутньому

Таблиця 1 – Типові алгоритми прийняття управлінських рішень щодо захисту об’єктів зв’язку як критичної інфраструктури

Назва етапу	Зміст етапу	Основне управлінське завдання	Приклади рішень / відповідальні особи
Виявлення та первинна оцінка порушення	Фіксація факту порушення (зникнення зв’язку, зниження якості послуг, пошкодження обладнання, знеструмлення, кібератака) та попередня оцінка масштабів події	Визначення критичності ситуації	Рішення: оголошення технічної тривоги, доповідь керівництву. Відповідальні: чергова зміна, диспетчер, начальник зміни
Активація кризового управління та оповіщення	Введення режиму кризового реагування, активація планів, оповіщення керівного складу, технічних служб і органів цивільного захисту	Своєчасне оповіщення та організація управління	Рішення: введення кризового режиму, скликання штабу. Відповідальні: керівник об’єкта, служба оповіщення
Прийняття первинних управлінських рішень	Визначення заходів локалізації загрози (резервні канали, автономне живлення, ізоляція пошкоджених ділянок, посилення охорони)	Недопущення ескалації ситуації	Рішення: перемикання на резервні канали, запуск дизель-генераторів. Відповідальні: головний інженер, керівник технічної служби
Координація із зовнішніми суб’єктами реагування	Взаємодія з органами цивільного захисту, місцевою владою, правоохоронними органами та військовими структурами	Узгодження дій і рішень	Рішення: запит підрозділів ДСНС, залучення поліції для охорони. Відповідальні: керівник об’єкта, кризовий штаб
Організація аварійно-відновлювальних робіт	Формування складу сил і засобів, визначення пріоритетів відновлення, забезпечення безпеки персоналу	Швидке та безпечне відновлення функціонування	Рішення: направлення аварійних бригад, встановлення тимчасових ліній зв’язку. Відповідальні: начальник аварійної служби, інженер з охорони праці
Забезпечення безперервності управління та моніторинг	Контроль ситуації, коригування управлінських рішень, підтримка комунікації	Стабільність управління та реагування	Рішення: регулярні доповіді, оновлення планів дій. Відповідальні: оперативний черговий, керівник штабу
Оцінка ефективності та планування підвищення стійкості	Аналіз дій, коригування планів реагування, формування рекомендацій	Підвищення рівня стійкості об’єкта	Рішення: службовий розбір, оновлення планів захисту. Відповідальні: керівник об’єкта, комісія з аналізу НС

Таким чином, типові алгоритми прийняття управлінських рішень щодо захисту об'єктів зв'язку як критичної інфраструктури являють собою структуровану систему дій, яка охоплює всі фази кризового управління: від виявлення загрози до відновлення та підвищення стійкості. Їх впровадження дозволяє зменшити вплив людського фактору, скоротити час реагування та забезпечити узгодженість дій між усіма суб'єктами цивільної безпеки.

Вирішальним інноваційним напрямом є перехід від концепції «захисту об'єкта» до концепції «стійкості системи зв'язку». Підвищення рівня захисту об'єктів зв'язку як критичної інфраструктури можливе шляхом удосконалення управлінських рішень, алгоритмізації дій і забезпечення ефективної взаємодії між усіма суб'єктами цивільної безпеки. Такий підхід передбачає здатність об'єкта зв'язку зберігати критичні функції або швидко їх відновлювати навіть у разі часткової втрати інфраструктури. Для типового об'єкта зв'язку це означає орієнтацію не на повну безперебійність усіх сервісів, а на гарантоване функціонування пріоритетних каналів зв'язку для органів управління, цивільного захисту та екстрених служб.

Важливим інноваційним рішенням є використання мобільних і швидкорозгортальних засобів зв'язку**.** У разі руйнування стаціонарної інфраструктури мобільні вузли зв'язку, тимчасові базові станції та автономні комплекси передачі даних дозволяють у короткий термін відновити мінімально необхідний рівень зв'язку. Інноваційність цього підходу полягає у його інтеграції в систему управління: рішення про розгортання таких засобів приймається за заздалегідь визначеним алгоритмом, а не в режимі імпровізації.

Суттєвим напрямом інновацій є розвиток автономності об'єктів зв'язку**.** В умовах масових знеструмлень інноваційними слід вважати рішення, що забезпечують тривалу автономну роботу критичного обладнання. До них належать гібридні системи електроживлення, поєднання генераторів, акумуляторних систем і альтернативних джерел енергії. Інноваційність полягає не лише в технічних рішеннях, а й у впровадженні систем управління енергоспоживанням, які дозволяють оптимізувати використання ресурсів у кризових умовах.

Окрему увагу слід приділити інноваційним підходам до моніторингу та управління об'єктами зв'язку**.** Сучасні цифрові системи моніторингу дозволяють у режимі реального часу відстежувати технічний стан обладнання, параметри електроживлення та рівень навантаження мережі. Використання автоматизованих систем підтримки прийняття рішень дає змогу керівництву об'єкта оперативно оцінювати обстановку та приймати обґрунтовані управлінські рішення навіть в умовах дефіциту інформації. Значний потенціал мають інноваційні управлінські рішення**,** пов'язані з алгоритмізацією та цифровізацією процесів реагування. Використання електронних чек-листів, цифрових карт реагування, баз сценаріїв і шаблонів управлінських рішень дозволяє суттєво скоротити час на організацію дій у кризових ситуаціях. Для типового об'єкта зв'язку такі інструменти можуть бути інтегровані в систему внутрішнього управління і використовуватися як у режимі навчань, так і під час реальних подій.

Окремо слід відзначити інноваційний підхід до підготовки персоналу та управлінського складу**.** Сучасні методи навчання, включаючи моделювання кризових ситуацій, командно-штабні тренування та сценарні навчання, дозволяють сформувати у персоналу навички дій в умовах стресу та невизначеності. Інноваційність таких підходів полягає у поєднанні технічної підготовки з розвитком управлінських і комунікаційних компетентностей.

Узагальнюючи, інноваційні рішення для реагування на порушення захисту об'єктів зв'язку як критичної інфраструктури повинні розглядатися як комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на підвищення стійкості, адаптивності та ефективності управління. Запропоновані підходи не потребують кардинальної перебудови системи цивільної безпеки, однак їх впровадження дозволяє суттєво підвищити готовність об'єктів зв'язку до дій в умовах воєнного стану та мінімізувати наслідки кризових ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про деякі питання об’єктів критичної інфраструктури : постанова КМУ від 09.10.2020 № 1109 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mindev.gov.ua.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ОБ’ЄКТАМ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Ольга ЗІНЬОВА
Приватний заклад «Київський кооперативний інститут бізнесу і права»

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України особливого значення набуває забезпечення безпеки та стійкості об’єктів критичної інфраструктури. Безперервність функціонування таких об’єктів безпосередньо пов’язана із забезпеченням життєво важливих потреб населення, функціонуванням економіки, системи державного управління, енергетики, транспорту, зв’язку та інших сфер суспільного життя. Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає безпеку критичної інфраструктури як стан її захищеності, за якого забезпечуються функціональність, безперервність роботи, відновлюваність, цілісність і стійкість [1]. Саме тому пошкодження або знищення відповідних об’єктів має не лише економічні та суспільні наслідки, а й породжує комплекс цивільно-правових питань.

Особливого значення набуває проблема відшкодування майнової шкоди, завданої об’єктам критичної інфраструктури внаслідок воєнних дій. У цивільно-правовому аспекті така шкода може охоплювати як безпосереднє пошкодження або знищення майна, так і витрати, необхідні для його відновлення, ремонт, реконструкцію, заміну обладнання та інші майнові втрати. При цьому характер і розмір шкоди мають бути належним чином зафіксовані та підтверджені відповідними доказами.

Загальні засади цивільно-правового захисту майнових прав визначаються Цивільним кодексом України (надалі – ЦКУ). Відповідно до статті 22 ЦКУ особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками, зокрема, є втрати, яких особа зазнала у зв’язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права [2]. Таким чином, цивільно-правовий механізм відшкодування може охоплювати не лише вартість безпосередньо знищеного майна, але й необхідні витрати на його відновлення.

Водночас специфіка воєнних дій створює складні питання щодо визначення суб’єкта відповідальності за заподіяну шкоду. Стаття 1166 ЦКУ встановлює загальне правило, відповідно до якого майнова шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала [2]. Однак у випадку пошкодження об’єкта критичної інфраструктури внаслідок бойових дій виникає необхідність розмежовувати безпосереднє завдання шкоди, механізми державної компенсації та інші передбачені законом способи відновлення майнового стану потерпілої особи.

Важливим є також питання співвідношення цивільно-правової відповідальності та компенсаційних механізмів, які запроваджуються державою у зв’язку з наслідками збройної агресії. Сам факт заподіяння шкоди внаслідок воєнних дій не завжди може бути врегульований виключно традиційною конструкцією деліктної відповідальності. У таких випадках значення мають спеціальні нормативно-правові механізми, спрямовані на фіксацію шкоди, визначення її розміру, встановлення правового статусу пошкодженого майна та забезпечення його подальшого відновлення.

У цьому розумінні важливе значення має Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об’єктів нерухомого майна внаслідок бойових

дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій...» [3]. Закон передбачає функціонування спеціального Державного реєстру, призначеного, зокрема, для збирання, накопичення та обліку інформації про пошкоджене і знищене майно, завдану матеріальну шкоду та компенсацію [3]. Такий підхід має принципове значення і для формування належної доказової бази щодо майнових втрат.

Водночас необхідно враховувати, що механізми компенсації за спеціальним законодавством не слід ототожнювати з класичним цивільно-правовим відшкодуванням шкоди. Цивільне право виходить із принципу повного відшкодування завданої шкоди, тоді як спеціальні компенсаційні механізми можуть мати інший порядок, умови, джерела фінансування та коло отримувачів. Тому актуальним залишається питання належного узгодження загальних положень Цивільного кодексу України зі спеціальним законодавством, яке регулює наслідки пошкодження та знищення майна внаслідок воєнних дій.

Окремої уваги заслуговує правове становище операторів критичної інфраструктури. Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає оператора критичної інфраструктури як юридичну особу незалежно від форми власності та/або фізичну особу - підприємця, які на законних підставах здійснюють управління об'єктом критичної інфраструктури та відповідають за його поточне функціонування [1]. Отже, оператор може одночасно виступати власником, користувачем або іншим законним володільцем відповідного майна, що зумовлює виникнення широкого кола цивільно-правових відносин.

Зокрема, забезпечення стійкості критичної інфраструктури передбачає укладення договорів на постачання обладнання, виконання ремонтних та будівельних робіт, технічне обслуговування, страхування майна, охорону, транспортування та інші послуги. У випадку пошкодження об'єкта критичної інфраструктури внаслідок бойових дій можуть виникати питання виконання або невиконання договірних зобов'язань, зміни строків їх виконання, неможливості виконання договору, розподілу ризиків та відповідальності сторін.

Особливе значення у таких правовідносинах має категорія непереборної сили. Воєнні дії за певних обставин можуть впливати на можливість належного виконання цивільно-правових зобов'язань. Водночас наявність воєнного стану або самого факту бойових дій не повинна автоматично ототожнюватися з безумовним звільненням сторони від будь-якої цивільно-правової відповідальності. Для кожного конкретного правовідношення має оцінюватися причинний зв'язок між відповідною обставиною та неможливістю виконання зобов'язання, а також умови конкретного договору та характер порушення.

Цивільно-правовий механізм відновлення порушених майнових прав передбачає різні способи компенсації. Відповідно до статті 1192 ЦКУ шкода, завдана майну потерпілого, може бути відшкодована в натурі або шляхом відшкодування завданих збитків у повному обсязі [2]. Для критичної інфраструктури особливо актуальним є перший із зазначених способів, оскільки відновлення пошкодженого об'єкта, обладнання або системи може мати більше практичне значення, ніж виключно грошова компенсація.

Відновлення пошкодженого об'єкта критичної інфраструктури має розглядатися не тільки як відновлення майнового права конкретного власника чи оператора. Воно безпосередньо пов'язане з відновленням можливості надання життєво важливих послуг. Тому цивільно-правові механізми захисту майнових прав у цій сфері набувають суспільного значення. Належне відшкодування шкоди та своєчасне відновлення пошкодженого майна сприяють забезпеченню безперервності функціонування критичної інфраструктури.

Окремим напрямом удосконалення правового регулювання є розвиток страхування воєнних ризиків. Страхування може розглядатися як превентивний цивільно-правовий механізм мінімізації майнових наслідків пошкодження або знищення об'єктів критичної інфраструктури. Відповідні договори можуть передбачати умови щодо страхового покриття, переліку ризиків, порядку встановлення розміру збитків та здійснення страхової виплати. Водночас специфіка воєнних ризиків потребує подальшого розвитку відповідного законодавчого та договірного регулювання.

Таким чином, забезпечення стійкості критичної інфраструктури України має розглядатися комплексно, у тому числі через систему цивільно-правових засобів. Важливими складовими такої системи є захист права власності та інших речових прав, відшкодування майнової шкоди, належне виконання договірних зобов'язань, страхування майнових ризиків, документування пошкоджень та використання спеціальних компенсаційних механізмів.

Перспективним напрямом удосконалення законодавства є забезпечення чіткого взаємозв'язку між загальними положеннями цивільного законодавства та спеціальними нормами щодо критичної інфраструктури. Доцільним видається подальше вдосконалення процедур документування шкоди, оцінки вартості відновлення, визначення джерел компенсації та порядку взаємодії власників, операторів критичної інфраструктури, державних органів і страхових організацій.

Отже, цивільно-правові механізми відшкодування шкоди мають важливе значення для забезпечення стійкості критичної інфраструктури України в умовах воєнних дій. Їх ефективність залежить не лише від можливості компенсувати вже завдані майнові втрати, а й від здатності забезпечити оперативне відновлення пошкоджених об'єктів, захист майнових прав та створення належних правових умов для безперервного функціонування критично важливих систем. Поєднання загальних цивільно-правових способів захисту з передбаченими державою спеціальними компенсаційними механізмами може стати важливою складовою формування правової основи стійкості критичної інфраструктури України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text.

2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

3. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text.

РОБОТА ПОЖЕЖНОЇ АВТОМАТИКИ, ЇЇ АВТОНОМНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

НК - Сергій СЕРГЄЄВ, викладач
Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, курсант
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Забезпечення стійкості та неперервності функціонування систем пожежної автоматики на об'єктах Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ) в умовах воєнного стану постає фундаментальною науково-практичною проблемою. Сучасна інфраструктура виробничих та критичних об'єктів критично залежить від безперебійної роботи засобів раннього виявлення та ліквідації загорянь. Проте масштабні руйнування енергомережі, системні блекаути та часті перепади напруги створюють критичні загрози для традиційних активних систем протипожежного захисту, які за проєктною документацією прив'язані до стаціонарного електроживлення [1].

Головна проблематика полягає в тому, що класичні системи пожежної сигналізації та активного водяного й пінного пожежогасіння стають надзвичайно вразливими під час

тривалого та системного знеструмлення об'єктів. Відсутність гарантованого резервного живлення призводить до повної відмови контролерів, центральних приладів управління та виконавчих насосних станцій у момент реальної небезпеки. Традиційні акумуляторні батареї розраховані лише на кілька годин роботи у черговому режимі, тому під час тривалих блекаутів вони повністю виснажуються, роблячи об'єкт абсолютно «сліпим» до виникнення вогню, а самі насосні станції взагалі потребують колосальної електричної потужності в десятки та сотні кіловат, яку звичайні акумулятори забезпечити не здатні. Якщо в момент аварії не спрацьовує дизель-генератор, високовольтні виконавчі механізми стають марними, адже не можуть створити необхідний тиск у мережі. Наприклад, на великому логістичному комплексі чи фармацевтичному складі при тривалому знеструмленні та збої запуску генератора локальне займання кабельної траси неможливо загасити, оскільки насосна станція не подає вогнегасну речовину без електроенергії. Водночас вплив техногенних чинників воєнного часу — вібрацій від вибухових хвиль, виробничого пилу та кіптяви — провокує масові хибні спрацьовування обладнання, що детально відображає [1, 3]. Сейсмічні коливання викликають мікрозсуви оптичних елементів та пошкодження чутливих мембран у димових сповіщувачах, що система сприймає як сигнал пожежі, а накопичений у повітрі дрібнодисперсний пил і кіптява змушують оптико-електронні датчики фіксувати заломлення світла й генерувати хибні тривоги. Це призводить до неконтрольованого запуску автоматичного гасіння, заливаючи водою чи піною вартісне обладнання, серверні, електрощитові та сировину, завдаючи збитків більше, ніж потенційна пожежа. Зокрема, на машинобудівному підприємстві через вібрацію від вибуху неподалік та підняту хмарку технологічного пилу дренчерна система безпідставно заповнила піною робочий цех, спричинивши коротке замикання верстатів з ЧПК і тривалий простій. Такі хибні спрацьовування паралізують технологічні процеси, дезорієнтують персонал через неперервні сирени, викликають «синдром вовка», коли оператори свідомо відключають шлейфи, та спричиняють додаткові аварійні зупинки виробництва. Чинні норми технічного обслуговування вимагають посиленого контролю працездатності, проте стандартні методи не вирішують проблему енергозалежності самих виконавчих механізмів, адже регулярна чистка чи тестування датчиків не змінюють фізику їхньої роботи і не здатні забезпечити працездатність потужних насосів за відсутності струму в мережі [1, 3].

Рішенням цієї проблеми є перехід на децентралізовані, енергонезалежні технології локального пожежогасіння, зокрема впровадження інноваційних систем типу BlazeCut. Технічна суть цієї системи полягає у використанні термочутливої полімерної мікрокапілярної трубки, яка заповнена вогнегасною речовиною (наприклад, газовими агентами нового покоління на зразок FK-5-1-12) та перебуває під постійним робочим тиском (рис. 1). Принцип дії ґрунтується на тому, що у разі локального підвищення температури в закритому об'ємі (усередині електрощитових, комутаційних шаф, моторних чи серверних відсіків) до критичної позначки у 110–120 °C матеріал трубки в точці максимального нагріву плавиться та розривається (рис.1). Це забезпечує миттєвий скид тиску та точкове розпилення агента безпосередньо в осередок займання на початковій стадії перегріву ще до появи відкритого полум'я. Застосовувати такі системи слід шляхом прямого монтажу всередині потенційно небезпечних вузлів обладнання, що повністю виключає потребу у зовнішніх джерелах живлення, електричних кабелях чи сигналах від центральних пультців [2].

Рисунок 1 – Схема електричної панелі керування (400 В) із зональним поділом обладнання та інтегрованою системою газового пожежогасіння (FK-5-1-12)

Міжнародний досвід розвинених країн підтверджує ефективність такого підходу в умовах кризових ситуацій та загроз кібератак на інфраструктуру. Зокрема, у США та державах Європейського Союзу згідно зі стандартами NFPA (Національної асоціації протипожежного захисту) стрімко розвивається концепція пасивної локальної автономії, де критичні вузли захищаються незалежними модулями гасіння безпосередньо на рівні обладнання. Аналогічні підходи упроваджуються на промислових об'єктах країн, що стикаються з ризиками саботажу та енергетичних криз, де децентралізовані капсульні системи дозволяють локалізувати аварії у перші секунди без участі оператора [4].

Для практичного втілення вказаних рішень необхідно здійснити нормативне оновлення чинних правил експлуатації систем протипожежного захисту шляхом інтеграції імперативних вимог щодо обов'язкового автономного резервного живлення критичних вузлів автоматики. Одночасно передбачається проведення масової технічної модернізації підприємств за рахунок впровадження енергонезалежних модульних систем гасіння і багатофакторних датчиків, а також активізація державно-приватного партнерства задля прискореного поширення інноваційних технологій дистанційного й автономного пожежогасіння [1, 3].

Запровадження таких інноваційних заходів дозволяє комплексно трансформувати підходи до безпеки об'єктів ЄДСЦЗ. Пожежна автоматика еволюціонує від вразливих централізованих мереж до стійких, автономних та адаптивних комплексів, що здатні гарантовано захищати критичну інфраструктуру навіть в умовах повного блекауту та активних бойових дій [2, 4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Правил підтримання експлуатаційної придатності систем протипожежного захисту : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.08.2018 № 683 (зі змінами та оновленнями). URL: https://news.dtkt.ua/law/inspections/97153-z-11-kvitnia-diiut-pravila-pidtrimannia-ekspluataciinoyi-pridatnosti-sistem-protipozeznogo-zaxistu-budinkiv (дата звернення: 23.09.2026).

2. Автономні системи пожежогасіння без електроенергії в умовах криз в Україні / огляд галузевих технологій та рішень BlazeCut. URL: https://www.unian.ua/society/avtonomna-sistema-pozhezhogasinnya-shcho-ne-potrebuye-elektroenergiji-vzhe-v-ukrajini-13088643.html (дата звернення: 23.09.2026).
3. Звернення Асоціації підприємств інформаційних технологій України (АПІТУ) до органів державної влади щодо впровадження дистанційних та автономних технологій пожежогасіння. URL: https://apitu.org.ua/apitu-zvernulasia-do-uriadu-mvs-ta-dsns-shchodo-vprovadzhennia-tekhnolohiy-dystantsiynoho-pozhezhohasinnia/ (дата звернення: 23.09.2026).
4. Національна асоціація протипожежного захисту США (NFPA): стандарти проєктування та експлуатації автономних локальних систем пожежогасіння для об'єктів критичної інфраструктури. URL: https://www.nfpa.org/ (дата звернення: 23.09.2026).

ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ ТРАВМАТИЗМУ В ОРГАНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Анна МАРКОВА – навчально-науковий інститут інженерної та спеціальної підготовки, група ОПс-24
НК-Юлія ПАНІМАШ к.пед.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Діяльність особового складу органів і підрозділів цивільного захисту пов’язана з підвищеним ризиком травмування, оскільки рятувальники працюють в умовах пожеж, руйнування будівель, вибухонебезпечних ситуацій, обмеженої видимості та постійного психологічного напруження. Водночас причини нещасних випадків не завжди зумовлені виключно небезпечним виробничим середовищем або технічними несправностями. Важливу роль відіграє людський фактор, який охоплює фізичний і психологічний стан працівника, рівень професійної підготовки, увагу, втому, здатність оцінювати небезпеку та приймати рішення в критичних ситуаціях.

В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливого значення. Тривала робота під час ліквідації наслідків обстрілів, повторні сигнали повітряної тривоги, дефіцит часу, емоційне навантаження та відповідальність за життя інших людей можуть впливати на концентрацію уваги й швидкість реакції рятувальників. Тому зниження травматизму потребує не лише дотримання правил безпеки праці, а й системного управління фізичними та психосоціальними ризиками.

Людський фактор у сфері цивільного захисту доцільно розглядати як сукупність індивідуальних, психологічних та організаційних чинників, що впливають на безпеку виконання службових завдань. До них належать втома, недостатня концентрація уваги, емоційне виснаження, поспішність, переоцінювання власних можливостей, недооцінювання небезпеки, недоліки комунікації та порушення встановлених процедур.

Важливо розуміти, що помилкові дії працівника не завжди є наслідком його особистої недисциплінованості. У деяких випадках вони можуть бути пов’язані з надмірним навантаженням, недостатнім часом для відпочинку, неузгодженістю дій у команді або організаційними недоліками. Саме тому розслідування нещасних випадків має враховувати не лише безпосередню дію, яка призвела до травмування, а й умови, що сприяли її виникненню.

З початку 2025 року в підрозділах ДСНС України зареєстровано 169 нещасних випадків. [1]

За даними ДСНС України найбільше випадків виробничого травматизму зареєстровано у Дніпропетровській області (15 випадків), Донецькій області (13 випадків), в м. Києві (12 випадків), у Харківській та Київській областях (по 11 випадків). [1]

Ключовим чинником травматизму у 2025 році стали психофізіологічні причини, які розподілилися таким чином:

- Воєнні дії та агресія третіх осіб: Наслідки активної фази бойових дій (включаючи ракетно-артилерійські обстріли, бомбардування та мінування) стали причиною 33% випадків.
- Неналежні умови роботи: Поганий стан робочого середовища, аварійність будівель, споруд та інфраструктури території спровокували 23% інцидентів.
- Людський фактор: Необачність і особиста необережність співробітників, а також рядового й начальницького складу призвели до 18% нещасних випадків.
- Ігнорування правил безпеки: Порушення інструкцій з охорони праці та нехтування засобами індивідуального захисту (ЗІЗ) стали причиною 7% випадків.
- Спортивні та фізичні навантаження: Травми під час виконання фізичних вправ, зокрема під час тренувань із пожежно-прикладного спорту, склали ще 7%.[1]

Враховуючи вищезазначені дані ми вважаємо, що виробничий травматизм у підрозділах ДСНС України у 2025 році зберігається на стабільно високому рівні. Тому як один із перспективних напрямів вирішення цієї проблеми вбачаємо у застосуванні міжнародного стандарту ISO 45003:2021 «Психологічне здоров'я та безпека на роботі. Настанови щодо управління психосоціальними ризиками». Стандарт розроблений для використання в межах системи управління охороною здоров'я та безпекою праці, побудованої на ISO 45001. Він передбачає виявлення психосоціальних небезпек, оцінювання пов'язаних із ними ризиків, упровадження заходів контролю та постійне вдосконалення системи управління [2].

До психосоціальних ризиків у підрозділах цивільного захисту можна віднести надмірне робоче навантаження, недостатній час для відновлення, роботу в умовах постійної загрози життю, емоційно складні випадки, недостатню підтримку з боку керівництва, конфлікти в колективі та нечіткий розподіл обов'язків. Якщо ці чинники залишаються поза увагою, вони можуть сприяти зниженню уважності, погіршенню комунікації та збільшенню ймовірності нещасних випадків.

Ефективним інструментом організації такої роботи є циклічний підхід PDCA (Plan – Do – Check – Act), який передбачає послідовне планування, виконання, перевірку та вдосконалення заходів. Цей підхід узгоджується з логікою системного управління, закладеною в ISO 45001, і може застосовуватися для реалізації рекомендацій ISO 45003:2021.

Практичне використання циклу PDCA в органах і підрозділах цивільного захисту доцільно організувати таким чином:

- **Plan – планування.** Виявлення небезпечних і психосоціальних чинників, оцінювання навантаження на особовий склад, визначення потреб у відпочинку, психологічній підтримці та додатковій підготовці.
- **Do – виконання.** Упровадження заходів контролю ризиків, проведення практичних тренувань, організація відновлення після складних виїздів, удосконалення командної взаємодії та доступності психологічної допомоги.
- **Check – перевірка.** Аналіз нещасних випадків, небезпечних подій і ситуацій, у яких вдалося уникнути травмування, оцінювання результатів навчань та опитування особового складу щодо умов праці й рівня навантаження.
- **Act – удосконалення.** Коригування організації робіт, навчальних програм, графіків відпочинку та профілактичних заходів відповідно до виявлених проблем.

Застосування цього підходу дає змогу перейти від реагування на вже скоєні нещасні випадки до систематичного попередження їх виникнення. Водночас важливо, щоб оцінювання психосоціальних ризиків не перетворювалося на формальність. Працівники мають мати можливість повідомляти про перевтому, надмірне навантаження та небезпечні умови без необґрунтованого страху негативних наслідків. Результати такого оцінювання

повинні використовуватися для вдосконалення організації служби, а не лише для ведення звітності.

На нашу думку, важливим практичним кроком є включення оцінювання психосоціальних ризиків до загальної системи управління охороною праці в підрозділах ДСНС. Доцільно передбачити періодичний аналіз робочого навантаження, доступність психологічної підтримки, оцінювання готовності особового складу до виконання завдань і вивчення причин небезпечних помилок. Такі заходи необхідно поєднувати з технічним контролем обладнання, належним забезпеченням засобами індивідуального захисту та практичною підготовкою.

Оцінювання ефективності запропонованих заходів може здійснюватися за допомогою кількісних і якісних показників: частоти нещасних випадків, кількості небезпечних подій, результатів практичних тренувань, своєчасності усунення виявлених ризиків та доступності психологічної підтримки. Для коректного аналізу необхідно враховувати чисельність особового складу, кількість виїздів, характер виконаних робіт і вплив воєнних загроз. Це дозволить уникнути хибних висновків, коли зміни абсолютної кількості травмувань пояснюються без урахування реального обсягу службового навантаження.

Отже, людський фактор є важливим чинником травматизму в органах і підрозділах цивільного захисту, проте його не слід розглядати ізольовано від організації праці, технічного забезпечення та умов виконання службових завдань. Втома, психологічне напруження, зниження концентрації уваги й помилки у взаємодії можуть підвищувати ризик травмування, особливо в умовах воєнного стану.

Застосування рекомендацій ISO 45003:2021 у поєднанні з циклом PDCA створює можливості для системного виявлення психосоціальних ризиків, контролю їхнього впливу та постійного вдосконалення профілактичних заходів. Практична цінність такого підходу полягає в тому, що він спрямований не на пошук винного після нещасного випадку, а на виявлення та усунення причин, які можуть до нього призвести. Саме поєднання технічних, організаційних і психологічних заходів може стати важливою умовою зниження травматизму та збереження життя і здоров’я особового складу ДСНС України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз стану виробничого травматизму серед осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту та працівників Головних управлінь ДСНС України в областях та м. Києві, підрозділів центрального підпорядкування, підприємств, установ, організацій сфери управління ДСНС та закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання за 2023, 2024, 2025 роки.

2. ISO 45003:2021. *Occupational health and safety management — Psychological health and safety at work — Guidelines for managing psychosocial risks*. Geneva : International Organization for Standardization, 2021. URL: https://www.iso.org/standard/64283.html (дата звернення: 13.10.2026).

ОСОБЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ РУЙНУВАНЬ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Марина МАР’ЯН головний судовий експерт сектору
Черкаський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр Міністерства внутрішніх справ України

Збройна агресія проти України та масовані атаки на об’єкти критичної інфраструктури (енергетичні, промислові та транспортні комплекси) ставлять перед

експертними установами та органами досудового розслідування складні завдання щодо оперативного збору доказової бази [1; 2]. Ліквідація наслідків руйнувань безпосередньо супроводжується оглядом місця події з метою фіксації воєнних злочинів. У цих екстремальних умовах дактилоскопічна експертиза є незамінним інструментом для швидкої ідентифікації осіб (загиблих цивільних громадян, співробітників критичної інфраструктури), виявлення диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ) або коригувальників вогню, а також формування доказів для міжнародних судових інстанцій за фактами порушення законів та звичаїв війни.

Специфіка виявлення слідів рук у зоні руйнувань: Головною проблемою для експерта-криміналіста під час огляду зруйнованих об'єктів критичної інфраструктури є те, що об'єкти-носії слідів (уламки конструкцій, обшивка техніки, особисті речі, зброя) піддаються комплексному негативному впливу факторів вибуху та пожежі [3, с. 112]. Серед них ключовими є:

Термічний вплив: високі температури призводять до висушування, обвуглювання або повного випаровування жирової та потової складової слідів рук;

Хімічний вплив: дія продуктів горіння, паливно-мастильних матеріалів, токсичних газів або хімічних речовин, що зберігалися на промислових об'єктах;

Механічні та фізичні пошкодження: нашарування будівельного пилу, бруду, кіптяви, а також дія води та піни під час гасіння пожежі підрозділами цивільного захисту, що призводить до маскування чи змивання папілярних узорів [4, с. 88]

Сучасні криміналістичні методи фіксації слідів в екстремальних умовах: Виявлення слідів рук, що зазнали негативного впливу, вимагає відходу від традиційного використання дактилоскопічних порошків, оскільки вони можуть остаточно знищити ушкоджений слід [3, с. 115]. На практиці експерти експертних установ застосовують інноваційні підходи:

Лазерна та оптична візуалізація: первинне дослідження об'єктів за допомогою джерел експертного світла (ДЕС) у різних діапазонах хвиль, що дозволяє виявити сліди за рахунок їхньої природної люмінесценції без фізичного контакту.

Очищення від кіптяви: якщо поверхня (скло, метал) покрита кіптявою від пожежі, застосовують метод обережного змивання розчинами поверхнево-активних речовин (ПАР) або спиртово-водними сумішами. Папілярні лінії, які «запікаються» під шаром кіптяви, інколи стають навіть стійкішими до зовнішнього впливу.

Окурювання парами ціанакрилату: ефективний метод для дослідження залишків ракет, дронів-камікадзе, гільз та пластикових уламків. Пара ціанакрилату вступає в реакцію з мінімальними залишками вологи та амінокислот, полімеризується і фіксує слід, роблячи його стійким до подальшого руйнування [4, с. 91].

Хімічні розчини для пористих поверхонь: використання нінгідрину або розчинів DFO (1,8-діазафлуорен-9-он) для візуалізації слідів на паперах чи деревині, які піддалися дії вологи.

Особливості дактилоскопіювання ексгумованих та обгорілих тіл: Ідентифікація загиблих у зоні руйнувань вимагає скоординованої роботи судових медиків та криміналістів, оскільки тіла часто мають значні термічні ушкодження або гнильні зміни [4, с. 144]. У криміналістичній практиці вироблені такі специфічні алгоритми:

При висиханні (муміфікації) шкіри пальців: застосовують метод відновлення об'єму тканин шляхом введення під шкіру дистальних фаланг рідини Ратневського, гліцерину або теплої води за допомогою шприца (для відновлення об’єму та еластичності шкіри).

При термічному пошкодженні («рука манекена»): якщо верхній шар епідермісу обгорів або відшарувався, експерти досліджують внутрішній шар — дерму. Папілярний узор дерми повністю дублює поверхневий узор і є придатним для ідентифікації [4, с. 147].

При явищі «рукавички смерті»: епідерміс, що відшарувався внаслідок тривалої дії вологи під завалами, акуратно знімають, очищують і висушують. Після цього експерт може надіти його на власну руку в гумовій рукавичці для проведення стандартного прокачування чи фотографування.

Проведення дактилоскопічних досліджень під час ліквідації наслідків руйнувань об'єктів критичної інфраструктури в умовах війни вимагає застосування високотехнологічних хімічних, фізичних та оптичних методів фіксації доказів. Своєчасна та професійна ідентифікація осіб дозволяє оперативно виявляти ворожі елементи (диверсантів), забезпечує правове очищення імен загиблих рятувальників та цивільних громадян, а також формує беззаперечну базу матеріальних доказів для притягнення держави-агресора до міжнародної юридичної відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 17.09.2026).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 17.09.2026).
3. Кофанов А. В., Волошин С. О. Особливості збирання криміналістично значущої інформації під час розслідування злочинів, пов'язаних із вибухами. *Криміналістичний вісник*. 2023. № 1 (39). С. 110–119.
4. Удалова Л. Д., Чернявський С. С. Особливості огляду місця події в умовах воєнного стану: навч. посіб. Київ: НАВС, 2022. 164 с.
5. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua (дата звернення: 17.09.2026).
6. Шевчук В. М. Інноваційні методи та технології у криміналістичній практиці: монографія. Харків: Право, 2021. 280 с.

ІНТЕГРАЦІЯ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Володимир СИДОРЕНКО, д. т. н., професор
Анна ДЕМКІВ, PhD, доцент
Альона МИХАЙЛОВА, к.т.н., ст. дослідник
Інститут наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

Повномасштабна війна змусила Україну по-новому подивитися на питання безпеки. Сьогодні ракетні та безпілотні атаки, кібератаки, пошкодження енергетичних, транспортних, водопостачальних і телекомунікаційних об'єктів створюють ризики, які швидко переходять з однієї сфери в іншу. Пошкодження одного важливого об'єкта може мати наслідки далеко за межами самого підприємства. Наприклад, втрата електропостачання може зупинити насосні станції, ускладнити роботу лікарень, систем зв'язку, підприємств і органів влади. Тобто йдеться вже не просто про захист конкретного об'єкта, йдеться про здатність території та держави продовжувати нормальне життя в кризових умовах. Саме тому захист критичної інфраструктури, цивільний захист і національну стійкість сьогодні важливо розглядати як взаємопов'язані складові однієї системи.

Україна вже має законодавчу основу для захисту критичної інфраструктури, зокрема Закон України «Про критичну інфраструктуру» [1]. У 2026 році ця система продовжує розвиватися, у тому числі через посилення вимог до захисту критичних об'єктів та їх взаємодії із системою цивільного захисту. Тому подальше об'єднання цих напрямів є необхідним для зміцнення національної стійкості України.

Критична інфраструктура є основою функціонування сучасної держави. Енергетика,

транспорт, водопостачання, електронні комунікації, охорона здоров'я, фінансові та інші системи забезпечують життєво важливі послуги для населення, тому порушення роботи одного сектору може спричинити каскадні наслідки для інших систем. Наприклад, ураження енергетичного об'єкта може призвести до припинення електропостачання, зупинки насосних станцій, перебоїв у роботі медичних закладів, систем зв'язку та органів управління. А відтак, захищати необхідно не лише конкретний об'єкт, а й критичну функцію, яку він забезпечує. Саме це зумовлює необхідність переходу від традиційної моделі «захист об'єкта – реагування – відновлення» до моделі «оцінювання ризиків – запобігання – резервування – реагування – забезпечення безперервності – відновлення». Національна стійкість у цьому контексті означає здатність держави, суспільства та критичних систем підготуватися до кризи, витримати її вплив, адаптуватися та відновити нормальне функціонування.

Важливим кроком є нормативне зближення сфер критичної інфраструктури та цивільного захисту. Національний план захисту та забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури передбачає системний підхід до управління її безпекою та стійкістю [2]. Водночас заходи у сфері цивільного захисту здійснюються відповідно до положень Кодексу цивільного захисту України [3] та щорічних планів основних заходів цивільного захисту [4].

Разом з тим залишається проблема інституційної та інформаційної фрагментації. Різні органи влади, територіальні громади, оператори критичної інфраструктури та служби реагування володіють різними масивами інформації та ресурсами, тому одним із головних завдань є створення єдиного інформаційного середовища, яке дозволятиме отримувати дані про стан критичних об'єктів, загрози, доступні ресурси та наслідки пошкоджень.

Перспективним напрямом є розвиток цифрових систем моніторингу, геоінформаційних технологій, дистанційного зондування, безпілотних літальних апаратів, роботизованих систем та штучного інтелекту. Їх застосування може забезпечувати оперативне обстеження пошкоджених об'єктів, оцінювання масштабів надзвичайної ситуації та підтримку прийняття управлінських рішень.

Інтеграція повинна здійснюватися на всіх рівнях управління: державному, регіональному, місцевому та безпосередньо на рівні оператора критичної інфраструктури. Держава має визначати стандарти й політику, регіон – координувати ресурси, громада – забезпечувати територіальну спроможність, а оператор – стійкість та безперервність відповідної критичної функції [1, 2].

Особливого значення набуває резервування. У воєнних умовах неможливо гарантувати абсолютну фізичну безпеку кожного об'єкта, тому стійкість повинна забезпечуватися резервними джерелами енергії, альтернативними каналами зв'язку, запасами обладнання, дублюванням мереж, підготовленим персоналом та можливістю швидкого відновлення [1, 2].

Не менш важливим є розвиток державно-приватного партнерства, оскільки значна частина критичної інфраструктури перебуває у державній, комунальній або приватній власності. Оператори повинні бути активними учасниками системи цивільного захисту, мати плани реагування та безперервності діяльності, проводити оцінювання ризиків і регулярно перевіряти готовність до кризових сценаріїв [1].

На рівні територіальних громад доцільно формувати плани стійкості, що визначатимуть критичні функції, ключові об'єкти, взаємозалежності між системами, резерви, відповідальних суб'єктів та порядок реагування. Це дозволить перейти від загального планування цивільного захисту до *управління територіальною стійкістю*.

Отже, інтегрована система повинна функціонувати за наступною логікою:

Її головним критерієм має бути не лише швидкість ліквідації наслідків надзвичайної ситуації, а й здатність держави та суспільства зберігати життєво важливі функції навіть за умов масштабної кризи.

Сьогодні для України вже недостатньо просто захищати окремі об’єкти або швидко ліквідовувати наслідки надзвичайних ситуацій. Війна показала, що пошкодження одного об’єкта може вплинути на роботу цілих систем і безпосередньо позначитися на житті людей, тому захист критичної інфраструктури, цивільний захист і національна стійкість мають працювати як єдина система. Її основою має стати простий, але важливий принцип: *від захисту окремого об’єкта – до забезпечення безперервності критичної функції*. Навіть якщо певний об’єкт пошкоджено, держава і громада повинні мати можливість продовжувати надавати людям електроенергію, воду, зв’язок, медичну та інші життєво важливі послуги. Для цього потрібні не лише надійні засоби захисту, а й постійне оцінювання ризиків, резервні ресурси, цифрові технології, обмін інформацією та чітка взаємодія між державними органами, громадами, ДСНС, операторами критичної інфраструктури та бізнесом [1–3].

Отже, національна стійкість – це спільна відповідальність держави, громад, бізнесу і суспільства. Її не можна створити одноразовим рішенням чи окремим заходом. Це постійний процес: *передбачити загрозу, попередити її, захистити людей і критичні системи, відреагувати на удар, адаптуватися, відновитися та зробити висновки на майбутнє.* Для України в умовах війни саме така здатність – *не зупинятися, адаптуватися і швидко відновлюватися після ударів* – є одним із ключових показників справжньої національної стійкості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1882-IX / Верховна Рада України / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text (дата звернення: 08.09.2026).

2. Про затвердження Національного плану захисту та забезпечення безпеки та стійкості критичної інфраструктури: розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2023 р. № 825-р / Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/825-2023-%D1%80#Text (дата звернення: 08.09.2026).

3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text (дата звернення: 08.09.2026).

4. Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2026 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 лютого 2026 р. № 116-р / Кабінет Міністрів України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2026-%D1%80#Text (дата звернення: 08.09.2026).

СЦЕНАРНЕ ГІС-МОДЕЛЮВАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ НАСЛІДКІВ ПОШКОДЖЕННЯ ГІДРОТЕХНІЧНИХ СПОРУД В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ

Вікторія ФІЛІППОВА, докторантура-ад'юнктруа, ЦБ31а
НК – Андрій ГАВРИСЬ, к.т.н, доцент
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

В умовах воєнного стану одним із пріоритетних завдань цивільного захисту є забезпечення безпеки та стійкості об'єктів критичної інфраструктури. Особливе місце серед них займають великі гідротехнічні споруди, аварійне пошкодження яких може спричинити комплекс взаємопов'язаних соціальних, техногенних та екологічних наслідків. Небезпека таких об'єктів визначається не лише можливістю безпосереднього руйнування, але й потенційним формуванням вторинних небезпечних процесів, пов'язаних із неконтрольованим переміщенням значних об'ємів води, пошкодженням транспортної та енергетичної інфраструктури, порушенням роботи систем життєзабезпечення та виникненням додаткових джерел техногенного забруднення.

Руйнування Каховської ГЕС засвідчило необхідність перегляду традиційних підходів до оцінювання безпеки гідротехнічних споруд в Україні. Воєнний фактор істотно змінює характер загроз, оскільки пошкодження об'єкта може відбуватися раптово, одночасно з порушенням систем управління, обмеженням доступу аварійно-рятувальних формувань та ускладненням проведення евакуаційних заходів [1]. За таких умов особливої актуальності набуває завчасне моделювання можливих сценаріїв розвитку надзвичайних ситуацій.

Однією з проблем організації такого прогнозування є недостатність або обмежена доступність детальних інженерних та гідродинамічних даних щодо окремих гідротехнічних об'єктів. Класичні гідродинамічні моделі прориву гребель потребують значного обсягу вихідної інформації про геометричні параметри споруди, характеристики можливого прориву, гідрографи витрат, морфологію русла та режими експлуатації водосховища. В умовах воєнних ризиків отримання та оперативне використання таких даних може бути ускладненим.

У зв'язку з цим одним із можливих напрямів удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення цивільного захисту є застосування сценарного геоінформаційного моделювання. Такий підхід не замінює детального гідродинамічного розрахунку, однак дозволяє за відкритими просторовими даними виконувати попереднє оцінювання потенційно вразливих територій, аналізувати альтернативні сценарії аварійних ситуацій та визначати просторові взаємозв'язки між джерелом небезпеки й об'єктами, що можуть потрапити до зони впливу.

Як приклад для апробації такого підходу може розглядатися Кременчуцька ГЕС та прилеглі до русла Дніпра території нижче за течією. Значний об'єм водосховища, рівнинний характер прилеглих територій, наявність населених пунктів, транспортної, промислової та іншої критичної інфраструктури зумовлюють необхідність завчасного аналізу можливих сценаріїв розвитку аварійної ситуації [2].

Для вирішення поставленої задачі доцільно використовувати цифрові моделі рельєфу, відкриті геопросторові дані та інструменти геоінформаційних систем. Просторовий аналіз може ґрунтуватися на врахуванні абсолютних висотних відміток місцевості, конфігурації руслової та заплавної мережі, локальних понижень рельєфу, природних і антропогенних перешкод, а також структури землекористування.

Важливим елементом такого підходу є застосування декількох сценаріїв розвитку надзвичайної ситуації. Доцільно розрізняти принаймні два базові сценарії: локальне пошкодження окремих критичних елементів гідровузла, що може супроводжуватися неконтрольованим скиданням води, та масштабне пошкодження напірного фронту з істотно більшим потенційним просторовим впливом. Використання сценарного принципу дає

можливість не обмежувати аналіз одним наперед визначеним варіантом події, а розглядати різні рівні інтенсивності та масштабу можливого впливу.

Подальшим етапом має бути інтеграція потенційних зон впливу з тематичними геоінформаційними шарами, що характеризують розміщення населення, житлової та промислової забудови, транспортної мережі, об'єктів енергетики, систем водопостачання та водовідведення, сільськогосподарських і природних територій. Такий підхід дозволяє перейти від простого картографування небезпечної зони до комплексного оцінювання просторової вразливості території.

Окремої уваги потребують об'єкти, пошкодження яких унаслідок затоплення може стати причиною вторинної надзвичайної ситуації. До них можуть належати промислові підприємства, склади небезпечних речовин, місця накопичення та видалення відходів, очисні споруди та інші потенційно небезпечні об'єкти. Тому під час сценарного аналізу важливо оцінювати не лише безпосередній вплив води, але й можливість каскадного розвитку техногенних та екологічних наслідків.

Практичне використання результатів такого моделювання доцільно передбачати насамперед під час планування заходів цивільного захисту. Просторова інформація про потенційно вразливі території може бути використана для уточнення планів реагування на надзвичайні ситуації, визначення пріоритетних напрямів евакуації населення, аналізу доступності транспортних маршрутів, вибору місць розташування сил і засобів цивільного захисту та попереднього визначення територій, які потребують першочергового захисту.

Перспективним напрямом є створення єдиного геоінформаційного середовища, в якому сценарні моделі потенційного затоплення поєднуватимуться з актуальними даними про населення, критичну інфраструктуру, транспортну мережу, потенційно небезпечні об'єкти та сили цивільного захисту. Регулярне оновлення таких даних дозволить використовувати ГІС не лише як картографічний інструмент, а як складову системи підтримки управлінських рішень [3].

Для підвищення достовірності оцінювання сценарний геоінформаційний підхід у подальшому доцільно поєднувати з гідродинамічним моделюванням. Це дозволить доповнювати просторову оцінку інформацією про швидкість руху води, можливу глибину затоплення, часову послідовність поширення проривної хвилі та інші параметри, необхідні для детального планування евакуаційних і аварійно-рятувальних заходів.

Отже, проблема безпеки великих гідротехнічних споруд в умовах воєнних ризиків потребує комплексного підходу, який поєднує сценарне прогнозування, геоінформаційний аналіз та оцінювання територіальної вразливості. Використання відкритих геопросторових даних і ГІС-технологій може забезпечити попереднє визначення потенційно небезпечних територій навіть за умов обмеженої доступності детальних інженерних даних. Такий підхід доцільно розглядати як інструмент інформаційно-аналітичної підтримки органів управління Єдиної державної системи цивільного захисту під час планування превентивних, евакуаційних та аварійно-рятувальних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Havrys, A., Filippova, V., & Tur, N. (2024). Інформаційний аналіз систем захисту об'єктів критичної інфраструктури в період дії воєнного стану. Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, 30, 173-187. https://doi.org/https://doi.org/10.32447/20784643.30.2024.17.

2. Гаврись, А., & Філіпова, В. (2026). Комплексне ранжування енергетичних і гідротехнічних споруд України за рівнем безпеки. Повітряна міць України, 2(9), 96–107. https://doi.org/10.33099/2786-7714-2025-2-9-96-107

3. Havrys A., Veselivsky, R., Pekarska, O., Liubovetskyi, O., & Filippova, V. (2025). Support system for management decision-making by heads of hydrological emergency situations liquidation using GEO-information technologies. Municipal Economy of Cities, 1(189), 416–427. https://doi.org/10.33042/2522-1809-2025-1-189-416-427.

Секція 9. Міжнародне співробітництво та комунікації у сфері цивільного захисту

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД ТА ЗАВДАННЯ, ЩО ПОСТАЮТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ

Ксенія ГУРТОВА, доктор філософії
Наталія ФІЛІПСЬКА, к. ю. н., доцент
Харківський національний університет внутрішніх справ

Забезпечення якісного цивільного захисту набуває особливої важливості в умовах глобальних викликів і кризових ситуацій, а особливо в умовах збройних конфліктів, коли життя та безпека людини особливо гостро повинно перебувати на першому місці. Міжнародний досвід у цій сфері пропонує цінні уроки та кращі практики, які можуть бути адаптовані до українських реалій.

З точки зору вітчизняного досвіду організації системи цивільного захисту населення, радянська модель є початковою та базовою, але і в умовах інтеграції України до ЄС обов'язковим є вивчення і аналіз найкращих практик організації тих чи інших елементів цивільного захисту для втілення їх у сучасне життя.

В рамках міжнародних конвенцій та Директив Ради ЄС у сфері цивільного захисту, зокрема, Конвенції про захист цивільного населення під час війни [3], Директива Європейського Парламенту і Ради 2012/18/ЄС від 4 липня 2012 року «Про контроль загроз виникнення значних аварій, пов'язаних із використанням небезпечних речовин, та про внесення змін і подальше скасування Директиви Ради 96/82/ЄС» [4], тощо.

Система цивільного захисту США: вона зазначає, що Директор Федерального Агентства з управління в умовах надзвичайних ситуацій (далі – FEMA), є одночасно головою комісії щодо дій у надзвичайних умовах, до якої входять: помічники президента з національної безпеки, внутрішніх справ і політики, внутрішньоурядових відносин, адміністративних і бюджетних питань. Також FEMA займається розробленням та реалізацією заходів щодо боротьби зі стихійними лихами, бере участь у відновленні зруйнованого і надає допомогу постраждалим. FEMA на федеральному рівні вирішує завдання забезпечення виживання країни в ядерній війні; розроблення планів евакуації населення США із загрозливих районів; здійснення заходів згідно з програмами будівництва захисних споруд; забезпечення захисту і нормального функціонування федеральних і місцевих органів влади й цивільного захисту.

Не менш цікавим є те, що у Сполучених Штатах Америки відсутності спеціальні формування цивільної оборони: тобто для вирішення їхніх завдань залучаються підрозділи національної гвардії та збройних сил, переважно сухопутних військ. Невоєнізовані формування для розв'язання окремих завдань цивільної оборони створюються на промислових підприємствах та інших об'єктах. При цьому цивільний захист населення в США забезпечується у двох напрямках: шляхом укриття в захисних спорудах та евакуації [6, 370-373]. Отже, одним із найважливіших питань організації цивільного захисту в США є взаємодія органів цивільного захисту і збройних сил, особливо сухопутних військ.

Система цивільного захисту Королівства Данія: вона характеризується максимальною децентралізацією функцій виконавчої влади та відсутністю в держави виконавчих повноважень і повноважень оперативного управління в різних сферах соціально-економічного розвитку, зокрема щодо протидії надзвичайним та кризовим ситуаціям та реагування на них. У цьому контексті в Данії відсутній державний орган, відповідальний за цивільний захист населення від можливих наслідків техногенних або природних катастроф.

Певна частина цих функцій належить до компетенції місцевої поліції, підпорядкованої Національному комісаріату поліції, що, у свою чергу, входить до структури Міністерства юстиції Данії.

Слід зазначити, що у Данії з 1906 року досі функціонує приватний рятувальний корпус «Фальк». Це найбільша у світі приватна багатофункціональна рятувальна служба, яка фактично надає уряду Данії та всім без винятку органам управління територіями королівства послуги із попередження, запобігання та подолання наслідків надзвичайних ситуацій [5]. Такий досвід делегування пошуково-рятувальних функцій приватній структурі виявився надзвичайно ефективним, оскільки свої послуги «Фальк» надає на комерційній основі також іншим країнам, що сприяє додатковим надходженням у вигляді податків до бюджетів усіх рівнів Данії, які в подальшому спрямовуються на фінансування заходів із ЦЗ.

Система цивільного захисту Федеративної Республіки Німеччина: вона демонструє переваги централізованого та глибоко ієрархізованого підходу до організації цього елементу безпекового середовища держави. В Німеччині не застосовується термін «цивільний захист» – натомість існує система цивільної оборони, яка, окрім цивільних підрозділів пожежної охорони, пошуково-рятувальних служб та загонів, охоплює воєнізовані формування радіологічного захисту, дозиметричної розвідки. Наприклад, в країні основним компонентом сил у системі цивільної оборони є служба захисту від катастроф. Також в державі існує досить розгалужена система в цьому напрямку: у системі забезпечення національної безпеки в структурі федерального МВС створено централізований орган – Федеральне відомство захисту населення та допомоги при катастрофах, а також Департамент з питань кризового менеджменту та захисту населення [2, 156–159].

Окрім того, в ФРН не існує централізованого управління пожежною охороною, як і єдиної ієрархії в системі пожежної охорони, але при цьому в Німеччині існує Пожежний союз, до складу якого входять муніципальні, громадські та земельні (на рівні федеральних земель) пожежні служби й загони пожежної охорони. Це свідчить про те, що землі та громади мають право створювати додаткові цивільні сили для протидії наслідкам надзвичайних ситуацій.

Система цивільного захисту Швеції: в країні провідну роль у плануванні та забезпеченні практичної реалізації заходів ЦЗ населення відіграє Шведське цивільне агентство з надзвичайних ситуацій (далі – MSB), яке співпрацює з органами місцевого самоврядування (на рівні муніципалітетів) та добровільними громадськими організаціями у виконанні свого основного завдання – попередження виникнення надзвичайних ситуацій та допомога населенню у разі їх виникнення [1, 87-92]. MSB як державний орган створює лише інформаційно-аналітичне середовище для того, щоб уже органи та підрозділи ЦЗ населення, які діють на регіональному та місцевому рівнях, а шведські муніципалітети мають великий ступінь автономії, а тому саме муніципальна влада несе відповідальність за всі заходи цивільного захисту та управління з ліквідації надзвичайних ситуацій на місцевому рівні.

Система цивільного захисту Республіки Італія: особливістю даної країни є те, що до виконання цієї функції в Італії залучено весь організаційний механізм держави; принципову роль відіграють Національний корпус пожежників, окремі підрозділи Збройних сил, Державний корпус лісового господарства, Фінансова гвардія та навіть Червоний хрест.

Цінність наведених систем цивільного захисту полягає в тому, що протягом десятиліть в країнах Європи склалися потужні та ефективні системи ЦЗ населення, хоча в деяких (Німеччина, Польща) існують окремо й сили цивільної оборони, які доволі часто залучаються для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, але при цьому країни-члени ЄС можуть розраховувати не лише на власні внутрішні системи ЦЗ, але і залучати сили ЦЗ сусідніх країн або загальноєвропейські.

Однак для України практика аутсорсингу цивільного захисту у Данії у якості пошуково-рятувальних функцій приватному підряднику, за умови такого рівня корупційних проявів, який об’єктивно існує на сьогодні, є передчасною, хоча вона і є надзвичайно дієвою.

Для України також є показовим досвід Федеративної Республіки Німеччина, при доволі широкій децентралізації заходів цивільної оборони, яке не пов'язане з воєнними діями та ризиками воєнного часу, захисту населення, тому при наявності центру прийняття рішень та центру відповідальності за організацію заходів із ЦЗ населення, цей приклад може стати для нашої країни поштовхом для змін.

За прикладом шведської моделі забезпечення ЦЗ населення, є надзвичайно складною для України, але її аналіз дає змогу зробити низку важливих висновків, зокрема і щодо їх імплементації у вітчизняну практику державного регулювання ЦЗ населення.

Тому, як висновок, можна вказати, що при децентралізованій владі є також показовим залучення громадськості та громадських організацій у цивільному захисті: громадськість та громадські організації відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки громадян на місцях. Вони можуть активно брати участь у навчанні населення,проведенні інформаційних кампаній та моніторингу дотримання норм безпеки населенням. Для України важливо розвивати партнерства з громадськими організаціями та залучати їх до процесу прийняття рішень у сфері цивільного захисту. Це допоможе підвищити рівень обізнаності та готовності населення до надзвичайних ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабаджанова О. Ф., Рогуля А. О. Нормативно-правове забезпечення органів місцевого самоврядування у сфері цивільного захисту // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. Вип. 3 (62). Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ "Магістр", 2018. С. 146–153;

2. Іванченко І. П. Зарубіжний досвід організації системи цивільного захисту. організаційно-економічна складова. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 23. С. 156–159;

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: ООН; Конвенція, Проект, Угода [...] від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text;

4. Про контроль загроз виникнення значних аварій, пов'язаних із використанням небезпечних речовин, та про внесення змін і подальше скасування Директиви Ради 96/82/ЄС: Директива Європейського Парламенту і Ради 2012/18/ЄС від 4 липня 2012 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011-12#Text;

5. Труш О. О. Досвід побудови та діяльності систем цивільного захисту країн-членів Європейського Союзу Північної Європи та Норвегії. Державне будівництво. 2009. № 2;

6.Шостак Л.Й. Особливості організації взаємодії органів виконавчої влади при ліквідації медико-санітарних наслідків НС при значному скупченні людей // Мат. міжнар. наук.-практ. конф. (12 квітня. 2013р.). – Київ, 2013. – С. 256–258.

DEVELOPING A SPECIALIST'S ENGLISH-LANGUAGE SOCIOCULTURAL COMPETENCE: OVERCOMING STEREOTYPES FROM CLASSICAL NORMS TO POSTMODERN INCLUSIVITY

Яна КИЗИМ навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦЗс-26-2
НК – Олеся МІНЕНКО к.філол.н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

In modern education, English language proficiency increasingly extends beyond the mere mastery of grammar rules, vocabulary, and correct pronunciation. English has become a key tool for professional interaction, academic exchange, and access to international information. Consequently, a professional using the language must be able not only to articulate thoughts correctly but also to take into account the social situation, cultural context, and the expectations of their interlocutor.

English-language sociocultural competence is becoming increasingly important. It can be defined as the ability to apply linguistic knowledge while taking into account rules of

conduct, cultural nuances, social roles, and norms of interaction. In this context, culture is not merely supplementary background information about a specific country; it directly influences how people greet one another, make requests, express objections or disagreement, build business relationships, and interpret a partner's words. Research into foreign language teaching methodology confirms the importance of integrating linguistic and sociocultural training for future professionals[4].

The relevance of this issue is heightened by the fact that modern English operates within a wide range of cultural and professional environments. It is used for communication not only by native speakers of British or American English but also by individuals from diverse nations, professions, and social groups.

Consequently, professional training must foster the ability to navigate a variety of linguistic practices. The goal of such training is not to abandon linguistic standards, but to cultivate a flexible language user capable of balancing precision, appropriateness, and respect with a critical awareness of their own cultural assumptions.

Sociocultural competence emerged at the intersection of several academic fields: linguistics, pedagogy, psychology, and intercultural communication theory. Its scope extends far beyond knowledge of geographical names, historical facts, or the traditions of English-speaking countries. Such information alone does not guarantee successful interaction. A person might know when a particular holiday is celebrated yet fail to understand the appropriate way to greet a colleague; they might know the meaning of a word but lack a sense of its stylistic or emotional nuance.

Therefore, it is appropriate to view sociocultural competence as a multifaceted characteristic of an individual. Its first component is knowledge. This encompasses an understanding of social institutions, cultural norms, traditions, values, professional etiquette, and typical communication patterns. The second component is practical in nature. It involves the ability to apply this knowledge in real-life interactions such as choosing appropriate forms of address, sustaining a conversation, responding appropriately to disagreement, and adjusting one’s communication style to suit the situation. The third component is value-based, manifesting as openness to different experiences, a willingness to reconsider one’s own perspectives, and respect for cultural diversity [1].

Such a structure is fundamentally important for professional education. A professional interacts not with an abstract «English-speaking culture», but with specific individuals. Their perspectives, experiences, and communication styles can vary significantly. For instance, directly expressing disagreement might be a standard part of a discussion in one environment, whereas in another, it could be perceived as overly blunt. Sociocultural competence enables one to recognize such differences and select a mode of expression appropriate to the purpose of the interaction.

Thus, the primary outcome of developing this competence is not the accumulation of a vast array of cultural facts. It is more important to teach students how to use information to navigate real-life communicative situations. It is precisely this practical readiness for interaction that transforms cultural knowledge into a professional asset.

For a long time, the classical model of foreign language education was built around the concept of linguistic correctness. The focus was on grammar, standard vocabulary, pronunciation, and adherence to established linguistic norms. This approach holds undeniable value: professional communication requires intelligible speech, and consistent violations of norms can lead to misunderstandings. However, the modern context of English usage calls for a broader perspective on what constitutes successful communication[2].

Complications arise when the standard is viewed as the only possible model of English-language behavior. English has long since become an international medium of communication. It is used by people with diverse linguistic backgrounds, educational levels, professions, and cultural origins. In this context, users need to be able to navigate the variability of the English-speaking environment while maintaining a sufficient level of linguistic precision.

Consequently, the modern communicative model shifts the focus from the question «Is this sentence grammatically correct?» to the broader question «Is this utterance understandable, appropriate, and acceptable in a specific situation?» While grammatical correctness remains the

foundation, it is complemented by context, the purpose of communication, the status of the interlocutors, and cultural expectations. It is precisely this approach that links language training to actual professional practice.

To implement this concept, it is advisable to use authentic texts, video materials, interviews, professional web resources, film excerpts, and other sources of natural language. Working with such materials allows learners to see that the same linguistic structure can function differently depending on the situation. Research into the use of authentic materials for developing sociocultural competence highlights their role in bringing the learning process closer to a real-world communicative environment [3].

Modern understandings of culture are increasingly moving away from the notion of society as a homogeneous system. Within any given country, diverse generations, regional communities, professional groups, social environments, and individual lifestyles coexist. Consequently, English language instruction cannot be limited to a single «correct» cultural model. Future professionals need to see that the English-speaking world is multifaceted and constantly evolving.

In this context, the principle of inclusivity becomes crucial. In language education, this entails representing people and cultures in a way that does not frame difference as a shortcoming. This applies to the selection of examples, forms of address, descriptions of social groups, and the nature of learning tasks. Professional communication is particularly sensitive to these issues, as a careless remark even one that is grammatically correct can undermine trust between partners[5].

At the same time, an inclusive approach should not be reduced to a list of «forbidden» words. It is far more productive to cultivate linguistic sensitivity the ability to evaluate utterances with regard to the context and how the interlocutor might perceive them. Students need to understand the social drivers of linguistic change and recognize how norms of interaction evolve. This allows them to view language development not as a threat to established standards, but as a natural outcome of the language`s global role[6].

The study examines the genesis and contemporary transformation of the processes involved in developing English-language sociocultural competence among professionals, viewed against the backdrop of the evolution from classical linguistic norms to postmodern inclusivity. Synthesizing the theoretical foundations and practical aspects of the issue leads to the following conclusions: It has been established that overcoming cognitive and cultural stereotypes is a critical condition for developing the professional competence of the modern specialist. The shift from a norm-centered approach to an inclusive one entails the deconstruction of biases and the development of empathy, critical thinking, and the ability to engage in constructive dialogue within a multicultural environment.

REFERENCES

1. Baker, W., & Ishikawa, T. (2021). Transcultural communication through Global English: Intercultural awareness for global English language teaching. Routledge. https://doi.org/10.4324/9780429030802

2. Byram, M. (2021). Teaching and assessing intercultural communicative competence: Revisited. Multilingual Matters. https://doi.org/10.21832/BYRAM7138

3. Deardorff, D. K. (2020). Manual for developing intercultural competencies: Story circles. Routledge / UNESCO. https://doi.org/10.4324/9780429244612

4. Jackson, J. (Ed.). (2020). The Routledge handbook of language and intercultural communication (2nd ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781351059275

5. Kramsch, C. (2021). Language as symbolic power. Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781108869287

6. Messelink, H. E., & Ten Thije, J. D. (2021). Modernization of intercultural competence models for higher education. Frontiers in Communication, 6, Article 639775. https://doi.org/10.3389/fcomm.2021.639775

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Тетяна КРИШТАЛЬ, доктор економічних наук, професор
Юлія НЕНЬКО, доктор педагогічних наук, професор
Національний університет цивільного захисту України

Уніфікація міжнародного термінологічного апарату у сфері цивільного захисту є однією із базових умов оперативної сумісності рятувальних підрозділів різних країн під час міжнародних операцій. Для України це питання набуло особливо актуального значення після набуття повноправного членства в Механізмі цивільного захисту ЄС (UCPM) у 2023 році.

Ефективність публічного управління в цій сфері прямо залежить від гармонізації понятійно-категоріального апарату. Термінологічна сумісність виступає дієвим інструментом, що забезпечує транскордонну інтеграцію управлінських рішень, синхронізацію ресурсів та спільне стратегічне планування. Натомість розбіжності в поняттях між національним законодавством та міжнародними стандартами уповільнюють координацію під час спільних рятувальних операцій та гуманітарних місій.

Сучасна національна термінологія цивільного захисту закріплена у Кодексі цивільного захисту України [1]. В умовах сьогодення відбувається активна її адаптація до міжнародних стандартів, зокрема до рішень ЄС 1313/2013/EU [2]. Проте між вітчизняним та європейським підходами досі існує суттєва понятійна асиметрія, яка яскраво виявляється, наприклад, у трактуванні дефініцій «надзвичайна ситуація» та «катастрофа».

Національне законодавство трактує надзвичайну ситуацію (НС) як обстановку на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинену катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією чи іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті або провадження на ній господарської діяльності. При цьому катастрофа визначається як велика за масштабами аварія чи інша подія, що призводить до тяжких наслідків [1]. Таким чином, український підхід є описово-фізичним та орієнтованим на фіксацію масштабів події постфактум.

Натомість у міжнародній практиці терміни «Emergency» (надзвичайна ситуація) та «Disaster» (катастрофа) чітко диференційовані за критерієм спроможності системи. Згідно зі статтею 4 Рішення Європейського Парламенту та Ради № 1313/2013/EU, термін катастрофа (disaster) означає будь-яку ситуацію, яка має або може мати серйозні наслідки для людей, довкілля чи майна, включаючи культурну спадщину [2]. Водночас поняття «emergency» пов'язується із суто практичною площиною: реагування на надзвичайну ситуацію (emergency response) означає заходи допомоги або операції з ліквідації наслідків, що вживаються під час або після катастрофи з метою усунення її безпосередніх негативних наслідків. Ключова відмінність полягає в тому, що в межах UCPM термін «надзвичайна ситуація» (emergency) застосовується переважно щодо локальних надзвичайних ситуацій, з якими держава здатна впоратися власними силами. Перехід у статус «катастрофи» (disaster) настає в момент, коли масштаб події та її наслідки перевищують внутрішній ресурсний потенціал країни. Отже, визначальним фактором для європейської системи є не територіальне поширення НС чи кількість постраждалих, а дефіцит ресурсів у держави, що вимагає негайного залучення зовнішньої міжнародної допомоги.

Окремим викликом для вітчизняного державного управління є те, що низка англомовних термінів (наприклад, «Resilience», «Host Nation Support») не мають прямих лінгвістичних відповідників в українському правовому полі, що диктує необхідність

розробки нових національних стандартів. У Механізмі цивільного захисту ЄС «Resilience» трактується як здатність суспільства, державних інституцій та критичної інфраструктури протистояти масштабним шокам (катастрофам, військовим діям, пандеміям), оперативно адаптуватися до них і швидко відновлювати повноцінне функціонування [3]. «Host Nation Support» трактується як комплекс організаційних, правових та логістичних заходів, які здійснює постраждала держава для максимально швидкого, безперешкодного прийому та інтеграції міжнародної допомоги [4].

Таким чином, адаптація вітчизняного термінологічного апарату у сфері цивільного захисту до стандартів ЄС є стратегічним завданням для України, особливо в контексті інтеграції до Механізму цивільного захисту ЄС. Для оптимізації публічного управління необхідно змінити філософію вітчизняних нормативно-правових актів: перейти від пасивної класифікації НС за масштабами збитків до динамічної оцінки національної спроможності системи та превентивного управління ризиками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text.

2. Decision № 1313/2013/EU of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on a Union Civil Protection Mechanism. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2013/1313/oj/eng.

3. Definition: Resilience. UNDRR Terminology. URL: https://www.undrr.org/terminology/resilience.

4. COMMISSION RECOMMENDATION of 29.11.2024 on EU Host Nation Support Guidelines. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/system/files/2025-03/eu-host-nation-support-guidelines.pdf.

FOSTERING INTERNATIONAL COMMUNICATION VIA LEARNING ENGLISH

Olha KRICHKER, Ph.D. in History
Olesia MINENKO, Ph.D. in Philology, Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

Recently, discussions about European integration have become an integral part of all mass media broadcasts. The Ukrainian people feel a deep need for unity with Europe, and not just in a sense of belonging to it territorially. This is the need for even closer economic, political, and cultural cooperation. However, it is obviously impossible to establish contact with other European nations without knowing at least one foreign language. In case people don’t have a command of one of the officially acknowledged languages, the process of integration gets harder. So, if Ukrainians want to act as a host rather than as the invited party globally, they should master English to be able to participate as equals and be heard in full voice.

Thus, in the era of globalization, English has become an indispensable tool for establishing and maintaining contacts. Its role in all spheres of life cannot be disputed or overstated. The digitization of society requires modern professionals not only to possess knowledge and practical skills in their chosen field but also to utilize the vast array of resources created by humanity.

To successfully master a foreign language, a supportive learning environment must first and foremost be created. However, this is where the problem starts: the very topic of our research is developing the conducive learning environment itself. Is it possible to promote the mastery of foreign languages by allocating most of the class hours to independent study and limiting the course to a single year? Given the extremely limited number of classroom hours available for foreign language study, the primary task of the instructor is to teach students how to independently master

foreign-language material and develop language competencies in reading, writing, speaking, and listening.

A foreign language instructor must create a supportive environment for learning the subject using carefully selected and methodologically sound instructional materials.

It is essential to lay the foundation for productive independent work at the initial stage by developing specific assignments designed to reinforce and deepen students' understanding of the material covered in class. First and foremost, it is necessary to build a general language foundation that includes grammar and commonly used vocabulary; in other words, a foundation that will help students move forward, deepen their knowledge independently, and consult the instructor when necessary. It is also necessary to teach cadets and students how to work with reference materials. We would like to particularly emphasize the need to teach them how to use electronic dictionaries correctly. In our opinion, the best of these are the following ones: Multitran, ABBYY Linguo-Online, DeepL, and Google Translate. Looking up words in the vocabulary for better understanding is also one of the factors in language acquisition that may prove useful in future professional careers.

Giving them this valuable asset will provide them with the tools necessary to continue learning a foreign language after they graduate from a higher educational establishment. For example, they can begin by watching professional videos and podcasts with subtitles or take courses in their specialty to master new terms and get used to the natural speech of natives. With an abundance of free AI-powered services, it is also possible to download any materials provided in professional courses, compile a list of the most frequent terms, and prepare tasks to practice and revise them.

While in the university, students must come to the conclusion that lifelong learning in their main sphere guarantees success in their future career. English proficiency, in this case, makes it easier to learn about new techniques, methods, or discoveries in their field of knowledge. As Ukraine is a member of the EU civil protection mechanism, it also broadens opportunities for those who master English at a high level.

Additionally, researchers in the sphere of civil protection have a chance to participate in multiple international seminars, webinars, and conferences held in Europe. For instance, registration is now open for the 9th European Civil Protection Forum, which takes place on 3-4 November 2026 in Belgium "to exchange knowledge, strengthen cooperation, and contribute to discussions on the future of European civil protection" [1]. The 3rd Critical Infrastructure Protection (CIP) Week in Europe and the 11th Critical Infrastructure Protection & Resilience Europe (CIPRE) are on 20th-22nd October 2026 in Belgium, where its participants can "meet, discuss and communicate with some of the most influential infrastructure security and management policy makers and practitioners" [2].

In terms of our sphere, another significant event, the SUNSHINE project for civil protection and emergency management professionals, should be mentioned. It organizes the second Simulation Exercise (SIMEX) on 6 and 7 October 2026 in Belgium. "The exercise is designed as a practical, scenario-based activity which places participants in a simulated real-life crisis environment… in an operational and time-constrained context" [3].

All global events in the civil protection sphere are held in English as it is considered a lingua franca. Using these activities as examples, teachers of English for specific purposes should help learners understand the importance of the language and prove that English proficiency lets them grow professionally, boost and upgrade hard and soft skills. Moreover, attending networking events helps build professional connections in the future.

Thus, preparing future professionals for independent learning and fostering a willingness to keep studying English will lay the foundation for communication and, in turn, professional development through cooperation with civil protection specialists worldwide.

REFERENCES

1. European Civil Protection Forum 2026. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/european-civil-protection-forum-2026.

2. Critical Infrastructure Protection & Resilience Europe. URL: https://www.cipre-expo.com/.

3. SUNSHINE 2nd Simulation Exercise. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/events/sunshine-2nd-simulation-exercise-registrations-open.

LINGUISTIC SECURITY AND POST-OCCUPATION LANGUAGE PRACTICES: CONSTRUCTING A NEW SOCIAL REALITY

Максим ЛИСОГОР навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦЗс-26-2
НК – Олеся МІНЕНКО к. філол. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

The world has become globalized, yet the war in Ukraine has demonstrated that state security is about more than just armies or money. The linguistic dimension is becoming a foundation of resilience against aggression. Language is not merely a means of communication; it is a tool that builds identity, preserves culture, and shields us from the enemy. The war has shown how language transforms into a weapon, where the process of de-occupation shapes destinies and defines a free reality. Steps toward de-occupation are a crucial element in constructing this reality.

A territorial language is secure when it functions without hindrance across all spheres of life and is shielded from external encroachment; this constitutes the concept of linguistic security. For Ukraine, such security is a direct component of national and humanitarian defense. Centuries of sustained policies of Russification, linguicide, and imposed imperial narratives have significantly distorted the country's linguistic landscape. The enemy has actively used and continues to use the Russian language as a marker of political space, cynically justifying aggression with the claim of needing to «protect Russian speakers». Precisely for this reason, establishing the Ukrainian language throughout the entire state becomes an act of self-defense and a restoration of historical justice.

Language-based de-occupation practices constitute a complex set of deliberate steps aimed at displacing a foreign language from the entire sphere of communication and restoring the state language to its former status [2]. This multidimensional process encompasses a macro-level involving institutional changes, legislative reforms, educational projects, media quotas, and the renaming of streets as well as a micro-level that depends on the personal choices of individual residents. The most striking and powerful example of such de-occupation efforts is the mass, voluntary shift by Ukrainians toward using their native language in daily life, on social media, and in the workplace – a trend observed in recent years. It represents a conscious rejection of the enemy's cultural products and linguistic code in favor of one's own identity and solidarity with the nation.

The profound de-occupation of the mind is a prerequisite for the physical liberation of territories. This process is inextricably linked to language. The reintroduction of the Ukrainian language into administration, education, culture, and law enforcement will inevitably accompany the liberation of towns and villages. It is a complex process, as it requires overcoming the traumas, stereotypes, and psychological barriers inflicted by the occupiers. Language practices in liberated areas must combine clear rules with support, gradual Ukrainization, conversation clubs, and a safe environment for adults to master the state language – a crucial point to bear in mind[1].

Language constructs a new world, drawing upon the Sapir-Whorf hypothesis of linguistic relativity, according to which language shapes how people perceive reality. Rich in vocabulary, idioms, and unique etymological histories, our language paints a picture of the world distinct from that of the former imperial power – a language that served totalitarian regimes for

centuries. A shift in language alters one's perspective on the past, realigns cultural markers with European norms, and fosters a strong sense of empathy among citizens [5].

The fields of civil protection, fire safety, and emergency management are gaining particular importance in the context of linguistic security. Specialists in these sectors work directly with the public under high-stress conditions [4]. Proficiency in the state language ensures the clarity of commands, instructions, and rescue protocols. The use of unified, standardized Ukrainian professional terminology by rescue personnel guarantees the coordination of unit actions and eliminates misunderstandings during the response to the aftermath of enemy shelling or man-made disasters. Language can thus be considered a direct tool for saving lives and ensuring public safety; indeed, the significance of this aspect for the entire system must be acknowledged. However, the new Ukrainian reality has encountered a series of objective challenges. Perhaps the most pressing issue is the need to rapidly develop terminology for specialized fields such as the military, cybersecurity, medicine, and engineering where standardization is not yet complete. It is also essential to acknowledge the importance of helping internally displaced persons, who have spent years in a predominantly Russian-speaking environment, to adapt, as well as the need to combat both overt and covert linguistic discrimination. Ultimately, however, these problems can only be resolved through a clear, long-term state strategy [3].

Thus, it is important to remember that the long-term stability of the state rests on the foundation of linguistic security. Emancipatory linguistic practices represent a profound mental transformation of society – a complete rejection of the colonial syndrome and a conscious step forward. The daily, active use of the state language empowers Ukrainians to build a new reality where their values, culture, and worldview prevail. This process is historically irreversible, as it is fueled by the nation's unity during the struggle for the Ukrainian people`s right to exist.

REFERENCES

1. Aharoni, S. B., & Ferrara, D. (2023). Language, power, and security in post-conflict transitions: Reconstructing political identity through language practices. Journal of Peacebuilding & Development, 18(2), 145–160. https://doi.org/10.1177/15423166231168421.
2. Austin, J., & Marshall, D. (2022). Linguistic security and memory politics: Negotiating space and identity in contested territories. Geopolitics, 27(4), 1189–1212. https://doi.org/10.1080/14650045.2021.1983015.
3. Busch, B. (2021). Linguistic vitality, security, and the body: A poststructuralist perspective on language policy in transitional societies. Language Policy, 20(3), 321–342. https://doi.org/10.1007/s10993-021-09588-y.
4. Flubacher, M.-C., & Del Percio, A. (Eds.). (2020). Language, security and the right to the city: Critical perspective on post-conflict language dynamics. Multilingual Matters. https://doi.org/10.21832/9781788927420.
5. Gazzola, M., Wickström, B.-A., & Templin, T. (2021). Language policy, security, and economic development in post-crisis regions. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-71118-4.

ADAPTATION OF EUROPEAN APPROACHES TO ORGANIZING INTERAGENCY CIVIL PROTECTION EXERCISES IN UKRAINE

Denys LYSENKO, Educational and Research Institute of Civil Protection, Group CZk-24-1
Scientific Supervisor – Andrii MELNYCHENKO, Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor
National University of Civil Protection of Ukraine

Improving the preparedness of civil protection management bodies and response forces for emergencies is an essential component of ensuring public safety and national resilience. Under martial law, the ability of different authorities and services to coordinate their actions becomes

particularly important when several hazardous events occur simultaneously, infrastructure is damaged, and substantial forces and resources are deployed. Interagency exercises are one of the practical tools for assessing such preparedness, as they enable participants to practice joint management decisions and operational coordination procedures.

In Ukraine, the legal framework for training civil protection management bodies and forces is established by the Civil Protection Code of Ukraine [1]. The procedure for organizing such training is regulated by Resolution No. 443 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated June 26, 2013 [2]. These regulatory acts provide for command-post exercises, specialized exercises, and other training activities in accordance with the responsibilities of civil protection management bodies and forces.

At the same time, the development of Ukraine's international cooperation in civil protection creates opportunities to apply European experience in planning, conducting, and evaluating exercises. Of particular interest are the approaches used within the Union Civil Protection Mechanism (UCPM). Its exercise programme includes tabletop, field, and full-scale exercises aimed at improving response preparedness, enhancing interoperability among response teams, and strengthening international coordination [3, 4].

The purpose of this study is to substantiate an organizational and methodological approach to adapting European practices in interagency civil protection exercises to the operational conditions of Ukraine's Unified State Civil Protection System (USCPS).

An analysis of European approaches indicates that exercises should be considered not only as a means of assessing personnel preparedness but also as a tool for evaluating the effectiveness of management procedures, information exchange, and interagency coordination. An important feature is the emphasis on practical emergency scenarios, identification of organizational shortcomings, and subsequent implementation of lessons learned.

Different exercise formats are used within the UCPM. Tabletop exercises involve practicing management decisions based on simulated operational conditions. Field exercises focus on testing practical coordination among response units, while full-scale exercises allow for a comprehensive assessment of coordination among numerous participants under conditions resembling real emergencies [3].

To adapt this experience to Ukrainian conditions, a phased model for organizing interagency exercises is proposed. It includes defining objectives, developing scenarios, establishing evaluation criteria, conducting exercises, analyzing results, and monitoring the implementation of corrective measures.

At the first stage, specific management and operational competencies to be assessed should be identified. These may include the timeliness of decision-making, coordination among management bodies, effective deployment of forces and resources, organization of information exchange, and cooperation with other services.

The second stage involves developing an exercise scenario that reflects actual threats and the operational characteristics of the relevant territorial civil protection subsystem. Under martial law, it is advisable to simulate complex incidents, including simultaneous damage to essential service infrastructure, fires, the need for population evacuation, and communication failures.

Such scenarios should feature a gradual increase in operational complexity through the introduction of additional conditions requiring the revision of previously adopted decisions. This would make it possible to assess not only compliance with predetermined procedures but also participants' ability to adapt to changing circumstances.

The third stage involves establishing a system of performance evaluation indicators. Four main groups of indicators are proposed: timeliness of management decisions, quality of information exchange, effectiveness of interagency coordination, and completeness of assigned task implementation.

The timeliness of management decisions may be assessed by measuring the interval between receiving information about a change in operational conditions and making the corresponding decision. The quality of information exchange should be evaluated in terms of timely message

transmission, completeness of necessary information, and the number of duplicated or lost messages.

The effectiveness of interagency coordination may be assessed based on the timely involvement of necessary participants, compliance with established coordination procedures, and the number of organizational inconsistencies identified. Task implementation completeness may be evaluated by determining the proportion of measures completed in accordance with scenario requirements and applicable procedures.

At the fourth stage, the exercise is conducted while recording key management decisions, the time required to make them, and the results of their implementation. To ensure objective evaluation, designated observers should record performance according to previously agreed criteria.

The fifth stage involves a structured analysis of exercise results. Unlike a general review of outcomes, such an analysis should identify the specific causes of detected shortcomings, assign responsibility for addressing them, and establish a list of corrective measures.

The final stage of the proposed model involves monitoring the implementation of these measures. This element is particularly important for the practical application of European experience, since exercise results should contribute to improving emergency response plans, coordination procedures, and personnel training programmes.

A separate area of adaptation involves practicing procedures for receiving and coordinating international assistance. In European practice, these issues are addressed during exercises involving Host Nation Support (HNS). For Ukraine, this area may be particularly useful when preparing for cooperation with international rescue teams, humanitarian organizations, and other foreign partners.

At the same time, the application of European experience should not involve the mechanical transfer of foreign procedures. Adaptation must take into account current Ukrainian legislation, the structure of the USCPS, available resources, the specific conditions of martial law, and established safety requirements.

Thus, adapting European approaches to organizing interagency civil protection exercises may contribute to improving the preparedness of Ukraine’s civil protection management bodies and response forces. The proposed phased model combines scenario-based planning, performance evaluation using defined indicators, analysis of organizational shortcomings, and monitoring of corrective measures.

Further research should focus on testing the proposed model during command-post exercises and developing quantitative criteria for assessing the effectiveness of interagency coordination.

REFERENCES

1. Civil Protection Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 5403-VI of October 2, 2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (accessed October 9, 2026).

2. On Approval of the Procedure for Training Civil Protection Management Bodies and Forces for Their Assigned Tasks: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 443 of June 26, 2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/443-2013-п (accessed October 9, 2026).

3. Civil Protection Exercises. Union Civil Protection Knowledge Network. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/civil-protection-exercises (accessed October 9, 2026).

4. Commission Implementing Decision (EU) 2025/704 of 10 April 2025 laying down rules for the implementation of Decision No 1313/2013/EU on a Union Civil Protection Mechanism. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_impl/2025/704/oj (accessed October 9, 2026).

ENGLISH FOR CIVIL PROTECTION INTERNATIONAL COOPERATION

Давид МАРКЕВИЧ, ННІ цивільного захисту, ІЗАРк-26
НК – Ольга КРІЧКЕР к. і. н.
Національний університет цивільного захисту України

The National University of Civil Protection of Ukraine, a leading agency in the field, has consistently worked to enhance the quality of specialist training in civil protection, engaging actively with all participants in the educational process. The nature of the service demands specific attributes from future State Emergency Service personnel, such as competence, proactivity, and the ability to anticipate the outcomes of their actions; simultaneously, strong communication skills are recognized as essential professional qualities.

Communicative competence is defined as “an integral personal quality that synthesizes general communication culture with its specific manifestations in professional activity” [1].

Foreign-language communicative competence, as a component of the above, is «a specialist's ability and readiness to communicate in a foreign language at a level sufficient to perform professional duties» [2].

Consequently, one avenue for enhancing the professional skills of civil protection personnel involves achieving fluency in a foreign language – a vital communication tool for Ministry of Internal Affairs staff – a factor that must be considered during specialist training. The communicative approach to teaching and to foreign language instruction in particular, contributes significantly to addressing this challenge, as it structures the learning process to model actual communication.

One difficulty lies in the fact that, as a general education subject, foreign language study often lacks the motivational appeal of major professional disciplines. For cadets of Ministry of Internal Affairs educational institutions, mastering a foreign language is rarely their primary objective. Furthermore, many are hindered by negative past experiences with language learning in school; this often results in a lack of self-confidence, diminished interest in the subject, and a failure to develop a perceived need for language proficiency. One way to address this issue is to ensure that foreign language instruction in a higher education institutions is harmoniously integrated with the graduate's future profession.

One method of engaging cadets in English language learning is to demonstrate that language proficiency represents not only an investment in education but is also a means to enhance flexibility and competitiveness in the labor market. Many prestigious internships, conferences, and grants are accessible only to those capable of communicating in the organizer's language. English is a minimum requirement for almost any international academic program, and proficiency in a second or third language often improves selection prospects.

Furthermore, English proficiency offers the opportunity to participate in professional international events. For instance, the large-scale civil protection exercise Crossflood is taking place in Romania from September 28 to October 2, 2026 involving rescue personnel from Ukraine. This significant civil protection initiative brings together 235 participants, primarily from Austria, the Czech Republic, Estonia, France, Romania, and Ukraine. “Academic institutions and teams test their collaborative capabilities across a complex range of scenarios involving floods, contamination, and conflict-related hazards” [3]. In this context, English serves as a tool for international cooperation, training, and professional development.

Another opportunity recently made available to young professionals through English proficiency is participation in the UCPM program. The inaugural UCPM Exchange of Young Firefighters took place in Warsaw from June 29 to July 4, 2026. Young firefighters from member states and participating nations of the Union Civil Protection Mechanism gathered for an international six-day program that combined technical training with discussions on European civil protection cooperation. During the training, participants took part in technical search and rescue exercises, exchanged ideas on youth engagement in preparedness, and explored the future of

European emergency response; the session combined operational experience with practical scenario-based exercises involving floods and wildfires. Participants gained insights into «how international deployments are coordinated, how interoperability is achieved in practice, and the opportunities the UCPM might offer later in their careers» [4].

Thus, English proficiency is the key to deepening knowledge in the field of civil protection and a gateway to the world of international communication.

REFERENCES

1. М. Галицька. Складові комунікативної компетентності студентів вищих навчальних закладів. Освітологічний дискурс, 2015, № 2 (10). URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/10013/1/Halytska%20M%20(2).pdf.

2. С. Шестопалова, Д. Шестопалов. Формування іншомовної комунікативної компетентності фахівців сфери цивільного захисту як теоретико-прикладна проблема в сучасному науковому дискурсі. № 2(14) (2023): Науковий вісник: Державне управління. DOI: https://doi.org/10.32689/2618-0065-2023-2(14)-80-97.

3. EU-funded civil protection exercise brings together 235 first responders from 6 countries in Romania. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/eu-funded-civil-protection-exercise-brings-together-235-first-responders-6-countries-romania-2026-09-29_en.

4. First UCPM Exchange of Young Firefighters: Building a Network Across Europe. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/stories/first-ucpm-exchange-young-firefighters-building-network-across-europe.

ВАЖЛИВІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО МЕХАНІЗМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Галина МАСЛОВСЬКА,
Навчально-науковий інститут пожежної та техногенної безпеки, навчальний взвод ПБ-22к
НК – Юрій СУДНІЦИН,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

У зв’язку з постійною військовою агресією рф, починаючи з 2022 року, Єдина державна система цивільного захисту України функціонує в умовах постійного навантаженням, зокрема реагуючи на масштабні пожежі, руйнування критичної інфраструктури, техногенні аварії та гуманітарні кризи. За таких обставин особливого значення набуває міжнародна співпраця у сфері цивільного захисту, яка дозволяє об’єднувати ресурси, обмінюватись досвідом та сучасними методами і підходи до реагування на надзвичайні ситуації. Важливим кроком на шляху інтеграції України до європейського безпекового простору стало приєднання до Європейського механізму цивільного захисту (UCPM), що відкриває нові можливості для підвищення готовності підрозділів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України) до реагування на надзвичайні ситуації відповідно до міжнародних стандартів.

Європейський механізм цивільного захисту (далі – Механізм) об'єднує 27 держав ЄС та 10 країн-учасниць для спільного запобігання надзвичайним ситуаціям, підготовки до них та реагування на їх наслідки. Координацію міжнародної допомоги здійснює Центр координації реагування на надзвичайні ситуації (ERCC), який забезпечує оперативне залучення рятувальних підрозділів, спеціальної техніки, медичних команд та інших ресурсів. Для України, Механізм виступає як інструмент підтримки під час повномасштабного вторгнення рф, оскільки дозволив організувати постачання пожежно-рятувального обладнання, генераторів, медичних засобів та іншої допомоги, необхідної для ліквідації

наслідків ворожих атак. Крім того, сприяє підвищенню взаємосумісності підрозділів ДСНС України з європейськими рятувальними службами та впровадженню сучасних міжнародних стандартів реагування на надзвичайні ситуації [1].

Важливим етапом розвитку міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту стало набуття Україною 20 квітня 2023 року статусу держави-учасника Європейського механізму цивільного захисту. Це рішення стало визнанням ефективної взаємодії України з європейськими партнерами в умовах війни та відкрило нові можливості для участі у спільних програмах підготовки, навчаннях і міжнародних операціях реагування З початку повномасштабного вторгнення через механізм до України було доставлено понад 88 тис. тонн гуманітарної, медичної та аварійно-рятувальної допомоги, а також більше тисячі генераторів у межах резерву rescEU. Водночас членство в Механізмі надає Україні можливість не лише отримувати підтримку, а й долучатися до надання допомоги іншим державам, сприяючи зміцненню міжнародної солідарності та розвитку спільної системи цивільного захисту Європейського Союзу [2].

Практичним підтвердженням ефективності такої співпраці є постійне посилення матеріально-технічних спроможностей українських рятувальних підрозділів за рахунок допомоги міжнародних партнерів. Зокрема, Королівство Данії передало ДСНС України п’ять сучасних пожежно-рятувальних автомобілів, призначених для ліквідації пожеж та проведення аварійно-рятувальних робіт. Крім того, на початку 2025 року Латвійська Республіка анонсувала передачу Україні ще 21 транспортного засобу, тоді як протягом 2024 року було передано понад 600 автомобілів для потреб українських служб. Водночас волонтери Фінляндської Республіки направили в Україну 12 автомобілів швидкої допомоги, які раніше використовувалися у медичних закладах країни [3-5].

Не менш важливим напрямом співпраці в межах Механізму є участь українських рятувальників у міжнародних навчаннях та тренуваннях. Наприклад, у рамках навчань «EU MODEX CYCLE 12» у Польщі Україну представляли 51 фахівець ДСНС України та 9 одиниць спеціальної техніки у складі сертифікованого за стандартами ЄС модуля «Пошуково-рятувальні роботи в умовах міста». У навчаннях взяли участь близько 500 рятувальників з Австрії, Німеччини, Польщі, Франції та інших країн, що дало змогу відпрацювати взаємодію під час ліквідації масштабних надзвичайних ситуацій відповідно до єдиних європейських стандартів [6].

Важливим підтвердженням інтеграції України до Європейської системи цивільного захисту стала участь керівництва ДСНС України у 50-му засіданні генеральних директорів Механізму цивільного захисту ЄС, що відбулося у травні 2023 року в Стокгольмі. Під час заходу обговорювалися питання посилення стійкості європейських країн до надзвичайних ситуацій, адаптації механізму до сучасних викликів та підготовки до пожежонебезпечного періоду [7].

Підсумовуючи, варто підкреслити: повномасштабна війна продемонструвала, що ефективне реагування на надзвичайні ситуації потребує інтеграції міжнародної взаємодії та підтримки. Членство України в Європейському механізмі цивільного захисту стало не лише інструментом отримання допомоги, а й важливим кроком до інтеграції у спільний європейський простір безпеки. Практичні результати такої співпраці проявляються у зміцненні матеріально-технічних спроможностей ДСНС України, підвищенні рівня професійної підготовки рятувальників та впровадженні європейських підходів до механізмів реагування на надзвичайні події різного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Emergency Response Coordination Centre (ERCC): official website. *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations; European Commission.* — URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/emergency-response-coordination-centre_en (дата звернення: 22.06.2026).

2. Ukraine joins EU Civil Protection Mechanism. *Delegation of the European Union to Ukraine*. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/ukraine-joins-eu-civil-protection-mechanism_en (дата звернення: 23.06.2026).

3. Данія передала Україні п’ять пожежних автомобілі. *Європейська правда: Міжнародна безпека та євроінтеграція України.* URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2026/03/20/7233702/ (дата звернення: 23.06.2026).

4. Фінські волонтери відправили в Україну 12 "швидких" для прифронтових регіонів. *Європейська правда: Міжнародна безпека та євроінтеграція України.* URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2026/03/20/7233648/ (дата звернення: 23.06.2026).

5. Латвія за майже рік передала Україні 612 машин, конфіскованих у п'яних водіїв. *Європейська правда: Міжнародна безпека та євроінтеграція України.* URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2024/12/24/7201305/ (дата звернення: 23.06.2026).

6. Українські рятувальники беруть участь у спільних з ЄС навчаннях у Польщі. *Укрінформ.* URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3995510-ukrainski-ratuvalniki-berut-ucast-u-spilnih-z-es-navcannah-u-polsi.html (дата звернення: 24.06.2026).

7. Україна взяла участь у засіданні генеральних директорів в рамках Механізму цивільного захисту ЄС. *ГУ Національної поліції в Черкаській області.* URL: https://ch.npu.gov.ua/news/ukraina-vziala-uchast-u-zasidanni-heneralnykh-dyrektoriv-v-ramkakh-mekhanizmu-tsyvilnoho-zakhystu-ies (дата звернення: 24.06.2026).

ENGLISH AS A TOOL FOR INTERNATIONAL COMMUNICATION

Станіслав МАШТАЛЛЕР, ННІ цивільного захисту, ІЗАРк-26
НК – Ольга КРІЧКЕР к. і. н.
Національний університет цивільного захисту України

International communication is driven by the shared interests of people from different countries and manifests itself in a wide variety of fields.

Today, English is one of the most widely spoken languages in the world and is extensively used in a wide variety of fields. It plays a key role in international communication, business, education, career advancement, the entertainment industry, culture, the internet, and information technology.

The importance of English in international communication is evident: it is actively used in diplomatic relations, at scientific conferences, and in the publication of scientific papers. Proficiency in English facilitates communication, allowing people from different corners of the globe to exchange information and ideas. For example, most international conferences and seminars are held in English; participants from different countries use it to present their research findings, exchange ideas, and establish professional connections. In addition, English serves as the primary language of intergovernmental negotiations, particularly within international organizations such as the UN (United Nations), the IMF (International Monetary Fund), and the World Bank, where it is used to draft official documents, conduct negotiations, and facilitate other forms of diplomatic interaction [1; 2].

As in diplomacy, the English language plays a crucial role in international business. It serves as the primary means of communication among entrepreneurs, investors, consumers, and other stakeholders. Major corporations such as Google, Apple, and Microsoft conduct business negotiations and sign contracts in English.

Proficiency in English opens up a wide range of opportunities in education; knowledge of the language is often a mandatory requirement for employment, especially in international companies and organizations. In the field of education, many universities and educational

institutions offer international programs taught in English, allowing students from different countries to pursue higher education, improve their academic skills, and expand their knowledge [1; 2].

Master's and doctoral programs are often conducted in English, and academic exchange initiatives are also implemented. Exchange programs and opportunities for international mobility allow students who are proficient in the language to participate in exchange programs, internships, and study trips abroad; such experiences foster cross-cultural understanding and professional development, qualities that are extremely important in today's world.

As for the internet, English plays a dominant role. The vast majority of web pages, online resources, and software applications are available in English. Knowledge of this language broadens one's horizons and opens up new opportunities for accessing information and using online resources.

If we look at our university, the National University of Civil Protection of Ukraine, admission to the master's program requires passing an English proficiency test. Furthermore, a sufficiently high level of proficiency enables students at our institution to participate in international events. For example, our institution hosts conferences and seminars where representatives from various countries present results of their research in English, and we commission various devices whose instructions are written in English or for which technical support is available in English.

As for our field of interest, English proficiency gives a chance to take part in international programs for motivated youth who are eager to volunteer in civil protection projects. For example, from November 16 to December 15, 2026, a 30-day learning programme will be held in Hungary for those interested in disaster preparedness, climate-change-related topics, etc. This Youfuture project is an activity where international volunteers will learn about disaster preparedness, community resilience, first aid, and crisis awareness. It includes workshops, simulations, and field visits. Participants of the program will explore disaster prevention, evacuation procedures, fire prevention, flood protection, war awareness and humanitarian education" [3]. The aim of the project is to strengthen practical emergency-response skills and cooperation. Surely, the working language is English because the project hosts participants from all European countries.

To sum up, it should be noted that the role of the English language in international communication is undeniably significant. English has become the lingua franca of the global community, facilitating effective interaction, cooperation, and the exchange of ideas among people of different cultures and nationalities. It has become a key tool in the fields of business, education, science, and overall professional development, helping to overcome language barriers and strengthen global solidarity. The importance of the English language in the modern world is becoming increasingly vital for successful communication and achieving success in various areas of life.

REFERENCES

1. Кміт Є. В. Роль англійської мови як мови міжнародного спілкування та її значення в навчанні комунікації англійською мовою. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/5ee125ac-c68f-41c3-acde-5ef9e63360b1/content.

2. Білецька І. О. Англійська мова як універсальний засіб міжнародної комунікації. Мови і світ: дослідження та викладання: матеріали XVIII Міжнар. Наук.-практ. Конф. (Кропивницький, 28-29 бер. 2024 р.). Кропивницький, 2024. С. 74–76. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/items/3047d6e2-6b53-4150-b9cd-64d211a3bbe6.

3. YouFuture. URL: https://youth.europa.eu/solidarity/opportunity/54181.

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ МАСШТАБНИХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАГУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ

Евеліна ПЕЛИПЕНКО, Навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦЗс 25-3
НК – Світлана КОСЯК к. і. н., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України сформувала принципово новий масштаб ризиків для цивільного населення, територій та критичної інфраструктури. Ракетні та безпілотні атаки, руйнування житлових і промислових об'єктів, пошкодження енергетичної, транспортної та комунальної інфраструктури, масове переміщення населення, масштабні пожежі, хімічні та інші техногенні ризики суттєво розширили завдання системи цивільного захисту.

За таких умов національна система цивільного захисту функціонує не ізольовано, а в тісному взаємозв'язку з міжнародними структурами та механізмами реагування. Міжнародне співробітництво поступово переходить від традиційного надання гуманітарної допомоги до комплексної підтримки інституційної та операційної спроможності держави.

Одним із найбільш важливих механізмів такої взаємодії став Механізм цивільного захисту Європейського Союзу (EU Civil Protection Mechanism, UCPM). Україна приєдналася до нього у 2023 році, що стало важливим етапом інтеграції української системи цивільного захисту до європейського простору управління ризиками та реагування на надзвичайні ситуації. Участь України в Механізмі має принципове значення, оскільки передбачає не лише можливість отримання допомоги, а й участь у системі європейської координації цивільного захисту, обміні досвідом, підготовці фахівців та розвитку спільних підходів до управління ризиками [1,159].

Відповідно до механізму у разі масштабної надзвичайної ситуації постраждала країна може звернутися із запитом про міжнародну допомогу. Після цього Центр координації реагування на надзвичайні ситуації Європейської Комісії (ERCC) координує пропозиції допомоги від держав-учасниць та забезпечує інформаційний обмін між залученими сторонами. ERCC функціонує цілодобово та використовує, зокрема, систему CECIS для оперативного обміну інформацією.

Для України цей механізм набув особливого значення через безпрецедентний масштаб потреб. За інформацією Європейської Комісії, станом на липень 2026 року через Механізм цивільного захисту ЄС Україні було доставлено понад 160 тис. тонн допомоги. У її складі – медичні матеріали, транспортні засоби, обладнання для забезпечення життєдіяльності, засоби для облаштування тимчасового проживання та енергетичне обладнання. До операції залучалися всі 27 держав-членів ЄС та низка країн-учасниць Механізму [1,160].

Особливого значення набули резерви rescEU, які дозволяють мобілізувати стратегічні запаси обладнання у випадках, коли масштаб кризи перевищує національні можливості реагування. Для України використовувалися, зокрема, резерви генераторів, медичного обладнання, засобів тимчасового укриття, обладнання для очищення води та засобів реагування на хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні загрози.

Показовим прикладом ефективності міжнародної координації стала реакція на руйнування Каховської гідроелектростанції у червні 2023 року. Україна звернулася по допомогу через Механізм цивільного захисту ЄС, після чого європейські держави запропонували водоочисне обладнання, насоси, човни, генератори, засоби рятування та обладнання для тимчасового розміщення населення. Загалом допомогу запропонували 16 європейських держав [2,167].

Цей приклад демонструє важливу особливість міжнародних механізмів: їх ефективність визначається не лише обсягом ресурсів, а передусім швидкістю формування

запиту, точністю визначення потреб, координацією пропозицій та здатністю доставити необхідні ресурси безпосередньо до постраждалих територій.

Водночас масштабна війна створює нові проблеми для міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту.

Першою проблемою є масштаб і тривалість потреб України. Традиційні механізми міжнародного реагування переважно орієнтовані на відносно локалізовані надзвичайні ситуації. Україна ж протягом тривалого часу одночасно стикається з великою кількістю надзвичайних подій, що виникають унаслідок воєнних дій.

Другою проблемою є необхідність швидкої адаптації міжнародної допомоги до специфіки воєнних загроз. Обладнання та методики, розраховані на реагування на природні катастрофи, не завжди відповідають умовам територій, що перебувають під постійною загрозою повторних атак.

Третьою проблемою є логістична складова міжнародного реагування. Допомога повинна не просто бути сформована та передана Україні, а своєчасно доставлена до регіону, де виникла потреба. Європейський Союз для цього створив логістичні хаби у Польщі, Румунії та Словаччині, через які здійснюється координація та переміщення допомоги в Україну.

Четвертою проблемою є координація міжнародної допомоги на національному та місцевому рівнях. Міжнародний ресурс стає ефективним лише за умови, що існує відповідний механізм його розподілу всередині країни, визначені пріоритети та відповідальні суб'єкти.

Отже, одним із перспективних напрямів розвитку міжнародного співробітництва має стати посилення зв'язку між міжнародними механізмами реагування та територіальним рівнем цивільного захисту. На практиці це означає, що міжнародна допомога повинна плануватися не лише на рівні центральних органів влади. Необхідно формувати системний механізм визначення потреб територіальних громад, регіонів, об'єктів критичної інфраструктури та аварійно-рятувальних формувань.

Важливим кроком у цьому напрямі є визначення Державної служби України з надзвичайних ситуацій національним координатором участі України в Механізмі цивільного захисту ЄС. Відповідне рішення Кабінет Міністрів України прийняв у травні 2024 року. Представники ДСНС також беруть участь у роботі ERCC та заходах, спрямованих на поглиблення практичної взаємодії з європейськими партнерами [2,169].

Важливим напрямом міжнародного співробітництва є також підвищення професійної сумісності українських та європейських рятувальних підрозділів. У 2025 році представники українських рятувальних підрозділів брали участь у міжнародних навчаннях та заходах, спрямованих на адаптацію операційних процедур до стандартів Механізму цивільного захисту ЄС. Зокрема, у межах співпраці зі шведським агентством MSB та експертами UCPM опрацьовувалися протоколи й стандартні операційні процедури українських модулів цивільного захисту. [2,169] Таким чином, міжнародна взаємодія поступово набуває не лише матеріального, а й інституційного та професійного характеру.

На нашу думку, подальше вдосконалення міжнародного співробітництва України у сфері цивільного захисту доцільно здійснювати за такими основними напрямами:

- Необхідно забезпечити постійне планування міжнародної допомоги, орієнтоване не лише на реагування після виникнення надзвичайної ситуації, а й на попереднє формування резервів критично необхідного обладнання;
- Доцільно розвивати єдину цифрову систему обліку потреб у сфері цивільного захисту, інтегровану з відповідними міжнародними інформаційними системами. Це дозволить оперативно визначати, де саме існує потреба у техніці, обладнанні, медикаментах, засобах енергозабезпечення, водопостачання та інших ресурсах;
- Необхідно посилити безпосередню участь територіальних громад у міжнародних програмах та проєктах. Громада повинна мати можливість не лише отримувати ресурси

через центральні органи, а й брати участь у міжнародних навчаннях, проєктах транскордонного співробітництва, програмах підвищення стійкості та професійного обміну;

- Перспективним є створення міжнародних партнерств між українськими та європейськими аварійно-рятувальними підрозділами, що передбачатимуть регулярні спільні навчання, обмін досвідом, підготовку фахівців та узгодження стандартних операційних процедур;
- Міжнародну підтримку доцільно поступово переорієнтовувати від виключно екстреної допомоги до підвищення довгострокової спроможності України. Йдеться про модернізацію систем оповіщення, розвиток укриттів, захист критичної інфраструктури, резервне енергозабезпечення, водопостачання, сучасне обладнання рятувальних підрозділів та цифрові системи управління ризиками;
- Необхідно розвивати міжнародне співробітництво у сфері кризових комунікацій та обміну інформацією. Умови масштабної війни вимагають не лише швидкого реагування, а й оперативного поширення достовірної інформації серед населення, міжнародних партнерів та органів влади. Особливого значення набуває уніфікація протоколів обміну інформацією та забезпечення сумісності комунікаційних систем.

Масштабні воєнні ризики в Україні продемонстрували, що сучасний цивільний захист не може функціонувати виключно в межах національних інституцій. Ефективність реагування дедалі більше залежить від здатності держави інтегрувати власні ресурси з міжнародними механізмами допомоги, координації та обміну інформацією.

Участь України в Механізмі цивільного захисту ЄС стала важливим етапом інституційної інтеграції української системи цивільного захисту до європейського простору. Практичне значення цього механізму вже підтверджується масштабами наданої Україні допомоги, використанням резервів rescEU, роботою ERCC, міжнародною підготовкою українських рятувальників та розвитком спільних операційних процедур [3].

Водночас наступний етап міжнародного співробітництва має бути пов’язаний не лише зі збільшенням обсягів допомоги, а насамперед із підвищенням системної спроможності України. Міжнародне партнерство доцільно розглядати як інструмент модернізації національної системи цивільного захисту, розвитку територіальної стійкості, підготовки персоналу, цифровізації управління та інтеграції українських практик до європейських стандартів.

Таким чином, перспективною моделлю є перехід від логіки «міжнародна допомога – реагування на кризу» до моделі «міжнародне партнерство – спільне управління ризиками, готовність, реагування та відновлення». Саме така модель найбільшою мірою відповідає сучасному характеру воєнних загроз та стратегічному курсу України на інтеграцію до європейського безпекового простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мушенок, С. І. Проблеми надання гуманітарної допомоги в Україні: практичні аспекти. Київський часопис права. 2024. № 3. С. 158–162. URL: https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/503.

2. Галій, В. І. Інтеграційні процеси та нормативно-правове регулювання поступлення гуманітарної допомоги у сфері національної безпеки та оборони. Економіка та суспільство. 2024. № 62. С. 166–172 URL: https:// economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/ view/3989/3915.

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об’єдн. Націй від 12.08.1949 : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.

ENGLISH FOR CIVIL PROTECTION PERSONNEL PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND INTERNATIONAL COOPERATION

Максим ПОНОМАР, ННІ П та ТБ, ПБк-23-2
НК – Ольга КРІЧКЕР к. і. н.
Національний університет цивільного захисту України

On November 8, 2023, cooperation within the Union Civil Protection Mechanism (UCPM) began after the Agreement between Ukraine and the European Union on the Participation of Ukraine in the Union Civil Protection Mechanism was ratified. It was critically important for the State Emergency Service of Ukraine, because it improves the country's ability to protect and rescue its citizens, respond to techno-genic and natural emergencies, and, of course, cooperate with the civil protection service of the European Union.

Among the basic benefits of membership are better prevention and preparedness, improved interoperability, and more intensive response to war-related emergencies [1]. Moreover, since the full-scale war in Ukraine broke out, through the Mechanism, our state has received support from various countries, including humanitarian aid and equipment.

So, the Mechanism has strengthened overall crises management and connected the civil protection system of Ukraine with European expertise, training and resources modernizing and making it more resistant to the ongoing challenges. Nevertheless, to effectively participate in the international process, an adequate level of official language proficiency, particularly English, is required [2].

On June 27, 2024, Law No. 3760-IX, which defines the status and rules for the use of the English language in Ukraine, came into force. According to it, certain requirements for English language proficiency were established for a number of categories of civil servants and other officials. The level of English must be confirmed by an exam or international certificates. This law also provides for the possibility of receiving emergency calls and providing emergency assistance to foreigners in English.

English is considered a lingua franca and an official language of the European Union, which makes its knowledge even more essential in the context of the above-mentioned cooperation with the UCPM. Thus, English proficiency has become a key to building a successful career for future civil protection officers.

There are multiple ways of early integration into professional European society for those who are interested in growth and development in the civil protection sphere and fluent in English. For example, cadets and students can take part in educational exchange programs, like Erasmus +, and graduates have an opportunity to join some UCPM events and projects.

The Union Civil Protection Knowledge Network, as **one of the tools of the UCPM,** serves for training and exercises for first responders, disaster risk managers, etc., while offering 18-30-year-old participants the opportunity to become a part of the international research and discussion on the EU "preparedness and resilience" [3]. The Civil Protection Forum, for instance, is a chance for young researchers to bring fresh perspectives, their ideas and skills, share their experience, and connect with experts to contribute to civil protection and disaster risk management. Although English is not specified as the forum language, proficiency in it is implied by its location in Brussels, the announcement in English, and the information that participants should be only from the EU member **states or participating states of the UCPM where English is an official language.**

Specialists with a degree in civil protection can also attend practical training courses, collaborate with European teams in field training, and participate in international search and rescue exercises abroad. For example, in March 2026, the State Emergency Service of Ukraine representatives took part in a prestigious UK ISAR International Timber Shoring Course in Liverpool, during which they "practiced risk assessment algorithms, selection of reinforcement types, and rapid deployment of shoring systems" [4]. And, of course, English was needed to

understand technical instructions, coordinate tasks with foreign colleagues, and work successfully as part of the multinational team.

In 2026, in Romania, our rescuers were a part of CROSSFLOOD, “a full-scale exercise aimed at improving civil protection response during multi-sectorial emergencies” [5]. The Ukrainian team trained in rapid flood response, mine action, CBRN protection, and the use of unmanned systems alongside teams from Romania, Estonia, France, Austria, and other countries, practising coordination in the context of a large-scale emergency. A year before, a Ukrainian rescue team took part in the EU MODEX Cycle 12 international training exercise in Poland that brought together about 500 participants from different European countries.

Therefore, English proficiency is important for the SES personnel because it is a key to a successful career, a bridge between international teams, and consequently, a tool for global cooperation in civil protection.

REFERENCES

1. On Ratification of the Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, of the other part, on the Participation of Ukraine in the Union Civil Protection Mechanism: Law of Ukraine of 8 November 2023 No. 3434-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3434-20.

2. Poroka S., Pidlisna T. Language and integration competence of the senior management of the state emergency service of Ukraine as a precondition for implementing European civil protection standards. **DOI: 10.52363/passa-2026.1-15**.

3. The Union Civil Protection Knowledge Network. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/.

4. UK ISAR International Timber Shoring Course in February 2026. URL: https://www.ukisar.org/uk-isar-international-timber-shoring-course-february-2026/.

5. CROSSFLOOD. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/projects/crossflood.

ЩОДО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Андрій ПОПОВ, факультет правоохоронної діяльності, 333 навчальна група
НК – Сергій ЖУК, к. в. н.
Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Богдана Хмельницького

Міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту є важливою умовою підвищення готовності держав до запобігання надзвичайним ситуаціям, оперативного реагування на них та мінімізації негативних наслідків для населення, територій і довкілля. Його значення зростає в умовах транскордонних природних і техногенних загроз, масштабних гуманітарних криз та збройних конфліктів [1, с. 12–13].

Міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту передбачає взаємодію держав, міжнародних організацій та спеціалізованих служб щодо попередження надзвичайних ситуацій, обміну інформацією, підготовки фахівців, надання гуманітарної допомоги й проведення аварійно-рятувальних робіт. Необхідність такої взаємодії зумовлена тим, що наслідки надзвичайних ситуацій можуть виходити за межі однієї держави, а ресурси окремої країни не завжди достатні для ефективного реагування. У навчальному посібнику «Основні аспекти підвищення кваліфікації педагогічних працівників навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту» підкреслено значення міжнародних угод та міжнародних структур у забезпеченні цивільного захисту населення.

Правові засади міжнародної взаємодії України визначені Кодексом цивільного захисту України, зокрема главою 31 «Міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту». Статті 135–137 регулюють питання надання допомоги іноземним державам, отримання Україною міжнародної допомоги та представництва в міжнародних організаціях з питань цивільного захисту [2, ст. 135–137].

Важливим складником міжнародного співробітництва є обмін професійним досвідом, навчання та підвищення кваліфікації рятувальників, проведення спільних навчань і вдосконалення процедур управління надзвичайними ситуаціями. Такі заходи сприяють узгодженню дій різних служб, розвитку професійних компетентностей і підвищенню оперативної сумісності підрозділів. Українські фахівці також можуть переймати європейські практики організації цивільного захисту на державному, регіональному та місцевому рівнях .

Окреме значення має міжнародне гуманітарне право, зокрема Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них. Ці міжнародні документи встановлюють норми захисту цивільного населення та інших осіб, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях. Їх дотримання має принципове значення для захисту постраждалих під час збройних конфліктів і забезпечення гуманітарної допомоги.

Отже, міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту є необхідним інструментом зміцнення національної та міжнародної безпеки. Для України пріоритетними напрямами залишаються поглиблення співпраці з Європейським Союзом, розвиток транскордонної взаємодії, удосконалення механізмів залучення міжнародної допомоги, підготовка рятувальних підрозділів і впровадження сучасних стандартів реагування. Ефективність цієї діяльності залежить від належної правової бази, координації органів влади, професійної підготовки фахівців та практичної взаємодії з міжнародними партнерами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабійчук І. В. та ін. Основні аспекти підвищення кваліфікації педагогічних працівників навчально-методичних центрів сфери цивільного захисту : навчальний посібник / за ред. Волянського П. Б. Київ : ІДУ НД ЦЗ, 2023. 248 с.

2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI. Глава 31, статті 135–137.

АНТИКРИЗОВА ЛОГІСТИКА ГУМАНІТАРНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ В РАМКАХ МЕХАНІЗМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС

Дмитро СКОРОБАГАТЬКО, навчально-науковий інститут цивільного захисту, ЦЗ к - 23-2 НК – Віталій КОСТЕНКО, к. держ. упр., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Повномасштабна війна поставила перед державою безпрецедентні вимоги до швидкості прийняття управлінських рішень. Інтеграція України у 2023 році до Механізму цивільного захисту Європейського Союзу (далі - Механізм) стала стратегічним кроком для зміцнення національної стійкості [1].

Відповідно Кодексу цивільного захисту [2] Постановою КМУ від 13 серпня 2026 року № 1025 затверджено Порядок взаємодії центральних органів виконавчої влади та інших органів державної влади щодо надання або отримання допомоги в рамках Механізму [3]. Цей Порядок визначає процедуру взаємодії центральних органів виконавчої влади та інших органів державної влади у Механізмі з метою надання відповідним суб’єктам оперативної допомоги у сфері цивільного захисту в разі виникнення або загрози виникнення надзвичайних ситуацій (далі – НС).

До затвердження єдиного Порядку взаємодії міжвідомча координація (між ДСНС, митницею, МОЗ тощо) дуже часто стикалася з правовими колізіями та бюрократичними затримками, що в умовах криз коштує людських життів.

ДСНС як національний координатор участі України в Механізмі (далі – національний координатор) виконує такі функції [4]: представляє Україну в Механізмі; взаємодіє з Генеральним директоратом Європейської Комісії з питань цивільного захисту та операцій гуманітарної допомоги (DG ECHO), зокрема з Центром координації реагування на надзвичайні ситуації (далі – Центр) та іншими учасниками Механізму; своєчасно інформує Центр про потенційно можливі надзвичайні ситуації на території України, які можуть потребувати міжнародної допомоги у сфері цивільного захисту, та оперативно повідомляє Центру в разі виникнення таких надзвичайних ситуацій; забезпечує консолідацію інформації, підготовку національних звітів і представлення України на міждержавному рівні.

Обмін інформацією та комунікація з Центром у рамках Механізму здійснюються уповноваженими особами центральних органів виконавчої влади та інших державних органів англійською мовою з використанням Спільної системи зв'язку та інформації в надзвичайних ситуаціях (далі – CECIS) або шляхом надсилання повідомлення на офіційну адресу електронної пошти: у разі виникнення або загрози виникнення надзвичайної ситуації – протягом 48 годин; у частині координації надання або отримання гуманітарної допомоги – у найкоротший можливий строк.

Забезпечення достовірності, повноти та актуальності інформації в рамках комунікації з Центром здійснюють відповідальні посадові особи відповідних центральних органів виконавчої влади. Для забезпечення ефективного обміну інформацією з Центром використовуються стандартизовані форми та процедури, визначені в рамках Механізму.

Компетентні органи, що створюють функціональні та територіальні підсистеми ЄДСЦЗ, беруть участь у здійсненні заходів у рамках Механізму в межах своєї компетенції безпосередньо або залучаються національним координатором. У частині отримання допомоги в рамках Механізму компетентні органи можуть здійснювати безпосередню комунікацію з Центром з використанням CECIS або шляхом надсилання повідомлення на офіційну адресу електронної пошти.

Центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері, забезпечує збір, опрацювання, верифікацію та пріоритезацію запитів Товариства Червоного Хреста України, місцевих держадміністрацій та органів місцевого самоврядування в рамках Механізму, а також подання відповідної інформації національному координатору або Центру з урахуванням загальнодержавних планів відновлення та наявних логістичних можливостей.

Для надання допомоги населенню під час НС, збройних конфліктів і гуманітарних криз може залучатися Товариство Червоного Хреста України, яке відповідно до цього Порядку: отримує від органів місцевого самоврядування інформацію про перелік потреб територіальних громад у матеріально-технічних ресурсах, обладнанні, гуманітарній допомозі та інших видах підтримки; узагальнює отриману інформацію та формує консолідований перелік відповідних потреб; передає перелік потреб до відповідного центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері; бере участь в отриманні міжнародної гуманітарної допомоги, що надходить в рамках Механізму; здійснює розподіл гуманітарної допомоги між органами місцевого самоврядування відповідно до погодженого переліку потреб; забезпечує облік отриманої та переданої гуманітарної допомоги; проводить моніторинг цільового використання гуманітарної допомоги; подає через відповідний центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері, національному координатору інформацію про розподіл та використання гуманітарної допомоги для її подальшого узагальнення та звітування.

У разі підтвердження Центром та/або уповноваженим органом держави, яка запитує допомогу, готовності прийняти зазначену допомогу від України компетентний орган проводить підготовку до здійснення заходів щодо надання гуманітарної допомоги відповідно до статті 10 Закону України “Про гуманітарну допомогу” та здійснює їх. У разі виникнення НС, що потребує надання допомоги від інших держав, компетентні органи безпосередньо звертаються до Центру із запитом про потребу в її отриманні. За результатами опрацювання Центром у рамках Механізму запиту про допомогу компетентні органи надсилають на офіційну адресу електронної пошти в довільній формі протягом 48 годин з дня отримання зворотної відповіді від Центру інформацію про підтвердження або скасування пропозиції у рамках Механізму щодо конкретної допомоги з урахуванням актуальних потреб і логістичних можливостей.

Компетентний орган, що отримав допомогу, забезпечує її розподіл, контроль і облік використання відповідно до потреб і пріоритетів, визначених ним на підставі пропозицій від заінтересованих центральних та місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно до Порядку пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану. Після завершення ліквідації наслідків НС відповідні компетентні органи протягом п’яти робочих днів подають до ДСНС інформацію про використання та результативність отриманої допомоги у вигляді звіту з метою подальшого узагальнення такої інформації та подання відповідного звіту Центру.

У разі зміни призначеної відповідальної особи або її контактних даних компетентний орган зобов’язаний невідкладно, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дати призначення відповідальної особи або зміни її контактних даних поінформувати про це національного координатора.

Отже, затвердження Порядку взаємодії щодо Механізму в умовах воєнного стану є критично важливим з кількох ключових причин: оскільки Механізм - це найбільша у світі система спільної оперативної допомоги, Порядок чітко визначає завдання і виконавців всередині країни. Це прибирає бюрократичну тяганину й дозволяє миттєво узгоджувати запити на допомогу (ліки, генератори, спецтехніку та ін.) безпосередньо з Брюсселем. Чіткий алгоритм дій між ДСНС, Митницею, Прикордонною службою, профільними міністерствами забезпечує безперешкодний та швидкий перетин кордону для гуманітарних вантажів і рятувальних місій, мінімізуючи простій на митниці. Регламентація взаємодії є обов'язковою умовою для повноправного члена Механізму. Це підтверджує статус України як надійного партнера, здатного не лише просити про допомогу, а й інтегруватися в систему колективної безпеки Європи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу. Закон України від 08 листопада 2023 року № 3434-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3434-20#Text.

2. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35, ст.458). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text.

3. Про затвердження Порядоку взаємодії центральних органів виконавчої влади та інших органів державної влади щодо надання або отримання допомоги в рамках Механізму цивільного захисту Союзу. Постанова КМУ від 13 серпня 2026 р. № 1025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2026-%D0%BF#Text

4. Деякі питання Державної служби з надзвичайних ситуацій. Постанова КМУ від 10 травня 2024 року № 535. URL: https://dsns.gov.ua/mizhnarona-diyalnist/spivrobitnictvo-z-mexanizmom-civilnogo-zaxistu-jes/zagalna-informaciia-1.

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ РОБІТ: ДОСВІД, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Д. СТОЛЯРЧУК, курсантка 4-го курсу навчально-наукового інституту цивільного захисту, НУЦЗ України рядовий с. ц. з
НК – Іван ЧОРНОМАЗ кандидат технічних наук, доцент кафедри організації і проведення аварійно-рятувальних робіт навчально-наукового інституту цивільного захисту, НУЦЗ України полковник с. ц. з

Сучасні виклики у сфері цивільного захисту зумовлюють необхідність розвитку міжнародного співробітництва у сфері запобігання та реагування на надзвичайні ситуації. Для України це питання набуло особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли аварійно-рятувальні підрозділи щоденно виконують завдання з ліквідації наслідків обстрілів, пожеж, руйнувань будівель та інших небезпечних подій. У таких умовах міжнародне співробітництво є не лише механізмом отримання матеріально-технічної допомоги, а й важливим напрямом обміну професійним досвідом, технологіями та підходами до проведення аварійно-рятувальних робіт.

Нормативною основою міжнародної взаємодії України у сфері цивільного захисту є Кодекс цивільного захисту України. Відповідно до його положень, Державна служба України з надзвичайних ситуацій здійснює міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту та виконує функції національного координатора участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу [1]. Таким чином, міжнародна взаємодія є складовою державної системи цивільного захисту та має безпосередній зв’язок із забезпеченням готовності сил цивільного захисту до реагування на надзвичайні ситуації.

Важливим етапом розвитку такого співробітництва стало приєднання України до Механізму цивільного захисту Європейського Союзу. Угоду про участь України в Механізмі було підписано 20 квітня 2023 року, а 8 листопада 2023 року Верховна Рада України ратифікувала відповідну угоду [2]. Механізм передбачає координацію міжнародної допомоги, обмін інформацією та передовими практиками, а також розвиток спроможностей держав у сфері запобігання, підготовки та реагування на надзвичайні ситуації [3].

Для аварійно-рятувальних підрозділів участь у міжнародній співпраці має практичне значення насамперед через можливість отримання сучасного досвіду та вдосконалення професійних навичок. Зокрема, представники українських рятувальних підрозділів беруть участь у міжнародних навчаннях, робочих візитах та професійних обмінах. Під час таких заходів відбувається ознайомлення із сучасними методами пошуково-рятувальних робіт, тактичною медициною, організацією реагування та використанням спеціального обладнання. Показовим прикладом є міжнародний навчальний візит українських рятувальників до Польщі у 2026 році, під час якого фахівці вдосконалювали навички пошуково-рятувальних робіт і тактичної медицини, а також отримали спеціальне обладнання для посилення матеріально-технічного забезпечення підрозділу [4].

Окремим напрямом міжнародного співробітництва є передача Україні сучасної аварійно-рятувальної та пожежної техніки. Така допомога має безпосередній вплив на спроможність підрозділів ДСНС виконувати завдання в умовах підвищеного ризику. У 2026 році українські рятувальники отримували спеціальні пожежно-рятувальні автомобілі та інше обладнання від іноземних партнерів [5]. Крім того, у межах співпраці з Німеччиною ДСНС було передано понад 20 одиниць сучасної техніки та обладнання [6]. Практична цінність такої допомоги полягає не лише у збільшенні кількості технічних засобів, а й у можливості впровадження сучасних технологічних рішень у діяльність аварійно-рятувальних підрозділів.

Водночас ефективне використання іноземної техніки потребує відповідної підготовки особового складу, адаптації технічних засобів до умов їх застосування та формування навичок роботи за сучасними методиками. Тому міжнародний обмін досвідом доцільно

розглядати як комплексний процес, який поєднує матеріально-технічну допомогу, професійне навчання, обмін інформацією та практичну взаємодію рятувальних підрозділів.

Показовим прикладом комплексного міжнародного співробітництва є взаємодія ДСНС України з Данським агентством з надзвичайних ситуацій (DEMA). У лютому 2026 року сторони уклали угоду про партнерство, що передбачає подальший обмін досвідом і взаємну підтримку у сфері цивільного захисту. Упродовж 2024–2025 років Данія надала Україні допомогу обсягом близько 20 млн євро, зокрема близько 190 одиниць інженерної, автомобільної та пожежної техніки, плавзасобів і спеціального обладнання. Важливо, що передана Данією інженерна техніка стала основою для створення українських інженерних загонів [7]. Водночас співпраця має двосторонній характер: під час візитів представники DEMA вивчають досвід ДСНС щодо роботи в умовах війни, а українська сторона ділиться практичними напрацюваннями з реагування на масштабні руйнування та надзвичайні ситуації [8]. Такий формат партнерства демонструє перехід від простої передачі ресурсів до спільного розвитку спроможностей рятувальних служб.

Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану. Українські рятувальники працюють у середовищі, де до традиційних природних і техногенних надзвичайних ситуацій додаються наслідки бойових дій, зокрема масштабні руйнування будівель, пожежі, вибухи та мінна небезпека. Водночас українські підрозділи накопичують значний практичний досвід реагування на такі виклики. Тому міжнародне співробітництво має двосторонній характер: Україна не лише використовує досвід та технології інших держав, а й формує власні практичні напрацювання, які можуть бути корисними для міжнародної спільноти.

Перспективним напрямом подальшого розвитку міжнародного співробітництва є поглиблення спільної підготовки рятувальників, проведення міжнародних навчань, обмін фахівцями та поширення сучасних технологій аварійно-рятувальних робіт. Важливим також є подальше технічне переоснащення підрозділів, впровадження сучасних засобів пошуку та порятунку постраждалих, удосконалення систем зв’язку й координації дій під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Отже, міжнародне співробітництво у сфері аварійно-рятувальних робіт є важливим чинником підвищення спроможності системи цивільного захисту України. Поєднання міжнародного досвіду, сучасних технологій, професійної підготовки та матеріально-технічної підтримки створює умови для підвищення ефективності та безпеки роботи рятувальників. В умовах воєнного стану така взаємодія набуває стратегічного значення, оскільки сприяє не лише посиленню спроможностей українських аварійно-рятувальних підрозділів, а й розвитку міжнародного партнерства у сфері цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17 (дата звернення: 02.10.2026).

2.Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу : Закон України від 08.11.2023 № 3434-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ (дата звернення: 02.10.2026).

3.European Commission. Ukraine joins the EU Civil Protection Mechanism. 20 April 2023. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/news-stories/news/ukraine-joins-eu-civil-protection-mechanism-2023-04-20_en (дата звернення: 03.10.2026).

4.Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Рятувальники центру вдосконалили професійні навички під час навчального візиту до Польщі. 24.07.2026. URL: https://mrcodesa.dsns.gov.ua/ (дата звернення: 02.10.2026).

5.Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Міжнародна підтримка, що рятує життя: рятувальники ДСНС отримали нові пожежні автомобілі. 16.03.2026. URL: https://mrc-east.dsns.gov.ua/ (дата звернення: 03.10.2026).

6. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. ДСНС отримала понад 20 одиниць сучасної техніки та обладнання від німецьких партнерів. 11.08.2026. URL: https://mrc-east.dsns.gov.ua/ (дата звернення: 03.10.2026).

7. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Ігор Клименко: Партнерство з Данією посилює спроможності МВС у реагуванні на надзвичайні ситуації. 04.02.2026. URL: https://mrckyiv.dsns.gov.ua/uk/pres-centr/foto/ostanni-novini/igor-klimenko-partnerstvo-z-danijeiu-posiliuje-spromoznosti-mvs-u-reaguvanni-na-nadzvicaini-situaciyi (дата звернення: 05.10.2026).

8. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. DEMA вивчає досвід ДСНС України: рятувальники поділилися з міжнародними партнерами реаліями роботи під час війни. 30.06.2025. URL: https://mrckyiv.dsns.gov.ua/pres-centr/foto/ostanni-novini/dema-vivcaje-dosvid-dsns-ukrayini-riatuvalniki-podililisia-z-miznarodnimi-partnerami-realiiami-roboti-pid-cas-viini (дата звернення: 05.10.2026).

ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Михайло ХАРЛАМОВ, навчально-науковий інститут цивільного захисту, група ЗМЦЗ-26-2 НК – Ігор ХМИРОВ, д. держ. упр., доцент
Національний університет цивільного захисту України

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України зумовила суттєве підвищення ролі міжнародного співробітництва у сфері цивільного захисту населення. В умовах воєнного стану система цивільного захисту України функціонує під впливом комплексу безпекових загроз, серед яких ракетні та авіаційні удари, руйнування об’єктів критичної інфраструктури, масштабні пожежі, хімічні та радіаційні ризики, мінна небезпека, техногенні аварії, порушення електро-, тепло- та водопостачання. За таких обставин особливого значення набуває співпраця України з державами-партнерами, передусім із Федеративною Республікою Німеччина, яка є одним із ключових європейських партнерів України у сфері гуманітарної та цивільної допомоги. Нормативно-правову основу функціонування системи цивільного захисту України становить Кодекс цивільного захисту України, відповідно до якого цивільний захист охоплює комплекс заходів, спрямованих на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних чинників [1]. Водночас сучасна практика показує, що в умовах війни національних ресурсів для повного забезпечення потреб цивільного захисту недостатньо, що актуалізує питання міжнародної взаємодії, матеріально-технічної підтримки, обміну досвідом, підготовки персоналу та розвитку спільних механізмів реагування.

Українсько-німецьке співробітництво у сфері цивільного захисту має розглядатися як складова ширшого стратегічного партнерства двох держав. Після початку повномасштабної війни Німеччина істотно розширила масштаби цивільної допомоги Україні. Федеральний уряд Німеччини зазначає, що з 24 лютого 2022 р. ним було надано понад 43,3 млрд євро двосторонньої цивільної допомоги Україні, яка охоплює, зокрема, гуманітарну допомогу, підтримку енергетичної інфраструктури та заходи з посилення спроможностей реагування на надзвичайні ситуації [2]. Важливим суб’єктом такого співробітництва з німецької сторони виступає Федеральне відомство технічної допомоги (Technisches Hilfswerk – THW). Відповідно до законодавства Німеччини, THW є федеральною установою у сфері цивільного захисту та має повноваження щодо надання технічної допомоги як у межах Німеччини, так і за кордоном за дорученням федерального уряду [3]. Особливість THW полягає у поєднанні професійного управління та значної кількості добровільних сил, що дозволяє забезпечувати мобільність, спеціалізацію та масштабованість допомоги під час великих криз.

Значущим напрямом українсько-німецької взаємодії є матеріально-технічне забезпечення українських підрозділів цивільного захисту. За інформацією Державної служби України з надзвичайних ситуацій, у 2024–2025 рр. за підтримки німецької сторони для підрозділів ДСНС передавалися спеціальний одяг, засоби індивідуального захисту, спеціалізовані транспортні засоби, пожежна автоцистерна, обладнання та запасні частини для машин механізованого розмінування, енергетичне обладнання, зокрема генераторні установки та накопичувачі енергії [4]. Таким чином, міжнародна допомога спрямовується не лише на безпосереднє реагування на наслідки надзвичайних ситуацій, а й на підтримання довгострокової спроможності українських рятувальних підрозділів. Особливого значення набуває допомога у сфері енергетичної та критичної інфраструктури. Масовані удари по енергетичній системі України створюють ризики виникнення каскадних надзвичайних ситуацій, коли пошкодження одного елемента критичної інфраструктури спричиняє порушення функціонування інших систем життєзабезпечення. У цьому контексті німецька допомога охоплює обладнання для аварійного енергопостачання, технічне оснащення, засоби забезпечення водопостачання та інші матеріальні ресурси. Німецьке THW визначає логістичну підтримку України як один із найбільших за масштабами напрямів своєї діяльності, що демонструє значення технічної та логістичної складової міжнародного цивільного захисту [5].

Не менш важливим є інституційний аспект співробітництва. Німецьке Федеральне відомство цивільного захисту та допомоги при катастрофах (Bundesamt für Bevölkerungsschutz und Katastrophenhilfe – BBK) відіграє центральну роль у координації цивільної допомоги Україні. Зокрема, BBK координує державну цивільну допомогу через Механізм цивільного захисту Європейського Союзу (Union Civil Protection Mechanism – UCPM), забезпечуючи приймання запитів України, координацію постачання спеціалізованого обладнання та взаємодію з іншими державами-учасницями механізму [6]. Такий підхід демонструє перехід від суто двосторонньої моделі допомоги до багаторівневого формату співробітництва, у якому Україна, Німеччина та інституції Європейського Союзу діють у взаємопов’язаній системі.

Важливою складовою міжнародного співробітництва є також передача організаційного та професійного досвіду. Німецька система Bevölkerungsschutz ґрунтується на взаємодії федеральних, земельних і муніципальних структур, добровільних організацій, професійних служб та спеціалізованих установ. Центральну координуючу роль у системі цивільного захисту Німеччини відіграє BBK, тоді як THW забезпечує значний спектр технічних і логістичних спроможностей [5; 7]. Досвід Німеччини може бути корисним для подальшого розвитку української системи кризового менеджменту, особливо щодо планування дій на випадок масштабних криз, розвитку систем раннього попередження, забезпечення стійкості критичної інфраструктури та підготовки населення до надзвичайних ситуацій. Окремим перспективним напрямом є поглиблення співробітництва у сфері професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників цивільного захисту. Для України особливо актуальним є вивчення німецького досвіду організації кризового менеджменту, міжвідомчої взаємодії та підготовки персоналу до комплексних загроз. Така взаємодія може реалізовуватися через спільні навчання, стажування українських фахівців у Німеччині, проведення семінарів, розроблення навчально-методичних матеріалів, обмін експертами та формування спільних дослідницьких проєктів. Водночас співпраця у сфері освіти та науки між Україною і Німеччиною отримала додаткову нормативну основу після укладення у 2024 р. відповідної двосторонньої угоди у сферах науки, технологій, інновацій та вищої освіти [8].

В умовах воєнного стану важливого значення набуває також співробітництво у сфері гуманітарного розмінування. Значні території України забруднені вибухонебезпечними предметами, що створює довготривалу загрозу життю населення та ускладнює відновлення інфраструктури. Німеччина бере участь у підтримці України у сфері протимінної діяльності, а відповідне обладнання та запасні частини передаються, зокрема, підрозділам ДСНС [2; 4].

Розвиток цього напряму є стратегічно важливим не лише для безпосереднього захисту населення, а й для майбутнього відновлення постраждалих територій. Актуальним напрямом залишається удосконалення механізмів координації міжнародної допомоги. Німецький досвід демонструє важливість єдиного інформаційного простору, оперативного обміну даними, чіткого розмежування компетенцій між органами влади та залучення до системи реагування громадських і добровільних організацій [7]. У цьому контексті Україні доцільно продовжувати розвиток цифрових систем управління надзвичайними ситуаціями, механізмів прогнозування ризиків і міжвідомчого інформаційного обміну з урахуванням практик держав – членів ЄС. Варто зазначити, що російська агресія актуалізувала питання цивільного захисту не лише для України, а й для самої Німеччини. Федеральний уряд Німеччини у 2026 р. схвалив основні положення Пакту про захист населення, передбачивши до 2029 р. інвестиції обсягом 10 млрд євро у розвиток цивільного захисту, модернізацію технічного оснащення, систем попередження, логістичних центрів, резервного електропостачання та інших компонентів стійкості [9]. Це свідчить про формування спільного європейського розуміння цивільного захисту як невід'ємної складової національної та колективної безпеки.

Отже, міжнародне співробітництво України та Німеччини у сфері цивільного захисту в період воєнного стану має комплексний характер і охоплює матеріально-технічну, гуманітарну, логістичну, організаційну, освітню та експертну складові. Практичне значення німецької підтримки полягає не лише у забезпеченні українських рятувальників необхідним обладнанням, а й у посиленні інституційної спроможності системи цивільного захисту України. Перспективними напрямами подальшої співпраці є розвиток спільної підготовки фахівців, удосконалення систем кризового управління, розширення технічного оснащення ДСНС, підтримка гуманітарного розмінування, забезпечення стійкості критичної інфраструктури, розвиток систем раннього попередження та інтеграція українських механізмів цивільного захисту з європейськими практиками. Така взаємодія відповідає стратегічним інтересам обох держав і водночас сприяє формуванню в Україні сучасної, стійкої та сумісної з європейськими стандартами системи цивільного захисту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI : станом на 2026 р. // Верховна Рада України. Законодавство України.
2. How Germany is supporting Ukraine // Federal Government of Germany. 2026.
3. Федеративна Республіка Німеччина // Державна служба України з надзвичайних ситуацій. ДСНС України — співробітництво з Німеччиною
4. THW – Unser Zivilschutz. Unsere Sicherheit. Bonn : Bundesanstalt Technisches Hilfswerk, 2025.
5. Ukraine-Krieg: Hilfe aus Deutschland. BBK koordiniert Hilfe und Großspenden für Ukraine // Bundesregierung. 2026. Bundesregierung – Hilfe für die Ukraine
6. GMLZ-Lagebild und Koordinierung // Bundesregierung. 2022. Bundesregierung — GMLZ und Bevölkerungsschutz
7. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у сферах науки, технологій, інновацій та вищої освіти : Угода від 22.10.2024 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Законодавство України
8. Pakt für den Bevölkerungsschutz beschlossen // Bundesregierung. 2026. Pakt für den Bevölkerungsschutz
9. Лещенко О. Я., Михайлов В. М., Андрієнко М. В., Гаман П. І., Долгий О. А. Цивільний захист у забезпеченні національної безпеки України (основи становлення, сучасний стан, напрямки розвитку) : монографія. Київ : ІДУ НД ЦЗ, 2021. 348 с.

ІНСТИТУЦІЙНА ДОВІРА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

Надія ХАРЧЕНКО, Факультет права, врядування та міжнародних відносин, група СКб-1-25-4.0д
НК – Наталя БАРАНОВА, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри міжнародних відносин
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

У сучасних умовах цивільний захист дедалі більше залежить не лише від організаційної спроможності державних інституцій, а й від якості їхньої взаємодії з населенням. У кризовій ситуації офіційне повідомлення саме по собі не гарантує належної реакції громадян: його ефективність значною мірою визначається тим, чи сприймає населення джерело інформації як компетентне, відкрите та надійне. Отже, комунікація у сфері цивільного захисту має розглядатися не тільки як передавання інформації про загрозу, а і як процес формування та підтримання інституційної довіри.

У науковій літературі інституційна довіра визначається як довіра громадян до основних суспільних і державних інститутів. Волянська О. В. та Підкуркова І. В. розглядають довіру як узагальнений показник норм, поглядів і цінностей, що лежать в основі соціального співробітництва. На інституційному рівні вона пов’язана з очікуванням від організації належної поведінки та здатності виконувати покладені на неї функції. Авторки виокремлюють серед важливих детермінант довіри чесність, компетентність і добропорядність інституції [1, 152]. Для сфери цивільного захисту ці характеристики набувають особливого значення, оскільки в умовах загрози громадянин часто має прийняти рішення на основі інформації, яку неможливо самостійно перевірити в момент її отримання.

Водночас значення інституційної довіри не обмежується сприйняттям громадянами окремої установи. У висновках Волянської О. В. та Підкуркової І. В. наголошено, що інституційну довіру можна розглядати як важливу умову соціальної комунікації, за допомогою якої досягаються згода, розуміння та діалог між сторонами [1, 159]. Саме ця теза дає змогу перенести концепцію інституційної довіри з досліджуваної авторами судової системи на сферу цивільного захисту. Якщо населення визнає компетентність і доброчесність відповідальної інституції, офіційне попередження має більший потенціал бути сприйнятим не просто як інформаційне повідомлення, а як підстава для конкретної поведінки.

Особливого значення цей взаємозв’язок набуває саме під час надзвичайних ситуацій. Волянська О. В., досліджуючи довіру до публічної влади в умовах епідемічної загрози, пов’язує її з раціональною та емоційною взаємодією влади і населення. Серед основних складових довіри авторка визначає забезпечення нагальних потреб, відповідальність за ризикові рішення, можливість контролювати дії влади та забезпечення населення актуальною і прозорою інформацією [2, 167]. Отже, комунікація у кризових умовах виступає не периферійним елементом діяльності органів влади, а одним із механізмів підтримання довіри.

Показовим є висновок про те, що в умовах загрози недостатня довіра до влади може супроводжуватися ігноруванням встановлених обмежень, несприйняттям інструкцій, поширенням чуток і посиленням соціальних конфліктів [2, 167]. Для цивільного захисту це означає, що інформаційна кампанія не може зводитися до збільшення кількості повідомлень. Важливими є достовірність інформації, її своєчасність, зрозумілість, послідовність та можливість ідентифікувати офіційне джерело. Авторка також звертає увагу на проблему інформаційного шуму, за якого надлишок правдивої та неправдивої інформації ускладнює для населення оцінювання її достовірності [2, 171].

Європейський підхід до цивільного захисту демонструє поступове інституційне закріплення саме такого розуміння комунікації. У Рекомендації Європейської Комісії від 8 лютого 2023 р. щодо цілей Союзу у сфері стійкості до катастроф підвищення обізнаності населення про ризики та його готовності визначено окремим напрямом діяльності. Документ

прямо пов’язує культуру запобігання ризикам із довірою до органів цивільного захисту та передбачає посилення публічної комунікації з питань запобігання і готовності до катастроф [3, 6]. Таким чином, у європейському підході довіра до компетентних органів цивільного захисту розглядається як складова суспільної готовності до ризиків, а не лише як показник ставлення громадян до державних інституцій.

Важливо, що Європейський Союз приділяє увагу не тільки передачі попереджень, а й здатності населення самостійно визначати надійність інформації. Серед цілей передбачено підвищення довіри до компетентних органів цивільного захисту, розуміння їхньої місії, а також спроможності громадян розпізнавати авторитетні джерела інформації та офіційні попередження [3, 6]. Окремо наголошується на необхідності чіткої та своєчасної комунікації під час раннього попередження, узгодженості інформаційних потоків і визначеності відповідальності між залученими органами [3, 7].

З огляду на зазначене, ефективну комунікацію у сфері цивільного захисту доцільно розглядати як двосторонню систему, у якій інституційна довіра є одним із базових ресурсів взаємодії. Її формування потребує не лише оперативного інформування про загрозу, а системної роботи між кризами: відкритого пояснення ризиків, регулярного навчання населення, послідовності повідомлень, доступності офіційних каналів та врахування потреб різних груп населення. Європейська модель також передбачає взаємодію органів влади з місцевими та регіональними структурами, громадянським суспільством, волонтерськими організаціями та іншими партнерами [3, 6].

Для України цей підхід має особливе практичне значення. В умовах повномасштабної війни система цивільного захисту функціонує в середовищі одночасних і взаємопов’язаних загроз, а населення регулярно стикається з необхідністю швидко реагувати на офіційні попередження. Тому довіру до інституцій цивільного захисту варто розглядати як елемент їхньої функціональної спроможності. Перспективним напрямом є систематичне оцінювання рівня довіри населення до відповідних органів, зокрема за критеріями компетентності, прозорості, своєчасності інформації та послідовності дій. Такий підхід відповідає запропонованій Волянською О. В. та Підкурковою І. В. ідеї моніторингу інституційної довіри як показника ефективності діяльності інституцій [1, 159].

Отже, інституційну довіру доцільно розглядати не лише як наслідок ефективної роботи органів цивільного захисту, а й як ресурс, який безпосередньо забезпечує результативність їхньої комунікації з населенням. Європейський досвід демонструє, що сучасна система цивільного захисту поєднує раннє попередження, доступ до достовірної інформації, підготовку населення та формування довіри до компетентних органів. Для України це створює підґрунтя для переходу від переважно реактивного інформування населення під час надзвичайної ситуації до системної комунікаційної політики, спрямованої на формування довіри, готовності та здатності громадян діяти на основі офіційних попереджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волянська О. В., Підкуркова І. В. Довіра до суду як чинник довіри до публічної влади: міжнародний та національний виміри. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Політологія. 2018. № 2 (37). С. 151–165. DOI: https://doi.org/10.21564/2075-7190.37.133567.

2. Волянська О. В. Довіра до публічної влади та чинники, що її зумовлюють у надзвичайних ситуаціях. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Серія: Політологія. 2020. № 2 (45). С. 167–180. DOI: https://doi.org/10.21564/2075-7190.45.200938.

3. Commission Recommendation of 8 February 2023 on Union disaster resilience goals (2023/C 56/01). Official Journal of the European Union. 2023. C 56. P. 1–11. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32023H0215(01).

ЗМІСТ

Секція 1. Актуальні проблеми та реформування системи цивільного захисту: публічно-управлінський вимір

Ігор АРКАН, Олена ЛЯШЕВСЬКА
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОСВІТИ **7**
Софія АРКУША, Світлана КОСЯК
ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ **9**
Леонід БЕРЕЗИНСЬКИЙ
ІНСТИТУЦІЙНА ДОВІРА ТА БЕЗПЕКОВА ПОВЕДІНКА ГРОМАДЯН: ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ **12**
Аліна БІЛЕКА
МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ **14**
Анастасія БУРЯК, Олена ЮШКЕВИЧ
ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **16**
Олексій ВАСИЛЬЄВ
АНТИКОРУПЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ В РЕФОРМУВАННІ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ: РИЗИКИ ТА ЗАПОБІЖНИКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ **19**
Артем ВОВК
СТРАТЕГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ КІБЕРБЕЗПЕКИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ **21**
Михайло ВОЛКОВ, Віталій КОСТЕНКО
ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ДСНС УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ТА ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ **24**
Марія ГОРДОВА, Дмитро КРИШТАЛЬ
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ **27**
Олександр ДАЦІЙ
РЕСУРСНА СТІЙКІСТЬ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК ОБ'ЄКТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ **28**
Світлана ДОМБРОВСЬКА, Ігор КОТЕНКО
ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ: МЕХАНІЗМИ ТА ПРІОРИТЕТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ **30**
Ольга ДРОБОТ, Олег ШУВАРСЬКИЙ
БАГАТОФАКТОРНЕ ОЦІНЮВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО РИЗИКУ ЯК ІНСТРУМЕНТ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЯМИ ПРОТИМІННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ БОЙОВИХ ДІЙ **33**
Olena ZALIZNYAK
CURRENT TRENDS IN THE MODERNIZATION OF UKRAINE'S CIVIL PROTECTION SYSTEM: THE PUBLIC ADMINISTRATION DIMENSION OF THE STATE EMERGENCY SERVICE'S ACTIVITIES **36**
Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, Михайло ТАЦІЙ
ОСОБЛИВОСТІ ПРИ ПЛАНУВАННІ ЗАХОДІВ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ (КОНТРОЛЮ) У СФЕРІ ПОЖЕЖНОЇ ТА ТЕХНОГЕННОЇ БЕЗПЕКИ **39**
Ілля КЛЕЦЬКОВСЬКИЙ, Марина АЖАЖА
КООРДИНАЦІЯ ДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ **41**

Павло КЛИМЧУК, Михайло ТАЦІЙ
ІНТЕГРОВАНІ ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ В АЛГОРИТМАХ ОПЕРАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ 43
Ірина КОВТУН
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЗАСОБАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 45
Андрій КОЗИМИР
КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД РОЗВИТКУ РЕГІОНУ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД 47
Василь КУЛАКОВ, Віктор ПАЛЮХ
ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ ДО ВСЕОСЯЖНОЇ ГОТОВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 49
Станіслав КУЛИКІВСЬКИЙ, Олександр ТВЕРДОХЛІБ
РЕФОРМУВАННЯ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР ТА ВЗАЄМОДІЯ З МЕХАНІЗМОМ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС 52
Лариса МАЛАДИКА
ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ДСНС У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ТА СТІЙКОСТІ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 54
Руслан МОЛИБОГА
ОЦІНЮВАННЯ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ РИЗИКІВ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 56
Назар НОСКОВ, Олена ЛЯШЕВСЬКА
РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ І ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 59
Наталя ОХМУШ, Світлана ДОМБРОВСЬКА
РИЗИК-ОРІЄНТОВАНЕ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ КРИТИЧНИХ БАНКІВСЬКИХ ФУНКЦІЙ У КОНТЕКСТІ СТІЙКОСТІ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ 61
Віктор ПАЛЮХ
ІНТЕГРОВАНИЙ ПІДХІД ДО ІНФОРМУВАННЯ ТА НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД НА ОСНОВІ ЄДИНОЇ ЦИФРОВОЇ ПЛАТФОРМИ 63
Оксана ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ
ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ 65
Дмитро ПЛИНОКОС
ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТНИХ ОПЕРАЦІЙНИХ ПРОЦЕДУР У ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС 69
Максим ПОВАР
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ БУДІВЕЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 71
Андрій РАЙЦЕВ, Марина АЖАЖА
СУБ'ЄКТИ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ВІД ПОКЛАДАННЯ ОБОВ'ЯЗКІВ ДО ПУБЛІЧНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 77
Сергій РОТТЕ, Лариса ІВАНОВА
ОСОБЛИВОСТІ ГАСІННЯ ПОЖЕЖ ПІД ЧАС ВІЙНИ У 2026 РОЦІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕАГУВАННЯ НА ПОЖЕЖІ 79
Yevhen SAVENKO, Andrii MELNYCHENKO
RISK-BASED APPROACH TO CIVIL PROTECTION MEASURES PLANNING AT THE TERRITORIAL LEVEL 82
Юрій САМОЙЛОВ, Олена ЛЯШЕВСЬКА
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ФОРМУВАННЯ КАДРОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ 84

Катерина САРАХАН, Роман ЧЕРНИШ, Сергій ВАВРЕНЮК
АЛГОРИТМ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ 85
Олександр СЄМІЛЄТОВ
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ 88
Олена СИТНІКОВА, Лілія ЗОЛОТУХІНА
ОКРЕМІ ВИДИ ПЕНСІЙ ЗА ВИСЛУГУ РОКІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ ОБМЕЖЕННЯ 90
Оксана СЛУЦЬКА, Валерій КОРОБКІН
ОЦІНКА АКТУАЛЬНИХ ВНУТРІШНІХ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ СТАНОМ НА 2026 РІК 92
Андрій СМАГЛЮК, Тетяна КРИШТАЛЬ
СЛУЖБОВА ДИСЦИПЛІНА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І ПІДРОЗДІЛІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 94
Іван СОКОЛ, Світлана ДОМБРОВСЬКА
МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 96
Соколов ВАЛЕРІЙ
МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КІБЕРСТІЙКОСТІ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 100
Олександр ТАРАСЮК
ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НАБУТОГО ВОЄННОГО ДОСВІДУ У ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКІ АЛГОРИТМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ НА ОБ'ЄКТАХ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ТА МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ 102
Олексій ТОЛМАЧОВ
МІЖВІДОМЧИЙ МЕХАНІЗМ ПСИХОСОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ТРИВАЛОГО ВОЄННОГО НАВАНТАЖЕННЯ: ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ ВИМІР ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 104
Севастян ТРУШЕВСЬКИЙ, Оксана ПАРХОМЕНКО-КУЦЕВІЛ
СТРАТЕГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ РЕАБІЛІТАЦІЄЮ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ 106
Богдан ФЕДЯКІН, Віталій КОСТЕНКО
УДОСКОНАЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ ОРГАНІВ УПРАВЛІННЯ ТА НАВЧАННЯ НАСЕЛЕННЯ ДІЯМ В НС В УМОВАХ ВІЙНИ 110
Ігор ХМИРОВ, Анастасія ХМИРОВА
ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ 112
Роман ЦИРЕНЬ, Світлана ДОМБРОВСЬКА
ГІБРИДНІ ВІЙНИ ЯК ЗАГРОЗА БЕЗПЕЦІ У ХХІ СТОЛІТТІ 114
Наталія ШПОРТЮК
МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ СЕКТОРОМ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ 117
Богдана ШТИКА
РОЛЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ 120
Євген ШУЛЬГА, Станіслав ПОРОКА
ВЗАЄМОДІЯ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ З ДОБРОВОЛЬЧИМИ ФОРМУВАННЯМИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ: ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ТА ПРАВОВА ПРИРОДА 122

Секція 2. Нормативно-правове регулювання діяльності ЄДСЦЗ

Кіра БАКУШИНА, Максим ДЕМЕНТ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ РЯТУВАЛЬНИКІВ-ВЕРХОЛАЗІВ ДСНС УКРАЇНИ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ У СКЛАДІ ЄДСЦЗ 125
Аліна БІЛЕКА, Олександра ПАВЛОВА
ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НАДЗВИЧАЙНИМИ СИТУАЦІЯМИ ТА БОЙОВИМИ ДІЯМИ 127
Аліна БІЛЕКА, Даніл ТРОХИМЕНКО
ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ, ПОРУШЕНИХ УНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 130
Тетяна ВОРОНЕНКО
МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПРАВОВІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ 133
Каріна ЗАРІЦЬКА, Тетяна КРИШТАЛЬ
РОЗВИТОК НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 135
Максим ІВЧЕНКО
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ЄДСЦЗ ІЗ СКЛАДОВИМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 136
Михайло ІШИЧКІН
ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ТА МЕЖІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 138
Artem KALINCHAK, Andrii MELNYCHENKO
IMPROVING THE DELINEATION OF RESPONSIBILITIES AMONG CIVIL PROTECTION ENTITIES DURING EMERGENCY RESPONSE AND RECOVERY OPERATIONS 140
Роман КОВАЛЬ, Наталія КОВАЛЬ, Дмитро СЕРЕДА
КЛАСИФІКАТОРА НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ДК 019:2010 142
Каміла ЛИСЕНКО, Іван ЧОРНОМАЗ
НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДСЦЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 144
Інна Найда
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДІ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 145
Ростислав ПРИСЯЖНИЙ, Ярема ВЕЛИКИЙ
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ЄДСЦЗ ПІД ЧАС РЕАГУВАННЯ НА НАДЗВИЧАЙНІ СИТУАЦІЇ 147
Ростислав ПРИСЯЖНИЙ, Ярема ВЕЛИКИЙ
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄДСЦЗ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ ЗАГРОЗ 150
Олександр ТЕСЛЕНКО, Сергій ЦИМБАЛІСТИЙ, Олександр КРИКУН
УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНИХ ВИМОГ ДО ДИСЛОКАЦІЇ, КОМПЛЕКТУВАННЯ ТА ПРОЄКТУВАННЯ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНИХ ПІДРОЗДІЛІВ В УКРАЇНІ 152
Юрій ФЕЩУК, Дмитрий ХРОМЕНКОВ, Ксенія БЄЛІКОВА
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ОЦІНЮВАННЯ ТОКСИЧНОСТІ ЛЕТКИХ ПРОДУКТІВ ЗГОРЯННЯ БУДІВЕЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ 154

Секція 3. Соціальне-економічне забезпечення діяльності ЄДСЦЗ

Олександр АЛЬБОЩИЙ
УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ 158
Наталія БРАЗІЛІЙ
ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСУВАННЯ ЄДСЦЗ: РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ КОНТРОЛЬ, ПРОЗОРІСТЬ І ПІДЗВІТНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 160
Володимир ВОЙНІКОВ, Максим ДЕМЕНТ
МІЖНАРОДНА МАТЕРІАЛЬНО-ТЕХНІЧНА ДОПОМОГА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕКОНОМІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДИНОЇ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ 163
Олена ЛЯШЕВСЬКА
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄДСЦЗ УКРАЇНИ 165
Олександра ПАВЛОВА, Вікторія ЧУБАНЬ
СТРАХУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ МІНІМІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ВОЄННОГО ХАРАКТЕРУ 168

Секція 4. Соціальна реабілітація та медичне забезпечення в умовах воєнного стану

Олена ЗАЛІЗНЯК
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ ОСОБОВОМУ СКЛАДУ ДСНС УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 171
Каріна ЗАРІЦЬКА, Максим ДЕМЕНТ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ГАРАНТІЇ ТА МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ДСНС В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ 174
Павло ТРИПАДУШ, Олена ЮШКЕВИЧ
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 176
Олександр ТРУБЕНКО
НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ У МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ: ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 177
Поліна ЧУФЕЩУК, Лілія ЗОЛОТУХІНА
ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 180
Олександра ШЕВЧЕНКО, Іван БУДЯК, Валерія ДЖУЛАЙ
EMDR-ТЕРАПІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 182
Yevheniia SHYKHOVA, Tetiana KRYSHTAL
ORGANIZATIONAL ASPECTS OF THE MULTIDISCIPLINARY REHABILITATION TEAM'S WORK IN THE RECOVERY OF RESCUERS 185

Секція 5. Особливості організації та реалізації заходів цивільного захисту в умовах воєнного стану

Аліна БІЛЕКА, Олександра ПАВЛОВА
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗАПОДІЯННЯ ШКОДИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ ТА ІНШИХ НЕВІДКЛАДНИХ РОБІТ У СИСТЕМІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 188

Аліна БІЛЕКА, Даніл ТРОХИМЕНКО
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ВНАСЛІДОК НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ І ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ МЕХАНІЗМИ 190
Руслан ВАЛЄЄВ
ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІЦІЇ ТА НАСЕЛЕННЯ НА ЗАСАДАХ ПАРТНЕРСТВА ЯК ЧИННИК СТІЙКОСТІ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 194
Ольга ВАСЮРА
ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ СУЧАСНИХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ... 199
Герман ГРОШЕВ, Олена ЮШКЕВИЧ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ЄДСЦЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 201
Артем ГУЗЬ, Роман ШЕВЧЕНКО
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ІНЖЕНЕРНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПНОСТІ ВИХОДІВ ІЗ ПЕРВИННИХ (МОБІЛЬНИХ) УКРИТТІВ ЗА НЕПРЯМИХ ВПЛИВІВ АТАК БПЛА..... 204
Ганна ДУДНИК, Лілія ЗОЛОТУХІНА
ОСОБЛИВОСТІ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ, ЗВІЛЬНЕНИХ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ..... 206
Максим КИРИЄВСЬКИЙ, Владислав РУЖИН
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ ДЛЯ ЛОКАЛІЗАЦІЇ ТА ЛІКВІДАЦІЇ ОСЕРЕДКІВ ПОЖЕЖ У ПРИРОДНИХ ЕКОСИСТЕМАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 208
Валерій КОЛОМІЄЦЬ, СОБИНА В.
ОБҐРУНТУВАННЯ ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОБІЛЬНИХ ЗАСОБІВ ПОЖЕЖОГАСІННЯ РОЗПИЛЕНОЮ ВОДОЮ 210
Каміла ЛИСЕНКО, Валерій КОЛОМІЄЦЬ
ПІДГОТОВКА РЯТУВАЛЬНИКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ..... 213
Євгеній МАГДА, Оксана ІВАЩЕНКО
PRIORITY TASKS OF CIVIL PROTECTION UNDER MARTIAL LAW 216
Ілля МАРЧУК, Владислав РУЖИН
ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ FPV-БПЛА ДЛЯ ДИСТАНЦІЙНОГО ДЕМОНТАЖУ АВАРІЙНИХ КОНСТРУКЦІЙ ПОШКОДЖЕНИХ БУДІВЕЛЬ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 217
Rostyslav MASTIEROV, Andrii MELNYCHENKO
OPTIMIZING THE PRIORITIZATION OF RESCUE OPERATIONS UNDER CONDITIONS OF MASS EMERGENCY REPORTING..... 220
Юлія ПАНІМАШ
ПРОБЛЕМИ ЕВАКУАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 222
Максим СТАЩУК, Димитрій ТОЛСТОНОСОВ
ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО КОНТРОЛЬ КРОВОТЕЧІ ПІД ЧАС ЕВАКУАЦІЇ ПОСТРАЖДАЛИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 224
Георгій ТРУНЦЕВ, Микола АНДРІЄНКО, Анна БОРИСОВА
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ЗАВДАНЬ ЄДС ЦЗ: ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБИ ФОНДУ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ..... 226
Артем ФЕДУНІВ, Юрій НАЗАР
ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС ТА ЦЕНТРІВ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ РАКЕТНО-ДРОНОВИХ УДАРІВ..... 229
Богдан ЦИМБАЛ
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ, ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ПРАЦІ В ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОМУ КОМПЛЕКСІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ..... 230

Роман ШЕВЧЕНКО, Олександр ЯЩЕНКО,
Олександр ХАРЧЕНКО, Олександр МАРІЄВСЬКИЙ
ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ І ТЕРИТОРІЙ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ 233
Валерія КОВАЛЬЧУК, Назар ШТАНГРЕТ
ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ ТЕПЛОВІЗІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ НА БПЛА ДЛЯ ПОШУКУ ПОСТРАЖДАЛИХ ПІД ЗАВАЛАМИ 235
Богдана ШТИКА, Оксана ЛИТВИНЕНКО
УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВОЇ ТА ДОБРОВІЛЬНОЇ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ 236

Секція 6. Організаційно-правові основи антитерористичної безпеки держави

Тарас ВАЙДА
ВИКОРИСТАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ПОЛІЦІЇ ВИЗНАЧЕНИХ АЛГОРИТМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ ТА ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБОВ'ЯЗКОВІ ЕЛЕМЕНТИ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА МІСЦІ ПОДІЇ 239
Олександр ТИЩЕНКО, Ігор МАЛАДИКА, Володимир ЦІКАНОВСЬКИЙ
РОЗВИТКУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД 243
Денис ШВАЮН, Олена ЮШКЕВИЧ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ТЕРОРИСТИЧНИМ ЗАГРОЗАМ В УКРАЇНІ 247

Секція 7. Інноваційні технології та інформаційне забезпечення діяльності ЄДСЦЗ

Вікторія БИРКО, Максим ДЕМЕНТ
ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ У ЄДСЦЗ 250
Вікторія БИРКО, Микола ГРИГОР'ЯН
УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ СИЛАМИ ТА ЗАСОБАМИ ЄДСЦЗ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ 252
Сергій БИЧЕНКО
СТАНДАРТИЗАЦІЯ ІНФОРМУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК НАПРЯМ УДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ 253
Maksym HANDZIUK, Andrii MELNYCHENKO
IMPROVING INFORMATION EXCHANGE BETWEEN ENTITIES OF THE UNIFIED STATE CIVIL PROTECTION SYSTEM THROUGH DIGITAL TECHNOLOGIES 256
Сергій ГОНЧАРЕНКО, Сергій ГОНЧАР
ВЕБЗАСТОСУНОК АВТОМАТИЗОВАНОГО ОБЛІКУ РУХУ СЛУЖБОВОГО АВТОТРАНСПОРТУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА ПЛАТФОРМІ GOOGLE WORKSPACE 258
Артем ІЩЕНКО, Павло КУСІЙ, Юлія БУРДЕЙНА, Ростислав ТКАЧУК
АВТОМАТИЗАЦІЯ РОЗРАХУНКУ ЧАСУ ЕВАКУАЦІЇ ЛЮДЕЙ ТА ФОРМУВАННЯ ЗВІТНОЇ ДОКУМЕНТАЦІЇ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМИ «МАРШРУТ ЕВАКУАЦІЇ» 259
Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, Сергій ЄМЕЛЬЯНЕНКО
ГІС-МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОСТОРОВИЙ АНАЛІЗ ДЛЯ ОПЕРАТИВНОЇ ОЦІНКИ РИЗИКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ 263
Денис КАПУСТИНСЬКИЙ, Дмитро ГНІЗДЮХ, Сергій ЄМЕЛЬЯНЕНКО
КРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 265

Василина КАЧОР, Тетяна ВОЙТОВИЧ
ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ МОНІТОРИНГУ ПОЖЕЖНОЇ ОБСТАНОВКИ 268
Василина КАЧОР, Віталій ЯКОВЧУК
ІНТЕГРАЦІЯ БЕЗПІЛОТНИХ ПОВІТРЯНИХ, НАЗЕМНИХ, ВОДНИХ ТА ПІДВОДНИХ РОБОТИЗОВАНИХ СИСТЕМ В ЄДИНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ЄДСЦЗ 270
Руслан КРАМЧАНІНОВ, Юлія ПАНІМАШ
РИЗИК-ОРІЄНТОВАНА МОДЕЛЬ ДЕРЖАВНОГО НАГЛЯДУ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ 273
Ігор МАЛАДИКА, Олександр ТИЩЕНКО, Володимир ЦІКАНОВСЬКИЙ
ЦИФРОВІ ТА ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 274
Катерина МАШИЧЕВА, Микола ГРИГОР'ЯН
ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ РОБІТ 276
Ксенія МІНЧУН, Микола ГРИГОР'ЯН
ЗАСТОСУВАННЯ РОБОТОТЕХНІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ РОБІТ 278
Антон ПЕРЕРВА, Олена ЮШКЕВИЧ
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄДСЦЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 280
Данило ПОВЕЛИЦЯ, Юлія ПАНІМАШ
ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОРГАНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ ДСНС УКРАЇНИ: МОЖЛИВОСТІ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЕРЕВАГИ ВПРОВАДЖЕННЯ 282
Тетяна ПОРТЯНКО
СТАНДАРТИЗАЦІЯ, МЕТРОЛОГІЯ ТА ОЦІНКА ВІДПОВІДНОСТІ ЯК СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 284
Костянтин РУДАКОВ, Гліб БРАЗІЛІЙ, Софія ЧИЧУЖКО
РОЗПОДІЛЕНА СЕНСОРНА МЕРЕЖА ЯК ОСНОВА СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ КОМП'ЮТЕРНОЇ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ТЕХНОГЕННИХ ЗАГРОЗ 287
Маріна САВРЕЙ, Вікторія Філіппова
РЯТУВАННЯ ЛЮДЕЙ У ЗРУЙНОВАНИХ БУДІВЛЯХ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПОШУКУ ПОСТРАЖДАЛИХ ПІД ЗАВАЛАМИ 291
Катерина ТРИПОЛЬСЬКА, Дмитро КРИШТАЛЬ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ГОТОВНОСТІ ТА БЕЗПЕЧНОСТІ УКРИТТЯ 293

Секція 8. Організаційно-правові засади забезпечення безпеки та стійкості об'єктів критичної інфраструктури України в умовах

Вікторія АНІЩЕНКО, Людмила ОЛЕФІР, Ірина ЄВРЕЇНОВА
ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 298
Dmytro BIEKHOVETS, Andrii MELNYCHENKO
RISK-BASED PLANNING OF MEASURES TO ENSURE THE RESILIENCE OF CRITICAL INFRASTRUCTURE FACILITIES UNDER MARTIAL LAW 301
Олександр ГАВРИЛЕНКО, Юрій СУДНІЦИН
ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ 303

Сергій ГОНЧАРЕНКО, Сергій ХАРЧЕНКО
КЛЮЧОВІ УПРАВЛІНСЬКІ ЗАВДАННЯ ЩОДО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ ЗВ'ЯЗКУ ЯК КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ 305
Ольга ЗІНЬОВА
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ОБ'ЄКТАМ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ..... 308
Сергій СЕРГЄЄВ, Денис КАПУСТИНСЬКИЙ
РОБОТА ПОЖЕЖНОЇ АВТОМАТИКИ, ЇЇ АВТОНОМНІСТЬ ТА ВИКЛИКИ ЕКСПЛУАТАЦІЇ В КРИЗОВИХ УМОВАХ 310
Анна МАРКОВА, Юлія ПАНІМАШ
ШЛЯХИ ЗНИЖЕННЯ ТРАВМАТИЗМУ В ОРГАНАХ І ПІДРОЗДІЛАХ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 313
Марина МАР'ЯН
ОСОБЛИВОСТІ ДАКТИЛОСКОПІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРИ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ РУЙНУВАНЬ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 315
Володимир СИДОРЕНКО, Анна ДЕМКІВ, Альона МИХАЙЛОВА
ІНТЕГРАЦІЯ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ 317
Вікторія ФІЛІППОВА, Андрій ГАВРИСЬ
СЦЕНАРНЕ ГІС-МОДЕЛЮВАННЯ ПОТЕНЦІЙНИХ НАСЛІДКІВ ПОШКОДЖЕННЯ ГІДРОТЕХНІЧНИХ СПОРУД В УМОВАХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ..... 320

Секція 9. Міжнародне співробітництво та комунікації у сфері цивільного захисту

Ксенія ГУРТОВА, Наталія ФІЛІПСЬКА
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ПЕРЕДОВИЙ ДОСВІД ТА ЗАВДАННЯ, ЩО ПОСТАЮТЬ ПЕРЕД УКРАЇНОЮ..... 322
Яна КИЗИМ, Олеся МІНЕНКО
DEVELOPING A SPECIALIST'S ENGLISH-LANGUAGE SOCIOCULTURAL COMPETENCE: OVERCOMING STEREOTYPES FROM CLASSICAL NORMS TO POSTMODERN INCLUSIVITY 324
Тетяна КРИШТАЛЬ, Юлія НЕНЬКО
КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО АПАРАТУ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ..... 327
Olha KRICHKER, Olesia MINENKO
FOSTERING INTERNATIONAL COMMUNICATION VIA LEARNING ENGLISH..... 328
Максим ЛИСОГОР, Олеся МІНЕНКО
LINGUISTIC SECURITY AND POST-OCCUPATION LANGUAGE PRACTICES: CONSTRUCTING A NEW SOCIAL REALITY 330
Denys LYSENKO, Andrii MELNYCHENKO
ADAPTATION OF EUROPEAN APPROACHES TO ORGANIZING INTERAGENCY CIVIL PROTECTION EXERCISES IN UKRAINE 331
Давид МАРКЕВИЧ, Ольга КРІЧКЕР
ENGLISH FOR CIVIL PROTECTION INTERNATIONAL COOPERATION 334
Галина МАСЛОВСЬКА, Юрій СУДНІЦИН
ВАЖЛИВІСТЬ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО МЕХАНІЗМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 335
Станіслав МАШТАЛЛЕР, Ольга КРІЧКЕР
ENGLISH AS A TOOL FOR INTERNATIONAL COMMUNICATION 337
Евеліна ПЕЛИПЕНКО, Світлана КОСЯК
ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ МАСШТАБНИХ ВОЄННИХ РИЗИКІВ: РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАГУВАННЯ ТА ВЗАЄМОДІЇ..... 339

Максим ПОНОМАР, Ольга КРІЧКЕР
ENGLISH FOR CIVIL PROTECTION PERSONNEL PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND INTERNATIONAL COOPERATION 342
Андрій ПОПОВ, Сергій ЖУК
ЩОДО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ 343
Дмитро СКОРОБАГАТЬКО, Віталій КОСТЕНКО
АНТИКРИЗОВА ЛОГІСТИКА ГУМАНІТАРНОЇ ТА ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ В РАМКАХ МЕХАНІЗМУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЄС 344
Д. СТОЛЯРЧУК, Іван ЧОРНОМАЗ
МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ АВАРІЙНО-РЯТУВАЛЬНИХ РОБІТ: ДОСВІД, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ 347
Михайло ХАРЛАМОВ, Ігор ХМИРОВ
ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА НІМЕЧЧИНИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ 349
Надія ХАРЧЕНКО, Наталя БАРАНОВА
ІНСТИТУЦІЙНА ДОВІРА ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД..... 352

Наукове видання

Організаційно-управлінське та економіко-правове забезпечення діяльності Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ)

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

30 жовтня 2026 року

Підп. до друку 28.10.2026. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Обл.- вид. арк. 31,98. Ум. друк. арк. 42,31.

Віддруковано

Підприємство "НАІР"
76014 м. Івано-Франківськ, вул. Височана, 18
Тел.: (050) 433 67 93

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виробників і розповсюджувачів
видавничої продукції № 4191 від 12.11.2011 р.